

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN
SURİYELİ GÖÇMENLERE YAKLAŞIMI ÜZERİNE
BİR İNCELEME

Sezen CECELİ KÖSE

2502150260

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. H. Birsen HEKİMOĞLU

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN SURİYELİ GÖÇMENLERE YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEZEN CECELİ KÖSE

Bu çalışma, Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yaklaşımlarını incelemektedir. Çalışma özelde kimlikle ilgili faktörlerin (etnik, dini, mezhepsel, göçmenlik gibi), maddi kaynakların (iş imkanları, sosyal prestij, sosyal yardımlar gibi) dağılımındaki rekabetin, grupların beklentilerinin karşılanamaması durumunda oluşan siyasi hoşnutsuzlukların iç savaş sonrası ülkelerinden Almanya'ya sığınan Suriyelilere bakış açılarını nasıl etkilediğini incelemektedir. Farklı kuramsal yaklaşımların bu meseleyi açıklama konusundaki yeterlilikleri nitel yöntemler kullanılarak irdelenmiştir.

Çalışma, Berlin ve Köln'de 75 Türkiye kökenli ile 2018 yılının Kasım ve Aralık, 2019 yılının Mayıs aylarında yüz yüze görüşmeler yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmaya göre Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında en etkili açıklama çerçevesini Rasyonel Tercih Kuramı oluşturmaktadır. Buna göre yeni gelen göçmenler Türkiye kökenliler için kendi maddi çıkarlarını olumsuz etkileyebileceği neticeler üretiyorsa bakış açılarında olumsuz yaklaşma eğilimi artmaktadır. Dini ve göçmenlik temelli ortak grup kimlikleri Suriyelilere yönelik bakış açısını olumlu şekilde etkilemektedir. Etnik kimlik temelindeki farklılıkların ise Suriyelilere yaklaşımda olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Çalışma Müslüman olmasına karşın Müslümanlıktan kaynaklanan dini grup kimliği güçlü olmayanların Suriyelilere bakışının olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.

Araştırma, Almanya'da görece yoksun hissedenlerin siyasi hoşnutsuzluklarının Suriyelilerin göçüyle arttığını gözlemlemiştir. Bu çalışmanın

özgün bulgularından bir diğeri, göçmenlere bakışta yaygın kullanılmayan Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramının Türkiye kökenliler arasındaki yaklaşımlardaki farklılıklarını açıklama kapasitesidir. İltica göçmenleri, Suriyelilere ve diğer zorunlu göçmenlere sunulan imkânları yetersiz bularak eleştirmektedir. Emek göçmenleri ise Suriyelilere sunulan imkânların yeterli olduğunu düşünmekte ve kendileri yerine Suriyelilerin pozisyonlarının güçlendirildiğine inanmaktadırlar. Suriyelilere nötr bakan beyaz yaka göçmenler açısından ise grup aidiyeti temelli farklılıkların ve siyasi hoşnutsuzluklar yaklaşımının açıklayıcılığının sınırlı kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Almanya’da göç, Türkiye kökenli göçmenler, Suriyeli göçmenler, Rasyonel Tercih, Sosyal Kimlik, Siyasi Hoşnutsuzluk

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE PERSPECTIVES OF TURKISH ORIGINS IN GERMANY TO SYRIAN MIGRANTS SEZEN CECELİ KÖSE

This study investigates the perspectives of Turkish origins in Germany towards Syrians migrants. In particular, the study examines how identity dynamics (such as ethnic, religious, sectarian, immigration), competition in the distribution of material resources (such as job opportunities, social prestige, social benefits), and political grievances affect the perspectives on Syrians who migrated to Germany after the Syrian Civil War. Different theoretical approaches are employed comparatively to examine this issue. A qualitative research design had been conducted where indepth semi structured inetrvIEWS are conducted with 75 Turkish origins. Interviews were conducted in Berlin and Cologne between November and December 2018 and May 2019.

The study identified Rational Choice Theory as the most effective theoretical framework that elucidates Turkish origins' perspectives on Syrians migrants. Turkish origins often have negative view on Syrian migrants when the Syrians negatively affect their own material interests and constrain their oportunties. Common in-group identities based on religion or being migrant effects the views on Syrians positively. On the other hand, ehnic identity based differences effect the views on Strian migrants negatively. For instance

Another finding of the study is that the Muslims with weak in-group religious attachments have negative opinions on Syrians migrants. One of the original findings of this study is the explanatory power of Political Grievances Theory on the topic of investigation. Grievance based analytical frameworks are not widely used in expaining the intergroup perceptions the migration literature. Turkish origin political refugees criticize the opportunities offered to Syrians and other asylum seekers. They are critical of the deprivation and discrimination experiences of other refugees and migrants. On

the other hands, labor migrants think that the opportunities offered to Syrians are satisfactory. The labor migrants believe that their status within the German society may be relatively weakened with the new migrants. For skilled immigrants neither the group identities nor political grievances have strong explanatory power. They have almost neutral opinion on Syrians and the Syrians are not the proper comparison group for them.

Keywords: migration in Germany, Turkish migrants, Syrian migrants, rational choice, social identity, political grievances

ÖNSÖZ

Doktora yapmak sanırım bir insanın hayatındaki en kritik kararlardan biri. Yüzde bir ilhamla başlanan uzun ve meşakkatli serüvenin geri kalanı çalışmakla tamamlanıyor. Böylesi bir süreçte ise gündelik rutinler, sorumluluklar ile akademik çalışma arasında bir denge tutturmak emek ve sabır istiyor. Muhabirlik gibi zihnen stresli ve bedenen yorucu bir işle, anne, eş ve evlat olmakla bir arada yürüttüğüm doktora iniş ve çıkışlara rağmen çalışma azmimi, araştırma isteğimi ve yazma çabamı hep sürdürmem sayesinde tamamlandı.

Dünyada göç ve göçmenler konusunun ana gündem oluşturduğu 2015 yılında İstanbul Üniversitesi'nde tez başvurusu yaptığımda ne çalışmak istediğimi çok iyi biliyordum. Başta Suriyeliler olmak üzere ülkesini türlü çatışma, politik baskı, savaş, iklim krizi gibi sebeplerle terk etmek zorunda kalan ve insanca yaşam arayanlara duyarsız ve sessiz kalmamak; hatta onların göç ettikleri yerlerde karşılaştıkları zorluklara dair yazmak aslında adil olmayan düzene olumlu bir katkı sunma isteğiydi. Göç yazınında çok çalışılmamış “azınlıkların yeni gelenlere bakışı” azınlıklar içerisinde farkındalığı yüksek bir odak grup olarak eski göçmenlerin yeni göçmenlere bakışına evrildi. Nazi geçmişi unutulmayan, ama 2015 sürecinde Avrupa’da Suriyelilere kapılarını açmada görece farklı tutum izleyen ve Türkiye kökenlilerin ülke dışında en fazla yaşadıkları ülke Almanya ideal örneklerden biri olarak belirdi. Türkiye kökenlilerin bakış açıları farklı yaklaşımların öngörülerıyla saha çalışmasında birleşti, derinleşti, yeni boyutlar kazandı.

Akademik kariyerimde teşekkürü borç bildiğim pek çok isim var kuşkusuz. Verdiği okumalarla zihin yapımı genişleten, sorduğu sorularla analitik düşünmeye sevk eden hocalarım oldu. Ancak Prof. Dr. Murat Erdoğan’ı göç alanında çalışmaya başlamama vesile olmasıyla zikretmem gerek. Kendisinden aldığım ders sonrasında göç çalışmalarına yöneldim ve hiç pişman olmadım. Doktorada ise gerek tez konusu belirleme gerek saha çalışması gerekse yazma süreçlerinde Prof. Dr. H. Birsen Hekimoğlu ile çalışmak büyük bir ayrıcalıktı. Türk siyasi hayatını ve akımlarını romanlarda aradığımız dersinde başlayan tanışmamız, sadece akademik bir öğrenci-

danışman ilişkisi değildi, kişiliğiyle de bana her zaman örnek oldu. Danışmanımın bu süreçte her zaman moral ve motivasyon vermesi, tezdeki öz ama bir o kadar kritik olan dokunuş ve önerileri sayesinde bu süreci yönetebildiğime inanıyorum. Kuşkusuz Tez İzleme Komite hocalarım Prof. Dr. Ayşegül Komşuoğlu Çıtıpıtıoğlu sahayı ön plana çıkarma ve yeni başlıklara cesaretlendirmesiyle, Doç. Dr. Suna Gülfer İhlamur Öner sınırları ve kapsamı çizebilmem konusunda büyük destek verdiler. Tez İzleme Komite toplantılarının her biri tezdeki ilerleyişime anlamlı açılım sundu. Tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Yunus Kaya ve Doç. Dr. Selin M. Bölme hem son dokunuşlarıyla tezi sağlamlaştırdılar hem de sonraki çalışmalara ilham olan çarpıcı öneri, yorumlarıyla yeni kapılar araladılar. Tüm savunma jürime bir kez daha içten teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, en büyük desteği gördüğüm ailem ve arkadaşlarım bu süreçte benim kadar hem zevk aldı hem yoruldu diyebilirim. Başta annem Bilge Ceceli, babam Sait Ceceli ve abim Alper Ceceli'ye sonsuz minnet ve şükran duyuyorum. Doğduğum günden itibaren en büyük şansım bu mutlu aileydi. Her zaman önümü açan, yüreklendiren, özgüven artıran enerjileriyle bugünlere geldim. Kuşkusuz bu süreçte eşim Talha Köse ile aynı dili konuşabiliyor olmak çok değerliydi, tezimi yazarken fikri katkıları ve nefes aldırın konuşmalarımız için teşekkür ederim. Tüm izinlerde, küçük boşluklarda dahi bilgisayar karşısına geçen bir anneyle büyüyen kızım İrem İpek Köse'ye ise anlayışından ötürü en büyük teşekkürü borç biliyorum. Bu tezi birlikte başardık. Ailem kadar iş arkadaşlarımda bu yolda manen benimle yürüdü. İstanbul, Berlin ve Köln TRT Büroları, Berlin Hürriyet Bürosundan arkadaşlar saha çalışmamı genişletmemde değerli katkı sundular. Melisa Taşçıyan, Nurcan İşler, Ufuk Özenateş, Şeyda Güloğlu Ulusal, Neşe Bilgin, Bilgen Yıldırım ise sürecin en yakın tanıkları oldu. Manevi desteklerinden ötürü her birine teşekkür ederim.

SEZEN CECELİ KÖSE

İSTANBUL, 2022.

İÇİNDEKİLER

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	i
ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ARKA PLAN VE GÖÇ ÇALIŞMALARINA YANSIMALARI

B. Rasyonel Tercih Kuramı	15
1. Rasyonel Tercih Kuramının Özü: Genel Kabuller, Temel Varsayımlar	17
2. Rasyonel Tercih Kuramında Farklı Açılımlar	21
4. Rasyonel Tercih Kuramı ve Göç Çalışmaları	27
C. Sosyal Kimlik Kuramı	29
1. Sosyal Kimlik Ama Hangisi?	31
2. Sosyal Kimlik Oluşumunun Temel Dayanakları	33
a. Sosyal Kategoriler: “Biz” ve “Onlar” Nasıl Yaratılır?	35
b. Sosyal Kıyaslanmanın İşlevi: Özsaygıyı Kazanmak ve Korumak	36
c. Sosyal Hareketlilik ve Sosyal Değişim	38
3. Gruplar Arası İlişkilerde Bir Motivasyon Kaynağı Olarak “Sosyal Kimlik”	40
a. Sosyal Bağlam	41
b. Hangi Grup?	44
D. Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı	55
1. Siyasi Hoşnutsuzluklar Yaklaşımının Gelişimi	58
2. Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramına Yönelik Eleştiriler	64
3. Siyasi Hoşnutsuzluklar Yaklaşımı ve Göç Çalışmaları	69

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYELİLERİN FEDERAL ALMANYA'YA GÖÇÜ

A.	Suriye Savaşının Bir Sonucu Olarak Avrupa'ya Göç	74
B.	Suriye Göç Krizinde AB: Birlik Ne Yaptı, Ne Yapmadı?	79
C.	Federal Almanya'nın Suriyelilere Yaklaşımı: "Biz Yapabiliriz"	84
D.	Alman Toplumunun Suriyelilere Yaklaşımı	93
1.	Almanya'da Suriyelilere Bakışta Medya ve Sosyal Medya	97
2.	Almanya'da Suriyelilere Bakış ve Siyaset	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN SURİYELİLERE BAKIŞINI MADDİ TEMELLER ÜZERİNDEN ANALİZ

A.	Rasyonel Tercih ve Gelir Seviyesi	111
1.	Pazar Dengesi ve Suriyeliler: Berlin'deki Türkiye Kökenlilerin Görüşleri	113
2.	Risk Analizi ve Suriyeliler: Köln'deki Türkiye Kökenlilerin Görüşleri	117
B.	Rasyonel Tercih ve Eğitim	121
1.	Eğitilmişlerin Suriyelilere Bakış Açılarının İzdüşümü	122
2.	Eğitim Seviyesi Suriyelilere Bakışta Fark Yaratır mı?	127
3.	Düşük Eğitim Kısacasında Suriyelilere Bakış	130
C.	Rasyonel Tercih ve Ekonomik Kazanç	134
1.	Ekonomik Kazanç Açısından Olumlu Bakanlar	135
2.	Ekonomik Kazanç Açısından Olumsuz Bakanlar	139
D.	Rasyonel Tercih ve Geri Dönme	144
1.	İlk Kimler Geri Döner?	147
2.	Kimler Geri Dönmez?	150
E.	Rasyonel Tercih ve Suriyeli Nüfus	157
1.	Emek Göçmenlerinin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri	158
2.	İltica Göçmenlerinin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri	161
3.	Beyaz Yaka Göçmenlerin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri	163
F.	Değerlendirme	165

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN GRUP KİMLİKLERİ ÜZERİNDEN ANLAMLANDIRILMASI

A.	Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Sosyal Kimliklerine Kısa Bakış	171

B.	Almanya'daki Suriyeliler: "Biz" ve "Onlar" Kategorilerine Göre Değerlendirmeler.....	175
1.	Dini Kimlikler Ekseninde Suriyelilerin Değerlendirilmesi	179
a.	Müslüman Grup Kimliği ve Suriyelilere Bakış.....	180
b.	Almanya'da Suriyelilerin Göçü ve Müslüman Karşıtlığı Üzerine Yorumlar 182	
(1)	Müslüman Kimliği Güçlü Olanlar.....	183
(2)	Müslüman Kültürden Gelip Müslüman Olmayanlar	185
(3)	Müslüman Kimliği Baskın Olmayanlar.....	188
c.	Hristiyan ve/veya Hristiyan Kültürden Gelen Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Değerlendirmeleri	191
2.	Etnik Kimlik Kıyaslamaları ve Suriyeliler.....	193
a.	Suriyelilere Bakış Açısında Ortaklıklar	195
b.	Ötekileştirilen Suriyelilerin Portresi	201
c.	Suriyelilere Olumlu Bakanları Grup Aidiyetleri	204
3.	Süper Grup ile Yatay Düşmanlık Sarkacı	207
a.	Göçmen Grup Kimliğinde Buluşanların Savları.....	210
b.	Göçmen Grup Kimliğine Soğuk Bakanların Tezleri	216
4.	Kim, Kime, Neden Yardım Ediyor?	220
a.	Emek Göçmenlerinin Yardımları	223
b.	İltica Göçmenlerinin Yardımları	228
c.	Beyaz Yaka Göçmenlerin Yardımları	231
d.	Yardım Kıyaslamaları: Alt Kimliklerin Görünürlüğü ve Almanlarla Kıyaslamalarda Öne Çıkan Söylemler	234
(1)	Suriyelilere Yardım ve Türkiye Kökenlilerin Alt Kimlik Kıyaslamaları ..	236
(2)	Yardımlar Üzerinden Almanlarla Sosyal Kıyaslama	239
C.	Değerlendirme	244

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN SİYASİ HOŞNUTSUZLUKLAR ÜZERİNDEN ANLAMLANDIRILMASI

A.	Görece Yoksunluk Türlerine Göre Suriyelilere Bakış.....	251
1.	Misafir İşçi Birinci Kuşak Erkeklerin Siyasi Hoşnutsuzlukları	255
a.	Görece Yoksunluk Etkisinin Çarpan Etkisi	257
b.	Konjonktür Değerlendirmesinin Suriyelilere Bakışta Değişen Etkileri	264
2.	Birinci Kuşak Emek Göçmeni Kadınların Grup içi Kıyaslamalarının Suriyelilere Bakışa Etkisi	269

3. İkinci ve Üçüncü Kuşak Emek Göçmenlerinin Çifte Yoksunlukları ve Suriyelilere Bakış	273
B. Beklentilerin Değişen Yüzü: İdeolojik Görece Yoksunluk Duyanlar	280
C. Değerlendirme	293

ALTINCI BÖLÜM

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN SURİYELİLERE BAKIŞI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

A. Beyaz Yaka Göçmenlerin Rasyonalitesi.....	299
1. Suriyelilerin Rakip Olmayan Aktörler Olarak Görülmesi	302
2. Güçlü ve Zayıf Rasyonellik Bağlamında Suriyeliler Değerlendirmesi	309
B. İltica Göçmenlerinin İdeolojik Görece Yoksunlukları ve Sosyal Kimlikleri.....	312
1. Göçmen Karşıtlığını Engelleyen “Ortaklık” Algısı: Farklılıkta Birliktelik.....	315
2. Farklılıkta Birliktelik Bozulur mu?.....	319
C. Emek Göçmenlerinin İkilemleri: Rasyonel Tercih, Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar Arası Gelgitler	322
1. Üçüncü Kuşakların Ayrık Yaklaşımları.....	324
2. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Grup Kimlikleri	327
3. Hoşnutsuzluklar Denkleminde “Orta”nın Söylemleri.....	329
D. Almanya’daki Türkiye Kökenlilerin Suriyelilere Bakış Açılarının Kuramsal Değerlendirmedeki İzdüşümü	334
1. Almanya’da 2015 Sonrası Göç ve Göçmenlik Literatüründe Öne Çıkanlar	337
2. Göçmen Kökenlilerin Göçmenlere Bakışı Üzerine Argümanlar.....	345
3. Almanya’daki Türkiye Kökenlilerin Suriyelilere Bakışı Üzerine Çalışmalar	349
E. Değerlendirme	352
SONUÇ.....	355
KAYNAKÇA.....	371
EKLER.....	428
F. EK 1: Katılımcılar Listesi.....	428
G. EK 2: Gönüllü Onam Formu Örneği.....	436
H. EK 3: Araştırma Soruları	439
ÖZGEÇMİŞ	442

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 :	Araştırma Çerçevesi.....	8

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.:	Araştırma Dizaynı.....	12
Şekil 2.1.:	Coleman’ın Mikro-Makro Şeması.....	19
Şekil 3.1.:	Sosyal Kimlik Kuramının İşleyişi.....	33
Şekil 5.1.:	Görece Yoksunluk Modeli	256

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1.:	Avrupa’da 2014-2016 Uluslararası Koruma Başvuruları.....	74
Grafik 3.2.:	Sığınmacılar için Hedef Ülkeler.....	86
Grafik 3.3.:	Almanya’da Sığınma Başvuru Oranları.....	87
Grafik 6.1.:	Görece Yoksunluk Türlerinin Şiddetle İlişkisi.....	253

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfD	: Alternative für Deutschland,
Bamf.de	: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge
Bkz.	: Bakınız
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CSDP	: The Common Security and Defence Policy
CSU	: Christian Social Union
DAEŞ	: El Devlet-ül İslamiye Fil Irak Wel Şam
EMN	: European Migration Network
FRONTEX	: Frontières extérieures
IOM	: International Organization for Migration
KMII	: Kein Mensch ist illegal
NDP	: Nationaldemokratische Partei Deutschlands
PEDİGA	: Patriotische Europäer Gegen Islamisierung Des Abendlande
RTK	: Rasyonel Tercih Kuramı
PRO ASYL	: Der Einzelfall zählt
ProNRW	: Die Bürgerbewegung pro Nordrhein-Westfalen
RABIT	: Rapid Border Intervention Team
REP	: Die Republikaner
SHK	: Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı
SKK	: Sosyal Kimlik Kuramı
TC VAT.	: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı

GİRİŞ

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışını ele almak amacıyla yola çıkan bu tez, Avrupa'da 2015 yılındaki Suriyelilerin kitlesel göç dalgasına dair yapılan çalışmalara yeni bir açılım getirmeyi hedeflemektedir.¹ Bu tez, üzerinde çok tartışılan, konuşulan, ülkelerin izledikleri politikaların kıyaslandığı (Spijkerber, 2016; Betts ve Collier, 2017; Pearlman, 2017; Pries, 2019), kamuoyu anketlerinin yapıldığı (Fotopoulos ve Kaimaklioti, 2016; Holmes ve Casteneda, 2016; Jäckle ve König, 2018), toplumsal dayanışma örneklerinin görüldüğü (Funk; 2016; Karakayalı ve Kleist, 2016; Pautz, 2017) ayrımcı söylemlerin ve aşırı sağın yükseldiği (Benček ve Srashaim, 2016; Bretschneider ve Peters, 2017; Goerres, Spies ve Kumlin, 2018; Lieble et. al., 2018; Igaraashi, 2020) kısaca birbirinden farklı ama yan yana sosyal hareketlerin ve görüşlerin ortaya çıktığı, dünyada göç ve göçmenlik meselesinin en sıcak konu başlıklarından biri olduğu bir dönemde konuya farklı bir noktadan yaklaşmayı amaç edindi. Bu amaç, böylesi bir bağlamsal düzlem içerisinde göçmen kökenlilerin bakış açılarına dair çalışma ve incelemelerin görece az yer bulmasından ilhamını aldı. Bu sebeple çalışmada odak grup olarak göçmenler seçildi. Bu bilinçli seçim, tezin ana sorusu olarak eski göçmenlerin yeni göçmenlere bakışı gibi genel bir çerçeveye işaret etmekle beraber daha derinde göç ve göçmenlik üzerine farkındalığı yüksek bir odak grubun algılarına dair açılım sunması ile farklılaşmaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Suriyelilerin göçü olgusuna bakışlarını tespit etmek ve bakış açılarını etkileyen faktörlerin neler olduğudur.² Araştırmanın bağımlı değişkeni Suriyelilere bakışın

¹ 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş önce bölge ülkelerinde, 2015 yılında ise Avrupa sınırları sığınma arayanların kitlesel göç hareketine sahne olmuştur. Almanya, insani krize karşı Birlik içerisinde "Açık Kapı Politikası" benimseyen tek ülke olarak Dublin Prosedürlerini Eylül 2015'te askıya alarak Suriyelileri kabul etmiştir. Bunun sonucu 2015 yılında 1 milyondan fazla sığınmacı Almanya'ya giriş yapmıştır. Bunların ancak 476, 649 sığınmacının başvurusu aynı yıl tamamlanabilmiştir (Mayer, 2016: 10). Türkiye (3,424,200), Lübnan (992, 100), Ürdün (653, 000) başta olmak üzere dünyada 125 ülkede sığınmacı olarak bulunan Suriyelilerin, toplam mültecilerin 3'te 1'ine tekabül etmektedir ve Avrupa'da en çok olduğu ülke 496,700 kişi ile Almanya olmuştur (BMMYK Küresel Eğilimler Raporu, 2017: 14).

² Çalışmada uluslararası seviyede, tek bir hukuki tanımı olmayan göçmen sözcüğü tercih edilmiştir. Öncelikle Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin ve aynı sözleşmeye ait 1967 Protokolü

mahiyeti (olumlu, olumsuz, nötr, vs.) iken bağımsız değişkenler kıt maddi kaynakların (iş imkanları, sosyal prestij, sosyal yardımlar gibi) dağıtımındaki rekabet, grup aidiyetleri ve grup içi aidiyetlerin diğer gruplara (dış grup) bakışa etkileri, grupların beklentilerinin şekillenme biçimi ve bu beklentileri karşılanamaması durumunda oluşan görece yoksunluklarıyla bağlantılı siyasi hoşnutsuzlardır. Aracı faktör ise Türkiyeli kökenlilerin kendi yaşamış oldukları göç deneyimleridir. Türkiye kökenlilerin Almanya’da 60 yılı aşkın göç deneyimleri olması sebebiyle Suriyelilerin göçüne bakışları yüzeysel bir değerlendirmenin ötesindedir. Bu çalışmanın amacı, Almanya’da göçmenlik süreçlerini bizzat yaşamış, göç politikalarından doğrudan etkilenmiş ve etkilenen, göçmenlere dair söylemlerin hedefindeki bir grup olarak Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakış açılarını etkileyen faktörleri tespit etmektir. Bu kapsamda alt sorular grup kimliklerine göre Türkiye kökenlilerin bakış açılarında ne gibi farklılıklar vardır, ortak kimlik hangi temelde yakalanabilir, grup kimliklerine göre ayrımların bulanıklaştığı ve ortak görüş yakalandığı konular var mıdır, Suriyelilerin göçü görece yoksunlukları etkiler mi, etkilerse nasıl etkilenir, hoşnutsuzlukları artan ve azalan kimler olur, gelir ve eğitim seviyesine göre Suriyelilere bakış değişir mi, Suriyelilerin göçünden maddi kazanç sağlayanlar nasıl bakar, Suriyelilerin geri dönüşüne dair bakış açılarında öne çıkan argümanlar ne, Almanya’daki Suriyelilerin oransal artışını istemeyenler var mı ve gerekçeleri nelerdir.

Bu çalışma, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışını ele almaktadır. Almanya’da hâkim toplumdan dini, kültürel, etnik köken gibi farklı arka plana sahip, güç asimetrisinde zayıf tarafa kalan, görece yoksunluk hisseden,

mülteci koruma rejimiyle temel dayanağını alan “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları yerine bu tercih zorunlu göçten kaynaklı sığınma hakkına başvuranlar ya da mülteci statüsüne sahip olanlar ile göçmenleri ayıran, aralarındaki hukuki farklılığın üstünü örten bir yaklaşımın yansıması değildir. Bilakis Almanya’ya 2015 yılındaki gelen Suriyelilerin statülerindeki farklılıkları kapsayıcı bir şemsiye olarak kullanılmıştır. Almanya’da sığınma, mülteci, bu iki statüye hak kazanamayanlara geçici koruma ve hatta bazen ikincil koruma gibi ara statüler verilmektedir. Bir taraftan Almanya’da, sadece iltica taleplerinin zirve yaptığı 2016 yılında sığınma başvurusunda bulunmuş 268 bin Suriyeliden yalnızca 168 tanesi ret yanıtı almasıyla en az ret yanıtı alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak diğer taraftan aynı yıl 266 bin Suriyelinin sığınma başvurularından 121 bini yani yarısına yakının ikincil koruma statüsünde kabul edildiği gibi örnekler söz konusudur (Çetin, 2020). Sadece 2016 yılındaki bu statü konumundan anlaşılacağı üzere Suriyelilerin Almanya’daki statüsünde tek bir hukuksal statüden bahsedilemez. Üstelik Türkiye kökenlilerin Suriyelilere dair bakış açıları aralarındaki bu ayrımlara göre net bir farklılık söz konusu değildir. Ayrıca “Suriyeli göçmenler” ifadesiyle metin içerisinde birbirinden farklı kavramları birlikte kullanmanın yaratacağı karmaşadan kaçınarak dilde sadelik amaçlanmıştır.

istihdamdan konuta piyasada diğer göçmen kökenlilerle belki daha fazla rekabet içinde olan bir odak grup olmasıyla özel önemdedir. Daha önemlisi, Türkiye kökenliler şemsiyesi altında toptancı ve genellemeci bir yaklaşım yerine aralarındaki yaş, cinsiyet, gelir ve eğitim seviyeleri, dini eğilim, siyasi yönelim, kuşak grupları, yaşadıkları bölge, göç türleri gibi farklılık ve benzerliklere göre Suriyelilere bakışlarının değişebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu çaba, toplumların göçmenlere bakışı üzerine “göçmen karşıtları” ve diğerleri şeklinde iki kutupta yapılan genel eğilimin dışında bir amaca hizmet etmektedir. Bir kere göçmen-mülteci-sığınmacı kavramlar olduğu için mültecilere destek veren birinin ekonomik göçmenleri desteklemediği gibi örnekler söz konusudur. İkincisi, mültecilere ve sığınmacılara olumlu, olumsuz, nötr bakan bireylerin ya da toplumsal katmanların aynı görüşte olsa bile gerekçeleri farklılaşabilmektedir. Kısaca kimlerin bakış açısı olduğu kadar hangi göçmenler sorusu da önemlidir.

Federal Almanya, Suriyelilerin 2015 yılındaki Avrupa’ya göç dalgasında “Açık Kapı Politikası” olarak adlandırılan ve Avrupa Birliği ve ülke içerisinde çok tartışılan bir yönelim benimsemiştir (Crage, 2016; Mayer, 2017; Amaral, Woldetsadik ve Armenta, 2018; Diven ve Immerfall, 2018; Al Husseni ve Wagner, 2020). Almanya, Avrupa içerisinde en fazla Suriyeliyi kabul alan ülke olmuştur (BMMYK 2019 Küresel Eğilimler Raporu). Birliğin lokomotifi olarak Suriyelileri kabul söylemleriyle öne çıkmış, göçmenler ile ilgili yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Almanya’nın göç ülkesi olmayı resmi söylemde kabulü olarak görenler, artılarına ya da eksilerine değinenler, sorumluluk üstlenmeyi kıta geneline benimsetememesini eleştirenler veya dayatma olarak itiraz edenler, olumlu örnek olarak lanse edenler de olmuştur (Baldwin-Edwards, Blitz ve Crawley, 2019; Hintjens, 2019). Ülke ve Birlik içinde birbirinden farklı yorumlara sebep olan Suriyeliler politikası ve söylem tercihleri, Türkiye kökenlilerin yakından takip ettiği konu başlıklarından biridir. Kendi göçmenlik geçmişlerinden ve deneyimlerinden ötürü Almanya’ya henüz göç eden Suriyeliler yakın takiptedir. Suriyelilere sunulan imkânlar, Suriyelilerin yaşadıkları zorluklar, Alman devleti yanında toplumun, medyanın, siyasi partilerin Suriyelilere dair yaklaşımları, Suriyelilerin verilen imkânları nasıl değerlendirdikleri ve zorlukları aşmadaki performansları ve daha da önemlisi Almanya’daki yaşamlarına etkileri mercek altındadır. Almanya’daki Suriyeliler konusu Türkiye kökenlilerin geçmişteki

deneyimleri ve bugünkü konumları ile kıyaslamalarını ve hatta Almanya'daki geleceklerine dair öngörülerini içeren bir değerlendirmedir. Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışları çok katmanlı, çok boyutlu bir özellik taşımaktadır.

Bu tezin amacı, Suriyeli göçmenleri kabul politikası ile kıta genelinden farklı bir pozisyon benimseyen Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yeni gelen Suriyelilere dair algılarını ortaya koymaktır. Tezin ana sorusu, Türkiye kökenliler Suriyelilere nasıl bakar ve bu bakış açılarını şekillendiren faktörler neler olduğudur. Bu soru etrafında farklı disiplinlerin, kuramların ve kavramların bakış açısını açıklamada artıları ve eksikleri olmasından ötürü mukayeseli bir analiz yöntemi tercih etmiştir. Suriyelilere bakış açısını daha iyi anlamak için ekonomik, politik, toplumsal, psikolojik değerlendirmeleri bir arada görmek amacıyla Sosyal Kimlik, Rasyonel Tercih ve Siyasi Hoşnutsuzluklar yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Tek bir açıklama çerçevesi ve kuramsal yaklaşım yerine farklı kuramların ön kabulleri, temel varsayımları ışığında 4 temel hipotez ve 12 alt hipotez belirlenmiştir. Bu hipotezler konunun ana ve alt sorularına tekabül etmektedir. Sahada elde edilen cevaplar bu hipotezlerin altında kümelenilerek aslında Suriyelilerin Almanya'ya göçünün Türkiye kökenlilerin hayatlarına ne ölçüde dokunduğu, göç dalgasından nasıl etkilendikleri ve göçmenlere dair algılarının şekillenmesinde belirleyici olan nedensellikler açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılacak kuramlar belirlenirken başlangıçta Rasyonel Tercih, Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar yanında Sosyal Hareketler de kapsama alınması planlanan dördüncü kuram olarak öne çıkmıştır. Ancak Sosyal Hareketler özelinde Yabancı Karşıtlığı temelinde düşünülen bu başlık Türkiye kökenlilerin Almanya'daki pozisyonları açısından tam karşılık bulmamaktadır. Bunun temel sebebi, diğer göçmen kökenlileri hedef alan bir örgütlenmeye girmemeleri, böylesi söylem inşasında bulunmamaları ve kaynak mobilize etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu kuramsal başlık ve analiz çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Almanya, Türkiye kökenli göçmenlerin uzun yıllardır yaşadığı bir ülke olması yanında Türkiye kökenli farklı göçmen gruplara ev sahipliği yapmasıyla öne çıkan bir ülkedir. 1960'larda misafir işçi göçüyle başlayan göç yolculuğu aile birleşimleri, siyasi iltica, beyaz yaka göçmenlerle çeşitlenmiştir. Günümüzde Türkiye kökenli göçmen

kuşakların Avrupa’da en fazla yaşadığı ülke olan Almanya bu açıdan kayda değer bir emsal olarak seçilmiştir. Üstelik Türkiye kökenliler Almanya’daki göç, göçmenlik tartışmalarının çoğu zaman odağında yer almaktadır. Ancak Türkiye kökenliler özelinde ya da göçmenlik şemsiyesi altında yapılan entegrasyondan, siyasi katılıma, istihdam eğitime ile ilgili pek çok çalışma ve rapor olmasına karşın Türkiye kökenlilerin diğer göçmen gruplara dair algıları ender çalışılmıştır. Çalışmalar daha çok göçmen kökenliler ile hâkim toplumun ya da diğer göçmen gruplarla ikili veya çoklu kıyaslanmalarına dayanmaktadır. Hâlbuki Türkiye kökenlilerin diğer gruplarla ilişkileri, onlara dair algıları birlikte yaşama kültürünü ve Almanya’nın geleceğini değerlendirmek açısından önemlidir. Bu sebeple, 2015 yılında Almanya’nın Açık Kapı Politikasını benimsemesi, Suriyeli göçmenleri kabul perspektifi, Suriyelilere sunulan imkânlar, Suriyelilere yönelik algılarda Türkiye kökenlilerin görüşleri incelemeye değerdir. Göç çalışmalarına dair literatürde böylesi bir çaba, önemli bir boşluğu doldurmak ve ardından gelecek çalışmalara bir kapı aralamaktadır. Bununla beraber Avrupa siyasetinin geleceğini belirleyecek önemli bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Avrupa’daki iç siyasi tartışmalarda göç meselesi gittikçe artan bir ağırlık kazanmaktadır. Birliğin göçü engellemeye yönelik politika ve uygulamaları, Birlik içerisinde göçmen karşıtı siyasi parti ve hareketler, göç meselesinin medya ve kamuoyunda temsili en önemli gündem maddelerindedir. Kuşkusuz bu tartışmalar içerisinde ihmal edilmiş bir konu olan göçmen kökenlilerin de ne düşündükleri ve hissettikleri literatüre eklenmesi gereken bir başlıktır.

Çalışmada seçilen Sosyal Kimlik Kuramı, göç literatüründe sıklıkla başvuru alan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Avrupa’daki çalışmalarda gruplar arası ilişkiler kapsamında göçmenlere bakış üzerine geniş bir yazın söz konusudur (Esses et. al., 2006; Salvatone ve Shelton, 2007; Hochman, 2011; Yitmen ve Verkuyten, 2018). Sosyal Kimlik Kuramı gibi göç, göçmenler arası ilişkiler veyahut bakış açısını başka kuramlarla karşılaştırmalı çalışmalar yapılmakta ve bu karşılaştırmalarda Rasyonel Tercih Kuramına başvuran incelemeler görülmektedir. Özellikle ekonomik kâr-zarar analizi temelinden doğan Rasyonel Tercih realistik tehdit algısı kapsamında Sosyal Kimlik Kuramının sembolik tehdit boyutuyla mukayese edilmektedir. Göçmenlere bakışta hangisinin ağır bastığı göç literatüründe ele alınan çalışma

türlerindendir (Aguiar ve de Francisco, 2009; Davidov ve Meuleman, 2012; Baxter-King, 2016; Abdi, 2018). Bunun yanında güç ilişkilerindeki dengesizliklerden beslenen Siyasi Hoşnutsuzluk Kuramı ise göçün sebeplerini, itici ve çekici faktörleri açıklamada başvurulmuş yaklaşımlar arasında olmasına karşın göçmenlerin bakış açısını değerlendirmede pek kullanılmamaktadır. Hâlbuki göç ettikleri ülkelerde çoğunlukla hâkim toplumdan daha alt statüde yer alan göçmenlerin hoşnutsuzlukları yeni göç hareketlerinden ve farklı göçmen gruplara yaklaşımlardan etkilenmektedir. Bu sebeple çalışmada göçmenlere bakış üzerine yazında tercih edilmeyen bir kuram daha eklenerek göç çalışmalarında dikkate alınmayan kuramlarında açıklama kapasitesi göstermek hedeflenmiştir. Kuramların bakış açılarını açıklamada artı ve eksileri karşılaştırmalı şekilde ele alınarak ana sorunsal etrafında farklı tartışmalar yapılarak çalışma genişletilmiş ve derinleştirilmiştir. Suriyelilere yönelik algılardaki farklılıklar ve benzerlikler irdelenerek olumlu, olumsuz ve nötr tutumların arkasındaki nedensellikler ortaya konmuştur. Bazen grup kimliklerinin bazen fayda maliyet değerlendirmelerinin bazen de görece yoksunlukların daha açıklayıcı olduğu görülmektedir.

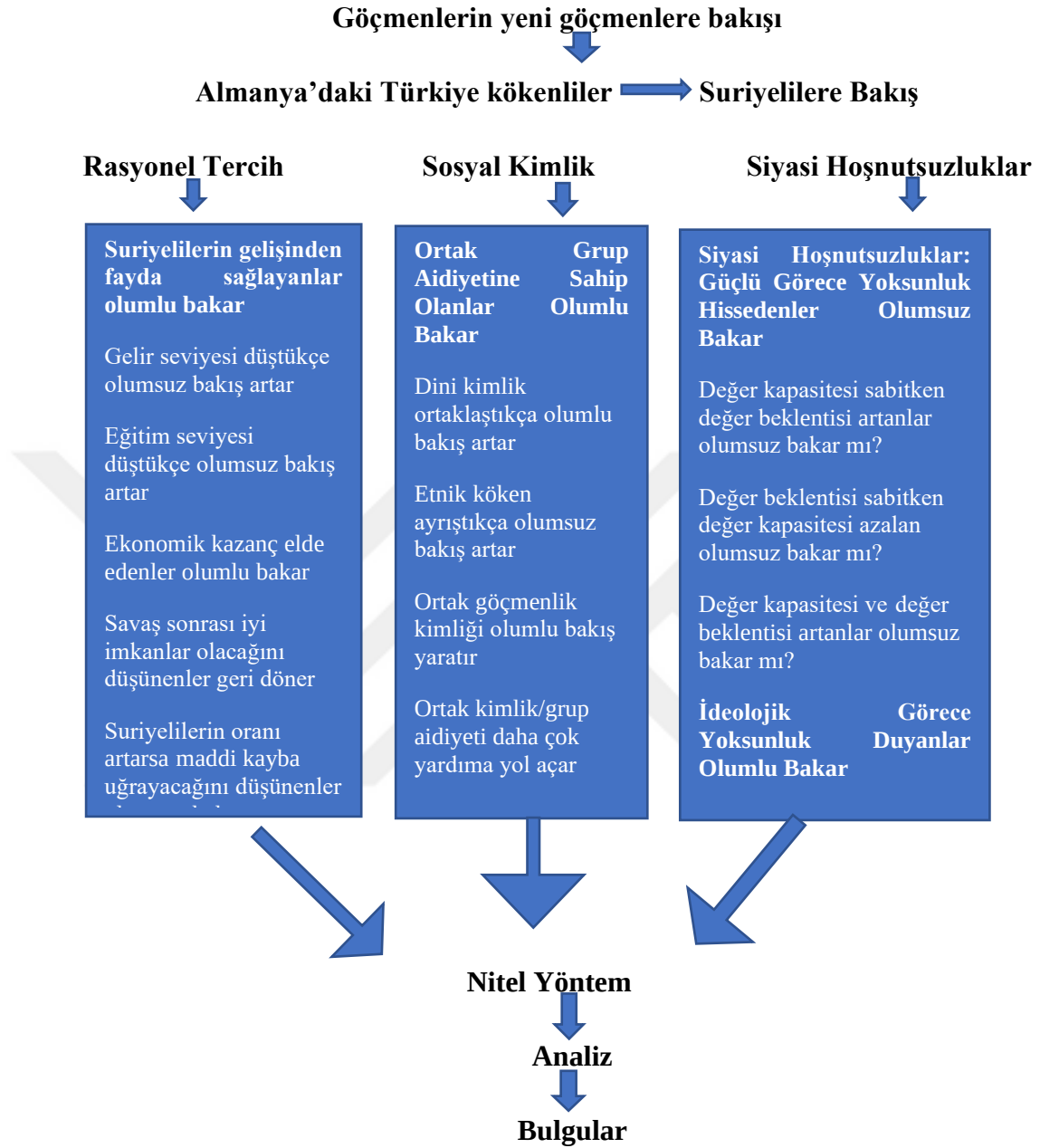
Çalışmada üç kuramla ilgili 4 genel hipotez ve 12 alt hipotez oluşturulması tercihi kuramların tezde bir vitrin dekorasyonu gibi kalmaması, sahadaki verileri açıklamaya yarayan bir temsil kazanması için seçilmiştir. Kuramdaki ön kabuller doğrultusunda hazırlanan hipotezler, sorulan soruların deşifreleri ve analiz kısmında sınıflandırılarak verilen cevaplar neticesinde tümevarımsal şekilde ilerlemiştir. Bağlamı kaçırmamak için sürekli geri adım atılarak, deşifreler tekrar tekrar okunarak uygun hipotez altında sınıflandırılmıştır. Karmaşık ve kaotik görünümünden kaçınmak için bireysel anlatıcıların fikirleri karşılaştırılmış, standartlaştırılmış ve yorumlama ile nasıl sorusuna yanıt aranmıştır. Bireylerin bakış açısındaki hikâyeyi kaçırmamak, nasıl ve neden sorularına verilen cevaplarla şekillenmiştir. Böylece tezdeki kuramsal çeşitlilik ile göçmenlere bakışın birden fazla kuramla açıklanabilirliği ortaya konmuştur. Katılımcıların algılarına tek bir anlam yüklemek yerine kuramsal çeşitlilikle konu derinleştirilmiştir. Kuramsal çeşitlilik kısıtlayıcılığı engellediği gibi yeni açılımlar da sunmuştur. Bu amaçla göçmenler arası ilişkilerde rekabet alanları kadar onları yakınlaştıran unsurlar irdelenmiştir. Yakınlık ve uzaklık grup kimlikleri,

bireysel kazanç-kayıp ve hoşnutsuzluklar üzerinden hangisi neden etkilidir sorusuna yanıt aranmıştır. Türkiye kökenlilerin hayatlarını hangi açılardan neden etkilediğine ve neden etkilemediğine bakılmıştır. Bakış açılarında dengenin bozulduğu noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

A. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada *ideal evren* yerine sınırlandırılmış, temsil yeteneği/hassasiyet derecesi yüksek *gerçekçi/temsili evren* üzerinde araştırma yapılmıştır. Coşkun ve arkadaşlarının (2015) değindiği gibi konuyla ilgili kapsama alınacak kişilerin tümünün dâhil olduğu bir çalışma yapmak maliyet, zaman, uygulama açılarından mümkün olmadığından ötürü araştırma evreninin kapsamına giren grupların elemanlarından bir kısmı seçilerek güvenilir, geçerli ve genel resmi gören sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Belirli sayıdaki denekle yaratılan alt elemanlar grubu oluşturulması sayesinde tümevarımsal şekilde sonuçlara ulaşma imkânı doğmuştur.

Tablo 1.1.: Araştırma Çerçevesi

Örnekleme çerçevesi oluşturulurken örnek olay olan Almanya'daki Türkiye kökenliler ile Suriyeliler üzerine derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu amaçla internet ortamında, alana gitmeden kişi ve kurumlara ulaşılmış ve randevu alınmıştır. İrtibat kurularak araştırmaya yardımcı olabilecek akademisyenlere, doktora öğrencilerine, gazeteci ve sivil toplum derneklerine ulaşılarak çalışmanın kapsamı anlatılarak destek bulunmuştur. Araştırma sorusuna cevap verecek kişilerin bulunması anlamına gelen *kasti örneklem* dışında her bir küçük evrene ait biriyle iletişim

kurulmasının ardından diğer kişilere onun aracılığıyla ulaşılması olarak özetlenebilecek *kartopu örnekleme* ile saha çalışması genişletilmeye çalışılmıştır. Benzer kişilere ulaşılmasıyla temsil kabiliyetinin azalmaması için kotalamaya başvurularak farklı ilk temaslar kurulmaya çalışılmıştır. Referansa dayalı iletişim sayesinde çeşitlilik sağlanmıştır. Ayrıca görüşme yapılan kişilerin cinsiyet, yaş grubu, eğitim durumu vs. açısından farklılıkları temsil eder nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Görüşmeler, Federal Almanya’da Türkiye kökenlilerin yoğun yaşadığı ve Suriyelileri en fazla misafir eden Berlin ile eyalet düzeyindeki sayı ile şehir düzeyindeki sayı olarak arada en fazla fark olan ve Suriyelilerin yoğun olduğu Köln’de yapılmıştır. İki göçmen kökenli toplumun yoğun yaşadığı yerler seçilerek etkileşimin görece daha fazla olacağı şehirlerde çalışma yürütülmüştür. Yapılan tartışmalarda hem de kurulan ilişkilerde paralellikler ve zıtlıklar olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Berlin’deki saha çalışması Kasım- Aralık 2018 tarihinde, Köln’deki saha çalışması Mayıs 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bu çalışma ülkenin ve bölgelerin bütününe içeren bir çalışma değildir. Berlin’de 33, Köln’de 42, toplamda 75 kişiyle yüz yüze görüşme yapılmıştır.³ Dolayısıyla bu çalışma sadece görüşme yapılan kişilerin görüşlerini yansıtmaktadır. Görüşme yapılan kesimler kuşatıcı olarak seçilmiş olması sebebiyle, daha geniş bir temsil yeteneğine de sahiptir.

Mülakatların değerlendirmesinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Silverman (2020: 184)’ın nitel araştırma için anlamının esas olduğunu, mülakatların açık uçlu sorularla genişletilmesini, metin analizinde katılımcıların kategorilerini belirlemenin ve çözümlerde katılımcıların konuşma ve beden dilini anlamının önemine değinmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere dair algılarını ve perspektiflerini anlamak için deneyimleri, düşünceleri, eğilimleri üzerine derinlemesine inmek ve kendi bütünlüğü içinde yorumlamak hedeflenmiştir. Birebir yapılan görüşmeler en kısa 15 dakika, en uzun 2 saat 20 dakika, ortalama bir saat üzerinde sürmüş, her bir görüşme öncesi kişiye gönüllü onam

³ Bakınız.: Katılımcıların listesi Ek 1’de verilmiştir.

formu verilerek çalışmanın içeriği, güvenilirliği anlatılmış ve imzalatılmıştır.⁴ Görüşmeler, rıza ve onay ile ses kaydına alınmıştır. Ses kaydı istemeyen üç katılımcı ile görüşme esnasında diğer görüşmelerde olduğu gibi ayrıntılı, birebir yazılı not alınmıştır. Araştırma temaları sabit kalmak üzere esnek sorular sorulmuştur. Görüşmelerin dili Türkçedir; ancak ihtiyaç duyulduğu zamanlarda İngilizce ve Türkçe bir arada kullanılmıştır.

Mülakatlarda sorulacak sorular önceden üst ve alt başlıklar şeklinde hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın görüşme soruları Türkiye kökenlilerin Suriyeliler ile ilgili düşüncelerini ve ilişkilerini, Suriyelilerin göçünden etkilenme seviyelerini, geçmişteki ve bugünkü uygulamalar hakkında değerlendirmelerini anlamaya yöneliktir. Sorular ile Suriyeliler politikasına, Suriyelilere ve Suriyelilerle ilişkilere dair pozisyonlarını, düşüncelerini anlama, Almanya'daki durumlarını tespit ve hâkim topluma dair algılarındaki farklılık ve benzerlik noktalarının keşfedilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda sorular beş temel bölümden oluşmaktadır.⁵ İlk bölüm demografik sorulardan, ikinci bölüm Suriye'deki duruma, Suriyelilerin göçüne, mülteci/sığınmacı/göçmen kavramlarına yönelik sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'deki Suriyeliler politikası ve Türkiye'deki Suriyelilere dair izlenimler sorulmuştur. Dördüncü bölüm, Almanya'daki Suriyeliler, Açık Kapı Politikası, Almanya'daki göçmenler, göçmen olmaya dair sorulardan oluşmaktadır. Son olarak Almanya'daki Suriyeliler ile ilişkiler üzerine sorular sorulmuştur. Bunun yanında görüşmeler sırasında kişilerin hal ve tavır, jest ve mimikleri, ses tonundaki değişiklikler de not edilmiştir.

Görüşmelerden elde edilecek verilerin güvenilir ve sistematik analizi için mülakatlarda kullanılan ses kaydı birebir deşifre edilerek her bir birey için ayrı oluşturulan Word belgesine yazılmıştır. Ardından çalışmada kullanılmak üzere deşifreler defalarca okunmuştur. Bu aşamadan sonra, çalışma soruları genel kategori olarak alınıp, sonuçlar satır satır analiz edilerek temel kategoriler belirlenmiştir.

⁴ Bkz.: “Gönüllü Onam Formu”nun örneği Ek 2’de verilmiştir.

⁵ Bkz.: “Araştırma Soruları” Ek 3’te verilmiştir.

Katılımcıların orijinal ifadelerine bağı kalınarak saptanan benzer ifadelerden, görüşlerden alt kategoriler elde edilerek genelleme amacı taşımayan, anlama ve yorumlama amacına uygun nitel yöntemle analiz edilmiştir. Tüm bu analizlerden sonra teorik tartışma ile sentezlenerek katılımcıların ortak ve farklı görüşlerinin, algılarının karşılaştırması yapılmıştır.

Bu çalışmadaki yöntem konuyla ilgili genel geçer ve kuşatıcı bir iddia ortaya koyma amacıyla oluşturulmamıştır. Çalışmanın amacı daha çok, ortaya konan meselenin anlaşılmasına ve bu meseleye ışık tutabilecek farklı kuramsal çerçevelerin açıklama kapasitelerinin değerlendirilmesidir. Bu kuramların iddiaları, çalışmada toplanan veriler ışığında incelenmiştir. Çalışma güvenilirlik açısından güçlü bir zemine oturmaktadır. İlgili kuramlar çalışmanın bulguları eşliğinde çok yönlü bir şekilde sorgulamaya tabi tutulmuştur. Bu da çalışmanın güvenilirliği açısından güçlü bir temel oluşturmaktadır. Ancak araştırma bulgularını başka ortamlarda genellenebilirliğine dair öngöründe bulunmak güçtür. Bunun için diğer ülkelerde veya Almanya’da diğer göçmen kökenliler ile benzer bağlamda çalışmalar yapılması gerekmektedir.

KURAMSAL ARKA PLAN VE GÖÇ ÇALIŞMALARINA YANSIMALARI

The diagram shows a flow from left to right. On the far left is a blue circle labeled "Bağımsız değişkenler" (Independent variables). Multiple arrows point from this circle to a second blue circle labeled "Bağımlı değişken" (Dependent variable). Below the "Bağımsız değişkenler" circle is a large blue upward-pointing arrow labeled "Aracı Faktör" (Mediating factor). An arrow points from the "Bağımlı değişken" circle to a third blue circle on the right labeled "Sonuç" (Outcome). The text "Aracı Faktör" is also written below the large upward arrow.

Şekil 2. 1. : Araştırma Dizaynı

13

çalışılacaktır. Göç literatürü içerisinde yaygınlıkla kullanılan Rasyonel Tercih ve Sosyal Kimlik Kuramlarının yanı sıra Siyaset Biliminde toplumsal çatışmaları ve dinamikleri açıklayan Görece Yoksunluk ve Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı da bu çalışma çerçevesinde açıklama yaklaşımı olarak test edilecektir.

Bu çalışmada kullanılan bağımlı değişken olan Suriyelilere bakış olumlu, olumsuz ve nötr sonuçlar yaratması temelinde incelenecektir. Olumlu bakmak Suriyelilerin Almanya'da olmasından rahatsızlık duymamak, tehdit algılamamak, göç etmelerinin yeni imkânlar (dostluk, iş ortaklıkları, ucuz istihdam gibi) yarattığını düşünmek, göçmenlere yönelik yeni sivil ve destekleyici hareketlerin artmasının kendileri için de iyi avantajlı olacağını düşünmeleri gibi anlamalara gelmektedir. Suriyelilerin Almanya'ya gelmeleri ve eklemlenmelerinin artılarının daha fazla olduğuna inanmaları olumlu bakıştır. Olumsuz görmeleri kültürel ayrımı artırması, göç karşıtı toplumsal gerilimleri körüklemesi, işgücü ve konut piyasasında rekabetin artması, sosyal yardımlar konusunda Suriyelilerin öncelik kazanması gibi örneklerle özetlenebilir. Nötr pozisyon ise Suriyelilerin gelmesinin artı ve eksilerinin birbirine eşit olması olarak kodlanabilir.

Türkiye kökenlilerin kendi göç tecrübeleri Suriyelilere bakışta özel bir öneme sahiptir. Alman toplumunun genelinden farklı bir arka plana sahip olmaları yani göç ile topluma eklemlenmeleri, kendi göç deneyimlerinin olması bakış açıları üzerinde etkileyici faktör potansiyeline sahiptir.

Bağımsız değişkenler eğitim durumu, cinsiyet, siyasi bakış açısı, şehirlerarası ve kuşaklar arası farklılıklar, mezhepsel ve dinsel eğilimler, gelir durumu gibi birbirinden farklı faktörlerdir. Her biri Suriyelilerin Almanya'ya göç olgusuna bakış üzerinde belirleyicidir. Bu çalışmanın kuramsal bölümünde temel olarak kimlik ile ilgili faktörler, ekonomik durumla ya da statüyle ilgili faktörler, siyasete bakışla ilgili faktörler, toplumsal beklentilerle ilgili faktörler irdelenmektedir. Çalışmanın hipotezleri de bu faktörler üzerinden şekillendirilmiştir. Bu sayede bağımsız değişkenin çıktılarını açıklayan kuramları test etmek mümkün olmaktadır.

B. Rasyonel Tercih Kuramı

Rasyonel Tercih Kuramı (RTT), ekonomi ile sosyoloji bilim dalları arasında köprü kuran disiplinler arası bir çabanın ürünüdür. 1960'lardan itibaren George Homans (1961) ile farklı sosyal bilim alanlarında kullanılmaya başlanmış ve 1970'lerde sosyoloji disiplininde ortaya çıkan "büyük teorilerin işlevsizliği" tartışması ile kullanım alanını artırmıştır (Baştürk, 2012:75, 77-78 ve Scott, 2000: 672). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Siyaset Biliminin en çok kullandığı kuramsal yaklaşımlardan biri olan Rasyonel Tercih Yaklaşımı, özellikle sosyal ikilem meydana getiren konularda karar almanın doğasını açıklamada tercih edilmiştir. Çıkarları maksimize etme anlayışıyla hem birey hem de grup davranışlarını anlamada sıklıkla başvurulmuştur. Kuşkusuz göç literatüründe bilhassa göç etme kararını alma, göçmenlere bakışı açıklamada sıklıkla kullanılmıştır.

Rasyonel Tercih Kuramı, ekonomik yaklaşım modelinin sadece ekonomi ve piyasa içerisindeki birey davranışlarını değil bunun ötesinde insan davranışlarını genel olarak anlamada ve açıklamada kullanılan bir çerçeve sunduğunu ileri sürmektedir. Başlangıç noktaları kısıtlı kaynaklar veya araçların, rekabet eden amaçların hayatın her alanında olduğu tezidir. Dolayısıyla her davranış aslında sonuçları hesaplanarak yapılan rasyonel bir tercihtir ve kâr-zarar analizini içermektedir. Aktörler öz çıkarını düşünerek rasyonel olanı tercih etmektedir. Kısaca, kuramsal perspektif olarak davranış anlamada ekonomik temelli varsayımların işe yarayacağı görüşünden ilham almaktadır. Piyasa ekonomisindeki bakış açısını, kavram setlerini ve temelindeki bireysel karar ve çıkar maksimizasyonu anlayışını sosyal bilimlerin diğer alanlarında kullanmaktadır.

Rasyonel Tercih Yaklaşımının, piyasa mekanizması ile sosyal konuları açıklamada ekonomiden farklılaştığı noktalar bulunmaktadır. Bunlardan en temeli rasyonellik tanımlamasıyla ilgilidir. Simon (1985: 294) kuramsal başlangıç noktası mikro-ekonomik perspektif ve metodolojik bireycilik olmasına rağmen tercih mekanizmasının işleyişinde denkleme psiko-sosyal unsurlar katıldığı için rasyonel birey anlayışı ve rasyonel tercihin, iktisattakinden farklı olduğunu söylemektedir. Lindenberg (1992: 2, 4) bu noktada kuramın sentez yapısını hatırlatarak ekonominin

analitik karakteri ve soyutlamayı azaltan metoduyla sosyoloji ve psikolojinin betimleyici özelliklerinin entegre edildiğini söylemektedir.

1. Rasyonel Tercih Kuramının Özü: Genel Kabuller, Temel Varsayımlar

Rasyonel Tercih Kuramına dair tek ve kabul gören bir tanımlama söz konusu değildir.⁶ Quackenbush (2004: 101-102) rasyonel tercih varsayımlarıyla uyumlu ve açıklayıcı; ancak birbiriyle çelişkili ve rekabet eden farklı yaklaşımlardan oluştuğunu söylemektedir. Green ve Shapiro (1994: 192) post-hoc/geçici kuramlaştırma örneği olarak ele almaktadır, kuramsal olarak sürekli bir önceki halinden gelişerek yeni bir yorumunun ortaya çıktığını ifade etmektedir. Oppenheimer (2008: 1) temelini ekonomiden almasıyla beraber “sosyal tercih teorisi”, “karar teorisi” ve “oyun teorisi” gibi birbirinden bağımsız alanlarla ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. MacDonald (2003: 553) kendi başına epistemolojik bir yaklaşım olmadığını, rasyonellik varsayımı temelinde farklı anlayışlarla sentezlenerek farklı ampirik fenomenler üretildiğini söylemektedir. Tüm bunlardan hareketle belki en doğru ifade -Goldthorpe (1998: 168)’ye atıfla- rasyonel davranışı bireylerin rasyonel seçiminin sonuçları gören kuramsal bir aile benzetmesidir.

Kuşkusuz normatif ve ampirik bakımdan sentez bir yaklaşım olmakla beraber, kuramcılar tarafından farklı analizler ve açılımlar olmasına karşın Rasyonel Tercih çalışmalarının yaygın paylaştığı ön kabuller ve temel varsayımlar bulunmaktadır. MacDonald (2003:551-552) epistemolojik arka planı metodolojik bireycilik, öz çıkar ve rasyonellik olarak özetlemektedir. Rasyonellik varsayımını evrensellik, araçsal ampirizmi genellenebilirlik, bireyciliği ise fayda maksimizasyonu ile uyumlu bulmaktadır. Bunlara ilaveten genel bir kuram olma iddiası, makro-mikro-makro açıklaması, ekonomik kaynaklı olmasıyla bağlantılı maddi kaynak kazanımına odaklanması sayılabilir.

⁶ Scholtz (2015: 594)’ün ifade ettiği gibi kuramın savunucuları tarafından tanımlamada tercih edilen terimler bile birbirinden farklıdır. Yazarın da vurguladığı örnekleri sıralarsak; “rasyonel eylem” (Goldthorpe 1998), “metodolojik bireysellik” (Udehn 2001; 2002), “yapısal bireycilik”, “analitik sosyoloji” (Hedström 2005; Hedström ve Bearman 2009), “çerçeve seçimi” (Esser 1996; 1999; 2006; Kroneberg, 2014) gibi kavramsallaştırmalar sayılabilir. Ancak yazarın işaret ettiği web of Science’da diğer ifadelerle sadece 2012’den beri karşılaştırıldığında rasyonel tercih en az 10 katından fazla tercih edilmektedir.

Yaklaşım öncelikle, birey temelli bir açıklama modeli sunmaktadır (MacDonald, 2003: 551). Metodolojik olarak bireysel karar ile davranışı açıklamaktadır. Bireysel kararların, eylemlerin ve davranışların anlaşılması için bireylerin düşünce ve zihinlerinde kurdukları nedenselliklere vurgu yapmaktadır (Bourdon, 2003: 3-4). Bu nedensellik kuramsal yaklaşımın ikinci temel sütununu ortaya çıkarmaktadır. O da sonuç odaklı olmasıdır ve temel strateji olarak çıkar maksimizasyonu kabul etmesidir (Becker, 1976: 6). Aktörler en çok istediği, daha büyük fayda sağlayacağına inandığı sonuç uğruna daha az fayda sağlayacağını düşündüğü seçeneği elemektedir (Aldrich, 1993: 248). Burada en uygun dengeyi yakalama söz konusudur.⁷ Hedeflerin ne olduğundan ziyade onlara ulaşmak için ne yapılması gerektiğine odaklanması Scott (2000: 672-674) dediği gibi bedel ve ödülleri içeren bir mekanizmadır. Davranışın arkasında bireylerin sonuçlarla ilgili varsayımları, değerlendirmeleri vardır.

Rasyonel Tercih yaklaşımının üçüncü temel varsayımı, tercihler arasında yaptığı kademelendirmeye ilgilidir. Ekonomideki risk alma ve olasılıkları hesaplama anlayışıyla paralel tercihlerin beklentilerle şekillendiğini varsayılmaktadır (Green ve Shapiro, 1994: 15). Bu noktada teleolojik ve amaçsal açıklayıcı teorilerden ayrılmakta ve ödül ve bedelleri içeren tercih formasyonu ile araçsaldır (Oppenheimer, 2008: 1). Aldrich (1993: 248) bu özelliği “davranışlar sonuçları elde etmede enstrüman işlevi taşımaktadır ve sadece sonuçları etkilediği kadar değerlidir.” sözüyle özetlemiştir.⁸

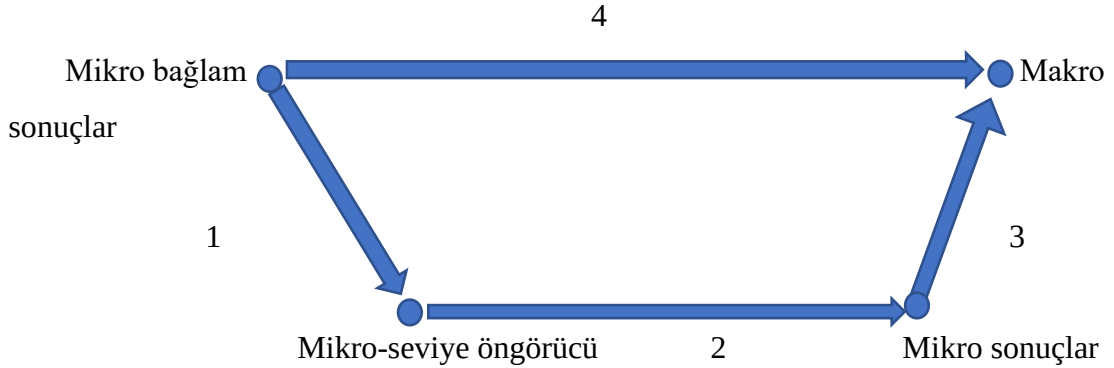
Yaklaşımın bir diğer varsayımı, özel bir kuram olmak yerine genel bir kuram olma iddiasıdır. Tüm insanlar, tüm zamanlar ve tüm kararlar için tek bir model önermektedir. Becker (1976: 8) kuramın en büyük özelliğinin “niteliksiz ve geniş tanıma sahip olması” olduğunu söylemiştir. Kuramın tercihler arasında duygusal-duygusal olmayan, önemli-önemsiz, tekrarlanan-seyrek, gizli-açık gibi ayrımlar ve aktörler arasında zengin-fakir, kadın-erkek, yetişkin-çocuk ve akıllı-akılsız gibi

⁷ Coleman ve Fararo (1992: xi) kuramın diğer tüm sosyolojik yaklaşımlardan farkının ve gücünün bu perspektif olduğunu vurgulamıştır.

⁸ Quackenbush (2004: 96-97) araçsal rasyonellikte normatif olarak neyin iyi neyin kötü olduğu gibi açıklamalarla ilgilenmediğinin altını çizmektedir. Aktörün bilgisi, psikolojisi ya da yapısal faktörlere bakılmadığını, aktörler kendi yargılarına göre karar vermesini onun rasyonelliği olarak ele alındığını söylemektedir. “Cinsiyeti, siyasi yönelimi, aile yapısı, sosyoekonomik durumu seçimde bulunmasında etkili olması onun rasyonelliğidir.”

herhangi bir ayrımı yoktur. Yazar ne tercihler ne aktörler üzerinde temel varsayımların ayrım yapmamasını esneklik ve pozitif özellik olarak ele almaktadır. Benzer şekilde Olson (1975: 63-64) Rasyonel Tercih Modelinin kapsamının genişliği, genelliği ve sadeliği sayesinde çok fazla görüngüyü açıklamada kullanılabileceğini avantajı olarak saymaktadır.

Rasyonel Tercih Kuramı açısından sıklıkla vurgulanan bir artı “makro-mikro-makro” şemasıdır. Coleman (1986, 1990)’ın bot şeklinde formüle ettiği makro koşulların mikro koşullar yaratması, mikro koşulların mikro sonuçlar ve mikro sonuçların makro sonuçlar yaratması olarak özetlenmektedir. Coleman (1990) modelinde makro düzeydeki ilişkilerin mikro düzeydeki süreçlerden çıktığını, aynı şekilde mikro ve makro arasında tam tersi geçiş yolu olduğunu söylemektedir. Örneğin makro sosyal kuramlar, sosyal yapı ve suç oranları arasındaki gibi makro düzey ve sonuç arasındaki bağlantılara odaklanır. Mikro bireysel kuramlar yatırımcı ve kazanç arasındaki ilişki gibi mikro düzeyler arası bağlantılara bakar. Sırasıyla 4 ve 2 numaralarıyla gösterilen bu düzeyler çapraz iki düzeyle birbiriyle bağlantılıdır. 1 numaralı bağlantı, sosyal sınıf ile yatırım tercihi ilişkisinden mikro kazançları incelemek gibi makro bağlamın bireylerin davranışlarını nasıl etkilediği üzerine, 3 numaralı bağlantı ise sosyal hareketler gibi mikro sonuçların makro sonuçlar yaratmasına örnektir (aktaran: Matsueda, 2013: 294). Gächter (2013: 34) rasyonel tercihin suçtan bağımlılığa, aile davranışından politik karar almaya, organizasyonel davranışa kadar bu yüzden çok farklı alanlarda açıklayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Aslında Coleman’ın şeması karşılıklı bağımlılığı göstermesi açısından aktörlerin karar alırken getirileri nasıl hesapladıklarını, sosyal koşullara göre nasıl karar aldıklarını gösteren bir açıklama modelidir.

Şekil 2.2.: Coleman'ın mikro-makro şeması: Mikro ve makro düzeyler arası mekanizma
(Coleman, 1990'dan Türkçeleştirilerek uyarlanmıştır.)

Son olarak, ekonomik eksenli bir yaklaşım olması sebebiyle maddi kaynakların maksimum kazanımıyla ilgili bir kuram olarak görülmektedir. Wittek, Snijders ve Nee (2013: 8) kuramcılarının temel savlarında maddi kazanç varsayımından doğrudan bahsedilmediği halde örtük bir şekilde bunun kabul edildiğini söylemektedir. Para ve diğer biriktirilebilir malların somut kaynaklar yanında somut olmayan kaynaklar olarak entelektüel sermaye, yetenekler, yeterliliklerin de analize aynı mantıkla eklenebileceği varsayılmaktadır. Hechter ve Kazanawa (1997: 194) özellikle güçlü rasyonel tercih modellerinde, davranışın altındaki nedenleri ve motivasyon kaynaklarını açıklamada en popüler yaklaşımın servet, güç, prestij gibi maksimum seviyede değiştirilebilir mallara odaklandıklarını belirtmektedir. Linderberg (2001) de özünde fiziksel ve sosyal refahı öncelediğini belirtilmektedir. Bu kapsamda para, statü, prestij, siyasal güç gibi bazı maddi kaynakların paylaşma konusunda rekabete ilgili olması olağandır (aktaran: Wittek, Snijders ve Nee, 2013: 8). Tüm bunlar sonucunda kuramın maddi kaynaklar üzerinde birey ve/veya grup çıkarlarının bireyler arası ve/veya gruplar arası çatışmalara neden olduğunu ileri sürülebilir. Bireylerin ve grupların kendi çıkarları ile rakip gördükleri birey ve grupların çıkarları arasında ilişkilere maddi unsurlar üzerinden yaklaşan bir teorik perspektif görünümünü almaktadır. Ancak Olson (1975: 60)'un sosyoekonomik tabirinden örnekle her zaman sosyoloji ve ekonomi arasında korelasyon olduğunu ancak bazen ikisinin farklı olabildiğini söylemesinden hareketle rasyonel tercihin sadece maddi unsurlara da indirgememek gerekmektedir.

2. Rasyonel Tercih Kuramında Farklı Açılımlar

Rasyonel tercih kuramcıları, rasyonel tercihi açıklarken birbirinden farklı açıklama yöntemlerine başvurmaktadır. Kuramcılar, sıklıkla birbirini takip eden aşama ve adımlardan oluşan modellemeye başvurmaktadır. Kuramın kurucuları arasında sayılan Herbert Simon (1957) 18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda yaratılan rasyonel insan prototipinden ve ekonomik faaliyetleri anlaşılır kılan modellemeden hareket etmiştir. Sosyal bilimlerde tercihleri açıklamada kullanılabilecek birbirini takip eden beş süreçten bahsetmektedir: “Sorunun varlığını belirleme, o sorunu çözmek için alternatif seçenekler belirleme, seçenlerin kâr-zarar değerlendirmesi, tercihin uygulanması ve sonuç.” Ayrıca bir sonraki tercih aşamasında sonuçtan alınan dersler “geri besleme” yapmaktadır. Rasyonel tercih kuramının birtakım kurallar çerçevesinde tanımlanabileceğini işaret eden Boudon (2003), “bireysellik, anlama, rasyonellik, araçsallık, bencillik ve optimizasyon” olarak altı adım saymıştır. Gilboa (2010) ise “optimizasyon, risk ve belirsizlikler, grup tercihi, rasyonellik ve duygular” olarak sınıflandırmaya gitmiştir. Sonuçta yazarlar tercih ve karar alma konusunu farklı isimlendirme ve maddeleştirmelere başvurmaları neo-klasik ekonomi modelindeki ideal piyasa koşulları, tam rasyonellik, eksiksiz bilgi gibi varsayımlardan sapmalar olabileceği sinyali de vermektedir.

Rasyonel Tercih yazınında tercih mekanizmasının işleyişine dair bir diğer açıklama yöntemi bilişsel farklılıklar, güçlü ve zayıf rasyonellik, piyasa koşullarının olup olmaması, sosyal rasyonellik gibi alt kategoriler oluşturmaktır (Witteck, Snijders ve Nee, 2013: 3-5). Örneğin.; Simon (1956: 130-134; 1990: 7) sosyal bilimlerde rasyonel tercih perspektifinin problem çözme ve karar alma anlayışının sınırlı (bounded) bir karaktere sahip olduğu ifade etmektedir. Burada bilişsel olarak her zaman kazancı en üst seviyeye çıkarmak yerine kısıtlı iyi seçeneği ya da başka değişle tatminkâr seçeneğin hedefleyebileceği örneğinden hareket etmiştir. Karar mekanizmasına karar alanın kapasitesi ile çevresel etkileşimi iki kısıtlayıcı olarak analize eklemiştir. Karar alıcının zihninde, bilgi edinme ya da çıkarım yapma kapasitesinde sınırlılıklar ve farklılıklar olabileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca

bireylerin çevreleriyle etkileşimde olmasının süreç ve davranışları üzerinde etkili olduğunu denkleme katmıştır.

Literatürde sınırlı rasyonellik kavramsallaştırması dışında “güçlü-zayıf” rasyonellik ayrımı yapılmaktadır. Ayrımına göre güçlü rasyonellik tüm aktörler hakkında eksiksiz bilgi, bilişsel kapasite, çıkar maksimizasyonu iken sınırlı rasyonellik bilgiye tam ya da eşit erişememe, seçici ilgi ve tatminkâr çözümdür. Bunun yanında birçok bireysel karar ve davranışın taklit ya da “otomatik” yanıtlardan ibaret olduğunu, geçmiş deneyimlerden şekillendiğini ileri süren “prosedürel rasyonelite” gibi sınıflandırmalar da bulunmaktadır. Ekonomideki piyasa mantığının gerçek hayatta, ekonomi ile ilgili olmayan topluluklarda ve ilişkilerde geçerli olmayacağını gerekçesiyle diğer sosyal bilimlerde karar almayı açıklayan farklı piyasa söylemleri de bulunmaktadır (Witteck, Snijders ve Nee, 2013: 5-7). Hatta Abelson (1995: 30)’un araçsal ve kendiliğinden gibi farklı düşünürlerin farklı sınıflandırmaları mevcuttur.⁹ Ekonomik olmayan alanlarda güçlü rasyoneliteden sapmalar yaşanmasını olağan gören bu çabalar Goldthorpe (1998: 173)’un belirttiği gibi, rasyonel tercihin daha gerçekçi ve ama zayıf sürümlerini inşa etmek anlamına gelmektedir. Analitik odağı davranıştan aktöre ya da çevreye çevirmekle eş anlamlıdır.

İşsel ya da dışsal, bağlamsal ve prosedürel gibi tüm açıklamalar, kısıtlılıklardan ve sübjektiviteden bahsetmektedir. Özünde, planlanan ile çıktı arasındaki ilişkideki memnuniyetsizlik ya da başka ifadeyle rasyonel olmayan yönelimleri açıklama girişimleri vardır. Bu noktada Jones (1999: 298-299, 302) tercihlerin sonuçlarının hiçbir zaman bilinen ve sabit düşünülemediğini hatırlatmaktadır. Risk ve belirsizlikler, rakip hedefler, alternatif seçenekler her zaman vardır. Tam bilgi sahibi olmak neredeyse asla mümkün değildir. Bunlar hem sistematik hem de insan doğasının

⁹ Abelson (1996) müzakere, rasyonel planlama ve gelecekteki maddi kazanç beklentileri ile kendi çıkarını önceleyen tercihlerin “araçsal” olduğunu söylemektedir. Buna karşın kendiliğinden ya da değer yüklü yani aktörün maddi kazanım fikri ile bir tercihte bulunmadığı durumları “anlamlı” olarak kodlamaktadır. Üstelik bu 2 tercih yöneliminin birbiriyle çatışma içerisinde olduğunu ileri sürmektedir.

özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden fayda maksimizasyonu sağlanamadığında sınırlı optimum olarak formüle etmek risk ve belirsizlikleri analize katmakla eş anlamlıdır. Tek cümleyle aktörler kendi güvendikleri inançları ışığında hedefe giden en iyi yolu seçtiklerinde rasyonel olmaktadır. Kuşkusuz bu rasyonellik Goldthorpe (1996: 109)'un altını çizdiği gibi nesnel değil öznel bir rasyonalitedir.

3. Rasyonel Tercih Kuramına Yönelik Eleştiriler

Rasyonel Tercih Yaklaşımına yönelik eleştirilerin listesi uzundur. Bunların başında karar alıcının doğasına yönelik olanlar ilk sırayı almaktadır. Kuramsal olarak tek bir temel dayanak olarak insan doğasını çok sınırlı bulunmaktadır. “Bireyler rasyonel tercih yapar” mantığı ya da “en uygun olanı seçer” demek indirgemeci kalmaktadır. Hedstrom (2005: 60) gerçek hayatta aktörler alternatifler ve bunların etkilerine dair nadiren tam bilgiye sahip olduğundan ötürü en uygun davranışın ne olacağını söylemeyi zor görmektedir. Üstelik inançlar, istekler, fırsatlar çoğu zaman başkalarıyla etkileşim yoluyla ortaya çıkmaktadır. Oysaki kuram, bireylerin rasyonel tercih yaptığını ifade ederken Wittek, Snijders ve Nee (2013: 2)’nin ifade ettiği gibi kültür, kimlik, sosyal bağlılık gibi faktörleri devre dışı bırakmaktadır. Kuşkusuz bu listenin ideolojik yönelim, eğitim, cinsiyet gibi pek çok alt dalları yapılarak uzatılabilir. İşin özü, bu tarz eleştiriler atomize rasyonel birey anlayışı, piyasada tüm bilgilere sahip olma varsayımı ve doğru analiz yapılacağı inancına yönelik karşı çıkışı kapsamaktadır. İdeal bir tip üzerine varsayımlara dayalı açıklama modeli eksik bulunmaktadır. Bu bakımdan Edling (2000: 4-5)’in işaret ettiği gibi kültür, kurumlar, normlar gibi dışladığı odaklar yüzünden sosyolojik yönü ve mikro katkıları bakımından zayıf bir kuramdır.

İkinci eleştiri, en uygun ya da rasyonel olanı görmenin her zaman mümkün olmadığı, belki de imkânsız olduğudur. Ayrıca “neye ve kime göre en uygun ya da rasyonel tercih” sorusu oldukça kritiktir. Rasyonel Tercih kuramcılarının görmezden geldiği bu sorular kuramın açıklayıcılığını zedelemektedir (Kelley, 1972: 101). Üstelik bu eleştiri, rasyonel olan ile en uygun olanın görülmesine karşın her zaman bunun davranışın karakterini belirlemeyeceği şeklinde derinleştirilebilir. Bireylerin irrasyonel kararları ya da kendi çıkarlarıyla uyuşmayan davranışlar göstermesi hiç de nadir bir gerçeklik değildir.

Kurama getirilen üçüncü eleştiri kümesi sonuç odaklı perspektife dayanmasıyla ilgilidir. Bu iddiaya sahip olanlar bireylerin karar alırken her zaman en iyi yolu hesaplamadığından, hatta bazen hesap bile yapmadığından hareket etmektedir. Bourdon (2003: 9)’un dediği gibi “aktörlerin sonuç odaklı olmayan perspektifleri ya

da inanışları takip etmesi ihtimal dâhilindedir.” Dahası sadece sonuca odaklanmak yan konuları, zamanı ve belki bağlamı dahi hesaba katmamak demektir. Kelley (1972: 99) bunu “bir öğrencinin girdiği sınavdan başarısız sonuç almasını o öğrenciyi başarısız kabul etmek” gibi düz bir mantık örneği ile anlatmaktadır. Hâlbuki sınava çalışırken çok şey öğrenmesi, bir önceki ya da sonraki sınavda durumun tamamen değişebileceği, öğrencinin hasta ya da şansız olabileceği gibi parametreler vardır.

Dördüncü eleştiri, kuramın referans varsayımlarının her zaman çıkar en üst düzeye çıkarma, bencil birey olarak sabit bir varsayıma dayanmasından kaynaklanmasıdır. Oysaki her zaman maddi kazançlar esas değildir (Witteck, Snijders ve Nee, 2013: 7). Başka bir deyişle kuram, ekonomik olmayan insan davranışlarını açıklamadaki başarısız görülmektedir (Becker, 1976: 14). Burada hem birey davranışlarının öz çıkarı dışında ve duygularla etkileşimli olabileceğini öngörülmemektedir. Hem de aktörlerin maddi kazançlarla ilgilenmemesi hesaba katılmamaktadır. Oysa Abelson (1995: 28)’un belirttiği gibi aktörler çoğu zaman risk almaktadır ve tercihler geçişken karakterdedir. Yazar, aktörlerin birbirinden farklı öz çıkarını düşünme biçimleri olduğunu, karar alıcının önceliğine öz-çıkara tanımının değiştiğini ortaya koymaktadır. Mesela sembolik faktörler aktörün tercihleri üzerinde etkiliyse o zaman onun öz-çıkara sembolik faktörler belirlemektedir. Bourdon (2003: 8-9) ise öznelerin tercihlerinin bazen sık söylenmeyen inançlara bazen de duygulara ya da anlık hislere dayandığını ileri sürmektedir. Kısaca her şey faya maksimize etme fikriyle açıklanamaz, bireyler hep kendileri odaklı davranmaz.

Bir diğer eleştiri, kuramın makro-mikro etkileşim varsayımıyla ilgilidir ve özünde bireysel değerler ile yapısal unsurları eşit kabul etmesinin yanlış bulunması vardır (Hechter ve Kazanawa, 1997: 193). Son ve belki de en iddialı eleştiri, metodolojik açıdan yapılmaktadır ve aşırı teori odaklı olmasına karşın ampirik olarak zayıf olduğudur (Witteck, Snijders ve Nee, 2020: 3; Snidal, 2012: 86). Green ve Shapiro (1994: 6-11, 33) rasyonel tercih kuramcılarının çoğunlukla deneysel test edilebilir hipotezler üretmediğini, böyle bir yöntemle giriştiklerinde ise bunu ciddi ampirik teste tabi tutmadıklarını ileri sürmektedir. Hatta hipotezlerini test edildiklerinde modellemelerini genellemeyen ilgisiz sonuçlar çıktığını, sonuçların ya kuramı zayıflattığını ya da çok banal desteklerden ibaret olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan yazarlar bunun bir dikkatsizlik veya başarısızlıktan ziyade evrensel kuram

retme iddialarından kaynaklandığını düşünmektedir. Onlara göre Rasyonel Tercih Yaklaşımı, kuram olarak ele alınamayacak ve belki de emekleme aşamasında bir paradigmadır. Rasyonellik varsayımına dayanması ise ampirik performansını desteklememektedir (Green ve Shapiro, 1994: 180, 191). Kuramın soruna değil yöntem odaklı olduğunu belirten yazarlar sistematik ampirik analizlerle giderilebileceğine işaret etmektedirler. Hedstrom (2005: 60-61) ise normatif açıklayıcı olan kuramın bilgi ve hesaplama aşamalarında kapanması zor boşluklar barındırdığını söylemektedir. Bu sebeple kuramsal olarak yenilenmiş rasyonellik anlayışlarının ve varsayımlarının olduğunu belirtmektedir. Snidal (2012: 86-87) ok yönlü ve genel varsayımlara sahip anlayışın esnek karakterinin farklı yaklaşımlar birleşerek ampirik açıdan güçlenebileceğini önermektedir.

Tüm bunlar doğrultusunda Rasyonel Tercih söylemlerinin olağandışı, sonuç odaklı, öz çıkar ve maddi temelli olmayan kararları analizde oldukça zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Bireylerin rasyonelite modeline uymaması, bilişsel kapasite yanında çevresel etkenlerden ya da sistematik etkilerden kaynaklanabilmektedir. Davranışları sadece bilişsel kapasiteyle, insan doğasıyla, elde edeceği kazançları zirveye çıkarmakla ilgili görmek tüm tercih süreçlerini aıkılamamaktadır. Aktörler tercih aşamasında optimal ya da ideal denge bile gzetilmeyebilmektedir. şüphesiz kuramın ortaya koyduğu argümanların açıklayıcı gücü olmasının yanında tüm kapıları aan bir anahtar değildir. Her şeyden önce insan doğasını bu tarz öngörülebilir, matematiksel bir denklemle aıkılamak oldukça zordur.

4. Rasyonel Tercih Kuramı ve Göç Çalışmaları

Rasyonel Tercih Yaklaşımının göç literatüründe kullanıldığı çalışmalar arasında en fazla tercih edilen şekli, insanların neden göç ettiğini açıklama konusudur. Literatürde en fazla yer tutan konulardan birinde Rasyonel Tercih Yaklaşımı sıklıkla başvurulmuş kuramsal perspektiflerden biri olarak görmek şaşırtıcı değildir. Özellikle göçün itici ve çekici nedenleri ile Rasyonel Tercih'in kâr-zarar analizleri arasında kurulan bağ burada temel olmuştur.¹⁰ Üstelik bu noktada Massey ve arkadaşları (1993: 439) gibi pek çok araştırmacı süreci sadece bireysel değil aile kapsamında, ailenin maksimum çıkarı olarak ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Haug (2008: 586-587, 599) ise kuramı, göç kararı alma yanında göçmen ağlarını açıklamak için kullanmıştır. Göç kararını vermede etkin olanın fayda maliyet analizi yani tercih olduğunu belirtmiştir. Bireysel ve ailenin özellikleri, sosyal ve kültürel normlar, risk ve adaptasyon, fırsat yapısının göç kararında etkili olduğu ifade etmiştir.

Göç sebeplerini anlamak ile ilgili başvurulmuş bir kuram olarak Rasyonel Tercih, sadece gönüllü göç kapsamında sınırlı kalmamıştır. Richmond (1988: 14-15, 20-21) fayda ve maliyet değerlendirmesinin bireyin kendi değerler hiyerarşisinde bir hesaplama olduğunu; ancak mülteciler gibi zorunlu göçmenler için sınırlı seçenekler, dayanması güç seçimler olarak kişinin kendi kaderi üzerinde yetisinin kaybettiği durum olarak ele almaktadır.¹¹ Bu durumda bile mültecilerin sığınmacı kabul eden,

¹⁰ De Jong ve Fawcett (1981: 50) “refah, statü, rahatlık, tavsiye, otonomi, bağlılık ve ahlak” gibi kategoriler üzerinden beklenen faydalar mantığıyla bir rasyonel tercih olarak göç ilişkisini analiz etmiştir. Ostrom (1998: 2) ise “*grup boyutu, grupta bulunanların heterojenliği, elde ettikleri çıkarlara bağlılıkları, dönüşüm süreçlerinin tahmin edilebilirliği ve türü, organizasyonel seviyede grup içinde olma, izleme teknikleri, grup içi bilgiye erişim, tek seferde ya da sınırlı tekrar eden ikilem olması*” gibi maddelerin rasyonel göç tercihinde etkili olduğunu söylemektedir.

¹¹ Richmond (1988: 21-23) göçmenleri gönüllü ve zorunlu şeklinde ayırmak yerine proaktif ve reaktif şeklinde ikili bir ayrım ile almıştır. Emekliler, transitler, geri dönenler, birleşmiş aileler gibi sıradan göçmenlerin proaktif olduğunu; Birleşmiş Milletler Anlaşmasında geçen mülteciler, vatansızlar, köleler, zorla çalıştırılanların ise reaktif olduğunu yazmaktadır. Bu ikisi arasında kalanları ise ekonomik, sosyal, politik baskılara cevap verebilecek olan çoğunluk olarak ele almaktadır. Merkezde ele aldığı bu grubun küresel ekonominin döngüsel değişiminden, siyasi istikrarsızlık ve kaynak ile ev sahibi ülke politikalarından en fazla etkilenen grup olduğunu belirtmektedir. Misafir işçi olarak gelenleri bu kategoride ele almakta ve ev sahibi toplumun çıkarlarının değişimine paralel en fazla dışlamaya maruz kalanlar olarak görmektedir.

yerleşim açısından daha makul ülkeleri tercih etmek gibi rasyonel tercihleri olabileceğini eklemiştir. Ayrıca büyük stres altında, zorluklar içerisinde olsa da tercih tercihtir, kuram açısından karar alma mantığı tektir. Bunun yanında kuramın başvuru kaynağı olarak kullanıldığı gönüllü-zorunlu haricinde Sjaastad (1962: 92-93)'ın tersine göçü gibi farklı göç türleri içinde açıklama modeli seçildiği araştırmalar vardır. Yazar, bireysel ve sosyal faydalar ve zararlar, maddi ve maddi olmayan kazanımlar ve kayıplar başlıklarında göç ve geri dönüşü karşılaştırmalı incelemiştir. Göç etmeyi bir yatırım gibi analiz ederek izole ve geri dönülmez bir süreç alınmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Rasyonel Tercih Yaklaşımının göç literatüründe bir diğer başvuru alanı, ev sahibi toplumun algıları, ev sahibi toplum ile yeni gelenler arasında ilişkiler ve göçmen ile göçmen olmayanların tercihleri arasında farklılıklar temelinde irdeleyen çalışmalardır. Schlicht-Schmälzle, Teltemann ve Windzio (2011:12) eğitimdeki başarı oranları ile ebeveynlerin rasyonel tercihleri arasındaki ilişkileri irdeledikleri çalışmalarında göçmen kökenli olmayı bir faktör olarak analiz etmişlerdir. Göçmen ve göçmen olmayan çocukların matematikte başarısını ve başarısızlığını ailelerin okul seçimi gibi hususlar kapsamında test etmişlerdir. Harrell-Bond (1986: 331) ise Sudan ile ilgili çalışmasında, mültecilerin ev sahibi toplum tarafından algılanışını çalışmıştır. Genel olarak problem ve tehdit olarak görülmeleri yanında Rasyonel Tercih perspektifi ile yeni fırsatlar yaratan, olumlu sosyal değişim kaynağı, beceri ve deneyimleriyle fazladan beşerî sermaye de görülebileceklerini söylemektedir. Pottie-Sherman ve Wilkes (2017: 221-222) ülkedeki yabancı sayısının artmasının kaynaklar üzerinde rekabeti artırdığını ve göçmen karşıtı hareketlerin güçlenmesine yol açtığını öne sürmektedir. Bu, rasyonel tercih mantığındaki çıkarları maksimize etme mantığına ters olmasından kaynaklanmaktadır. Buna paralel Kunovich (2013: 646-648) sadece sayının artması yanında bölgeler arası ekonomik farklılıkların ya da gelenlerin beceri durumlarının yabancı kökenlilere bakışı etkileyeceğinin üzerinde durmuştur. Bölgenin kötü veya kısıtlı ekonomik koşulları, işsizliğin yüksek oluşu, sayının artması, eğitim seviyesi ve becerilerin nitelik düşüklüğü, ücretlerin seviyesinde az fark olması gibi şartlar rekabete yol açması sebebiyle göçmenlere olumsuz tavırlara yol açmaktadır. Beklenen faydayı azaltan aktörler olarak göçmenler görülebilmektedir.

C. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramı (SKK), kökenini Henri Tajfel (1959, 1969, 1978, 1979)'in çalışmalarından alan ve kimlikle ilgili çalışmalarda odağına birey yerine sosyal grubu koyan bir yaklaşımdır. Özünde grup içi ve grup dışı ayrımlarına dayanan kuram; 1970'lerin sonuna kadar John Turner ve diğer yazarlar tarafından geliştirilerek Bristol Üniversitesi'nde formüle edilmiştir (Tajfel, 1974, 1978, 1982; Tajfel ve Turner, 1979). 1980'lerde teorik ve ampirik olarak Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da gelişmiştir.¹²

Sosyal Kimlik Kuramı için kuramı geliştirenler tarafından *psikolojinin sadece bireysel olduğu, sosyolojinin psikolojik olamayacağını söyleyenler arasında bir yerde durmaktadır* tanımlaması yapılmaktadır (Turner, et. al. 1987: 4).¹³ Tajfel (1985: 2) Sherif (1966)'in grup üyesi olarak davranmanın başka bir grup ve üyeleri için de grup kimliği yarattığı söyleminden hareket ederek grubun “dışsal” ve “içsel” tanımlandığı ifade etmiştir. İçsel kıstas grup tanımlamasıdır ve bilişsel, değerlendirmeci, duygusal unsurlardan oluşmaktadır. Bilişsellik kişinin kendisini bir grup içerisinde, onun üyesi olarak görmesidir. Bu farkındalık gruba has ortak değerler yaratarak içeri ve dışarı arası değerlendirmelere, kıyaslamalara yol açmaktadır. Bilişsel ve değerlendirmeci unsurlar duygusal perspektifi yansıtmaktadır. Ancak tüm bu içsel oluşum süreci dışsal faktör olan ortak “öteki” ile bir araya geldiğinde grup kimliği anlam kazanmaktadır.

Özetle; bilişsel, motivasyonel ve hatta duygusal bir birleşim sunan Sosyal Kimlik Kuramı, toplumda gruplar arası çatışmaların, önyargıların ve ayrımcılık

¹² Kuramsal gelişimde Henri Tajfel'den sonra literatürte etkin olan çalışmaların başında John Turner (1985; Turner et. Al. 1987)'in Sosyal Kategorizasyon Teorisi gelmektedir. Bunun yanında Brewer (1991) Optimal Ayrımcılık kuramı ile, Hogg ve Abrams (1993) grup dayanışması ve motivasyon perspektifleri, Turner (1991) sosyal etki vurgusu ve Oakes, Haslam ve Turner (1994) stereotipleştirme üzerine yazdıklarıyla kuramsal katkılar sunmuştur (aktaran: Cappelz ve Brown, 2000: vii).

¹³ Ön-deneyseller olarak ele alınan LeBon, McDougall ve Freud grup psikolojisi yaklaşımları, Floyd H. Allport'un bireyciliği ve Sherif, Asch ve Lewin'in etkileşimcilik yaklaşımlarını inceleyen Sosyal Kimlik kuramcıları bunların ötesinde yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Grup sürecini merkeze koyarak kimlik, karşılıklı bağımlılık ve sosyal yapı konseptlerini açıklayan bir kuram ortaya koymuşlardır (Turner et. al., 1987).

pratiklerinin en iyi grup fenomeni ile anlaşılabilirliğini ileri sürmektir. Bireylerin kendilerini tanımlamaları, sosyal bağlamı okumaları, pozisyon belirlemeleri hep ait olduğunu hissettikleri sosyal kategoriler üzerinden anlamlıdır. Bireyler ait oldukları sosyal kategoriler üzerinden sosyal kıyaslamalar yaparak grup içi bilgiyi üretmekte ve olumlu sosyal kimliğe erişmeyi hedeflemektedir. Bu hedef karşısındaki grupların hor görülmesini beraberinde getirmektedir. Kuram, bireylerin bilişsel arka planları ve temel motivasyonları için grup içi ve grup dışı ilişkilere odaklanmaktadır.

Toplumda bireyin yerini tanımlaması sosyal kimlik yaratım süreciyle ele alınmakta ve süreç hem ilişkisel hem de kıyaslamalı bir bağlama oturtulmaktadır (Tajfel ve Turner, 2004: 376). Kıyaslamalar aracılığıyla “kim daha iyi kim daha kötü, kim benzer kim benzemez, kim grup içine dâhil kim değil” ayrımları sosyal kimliğin “biz” imajını yaratmaktadır. Aynı imaj yaratılırken karşısındaki “onlar/öteki” imajı da yaratılmaktadır. Bu haliyle Sosyal Kimlik Kuramı, topluma sonradan göç ile eklemlenenlerle ilgili çalışmalarda sıklıkla başvurulmuş bir kuramdır. Üstelik Maykel Verkuyten (2014: 2-5) *Kimlik ve Kültürel Farklılık* başlıklı kitabında üzerinde durduğu gibi günümüzde “biz” düşüncesinin giderek güçlenmekte ve özellikle göçmenler ve azınlıklar üzerinden tanımlanmaktadır.

1. Sosyal Kimlik Ama Hangisi?

Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arası ilişkilerde belirleyici olanın bireylerin hangi sosyal kategoride olduğuyla açıklanabileceğini ileri sürmektedir. Bireylerin hem kendisini hem de diğer bireyleri toplumsal grup üyeleri olarak ele aldığını söylemektedir. Dahası üyesi olduğu grupta bireyin özdeşleşmesi söz konusudur (Turner, et. al. 1994: 454-455). Burke ve Stets (1998: 3)'ün ifadesiyle bu durumda “kişiler benzersiz bireyler yerine grup içi prototip olarak ele alınmakta ve benlik tanımı sübjektif bir kolektivite ile örtüşmektedir.”

Aynı sosyal kategori ya da grup içerisinde kendisini tanımlayanların ortak sosyal kimliğe sahip olması üzerine; bilhassa birey ve grup kimliği arası geçişkenliğe dair net olmayan, farklı perspektifler bulunmaktadır. Hogg, Terry ve White (1995: 260) bu süreci “bireysellikten arındırma” ya da “kimsizlikleştirme” olarak okumamak gerektiğini vurgulamaktadırlar. Böyle bir özdeşleşmenin yani benzersiz bireyden grup üyesine, bireysel davranışın grup davranışına evrilmesinin benlik kaybından ziyade bağlamsal bir değişiklik yarattığını ileri sürmektedirler. Brewer (1991 ve 2014: 26, 29) ise benlik tanımlaması ve sınıflandırma aşamasında bireysel ve sosyal kimlik arasındaki ayrımın nerede ayrılıp nerede birleştiğinin her zaman ve her durumda açık olmadığını kabul etmektedir. Bağlamdan bağlama, zamandan zamana değiştiğini savunmaktadır. Hatta bireysel kimlikteki “benzersizlik hissi” ile sosyal kimlikte “benzerlik” üzerinden gruba aidiyetin çeliştiğini söylemekte; ama bireylerin optimal bir denge bulduklarını belirtmektedir. Buna yakın bir başka görüş olarak Schneider (2005: 234) bireysel ve sosyal kimliğin birlikte kişinin kimliğini oluşturan iki boyut şeklinde düşünülmesini önermektedir. Nihayetinde kuram açısından en geçerli tespit gruplar arası bağlamda sosyal kimliğin, grup içi bağlamda kişisel kimliği daha baskın olduğunu kabul etmektedir (Tajfel, 1985: 1-2 ve Turner, et. al. 1994: 456-457). Kuşkusuz bu ifade bile kişilerin tek bir sosyal kimliği bulunmadığı gerçeğiyle hangi sosyal kimliğin baskın geleceği sorusuyla muğlaklığı tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

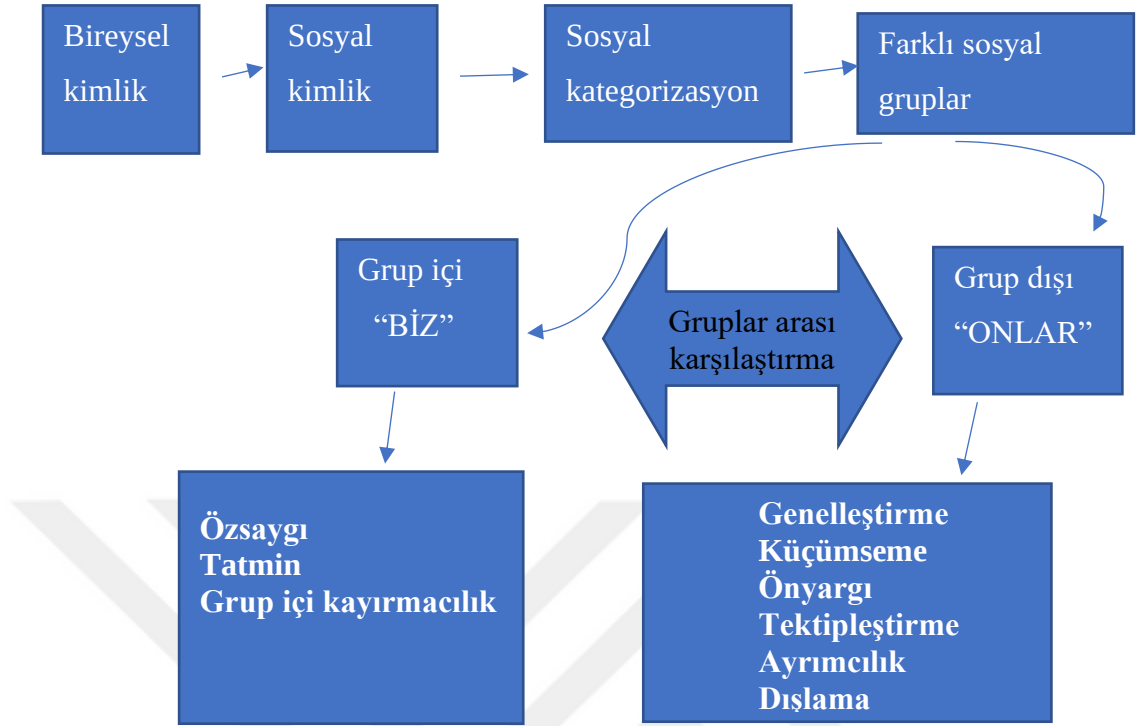
Tüm bunlar ötesinde kuramsal perspektifin kimlik çalışmaları açısından iki önemli yenilik getirdiği ileri sürülmektedir. Brown (2000: 749-751)'a göre bunlardan

ilki “biz” ve “onlar” arası ayrıma dayanmasına karşın grup sınırlarını geçişken görmesidir. Bu sosyal kimliğin müzakere edilebilir karakterde olduğunu göstermektedir. İkincisi, sosyal psikolojinin stereotipleştirme, bilişsel birlikteliklerine ve grupların homojenliğine getirdiği farklı bakış açısıdır. Kuramı geliştirenler kimlik oluşum süreçlerini sadece bilişsel değil motivasyonel de düşünülmüştür.

2. Sosyal Kimlik Oluşumunun Temel Dayanakları

Sosyal Kimlik Kuramı, bireylerin paylaşılan ortak bir kimlik ile kim olduğunu belirlediğini, benlik tanımlaması yaptığını ileri sürmektedir. Bu, kişinin toplumda bireysel varoluşu yerine ait hissettiği grup üyeliklerinden kimlik kazanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sosyal kimliği belirleyen kişisel değişkenler değildir. Onun yerine kimlik, sosyal kategorilere dayanmaktadır. Sosyal kategorilerse, bireylerin zihinlerinde yarattıkları veya dâhil oldukları, kendisinin ve “biz” olarak gördüğü grubun kime benzeyip kimden farklılaştığının formülüdür. Yani sosyal kimlik sınıflandırmaya dayalı süreçlerle, paylaşılan özellikler ya da unsurlar üzerinden yapılan kıyaslamalarla belirlenmektedir. Üstelik sosyal kimlik oluşum aşamasında pozitif kimlik kazanma amacı söz konusudur. Bundan ötürü yapılan karşılaştırmalar kendi sosyal kategorisini olumluluğunu kanıtlayan, özsaygıyı güçlendiren ve dışarıda kalanları hor gören yanlış tutumları beraberinde getirmektedir. Trepte (2006: 256)’in ifadesiyle analizin odağına ve başlangıcına birey yerine sosyal grubu koyan Sosyal Kimlik Kuramı için “sosyal kategorizasyon, sosyal kıyaslama ve özsaygı” kuramın çatısını oluşturan kavram setidir.

Şekil 3.1.: Sosyal Kimlik Kuramının İşleyiş Şeması

a. Sosyal Kategoriler: “Biz” ve “Onlar” Nasıl Yaratılır?

Sosyal Kimlik Kuramının temel varsayımı bireylerin sosyal kategoriler aracılığıyla hem kendisini hem de karşısındakileri tanımlamasıdır. Bireyler zihinlerinde kendisine benzeyenleri bir gruba, kendisinden farklılaşanları başka gruba koymaktadır. Bu süreç Triandafyllidou (2001: 32)’nin belirttiği gibi “öteki” kavramsallaştırmasına tekabül etmektedir ve sosyal kimlik oluşumunun etkileşimsel karakterini göstermektedir. Sosyal kategoriler aracılığıyla içeride olan ile dışarıda olan tanımlanmakta ve “biz” ve “onlar” arasında sınır çizilmektedir. Kişinin “kendi” ve “öteki”ni tanımladığı, grup içi ve grup dışını yarattığı bu süreç aynı zamanda Hogg (2016: 7)’un ifadesiyle *kişinin benlik kavramını başkalarının nasıl ele alacağını ve düşünüleceğini* belirleyen bir süreçtir. Sosyal kimlik, bireyler için grup içi grup dışı kategorilerini oluşturduğu gibi “öteki”nin de sizi bu grubun üyesi olarak tanımlamasına yol açmaktadır. Bu tam da Tajfel (1974: 66-68)’in nedenselliği tek yönlü olmadığı vurgusunu açıklamaktadır; çünkü dışarıdan nasıl görüldüğü gruplar arası ilişkilerde temel bir bileşen olarak görülmektedir.

Sosyal kategorizasyon sürecinde “biz” ve “onlar” ayrımında iki temel algı özel önem taşımaktadır. İlki, gruplar arası farklılıkların grup içi farklılıklardan daha fazla olduğuna inanılmasıdır. Diğerisi ise grup dışındakilerin daha homojen algılanmasıdır (Tajfel, 1978: 63-65; Allen ve Wilder, 1978: 107-108; Simon, 1992: 2). İlk inanış grup üyelerine karşı empati duygusunu beslemektedir. “Öteki”nin daha homojen olduğuna inanılması, başka bir ifadeyle “onların hepsi bana aynı görünüyor” fenomeni ise dış grup üyelerine öfkeyi artıran bir atmosfer yaratmaktadır (Ackerman et. al., 2006: 836-837, 840). Bu iki algı “biz” ve “onlar” ayrımının polarize hâl almasına yol açmaktadır. Gerek grup dışında kalanları yargılamanın gerekse grup içi kayırmacılığın temellerini oluşturmaktadır (McDermott, 2009: 348 ve Turner, et. al. 1994: 457). Dahası sosyal kategorilere yüklenen genelleştirmelerin ve tektipleştirmelerin özünü teşkil etmektedir. Grup içi kayırmacılık ve ötekini küçümseme bağlamında yanlış tavırların normalleşmesinde ise kategoriler üzerinden yapılan karşılaştırmalar ve kıyaslamalar devreye girmektedir.

b. Sosyal Kıyaslamamanın İşlevi: Özsaygıyı Kazanmak ve Korumak

Sosyal Kimlik Kuramına göre sosyal kategoriler üzerinden yapılan sosyal kıyaslamaların iki temel işlevi bulunmaktadır. Birincisi, bireyin dâhil olduğu ve olmadığı kategorileri seçmesinde ve sürdürmesinde kullandığı yöntem olmasıdır. Bunun itici gücü özsaygıdır. İkincisi, farklı toplumsal gruplara karşı bilgi, önyargı, inanç ve tutumları belirlemesine ve onaylanmasına hizmet etmesidir. Sosyal kıyaslamalar, sosyal kimliğin tanımlayıcı ve değerlendirmeci yönünün sentezi gibidir. Tajfel (1974: 69-71) bu durumu “bireylerin fikirlerinin geçerliliğinin bir nesnenin kırılganlığını ona çekiç vurarak anladığımız gibi olmayacağı” örneği ile açıklamaktadır. Onun yerine bireylerin, fikirlerini birbirlerine bakarak ve kıyaslamalar yaparak oluşturduğunu söylemektedir.

Sosyal kıyaslamaların temel karakteristiği kendi grubunun lehine pozisyon almaktır. Bu bağlamda sosyal kimlik, kendi grubunun pozitif ayırt ediciliğini kanıtlamakla ilgili bir mesele haline dönüşmektedir. Hatta Brewer ve Campbell (1976)’ın vurguladığı gibi dış gruplardan farklılaştırma, kendi grubun lehine okumalar ile etnosentrik karakter bile kazanmaktadır (aktaran: Hogg, 2016: 7). Bu, sosyal kıyaslamamanın özündeki kendi grubuna daha seçici tavır özsaygı kazanmakla ilgilidir ya da olumlu sosyal kimlik elde etme isteğiyle bağlantılıdır. Kendini ve kendine benzeyenleri iyi görme ve benzemeyenleri hakir görme, içinde olduğu gruba olumlu bir özgünlük atfetmek anlamına gelmektedir. Schneider (2005: 25-26) sosyal kıyaslamaların özünde “daha” kelimesi olduğunu söylemektedir. Daha olumlu olanların grup içini, daha olumsuz olanların grup dışına dair genellemeleri oluşturduğuna dikkat çekmektedir. McDermott (2009: 348) ise bu yargıları;

“...grup içi olarak etiketlenenler daha iyi kişiliklere ve iyi görünüşe sahip olmakta, daha iyi ödülü hak etmektedir. Ayrıca başarılar yetenek ve beceriklilikten, başarısızlıkların kontrol dışı dış koşullardan kaynaklanmaktadır. Grup dışı etiketleme ise başarıların şansa, başarısızlıkların yetersizliklerle açıklanmasıdır.” şeklinde özetlemiştir.

Sosyal kıyaslamalar, pozitif ve negatif kutupları belirlenmekte, gruplar arası ilişkilerde sürekli kendi haklılığını, üstünlüğünü teyit etme aracı olmaktadır. Her bir karşılaştırma ile “biz” ve “onlar” ayrımı güçlenmekte, kıyaslamalar araçsal bir nitelik

kazanarak üstünlüğü koruma ve düşük statüdeki grupları damgalayarak pozitifliklerini destekleme işlevi görmektedir (Hogg, 2016: 7). Bu noktada sosyal kategorileşmenin objektif ve rasyonel olmaktan ziyade sübjektif ve duygusal yönelimli olduğu ortaya çıkmaktadır. Farklı sosyal gruplar hakkında kalıp yargılar ve grup üyeleri ile ilgili stereotipler yaratılmasına sebep olmaktadır (Hogg ve Smith, 2007: 94 ve Demirtaş, 2003: 131-132). Dışarıda kalanların “öteki”leştirilmesi, sürekli olumsuz özellikler yüklenmesi grup içi kimliği ve hatta homojenliğini güçlendirmeye yaramaktadır.

Grup içi bilgi ya da öz değerlendirme olarak tanımlanabilecek sosyal kıyaslama sonucu ortaya çıkan grup bilgisi, sübjektif olanın objektif hale gelmesinden başka bir şey değildir. Daha doğrusu kıyaslama sonucu varılan bir görüş, tecrübe ya da izlenimin o grubun üyeleri tarafından bir gerçeklik olarak anlaşılmaktadır. Grup içi algıları homojenleştiren bu durum, “öteki” ile ilişkilerde beklentileri şekillendirmekte ve baskı oluşturulacak konularda mutabakata imkân sağlamaktadır (Haslam et. al., 1999: 810-811). Reynolds (2015: 315) grup içi bilginin ortaya çıkmasının temelinde bize benzeyenlerin söyledikleri, ifadeleri, yargıları geçerli, doğru algılanıp güven vermesi olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında bireyler grup dışı yerine grup içi üyelerle daha fazla görüşmeleri sosyal etki yaratarak görüşlerin pekişmesini sağlamaktadır.

Kuramsal olarak dünyayı aynı gözle gördüklerine inananların gruplar arası ilişkilerde motivasyon kaynağı grup kimlikleri olarak görülmektedir (Hogg, Terry ve White, 1995: 260, Hogg ve Smith, 2007: 109-110). Ancak motivasyon konusunda belirtilmesi gereken önemli husus, bireysel çıkarlar yerine “görece erişim” temelli olmasıdır. Özünde kendi grubunun diğer gruplara göre hangi durumda olduğuna bakmak ve kendinden olana daha fazla alan tanımak grubun görece avantaj elde etmesi bakımından değerlidir (Turner, et. al. 1994: 454-455 ve McDermott, 2009: 350, 353). Dolayısıyla “öteki” gruplarla ilişkilerdeki kıyaslamalar kimin ne kadar kazandığı bir tarza bürünerek rekabetçi ve ayrımcı hale gelmektedir. Bir tarafın kazanması diğer tarafın kaybetmesi anlamına gelmektedir (Tajfel ve Turner 2004: 369). Billhassa özsaygıyı zorlayıcı bir durum yaşandığında, belirsizlik anlarında motivasyon güçlenmektedir (Simon ve Brown, 1987: 703). Bunun yanında grup kimliği güçlü olan aktörlerde motivasyon daha belirgin görülmektedir (Mummendey, Klink ve Brown, 2001:160-161).

c. Sosyal Hareketlilik ve Sosyal Değişim

Sosyal Kimlik Kuramına göre; sosyal bir kategoride kalmayı sağlayan o kategorinin gerçeği yansıtsın ya da yansıtmamasın pozitif imaja sahip olmasıyla doğrudan bağlantılıdır (Schneider, 2005: 236). Bireyler yaptıkları kıyaslamalar sonucunda eğer grup üyeliğinden tatmin olmuyorsa farklı tercihler yapabilmektedir. Bu durum gruplar arası ilişkilere rekabetçi özellik kazandırmaktadır.

Sosyal kategorisinin görece düşük statüde olduğuna inanma veya bu durumun değişmeyeceğine dair hissiyat, grup kimliğine güçlü aidiyete engeldir. Zaten böyle bir hissiyatın, doğrudan gruplar arası rekabet ya da dayanışma sağlamaması pek mümkün görülmemektedir. Böyle bir durumda bireyin baskın gruba geçmeyi psikolojik olarak denemesi *sosyal hareketlilik* mümkündür (Hogg, Terry ve White, 1995: 260). Sosyal hareketlilik, birey için sosyal gruba üyelikte temel motivasyonun olumlu sosyal kimlikte kalmayı tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.

Grup üyeliğinin tatmin etmediği ve ayrılmanın mümkün olmadığı durumlarda *sosyal değişim* yaşanmaktadır. Birey, içinde bulunduğu sosyal kategoriyi farklı yorumlamaya başvurmaktadır (Huddy, 2001: 135). Burada düşük statüye yol açan olumsuz ya da beğenilmeyen özellikleri kabul edilebilir hale getirme çabası söz konusudur. Bir diğer yöntemse grup içi ile grup dışı kıyaslamasında bazı yeni dayanaklar bulma girişimidir. Bulunan önce grup içinde, sonrasında ise grup dışında meşrulaştırmaya çalışılmaktadır ve rekabeti kızıştıran bir karakterdedir (Tajfel ve Turner, 2004: 380). Üçüncüsü, durumu kabul edip arzu edilen değişiklikler için eyleme geçmektir (Tajfel, 1974: 69-70). Buradan hareketle, düşük statüdeki konumun meşru olmadığı ve değişebilir olduğuna inanmanın farklı bir sosyal düzenin sağlanabileceği fikrine yol açtığı söylenebilir. Bu durumda grup içi dayanışmanın güçlenmekte ve gruplar arası rekabet kızışmaktadır (Hogg, Terry ve White, 1995: 260). Diğer seçenek ise “öteki”yi yani grubun kendisini mukayese ettiği dışarıdaki grubu değiştirmesidir. Özellikle yüksek statüdeki dış grubu kıyaslamada bir referans almadan kaçınma durumlarında tercih edilen bu yaklaşımda, kendinden daha düşük statülü grupla kıyaslama tercihi söz konusudur. Bu alt gruplar arası rekabeti kızıştıran bir değişimdir (Tajfel ve Turner, 2004: 380). Aslında tüm bu yönelimler, gruptan çıkmanın imkânsızlaştığı durumlarda “onlar” a dair ayrımcılıkların şiddetlenmesine yol

açmaktadır. Tajfel (1982: 18) bu durumu “güç dağılımında hep aynı sosyal kategorinin içerisinde kalacağını bilmek ilişkileri saldırgan hale sokmaktadır” cümlesiyle özetlemiştir.

3. Gruplar Arası İlişkilerde Bir Motivasyon Kaynağı Olarak “Sosyal Kimlik”

Gruplar arası ilişkilerin sosyal kimlik üzerinden okunmasını sağlayan, sosyal kategorilerin yaratımı ve kıyaslamalar içinde bulunduğu bağlamdan ayrı düşünülemez. Bunun sebebi, gruplar ve gruplar arası ilişkilerin laboratuvar gibi izole bir dünya içinde olmamasıdır. Soyut bir birlik anlayışı temelinde inşa edilen sosyal kimliklere, onlar üzerinden üretilen biz ve “onlar” ayrımına, “öteki”ye bakışın temelini oluşturan kıyaslamalara içinde bulunduğu sosyal yapıdan, ilişkileri etkileyen faktörlerden bağımsız bakmak ilişkilerin dinamiğinin görülmemesi anlamına gelir. Bu yüzden kuramın içerisinden güçlü bir akım olarak 1980’lerde Benlik-Kategorileştirme Kuramını çıkmıştır. Kuramı geliştirenler, SKK’nın geleneksel sabit kategori ve tektipleştirme varsayımlarını eleştirerek bağlamsal bakış açısını getirmiştir (Hornsey, 2008: 209). Gruplar arası ilişkilere sosyal bağlamı hesaba katmak, “biz” karşında konumlandığı “onlar” grubunun kim olduğunu, ne zaman ve hangi koşullar altında ilişkilerin gerilimler barındırdığını ortaya koyması bakımından kuramı geliştirmiştir. Reicher (2004: 923-924)’in belirttiği gibi soyut bir birlik anlayışı ve farklılıklar üzerinden sosyal grup çatışmalarını okumak yerine söylemler, eylemler, hedefler üzerinden aktörlerin tavır ve hareketlerini anlamak mümkün olmuştur.

a. Sosyal Bağlam

Bireylerin eylemlerini anlamada sosyal bağlam kilit bir role sahiptir. En temelde sosyal grup üyelerinden daha geniş sosyal çevreyi analize katmak olarak görülebilir. Sosyal bağlamın birbirinden farklı dayanakları olarak yaşanan toplumdaki normlar, başka gruplar, ideolojiler, sosyal yapı, politik atmosfer, grup boyutu gibi pek çok etken söz konusudur (Hogg ve Smith, 2007: 92-93 ve Reynolds, 2015: 315). Simon (1992: 4) gruplar arası bağlamla ilgili 3 önemli parametre olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre azınlık ve çoğunluk pozisyonu, sadece o grubun üyelerine has nitelikler, stereotiplerin toplumun genelinde hâkim olup olmamasının gruplar arası bağlamı etkilemektedir.

Sosyal Kimlik kuramsal arka planıyla hâkim gruba hâkim olmayan gruplar arası ilişkilerin statüsü özünde, güç asimetrisinin gruplar arası çatışmanın yoğunluğunu etkilemesi hakkındadır.¹⁴ Daha güçlü grupların asimetriden faydalanarak istedikleri sonuçları elde etmesi, istemediklerini eleme imkânına sahip olması, asimetrinin diğer tarafında kalanların yeniden dağıtım çabaları üzerine çalışmalar vardır (Simon ve Klandermans, 2004: 601-602). Gaertner ve arkadaşları (1990) maddi ve manevi olarak itibar, statü hiyerarşi açısından gruplar arası iş birliğinin önyargıları değişebileceğini, grup sınırlarında yenilenme yaşanabileceğini ortaya koymaktadır. White ve Langer (1999) azınlık grupları arası ilişkilerde yatay düşmanlıkların olduğunu, düşmanca tavırların ve önyargıların çoğunluk ile azınlık arasından ziyade benzer azınlık grupları arasında yaşandığını ileri sürmektedir. Dovidio, Gaertner ve Validzic (1998) farklı grup üyelerinin kendi gruplarının ötesinde, ortaklıkları üzerinden başka bir süper grupta birleşebildiği durumlarda ilişki kurma hem motivasyonel hem de bilişsel değişim yarattığını ifade etmiştir. Ellemers ve arkadaşları (1999: 374-376) gruplar arası ilişkilerde azınlık ile çoğunluğun görece statüsü yanında grup oluşumunun gönüllü ya da doğuştan (yapay -doğal) kazanılmasının ilişkilerde belirleyici olduğunu

¹⁴ Bunun yanında gücün kimde daha fazla olduğunun belirsiz ya da değişken olduğu gruplar arası ilişkiler (Simon ve Klandermans, 2004: 601-602).

ortaya koymuştur. Brown (2000) azınlık gruplarında sosyal kimliği koruma ve sürdürmesinin daha baskın olduğunu, bu yüzden grup kayırmacılığının fazla olduğunu ileri sürmüştür. Özellikle negatif imaj, azınlıklar için statükoyu reddetme yanında pozitif grup kimliği geliştirme çabasını beraberinde getirmektedir. Hâkim grubun statükoyu sürdürme veya kanıtlama girişimleri ise gruplar arasında yeni farklılıkların da oluşmasına katkı sunmaktadır (Tajfel ve Turner, 2004: 371-373).

Grup üyelerine özgü özellikleri, kültürel farklılıkların sosyal kimlik oluşumu sürecinde ve gruplar arası ilişkilere etkisi üzerine çalışmalarla irdelenmiştir (Verkuyten, 2006, Chryssochoou, 2014: 137; Vadher ve Varret, 2009; Azzi et. al. 2011). Üçüncü unsur ise stereotipleştirmeyi benimseyenlerin sayısı arttıkça bir sosyal kategorinin üyesi için gruplar arası ilişkilerde bu stereotipin dışına çıkmak, psikolojik olarak bu engeli aşmanın zorlaştığına işaret etmektedir (Simon, 1992: 19). Schneider (2005: 269-270) klişelerin, tektipleştirmelerin ayrımcılık ve önyargıya dönüştüğü noktasında bireyselden ziyade paylaşılan karakterden kaynaklandığını ve gruplar arası bağlamsal değişim yaşandığı dönemlerde arttığını ifade etmektedir. Jost ve Banaji (2005: 392-393, 400) ise tektipleştirmelerin bireysel seviyede kimlik koruma, grup seviyesinde kimlik ve statü koruma ile ilgili olduğunu; fakat sistemsel seviyede olmasının çok daha farklı olduğunu belirtmiştir. Sistemsel stereotiplerin olması sosyal ve ekonomik sistem, güç-statü hiyerarşisi, kaynak dağılımı, sosyal rol ayrımları gibi sistemi karakterize eden unsurlara yansımaları anlamına gelmektedir. Bu mantıkla stereotiplerin meşruluk kazandığı bu durum stereotiplerin oluşumu ve sürdürülmesinden ziyade statükonun korunmasına hizmet etmektedir.

Sosyal bağlamla ilgili bir diğer nokta, kişilerin dâhil olduğu sosyal kategorilerin zamanla olan ilişkisidir. Reicher (2004: 925)'in çalışmasında yaşlı-genç, çalışan-işsiz gibi kişilerin zamanla değişen kategorilerin üyesi olabileceğini ve kadın erkek ilişkilerinin 1950'lerde, 80'lerde ve 2000'lerdeki anlamının değiştiğini beklentilerin, statülerin, çatışma konularının değiştiğini örneklendirmiştir. Umaña-Taylor (2004: 140) ise çalışmasında çoğunluk grubu çocukların azınlık çocuklarının çok olduğu sınıfta okuması ile az olduğu sınıfta okuması gruplar arası ilişkiler bakımından birbirinden farklı sonuçlar doğurduğunu göstererek azınlık ve çoğunluk gibi parametrelerin bağlamdan bağlama değişen karakterini ortaya koymuştur.

Sosyal bağlamla ilgili bir başka husus, kişilerin nadiren tek bir sosyal kategoriye aitlik hissetmesidir. Aynı anda kadın, Türkiye kökenli, göçmen, Alevi, doktor gibi birbirinden farklı sosyal kategorilere üye olan birey için kişisel ve grup düzeyindeki benlik algılamaları arasında değişen dengeler söz konusudur. Hem birbiriyle çatışan, zorlayıcı farklı sosyal kategorilere üyelik hem de bireysel ve sosyal kimlik arasında gelgitler yaşamaya neden olan durumlar yaşanabilmektedir (Turner, et. al. 1994: 456-458 ve Ng, 1980: 242). Bireylerin hayatının çoklu bağlamlarda olması, hepsinin birlikte bireyin tecrübelerini, davranış pratiklerini, yaklaşımlarını etkilemesi ve farklı sosyal bağlamlarda tepkilerinin değişmesine yol açmaktadır. Kendini kategorilere sokmasında gerek sosyal ve bireysel kimlik arasında mekik dokumalar gerekse durumdan duruma baskın olan farklı sosyal ve bireysel kimliğin değişmesi sosyal bağlam içinde gruplar arası ilişkilerin değişmesine yol açmaktadır (Huddy, 2001: 134).

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere bireylerin olaylara, gruplara, kişilere yaklaşımlarını belirleyen sosyal kategoriler ve onlara dayanılarak yapılan kıyaslamalar sabit ve kesin karakterde değildir. Sosyal kimlik değişen koşullara, ihtiyaçlara, beklentilere, hak arayışlarına göre güçlenip zayıflamaktadır. Hatta sosyal karşılaştırmalar sonucu üyesi olduğu gruptan memnuniyet sağlamayanlar farklı sosyal kategorilere yönelebilmektedir.¹⁵ Bu sebeple sınıflandırmalar grup üyeleri için yaşanan duruma göre değişkenlik göstermektedir, yani içinde bulunduğu bağlamla anlamlıdır.

¹⁵ Schneider (2005: 237)'in dikkat çektiği gibi bireylerin kendilerini bir sosyal kategori ile tanımlamalarının sebepleri de çok farklı olabilmektedir. Yazar; grup hedefleri, başarıları, birlik duygusu, prestij gibi birbirinden farklı motivasyonların gruba aidiyeti etkilediğini belirtmektedir.

b. Hangi Grup?

Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arası ilişkileri çoğunlukla 2 kutuplu ele almaktadır (Simon ve Klandermans, 2004: 603). Bir sosyal gruba üyelik kendine benzerleri özümseme ve benzemeyenlerden ayrılma gibi zıtlık içeren hipotez etrafında şekillenmektedir. Ancak bir toplumda birbirinden farklı pek çok sosyal grup bulunmaktadır. Üstelik bireyler arasında sadece etnisite, din, dil, ten rengi gibi değil cinsiyetten maddi imkânlarla, politik görüşten meslek grupları, yaşadıkları semtlere göre pek çok ayırım vardır (Sampson, 1993:4 ve Petersoo, 2007: 119). Bu noktada “biz”in karşısında duran “onlar” kim sorusu en az sosyal bağlam kadar önem kazanmaktadır.

Sosyal Kimlik Kuramı açısından “öteki” olanı açıklayan farklı yazarlar olmuştur. Billig (1995: 79-80) “yabancı” ile “öteki” kavramını karşılaştırmıştır ve “öteki”nin farklılaştırılmamış halinin yabancılar olarak kaldığını belirtmiştir. Tajfel ve Turner (2004: 377) “öteki” olanın benzerliği, yakınlığı, durumsal bir belirgin özelliği olduğunu ileri sürmektedir. Bu perspektife göre sadece bilişsel olarak grup tanımlaması yapmak ve karşılaştırma yapmaya uygun durum olması yeterli değildir. Triandafyllidou (2001: 33-34, 38) gruplar için “öteki” kategorisinde sadece bir grup olmadığını; ancak karşılaştırmaların belirli bir grupla yapıldığını ifade ederek “önemli öteki” kavramını ortaya koymaktadır.¹⁶ Bir grubu “önemli öteki” kategorisine sokanın grup kimliği ve özgünlüğü ile *yakın* ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. “Öteki”nin “biz”den daha güçlü, büyük olması ya da kaynaklara erişiminin fazlalığından ziyade “yakın ilişki”sinin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. İlişkinin saygı ve takdir yönü

¹⁶ Yazar, “önemli öteki” kavramını aynı zamanda içsel ve dışsal olarak ayrılmaktadır. Ayrıma göre, aynı politik birlik içindekiler içsel, farklı politik birlik içindekiler ise dışsaldır. Hâkim topluluk içindeki azınlıkların ve göçmen gruplar içsel, farklı bir devletteki ise dışsal “öteki” konumundadır. İçsel “önemli öteki” birlik ve/veya otantikliğe zarar verirken, dışsal “önemli öteki” topraksal ve/veya kültürel entegrasyona dışarıdan bir tehdit görülmektedir. Bu sebeple içsel önemli öteki bir devletin kimlik siyaseti ile ilgilidir, kültürel ve politik düzeni bozan, birliğe engel olabilecek unsur olarak görülmektedir (Triandafyllidou, 2001: 31-38).

ağır bastığında olumlu, tehdit ve tehlike görüldüğünde olumsuz ve çatışmacı özellik gösterdiğini ileri sürmektedir.

Özünde birbiriyle yoğun mücadele yaşayan gruplar arası farkın az olduğunu ortaya koyan “önemli öteki” kavramlaştırmasını Tajfel (1982: 25)’in benzerlik hipotezi de desteklemektedir. Buna göre; sosyal gruplar “öteki” grup kendilerine benzedikçe sosyal kimliğe tehditin boyutu artmaktadır ve kendi özgünlüklerini korumak için daha çok çaba harcamaktadır. Böyle bir ilişkideki motivasyon, benzer “öteki” grubu benzemez yapma gayretidir. Örneğin; White ve Langer (1999: 539, 555) bu görüşü, azınlık grupları arası ilişkilerde test etmiştir. Çalışmalarında farklılık tek başına önemli sonuç vermezken, görece benzerlik/hısımlılığın tutumları belirleyen unsur olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Azınlık grup üyelerinin benzer bir azınlık grubu üyesine gösterdiği ayrımcılık ve önyargıyı “yatay düşmanlık” olarak tanımlanmışlardır. Üstelik yatay düşmanlığın dikey düşmanlıktan daha güçlü olduğunu ortaya koymuşlardır.

Sosyal grupların “önemli öteki” ile giriştiği rekabetin temelinde, “öteki” tarafından aynı grup olarak algılanmama isteği hâkimdir. Aynı grup olmak grup içi sınırları geçirgen ve karmaşık hale getirecektir. Grubu genişleteceği gibi ayırt ediciliği azaltacaktır. Bu yüzden özgün kimliğe bir tehdit unsuru olarak tanımlanmaktadır (White ve Langer, 1999: 541). Özellikle azınlıklar ve göçmenler konusunda bu yaklaşım, gruplar arasındaki “öteki”leştirilmeyi açıklamada elverişli görünmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramı perspektifiyle benzerler arasında kıyaslama, rekabet konusunda çalışmalar olduğu gibi tam tersi yönde çalışmalar vardır. Örneğin; Schneider (2005: 20-21, 230-232) Amerika’da Almanlar yerine Afrika kökenliler, Hollanda’da Fransızlar yerine Faslılar örneklerinden yola çıkarak bazı sosyal grupların diğerlerinden daha fazla “öteki”leştirildiğine dikkat çekmiştir. Farklılıklara yönelme ve özsaygı odaklı “öteki”ye negatif yargılar daha az tanıdığı gruplara karşı yanlış nedensellikler kurulmasına yok açmaktadır. Stephan ve Stephan (2000: 38-39) “biz”e benzemeyenlerin “biz”i sevmedikleri varsayımının etkili olduğunu, bilinmeyenin korku yarattığını ve önyargıları beslediğini belirtmekte, negatif stereotiplerin ve genelleştirmelerin en çok bu gruplara karşı yapıldığını öne sürmüştür.

Tüm bunlar ışığında sosyal kimliğin temel özellikleri ortaya çıkmaktadır. İlki, sosyal kategorilerin seçilen ya da inşa edilen özellikte olmasından kaynaklanan

esnekliğidir. İkincisi, grup içi yaratılan gerçekliğin bağlamsal geçerli olduğudur ve algılara göre farklılıklar içerebileceğidir. Üçüncüsü, kıyaslamaların dinamik yapısı gereği sosyal yargılamaların ve benliğin sabit olmadığıdır (Turner, et. al. 1994: 458-459). Sosyal kıyaslamalara bağlı grupların statü ve performanslarının devamlı değişkenlik gösterebilir niteliği zaten pozitif sosyal kimliğe erişme hedefinin daima güncel olmasıyla bağlantılıdır. Kısaca, sosyal kimlik müzakere edilebilir özelliktedir.

4. Sosyal Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Sosyal Kimlik Kuramına getirilen eleştirilerden ilki, grup içi ve grup dışı algılar ve üretilen bilgi ile ilgilidir. Pozitif benlik arayışı ve özsaygı ihtiyacı sebebiyle “biz” pozitif uca, “onlar” ise negatif uca yerleştirilmektedir. Bununla paralel grup dışı ve grup içi tektipleştirmeler aynı iki kutupta ele alınmaktadır. Jost ve Banaji (2005: 397-398) kuramın bunun dışındaki gruplar arası ilişkilere odaklanmadığını ifade etmektedir. Grup içi negatif ve kendi grubuna ait tektipleştirmeler negatif olabileceğini ve olumlu sosyal kimliğe sahip olmanın dışında hareket edilebileceğini öne sürmektedir. Peterso (2007: 120) karşı grubu sadece negatif uca ele alınmasının “ilham veren” tarzında “onlar” yaklaşımını dışladığını söylemektedir. Sosyal kimlikleri tamamen olumsuz ve karşılıklı düşmanca algılanmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Reicher (2004: 922-923) ise tüm gruplar arası ilişkileri benzer modellerle açıklamanın çok doğru sonuçlar vermeyebileceğine dikkat çekmiştir. Üstelik kuramın grup psikolojisi temelinde Holokost gölgesinde gelişmesinden ötürü aşırı örnekler temelinde analiz geliştirdiğini; fakat gruplar arası bu tarz uç örnekler ihtimal dahilinde olmakla tüm ilişkilerde böyle bir potansiyel ve motivasyon bulunmamaktadır. Bu yüzden Sosyal Kimlik Kuramının çatışma teorisi gibi olması eleştirilmektedir. Maddi kaynaklar ya da sembolik değerler, statüyle alakalı rekabetler üzerinden tektipler yaratılması, kıyaslamalarda genellikle gruplar arası olumsuzlara odaklanma olsa bile ilişkiler çatışmacı özellik göstermeyebilir (Jost ve Banaji 2005: 396).

Kurama getirilen ikinci eleştiri konusu, sosyal kimlik seçiminin nasıl olduğunu ve hatta sosyal kimliğin neden güçlü ya da neden zayıf olduğunu tam açıklamamasıdır (Huddy, 2001: 149-150 ve Ellemers, Spears ve Doosje, 1997: 621). Aslında bu eleştiri gruplar arası ilişkileri incelerken aynı grubun üyeleri arasındaki farklılıkların yeterince hesaba katılmamasını bünyesinde barındırmaktadır. Bunu kuramın kolaycılığı ya da fazla basitleştirmesi olarak tanımlayan Reicher (2004: 924)’e göre tek bir birlik olarak ele almak ve soyut bir birliktelikle açıklamak yeterli değildir. Huddy (2001: 145) benzer şekilde kuramda doldurulması gereken boşluklardan birinin bireysel farklılıklar konusu olduğunu söylemektedir. “Grup üyelerinin gruba farklı anlamlar yüklemesinin ilişkileri nasıl etkilediği, sosyal kimliğini daha fazla korumak isteyenlerin kimler

olacağı, güçlü dış grup olmasının grup kimliğine nasıl yansımaları olduğu” gibi sorulara cevap verilmediğini ileri sürmektedir. Farklı ama yakın bir perspektifle Reynolds (2015: 316) bireyler aynı sosyal kategoride ve aynı sosyal kimlikte olsa dahi buna yükledikleri anlamların farklı olabileceğini, bunu görmezden gelmenin analizi zayıflattığını söylemektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kuramsal yaklaşımda, bireyler arası farklılıkları yeterince hesaba katmamasından kaynaklı bir dizi belirsizlik vardır. Bireylerin bir sosyal kimliğe aitliği, o ait hissedişin hangi derecelerde olduğu, sosyal hareketlilik ve sosyal değişimde bireysel farklılıkların nasıl etkileyeceği gibi konularda nedensel mekanizmasının yeterince ya da genel kabul gören ve tatmin edici açıklamalar getiremediği düşünülmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramına getirilen üçüncü eleştiri, sosyal kimlik oluşumunu sosyal kategorilere dayandırarak açıklamanın ne kadar sağlıklı olduğu üzerinedir (Stangor ve Jost, 1997: 342). Farr (1996) kuramsal perspektif içerisinde grup bağlılığı, dayanışma ve kayırmacılık gibi konulardan bahsedildiğini; fakat özünde kategorilere dayanarak fazla indirgemeci ve bilişsel mekanizması özelinde sosyallik iddiasındaki bir teori için fazla bireysel olduğunu ifade etmektedir. Reynolds (2015: 316) ise sosyal kimlik kategorizasyonu ile sosyal kimliğin farklı olabileceğini vurgulamaktadır. Bodenhausen ve Peery (2009: 134-135) “siyah atlet” örneğini vererek çoklu sosyal kategoriler meselesinin karmaşa yarattığını ileri sürmektedir. Irk olarak olumsuz, sporcu olarak olumlu bir sosyal kategoride algılanan bir kişinin bu ikisi dışında başka sosyal kategorilere dâhil olduğunu hatırlamıştır. Yazarlara göre; karşısındakilerin bireye davranışında hangi kategori olarak alacağı pek çok birleşim barındırmaktadır. Dahası aynı grup üyeleri arasında farklılaşmalar vardır. Bu sebeple grup üyelerinin davranış ve tutumları arkasında yatanın bireysel ya da sosyal olduğu gibi hangi sosyal ya da hangi bireysel kimliğinin olduğu oldukça karmaşıktır. Quinn ve Macrae (2005: 134-135, 139) bu doğrultuda kategoriler nasıl aktive oluyor sorusunu sormuş ve hedefle ilgili olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Onlara göre hedef olmadığında sosyal kimlikle davranış sergilemiyor şeklinde düşünmek eksiktir.

Kurama getirilen bir diğer eleştiri Brown (2000: 769)’ın belirttiği statükocu tavrıdır. Yazar, öncelikle kuramın kimlik süreçlerini, grup üyelerinin dış gruplara eşitsiz muameleleriyle açıklanmasını eleştirmektedir. Bunun aslında bu eşitsizliği haklı çıkartan ya da meşru gören anlayışı, inanç sistemlerini oluşturan ve yayılmasını

gösteren bir tarzı barındırdığını belirtmektedir. Dovidio, Gaertner ve Saguy (2007: 312) kuramın bu haliyle çoğunluk grup üyelerinin istikrar ve sosyal düzenden faydalanan, azınlık gruplarının değişim motivasyonuna umursamaz olduğunu ileri sürmektedir.

Dördüncü eleştiri, grup içi gerçekliğin ne kadar kabul edildiği konusu üzerinedir. Ayrıca bu eleştiriye yöneltenler stereotipler üzerinde uzlaşma olsa dahi bunun sosyal kimlikle doğrudan bağlantılı olduğunu gösteren çalışmanın olmadığını söylemektedir. Bu kapsamda özellikle “grup içi kayırmacılık ve grup dışı küçümseme her zaman geçerli midir” sorusu sorulmaktadır Grup içi aynı bilgilerin olması tüm grup üyeleri için ve her zaman aynı sonuçlar yaratmayabilir (Haslam et. al., 1999: 810-811). Kişiler arası bilişsel, motivasyonel, duygusal farklılıklar bulunmaktadır. Brown (2000: 745, 748, 755-758 ve Hinkle ve Brown, 1990: 53-57) kuramın “gruplar arası ayrımcılık asimetrisi, özsaygı hipotezi ve düşük statülü grup kimliğini sürdürme tercihi” noktalarında *a priori* kabulleri konusunda benzer eleştiriler getirmiştir. Gerçekten de 1980’lerin ortasından 1990’ların ortasına kadar yapılan pek çok araştırma grup içi yargılar ile kimlik arasında bir bağ kanıtlayamamıştır. Örneğin Jost ve Banaji (2005: 398)’nin grup üyelerinin “onlar” en güçsüzler olduğunda, onların lehine grup dışı kayırmacılık dahi gösterebileceğine dikkat çekmektedir. Hornsey (2008: 213-215)’in üzerinde durduğu gibi olumlu sosyal kimliğe erişmenin doğrudan “öteki”ye tüm olumsuzlukları yüklemekten kazanılabileceği, kendi sosyal grubuna pozitif ayırt edicilik yüklemenin dışında pek çok ayrımcılık sebepleri olduğu, düşük grup aidiyeti hissedenlerin çok daha önyargılı olabileceğini öne süren pek çok teorik ve metodolojik çalışma yapılmıştır.

SKK’na getirilen beşinci eleştiri, sosyal bağlam dışı okumanın kör bir analiz olacağı üzerinedir (Hornsey, 2008: 214). Bu eleştiriler kuramın minimal deney gruplarının ötesine geçmesi için, ilişkileri laboratuvardaki gibi incelememesi gerektiğini ifade etmektedir (Reicher, 2004: 924). Kriz zamanları ile normal zamanların farkı grup ilişkileri yaratacağı, “biz” ve “onlar” ayrımının işlevselliğinin değişken olduğu düşüncesinden hareket etmektedir.

Son olarak, sosyal kimliğin dinamik ele alınmasıyla ilgili eleştiriler söz konusudur. Huddy (2001: 150) kişilerin sosyal kimliklerinin sabit olabileceğini ve bağlamsal değişmeyebileceğini söylemektedir. Yani hem bireyin sosyal kimliği hem

de karşısındaki “öteki” kategorisi bağlam, zaman gibi faktörlerden etkilenmeyerek bireyler için hep aynı sosyal grup olabilmektedir. Bu görüş, bireyler için sosyal kimliklerin ve ait oldukları sosyal kategorilerin tartışmaya ve müzakere etmeye açık olmayacağını da söylemektedir.

5. Sosyal Kimlik Kuramı ve Göç Çalışmaları

Sosyal Kimlik Kuramı, Göç Çalışmaları yazınında tercih edilen bir teorik perspektiftir. Bunun temelinde gruplar arası ilişkilerde “biz” ve “onlar” ayrımına dayanması vardır; çünkü bir topluma sonradan dâhil olan göçmenler ile ev sahibi toplum arasındaki ilişkiler çoğu zaman bu ayrım temelinde açıklanabilir özelliktedir. Maykel Verkuyten (2014: 2-5) *Kimlik ve Kültürel Farklılık* başlıklı kitabında günümüzde “biz” düşüncesinin giderek güçlü hale geldiğini ifade etmektedir. Kendi ülkesi Hollanda’da olduğu gibi Büyük Britanya, Fransa, Türkiye ve Amerika gibi dünyanın farklı ülkelerinden örneklerle kimlik konusunun, “biz kimiz” sorusunun özellikle göçmenler ve azınlıklar üzerinden tanımlandığına dikkat çekmektedir. Almanya’da *Leitkultur*, Büyük Britanya’da kriket testi gibi uygulamaların bazen entegrasyona engel bazen Batı toplumlarının liberal değerlerine uymama bazen ulusal birlik hissini zedeleme olarak algılandığını ve doğrudan hedefinin bu gruplar olduğunu vurgulamaktadır. Verkuyten (2014) çoğu zaman göçmen kökenliler ile ev sahibi toplum birbirine karışmadan, paralel toplumlar olarak yaşadığını, iki grup arasındaki iletişimin büyük oranda gerginliğe sebep olduğunu söylemektedir. Ona göre karşılıklı güvensizlik, sözlü taciz, itham, hakaret, dışlama, düşmanlık gibi tutumların arkasında göçmenlerin kültürünü aşağı olarak etiketleme mevcuttur. Sosyal karşılaştırmalar iyi ve kötü olarak bu ekseninde yapılmaktadır. Tam da böyle bir sosyal bağlam içerisinde yani küreselleşmenin hızlanması, genişlemesi ile göç olgusunun yaygınlaşması ile ve dünyanın pek çok noktasında çatışmalar sonucu mülteci akınlarının vuku bulması ile göç ve göçmenler üzerine çalışmalar artmıştır. Buna paralel göçmen gruplarla ilişkileri literatürde SKK perspektifinden ele alan çalışmalar da artmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı göçmen kimliği, ev sahibi toplumla ilişkiler, göçmenlerin uğradıkları ayrımcılıklar gibi konuları açıklamanın ötesinde kuramın gelişmesine katkı sunmaktadır.

2000 sonrası SKK ile göç üzerine öne çıkan çalışmalarda dikkat çekici özellik çalışmaların daha çok nicel yöntemi kullanmasıdır. Literatürde etkin olan akademik dergilerde yayınlanan makaleler bu yöntemle yazılmıştır. Örneğin; van Rijswijk, Hopkins ve Johnson (2009: 515-516, 520) Doğu Avrupa’dan Batı Avrupa’ya göçler

kapsamında Kuzey İrlanda'daki Polonyalılar üzerine çalışmıştır. Araştırmaları, göçmenlerin tek bir sosyal kategori olarak değerlendirilmesinin yeterli olmadığından hareket etmiştir. Aynı grup göçmenler arasında bile farklı sosyal kategoriler olduğu görüşüyle hipotezi kurmuşlardır. Çalışma, ev sahibi toplumun algı ve yargıları üzerine iki sonuca ulaşmıştır. İlki göçmen grupları farklı kategoriler olarak düşünmek için sosyal bağlamın çok önemli olduğudur. Zira Kuzey İrlanda'da göçmenlere bakış Katolik ve Protestanlar arasındaki tansiyonu dışarıda bırakılarak anlaşılamaz. Bölgede Protestanlar tarafından Polonyalılar, Katolik oldukları için sembolik tehdit olarak görülmektedir ve önyargılar daha yüksektir. İkinci sonuç, göçmen toplumun kendi içerisinde iki farklı sosyal kategori olmasına göre yargıların değişmesidir. Çalışmada, Polonyalılar Katolik kimliğinin belirgin olması ve olmaması olarak iki ayrı sosyal gruba ayrılmıştır. Protestan Kuzey İrlandalıları, Katolik kimliği belirgin olan Polonyalılara yönelik tehdit algısı daha fazla olduğundan algı ve yargılarının bu gruba daha fazladır. Katolik İrlandalıların Polonyalılara önyargılar sembolik olmak yerine kıt kaynaklar üzerinden paylaşım ile ilgilidir.

SKK literatürüne açılım sağlayan bir diğer çalışma Mummendey, Klink ve Brown (2001: 168-169)'ın milliyeti grup kimliği olarak ele aldıkları analizdir. Araştırmada grup içi ve grup dışı karşılaştırmalar 3 temelde ele alınmıştır: Diğer ülke üyelerine -yabancılar, geçmiş ve gelecekteki iyi oluş ve ideal toplum için sosyo-politik prototipler. Bu model belirgin bir “onlar” olmadığında geçici ve soyut temeller üzerinden gruplar arası düşmanlık olabileceğini öne sürmesi bakımından önemlidir. Hem SKK'nı kullanması hem de kuramın temeli olan “onlar” argümanını kullanmaması dikkat çekicidir. Çalışma, belirli bir “onlar” olmadığında, dolayısıyla “önemli öteki” üzerinden sosyal karşılaştırmalar yapılmadığında sadece özsaygı-bizi pozitif değerlendirmenin benzer sonuçlar yaratabildiğini ortaya koymuştur. Makalelerinde özsaygının yabancı düşmanlığı yarattığını, soyut ve geçici kıyaslamaların yeterli olduğunu test etmişlerdir. Bir başka açıdan grubun pozitif değerlendirmesi, “onlar” kötülenmeden kazanılmıştır.

Stephan ve Stephan (2000: 24) ABD'de Meksikalı, Asyalı ve Kübalı ile İspanya'da Faslı ve İsrail'de Etiyopyalı ve Rus göçmenlere karşı tutumu inceledikleri çalışmalarında realistik, sembolik tehditler, gruplar arası huzursuzluk ve negatif tektipleştirmeler üzerinden analiz yapmıştır. Negatif stereotipler ile önyargı arasındaki

bağı ele almıştır “Onlar” olarak göçmenlerin tektipleştirilmesinin kaynağını korkuyla açıklamaktadır.

Gaertner ve Dovidio (1993, 2000, 2012) 1990’ların başında Ortak İç-Grup Kimliği Modeli geliştirmişlerdir.¹⁷ Modelleri, farklı sosyal kimliklere sahip grupların karşılıklı ilişkilerinin ortak bağlar aracılığıyla bir üst grupta birleştirmek üzerinedir. Bu şekilde algılayan ile hedef grup arasındaki tansiyonu düşürmeyi amaçlamışlardır.¹⁸ Paylaşılan bir üst sosyal kategoride -Alman yerine Avrupalı gibi- esin kaynakları ise toplumda tüm grupların hiyerarşik bağlamda olmadığı, sosyal kimliklerin birbirine dikey olduğunu belirtmektedirler (aktaran: Dovidio, Gaertner ve Saguy, 2007: 299-300, 319). Yazarlara göre; üst bir sosyal kategoride buluşmak sosyal gruplar arası çatışmacı atmosferi kaldırmaktadır. Ayrıca yazarlar, çapraz kategorizasyondan söz etmektedir. Buna göre; baskın bir sosyal kategori olmadığında, algılayanların “önemli öteki”ye karşı düşünce yapıları daha derin olup motivasyonlarını etkilediğinde ve sosyal kategoriler birden fazla olduğunda çapraz kategorizasyon devreye girmektedir (Migal, Hewstone ve Mullen, 1998: 136-137). Burada paylaşılan sosyal kategorilerin önyargıyı azalttığı; paylaşılan sosyal kategoriler olmadığında tam tersinin gerçekleştiği varsayılmaktadır. Suriye Kökenli doktor örneğinden açıklarsak “Suriyeli ile Türk ilk sosyal kategoridir. İkinci sosyal kategori doktor. Modele göre Türkiye kökenlinin doktor olup olmamasına göre bakış açısı değişmektedir. Algılayan ile hedefteki arasında paylaşılan bir sosyal kategori varsa önyargı azalır, yoksa artar.

Tarrant, Dazeley ve Cottom (2009: 427, 439, 443) duygusal etmenlerin sosyal kategoriler üzerindeki etkili olduğu fikrinden hareket ederek dış grup üyelerine duygudaşlık üzerine çalışmışlardır. SKK’nda geleneksel olarak grup içi kayırmacılık,

¹⁷ Buna alternatiflerden biri de Purdie-Vaughns ve Eibach (2008) iki ya da daha fazla ikincil sosyal kimliğe sahip olanların kesişim görünmezliği olduğunu öne süren modelleridir. Göç ya da göçmenleri içermese de gruplar arası ilişkiler bakımından modellerini inceledikleri çalışmalarında, eşcinsel Afrika kökenli Amerikalı örneğini vermişlerdir. Buna göre eşcinsel prototipinde baskın olan Afrika kökenli değildir ve Afrika kökenli prototipinde baskın olan eşcinsel değildir. Çifte tehlike olarak adlandırdıkları bu durumdaki kişilerin politik, kültürel ve hatta yasal dezavantajlı konumunun katlandığını ileri sürmektedirler.

¹⁸ Allport (1954) ve Cook (1985)’un gruplar arası yargı ve çatışmalarda kullandığı “kontak hipotezi”nden hareket etmişlerdir. Gruplar arası ilişkilerde basit kontakların gruplar arası ilişkilerin gelişmesi için yeterli olmadığını öne süren hipoteze göre eşitler statü, iş birliği, dış grup üyesi ile tanışıklık fırsatları, destekleyici eşitlikçi normlar gibi özel kriterler gruplar arası olumsuz yargıları azaltır (Dovidio, Gaertner ve Validzic, 1998: 109).

kendi grup üyelerine empatiyi güçlü gören bir anlayış olmasına karşın dış grup üyelerinin de tek kategoriye ait görünmemelerine paralel duygudaşlık olabileceğini ifade etmiştir. Stürmer, Snyder ve Omoto (2005) da dış grup üyelerine yardım konusunu çalışmıştır. “Biz” içinde olanlara dışında olanlara göre daha hızlı ve fazla yardım yapılması yanında dış grupların benzer olduğunda yardım yapıldığını ortaya koymuşlardır. Yardımda benzerliğin motivasyon kaynağı olduğunu öne süren yazarlar, benzer gruplara yardımın miktarının grup içiyle benzeştiğinin altını çimektedir. Grup içi grup dışı karşılaştırmalar bakımından bir başka çalışma Miron ve Branscombe (2008) dış grupla acı veren tecrübelerin unutulmadığını belirtmektedir. Hâlbuki benzer bir deneyim grup içi yaşandığında minimize edilebilmektedir.

SKK perspektifiyle göç ve göçmenler ile ilgili konuların çalışmasında karşılaştırmalı ya da yeni modeller üretilen çalışmalar yanında Kuramı başka kuramlarla karşılaştırarak mevcut durumun açıklayıcılığını artırmayı hedefli çalışmalar da vardır. Sinderman, Hagendoorn ve Prior (2004: 35-36)’un Hollanda’daki göçmen karşıtlığı üzerine çalışmaları buna örnek verilebilir. Ekonomi ve sosyal kimlik karşılaştırmalı bir analizlerinde maddi çıkarlara dayalı realist grup tehdidi ve kimlik temelli sosyal kimlik tehdidi olarak iki hipotezi test etmişlerdir. Tüm Hollanda’yı kapsayan çalışmalarında göçmen karşıtı hislerde sosyal kimlik faktörlerinin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazarlar, “ayrımcı politikaları destekleyici hareketlerin merkezinde sosyal kimlik” olduğunu ortaya koymuşlardır.

Literatürde ülkeler arası karşılaştırmalarda sıklıkla görülmektedir. Esses ve arkadaşları (2006: 655-656) Kanada ve Almanya’daki göç ve göçmenlere bakışı karşılaştırmalı inceledikleri makalelerinde her ülkedeki grupları “Sosyal Baskınlığı Tercih Eden ve Etmeyen” biçiminde ayırmıştır. Pratto ve arkadaşlarının (1994) çalışmasından esinlenerek toplumda grup hiyerarşisi ve eşitsizliğini destekleyen ve desteklemeyenlerin göçmenlere bakışını incelemişlerdir. Sosyal baskınlığı tercih edenlerin grup sınırlarına daha fazla önem verdiğini, ayrımcı olduğunu ve grup üyeliklerine bağlılıkları güçlü olduğu için göçmen karşıtı olduklarını ortaya koymuşlardır. Göçmenleri dâhil edici politikalar güden, hatta ortak grup-içi yaratılmaya çalışıldığı Kanada’da bile bu değişmemektedir. Almanya’da ise göçmenleri ve göçü tehdit algısı yüksek olduğu gibi zihinlerinde farklı bir grup kimliğini oluşturmak oldukça zor bir hedeftir (Esses et. al., 2006: 666).

D. Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı

Görece Yoksunluk siyaset bilimi, sosyoloji, sosyal-psikoloji gibi pek çok sosyal bilimin 1960'lardan itibaren kullandığı kuramsal bir yaklaşımdır. Kuram, özünde, olmasını bekledikleri ile mevcut durum arasındaki tutarsızlıkların yarattığı ikilemin kolektif harekete yol açacağı tezine dayanmaktadır. 1990'lardan itibaren ise hoşnutsuzluk temelinde Amerika'daki Afrika kökenliler, bir iş yerindeki kadın çalışanlar, Avrupa'daki göçmen kuşaklar gibi bir toplumda dezavantajlı grupların toplumsal hareketlerini içeren pek çok konu başlığında çalışılmıştır.

Siyasal Hoşnutsuzluk Yaklaşımı¹⁹, en temelde bir kişinin istediklerinden yoksun olma hissine dayanmaktadır. Yoksun olma ya da hoşnutsuzluk hissini yaratan koşul, değer beklentileri ile değer kapasiteleri arasındaki istenmeyen tutarsızlıklarla ilgilidir. “Değer beklentileri” bireylerin hak ettiklerine inandıkları yaşam koşulları ve mal varlığı iken “değer kapasiteleri” elde edebileceklerini düşündükleri yaşam koşulları ve mal varlıklarıdır (Gurr, 1970: 12, 24, 37). Davies (1962: 6) bu durumu “gerçekliğin beklenen gerçeklikten kopması” olarak yorumlamaktadır. Runciman (1966: 10) “sahip olmama, ötekinin sahip olması, sahip olmayı istemek ve sahip olmasının gerektiğine inanmak” olarak kodlamaktadır. Crosby (1976: 100) görece yoksunluk hissi için beş önkoşul olduğunu belirtmektedir. Bunlar “kişinin arzu ettiği bir X'e başkalarının sahip olduğunu görmesi, X'i istemesi, X'i elde etme hakkına sahip olduğunu hissetmesi, X'e ulaşmanın mümkün olduğunu düşünmesi, X'i olmadığı için kendisini suçlamaması”dır (aktaran: Walker ve Pettigrew, 1984: 304). Nasong'o

¹⁹ Zartman (2005: 262)'ın ifade ettiği gibi görece yoksunluk ile hoşnutsuzluk kuramsal aynı kavramlar olarak kullanılmaktadır. Özellikle iki kavramın eş anlamı kullanılması Collier'in “ağgözlülük” çalışmaları ve ona tepkilerin artması ile belirgin hale gelmiştir (aktaran: Shaykhutdinov ve Bragg, 2011, 143; Arnson ve Zartman, 2005). Gurr (1970, 1993a) çalışmalarını kuramsal olarak takip eden Cederman, Gleditsch ve Buhaug (2013) gibi yazarlar hoşnutsuzluk kavramını tercih etmiştir. Bu çalışmada kavramsal gelişim “hoşnutsuzluk” terimi üzerinden yapıldığı için başlıkta bu kelime tercih edilmiştir. Çalışma genelinde ise ilk dönem çalışmalar yoksunluk daha sonraki çalışmalarda hoşnutsuzluk ifadesi kullanılarak literatürdeki genel eğilime uyulmuştur.

(2015: 17) ise görece yoksunluk hissiyatını “bireylerin politik, ekonomik ve sosyo kültürel dezavantajların evrensel olmadığını anlama anı” olarak ifade etmektedir. Aslında her bir ifadede ortak nokta aynıdır; yaklaşımın özünde bireylerin beklentilerinin karşılanmaması, sahip olduklarından fazlasını istemesi ve bunu hak ettiğine inanması yer almaktadır. Bu doğrultuda kuram karşılaştırmalara dayanmaktadır ve sübjektif bir karakter taşımaktadır

Kuram, sosyal kıyaslama içermesi sebebiyle bireyler ve gruplar ile referans verdiklerini kapsayan bir çerçeveye sahiptir. Pettigrew (2015: 12) kuramın “bireylerin önce bilişsel karşılaştırmalar yaptığı, ardından kendilerinin ya da gruplarının dezavantajlı olduğuna karar verdiği ve en sonunda dezavantajın haksız olduğu hissiyle kızgınlık uyandığı” şeklinde işlediğini belirtmektedir. Böyle bir süreç ise kuramın bilişsel, duygusal, davranışsal özellikleri birlikte barındırması demektir. Bununla beraber bireyler arası ve gruplar arası seviyede analizi birbirine bağlamaktadır. Dahası yoksunluğun her zaman mutlak olmadığını, görece karakter taşımasının da kolektif hareket doğurmak gibi sonuçları olabileceğini analize katmaktadır (Smith et. al., 2012: 203). Buradan yola çıkarak görece yoksunlukların bağlamsal ve ilişkisel anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı, hoşnutsuzluk hissi temelinde siyasal mobilizasyon ve çatışma süreçlerini açıklaması ile öne çıkmaktadır. Bu açıklama tarzı, görece yoksunluk duygusu ile nesnel durum arasında işlevsel bir ilişki kurmaktadır. Mevcut durum ve koşullar ile bunun alternatifleri arasında ya da olan, olması muhtemel ve olması gereken/istenen üzerinden statükonun değerlendirilmesi gücün yeniden dağıtımı için harekete geçme motivasyonu oluşturmaktadır. Bu teze göre hoşnutsuzluklar çatışmalara sebep olmaktadır.

Kuram nedensel mekanizmasını yapısal olarak eşitsizliklerin toplu hoşnutsuzluklar yarattığına dayandırmaktadır. Üstelik belirli koşullar altında şiddet içeren çatışmalara yol açtığını ileri sürmektedir (Cederman, Gleditsch ve Buhaug, 2013: 3, 5). Bu noktada yaklaşımın iki özelliği daha ortaya çıkmaktadır. Öncelikle adil olmayan yoksunluk hissi, koşulları değiştirmek için politik eylem gerekliliğine inancı doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle hoşnutsuzluklar sadece bilişsel düzeyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda eylem için motivasyon kaynağı olmaktadır (Gurr, 1993b: 166-167). Bunun yanında eyleme geçme ve şiddetin nedeni rasyonel olmayan tarzda,

psikolojik ve duygusal açıklanmaktadır (Gurr, 1970: 210). Psiko-sosyal temelde çatışmaların açıklanması Cederman, Gleditsch ve Buhaug (2013: 4)'un ifadesiyle çatışma literatüründe “faktörlerden aktörlere” yönelmeyle eş anlamlıdır. Buradan çıkabilecek bir başka sonuç ise kuramın, görece kazançlardan ziyade mutlak kazançlarla ilgili olmasıdır. Maddi ve/veya manevi değişime olan inanç ile eyleme geçme arasında bağ kurularak statükoya meydan okuma söz konudur.

1. Siyasi Hoşnutsuzluklar Yaklaşımının Gelişimi

Siyasal Hoşnutsuzluğun yaklaşımının gayri resmî temelleri Tocqueville (1955: 176-177) ve Marx (1933: 33)'a kadar uzandığı belirtilmektedir; ancak kuramsal olarak 1960'lardan itibaren geliştirilmiştir. Kuramsal gelişmede ilk adım Stouffer ve arkadaşlarının (1949a, 1949b) Amerikan askerleri üzerine hazırladıkları seri kabul edilmektedir.²⁰ Bu seriden sosyal karşılaştırmaların sadece mutlak standartlarla ilgili olmadığı sonucuna varılmıştır. Sosyal karşılaştırmada aslında standartların da belirlendiği bir süreçtir (Pettigrew, 2015: 11-12 ve Walker ve Pettigrew, 1984: 301). Davis (1959: 281-282)'e göre; değerler üzerinde anlaşma sağlanamayan her yerde farklı düzeylerde görece yoksunluk gözlemlenebilir. Dahası kişiler her zaman yoksun olmayan tarafta olmayı istemektedir. Yazar, öznel karşılaştırmalar sonucu görece tatmin ya da yoksunluk hissinin, farklılık duygusuna yol açarak sosyal mesafe yarattığını ifade etmiştir.

Görece Yoksunluk Kuramı açısından Runciman (1966)'ın bireysel ve grupsal/kardeşlik olarak ikili bir ayrım ile ele alması bir dönüm noktası olmuştur. Kuram, ilk kez gruplar arası karşılaştırmada kullanılmıştır. Bireysel görece yoksunluk; bireylerin genel olarak yakın çevresinde, aynı kategori içerisinde arkadaşları ve akrabalarıyla yaptığı karşılaştırmalardır. Grup bazında görece yoksunluk ise gruplar arası kıyaslamaları içermektedir ve kişisel görece yoksunluk deneyimlerinin genelleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu ayrım davranışlarında farklılaştığı fikrini ortaya atmaktadır. Bireysel görece yoksunluğun ön grup davranışları yaratması beklenmektedir. Grup görece yoksunluğu ise kolektif eylem yaratmaktadır. Dahası Crosby (1976: 88-90)'nin belirttiği gibi “çifte yoksunluk” yani kişisel ve grupsal görece yoksunluk aynı anda yaşanabilmektedir. Başka bir deyişle kuramı geliştiren

²⁰ Pettigrew (2015: 11) burada iki örneğin ön plana çıktığını belirtmiştir. İlki, askerlerin kendi rütbelerindeki yükselmeden ziyade hak etmeyenlere yüksek rütbelerin verilmesine kızdığı sonucudur. İkincisi, 1940'ların Amerikan Güneyindeki ırkçı ayırımına rağmen güney kamplarında bulunan Afrika kökenli askerlerin kuzey kamplarda bulunanlara göre daha memnun olmasıdır. İlkinde askeri polisin kendisini nadiren karşılaştığı havacılar yerine diğer askeri polis ile karşılaştırdığı, ikincisinde Afrika kökenli askerlerin kuzeydeki Afrika kökenli askerlerle değil Güney'deki Afrika kökenlilerle karşılaştırdığı sonucuna ulaşmıştır. Böylece memnuniyetin göreceli olduğunu, kıyaslamayla şekillendiğini ortaya atılmıştır.

yazarlar grup temelli görece yoksunluğun, sosyal adaletsizliğe dayalı sosyal eylemi kışkırtan karakterine vurgu yaparak daha büyük sonuçlar yaratabileceğini öne sürmektedir (Walker ve Pettigrew, 1984: 302-303 ve Walker ve Man, 1987).²¹ Grup görece yoksunluğu bireysel görece yoksunluktan daha riskli ve toplumsal çatışmalar yaratma ihtimali ekseninde ele alınmaktadır.

Görece yoksunluk üzerine literatürde bireysel ve grup seviyesinde görece yoksunluk yanında farklı açılım noktaları bulunmaktadır. Bunların başında Tougas ve Beaton (2002: 124-125) gibi yazarların “başkaları adına yaşanan” kategorisi gelmektedir. Yazarlar, görece yoksunluğun dolaylı deneyiminin dezavantajlı grubun çıkarları için bireysel ve grup çıkarlarına karşı hareket etmeye yol açabildiği üzerine durmuşlardır. Bu bağlamda çoğunluk grubu ya da başka grupların dezavantajlı grupların lehine davranış geliştirebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kuramın öncü isimlerinden Ted Robert Gurr, 1970 yılında yayınlanan “Neden Erkekler İsyan Eder?” kitabında “kargaşa, komplo ve iç savaş” ayrımıyla politik şiddeti incelemiştir.²² Gurr (1970: 5 ve 2000: 55) çalışmalarında isyan, terörizm, darbe ya da gerilla savaşı ihtimalinin başka bir ülkeyle çatışmadan daha muhtemel ve sık olduğunu vurgulamıştır. Dahası bu eylemlerin devrimlerden tür değil derece farkıyla ayrıldığını ifade etmiştir. Hepsinin temelinde psiko-sosyal faktörlerin rol oynadığı söyleyerek görece yoksunluktan kaynaklı hoşnutsuzlukları, kolektif şiddet için temel ve kışkırtıcı bir koşul olarak ele almıştır.

²¹ Street ve Legget (1961), Caplan ve Paige (1968) ve Caplan (1970) çalışmaları kardeşlik görece yoksunluğunun siyah Amerikalıların sivil itaatsizliğini daha iyi açıkladığını ölçümlemişlerdir. Walker ve Mann (1983) ise benzer sonuca Avusturalya’da işsizlerle ilgili çalışmasında ulaşmıştır (aktaran: Walker ve Pettigrew, 2015: 303). Gurr (1970: 29-30, 105) ise Runciman’ın bireysel ile grup yoksunluklarının ayrı sonuçlar yaratacağını -birinin terfi almaması ile ekonomik kriz gibi- kabul etse ve faydalı görse de yoksunluğu bu ayrımla incelememiştir. Kardeşsel olanı bireyselin içinde bir durum olarak görmüştür; çünkü standartları referans grubuna göre belirlemek değer konumundan memnun olmamakla alakalıdır. Yaygın yoksulluk ya da statik bir sosyal sistemdeki alt gruplar için karşılaştırmalı referans gruplarının sınırlı kaldığını belirtmiştir (Gurr, 1970: 29, 105-106).

²² Pettigrew (2015: 13)’e göre Gurr ve eseri, Stouffer’un konseptinden ayrıştığı için kuram içerisinde değerlendirilmez. Bunun sebebi Gurr’un görece yoksunluğu toplumlar değil bireyler bazında ele alması ve mikro yerine makro seviye ölçümleri kullanmıştır. Ona göre; makro düzey bulguları mikro düzey çerçevesine yerleştirmek ekolojik bir hatadır.

Gurr (1970: 12-13) hayal kırıklığı yani yoksunluğun yoğunluğu arttıkça şiddet miktarı ve süresin arttığını ileri sürmüştür.²³ Eserinde üç temel soruya cevap aramıştır. İlki, “potansiyel kolektif şiddetin psikolojik ve sosyal dayanaklarının neler olduğudur. İkincisi bu potansiyelin politik sisteme hangi ölçüde odaklandığı; üçüncüsü hangi toplumsal koşulların şiddetin büyüklüğünü, biçimini ve sonucunu etkilediğidir” (Gurr, 1970: 11). Nasong’o (2015: 16)’un ifadesiyle olan ile olması gereken arası boşluğu “hoşnutsuzluğun gelişmesi, hoşnutsuzluğun siyasallaştırılması, siyasi nesne ve aktörlere karşı şiddet eylemine girişme” aşamalarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Köse ve Coşkun (2019: 100) bu aşamaları “hoşnutsuzluk kaynakları, hareketi meşrulaştırma ve harekete geçmek için maddi şartlar” olarak özetlemiştir.

Kuramsal açıdan gelişimin önünü açan yazarlardan Horowitz (1985) etnik çatışmaların temel mekanizması olarak eşitsizlik ve görece yoksunluğu ele almıştır. Gurr’un bireysel tarzına karşın grup temelli analizi tercih etmiştir. “Etnik Grupların Çatışması” eserinde çatışmaları maddi motivasyonlar yerine Cederman, Gleditsch ve Buhaug (2013: 13-14)’ın işaret ettiği gibi kolektif benlik saygısı ve grup değeri gibi kavramları öne çıkararak açıklamıştır. Horowitz (1998: 33)’e göre grupların tekrarlanan ayrımcılıklarla karşılaşmaları ve diğer gruplara kıyasla kaynaklara ve ödüllere erişimindeki yoksunlukları çatışmaların temelidir. Grup üyelerinde ortak olan benzerlik, diğer gruplardan farklılık hissi yaratarak güç mücadelesine sebep olmaktadır.

Alan yazınında bireysel yerine grup bazında yoksunluklar ile çatışmaların açıklandığı çalışmalara paralel Gurr (1993a, 1993b) yaklaşımını yenileyerek *Risk Altındaki Azınlıklar (MAR)* araştırma programı geliştirmiştir. Horowitz (1985)’in

²³ Gurr (1970: 7, 9, 11-12) kolektif şiddetin sosyal psikolojik yönlerine dair çalışmalarının ihmal edilmesine dikkat çekerek politik şiddetin sadece devrimlerle görülmeyeceğini öne sürmüştür. Ön koşullara odaklanan devrim incelenmelerinin ötesinde aslında politik şiddetin kapsam, yoğunluk, süre bakımından farklılıklar içermesine karşın çok yaygın olduğunu belirtmiştir. Politik şiddetin büyüklüğünü kaç kişinin katıldığı, yoğunluğunu yıkıcılık, süresini şiddetin ne kadar sürdüğü şeklinde ele almıştır. Gurr (1970: 6-7) Amerikan Siyaset Bilimi Görüş’te 1906-1968 arasında sadece 29 başlıkla politik düzensizlik ya da şiddet ifadesinin geçtiğini belirterek kolektif, yetkisiz şiddetin ortaya çıkmasının siyaset biliminin en temel konularından biri olması gerektiğine inancını ortaya koymuştur. Bu kapsamda odağı kolektif şiddetin hangi kaynak ve süreçlerden ortaya çıktığı, sosyal düzeni nasıl etkilediği olmuştur.

Asya, Afrika ve Karayipleri inceleyen sınırlı vaka çalışmasının ötesine geçerek 90 ülkedeki 227 toplumsal grubun çıkarları için “neden” ve “nasıl” mobilize olduklarını incelemiştir. *Gini Eşitsizlikler Katsayısı ve Etnik Fraksiyonlaşma İndeksi* bireyci tarzından kaynaklı yatay eşitsizlikler konusunda zayıf çıktılara sahip düşüncesiyle yeni veri ve yöntemlere dayanarak grup düzeyinde analizi mümkün kılan alternatif geliştirmiştir (Cederman, Gleditsch ve Buhaug, 2013: 5-6 ve Hug, 2013: 192).²⁴ Çalışma siyasi hoşnutsuzlukların temelinde kültürel kimlik, eşitsizlikler ve otonomi kaybı olduğunu ortaya koymaktadır. Etno-kültürel kimliğinin belirginliği ve etnik eylem teşviklerinin kolektif eylem kapasitesini belirlediğini ifade etmiştir. Eylemin şiddet içerip içermemesini ise grup kapasitesi ve ülke içi eylem fırsatlarının tayin edeceğini yazmıştır (Gurr, 1993b: 161). Bunun yanında yeni perspektif, grup statüsüne dair hoşnutsuzlukların politik liderler ya da girişimciler tarafından formüle edildiğine yaslanmıştır. Ayrıca hedeflenen politik çıkarlara ulaşmak durumsal değişkenlikten bağımsız değildir. Bunun anlamı devlet gücü, demokrasi ve kurumsal yapıların çatışmaların boyutu, türü, yoğunluğu, süresi üzerinde merkezi rol oynamasıdır. Örneğin; demokrasilerde şiddet içermeyen toplumsal protestolar yaygındır, demokratik olmayan toplumda isyan hüküm sürmektedir ve demokratikleşme süreçlerinden geçen toplumlarda hem protesto hem isyan için fırsat dönemidir (Gurr, 1993b: 166-167, 181, 189).

Gurr (2007: 131)’a göre yapısal dezavantajlar ile her türlü baskı, görece yoksunluğa yol açarak isyana davet etmektedir. Etnik gruplar ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak ayrımcılığa maruz kaldıkları ölçüde risk altındadır. Azınlık grubu ayrımcılığının çatışmaya yol açtığını da söylemektedir (Gurr, 2000: 14- (*peoples versus states*)). Ancak hoşnutsuzluklar ilk aşamada kritik önemde olmasına karşın örgütlü siyasi eylem kampanyaları başladıktan sonra grup organizasyonu, liderlik ve devlet tepkisi daha önemli rol oynamaktadır (Gurr, 1993b: 189). Bu kolektif hareket

²⁴ Gurr (2015: 73-74) baskın grup tarafından ayrımcılığa uğrayan ve baskı altındaki gruplara odaklandığı çalışmasını, kolektif eylem için anahtar olan mobilizasyon üzerine yazdıklarına karşı Charless Tilly (1978)’nin protesto ve devrimlerde paylaşılan çıkarların kişileri bir araya getirdiği eleştirisi üzerine şekillendiğini yazmıştır. Çatışma analizcilerinin Tilly’nin modern grup hareketlerini açıklayan terimlerini teori ve pratikte kullandığını; ama etnik ve dini azınlıklar yerine ikisini de kapsayan “ortak gruplar” ifadesini tercih ettiğini söylemektedir. Çalışma, Neden Erkekler İsyan Ediyor kitabındaki savları test etme yanında ayrımcı politika ve pratiklere maruz kalan grupların neden gelecekteki vahşetin potansiyel kurbanları olduğu üzerinedir.

ile beklenen kazanç, fırsat ve riskler ilişkisinin iç ve dış bir dizi faktöre göre şekillenmesi demektir.²⁵ Başka bir ifadeyle şiddetin biçimleri ve büyüklüğü bağımlı değişken olarak alınmaktadır.

Gurr'un yaklaşımının takipçilerinden Cederman, Gleditsch ve Buhaug, (2013: 14, 33-34) *Eşitsizlik, Hoşnutsuzluk ve Sivil Savaş* kitabında hayal kırıklığı yaratan yapısal durumları tespit etmeyle işe başlamaktadır. Yazalar, ülke içi çatışmaları açıklarken nedensel mekanizmayı makro-tarihi perspektifle ele almaktadır; avcı toplayıcı dönemden günümüze kölelik, fetihler, 19. Yüzyıl merkez-çevre gibi farklı örneklerdeki güç eşitsizliğinden bahsetmektedir. Ancak odakları aynıdır; grupları etkileyen ekonomik ve politik eşitsizliklerin yarattığı duygusal reaksiyonlarla ilgilidir. Eşitsizlikler ile sivil savaş arasında bir hat boyunca hoşnutsuzlukların dolaylı rolünü incelemektedirler. Kişiler ya da gruplar arası refah karşılaştırması, gelir ya da toprakla ilgili yapısal dengesizlikler, bireysel hoşnutsuzluk hikâyeleri yerine grup bazındaki hoşnutsuzlukların eyleme dönüşmesine bakmaktadırlar. Dolayısıyla yapısal ele almak kızgınlığı körükleyeni ve adaletsizliği giderme girişimlerinin haklı çıkarma mantığını anlamayı amaçlamaktadır. Yazarların çıkış noktası, nicel çalışmalarda yoksunlukların yer almaması ve dikey eşitsizliklere odaklanma eleştirisi vardır. Bu çıkış noktası ise Stewart (2008b)'ın dikey yerine "yatay" eşitsizlik tanımlamasına dayanmaktadır (Cederman, Gleditsch ve Buhaug, 2013: 3, 30).

Grup kimlikleri ile eşitsizliklerin şiddet içeren hareketlerde temel olarak alan yazarlara göre; fırsat temelli analizlerle sosyal ve siyasi hareketler tam anlaşılamaz. Oysaki grup düzeyinde siyasi ve ekonomik dışlanmanın yarattığı hoşnutsuzluklar, şikâyetler iç savaşlarda dahi güçlü etkilere sahiptir. Hatta ekonomik yatay eşitsizliklere göre politik yatay eşitsizlik yaşanması iç savaş riskini daha fazla artırmaktadır. Örneğin; devlet iktidarına sınırlı erişimden mustarip olanlar tam erişim sağlayanlara göre, son zamanlarda iktidar kaybı yaşayanlar, dışlanan büyük etnik gruplar dışlanan

²⁵ Gurr (1993b, 183; 2000: 58-59) demokratik ve otoriter norm ve kurumlar, devletin isyanı bastırma yeteneği, sınıfsal çıkarlara dair elitlerin gelenekleri, politik istikrarı iç faktör olarak analize katmıştır. Dış faktörler olarak milliyetçilik ve azınlıklar üzerine küresel öğretiler, grubun dışarıdaki üyelerinin küresel ve bölgesel ağlarının gücü, uluslararası maddi veya politik desteği ele almıştır.

küçük gruplara göre, geçmişte çatışmaya girenler girmeyenlere göre daha fazla risk barındırmaktadır (Cederman, Gleditsch ve Buhaug, 2013: 205-206). Bu doğrultuda yazarların kurama en önemli katkısı da ortaya çıkmaktadır; o da sınır ötesi etnik bağları ve ülke genelinde eşitsizlikleri çatışma süreçlerine katmalarıdır. Buna göre; hoşnutsuzluk duyan gruplar hükümetten daha güçlü olunca çatışma kısa sürmektedir; ancak bölgeyi kontrol ediyorsa, dışlanan başka grupla bağlantısı varsa, dışarıdan destek alıyorsa, başka bir devleti kontrol eden gruplarla bağlantılıysa çatışma uzun ve kesin sonuç belirsizdir.

Özetle; hoşnutsuzlukları çatışmayı körükleyen psikolojik etmen olarak ele alan çalışmalar siyaset biliminde sıklıkla kullanılan bir kuramsal perspektif olmuştur. 2000 sonrası çalışmalarda da kuramsal bu eğilim devam etmektedir (Lindström ve Moore, 1995; Gurr ve Moore, 1997; Saxton 2005; Shaykhutdinov ve Bragg, 2011). Örneğin Shaykhutdinov ve Bragg (2011: 141) daha yüksek seviyede hayal kırıklığı ve hoşnutsuzlukların, grupların siyasi hedeflerine ulaşmak için kurumsal olmayan araçlara başvuru ihtimalini artırdığını ortaya koymuştur. İkincisi nokta, Literatürde farklı çatışma bölgelerinde saha çalışması ile desteklenen çalışmalar ağırlıklı yer tutmaktadır. Zinn (2005)'in Nijerya, Ali, Ebadavi ve El-Battahan, (2005)'nin Sudan, Humphreys ve Mohamed (2005)'in Somali, Ross (2005)'un Endonezya üzerine çalışmaları buna örnektir. Özellikle kültürel kimlik, eşitsizlik ve otonomi kaybından kaynaklı hoşnutsuzluk ile şiddet arası ilişki farklı seviyelerdeki çatışmaları açıklamada tercih edilmektedir. Shaykhutdino ve Bragg (2011: 144)'ın örnek verdiği Bovingdon (2004)'in Çin'in Şincan Bölgesindeki Uygur Türkleri ve Bakke (2008)'in İskoçya ve Kanada'daki Fransız kökenlileri ele aldıkları veya Jacquemin (2015)'in Ruanda üzerine yazdıkları gibi pek çok eseri hem politik hem de ekonomik eşitsizlik ve hoşnutsuzlukların çatışmalarda oynadığı rol üzerine örnek göstermek mümkündür. Bunun yanında iş hayatında yaş, cinsiyet, iş deneyimi, organizasyon yapısı, teknolojik değişim gibi faktörlere göre iş hayatında hoşnutsuzlukların yarattığı çatışmalar bulunmaktadır (Ash, 1970; Nelson, 1979; Muchinsky ve Maassarani, 1980).

2. Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramına Yönelik Eleştiriler

Siyasi Hoşnutsuzluk ya da Görece Yoksunluk Yaklaşımı ekonomik krizlerin sonuçlarından göç etme eğilimlerine ve oy verme davranışına; yönetim biliminden sosyolojiye pek çok konuyu açıklamakta farklı disiplinler tarafından başvurulmuş bir kuramsal yaklaşım olmuştur. Kuşkusuz bununla beraber pek çok eleştiriye kaynaklık etmiştir. Özellikle yaklaşıma şüpheleri 4 başlıkta toplamak mümkündür: Çatışmaların hoşnutsuzlukla açıklanamayacağı, hoşnutsuzlukların çatışma dışında yönelimlerinin olduğu, 21'inci yüzyıldaki çatışma ve kolektif hareketleri açıklamada yetersiz kaldığı, kıyaslamaların esnekliğinin yarattığı sorunlar ve standart ölçümlemesinin olmamasıdır.

İlki, hoşnutsuzluk-kızgınlık-isyan arasında kurulan bağa ilişkindir. Özellikle kolektif şiddetin temel sebebi olarak hoşnutsuzlukların görülmesi 1960'lardan itibaren eleştirilmiştir. Brush (1996: 524, 527) hoşnutsuzlukların kolektif şiddetin temel sebebi olmadığını, sadece yardımcı bir faktör olduğunu ifade etmekte ve kuramsal olarak sürekli yenilenmesini bunun kanıtı olarak sunmaktadır. Yazara göre Tilly (1969)'nin fayda yaklaşımı, Olson (1965)'un rasyonel tercih tezleri gibi aslında Gurr ve takipçileri de 1960'larda ortaya çıkan kolektif hareketleri açıklama popüleritesine uymuştur. Zaten siyasi hoşnutsuzluklar ile çatışmalar arasındaki ilişkiyi eleştirenler de kolektif şiddetin açıklama modeli olmasına şüpheci bakanlar bu isimler olmuştur. Mesela Tilly (1977) siyasi hareketleri açıklamada hoşnutsuzlukların yeterli olmadığını söyleyerek sürece odaklanmış ve örgütlenmeye ağırlık vermiştir. Klandermans (2013) neden kızgın olunduğu yerine neden kızgın olanların bazılarının harekete geçtiği anahtar soru olduğuna işaret etmiştir. Kolektif hareketlere katılımı açıklamada hoşnutsuzlukların etkili olmadığını; başlarının davranışları hakkında, başkaları katılırsa eylemin başarıya ulaşacağı ve kendi katılımının başarı yaratacağı şeklinde üçlü beklenti modelini geliştirmiştir (Klandermans, 1984: 585). Benzer şekilde Kawakami ve Dion (1995: 557) bireylerin ve grupların her zaman kendilerini görece yoksun hissedebileceği durumlar olmasına rağmen kolektif hareketin her zaman mümkün olmadığına ve görülmediğine dikkat çekmiştir. Ona göre hoşnutsuzluk ile kolektif harekete katılma arasında doğrudan ilişki olduğunu iddia etmek açıklayıcı değildir. Mueller (2000: 14;

2004) ise çatışmaların sebeplerinin hoşnutsuzluklara dayanan fırsatçı liderlerden kaynaklandığı tezini öne sürmüştür. Gruplar arasında her zaman eşitsizlik algıları ve hatta kin, öfke ve düşmanlık vardır; ama şiddet ya da kolektif eylem kaçınılmaz son değildir. Üstelik kolektif şiddet çoğu zaman çatışan ekonomik çıkarlar, güç mücadelesi, yapacak işi olmayan erkeklerin fazlalığı, silahlara erişimin kolay olmasıyla ilgilidir (aktaran: Cederman, Gleditsch ve Buhaug, 2013: 17-18).

Hoşnutsuzlukların şiddet, iç savaş ya da isyanları açıklamayacağı üzerine eleştirilerde özellikle hırs/açgözlülük ve hoşnutsuzluk ayrımı öne çıkmaktadır.²⁶ Paul Collier ve Anke Hoeffler (2004: 563) 1960 ile 1999 arasındaki 79 büyük çatışmayı inceledikleri çalışmalarında siyaset biliminin “hangi insanlar isyan eder” sorusuna “hangi insanların isyan edebildikleri” şeklinde yaklaşıp isyanların motivasyon ve fırsat temelli olduğunu ileri sürmektedir. Bir grubun etnik hâkimiyetinin yaşandığı koşullar dışında eşitsizlik, siyasi haklar, etnik kutuplaşma, dini ayrışma gibi hoşnutsuzluk kaynaklarının çoğunun çatışmalarda önemsiz olduğunu ileri sürmektedirler. Çalışmalarında başlangıç varsayımları ise isyancı hareketlerin çatışmaya girerek maliyet üstlendiği ve bu sebeple çatışma sonrası ödemelerin belirleyici olduğudur. Çatışma sonrası yüksek bedellerin yani düşük fırsatın ve doğal kaynakları elde etme isteğinin uzun süren sivil haklar mücadelesine yol açacağı ileri sürmektedirler. Onlara göre isyanı körükleyen finans meselesidir; örneğin ihracat ya da diasporanın finanse etmesinde sorun olmaması isyanı sürdürülebilir kılmaktadır. Aynı zamanda dağınık nüfus ve dağlık arazi askeri avantaj sağladığı için çatışma riskini artırmaktadır (Collier ve Hoeffler, 2004: 562-563, 588-589). Kısaca bu eleştiriyi getirenler, temel olarak sadece psikolojik temelde hoşnutsuzluk ile çatışmaları açıklamasını yetersiz bulmaktadır. Çatışma ile hoşnutsuzluk hissinin sadece dolaylı olabileceğine inanmaktadır. Rasyonel kâr-zarar, fırsatlar ya da organizasyonel ve süreçsel mekanizmaların daha etkin olduğunu görüşlerine dayanmaktadırlar.

²⁶ Cederman, Gleditsch ve Buhaug (2013: 15) kuramsal eleştirilerin özellikle 1990’ların sonunda arttığını düşünmektedir. Dünya Bankası’ndan Paul Collier öncülüğünde bir dizi ekonomistin sivil savaşların sebepleri üzerine seri yazınlar yayınladığını ve her biri açıkça isimlendirmese de siyaset bilimi ve sosyolojideki hoşnutsuzluk temelli açıklamalara ve özellikle görece yoksunluk kuramını hedef aldığını ileri sürmektedir. İstihdam piyasasının görüşü olarak adlandırdıkları bu eleştirilerin hoşnutsuzlukları ölçmenin imkânsız olduğundan hareket ettiğini ifade etmektedir.

Kurama getirilen ikinci eleştiri siyasi hoşnutsuzlukların yarattığı motivasyonun yönelimi ile ilgilidir ve iki ayrı boyutu vardır. Birinci boyut, Wright, Taylor ve Moghaddam (1990: 231) belirttiği, kişilerin gelecekte durumlarının değişeceğine dair inanç ve umutları hadisesidir. Kuramın bunu yeterince hesaba katmadığını düşünmektedirler. Oysaki görece yoksunluk gibi bir düşünce ve hissiyat, kolektif eylemden bambaşka yönde sonuçlara gebe olabilir. Dezavantajlı grupların mevcut durumdan hoşnutsuzluğu lineer bir şekilde ele almayı eleştiren yazarlar, kuramın hoşnutsuzluk sonucunda kolektif eylem beklemesini de tutarsız bulmaktadır. Bununla birlikte hayal kırıklığı, kızgınlık, öfke, adaletsizlik ve kötü muamele algıları genelde bireysel hissedildiğini savunmaktadırlar. Yazarlara göre; neticelerinin bireysel karakter taşıması muhtemeldir. Bu nokta, aynı zamanda eleştirinin ikinci boyutuna geçişi sağlamaktadır. O da Kawakami ve Dion (1995: 557)'nin “neden grup görece yoksunluğu olduğunda kolektif eylem doğarken bireysel görece yoksunluk hissedilince harekete geçme olasılığı zayıf görünüyor” sorusudur. Kuramın bu açıdan tatmin edici bir açıklamasının olmadığını vurgulamaktadır.

Kurama dair getirilen bir başka eleştiri, ortaya çıktığı dönemden bugüne çatışmaların karakterinin oldukça değişmesiyle paraleldir. Kuramsal perspektifin bugünü anlamak için yeterliliği sorgulanmaktadır (Brush, 1996). 21'inci yüzyılda uluslararası terörizm, istikrarsızlıklar, vekâlet savaşları, eşitsizliklerin ülke içinde ve büyümesi sorunlarını hoşnutsuzlukların açıklayamayacağı ileri sürülmektedir. Hatta Lindström ve Moore (1995: 167-168) 1980'lerdeki etnik çatışmalarda dahi Gurr'un yoksunluk ölçümünün bir geçerliliği olmadığını iddia etmektedir. Ancak mobilizasyonla hoşnutsuzluklar arasında güçlü bağ olduğunu kabul eden araştırmacılar, Gurr (1993b: 169-172)'un aktif ve ısrarcı hoşnutsuzluk ayırımından bahsetmesine rağmen bunu hem derinleştirmemesi hem de ölçüm mekanizmasına dâhil etmemesi gibi örnekler vermektedir. Buradan hareketle Risk Altındaki Azınlıklar çalışmasının geliştirilmesi gerektiğini önermektedirler. Bu sayede günümüz çatışmaları için kuramın kapsayıcılığının artacağını vurgulamaktadırlar. Gurr (2011) kendisi de dijital dünya ve sosyal ağlar ile uçuşların kolaylaşması gibi sebeplerle - aktivistlerin ve fikirlerin sürekli uluslararası dolaşımda olması başta olmak üzere- iletişimde yaşanan değişime değinmektedir. İletişimde yaşanan değişim ile politik eylemin farklılaştığı gerçeğini gözden kaçırılmamak gerektiğine inanmaktadır. Ona

göre; artık siyasi hoşnutsuzluklar ve onlara dayanan politik hareketler ülke içi çalışılacak bir konu değildir.

Dördüncü eleştiri, kuramın temelinde yer alan sosyal kıyaslamalarla ilgilidir ve kimin kimle kıyaslama yaptığı konusunda net bir ifadesinin olmaması üzerinedir. Kişilerin karşılaştırma standartları birbirinden farklı olabilmektedir ve bu sebeple aynı pozisyonda bulunanlar aynı duyguları paylaşmayabilir. Grupsal veya bireysel seviyede mi kıyaslama yapıldığı anlaşılmazdır ve durumdan duruma, mekândan mekâna değişmektedir. Çalışmalarda da bu tutarsızlıklar görülmektedir. ABD ve Japonya'daki cinsiyet eşitsizliği üzerine bir araştırma kültürel kodlardaki farklılıklardan dolayı ABD'de bireysel ama Japonya'da grup görece yoksunluğu olarak ele almaktadır (Walker ve Smith, 2002: 4-5). Kawakami ve Dion (1995: 556) ampirik bakımdan kuramın sıkıntısı olarak gördüğü bu durumu bilişsel-duygusal tutarsızlığı olarak isimlendirmektedir. Bu tutarsızlığı gruplar arası karşılaştırma üzerinden açıklamıştır. Grupsal görece yoksunluk yaratır diyenler çoğunlukta olmasına karşın bireysel görece yoksunluk yarattığını ortaya koyan araştırmalar ve hatta kıyaslamaların hiçbir görece yoksunluk türünü yaratmadığını sunan çalışmalar olduğuna işaret etmektedir.²⁷ Bunun yanında aynı grup içerisindekilerin bile kendini kıyasladığı grup ya da bireylerin farklılaştığı için kuramın yorum kapasitesinin daraldığını düşünmektedir. Walker, Wong ve Kretzschmar (2002: 296-297) bu durumun kuramın esnekliği olarak avantaj olarak ele alındığında bile zorlukları olduğuna dikkat çekmiştir. Yazarlar özellikle çevre hareketi gibi yeni hareketleri açıklamada bunun daha belirgin olduğu görüşünü ortaya atmıştır. Örneğin; çevre hareketinde post-materyal kaygılar ile görece yoksunluk bağlantısı ve grup ile birey görece yoksunluğu ayrımının nasıl çizileceği kuramsal olarak oldukça zordur. Çevre hareketinde dikotomik bir karşıtlık söz konusu değildir, çevreciler ve karşılarında yer alan birey ve gruplar aynı yoksunluğu yaşamaktadır. Bundan ötürü bireylerin ve grupların nasıl davranacaklarını hoşnutsuzluk hissiyatları, algıladıkları tehditlere tepkileri belirlese bile kuramın ampirik çalışmalarda daha uygun davranış tipolojileri geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir (Walker, Wong ve Kretzschmar, 2002: 308-309).

²⁷ Yazarlar bu tezlerini Dion (1986), Dube ve Guimond (1986), Martin (1982, 1986)'in çalışmaları ile desteklemektedir.

Son olarak, kuramın ilk başlangıcında yani Stouffer (1949)'ın çalışmalarının görece yoksunluğu ölçümlemeyip ad hoc açıklama yöntemiyle ilgilidir. Bu şekliyle kuram inşasından ziyade yani test edilebilirlikten ziyade bir bakış açısı gibidir. Zaten en başından prototip ölçümleme olmaması literatürde birbirinden çok farklı ve bazen de çatışan araştırma metotlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Pettigrew, 2015: 14-15).

3. Siyasi Hoşnutsuzluklar Yaklaşımı ve Göç Çalışmaları

Görece yoksunluk ya da hoşnutsuzluklar temeli, Siyaset Biliminde birçok sorunun kökenini ve dinamiklerini açıklayan bir kuramsal çerçevedir. İç savaştan toplumsal ayaklanmalara, oy verme davranışından gelir adaletsizliklerine ve protestoya kadar birçok konuyu açıklamada başvuru bir yaklaşım olmuştur. Göç de siyasi ve toplumsal neticeleri itibariyle değişimi ve bu değişime yönelik olumlu veya olumsuz tepkileri doğuran bir süreçtir. Hem göçü doğuran nedenler hem de göçün neticelerine verilen tepkiler itibariyle Görece Yoksunluk ya da Siyasi Hoşnutsuzluk Yaklaşımı önemli açıklayıcı perspektif sunmaktadır.

Görece yoksunluk ile göç hareketleri ve göçmenler konusuna dair oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu Stark (1984; 1991)'ın göç ekonomisine dair getirdiği yeni soluktan etkilenmiştir; çünkü görece yoksunluk ile göç ilişkisini açıklamada tabloya “daha iyi pozisyona erişme”yi eklemiştir (Stark ve Bloom, 1985; Stark ve Yitzhaki, 1988; Stark ve Taylor, 1989, 1991; Stark, Micevska ve Mycielski, 2009). Bu çalışmalarda gelir maksimizasyonu göç eğilimlerinin temel ya da tek açıklayıcısı olmamıştır. Birey ya da ailelerin göç tercihlerinde, göç etmediklerinde daha çok görece yoksun olduklarına dair inanışlarının etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Stark (1984: 475) en az gelişmiş ülkelerdeki kırsaldan şehre göçü açıkladığı makalesinde, kişinin geliri ile gelirinden tatmin ya da hoşnutsuz olmasının farklı olduğunu ve göçün kişinin pozisyonunu değiştirip değiştirmediğinin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Köyden kente göçün en fakir bölgede en yaygın olmaması, gelir eşitsizliklerinin daha fazla olduğu yerlerden göçün fazla olması, bu köylerden en fakirlerin en fazla göç etmesi konularını irdlemiştir.²⁸ İki önemli çıkarımda bulunmuştur. İlki gelir farklılıklarını mutlak değil nisbi faktör olduğu, bazı durumlarda etkili bazı durumlarda ise etkisiz olduğudur. Burada göçün itici faktörü referans gruba bakıldığında hissedilen görece yoksunluktur. İkincisi, göçmenlerin referans

²⁸ Stark ve Yitzhaki (1988: 63, 69) de benzer eğilimleri inceleyerek en zengin bireyin göç etme isteği zayıf olduğunu; fakat en fakir bireyin göç etme isteğinin gelir dağılımı bozuksa güçlü, gelir dağılımı adaletliyse zayıf olabileceğini ortaya koymuştur.

gruplarının değişmesidir. Zaman geçtikçe göçmenlerin köyleriyle özdeşleşme, sadakat ve sosyal bağlanma dereceleri azalır ve belki de kaybolacağını söyleyerek referans grubu olarak artık aynı kentte yaşadıklarını görececeklerini söylemiştir. Buna göre göçmenler kısa dönemde kendi orijinal grubunu referans alırken, zaman içinde yeni toplumu referans grup olarak almaya başlamaktadır (Stark, 1984: 483-484 ve Stark ve Yitzhaki, 1988). Ayrıca Stark ve Taylor (1991: 1166) göçmenlerin referans gruplarının iç ve dış göçte farklı olduğunu vurgulamıştır. Göçmen grupların uluslararası göçlerde ev sahibi toplumdan sosyokültürel farklılıklarından ötürü kıyaslama yapmadıklarını ya da en azından bu kıyaslamayı ertelediklerini; fakat iç göçlerde kültürel, dilsel vs. bu tarz bariyerler olmadığı için göçmenlerin doğrudan ev sahibi toplumla kıyaslama yaptığını ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak Türkiye’de emekli göçünü açıklayan Emirhan (2015: 82) emeklilerin yüksek oranda emeklilerin yaşadığı şehir ya da bölgelere göçlerini, kendi göreceli durumlarını iyileştirmek için yaptıkları stratejik bir hareket olarak ele almaktadır. Bu sayede emekli olmayanların gelirlerindeki artışlardan kendilerini koruduklarını yani referans gruplarını değiştirdiklerini vurgulamaktadır.

Göçün itici gücü olarak görece yoksunluğu alan çalışmalarda Stark ve Taylor (1989, 1991)’ın yoksunluğu görece gelir ile ele almasından farklı tarzda yaklaşan çalışmalar bulunmaktadır. Göç alan ve göç veren yerleşim yerleri arasındaki ilişkiyi anlamak için Bhandari (2004: 496) Nepal’deki çiftçiler üzerine çalışmıştır. Görece yoksunluğu derecelendiren tarzda göç eğilimini gelir eşitsizliği ile açıklamıştır. Ancak bu eşitsizliği ücretler üzerinden değerlendirmek yerine gelir kaynağına hane halkının erişim seviyesini temel almasıyla literatüre yeni bir boyut katmıştır. Ona göre; tarım toplumunda hane halkı istihdamı ve geliri bakımından ekili araziye erişim esas olandır. Bu yüzden yoksunluğu toprak sahibi olma, hane halkının sosyo-ekonomik statüsü, hanenin şehir merkezine uzaklığı ve etnisite faktörleri ile ölçümlenmiştir. Görece yoksunluk seviyesi ağırlaştıkça göç etme arttığını ortaya koymuştur ve göç kararını hane halkı temelinde açıklamıştır. Benzer şekilde Jagger, Shively ve Arinaitwe (2012) güneybatı Uganda’da dairesel göçü açıklamada göç eden ve etmeyen aileler üzerine arazi, emek, sermaye bakımından görece yoksunluğu karşılaştırmalı analiz etmiştir.

Göç eğilimlerini açıklamada kuramı kullanan çalışmalar, göç etme sebepleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte yaygın açıklama yöntemlerinden bir diğeri

ise göç edilen yer üzerinden analizdir. Bu bağlamda Czaika (2011: 1, 5, 7) çifte yoksunluk konusuna eğilerek Hindistan’da grup içi ve gruplar arası görece yoksunluğu incelemiştir. Görece yoksunluk hissinin göç edilen yer tercihinde farklı etkileri olduğunu belirtmiştir. Çalışmasından çıkan sonuca göre; görece yoksunluk kısa mesafeli göçler üzerinde etkilidir ve yoksunluk azaldıkça uluslararası göç etme olasılığı düşmektedir. Bunun yanında grup içi ve gruplar arası yoksunluk düzeyinin az olduğu ortamlarda uluslararası göç ihtimalinin hatırı sayılı şekilde azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Stark (2019: 114-115, 121) ise tersine göç üzerine çalışmasında diğerlerinin gerisinde kalma hissi olarak görece yoksunluğu ele almıştır.

Literatürde, göçmenlerin yaşadıkları zorlukları derecelendirme, kimin daha hoşnutsuz ya da yoksun olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Leibbrand (2019: 1-3) ırk, etnisite ve cinsiyet açısından göçün ekonomik etkileri üzerine Amerika’daki iç göçleri çalışmıştır. Göçmenlerin sosyal ve ekonomik fırsatlara erişim açısından ayrımlarını analiz etmiştir. Latin ve Afrika kökenli erkeklerin beyaz erkeklere göre, beyaz ve Afrika kökenli kadınların Latin kadınlara göre ekonomik açıdan görece yoksun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Latin kadınların “kadın tarzı” işlerde çalışması ve aile içi geçimden erkek sorumlu düşüncesi ile farklı konumda olduklarını ifade etmiştir. Ancak sonuç olarak işgücü cinsiyet ayrımı bakımından sonuçların kadınlar için daha olumsuz olduğunu; çünkü coğrafi olarak her yerde yapılamayacak işlerde çalışma oranlarının yüksek olduğunu ifade etmiştir. Başka bir araştırmacı Flippen (2013: 1190) ABD’de göç eğilimlerini ırksal farklılaşma temelinde ele çalışmasında, sosyal hareketlilik kaynağını görece yoksunlukla açıklamıştır. Gelir ve pozisyon değişimi bakımından göçün sonuçlarını ölçümlendiği makalesinde Kuzey, Orta Batı ve Batı’dan Güney’e göçlerin klasik gelir maksimizasyonu yaklaşımının cevap vermediğini belirtmiştir. Bu eğilimdeki göç edenlerin tümünde gelir düşüşü gözlenmektedir. Buna karşın mesleki prestij ya da pozisyon olarak tüm göçmenlerde olumlu pozisyona erişmektedir. Güneye göç eğiliminin popülaritesini göç edenlerin görece göç kazançlarının Kuzeye göç edenlerden fazla olması, görece yoksunluklarının az olması ile açıklamaktadır (Flippen, 2013: 1192).

Görece yoksunluk perspektifiyle göç tercihlerini ve göçmenlerin pozisyonlarını açıklamak yanında göçün geride kalanlara etkisi üzerine çalışmalar

bulunmaktadır. Quinn (2006: 136-137) Meksika'dan ABD'ye göçün sadece bireysel bir karar olmadığını ve geride bıraktıklarıyla bağların ve ilişkilerin devam ettiğine işaret etmiştir. Hatta göç edenlerin genellikle geride bıraktıklarına yardım etme misyonu yüklediğini söyleyerek görece yoksunluğu gelir yerine konut, arazi, dayanıklı tüketim malları üzerinden ölçümlemiştir. Göçün, göçmen olmayan hane halklarında görece yoksunluk yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca - ölçümlemese de- sosyal ağlar kapsamında arkadaşları ve yakınlarının göç ettiği için uzak olmasını görece yoksunluk olarak ele almaktadır.

Görece Yoksunluk Kuramı kapsamında göç çalışmalarında bir başka eğilim, göçmen karşıtı hareketlerin açıklanmasıdır. Gurr (1970: 46) hoşnutsuzluklar temelindeki mobilizasyonu ele alırken göçmen karşıtı hareketlerden bahsetmiştir. Politik şiddeti yaratan “azalan, arzulanan, kademeli” üç eğilim olduğunu; çünkü aranan ve ulaşılabilen değer pozisyonları arasında dengeli durumun sosyal olarak çok nadir yaşandığının altını çizmiştir. Ona göre değer beklentileri görece sabit kalırken değer yeteneklerinin azaldığının algılanması yani azalan eğilimin en iyi örneklerinden biri vasıfsız işçilerin göçmenlere karşı tutumudur (Gurr, 1970: 47, 56). Tabi bunun yanında diğer iki eğilim de göçün sosyoekonomik değişim yaratan dönemlerine örnek verilebilir. Zaten gerek Batı Avrupa'daki yabancı kökenlilerin sayısındaki artışların kültürel ya da ekonomik hoşnutsuzluk yaratarak göçmen karşıtı hareketleri beslemesini (Ignazi, 1992; Rydgren 2008; Lamprianou ve Ellinas, 2016) gerekse aşırı sağ partilerin yükselişe geçmesinde yeni fırsatlar sunmasını (Kitschelt ve McGann, 1995; Lubbers et. al. 2002; Van der Brug, Fennema ve Tillie, 2000 ve 2005) hoşnutsuzluklarla açıklayan pek çok çalışma mevcuttur. Tabi burada kuramın, ev sahibi toplumların davranışları yanında göç eden birey ve grupların hoşnutsuzluklarını açıklamak için elverişli olduğu gözden kaçmamalıdır. Örneğin; Klandermans, van der Toorn ve van Stekelenburg (2008) ABD'ndeki Türkler ve Hollanda'daki Türk ve Faslılardan oluşan ve genel olarak Batı toplumlarında Müslümanların yaşadıkları hoşnutsuzlukların kolektif harekete etkisini incelemiştir. Son olarak göçmenler hakkında vatandaşlık kazanmaya bağlı beklentilerin artmasına karşın yeteneklerin aynı kalması ya da azalması, diğer göçmen kökenliler ile kendi pozisyonlarını karşılaştırmalarında gördükleri tutarsızlıklar gibi konularda kullanılabilir bir perspektif sunduğu eklenmelidir.

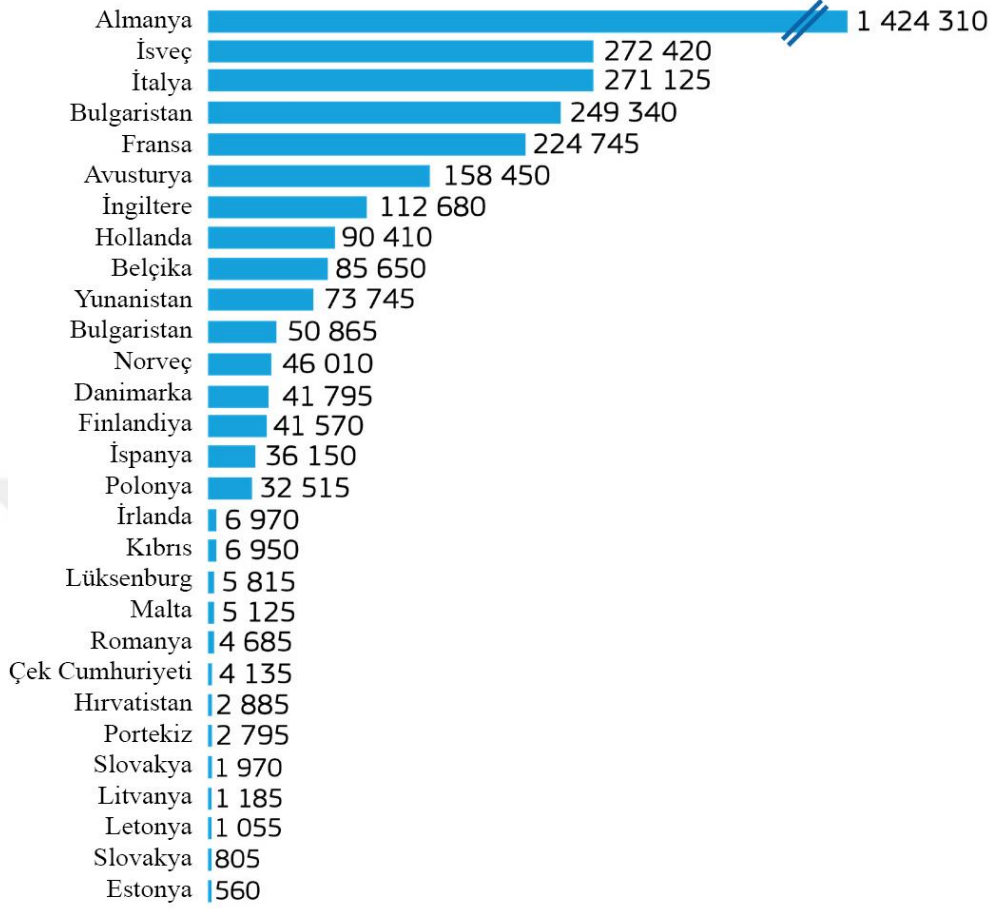
İKİNCİ BÖLÜM

SURİYELİLERİN FEDERAL ALMANYA'YA GÖÇÜ

Suriyelilerin Federal Almanya'ya göçünün ele alındığı bu bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Suriye Savaşının bir sonucu olarak Avrupa'ya göç ele alınmıştır. Özellikle 2015 yılının ikinci yarısından itibaren Suriye'den göç olgusunun Avrupa sınırlarına dayandığı tablo ortaya konmuştur. Ardından “Sınır karşısında Avrupa Birliği (AB): Ne Yaptı, Ne Yapmadı?” başlığı ile Birliğin “kriz” olarak ele aldığı durum karşısında daha önceki göç akımlarına benzer uygulama ve yaklaşımın hâkim olduğu vurgulanmıştır. Avrupa ülkelerinin Suriyelileri kabul etme konusunda ortak tutum takınmaması ve isteksizliği, Avrupa Birliği'nin güvenlikçi yaklaşımı benimseyerek ulus-üstü bir organizasyon olarak üye devletlere masada tartışma şansı vermeden Avrupa dış sınırlarını koruma sisteminde revizyona gitmek için fırsat görmesi ele alınmıştır. Bir sonraki aşamada ise Federal Almanya'nın Suriyelilerin göçü karşısında “açık kapı politikası” ve peşinden Alman toplumunun Suriyelilere yaklaşımındaki olumlu ve olumsuz kutuplar irdelenmiştir. Hem beklenmedik “hoş geldin kültürü” hem de göçmen karşıtı saldırılar ortaya konmuştur. Bu bağlamda Alman toplumunun bakışını etkileyen üç faktör olarak medya, sosyal medya ve siyaset faktörlerine değinilmiştir.

A. Suriye Savaşının Bir Sonucu Olarak Avrupa'ya Göç

Suriyelilerin Federal Almanya'ya göçünün ele alındığı bu bölüm beş alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Suriye Savaşının bir sonucu olarak Avrupa'ya göç ele alınmıştır. Özellikle 2015 yılının ikinci yarısından itibaren Suriye'den göç olgusunun Avrupa sınırlarına dayandığı tablo ortaya konmuştur. Ardından “Sınır karşısında Avrupa Birliği (AB): Ne Yaptı, Ne Yapmadı?” başlığı ile Birliğin “kriz” olarak ele aldığı durum karşısında daha önceki göç akımlarına benzer uygulama ve yaklaşımın hakim olduğu vurgulanmıştır. Avrupa ülkelerinin Suriyelileri kabul etme konusunda ortak tutum takınmaması ve isteksizliği, Avrupa Birliği'nin güvenlikçi yaklaşımı benimseyerek ulus-üstü bir organizasyon olarak üye devletlere masada tartışma şansı vermeden Avrupa dış sınırlarını koruma sisteminde revizyona gitmek için fırsat görmesi ele alınmıştır. Bir sonraki aşamada ise Federal Almanya'nın Suriyelilerin göçü karşısında “açık kapı politikası” ve peşinden Alman toplumunun Suriyelilere yaklaşımındaki olumlu ve olumsuz kutuplar irdelenmiştir. Hem beklenmedik “hoş geldin kültürü” hem de göçmen karşıtı saldırılar ortaya konmuştur. Bu bağlamda Alman toplumunun bakışını etkileyen üç faktör olarak medya, sosyal medya ve siyaset faktörlerine değinilmiştir.

Grafik 3.1. : 2014-2016 dönemi Avrupa’da Uluslararası Koruma Başvurularının Toplam Sayısı (Changing Influx of Asylum Seekers 2014-2016, 2018: 12, Türkçeleştirilerek uyarlanmıştır,

https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2021-05/00_eu_changing_influx_study_synthesis_final_en_0.pdf).

Avrupa ülkeleri 2015 yılında sınırlarında bekleyen, sınırı aşmaya çalışan Suriyelilerle karşı karşıya kalmıştır. Suriyelilerin kitlesel göç dalgasındaki bu rota belirlemeyi Turhan (2017: 257) “Avrupa dışı bir kriz olma özelliğini kaybetmiştir” sözüyle anlatmaktadır. Gerçekten de Suriyelilerin hangi rotaları takip ettikleri, Avrupa sınırlarına nasıl geldikleri, insan kaçakçıları, ülkelerin ne kadar Suriyeli kabul ettiği, istenmeme sebepleri, engelleme yöntemleri, göç yollarında günlük yakalanan ve ölenlerin sayıları, Suriyelilerin sığındıkları ya da sığınma almayı bekledikleri yerlerdeki koşulları hemen hemen her Avrupa ülkesinde kamuoyunun, siyasetinin, basının en önemli gündem maddesi oluşturmuştur. Avrupa ülkeleri için bir nevi bıçak kemiğe dayanmıştır. Üstelik AB ve Avrupa ülkeleri için karar Holmes ve Casteneda (2016: 14)’ın belirttiği gibi “sadece ülkeler için ya da Birliğin geneli için göçmenleri

kabul edip etmeme değil dünya ile kurduğu ve kuracağı bağı göstermesi” bakımından sembolik, sosyal, politik ve yasal olarak bir dönüm noktası olmuştur.

Avrupa için 2015 yılının ikinci yarısı Suriyeliler konusunda kritik eşik halini almıştır. Avrupa sınırlarına dayanan Suriyeliler karşısında Birlik üyeleri birkaç açıdan sıkışmıştır. Pries (2019: 2, 5-6) üç kritik noktada durumu özetlemiştir. Bunlardan biri, 2015 yılının ilk yarısında Macaristan sınırlarına gelen tüm sığınmacıları kaydetmesine kaçın yılın ikinci yarısında politika değişimine giderek kaydetmeyi bırakarak diğer AB üyelerine gitmelerine izin vermesidir. İkincisi Türkiye’den göç akımı karşısında Bulgaristan ve Yunanistan’ın sığınma işlemlerinin ve/veya imkânlarının kısıtlı kalmasıdır. Üçüncüsü, İtalya ve İspanya gibi Akdeniz ülkelerinin ilk giriş yapılan ülke olarak sorumluluk almak istemediği için gelenleri kaydetmekten kaçınmasıdır. Tüm bunlar Avrupa dış sınırlarında binlerce insanın çaresiz, aç, korumasız kalmasına ve hatta yaşamını yitirmesine sebep olmuştur. Birlik içerisinde bu kritik eşikte, Almanya ve Avusturya farklı bir adım atmıştır ve bir dağıtım çözümü bulunabileceğini düşünerek gelenleri kabul etmiştir. 22 Eylül 2015’te AB üye devletleri -Çekya, Macaristan, Romanya ve Slovakya hariç- tarafından yaklaşık 160 bin mültecinin orantılı dağıtılması kararı alınmıştır. Ancak Suriyelilerin Avrupa’ya dağıtılması söylemleri, bunun için aranan destek üye devletlerde memnuniyetsizlik yaratmıştır.²⁹ Üstenci tutum olarak, “ahlaki parmak” olarak görüldüğü kadar Avro krizi sonrası ekonomik üstünlüğünün dayatılması olarak da algılanmıştır.

Suriyelilere ev sahipliği yapma devletler için kolay bir karar değildir; çünkü siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel sorunlar yaratma ya da mevcut sorunları yaygınlaştırma ve derinleştirme olasılıkları söz konusudur. Zaten pek çok Avrupa ülkesinde Suriyelileri kabul edip etmeme, ne kadar Suriyeli kabul edileceği gerilimi artırmıştır (Al Husein ve Wagner, 2020: 1). Suriyeliler konusunun gerilim artırma sebepleri her ülke için özgün bir kombinasyona sahip olmakla beraber üç ana başlıkta toplanabilir. İlki Suriye’de yaşanan çatışmaların çözümü için barışçıl adımlar

²⁹ Mültecilerin AB içerisinde yeniden dağıtılması fikrine dayanan ve “Merkel Planı” olarak anılan plan, aslında Avusturyalı sosyolog Gerald Knaus ve ESI isimli Brüksel’de bulunan bir düşünce kuruluşunun çalışmasına dayanmaktadır (Diven ve Immerfall, 2018: 203).

atılmasına karşın krizin belirsizliğini korumasıdır. Suriye’de nisbi ateşkeslerle sınırlı çözümler ve aktörler arası kırılğan dengeler söz konusudur. Her ne kadar gerek BM gibi uluslararası kurumların çatısı altında gerekse Ankara, Tahran ve Moskova’nın 3’lü Zirve adımları gibi çabalarla sorun masada çözülmeye çalışılırsa da ateşkes ihlalleri meydana gelmekte, vekâlet savaşları çok yönlü ve çok boyutlu devam etmekte ve aktörler arası çok katmanlı çıkar çatışmaları dinmek bilmemektedir. Tüm bu ortamın yarattığı belirsizlik krizin geçici olmadığı hissi ile sorunu derinleştirmektedir. Dolayısıyla devletler açısından Suriyelileri kabul etmek uzun dönemli ve belki de geri dönülmez kalıcı bir politik karar olmaktadır. İkincisi Avrupa ülkelerinde Soğuk Savaş sonrası dönemde artan oranda yabancı ve göçmen karşıtlığının güçlenmesiyle ilgilidir. Göçmen karşı hareketlerin özellikle merkezdeki siyasi aktörlerin eğilimlerini etkilediği bir iklim söz konusudur. Avrupa ülkeleri radikal sağ veya ırkçı siyasetin meclise girdiği, sandalye sayısını artırdığı, iktidara ortak ya da iktidar olduğu durumlarla karşı karşıyadır. Bu iklimin bir boyutu mülteci ya da sığınmacıların ekonomik yük veya rakip görülmesiyle ilgilidir. Diğer boyutu, farklı sosyo-kültürel arka plandan gelenlere yönelik önyargılar ile homojen bir Avrupa hayali kimliğidir. Zaten 2000’lerden itibaren çok kültürcü politikaların terk edilerek sivik entegrasyon politikalarının güçlendiği, göçmenlerin yaşadıkları ülkeye bağlılıklarını kanıtlamalarının beklendiği bir atmosfer söz konusudur (Ceceli Köse, 2012). Ülkedeki ahengi bozan, vatandaşlığın asgari standartları sağlaması beklenen göçmenlere yenilerinin eklenmesi olarak görülmesi sebebiyle yeni göçler ve göçmenler istenmemektedir. Üçüncüsü, güvenlik ile ilgilidir. 11 Eylül ile başlayan İslam düşmanlığı özellikle yaşanan yeni terör saldırılarıyla tekrar kızışmıştır. İslami köktencilik ve terör korkusu DAESH ya da Hizbullah gibi devlet dışı şiddet siyaseti güden radikal aktörlerin varlığı ile birleşerek Suriyelilerin kabulünü sığınmacı ve mülteci kabulü ötesine taşımıştır. Gelenlerin terörist olma ihtimali ya da kendisi veya ailesinin örgütsel bağları olabileceği iddiaları Avrupa sınırlarını geçmesine ve sığınma arayışına olumlu yanıtı güçleştiren bir olgu olmuştur.

Suriye’deki savaşın belirsizliği, ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklara tahammülsüzlük ile artan göçmen karşıtlığı ve güvenlik endişeleri sebepleriyle Suriyeliler konusunda Birlik ülkeleri iyi sınav verememiştir. Avrupa’ya güvensiz

botlar ile deniz yolundan ulaşmaya çalışan yerlerinden edilmiş binlerce insanın ölümüne sürüklenmesine göz yumulması, sınırların dikenli tellerle örülmesi ve Türkiye, Pakistan ve Lübnan gibi ülkelere kıyasla çok az sayıda mülteciyi ülkelerine kabul etmeleri hayal kırıklığına ve imaj zedelenmesine yol açmıştır (Aldırmaz, 2018: 84). Özellikle insan hakları konusunda tüm dünyada kriterleri belirleyen bir mevkide kendini konumlandıran bir aktör olarak insan temelli bir politika benimsemek yerine korumacı, tedbir artırıcı, göçü geldiği yerde durdurmaya yönelik politikalar benimsemiştir. Sadece olmaları istenmedikleri bir yerde olan sığınma arayanlara karşı Avrupalı polis güçleri göz yaşartıcı bomba atmaktan ve hatta ateş açmaktan çekinmemiştir (Spijkerboer, 2016a: 533). Birlik üyelerinin ortak tavır takınmaktan yoksun görüntüsü, AB'nin geleceğinin içeride ve dışarıda sorgulanmasına sebep olmuştur.

B. Suriye Göç Krizinde AB: Birlik Ne Yaptı, Ne Yapmadı?

Avrupa Birliği, üye ülkelerin göçmenlere ve göçe yönelik politikaları arasında uyum sağlamaya yönelik pek çok düzenlemeye zaman içerisinde imza atmış olmakla beraber aslında her zaman devletler kendi kaderini tayin eden pozisyonda kalmıştır. Birlik şeması altında yapılan politika yakınlaştırma çabaları Soğuk Savaş sonrasında artan oranda gündeme alınmıştır ve kurumsal şema içerisinde mekanizmalar bulunmaktadır.³⁰ Özellikle ulusüstü göç politikası oluşturma yönünde iş birliği artmış ve AB kurumları daha merkezi rol oynamaya başlamıştır. Ancak Komisyon'un formüle etme konusunda öncü olmasına karşın karar almanın Avrupa Konseyi'ne bırakılması üye devletleri göç ve göçmen politikalarında etkin kılmaktadır.³¹ Kısaca üye devletler arasında farklı ulus gelenekleri iltica ve mülteci konusunda varlığını sürdürmektedir (Freeman, 2006: 641). Suriyelilerin Avrupa dış sınırlarına dayandığı ve sığınma aradıkları konjonktürde Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (CEAS)'nin Avrupa ülkelerinde iltica konusunu harmonize ettiği bir yapı beklenirken standartların yakalanamadığı, ulusal tercihlere göre şekillenen yapının korunduğu bir kez daha görülmüştür. Spijkerboer (2016a: 538)'in yazdığı gibi Suriye krizi ülkeler ulusal

³⁰ 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (AB Kurucu Antlaşması) göç ve sığınma yönetimini AB'nin üçüncü sütunu Adalet ve İçişleri alanına alarak müktesebata sokmuştur. 2000'li yıllarda göç olgusunun küresel boyutunun artmasıyla 2005'te "Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım" ile kaynak ve transit ülkelere siyasi ve ekonomik kalkınma yardımları bağlamında ortaklık kurmak benimsenmiştir. 2011 yılında ise "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım" benimsenmiştir. Bir yandan düzenli göç ve hareketliliği organize etmek ve kolaylaştırmak diğer yandan düzensiz göç ve kaçakçılık ile mücadele kapsamında uluslararası korumayı teşvik öne çıkartılmıştır. Üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları bu noktada kilit rol oynamaktadır. Birlik, ortaklık kurduğu ülkelere yasal göç olanaklarını teklif ederek düzensiz göçü önlemeye çalıştığı bir denge kurmayı temel politika olarak benimsemektedir (Özdal ve Vardar Tutan, 2018: 277-278).

³¹ Scipioni (2018: 1361-1363) AB'nin 2015 krizinde iyi bir sınav verememesinin sebebi olarak kendi içerisindeki entegrasyon problemini göstermektedir. Göç ve iltica konusunda acil önlemler almaktan yoksun, tamamlanmamış ve dayanışmanın olmadığı bir çerçevenin olduğunu iddia etmektedir. Maastricht Antlaşmasının çözüm ya da kararlar üzerinde yasal bağlayıcılığı olmaması ve yeterli izleme imkânları öngörülmemesiyle etkisiz olduğunu, bu sebeple Amsterdam Antlaşmasında "gerektiğinde Avrupa Topluluğu araçlarını kullanarak düzeltme fırsatı taahhüdü" olduğunu; ancak Aile Birleşimi (1999), İltica Prosedürleri (2000) ve İstihdam (2001) adımlarının atılmasına karşın başta Almanya ve Fransa kendi ülkelerinde titizlikle yürüttükleri prosedürlerin Birlik genelinde uygulanmasını istememesi sonucu üye devletler üzerinde izleme ve cezalandırma mümkün olmadığını belirtmektedir. Ayrıca 2013 Dublin Yönetmeliğindeki "üye bir devletin ulusal iltica sisteminde yüksek baskı ya da hata olduğunda önleyici plan hazırlayabilir" açıklamasının, Frontex'in üye devletlerin sınır risk analizlerini yürütme olanağına sahip olması ve AB sınır yasasının uygulanması yetkisini kullanmaktan kaçındığını söylemektedir.

egemenliklerini ön plana çıkarmıştır, uzun yıllara dayanan ve entegrasyonun en önemli sembolü olan Schengen uygulaması bile -Almanya, Avusturya, Danimarka, İsveç ve Norveç gibi ülkelerce- devre dışı bırakmış ve sınır kontrollerine başlamıştır. Birlik üyelerinden biri Britanya ayrılma yolunda karar almıştır. AB entegrasyonu ile soru işaretleri doğmuştur.

AB, 1990 yılında Dublin Konvansiyonu ve 1999'da Avrupa Konseyi'nin Tampere Toplantısı'na dayanan ve Dublin II (2003), Dublin III (2013) iltica müktesebatının dışına çıkmamıştır. Dublin IV (2016) de daha öncekilerin tekrarı gibidir. AB, Suriye'den göç akımı karşısında politikasını bu müktesebat çerçevesinde Mayıs 2015'te dört sütun üzerine inşa etmiştir:

- İlki, yasa dışı göçü azaltma hedefidir. Bu hedef doğrultusunda göçü ya köken ülkede kalkınma ya da üçüncü ülkelerde insani yardım şeklinde yani Avrupa sınırlarına gelmeden çözmek planlanmıştır.³² Buna özel bütçe hazırlamıştır. Aynı zamanda insan trafiği ve insan kaçakçılığıyla etkin mücadele ve bu mücadelede üçüncü ülkelerle iş birliği çabaları yer almaktadır. Son olarak Avrupa'daki düzensiz göçmenlerin geri dönüşlerini teşvik, geri dönüş yapılan ülkelere baskı kurma, Frontex'in yasal dayanaklarını güçlendirme uygulamaları yer almaktadır.
- İkincisi, AB sınırlarının yönetimidir. Burada iki temel hedef iç sınırların güvenliğini sağlamak ve hayat kurtarmaktır. Gelenlerin geri dönmeyeceği fikriyle karada ve denizde sınır gözetleme ve kontrol etmeyi sıkılaştırma yani Frontex'in rol ve kapasite güçlendirilmesi, sahil güvenliğinde AB koordinasyonu güçlendirme, risk eğilimlerini belirleme, sağlam sınırlar için üye ülkelere özel bütçe ile akıllı sınırlar olarak standart getirme, üçüncü ülkelerin sınırlarını yönetme kapasitesini güçlendirmesi için destek.
- Üçüncüsü, Avrupa'nın koruma sorumluluğu şemsiyesinde güçlü ortak sığınmacı politikası hedefidir. 2016 Dublin Düzenlemesinin revizyonu, iltica sistemini suiistimallerine karşı önlemler, Ortak Avrupa Sığınma Sisteminin yeni bir izleme ve değerlendirme sistemine evrilmesini çalışmak.

³² Örneğin AB, 18 Mart 2016 yılında Türkiye ile Göçmen Mutabakatı imzalamayı başarmıştır. Türkiye topraklarını kullanarak yasa dışı yollarla Birlik sınırlarını geçen Suriyelilerin geri gönderilmesi ve karşılığında Suriyeli olmayan aynı sayıda sığınmacı alması şeklinde formüle edilen bu anlaşma sayesinde yasadışı göç büyük oranda azalmıştır.

- Dördüncü sütun, yasal göç için yeni politika yol haritasıdır. Bu doğrultuda mavi kartın modernizasyonu ve revizesi, ekonomik göç konusunda sosyal ortaklarla diyalog platformu, göç ve kalkınmayı birbirine bağlayan güçlü eylem, entegrasyon politikaları için fonun önceliklendirilmesi (Göç Üzerine Bir Avrupa Gündemi, 2015: 7-17).

Suriyeli göçmenler meselesinin AB'nin dört sütunu, ulusal ve bölgesel seviyelerde güvenlik öncelikleriyle hedefleri sınırlarına gelmeden göç meselesini çözme, bunun için kontrolleri sıkılaştırma gibi uygulamalar ve gerekli maddi kaynağın sağlanmasıdır. Aldırmaz (2017: 94-98)'in makalesinde ortaya koyduğu gibi, sorumluluk paylaşma ve zorunlu kota sistemi fikrine dayanan Avrupa Komisyon Başkanı Jean Claude Junker'in Planı, Birinci Acil Eylem Planı, İkinci Eylem Planı ve Türkiye-AB Eylem Planı gibi uygulamalar bu anlayışın ötesine geçememiştir. Değer bazlı ya da bağlamsal bir değişim söz konusu değildir.³³

Komisyon, sütunların inşa edilmesinden yedi ay sonra, Aralık 2015'te *Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Yönetmeliği* (the European Border and Coast Guard- EBCG)ni çıkarmıştır. Ekim 2016'da uygulanmaya başlayan yönetmelikte Birlik'in üye başkentlerden destek beklenmeden yüksek hassasiyete sahip alanda karar alması, devletlerin egemenlikleri üzerinde empoze edilen bir adım olarak öne çıkmıştır. İtalya, Yunanistan ve Macaristan lehine, yeniden yerleştirme olana kadar yani kalıcı durum sağlanana kadar uluslararası koruma alanları oluşturulmasına karar verilmiştir. Birlik göçün güvenlileştirilmesiyle yaşamada ulus-üstü bir hamlede bulunmuştur. Özünde ise dış sınırların sıkıyönetimi olarak Frontex'in organizasyonel, operasyonel, risk değerlendirme ve destek görevleri bakımından güç kazanması ve daha bağımsız olmasıdır (Niemann ve Speyer, 2018: 24, 27, 34). AB'nin "kriz" olarak tanımladığı Suriyelilerin kitlesel göç dalgasına karşı eşgüdüm dahi sağlayamaması eksikliklerini

³³ Daha da önemlisi bu süreçte AB yöneticilerin sınırlarına gelen göçmenlere askeri önlemler karşılık vermeyi gündeme getirmesidir. AB Dış Politika Şefi Frederica Mogherini, "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası" (CSDP-Common Security and Defence Policy) teziyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleriyle bir araya gelerek, Avrupa güçlerinin uluslararası sularda ve Akdeniz'de Libya sularında göçmen kaçakçılarına askeri operasyon imkânlarını ele almıştır. Güvenlikleştirme adımlarda söylem olarak "insan kaçakçılığıyla mücadele" ifadesi ile suç ve sorumsuzluk AB dışındaki aktörlere yüklenmiştir (Hintjens, 2019: 182, 186, 189).

ortaya koyan bir katalizör işlevi görmüştür.³⁴ Birlik, iç sınırlardaki Schengen ortaklığı yanında dış sınırları koruyan güçlü bir Frontex'in olmamasını problemin kaynağı olarak görmüştür.³⁵

AB'nin iltica konusundaki dört sütun üzerindeki duruşu ve güvenlikleştirme yaklaşımı pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. Durumu kurumsallaşma başarısızlıklarını göstermesi olarak ele alan Scipioni (2018: 1365) dört gerekçe saymaktadır: göç politikası, prosedürleri ve uygulamalarında uyumun yakalanamaması, izleme mekanizmalarının güçlü ya da etkin olmaması, zayıf dayanışma, AB göç politikası için güçlü kurumların olmamasıdır. Spijkerboer (2016a: 536-538) AB'nin "en büyük mülteci krizi" olarak etiklediği krizden etkilenmeyeceğini ve göçün jeopolitik araç olarak -Rusya ve Türkiye gibi ülkelerce- AB'yi istikrarsızlaştıran unsur olarak kullanılacağına farkında olunmamasının mümkün olmadığını söylemektedir. Suriyelilerin olduğu ülkelere yetersiz finansman, dünyanın diğer bölgelerinde yerleşiminin çok sınırlı kalmasının Avrupa'nın kapısını çalacağına net olduğunu düşünmektedir. AB'nin tüm bunlara karşı "düzensiz göç ve göçmen kaçakçılarıyla mücadele" bakışının ise çarpan etkisi yaptığını ileri sürmüştür. Yazara göre, AB'nin tavrıyla komşu ülkelerde seyahat yasakları, Suriyelilerden vize

³⁴ Burada "kriz" tanımlamasının ne için yapıldığı net değildir. Suriyelilerin yaşadıkları, Suriyelilerin Avrupa sınırlarına dayanarak AB ülkelerini soktukları durum, Suriye'nin ülke olarak yaşadığı sorunlar gibi birbirinden farklı krizler söz konusudur. Aynı zamanda AB'nin en çok kullandığı "göç akışı" gibi tabirler de söylem olarak ele alındığında birtakım problemler barındırmaktadır. Örneğin Hage (2016) insanların gelişlerini "akıntı, sel, gelgit" olarak ifade etmenin" boğulma ve su altında kalma" gibi çağrışımlar yarattığını düşünmektedir (Holmes ve Catenada, 2016: 17).

³⁵ Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı Frontex 2004 yılında AB genişlemesi sırasında yeni üyelerin dış sınırları koruma kapasiteleri şüphesiyle kurulmuştur. Aslında yaklaşık yirmi yıldır Almanya ve İtalya'nın savunduğu proje hayata geçtikten üç yıl sonra Hızlı Sınır Müdahale Ekipleri (RABIT) oluşturulmuştur. 2016 yılında ise AB Sınır Koruma Ajansı Frontex yeniden yapılandırılarak Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Ajansı Frontex adını almıştır (Niemann ve Speyer, 2018: 26-27). Frontex bünyesinde sürekli çalışan sınır koruma görevlisi yoktu ve üye en az bir ülkenin talebi ile göreve gidiyordu. Artık sürekli kadrolu personeli olacak ve sayısı 2020 yılında iki katına çıkartılacak. Ayrıca en az bin 500 sınır koruma görevlisinden oluşan bir ekip kurulacak. Yeniliklerden bir diğeri AB'ye üye bir ülkenin itirazına rağmen müdahale edilmesine olanak tanınması. Böyle bir durumda üye ülke iç güvenlik açısından ulusal egemenliğine müdahale olduğunu düşünürse konu AB Konseyi'ne taşınabilecek ve karar çoğunluğun oylarıyla alınacak. Bir diğer değişiklik, Frontex'in artık sınır dışı edilmeleri kendi inisiyatifi ile gerçekleştirebilir hale gelmesi (Deutsche Welle Türkçe, (Çevrimiçi) 6.10.2016, 10 soruda AB Sınırlarının Korunması, <https://www.dw.com/tr/10-soruda-ab-s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1n%C4%B1n-korunmas%C4%B1/a-35980022>, 1 Kasım 2019).

istemeyen ülkelerin bile bunu kaldırması ve kampların dışına çıkışın imkânsız olması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Sonuçta önlemeye çalışılan yasa dışı göçün önü açılmıştır. Baldwin-Edwards, Blitz ve Crawley (2019: 2142-2143, 2146-2148) Avrupa'nın düzensiz göçe son otuz yıldır aşına olduğunu ve çözümün mevcut uygulamalar üzerine inşa edilmesi üzerine gerçekten “kriz” mi sorusunu sormaktadır. AB'nin göç yaklaşımının “Avrupa'nın dış sınırlarını korumak, üçüncü ülkelere istenmeyen akışın önüne geçmek için iş birliği yapmak, yasadışı göçle mücadele ve göçün sebeplerini çözme girişimleri” olarak özetleyerek Suriyeliler meselesindeki yaklaşımın bundan farklılaşmadığı eleştirisini yapmıştır. Temel anlayışın daha önceki krizlerdekiyle aynı olmasını ise “rutin haline getirilmiş acil durum” siyaseti olarak tanımlamışlardır.

Özetle AB, 2015 yılında yüz yüze kaldığı Suriyeliler meselesini bir kriz olarak değerlendirmiştir; öncelikli çözümü mevcut uygulamaların benzerlerini takip etmek olmuştur. AB için ulusal ve bölgesel seviyelerde güvenlik önceliklidir. Hedefleri sınırlarına gelmeden göç meselesini çözme, bunun için kontrolleri sıkılaştırma ve gerekli maddi kaynağın sağlanmasıdır. AB, Niemann ve Speyer (2018: 23, 33) ifadesiyle üye ülkelerin üzerinde ulusüstü bir kurum olarak neo-fonksiyonel bir yaklaşım benimsemesi, Birlik için Frontex'in güçlendirilmesi için bir fırsat sunmuştur.

Özellikle 2015 yılında yaşananlar, alınan tüm önlemlere karşı illegal ya da düzensiz akışın önüne geçilemediği izlenimi doğurmuştur. Güvenlikçi yaklaşım ile “insan kaçakçılığı ile mücadele” gelenler yerine onları getirenler odaklanılması karşılık bulmamış, çaresiz insanlar karşısında önleyici askeri önlemlere sarılmaları ise AB'nin itibarını sarmıştır. Göçmenlerin hayatları pahasına aldığı riskler karşısında çözümün “insani temelde” olmadığı görülmüştür. Sonuçta AB nüfusu ve refahına oranla çok az Suriyeli alınmıştır. Mülteci ve sığınmacılar, bir bütün olarak Avrupa projesini tehdit eden unsur kabul edilmiştir. Suriyeliler teknik bir mesele olarak ele alınmış ve “daha fazla” denetim, kontrol, teknoloji, iş birliği formülüyle yaklaşmıştır. Bunun yanında kıta genelinde yükselen sağ popülizm endişelerini sıklıkla dile getirmiştir. Yeni bir göç dalgasının, üstelik çoğu Müslüman kökenli göçmenin Avrupa'ya gelmesini bu akımı güçlendirebileceği Avrupa dengesini bozan bir durum olarak değerlendirmiştir.

C. Federal Almanya'nın Suriyelilere Yaklaşımı: “Biz Yapabiliriz”

Almanya, 572 bin 800 kişi ile bölge dışı en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir (BMMYK Küresel Eğilimler, 2019: 22, 41). Suriyelilerin Avrupa sınırlarına dayandığı 2015 yılında ve devam eden süreçte Federal Almanya, Avrupa Birliği bünyesinde Suriyelilere açık kapı politikası tercihi ile öncü rol oynamıştır. AB sığınmacı ve göç politikalarına “istisna hali” yaratarak Suriyelilerin Almanya'ya kabulü konusunda kararlı duruş sergilemiştir. “Açık Kapı Politikası” olarak adlandırılan bu yaklaşım, Dublin II ve III Sözleşmesi'ndeki sığınmacıların ilk ayak bastıkları ülkede kalmaları şartına bakılmaksızın Almanya'ya gelenlerin kabul edilmesini sağlamıştır.³⁶ Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in “wir schaffen das” yani “biz yapabiliriz” (we can do it) sözüyle özdeşleşen politika, iki sacayağına dayanmaktadır. İlki Almanya'nın güçlü bir devlet olduğu vurgusudur, ikincisi gelenleri korumanın -Anayasanın 16a paragrafındaki gibi- “ulusal” görev olarak nitelendirilmesidir (Funk, 2016: 290). Yaşananlar Almanya'nın göç politikalarında yeni bir dönemin işareti yorumlarına sebep olmuştur. İçeride ve dışarıda bir göç ülkesi olduğunu uzun yıllar reddeden ülke için bu durum bir dönüm noktası olabilir mi sorusunu akıllara getirmiştir.³⁷

Almanya Federal Devleti'nin göç ülkesi olduğunu kabul etmede gecikmesi, yasal düzenlemelere geçicilik perspektifi ile geç başlaması gibi olgular olmakla beraber göçmenler için tercih edilen ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Ülke İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman mülteciler, 1955'ten itibaren misafir işçiler, Petrol Krizi ile 1970'lerde aile birleşimleri, 1980'lerden itibaren sığınmacılar, 1990 sonrası

³⁶ Dublin III Yönetmeliği, iltica başvurusunun işleme alınacağı Avrupa ülkesini belirlemektedir. Buna göre parmak izinin ilk alınıp dosyalayan veya ilk sığınma başvurusu yapılan ülke sorumlu tutulmaktadır. Ülkeler sığınma taleplerine yönelik duruşmaya davet öncesi yaptıkları incelemede başka bir ülkede işlem gördüklerinde geri gönderme hakkına sahiptir. Dublin III Yönetmeliği, tüm AB ülkelerinde ve Norveç, İzlanda, Lihtenştayn ve İsviçre'de geçerlidir. Ülke olarak, iltica başvurunuzdan sorumlu devlet, AB'de ilk geline veya giriş vizesi veren ilk Avrupa ülkesidir (Dublin Prosedürü, (Çevrimiçi) <https://handbookgermany.de/tr/rights-laws/asylum/dublin-procedure.html>, 30 Ekim 2019).

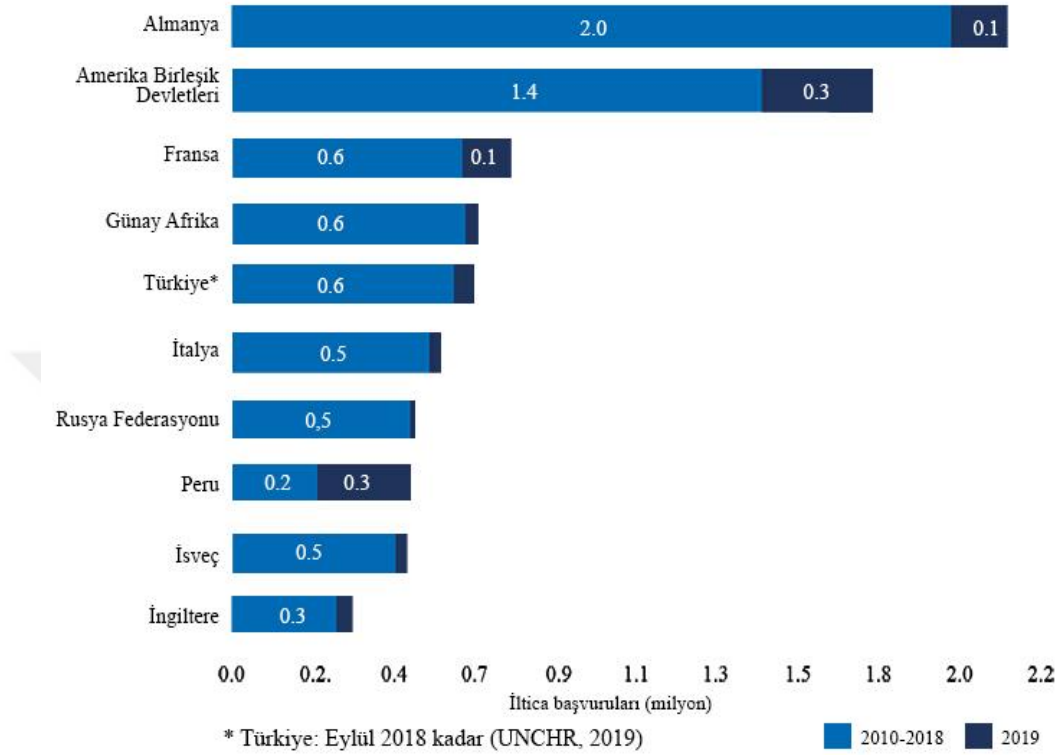
³⁷ Örneğin Almanya'da ilk kez 2015 yılında kutlanan “Uluslararası Mülteci Günü”nde konuşan Alman Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, 2'nci Dünya Savaşı sonrası mülteci olan Alman halkının mültecileri kabul etmesinin “ahlaki görev” olduğunu belirtmiştir (Holmes ve Castneda, 2016: 15).

etnik Almanlar, AB'nin doğuya genişlemesiyle Doğu Avrupalılar, Avro Krizi ile AB ülkelerinden gelenler ve 2000'lerde özel teşvikler ile beyaz yakalıları gibi birbirinden farklı göçmen kökenliler barındırmaktadır (Diven ve Immerfall, 2018: 196). Almanya'nın Avrupa içerisinde güçlü ekonomisi ve sığınmacı-mülteci kabul politikaları göçmenler için çekici nedenlerin başında gelmektedir (Al Husseni ve Wagner, 2020: 3).³⁸ Özellikle son on beş yılda Almanya, göçmenlere yönelik yasal düzenlemelerinde hakları genişleten ve göçün devam etmesini sağlayan kararlara imza atmıştır. Cragge (2016: 344) en önemli iki karar olarak 1999'da Vatandaşlık Yasası ile uzun vadeli göçmenler lehine genişletilmesi ve 2005 Göçmenlik Yasası ile oturma haklarını kolaylaştırmak gibi içeriklerle devam eden göçü yönetme adımını saymıştır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün raporlarına göre 2005'ten itibaren Almanya'daki tablo oldukça nettir; ABD'nden sonra en fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapan ikinci ülkedir. Dahası bu tarihten itibaren ülkedeki sığınmacı ve mültecilerin sayısı sürekli artış eğilimi göstermektedir (Uluslararası Göç Teşkilatı Göç Raporları 2017, 2019). 2019 yılı verilerine göre Almanya'daki göçmen kökenliler 21,2 milyondur ve Alman nüfusunun yüzde 26'sına tekabül etmektedir. Bunun yanında 11, 2 milyon yabancı kökenli Almanya'da yaşamaktadır (Federal İstatistik Ofisi, 2020). Dolayısıyla Suriye'deki gelişmeler ve Merkel'in açık kapı politikasından önce, Almanya yabancı kökenliler ve sığınmacılar bakımından artış eğiliminin görüldüğü bir ülkedir. Tüm bu veriler büyük resmi ortaya koymasının yanında Alman Hükümetinin takındığı tutumun

³⁸ Almanya'da göç rejimi üzerinde iki temel belirleyici söz konusu olmuştur. Bunlardan ilki Holocaust geçmişi, ikincisi vatandaşlık yorumudur. Almanya, soykırım suçlusu olarak hayati tehlikesi olan herkes için güvenli bir liman olma şeklinde geniş bir yorumla 1948'de iltica hakkını tanımıştır (Mayer, 2017: 255-256). Ancak bunun yanında Alman İmparatorluğu'ndan kalan, toprak ve sınırların ötesinde etnik ve kültürel (volksdeutsche) temelde "Alman üstünlüğü" (grossdeutsche) ya da pan-Germen (alldutsche) anlayışı çerçevesinde "Alman ulusu" tanımlaması devam etmiştir. Akrabalık ve kan bağı temelinde farklı bir ülkede ikamet eden Almanların vatandaşlığını kaybetmemesi; ancak yabancıların Alman vatandaşlığına alınmasına engel olan bu tanımlama 1945 sonrası devam etmiştir (Vollmer, 2014: 19-21). Dolayısıyla Almanya göç kabul yasal düzenlemeleri ile esnek bir ülke olmasına karşın iç kontrol mekanizmalarına önemli rol yükleyen, göçmenleri geçicilik temelinde ele alan ve özellikle düzensiz göçü kontrol etmeye ağırlık veren bir anlayış söz konusudur.³⁸ 2000'lerle birlikte bu durumda birtakım değişimler yaşanmaya başlanmıştır.

Suriyeliler için yönlendirici bir etkisi olduğu kabul edilmelidir.³⁹ Tek başına o dönemde elinde Merkel yazan pankartlar taşıyan Suriyeliler dahi bunun göstergesidir.

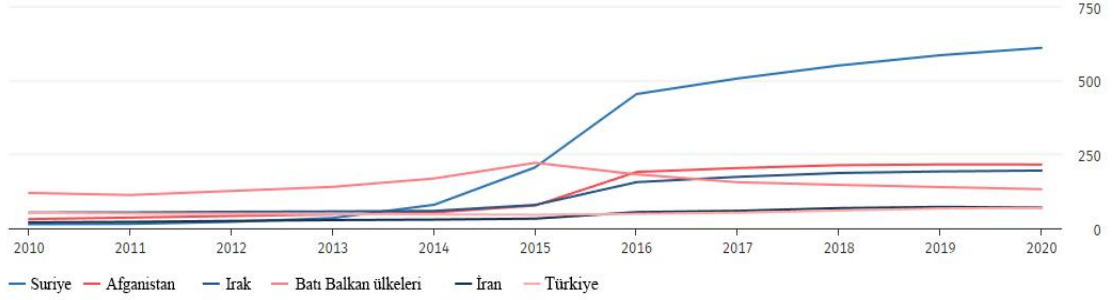

Grafik 3.2. Sığınmacılar için başlıca hedef ülkeler (UNHCR Global Trends 2019: 40, tablo 17'den Türkçeleştirilerek uyarlanmıştır: <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>)

Suriyeliler Avrupa sınırlarına dayandığında hedef ülkelerinin başında Almanya gelmiştir. 2014 ile 2017 arasındaki rakamlara bakıldığında, bu yıllar arasında

³⁹ 2015 öncesinde Almanya'ya kısaca bakarsak, öncelikle Almanya'nın 2012-2014 yılları arasında Suriye'deki kriz konusunda BM insani yardım programlarında -komşusu gelişmiş sanayi ülkelerinin aksine- en fazla yardım eden dördüncü ülke olduğu görülmektedir. İkincisi, bölgesinde ve bölgesi dışında gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında daha fazla Suriyeli mülteci almıştır. 2013 yılında açıklanan Ulusal Hükümet Programına göre başta Lübnan olmak üzere 20 bin Suriyeli mülteci alınması kararlaştırılmıştır. İki yıllık geçici oturma izni verilmesi ve iki yıllık periyodlarla tekrarlanması öngörülmüştür. Buna ilaveten 15 eyalet destekleyici programını açıklayarak ülke genelinde ilaveten Suriyeli mülteciler için 10 bin yeni kontenjan eklenmiştir. 2012 ile 2014 arasında 61 bin 885 Suriyeli sığınmacı olarak başvurmuştur. 2014 yılında başvurular 41 bin 100'dür. Bu bir önceki yılın 3 katı, 2012'nin 5 katıdır. Almanya 2014 yılında 39 bin 967 Suriyeliye sığınmacı statüsü vermiştir (Ostrand, 2015: 265, 267, 269-270). Komşu ülkelerde 2014 yılında 3,7 milyon kayıtlı Suriyeli mülteci ile kıyaslandığında rakamlar çok düşük kalmakla birlikte Almanya, ABD ile birlikte 2015 yılından önce en fazla Suriyeli alan ülkedir. 2013-2014 arası 20 bin Suriyeli mülteci kabul etti, BMMYK tarafından 2012-2015 arası 230 bin başvuru incelenmiştir (Crage, 2016: 353).

Almanya'ya gelen 1,5 milyon sığınmacının çoğunluğunun Suriyeli olduğu ortaya çıkmaktadır. Sadece iki yılda -2015 ve 2016 yılları sırasıyla 326 bin 900 ve 631 bin 085 ile- gelenlerin sayısı yaklaşık bir milyonu bulmuştur (Bamf.de Migration Report 2015 ve 2016).

Almanya'ya 2015 yılında gelen bazı sığınmacılar 2016 yılında kayıt yaptırabildiği için, tablo 31 Aralık 2015 tarihini baz alarak oluşturulmuştur. Batı Balkan ülkeleri: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'dan oluşmaktadır.

Grafik 3.3.: Almanya'da Sığınma Başvurusu Oranları (Yabancı Kayıt Merkezi, Statistisch Bundesamt-Destatis, 2022'den Türkçeleştirilmiştir, https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/_node.html#sprg350760)

Almanya'daki Suriyeli göçmen sayısı kısa sürede hızla artmıştır. Sadece 2017'de sığınma başvurusu yapan Suriyelilerin yüzde 94'ü kabul edilmiştir. Böylelikle ülkedeki en büyük sığınmacı grubu ve ülkenin üçüncü büyük göç kökenli topluluğu Suriyeliler olmuştur (Federal İstatistik Ofisi, 2018; aktaran: Al Husein ve Wagner, 2020: 3). Ancak Funk (2016: 289)'ın işaret ettiği gibi 2015-2016 yıllarında ülkeye 1 milyon mülteci başvurusu olsa da statüyü alanların sayısı neredeyse yarı yarıyadır. Dolayısıyla Almanya'ya gelmek sığınmacı olmayı ya da sığınmacı olmak mülteci olmayı garanti etmemektedir. Daha da dikkat çekici olan Cragge (2016: 345-347, 349)'ın ifade ettiği Almanya'nın 1980'lerden itibaren sığınmacı statüsünü en az veren ülke olmasıdır. Bu durumun temel sebebi Federal Sığınma Yasasının sacayaklarından biri olan Anayasa'ya göre sığınmacı statüsünün sadece politik temelli verilmesidir. Din, ırk, kültür gibi diğer unsurların kabul unsuru sayılmaması sivil savaşlardan kaçanların Almanya'da bu statüyü elde edememesine yol açmaktadır.

1991-93 yılları arasında en fazla başvuru olduğu yıllarda bile sığınmacı kabul etme oranı yüzde 2'nin altında kalmıştır. Almanya'da durumu düzelten ise 1951 Cenevre Konvansiyonudur. Bu sayede kabul oranları yüzde 34'lere çıkmakta, sınır dışı etme imkânları kısıtlanmaktadır. 2015 yılında Suriyelilerin yüzde 90'ın üzerine çıkan sığınma ya da mülteci statü kazanması da Konvansiyonla ilgilidir. Bunların yalnızca yüzde 50'si Anayasa'daki statüye hak kazanmaktadır.

Almanya, Suriyelilerin kitlesel göç akımı karşısında aslında iddia edildiği ya da eleştirildiği gibi AB müktesebatı dışında kalmadığı yorumları yapılmaktadır. Pries (2019: 3-5)'ın ifade ettiği gibi Almanya ulusal ya da Avrupa Birliği hukuk müktesebatını ihlâl eden bir politika benimsememiştir. AB 604/2013 sayılı Yönetmeliği madde 17'ye göre *“istisna olarak her üye devlet, üçüncü ülke vatandaşına veya vatansız kişinin uluslararası koruma başvurusunu inceleyebilir”* ifadesi ilk giriş yapılan ülkenin sorumluluğunun bir zorunluluk olmadığını, istisnasının yaratılabileceğini 2015 yılından önce -Somalili sığınmacılar geldiği zaman- düzenlemeye eklenmiştir. Bununla birlikte Dublin Sistemi yapısal sorunları barındıran, geçerliliği birkaç noktada adil olmayan bir düzenlemedir. Avrupa'ya çoğu sığınmacının Akdeniz üzerinden geldiği gerçeği ile Batı, Kuzey ve Orta Avrupa ülkeleri için sorumluluğu ilk giriş ülkesine yükleyen konforlu bir durum yaratmaktadır. Zaten uygulamada ilk giriş yapılan İtalya, İspanya, Yunanistan gibi ülkelerin kayıtlar konusunda bu sorumluluğu almamak için esnek davrandığı bilinmektedir. AB üyeleri çözüm üretmek, daha kalıcı ve adil mekanizmalar bulmak yerine sürekli diğer üye ülkeleri suçlamayı tercih etmektedir. Oysa sorumluluğu paylaşmanın ahlaki ve maddi, manevi bedelleri vardır. Almanya Suriye'nin komşu ülkeleriyle kıyaslandığında az Suriyeli olsa da Avrupa çerçevesi içerisinde sorumluluk alan bir tutum sergilemiştir.

Alman Devleti, Suriyelileri kabul etmesini takiben İltica Yasası ve İkamet Yasası'nda değişiklikler yapmıştır. İltica başvuru sürecini hızlandıran, eyaletler ve belediyeler üzerindeki mülteci mali yükünü azaltan, reşit olmayan mültecilerin güvenliğini artıran düzenlemelere imza atmıştır (Amaral, Woldetsadik ve Armenta,

2018: 2).⁴⁰ 2015 yılında gelen tüm Suriyeliler “korunmalı mülteci” olarak kabul edilmiştir ve neredeyse hiçbirine ikincil koruma verilmemiştir.⁴¹ Fakat devam eden yıllarda siyasi baskılarla bu durum değişmiştir. Örneğin; 2016 yılında gelen Suriyelilerin yaklaşık yüzde 60’ı korunmalı, yaklaşık yüzde 41’i ikincil koruma kabul edilmiştir. Aynı yıl sığınmacı başvurusu kabul edilenlerin yüzde 56’sı mülteci statüsü kazanmış ve üç yıllık oturma ve aile birleşimi gibi haklar elde etmiştir. Yani yaklaşık bir yıllık bir bekleme sonucunda çok yüksek bir oranda ikincil statü kazananlar sadece bir yıllık oturma kazanmıştır. Ayrıca gelenlerin sayısının fazla olması sebebiyle spor salonlarından havalimanına pek yok mekân gelenlere tahsis edildiği için yeni düzenlemeyle gelenlerin kalacağı yeri seçme hakkı kaldırılmıştır. Ortadoğu ülkelerinde konteynerlerde yaşayan Suriyelilerin hayatlarında bu noktada pek değişim olmamıştır (Pearlman, 2017: 320-321, 325). Bununla birlikte Sığınmacıların Almanya’ya gelmesi çok zor olduğu için gelenlerin geri gönderilmesi istenmeyen bir durum olarak kabul edilerek Alman Mahkemeleri -AB Adalet Divanı kararlarına benzer şekilde-Macaristan ve Yunanistan’dan gelenlerin geldikleri ilk Avrupa ülkesine gönderilmesi kararını uygulamayı yasaklamıştır (Diven ve Immerfall, 2018: 198). Ayrıca 2016 yazında Entegrasyon Yasası’ndaki değişikliklerle zorunlu dil, uyum

⁴⁰ İltica Prosedürlerinin Hızlandırılması Hakkında Kanun, aynı yardımların nakdi yardımlara ikame etmesi şeklinde düzenlenmiştir. Yetişkinlere ayda 140 Avro, hanede iki yetişkin varsa her biri 120 Avro cep harçlığı yerine artık kabul tesisinde yiyecek, barınma, ısınma, giyim, sağlık ve bakım, ev eşyası kupon şeklinde vermektedir. Gerekirse devlet nakit de verebilmektedir. Kabul tesisi dışında kalan sığınmacılar için temel ihtiyaçlarını karşılaması için ayda bir yetişkin 216 Avro, hane halkında iki yetişkin varsa her biri 194 Avro, hane halkı olmayan yetişkin 174 Avro, 15-18 yaş arası 198 Avro, 7-14 yaş 157 Avro, 0-6 yaş çocuklar 133 Avro ödenek almaktadır. Sığınmacı kabul eden belediyeler ihtiyaçları karşılasa da Alman devleti geri ödeme yapmaktadır. İltica işlemleri tamamlanana kadar her sığınmacı başına 670 Avro olarak planlanmış ve Federal Hükümetin 2016 sonuna kadar 2, 8 milyar Avro tahsis etmesi öngörülmüştür. 5 ayda 800 bin başvuru ve 400 bininin kabul edilmesi üzerine hesaplanmıştır. Ayrıca Federal Hükümet Entegrasyon sınıfları ve istihdam masraflarını üstlenmiş, bazı barınma ve yenilenebilir enerji düzenlemelerini askıya alarak bunun yerine sığınmacıların barınma koşullarına uygun tasarımlarına ağırlık verilmiştir. Arnavutluk, Kosova ve Karadağ güvenli ülkeler kabul edilerek sığınma başvuruları haksız kabul edilmiş ve ülkeyi terk etme süreleri 30 günden 1 haftaya düşürülmüştür. Refakatsiz küçük mülteciler için geldikleri bölgedeki Gençlik Ofisleri sorumlu tutulmuş, adil dağıtım olması için tüm eyaletler görevlendirilmiştir ve Königsteiner Schlüssel adlı kota sistemi getirilmiştir. Küçüklerin ve Engellilerin Barınma, Bakım ve Muameleyi İyileştirme Yasası çıkmıştır (Gesley, 2015 ve 2016).

⁴¹ İkincil koruma, başvuru sahibinin menşe ülkede ciddi zarar göreceği riskle karşı karşıya kaldığı; ama mülteci statüsü verilmediği durumları kapsayan Cenevre Konvansiyonu’nda tanınan geçici bir statüdür (Diven ve Immerfall, 2018: 197 ve Ostrand, 2015: 270).

ve meslek kurslarının süresi uzatılmış, toplu barınma alanlarında kalanlar için ücretli işlerde çalışma imkânı tanınarak bu amaçla 100 bin istihdam yaratılmıştır.⁴² Almanya'ya yıllık maliyetinin 20 milyar avroyu bulan bu programlarla aslında Funk (2016: 291-292)'ın vurguladığı gibi hedeflenen, kalmasına izin verdiklerini entegre etmek ve ihtiyaç duyulan alanlarda işgücü havuzu oluşturmak olmuştur.

Şansölye Angela Merkel ve hükümetleri Suriyeliler konusundaki tutumundan dolayı iç politikada eleştirilere maruz kalmıştır. Merkel Hükümetinin politikaları siyaset arenasında büyük tartışmalara sebep olmuştur. Bu bağlamda Benček ve Strasheim (2016: 2)'ın söylediği gibi Suriyelileri kabul konsensüsle alınmış bir karar değildir. Bizzat hükümetin ortağı olan CSU (Hristiyan Sosyal Birlik [Christlich-Soziale Union]) bu politikayı desteklemediğini açıklamıştır. Göçmenlere temelden karşı olan AfD (Almanya için Alternatif [Alternative für Deutschland])'nın ise anketlerde hızla seçmen çekmeye başladığı görülmüştür.

Alman Hükümeti, Suriyelilere açık kapı politikası kararlılığını Avrupa Birliği içerisinde göstermiştir; ancak çok etkili sonuçlar yaratamamıştır. Birlik içerisinde Suriyelilere yönelik politika oluşturulmasında ana ve yönlendirici aktör konumunda olan Almanya çifte bir krizle karşı karşıya kalmıştır (Aras ve Sağıroğlu, 2018: 105). Avrupa'ya gelen sığınma arayan Suriyelilerin yükünü AB üyesi ülkeler arasında dağıtmak istemiştir. Suriyelilerin bulundukları ülkede kalmaları için maddi destek ve özellikle Avrupa'ya gelişte transit ülke olan Türkiye ile iş birliği yapmak için uğraşmıştır. Türkiye'ye yük paylaşma niyetiyle ekonomik ve AB süreciyle ilgili vaatlerde bulunarak düzensiz göçü önlemeye çalışmıştır (Öner, 2017: 193). Bunun sonucunda 18 Mart Mutabakatı Birlik ve Türkiye arasında imzalanmıştır, bu sayede Türkiye'den Avrupa'ya düzensiz göç büyük oranda engellenmiştir.

Federal Almanya'nın tutumunun dayanakları olarak Mayer (2016: 14-15) dört etmen saymıştır. İlki “hoş geldin kültürü” (Willkommenskultur) ile ilgilidir. Buna göre

⁴² İstihdam konusunda rakamlar hedeflenenden çok az olmuştur. 100 bin içerisinde sadece 5 bin kadarının dolduğu söylenmektedir. Bu kadar az olmasının en büyük sebebi Alman bürokrasisinden kaynaklanmaktadır. Ülkelerinde yıllarca mesleklerini icra edenler üç yıl mesleki eğitimi tamamlamadan yasal çalışma imkânına sahip değildir (Pearlman, 2017: 324).

kamuoyunun hükümete kapıların açılması konusunda destek olması kararlar üzerinde etkili olmuştur. İkincisi Merkel'in mülteci kökenli bir lider olması sebebiyle gelenlere kapıların açılması yönünde kararlı bir tutum takınmasıdır. Bir diğeri, zamanlama açısından artık sınırlara insanların dayandığı bir atmosferde aksi bir kararın yaratacağı etkilerle ilgilidir. Son olarak yaşanan nüfus ve işgücü eksikliğine çare olabilecek mültecilerin kabulünün Almanya'nın yararına olmasıdır. Almanya'nın Suriyelileri kabul politikasına eklenebilecek başka sebepler de vardır. Özellikle Almanya'nın mülteci kabul yasalarının diğer ülkelere göre daha ileri/esnek bir seviyede olması, Almanya'nın Nazi geçmişinden ötürü olumsuz imajını değiştirmek istemesi ve Birlik içindeki liderlik iddiası arkada yatan diğer sebepler olarak sayılabilir. Diven ve Immerfall (2018: 203-204) Almanya'nın Dublin Prosedürlerini askıya almasının aslında Avrupa Entegrasyonunu korumaya yönelik bir adım olduğunu söylemektedir. Zaten işlemeyen bir mekanizma mevcuttur ve Macarsitan, Hırvatistan, Yunanistan gibi ülkelerde görülen sınır kısıtlamasının domino etkisi yaratma ihtimali vardır. Özellikle Avusturya'nın pozisyon değiştirerek bu tarz girişimi olması Almanya'yı Birlik'in geleceği için endişelendirmiştir. Şchengen Sistemi gibi entegrasyonun temelini zarar görmemesi için çalışmıştır. Merkel durumu "Avrupa Schengen Anlaşmasını savunmalı ya da ayrı milliyetçiliklere dönme riskini almalı. Avrupa'nın geleceği tehlikede" sözleriyle özetlemiştir (Eriksson, 2016; aktaran: Niemann ve Speyer, 2018: 31). Bunun yanında başka ülkelerde sorun olmasa da Almanya kendi ülkesinin sınırlarında polis güçleri ile sığınma arayanların olumsuz karşılaşmasını imaj zedelenmesi açısından istememiştir. Ancak Merkel'in Birlik içinde Suriyelileri dağıtma planı işe yaramamıştır. Bu bağlamda yazarlar Almanya için 2015 yılının kritik bir dönemecten ziyade Avrupa dayanışması ve insan haklarına saygılı pozisyonunu sürdürme çabası olduğunu belirtmektedir. Almanya açık kapı politikası ile bir çözüm bulmuştur, klasik sığınma işlemlerinin çok dışında hareket etmemiştir. Sayı sistemin hazırlıklı olduğunun üzerindedir ve giriş yoğunluğunda polis kontrollerinde on parmak kaydetme gibi uygulamalarda eksiklikler mevcuttur.

Sonuçta, Federal Almanya Suriyeliler konusunda Avrupa ülkelerinden farklı bir tutum takınmıştır. Gelenlerin bekleme sürelerinin uzun ve belirsiz olması, çalışmalarının önünde engeller olması, barınma konusunda tercih haklarının olmaması

gibi olumsuzluklar olmakla beraber prosedürlere bağlı olsa da istihdam yaratılması, dil ve entegrasyon kursları ile topluma entegre edilmeleri yönünde olumlu adımlar vardır.

D. Alman Toplumunun Suriyelilere Yaklaşımı

Alman toplumun Suriyelilere bakışları kuşkusuz homojen bir karaktere sahip değildir. Etnik ve dini köken, sınıf, eğitim, bölge, cinsiyet, yaş, yabancı kökenlilerle etkileşim seviyesi, ideolojik arka plan gibi faktörler bakış açısını belirleyen faktörlerdir. Hükümetin Suriye politikasına destek ve eleştiriler, Suriyelilere bakışta olumlu ve olumsuz kutuplar söz konusudur. Bir tarafta Almanya'nın yeni gelenlerin topluma olumlu katkılar sağlayacağına inananlar diğer tarafta kültürel ve ekonomik çöküş olacağına inananlar vardır. Almanya'da olumlu ve olumsuz iki uçtaki eğilimler de güçlüdür.

Almanya'da devletin Suriyelilere kapı açan politikasını sivil toplum ayağında tamamlayıcı pek çok gönüllü hareket ortaya çıkmıştır. Dayanışma eylemleri, devletin eksik kaldığı yerlerde boşlukları dolduran, mültecilerin acısını paylaşan, yol gösterici pek çok faaliyet görülmüştür. Funk (2016: 292) bu durumu “çok geniş, çok sesli, her yerde” olarak tanımlamaktadır. Almanya'da 2015'in Ağustos ve Eylül aylarında sığınma arayanların tren garlarında şarkılarla, alkışlarla, tezahüratlarla karşılanması ve temel ihtiyaçlarını üstlenme gibi misafirperverlik jestleri “peri masalı” benzeri imajla hafızalara kazınmıştır (Vollmer ve Karakayalı, 2017: 9-10).⁴³ Yemek, kıyafet ve oyuncak bağışları, bürokratik işlemlerde yardım, ücretsiz dil kursları, evlerinde ağırlama, anne-çocuk grupları oluşturma, ücretsiz tıbbi muayene gibi yaratıcı, yardımsever pek çok destek mekanizması ortaya çıkmıştır. Gönüllülük temelinde hızla uygulanan bu sivil toplum hareketine 8 milyona yakın Alman vatandaşının katıldığı tahmin edilmektedir (Rommel, 2017: 134). İçerisinde sendikalar, şirketler, kamu kurumları, medya, sivil toplum örgütleri, bağımsız bireylerden oluşan çok farklı gruplar yer almıştır. Gönüllü olanların yüzde 70'i daha önceden göç ya da mülteci ile ilgili hiçbir organizasyon ya da harekette yer almayan kişilerden oluşmaktadır (Karakayalı ve Kleist, 2016; aktaran: Karakayalı, 2018: 608). Gönüllülük hareketi dışında Berlin'deki “Politik Güzellik Merkezi (Center for Political Beauty)” gibi

⁴³ Katrin Göring Eckhardt, Alman Yeşil Partisi politikacısı Almanya'da sığınmacıların karşılanmasındaki atmosferi anlatırken “Septembermärchen-September fairy tale” yani “Eylül peri masalı” ifadesini kullanmıştır (Karakayalı, 2018: 608). Bu ifade daha sonraları sıklıkla Almanya'nın açık kapı politikası ve desteği anlatılırken kullanılan tabir olmuştur.

gruplar ortaya çıkmıştır. Bu tarz gruplar dijital ortamda ve sembolik mekânlarda sığınma arayanları destekleyen, AB’yi ve üye devletleri eleştiren gösteriler yapmıştır (Holmes ve Castenada, 2016: 14).

Almanya’da hoş geldin kültürünü benimseyip yeni gelenlere olumlu bakışta kimlerin öne çıktığına dair çalışmalar mevcuttur. Örneğin Karakayalı (2019: 199-200) öğrenciler ve 50 yaş üstü Hristiyan çekirdek olarak iki grubun öne çıktığı sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanında Rommel (2017: 145) hoş geldin kültürünü kimler destekliyor sorusuna yanıt aramıştır. Hoş geldin hareketinde kadın ağırlıklıdır, destek verenlerin yüzde 72’si kadınlardan oluşmaktadır. Bunun yanında hareketin içerisinde akademik derecesi olanların oranı yüzde 61,6’, aldığı maaştan memnun olanlarınki yüzde 69,2’dir. Kotzur, Tropp ve Wagner (2018: 9, 11) önyargı seviyesinin yeni gelenleri karşılama tutumunu nasıl belirlediği üzerine çalışmıştır. Geçmişte göçmenler ile olumlu deneyimler yaşayanların olumlu tutum sergilediğini ve mahallesindeki diğer göçmenlere olumsuz bakanların Suriyelilere de olumsuz baktığını yani önyargının etkili olduğunu belirtmiştir. Goerres, Spies ve Kumlin (2018: 14-15) “hoş geldin” hareketine katılmayanların göçmen karşıtı olduğunu ve siyaseten yükselen AfD’yi desteklediklerini ifade etmiştir. Araştırmasına göre; göçmenlerin az olduğu bölgelerde ve Rusya ve Sovyetler Birliği’nden Almanya’ya göç edenler arasında AfD’nin destek gördüğünü ve bu grupların sığınma haklarına dair eleştirel yaklaştığı sonucuna ulaşmıştır. Liebe ve arkadaşları (2018: 1, 5, 8) ise hoş geldin kültürünün başlangıçta yüksek olsa bile ülke içinde azınlıkta kaldığını ve destekleme oranının giderek azaldığını ifade etmektedir. Yazarlar ayrıca kritik değişim yaratan -Köln’de yılbaşında yaşanan taciz gibi- etmenler dışında “istihdamda, kamu kaynaklarına erişimde ve barınmada Suriyelilere Alman vatandaşlarına göre öncelik tanınması” gibi sebeplerle bakış açısının değiştiğini belirtmektedir. Çalışmalarında ideoloji, yaş, eğitim, gelir gibi faktörlere bağlı kalmaksızın Alman toplumundaki makbul göçmenlerin “tutarlı ifadeleri olan yani güvenilir, istihdam piyasası için işe yarayanlar, Müslümanlara göre Hristiyanlar, tekil bireylere karşı aileler ve ekonomik göçmenler yerine sığınmacı ve mültecilerin” olduğunu ortaya koymuşlardır.

Almanya’da Suriyelilere kucak açan, destek olan, acılarına empati duyanlar olduğu gibi bunun tam karşısında sert karşı duruş sergileyenler vardır. Almanya’da

Suriyelilerin gelmesi ile mülteci/sığınmacı/göçmen-karşıtı hareketler ve söylemler güçlenmiştir. Örneğin Igarashi (2020: 2) “AB Temel Haklar için Yardım Ajansı 2016 Raporu”na dayandırdığı çalışmasında Almanya’da 2015 yılında mülteci karşıtı şiddet olaylarının 2013’e göre 16 kat artarak Avrupa ülkeleri içerisinde en hızlı artış görülen ülke olduğunu vurgulamıştır. Rapora göre 2015 yılında mültecilere karşı şiddet içeren eylem günde ortalama 3 olmuştur (Igarashi, 2020: 14). Ayrıca Suriyelilerin 2014’ten itibaren kitlesel göçü, ülkedeki diğer göçmen gruplara karşı eylemleri de artırmıştır. Alman İçişleri Bakanlığı’nın açıkladığı rakamlara göre; 2016 yılında her gün yaklaşık 10 göçmen karşıtı saldırı gerçekleşmiştir. 43’ü çocuk 560 kişi yaralanmış, saldırıların ¾’ü barınma yerleri dışındaki göçmenleri hedef almıştır. Bin saldırı ise barınma yerlerinde gerçekleşmiştir. Göçmen veya sığınmacı yurtlarına 3 bin 355 saldırı, 2 bin 545 bireysel göçmene saldırı, 988 konuta saldırı, 217 mülteci örgütü ve gönüllüsüne saldırı gerçekleşmiştir (BBC, 26.02.2017). Alman politik iklimi de süreçten etkilenmiş ve göçmen karşıtı AfD partisi Almanya genelinde bu süreçte yüzde 15 civarında -bazı bölgelerde daha fazla- oy almıştır. Dahası Rommel (2017: 134-135, 139, 146)’in belirttiği gibi Doğu Almanya fenomeni olarak görülen *Pegida* (Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar [Patriotic Europeans against the Islamisation of the Occident]) Batı Almanya’da da eylemler gerçekleştirmiş, *Kimliksel Hareket* (Identification Movement)’in sadece eğitimsiz gençlerden ibaret olmadığı ve küreselleşme, postmodernizm, ulusüstüçülük karşıtlığının “Yeni Sağ” şemsiyesinde yüksek eğitimli burjuvanın da dâhil olduğu görülmektedir.

Almanya’da göçmen/sığınmacı/mülteci karşıtı iklimi açıklayan çalışmalar yapılmıştır. Benček ve Strasheim (2016) çalışmalarını Amadeu Antonio Vakfı ve PRO ASYL isimli iki sivil toplum kuruluşunun kronik şekilde paylaştığı çevrim içi verilerine dayandırmıştır. Almanya’da 2014 ile 2015 yıllarında mülteci karşıtı şiddet ve sosyal huzursuzluğu coğrafi referansla açıklamaya çalışmışlardır. Almanya’da aşırı sağa desteğin bölgelere göre değişimini incelemişlerdir.⁴⁴ “1) Yabancı karşıtı

⁴⁴ Almanya’nın birleşmesinden sonra aşırı sağ şiddetin ilk kurbanının ismini alan Amadeu Antonio Vakfı 1998 yılında aşırı sağ partiler, ırkçılık ve anti-semitizm ile mücadele için kurulmuştur. Vakıf aynı zamanda nefret suçlarına dair kronoloji de tutmaktadır (<https://www.amadeu-antonio-stiftung.de/en/>). PRO ASYL ise 1986 yılında Protestan bir papaz tarafından kurulan ve bugün 180 bin üyesi ile Almanya’da en büyük göçmenlik yanlısı sivil toplum kurumudur (<https://www.proasyl.de/en/>).

gösteriler, 2) mültecilerin barınmalarına yönelik saldırı, 3) kundakçılık ve 4) diğer (gamalı haç gibi duvarları boyama eylemleri vs.)” şeklinde dört kategoride 1645 olayı incelemişlerdir. Tüm federal devletlerde bu eylemlerin var olduğunu; ancak 24 ay içerisinde 394 ile Saksonya’nın ilk sırada yer aldığını ortaya koymuşlardır. 231 olayla ikinci sırada Kuzey Ren Vestfalya Bölgesi ve üçüncü sırada 210 olayla Berlin gelmektedir. 1945’ten itibaren sosyal demokratlarca yönetilen Bremen’de ise 2 yıl içerisinde sadece 2 olay gerçekleşmiştir. Olay sayısı yanında eyalet sakinlerinin yoğunluğuna göre bakıldığında ise Kuzey Ren Vestfalya ilk üç arasında yer almaktadır. Doğu Almanya’da mülteci karşıtlığının daha yüksek olduğu açıktır. En fazla karşıtlık ise Sakson İsviçresi-Doğu Cevheri diye adlandırılan nüfus yoğunluğu az olan -245 bin civarı- bölgede yaşanmıştır. Bununla beraber Berlin 215 olayla dikkat çekici bir şekilde ön sıralardadır (Benček ve Strasheim, 2016). Jakle ve König (2018: 3) ise saldırıların mekânsal dağılımına bakıldığında Berlin, Hamburg, Münih gibi büyük şehirlerde daha yoğun olduğu ve daha az nüfus yoğunluğu olan yerlerde saldırı sıklığının daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Üstelik saldırılar, 2014 ile 2015 yıllarında ağırlıklı olarak Doğu Almanya ve Saksonya bölgesinde iken 2015’ten sonra Almanya’nın diğer bölgelerinde görülmüştür.

Almanya’da Suriyelilere bakış açısı incelendiğinde ortaya çıkan tabloda görülen, her iki uçta güçlü eğilimlerin olduğudur. Bir tarafta sığınmacılara kucak açan, ahlaki ve ulusal sorumluluk olarak görenler ve diğer tarafta nefret suçları, şiddet içeren eylemler mevcuttur. Her iki kutbun güçlü olduğu bir ülke görüntüsü sebebiyle Igarashi (2020: 16) hem güvenlik tehdidi fikrini kışkırtmanın hem de ahlaki duruş ve sorumluluğu güçlendirmenin aynı anda mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda siyaset arenasında “karşıtlık” sesi yükselerek oy devşirildiği gibi göçmen karşıtı eylemlerin sayısı artmıştır. Bununla birlikte siyasette “yapabiliriz” gibi söylemler, medya ve sosyal medyanın göç edenlerin, sığınma arayanların durumlarını gözler önüne sermesi etkisiyle insani söylemler ve gönüllü hareketler güçlenmiştir. Sosyal medya bu süreçte iki kutupta yer alanların mevzi savaşına sahne olmuştur. Kısaca Almanya’da toplumun olumlu ya da olumsuz fikir ve tutumlarının şekillenmesine ve değişiminde siyaset, medya ve sosyal medya etkili araçlar olmuştur.

1. Almanya’da Suriyelilere Bakışta Medya ve Sosyal Medya

Alman medyasına Suriyeliler konusunda bakıldığında radikal sağ grupların seslerini yansıtan yayınlar dışında ana akımın olumlu olduğu görülmektedir. Daha önceki yıllarda -Yugoslavya’nın dağılması gibi örneklerde- olmayan tarzda sorumluluk alınmıştır. Lâkin krizin ilk zamanlarındaki olumlu hava, yaşanan bazı gelişmeler neticesinde ve siyasetin etkisiyle değişime uğramıştır. Baskın “hoş geldin kültürü” yerini göç ve göçmenler tartışmalarına bırakmıştır.

Alman medyasının kriz karşısında tutumu üzerine ilk bir yılın söylem analizini yapan Fotopoulos ve Kaimaklioti (2016: 266) medyanın bu süreçte bilgi yaymak yanında fikirlerin şekillendirilmesi ve toplumlar üzerinde etki yaratma görevini mülteciler lehine ortaya koyduğunu belirtmiştir. Almanya’da merkez sağdaki *Die Welt* ya da merkez soldaki *Süddeutsche Zeitung* arasında büyük farklılıklar olmadığına, her iki gazetenin illegal ve düzensiz göçmen tabirlerini kullanmaktan kaçınarak onun yerine “savaşın kurbanları, yardıma muhtaç ve çaresiz insanlar” imajını tercih ettiğine değinmişlerdir. Yazarlar, ülkelerini terk etmek zorunda kalan çocuklara dikkat çekildiğine ve portre haberlerde savaş mağdurluğunun vurgulandığına değinmişlerdir. Bunun yanında insanlık dışı yaşam koşulları, tehlike altında yaşam ve trajik olaylara büyük ilgi gösterildiğini; buna karşın “ISIS, IS, ISIL, terör, terörizm, terörist” kelimelerini kayda değer oranlarda kullanılmadığını vurgulamışlardır. Ülkedeki nefret suçlarının artışına dair liderlerin genel çabası yanında basının stratejik tutumunun etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Fotopoulos ve Kaimaklioti, 2016: 272-273, 276). Karakayalı (2018: 608) popülist muhafazakâr *BILD* gazetesinin bile “Mülteciler Hoşgeldiniz” manşetini atarak desteğini gösterdiğini işaret etmiştir. Gazetenin Berlin baskısında sığınma evleri hakkında bilgi gibi mültecilerin işine yarayacak yararlı bilgilerden oluşan Arapça bir ek dahi verdiğine dikkat çekmiştir. Benzer yorumu en çok satan gazete ve haftalık dergiler olarak *Der Focus*, *Der Spiegel*, *Der Tagesspiegel*, *Bild*, *Die Welt*, *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, and *Suddeutsche Zeitung* inceleyen Vollmer ve Karakayalı (2017: 5) yapmıştır. AB dış sınırlarının dünyanın en ölümcül sınırları olduğunu; Suriye meselesinde medya sayesinde görünürlük kazandığı belirtmektedirler. Yazarlara göre; Alman toplumundaki şaşırtıcı olumlu

yaklaşımın arkasında medyanın inşası çok etkilidir. Medya, “batan botlar, Aylan bebek ve kara sınırındaki çitler” örneklerindeki gibi eleştirel ikonik karakterde konuyu ele almış ve sahnelemiştir. Sığınma arayanlarla dolu botlar kendi sınırlarında yaşanan dehşet olarak lanse edilmiş, Aylan bebek gibi sahile vurmuş bebek görüntüsü ile utanç, başarısızlık, paylaşılan acı gibi duygular ile insanların -hoş geldiniz kültürü gibi- harekete geçmesi sağlanmış ve söylemler aracılığıyla göçmenlere bakış yeniden inşa edilmiştir.

Alman medyası, 2015’te kapılara Suriyelilerin dayandığı süreçte, aslında Suriyelilerin her adımını takip ederek ve farklı platformlardan -televizyon, sosyal medya, gazete, dergi- kamuoyuna sunarak göçmenlerin kaderine ortak olan görüşlerin değer kazanmasını sağlamıştır. Bu olumlu havanın Almanya’da kalıcı olmamasında ise özellikle iki olay öne çıkmaktadır. 2015 Kasım’ında Paris terör saldırısı ardından yapılan incelemede intihar bombacısının cesedinin yakınında Suriyeli bir mültecinin pasaportunun bulunması ve Köln Merkez İstasyonu’nda 2016 yılbaşı gecesi kutlamalarında Kuzey Afrikalıların kadınlara cinsel saldırısı şok etkisi yaratarak iklimi değiştirmiştir. Ana akım medyanın kullandığı ifadelerde keskin değişim gözlenmiştir. Suriyelilerin Almanya’ya ilk geldikleri Şubat ve Mart 2015 tarihinde aşırı sağ *Junge Freiheit* haftalık dergisi, merkez sağ *Der Focus* gibi yayınlarda kullanılan “tekne dolu” gibi ifadeler ana akımda görülmeye başlanmıştır. Terör ve şiddet olayları “güven kayboldu” tarzı manşetlerin atılmasına ve “hak eden ve hak etmeyen göçmen” tartışmalarının yapılmasına yol açmıştır (Vollmer ve Karakayalı, 2017: 12-13). Alman İçişleri Bakanlığı’ndan bir görevlinin “Suriye kimliğinin sahtesini almak kolay olduğu için gelenlerin çoğu bu kimliğe sahip” tarzında açıklamaları şeklinde algıları değiştiren haberler yayınlanmıştır (Holmes ve Castenada, 2016: 19). 2015’te göç akımı ve sonrasında gelenlere karşı şüpheler dile getirilmiş ve konu sorgulanabilir hale gelmiştir. Kamusal söylemin, siyasetin değişimi medyaya yansımıştır ve/veya medyadaki değişim kamusal söylem ve siyasetin dilini değiştirmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra Berlin’de 12 kişinin ölümü, 49 kişinin yaralanması ile sonuçlanan Noel pazarına IŞID saldırısı Müslüman kökenlilere karşı mevcut önyargıları güçlendirmiştir (BBC, 20 Aralık 2016). Gelenlerin Suriyeli olup olmadığının belli olmadığı, güvenlik problemlerinin olabileceği öne çıkarılmıştır.

Alman toplumunun Suriyelilere bakışını şekillendiren etmenlerden biri, Suriyelilerin Avrupa'ya göç girişimleri sırasında sosyal medyayı etkili kullanmaları olmuştur. AbuJarour ve Krasnova (2018: 2) sosyal medyanın Suriyelilere benzer durumda olanlarla irtibat kurma ve birlik olma şansı tanınmasının yanında seslerini duyurması, deneyimlerini ve hikâyelerini anlatması gibi imkânlar tanıdığını belirtmektedir. Bayramoğlu ve Lünenbong (2018: 1-2) sosyal medyanın kişiler arası mesaj platformu ötesinde yerel ağları küresel ağlara dönüştürdüğünü, fırsatları takip etme, yeni stratejiler benimseme ve ortak hareket sağlama gibi yeni bir aktivizm yarattığını belirtmektedir. Nitekim bu sosyal medya aktivizminin politika üzerinde olduğu kadar küresel kamuoyunda ve toplumlar üzerinde de yankıları olmuştur. Güvenli bir hayat arayanların kendilerinin hikâyelerini anlatmaları ve iletişimin gelişmişliği sayesinde seslerini küresel düzeyde duyurabilmeleri bir kırılma yaratmıştır. Vollmer ve Karakayalı (2017: 1-3)'nin işaret ettiği gibi, bu kırılmanın en bariz görüldüğü yerlerden biri Almanya'dır. Suriyelilerin Avrupa'ya göç umudunda dijitalleşme, sosyal medyanın kullanımı (paylaşma, beğenme, re-tweet vs) en az geleneksel medya kadar Alman kamuoyunda etkili olmuştur. Özellikle “çocuk, bot” gibi simge ya da semboller, gerçek anlamları ötesinde temsillere karşılık gelmiştir. Tek başına Aylan Kürdi bebeğin sahildeki cansız bedeni bile muhtemelen çerçevenin değişimine yol açmıştır.

Sosyal medya, göç edenlere kendi aralarında birlik ve iletişim kanalı olmak yanında ev sahibi ülkenin insanları üzerinde birtakım etkiler yaratmaktadır. Suriyelilerin yaşadıklarıyla empati duyup destek olmak isteyen Almanların dayanışma örneklerini ortaya çıkaran platform aynı zamanda Holmes ve Castenada (2016: 12)'nin belirttiği gibi kültür, dini ve etnik farklılıklara dair artan endişe ve güvensizliğin tablosunu ortaya koymaktadır. Suriyelilerin Almanya'ya göçleri konusunda kullanıcı sayısı her geçen gün artan sosyal medya politik tartışmaların, fikir alışverişlerinin paylaşıldığı ve gruplaşmaların ortaya çıktığı bir mecra olmuştur. Göç ve göçmen karşıtlığının Suriyeliler üzerinden tartışıldığı ortamda sosyal medyada saldırgan ve aşağılayıcı dil yaygınlık kazanmıştır. Bretschneider ve Peter (2017: 2213) *Pegida*'nın göçmen ve yabancı karşıtı söylemlerinden yola çıkarak durumu “sibernefret” olarak tanımlamıştır. Radikal grup ve partilerin görüşlerinin orantısız güç kazandığını,

destekçilerini artırdığını belirtmiştir. Ross ve diğerleri (2016: 7) ise 2016 yılının Şubat ve Mart ayında Twitter’da gerçekleşen nefret söylemlerini “İslamlaştırma, mülteciler hoş gelmediniz, sığınmacılar, şeriat” gibi on başlık üzerinden incelemiştir. Çarpıcı bir örnek olarak “haşerat ya da düşük yaşam” anlamlarına gelen “pack” ifadesini irdemişlerdir. Bu ifadeyi içeren 13 bin 766 aşağılayıcı, saldırgan tweet atılmıştır. Süreç içerisinde AfD Partisi sosyal medya hesabı da mültecileri ve Suriyelileri hedef alan paylaşımlarda bulunmuştur. 200 bin üzeri takipçisi olan sosyal medya hesabının paylaşımları altına yapılan yorumlarda sık sık mültecileri tecavüzcü olarak tanımlayan ‘rapefugees’ gibi kelime oyunları ve ırka, dine dayalı ayrımcı ifadeler göze çarpmaktadır (Kuş, 2016: 100). Dolayısıyla Almanya’da Suriyeliler konusunun sosyal medyada adeta bir “mevzi savaşı”na dönüştüğünü söylemek çok yanlış olmayacaktır.

2. Almanya’da Suriyelilere Bakış ve Siyaset

Suriyelilerin Almanya’ya gelmesi sağ partiler için ideolojik bir fırsat olmuştur. Rommel (2017: 135-137) Almanya’da 1990’larda ve 2000’lerdeki küçük bir grubu temsil eden sağ politika ve NDP (Almanya Ulusal Demokratik Partisi [Nationaldemokratische Partei Deutschlands]) gibi partiler yerine aşırı sağ popülizm dalgasıyla marjinal eğitimsiz grupların dışındaki orta sınıf Almanları etkisine alan “muhafazakâr devrim” söylemlerinin güçlendiğini belirtmektedir. Sağ, ırkçı ve milliyetçi bu eğilim topluma sonradan eklenen sığınmacıları, Müslümanları ve onları destekleyen liberal elitleri suçlamaktadır. Ona göre bu eğilim 2008-2009 ekonomik krizi sonrasında 2013 yılında AfD Partisi ile politik arenada görünür olmuştur. 2015’te ise karışıklık temaları ekonomi yerine kimlik-temelli hale gelmiştir. “Çekirdek kültür” ve “Alman erdemleri” gibi idealler ile “İslam Almanya’ya ait değildir”, “Almanya göç ülkesi değildir” ifadeleri parti tarafından “Almanların sesi” olarak lanse edilmiştir. Goerres, Spies ve Kumlin (2018: 2) Almanya’da kurulduktan sonra çok kısa sürede seçimlerde başarı gösteren bir parti olduğunun altını çizmektedir. Partinin “Avrupa ya da Birlik fikrine sıcak bakmama, popülist, ulusalcı muhafazakâr, radikal, aşırı sağ ve yerlici” olarak özetlenebilecek politikası, 2015 yılı yaşanan bölgesel ve parti içi gelişmelerle -anketlerde yüzde 3’ten 11’e- sıçrama yapmasını sağlamıştır. Parti içerisinde Mayıs 2014’te liberal piyasa ve Avrupa şüphecilerin mevzi kaybetmesi, ulusal muhafazakâr göç karşıtlarının güçlenmesi ile Almanya’nın Suriyelilere açık kapı politikası uyguladığı konjunktürde başarılı olmuştur. Pearlman (2017: 315) 2017 Eylül genel seçimlerinde Merkel’i en çok zorlayan parti olduğunu vurgulamıştır.

Almanya’da aşırı sağ hareketlerin yükselmesi ile Suriyelilerin göçü arasında yakın ilişki olduğu tezleri mevcuttur. Federal Alman Hükümetinin Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (Common European Asylum System-CEAS)’ne uymaması ya da daha doğru ifadeyle istisna yaratması aslında siyaset arenasında sadece radikal sağ partinin güçlenmesine yol açmamıştır. Şansölye’nin “yapabiliriz” olarak özetlenen politikası Suriyeliler için rota belirleyen bir gelişme olarak eleştirilmiştir. Avrupa ama özellikle Almanya’ya gelme fikrine ve eylemine yol açtığını ya da sayıları artırdığı yorumları yapılmıştır (Spijkerboer, 2016b; Betts ve Collier, 2017 ve Pries, 2019).

Almanya’da Merkel ve Hükümetlerini sığınmacı krizi yaratmakla sadece radikal sağ parti ve görüşler yargılamamıştır. Örneğin Almanya içerisinde 4 Eylül’de Avusturya ile Almanya’nın Balkan yolundakileri alma kararının ertesi günü Bavyera (Bavaria) Eyaleti, gelenleri kaydetmeme kararı almıştır (Pries, 2019: 9-10). Merkezdeki partilerden göçe karşı daha agresif politik duruş örnekleri görülmüştür. Üç bölgede seçim kaybeden Sosyal Demokrat Parti’nin yeni seçilen Genel Başkanı Martin Schulz, “talep edildiğinde göçe sert duruş sergileyebilecekleri” tarzı söylemleri ve “yabancı suçluların derhal sınır dışı edilmesi planı” gibi hedefleriyle ön plana çıkmıştır (Karakayalı, 2018: 608). Daha da dikkat çekici olan Merkel’in kendi partisi içerisinde “çok cömert” ve “kriz ulusal felakete dönmek üzere” açıklamalarının yapılarak eleştirilmesidir (Holmes ve Catenada, 2016: 14). Eleştirilerin temel dayanaklarını Pearlman (2017: 314, 317-318) terörizm, suç, politik kutuplaşma, devlet kurumlarının kontrol kaybetmesi, yeni dalgalar olabilir endişesi ve kültürel olarak saymıştır. 2000’ler başında oldukça gündemde olan tartışmalara geri dönüş yaşanmıştır. Almanya’da “leitkultur-öncü kültür” tartışmalarına bizzat Alman İçişleri Bakanı Mizière de katılmıştır. Nisan 2017’de Bild’in haftalık Pazar Gazetesinde ön sayfalı bir makale yayınlarak Alman’ı Alman yapan özellikleri saymıştır. “Biz isimlerimizi söyleyerek tokalaşırız... Biz burka değiliz” ifadelerini kullanmıştır.

Siyasi partisi olmayan radikal sol grupların Suriyeliler konusuna bakışı ise olumlu olarak tanımlanabilir. Bu konuda çalışan Pautz (2017: 7-8, 14) radikal sol grupları üçlü bir sınıflandırma ile incelemiştir. Bunlar gelenleri potansiyel proletarya görenler, devlet-sınır karşıtı gruplarca devrimci değişimin gerekliliğini gösteren bir olay olarak ele alanlar ve komünist devrimin artık imkânsız olduğunu düşünen gruplardır. Yazar, ilk grubun kriz olarak ele alınan durumun kapitalizm, Avrupa Birliği, Dublin Sistemi, Frontex gibi mevcut olanların eleştirilmesine ön ayak olmasından hoşnut olduğunu belirtmektedir. Mülteci olmak isteyenler adeta devrim ve dönüşümün öncü grupları gibidir. Bu görüşün uzantısı kabul edilen *Radikale Linke Berlin*’deki Şubat 2015’te bir yazıdan aldığı “mülteci protestolarına katılsak dahi devletten izin, rica, şükran söz konusu değil, devlet ve sistem yanlış” örneği aslında sisteme karşı duruş kanıtıdır (Pautz, 2017: 9). İkinci gruptakiler, Suriyelilerin Almanya’ya gelmesi ve kalmasını desteklerken devletin ayrımcı ve insan hakları ihlali

olarak görülen politikalarının değişimi için radikal olmayan sivil toplum aktörleri ile iş birliğini vurgulamaktadır. Örneğin; 1997 yılında kurulan ırkçılık karşıtı mülteci ve göçmen dayanışma organizasyonu *Kein Mensch ist illegal (KMII)* devlet egemenliği, sınırları içinde kimin yaşayacağına karar verme meşruiyetini reddetmektedir. Onlara göre hiçbir insan illegal olmaz ve küresel göç akımları bu noktada ulus devlete son veren bir gelişme olarak okunmaktadır. Zaten topluluk, 2015 yılındaki Berlin ve Hamburg protestolarında da bu tarz söylemler ile yer almışlardır. Pautz (2017: 11-12)’un incelediği son grup ise, göçmenler ne istiyorsa ya da onlar için ne daha iyiye onu destekleyen tarzında bir duruşa sahiptir. Özellikle Batı Almanya’daki *anti-Alman (Anti-Deutsche)* ya da *Bahamas* yayını buna örnektir. Bu grup, sol konsensusa karşı bir pozisyonda konumlanarak radikal solu doğru çizgiye getirme iddiasındadır. Kendi kültürel kimlik özlemlerini yansıtmak yerine mülteci ve göçmenlerin öncelikle kurtarılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu noktada, Avrupa’da artan Batı-karşıtı kültür ve kimlikler cehennemine döndüğünü söyleyerek göçmen ve mültecilerin şimdiye kadar ki en gelişmiş insan projesi Batı medeniyetini özümseme fırsatı sunulmasını önermektedirler.

Özetlersek; AB 2015 yılında daha önce sınırları ötesinde dışsal bir mesele olan Suriyeli göçmenler ile yüz yüze kalmıştır. Birlik için alacağı karar, uygulayacağı prosedürler göç ve göçmenlere yönelik politikasının ötesinde dünya ile kuracağı bağlantıyı göstermiştir. Birlik üyeleri ortak ya da iş birliğine dayanan kurumsal bir cevap üretmede iyi bir sınav verememiştir. Üye devletlerin farklı pozisyonlar benimsemesi entegrasyon sağlanamadığı, birlikteliğin geleceğinin ne olacağı gibi konuları gündeme getirmiştir. Kurumsal yapının aktörleri ise “kriz” ve “göçmen kaçakçılığıyla mücadele” söylemleriyle daha önceki uygulamaları ve sütunları yeniden inşa etmiştir. Ancak AB güvenlikleştirici adımları açısından kritik bir fonksiyon üstlenerek, ulus-üstü bir tavırla Frontex’in pozisyonunu genişletmiş ve güçlendirmiştir. Bu bağlamda yaşanan insanlık dramına karşı öne sürdüğü çözümlerle “kale” yorumlarıyla imaj zedelenmesi yaşamıştır.

Birlik içerisinde Federal Almanya’nın pozisyonu görece aykırı kalmıştır. Suriyelilere açık kapı politikası uygulamış ve Birlik içerisinde yeniden dağıtma gibi önerilerle yük paylaşmaya çalışmıştır. Birlik içerisinde taleplerine tam karşılık

bulamamış ve AB sınırları içerisinde en fazla Suriyeli alan ülke olmuştur. Almanya komşu ve bölge ülkeleriyle kıyaslandığında, dünyadaki ekonomik ve siyasi pozisyonu bakımından aslında nasıl bir yük paylaştığı ise sorgulanabilir.

Almanya’da sığınmacı ve mülteci kabul süreçlerinin uzun ve bürokratik yapısı, ret oranları ya da ikincil koruma verme gibi seçenekler, mültecilerin üç yıl mesleki, entegrasyon ve dil eğitimlerinin hayata atılmayı güçleştirmesi, geri dönüş teşvikleri gibi pek çok etken Suriyeliler için Almanya seçeneğinin sorgulanmasına yol açması ise ayrı bir değerlendirme konusudur. Ama burada dikkat çekici olan Alman toplumunun “hoş geldin kültürü” ile Suriyelileri karşılaması ve gönüllülük hareketi hafızalara kazınsa da bu tablonun kısa sürede değişmesidir. Özellikle aşırı sağ partinin güçlenmesi, göçmen karşıtı saldırıların sayıları toplumdaki olumsuz bakışı ortaya koymaktadır. Bu olumsuz bakış Almanya’daki diğer göçmen kökenlileri de etkilemektedir. Ülkeye yeni göçmenler geldiğinde diğer göçmen kökenliler de olumsuz tutumlardan etkilenmektedir. Çoğu durumda etnik şiddet, ayrımcılık, yabancı düşmanlığına maruz kalmaktadırlar. Özellikle toplumun baskın grupları tarafından etnik, dini, ırksal vd. azınlık grubu üyelerine karşı bu tarz hareketlerin görülmesi gerçeğiyle bu kategoridekiler kendilerini risk altında hissetmektedir (Perry, 2001: 57, 81, 119). Dolayısıyla Almanya’daki göçmen kökenlilerin Suriyelilere bakışları kendilerinin de bizzat mağdur olduğu bir atmosferdedir. Bu sebeple Almanya’da hâkim topluluk yanında 1960’lardan itibaren topluma eklemlenen gruplar arasında Türkiye kökenlilerin, Almanya’da göçmen gruplar içerisinde en kalabalık grubunun bakış açılarını görmek sadece Türkler ve Suriyeliler arası bir durum değildir; hâkim toplumla, Avrupa bütünleşmesiyle ve hatta anavatanlarıyla da ilgilidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN SURİYELİLERE BAKİŞİNİ MADDİ TEMELLER ÜZERİNDEN ANALİZ

Bu çalışma, 2015 yılında “mülteci krizi” olarak adlandırılan süreçte ve ardında Federal Almanya içerisindeki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yaklaşımlarını açıklayabilecek kuramları test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada seçilen üç kuramsal yaklaşım Rasyonel Tercih Kuramı, Sosyal Kimlik Kuramı ve Görece Yoksunluk Kuramı birbirinin alternatifi olarak görülmekte ve literatürde pek yan yana gelmemekte ya da birbirinden kopuk ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise bu kuramlar göç meselesinin doğası gereği hem kimlik hem siyasi ve toplumsal dönüşüm hem ekonomik kaynakları paylaşma hem de gruplar arası ilişkileri aynı anda barındırması sebebiyle birlikte ele alınmıştır. Tekil bir açıklama çerçevesini benimsemenin göç ve göçmenlere bakışı test etmede kısıtlı kalacağından hareketle bu eksiklikleri mümkün olduğunca ortadan kaldırmak için toplanan verilerin yaygın kabul gören üç kuramla ele almak hedeflemiştir. Bu kapsamda bu tezde göç ve göçmenlere bakışta hangi verilerin hangi kuramla uygun ya da uyumlu olduğunu ortaya koymak açıklama çerçevesi olarak seçilmiştir. Bununla beraber çalışmada seçilen kuramsal perspektiflerin hiçbirisi Türkiye kökenlilerin bakış açılarını açıklamadığı sonucuna erişilirse konuya dair yeni bir kuramsal yaklaşım geliştirmek ikincil amaçtır.

Rasyonel Tercih Kuramı, Sosyal Kimlik Kuramı, Görece Yoksunluk Kuramı varsayımlarının bağımsız değişken olarak test edilmesi kuramlar arasında göçe, göçmenlere bakış olarak kodlanan bağımlı değişkeni açıklamaktadır. Bağımlı değişken Suriyelilere bakış tarzı olumlu, olumsuz veya nötr iken bağımsız değişkenlerim kıt kaynakların (iş imkanları, sosyal prestij, sosyal yardımlar gibi) dağıtımındaki rekabet, sosyal kimlik faktörleri, grupların beklentileri ve görece yoksunlukla bağlantılı siyasi hoşnutsuzluklardır. Aracı faktör ise Türkiyeli kökenlilerin kendi yaşamış oldukları göç deneyimleridir. Bunun kendi içerisindeki kültürel, ekonomik ve siyasi sonuçları bakış açılarına etki etmektedir.

Çalışmada, farklı kuramsal yaklaşımların hipotezleriyle bakış açısını etkileyen farklı faktörler test edilerek Türkiye kökenlilerin tutumlarındaki farklılık ve ortaklıkların neler olduğu açıklanmak istenmektedir. Böyle bir çaba göç ve göçmenlere bakışta hangi kuramın hangi açılardan açıklayıcı olduğunu ortaya koyulması hedeflenmiştir. Göç çalışmalarının disiplinler arası özelliğine uygun olarak seçilen bu hedef, aynı zamanda ev sahibi toplum yerine göçmen kökenli bir toplumun yeni göçmenlere bakışını sunması bakımından katkı sunmayı hedeflemektedir.

Saha çalışması üç ana başlık altında incelenmiştir. Göç Olgusunun Maddi Değerler Üzerinden Anlamlandırılması bölümü altında Rasyonel Tercih Kuramı perspektifiyle “*Suriyelilerin gelişinden fayda sağlayacağını düşünüyorsa olumlu bakar*” ana hipotezi test edilmiştir. Bu hipotez dört alt hipotez altında ele alınmıştır: “*gelir seviyesi düştükçe yeni gelenlere bakış olumsuz olur, eğitim seviyesinin düşmesi Suriyelilere bakışı olumsuz etkiler; çünkü rekabet alanında yer alırlar, Suriyelilerin gelişinden ekonomik kazanç elde ettiğini düşünenler olumlu bakar, Suriyeliler arasında savaş sonrasında, güvenli bir istikrarın sağlanması durumunda kendi ülkelerinde daha iyi imkânlarla sahip olacağını düşünenler geri dönmeyi düşünürler, Almanya’daki Suriyelilerin sayısı artarsa maddi kayba uğrayacağını düşünenler olumsuz bakar.*” Göç Olgusunun Grup Kimlikleri Üzerinden Anlamlandırılması bölümü altında Sosyal Kimlik Kuramı perspektifi irdelenmiştir. “*Suriyelilerle ortak grup aidiyetine sahip olduğuna inananlar olumlu bakar*” hipotezi altında “*dini kimlik ortaklaştıkça olumlu bakış artar, etnik kimlik ayrıştıkça olumsuz bakış artar, Suriyeliler ile ortak göçmen kimlik paydasına sahip olanlar olumlu bakar ve Suriyelilerle ortak grup aidiyeti olanlar daha çok yardım eder*” alt hipotezleri geliştirilmiştir. Göç Olgusunun Siyasi Hoşnutsuzluklar Üzerinden Anlamlandırılması başlığında ise Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı açısından bakış açısı test edilmeye çalışılmıştır. “*Güçlü görece yoksunluk hissedenler Suriyelilere daha olumsuz bakar*” ve “*ideolojik görece yoksunluk duyanlar olumlu bakar*” şeklinde iki temel hipotez geliştirilmiştir. İlk hipotezin altında ise “*değer kapasitesi sabitken değer beklentisi artanlar, değer kapasitesi sabitken değer beklentisi artanlar ve değer kapasitesi artarken değer beklentisi de artanlar olumsuz bakar mı*” soruları sorulmuştur.

Rasyonel Tercih Kuramının göç konusundaki analizlere katkı sağlamasının temelini Almanya'daki Türkiye kökenliler üzerinden incelendiğinde konu yeni rekabet dengeleri ile ilgilidir. Birincisi, yeni gelen göçmenlerin emek ve işgücüne katılma talepleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan topluma sonradan eklemelenen Suriyeliler Almanya'da yeni bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Bu rekabetin gerek daha önceki göçmenlerce gerekse göçmen olmayanlarca haksız bir rekabet olarak algılanma eğilimi ise daha yaygındır. İkinci bir konu, sosyal güvenlik ve devlet yardımları konusundaki kaynakların dağıtımı ile ilgili oluşan yeni rekabet dengeleridir. Bu konuda devletler yeni gelen göçmenler nisabında yeni kaynaklar oluşturamazlarsa diğer kesimler üzerinde dağıtım konusunda baskı oluşmaktadır. Üçüncü konu, prestijli iş kollarının dağıtımında yeni rekabet alanlarının oluşması alışıldık/geleneksel aktörler üzerinde yeni bir baskı oluşturmaktadır. Bunlar özetle rasyonel tercihin göç konusunda olumsuz değerlendirmelere yol açabilecek bazı şartlarıdır. Rasyonel tercih lensleriyle bardağın dolu tarafından bakarsak göçle birlikte gelen yeni ve dinamik işgücü belli alanlarda tutunmak için ekonomik değer üretmek zorunda kalacaktır. Bu kesimler üretim maliyetlerini düşürülmesi, düşük statüdeki bazı iş kollarının maliyetlerinin azaltılmasına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle Almanya'da Suriyeliler dolaylı olarak toplumsal refah hissinin artmasına katkı sağlayabilir. Genel yaklaşımın aksine Rasyonel Tercih üzerinden göç meselesine daha olumlu bakmayı gerektirecek neticelerde ortaya konulabilir. Devlet bürokrasileri göç ve göçün sonuçlarıyla ilgili konuları yönetme konusunda uyum sorunları yaşansa da bu meseleyi doğru yöneten ülkeler kendi uzun vadeli toplumsal refahlarına kayda değer katkılar sağlayabilmektedirler. Göç meselesini salt kısa vadeli maddi boyutlarıyla ele almak bu açıdan yanlış bir yaklaşımdır. Her halükârda Rasyonel Tercih Yaklaşımı göç meselesine maddi kaynaklar ve prestij gibi kıt kaynakların dağıtımını noktasında değerlendirme çerçevesi ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada temel araştırma odağı, Türkiye kökenli göçmenlerdir. Bu yönüyle devletin, bürokrasinin, imalat ve hizmet sektörünün veya sağlık, eğitim sektörlerinin değil piyasada iş birliği ve kısmen rekabet içerisinde olan bireylerin değerlendirmeleri merkeze alınmaktadır. Dolayısıyla buradaki Rasyonel Tercih değerlendirmesi, tam manasıyla kuşatıcı değerlendirme ortaya koyma iddiasında

değildir. Bu araştırmada Suriyelilerin Almanya'ya göçü ve Almanya'daki Suriyeliler olgusunun tümüne dair çıkabilecek sonuçlar ortaya koymamaktadır. Ancak Almanya'daki Türkiye kökenlilerin bir göçmen toplum olarak piyasada karşılaştıkları yeni aktörler ile ilişkisini, onlara bakışını açıklama amacı taşımaktadır. Türkiye kökenlilerin yeni aktörlerin dahil olduğu piyasa koşullarında yapacakları getiri-götürü hesaplarıyla, öz çıkarlarını düşünmeleri temelinde takınacakları tutumları göstermesiyle ilgilenmektedir.

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında temel motivasyon kaynağı rasyonel tercih mantığına göre faydalara odaklanmaktadır. Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin göçüyle elde edecekleri ödül ve ödeyecekleri bedelleri nasıl optimize ettikleri temel dayanak olmaktadır. Kuramsal varsayımlara göre; Suriyelilerin Almanya'ya göç etmesinin bireysel ekonomik durumu ve prestijini yükselteceğini düşünenler olumlu bakış açısına sahip olur. Bu noktada Rasyonel Tercih Kuramının hipotezi ortaya çıkmaktadır:

H.1. Suriyelilerin gelişinden fayda sağlayacağını düşünüyorsa olumlu bakar

Rasyonel Tercih Kuramının hipotezinin temelinde davranışın altındaki nedenleri ve motivasyon kaynaklarını açıklamadaki “yarar” ve “rekabet” gibi ekonomideki piyasa anlayışının kavramları yer almaktadır. Kuramın “servet, güç, prestij” gibi maddi kaynaklara odaklanan modellemesi sebebiyle değiştirilebilir mallar üzerindeki rekabet önem arz etmektedir (Hechter ve Kazanawa, 1997: 194). Mayda (2006) “Göçmenlere Kim Karşı” isimli makalesinde ekonomik olmayan değişkenlerin göçmenlere bakış üzerinde önemli ölçüde değişiklik yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ona göre; göçmenlere bakışta etkin olan istihdam piyasasıdır. Kalifiye olup olmamak göçmenlere bakışta temel belirleyicidir. Eğer yerli halk göçmenlerden daha az yetkin ise göçmenleri istemez; çünkü refah ülkelerine göç edenlerin çoğu yerliler kadar kalifiye olmadığı için istihdam piyasasının en alt basamaklarında yer almaktadır. Ayrıca devletin verdiği hibe, yardım gibi imkânlardan daha fazla faydalanacaklarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla alt gelir grubu ve kalifiye olmayan kişilerle rekabet edecektir. Buna karşın kalifiye olanlar ile geliri iyi olanlar göçmenlere olumlu bakar. Kimsenin çalışmak istemediği pozisyonların dolması, yerlilerin bir üst kademeye

çıkması, nitelikli işlerin ücretinin artması gibi piyasada kendilerine yarar bir ortam oluşacaktır (Mayda, 2006: 511, 513, 516). Coenders, Lubbers ve Scheepers (2008: 179-180) ise “düşük eğitim seviyesi, manuel işlerde çalışma, işsizlik, düşük gelir, kırsal alanda yaşama” gibi faktörlerin bireysel seviyede göçmenlere karşı olanların portresi olarak hipotezlerini oluşturmuştur. Ayrıca azınlıkların daha düşük statüde olmasına paralel göçmenlerle ev ve iş piyasasında rekabet edeceğini belirtmişlerdir. 15 ülkede, 17 bölgede yaptıkları araştırmalarında sadece kırsal alanda yaşayanların göçmen karşıtlığının fazla olacağı hipotezi sağlanamamıştır. Ayrıca yaşlıların göçmenlere daha ılımlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Almanya’ya uygularsak; göç eden Suriyelileri kendi ekonomik pozisyonlarında ve toplumdaki statülerinde güç kaybına uğratacağı fikriyle yaklaşanlar olumsuz etkileneceğini düşünerek pozisyonunu belirler. Yeni göçmenler arz talep dengesinde kendileri lehine olan pozisyonların değişimi ve pastadan aldıkları dilimin küçülmesi gibi sonuçlar yaratabilir. Bu bakış açısına sahip olanlar tarafından sosyal yardımlardaki, istihdam ve konut piyasasındaki daralmanın sorumlusu olarak yeni gelenler yani Suriyeliler görülmektedir. Özellikle alt gelir grubunun ülkeye sonradan eklemlenen göçmenlerin kendi faydalandıkları imkân ve olanaklara rakip veya ortak olarak görmeleri muhtemeldir. O yüzden alt gelir grubundaki biri, yeni gelen göçmenin kendisi yerine devletin kaynaklarından faydalanan bir rakip olarak ele alarak kâr-zarar analizi yapmaktadır. Onun yerine işe girmekte, onun yerine evde oturmakta ve onun yerine işsizlik, sağlık, eğitim yardımları almaktadır ya da bu yardımların parasını vergi olarak ödeyen kendisi olmaktadır. Kısaca, ekonomik gelir seviyesi düştükçe göçmenlere karşı daha hassas pozisyon ortaya çıkmaktadır. Gelir seviyesi yanında eğitim seviyesi bakımından da Suriyelilere bakış değişebilmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe statü ve prestijleri bakımından topluma sonradan eklemlenenlerin rakip görülme ihtimali azalmaktadır. Göçmenleri kendi rakibi olarak görmeyen bu grup tam tersi çıkar sağlayabileceğine de inanabilir. Rasyonel Tercih Kuramına göre bir diğer alt konu, ekonomik durumlarının olumsuz etkileneceğini düşünenlerin yeni gelenleri tehdit olarak algılama ihtimalleri daha yüksek olmasıdır.

Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışını anlamada gelir, eğitim ve ekonomik kazanç faktörleri yanında geleceklerinin etkileme potansiyeli

açısından kâr-zarar analizinde iki olasılık öne çıkmaktadır. Rasyonel Tercih Kuramı açısından gelecekteki çıkarları maksimize etme hususunda “Suriyelilerin savaş koşulları bittiğinde Almanya’da kalma ve geri dönmeleri” ile “Suriye’den olası ikinci göç dalgası yaşanması” bakış açısının eğilimini etkilemektir. Bunlardan ilki Almanya’da kalıcı olarak kimleri görmeleriyle alakalıdır. Kuramın ön kabullerine göre kalıcı olanların kendi ekonomik yaşamlarına rakip ve yük olarak görüldükçe olumsuz bakış güçlenecektir. İkinci olarak Almanya’daki Suriyelilerin demografik olarak artmasının kazancına, statüsüne zarar vereceğini düşünenler Suriyelilere olumsuz bakacaktır. Tüm bunlar ışığında Rasyonel Tercih Kuramının genel hipotezi altında beş başlık irdelenmektedir.

Rasyonel Tercih değerlendirmesini yaparken kıstaslardan birincisi kendilerine ne ölçüde rakip olacaklarıdır. Kamu kaynakları paylaşılması konusunda ne ölçüde dağıtımdan pay alacakları önem taşımaktadır. Bir de kısa ve uzun vadede çıkarlarının değerlendirilmesi vardır. Kısa vadede rekabet oluşturuyor olsalar bile uzun vadede işgücü piyasasının zenginleşmesi ve sosyal güvenlik sisteminin desteklenmesi açısından katkıları olabilecektir. Ya da tam tersi.

A. Rasyonel Tercih ve Gelir Seviyesi

H.1.a. Gelir seviyesi düştükçe yeni gelenlere bakış olumsuz olur

Rasyonel Tercih Kuramı, bireylerin rasyonel olduğunu ve kararlarını alırken maliyet getiri hesabı üzerinden adım attıklarını varsaymaktadır. Bireylerin bu sonuçtan en fazla getiriye kazanacakları sonucu tercih edecekleri fikrine dayanmaktadır (Becker, 1970: 5). Tahmin edileceği üzere Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında sosyo-ekonomik açıdan farklılıklar mevcuttur. Bunun için bütün kesimler arasında benzer bir yaklaşımın ortaya konulması beklenmemektedir. Zaten ekonomik perspektifte zaman, maliyet, beceri, ilgi gibi unsurlar karar almadaki sınırlamalar olarak görülmektedir. Bireylerin tercihlerindeki farklılıklar aslında çıkar optimizasyonun farklılaşmasıdır. Lâkin Alman toplumunun geneli ile karşılaştırıldığında Türkiye kökenlilerin ortalama gelir ve refah düzeyleri ortalamanın altında olduğu için toplumun geri kalanından daha fazla olumsuz etkilenme ihtimalleri söz konusudur. Balourdos ve Petroki (2019: 115,118, 121)'nin Avrupa ülkelerinde ev sahibi toplumlar ile göçmen kökenliler arasında “fakirlik riski, maddi yoksunluklar ve istihdam piyasasından dışlanma” karşılaştırmasını içeren çalışmalarındaki oranlara göre Almanya görece daha eşitlikçi pozisyonda olsa da her üç kategoride dezavantajlı olanlar göçmen kökenlilerdir. Örneğin; ev sahibi halk ile göçmen kökenlilerin yıllık gelir farkı ortalama 7 bin ile 13 bin Euro arasında değişmektedir. Daha geçmiş çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Mesela Riphahn, Sander ve Wunder (2010: 1, 3, 6) Almanya'da yerliler ile Türkiye kökenli göçmenler üzerinde çalışmıştır. Yıllara göre sosyal devletten faydalanma oranlarında Türkiye kökenlilerin fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bir örnek olarak 2007 yılı seçilirse Almanların yaklaşık yüzde 2'si, Türkiye kökenlilerin ise yüzde 8,4'ü işsizlik parasına başvurmuştur. Diğer bir konu Türkiye kökenlilerin kamu sektöründe fazla yer almamasıyla ilgilidir. Dolayısıyla Suriyeliler, daha çok Türkiye kökenliler gibi göçmen kökenliler ile benzer alanlarda rekabet veya iş birliği içerisinde olacaklardır. Bu noktada hâkim toplumun alt kesimlerinin yaklaşımlarıyla benzer bir değerlendirme içerisinde olmaları öngörülebilir.

Kuramın perspektifinden Suriyelilerin Almanya'ya göçü ile kendi ekonomik pozisyonları kırılgan olanların olumsuz etkilenmesi muhtemeldir; çünkü rekabet

edecekleri alanlar ortaktır. Aynı pay üzerindeki çekişme ya da daha fazlasını elde etme mücadelesine girişenlerin Suriyelilere karşı daha olumsuz görüşte olmaları beklenmektedir. Bu yüzden Almanya'daki Türkiye kökenlilerle yapılan saha çalışmasında gelir durumuna göre “olumsuz ve olumlu bakış” test edilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan Berlin ve Köln’de gelir seviyesine göre farklı bulgular ortaya çıkmıştır. Berlin’de gelir seviyesine göre bakış açılarında bazı ayrımlar olmakla beraber Köln’de gelir seviyesi bakış açısı üzerinde temel parametre değildir. Çalışmada en olumsuz tutum takınanalar Berlin’deki orta ve alt gelir seviyesindeki katılımcılar arasında görülmektedir.

1. Pazar Dengesi ve Suriyeliler: Berlin'deki Türkiye Kökenlilerin Görüşleri

Çalışmada, katılımcılar arasında Suriyelileri kendileri için tehdit görenlerin Berlin'de kadınlar arasında oransal olarak daha fazla olduğuna saptanmıştır. Berlin'deki orta, orta alt ve alt gelir grubu kadın katılımcıların çoğu, 13 kadından 10'u, "sosyal yardımların kesilmesi ya da azalması, Suriyelilerin -yardım almak için çok çocuk yapmalarını gibi- bakımlarının kendi vergilerinin karşılandığı, istedikleri yerde konut bulamama ya da fiyatların artması, Suriyelilerin kendilerinin yarı fiyatına çalışması" tarzında şikâyetlerden en az birini dile getirmiştir.

Benim bir arkadaşım var job centerda çalışan. Kadın akşam yanımıza geldi dedi ki "Ancak işim bitti. Arap bir aile vardı, hesaplamasını yeni bitirdim" dedi. Aylık 5 bin Euro para bağlamışlar. Onlar böyleler; ancak böyle gelsin para biz yaşayalım, çocuk doğuralım, yaşayalım. Sen 5 bin Euro kazanıyor musun ayda? O Suriyeli sadece çocuklarından kazanıyor bu parayı. Tabi gelir buraya! (B2)

Yorumlarında olumsuz açıklamalarıyla öne çıkanlar, en fazla çaba harcamama üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kendi çabaları sonucunda bekledikleri bir fayda söz konusudur; buna karşın gelir elde etmede çaba harcamadan önüne imkânlar sunulan ve fayda sağlayan Suriyeliler vardır. Suriyeliler istihdam piyasasına katılmak üzere eğitim alırken, kendileri istihdam piyasasındaki daralmadan mustarip olmaktadır. Suriyeliler maddi olarak ev, gıda, çocuk yardımları ile desteklenirken, kendileri maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Her şey için çaba harcayanlar ile hiçbir şey için çaba harcamayanlar olarak iki zıt kutup kodlanmaktadır. Bu kodlama adeta bireysel hayatlarında yaşadıkları her zorluğun Suriyeliler ve onların Almanya'ya göçü ile açıklanması sonucuna yol açmaktadır.

"Benim işimi kaybetme korkum var, onlar yüzünden..."

Zaten burada yaşam şartları zorlaştı, iş konusunda zorlaştı, iş bulmakta zorluk yaşıyorsun. Sen normal bir standart maaş alırken öbürü geliyor ben diyor onun yaptığı işi daha uygunu yaparım diyor. Bu sefer sen işsiz kalıyorsun. Bunlar çoğu da kaçak çalışıyor. Vergi falan vermiyorlar devlete. İşverenlerin de işine geliyor. Ama o zaman ne oluyor; buradaki halk buradaki yaşayan insanlar zorluk yaşıyorlar zor duruma düşüyorlar, yardıma muhtaç oluyorlar. Benim

işimi kaybetme korkum var tabi ki, onlar yüzünden bu olasılık arttı, hep tetikteyim. (B14)

Suriyelilerin Almanya'ya göçüne dair şikâyetleri dile getirenlerin kıyaslamalarındaki ikinci nokta, genel olarak Almanya'daki pozisyonlarının iyi olmadığı görüşünden yola çıkmalarıdır. Suriyelilere sağlanan her imkân kendi pozisyonlarında bir düşüşe neden olan ya da olacak bir risk gibi değerlendirilmektedir. Suriyelilerin yaşadıkları ile empati geliştirmedikleri, duygusal değil rasyonel hesap mantığının ön planda olduğu görülmüştür. Suriyelilerin savaş mağduru olmaları ya da ülkeye yeni göç etmeden kaynaklı uyum aşamalarındaki olanaklar yani Suriyelilerin fayda sağladığı her konu “haksız” bir pozitif ayrımcılık olarak eleştirilmektedir. Onlara tanınan fırsatların sonucunda kendilerinin mağdur hale geldiği görüşü öne çıkmaktadır. Bu bakımdan Suriyelilerin göçü, Pazar dengesini bozan bir gelişme olarak kodlanmaktadır. Üstelik bu noktada Alman devleti ya da sisteminin Suriyelileri öncelediği, tercih ettiği algısı dikkat çekicidir. Uzun yıllar Almanya'da emek harcayan bireyler olarak yeni göç edenlerin ayrıcalıklı olduğu fikri çıkar çatışmasını kızıştıran bir faktördür. Dahası Suriyelilere sağlananların kendi omuzlarına yüklendiğine inanmaktadırlar. Bu düşünce, “ben çalışırken onlar keyif sürsün, ben iş ararken devlet önce Suriyeli desin” pek çok örnekle ifade edilmektedir. Suriyelilere tanınan olanakların bir ilgi, ihtimam olarak da görülmesi, Türkiye kökenlilerin hayatında maddi ve manevi gerileme hissini birlikte barındırmaktadır.

Çünkü burada yaşayan gençlerimiz insanlarımız ev bulamıyorlar, eğitim için imkân bulamıyorlar; fakat onlara öncelik tanınıyor. Bu da hoş bir şey değil bence. Hani neden bu kadar tolerans tanınıyor bunlara ben onu da anlamış değilim zaten. Yani hem istemiyorlar bu insanları, Almanlar aslında istemiyor Suriyelileri, hem her türlü imkânı onlara sağlıyorlar. Çok paradoks bence olaylar yani burada işin içinden çıkamıyorum açıkçası... Ekonomik olarak etkiliyor bizi, mesela onlara yardım çoğaldıkça bizden gidiyor, biz daha çok vergi ödemek zorundayız. Kesinti bizden çok oluyor, bu paranın bir yerden akması lazım yani, ne oluyor çalışanların sırtından gidiyor o paralar. (B7)

Sayılan gelir grubu kategorisindeki kadınlar arasında Suriyelilere yönelik bu hipotezi desteklemeyen açıklamalarda iki özellik ön plana çıkmaktadır. İlki eğitim seviyesidir, lisans ve üzeri eğitime sahip sadece bir kadın katılımcı bu tarz bir yorumda bulunmuştur. İkincisi, bu katılımcıların göç türleridir. Alt gelir grubunda olmasına karşın Suriyelileri kendisine rakip görmeyen ve dolayısıyla olumsuz ithamda

bulunmayan kadın katılımcılar ya Almanya'ya iltica yoluyla ya da beyaz yaka olarak göç etmiştir. Orta kategorisine, orta alt ve alt gelir grubundan ayrı bakıldığında ise Suriyelileri maddi olanaklar ve kaynaklar bakımından kendi yaşantısına tehdit hisseden ya da hissetmeyen kadınlar arasında anlamlı bir ayrım yakalanamamıştır. Berlin'de orta üst ve üst gelir kategorisinde bulunan kadınlardan benzer yaklaşımı dile getiren sadece bir kadın olmuştur. Suriyeli göçmenleri kendi ekonomik koşullarına risk olarak okuyan katılımcı ortaokul mezunudur. Ayrıca biri lise mezunu ve ikinci kuşak iken diğer üçü üniversite eğitimi almış ve üçüncü kuşaktır. Dolayısıyla buradan çıkan sonuçlardan bir diğeri de üçüncü kuşağın Suriyelileri rakip algılamamasıdır.

“Ev bulamıyoruz falan hikâye bunlar”

Araştırmada, gelir seviyeleri bakımından Berlin'deki erkek katılımcıların tamamında, kadın katılımcıların aksine, maddi kaynaklar ya da yardımlar üzerinden Suriyelilerle bir rekabet ya da kâr-zarar analizinin baskın olmadığı ortaya çıkmıştır. Hatta hangi gelir seviyesinden olursa olsun erkek katılımcıların büyük kısmı Suriyeli göçmenleri kendileri için rakip görmemektedir. Bu bakımdan Wittek, Snijders ve Nee (2013: 8)'in maddi kaynaklar yanında somut olmayan kaynaklarında analize eklenebileceği görüşünden hareketle Türkiye kökenliler için “entelektüel sermaye, yetenekler, yeterlilikler” bakımından Suriyelileri çıkarlarını etkilemeyen aktörler olarak ele aldıkları söylenebilir. Türkiye kökenli erkeklerin Suriyelilere davranış ve tutumun altında yatan motivasyon onları çıkarlarına ulaşmalarında engel görmemeleridir. Suriyeliler ekonomik pozisyonlarını, mesleki statülerini ve prestijlerini etkilemediği için olumsuz bir söylemleri yoktur. Üstelik kadın katılımcıların Suriyelilerden kaynaklı ya da etkili faktörlerden biri olarak ele aldığı sorunlar için erkek katılımcıların farklı açıklamaları bulunmaktadır.

Berlin'in genelinde çok ciddi bir ev sıkıntısı var. Dünyanın en yeşil başkentlerinden bir tanesi; ama burası boş alan diye parka apartman dikilmiyor. Bunun şehir planlamayla ilgili yasal bir mevzuatı var. Onun üzerine Berlin çok cazip ucuz multi-kulti başkent olduğu için tercihen çok fazla insan geliyor buraya. Zaten mülteciler eve geçebilmeleri başvuru süresinden sonra 2 yılı falan buluyor, başvurularının kabul edilmesi ve ev bulabilmeleri en az 2 yıllık bir süreci buluyor. Onun da normları var; yani senin ev bulabilmenin koşulu gelirine bağlı bir durum. Onu devlet belirlemiyor, ev sahibin belirliyor. Maaşının belli bir oranına gelmeli. Boş bir evi, ev görme randevusuna ortalama

200 kişi gidiyor. Bu 200 kişinin içerisinde çok az ev sahibi vardır ki, ekonomik bir olgudur, tercihen Suriyeliye versin. En son Suriyeliye verir; çünkü eğer benim düzenli bir maaşım varsa, yerleşiksem burada önce bana tercihen verir. O yüzden ev bulamıyoruz falan hikâye bunlar yani sebepleri farklı. (B13)

Berlin'deki erkek katılımcıların gözünde, Suriyeliler kendileri ile eşitler arası bir rekabet içerisinde değildir. Devletin Suriyelilere yönelik adımları ve politikası Suriyelilerin iyi oluşu ile ilgilidir. Örneğin; ev ve iş bulma ya olağan sorunlardır ya da kendi yetenek ve imkânları ile ilgilidir. Vergi ise her vatandaşın devlete vermek zorunda olduğu bir yükümlülüktür olarak kabul edilmektedir, vergisini harcadığı kalemler içerisinde göçmenlere destek hep olduğu söylenmektedir. Bu açıdan maddi kaygıların Suriyelilere bağlanması gerçekçi değerlendirilmemektedir. Suriyelileri kendilerine göre mağlup başlamış aktörler olarak kodladıkları görülmektedir. Suriyelilere sağlanan faydalar gelir seviyelerine göre fakirlik hislerini krklememektedir.

şu an biz dördüncü nesiliz burada. Bizim farklı nesiller içerisinde o Suriyelilerin çalışmış olduğu şartlarda çalışacak bir adam yok. Yani adam gidip orada 10 saat 50 Euro'ya çalışmaz imkânı yok, saati 5 Euro'ya kalkmaz ayağa bile, işsizlik sigortasıyla geçinip gider adam. Hiç o dertte değil kimse; ama şu var hani elinde hiçbir şeyi olmayan kaçak çalışan adam korkar; ama onların sayısı yok denecek kadar artık bizler arasında. (B8)

2. Risk Analizi ve Suriyeliler: Köln'deki Türkiye Kökenlilerin Görüşleri

Berlin'deki gelir üzerinden çıkan ayrımların aksine Köln'deki katılımcıların gelir seviyesine göre Suriyelilere bakış açılarında büyük bir farklılaşma gözlemlenmemiştir. Köln'deki katılımcıların çoğu Suriyelilerin gelişinin “istihdam, konut, vergi gibi maddi kaynaklar” üzerinde olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmemektedir. Daha doğrusu genel eğilim, bu alanlarda yaşanan sıkıntılar geçmişten gelen sorunlar olarak görülerek Suriyelilerin göçü ile açıklanmamasıdır. Bu bakımdan “*gelir seviyesi düştükçe olumsuz bakış artar*” hipotezi Köln'deki katılımcılar için tam olarak doğrulanmamaktadır.

Köln'de mülakat yapılan 42 katılımcıdan sadece 7 katılımcı ekonomik açıdan olumsuz tutum sergilemiştir. Berlin'dekinden tamamen farklı olarak Suriyelilerin gelişini ekonomik olarak çıkarlarını olumsuz etkilediğini düşünenler arasında alt ve orta alt gelir grubundan kadın katılımcı hiç çıkmamıştır. Bu gelir kategorisinde sadece bir erkek katılımcı olumsuz görüşlerini belirtmiştir. Suriyelilere olumsuz bakanlar ise orta gelir seviyesinde hem kadınlarda hem erkeklerde gözlemlenmiştir. Erkeklerde orta üst ve üst gelir seviyesinde böyle bir bakış açısı bir kişide görülmüştür. Aynı gelir seviyesindeki iki kadından biri olumsuz fikir beyan etmiştir. Olumsuz görüştekiler orta gelir seviyesinde ağırlıktadır.

“İş hayatında ve ekonomide yansımaları oldu”

Abimin yanında işçileri var Suriyeli, oradan bir şekilde gelmeyi başarmışlar. Abim de iş verdi onlara ve gayet iyi çalışıyorlar, iyi de geçiniyorlar. ... Güvenli ülke, sosyal imkanlar, bakım ve tabi aldıkları yardımlar var. ... Burada iyiler. Belirli bir zaman konteynerde kaldıktan sonra, sorun çıkarmazlarsa da evlere yerleştiriliyorlar. Bizim de onlara neden ucuza çalışıyorsun diye kızmamız söz konusu olamaz, burada tutunmak için yapıyor. Bize zararı yok bunun. (K4)

Köln'deki katılımcılar arasında Suriyelilerin Almanya'ya göçü ile imkânlarının daralması arasında bağ kuranlar veya risk faktörünü artırdığını ifade edenler ağırlıklı olarak Suriyelilere toptancı olumsuz bir bakış açısı sergilememektedir. Odaklarında Suriyelilere kızgınlık veya olumsuz bakıştan ziyade

geleceğe yönelik ekonomik endişeler vardır. Bu görüştekiler arasında Suriyeli yüzünden işini kaybetme kaygısı yaşamasa da ekonominin kötüye gideceğini vurgulama, ev fiyatlarının artması veya istihdamda kalitenin düştüğü örneklerini verenler çıkmıştır. “Ben etkilenmedim ama şu da bir gerçek...” üslubu yaygın anlatım şeklidir. Kısaca bu örnekleri verenler Suriyelilerin gelişini Almanya’ya ekonomik yük olarak görme eğilimindedir. Kısa vadede olmasa da orta ve uzun vadede sonuçlarının kendilerini etkileyebileceğini düşünmektedirler. Özellikle erkek ve/veya kendi iş yeri olan katılımcılar bu söylemde baskın gruptur. Kendi işyeri dışında bir kurumda çalışanlar ise ekonomik yük olduğunu söylese bile dolaylı etkilerinin kendisini vuracağına dair daha az kaygılı görünmektedir.

Suriyelilerin gelmesi benim yaşantımda herhangi bir değişiklik yaratmadı; ancak burada iş hayatında ve ekonomide yansımaları oldu. Piyasada birtakım gerileme yarattı. Almanya’ya başka ülkelerden gelenler için de yaşattı, çok ucuza çalışıyorlar. Onlar o fiyata çalışınca bizim işçilerimiz çalışmıyor, sonra piyasada istediğin gibi işçi bulamıyorsun. İyi işçileri kaçırdı bu durum; çünkü adam piyasanın düştüğünü görüyor, o fiyata çalışmam diyor. Sen de ucuz iş bilmez, dil bilmezle kalıyorsun. İşlerin yürümesinde hep aksaklık sebebi bence. (K21)

Tüm bunlar ışığında; kuramın genel kabulleri yanında Berlin ve Köln’deki katılımcıların Almanya’daki Suriyelilerden farklı etkilenme ihtimali akla gelmektedir. Togral Koca (2019) ve Katz, Noring ve Garrelts (2016) çalışmalarından ortaya koydukları gibi Almanya’daki bölgelere göre Suriyelilerin dağılımı farklar içermektedir. Katz, Noring ve Garrelts (2016: 2, 11-12) Almanya’da Suriyelilerin dağılımı bakımından ağırlıklı olarak üç büyük şehir Berlin, Bremen ve Hamburg’un sorumluluk, yük üstlendiği bir durum olduğundan bahsetmektedir. Özellikle Berlin istisnai bir pozisyonadadır. Örneğin Berlin, Meclenburg-Vorpommern’e göre kilometrekaraye 64, 5 kat daha fazla mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Berlin’deki 12 yerleşim bölgesindeki mülteci oranları Almanya’daki tüm eyaletlerdeki kilometrekareye düşen mülteci oranlarından daha fazladır (Togral Koca: 2019: 568). Sadece 2015 yılına bakarsak, şehre gelen 79 bin mülteciye 54 bini federal dağıtım kotasına göre kalmaya hak kazanmıştır ve bu oran tahmin edilen hesaplamaların 11 katıdır. Yazarların belirttiği gibi Berlin zaten 2004 ile 2014 arasında Almanya’da yüzde 45’lik bir oranla kira artışının en fazla yaşandığı, kısıtlayıcı planlama kuralları,

bina kodları ve arazi kullanımları yüzünden konut sayısında bulunan açık gibi sorunları olan bir şehirdir. Artı okul spor salonlarının acil ve orta vadeli konaklama hizmeti vermesi, iptal edilen spor hizmetleri gibi uygulamalar hizmet daralması olarak vatandaşların tepkisini çekmiştir (Katz, Noring ve Garrelts, 2016: 12, 18-19). Dolayısıyla Berlin'deki Suriyeliler mevcut sorunları derinleştiren etkilere sahiptir yorumu yapılabilir. Özellikle ev bulma, kira fiyatları, hizmetlerin daralması gelir seviyesi düşük kişileri daha fazla etkilemesi muhtemeldir. Ancak bunun yanında Almanya'daki Suriyelilerin oransal dağılımında Köln'de, Berlin'deki kadar Suriyeli nüfus bulunmasa dahi Al Jebawi (2015: 1,3-5)'nın çalışmasında haritalar üzerinden gösterdiği gibi Köln'deki Suriyelilerin yerleştirildiği 9 bölgeden 3'ü Türkiye kökenli nüfusun yoğun yaşadığı Kalk, Mülheim ve Nippes'tir. Artı Köln'de Suriyelilerin göçüne olumsuz tutum baskın olmasa bile kiraların artışı, istihdam konusunda kaygılar benzer şekilde dile getirilmektedir. Bu açıdan iki şehir arasındaki farkı tek başına Suriyelilerin oranlarına göre açıklamak çok makul durmamaktadır.

Şu anda acayip ev sıkıntısı var. Suriyeliler çok geldi, ev sıkıntısı yarattı. Hepsi barınma merkezinde kalmıyorlar, evde kalanlar da var. Yani 10 kişi 15 kişi küçük bir dairede kalıyorlar, 1 odalı 2 odalı yerlerde. Yani onlar için de ev bulmak çok zor, kiralar da çok pahalandı. Ama bu durumda biz de bulamıyoruz şu anda, biz de sıkıntıdayız ev konusunda. Hem para anlamında. Mesela biz onlar gelmeden önceden alsaydık bir ev diyelim 500.000 Euro. Aynı ev şimdi 1 milyon Euro oldu. Yani tıkadı, var olan sorunu büyüttü nüfusun bir anda artması. (K29)

Sonuçta; Suriyelilere bakışta Rasyonel Tercih lenslerinin gelir seviyesine göre yarattığı farklar, tek bir düzlemde ilerlememektedir. Bir kere, düşük gelir seviyesi olumsuz bakışı garantileyen bir faktör değildir. Ya da düşük gelir seviyesi en olumsuz, orta gelir ne olumlu ne olumsuz ve gelir seviyesi yüksek olanlar olumlu bakar gibi lineer bir hat ortaya çıkmamaktadır. Köln'deki katılımcıların olumlu ve olumsuz bakış açılarında gelir seviyesine göre farklılaşma yaşanmaması bunun örneğidir. İkincisi, aynı gelir seviyesindeki bireylerin çıkarları ve ekonomik koşulları değerlendirmesi farklılaşabilmektedir. Suriyelilerin göçünü fayda ve maliyet analizinde farklı değerlendirmeleri bakış açılarına yansımaktadır. Berlin'de aynı gelir seviyesindeki erkek ve kadın katılımcılar arasındaki fark bunun kanıtıdır. Düşük ve orta gelir grubundaki kadınlar, Suriyelilere sağlanan faydayı kendilerini zarara sokan bir

gelişme ya da risk faktörü olarak değerlendirirken, erkek katılımcılar zarar görme ya da külfet üstlenme olarak okumamaktadır. Üçüncüsü gelir seviyesi tek başına Suriyelilere bakış açısını açıklamakta eksik kalmasıdır. Göç türleri, kuşak farkları ve eğitim altyapıları bakış açısını olumsuzdan olumluya dönüştüren aracı faktörler olarak öne çıkmaktadır. Gelir seviyesi düşük olmasına rağmen iltica ve beyaz yaka göçmenlerinin emek göçmenlerinden farklılaşması bunun göstergesidir.

B. Rasyonel Tercih ve Eğitim

H.1.b. Eğitim seviyesinin düşmesi Suriyelilere bakışı olumsuz etkiler; çünkü rekabet alanında yer alırlar

Eğitim seviyesinin yüksek olması kişilerin bilişsel ve entelektüel bakış açısını, çıkar önceliklerini, tercihlerini değiştirebilmektedir. Özellikle eğitim seviyesi gelir, prestij ya da sosyal statü veya sınıfsal farklılıklar beraberinde getirmektedir. Zaten de la Croix ve Perrin (2016)'nin Fransa'da doğurganlık ile eğitim seviyesi arasındaki ilişkiye, Illoh ve Tierney (2014)'nin eğitim seviyesine göre özel devlet okul tercihlerine, Opp, Hartmann ve Hartmann (1989)'ın politik protesto ve eğitim arasındaki bağlantılara değindiği çalışmaları gibi Rasyonel Tercih lensleriyle bireylerin seçimlerini açıklamada eğitim seviyesine göre değişim farklı alanlarda çalışılmaktadır. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakış açılarındaki fayda ve maliyet değerlendirmesi de eğitim seviyesine göre değişim perspektifiyle ele alınabilir.

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakış açılarındaki eğitim seviyesine göre değişimi açısından dikkat çeken ilk bulgu, eğitim seviyesi üniversite ve üzeri olan katılımcıların büyük, kısmının olumlu tutumlarıdır. Bu açıdan hipotezle uyumludur. Ancak bu katılımcılarla eğitim seviyesi en düşük olanların Suriyelilere bakış açısının aynı yönde olması hipotezi bu noktada bozmaktadır. İkinci bulgu, eğitim seviyesine göre görüşlerinde dalgalanma görülen katılımcıların emek göçmenleri olmasıdır. İltica göçmenleri kendi içerisinde tutarlı ve eğitim seviyesine göre değişmeyen bakış açısına sahiptir. Beyaz yakalıların bakış açısı ise eğitim seviyesinden ziyade türüyle ilgilidir. Üçüncü bulgu, en olumsuz bakışın lise ve orta okul eğitiminde yoğunlaşmasıdır. Bu kapsamda bu bölümde, önce eğitimlilerin bakış açısı irdelenecek, ardından eğitim seviyesinin bakış açısında fark yaratıp yaratmadığı iltica ve beyaz yaka göçmenler üzerinden sorgulanacak ve son olarak eğitim seviyesi üniversite altı katılımcıların görüşlerindeki değişim ele alınacaktır.

1. Eğitlimlilerin Suriyelilere Bakış Açılarınnn İzdüşümü

Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında Suriyelilere bakışta olumlu veya olumsuz tarafın ağır basması ile sonuçlanan kâr-zarar analizinde iyi eğitlimliler Suriyelileri kendileri için rakip görmedikleri gibi statüleri ya da ülke ekonomisi için bir avantaj olarak görmeleri ile öne çıkmaktadır. Rasyonel Tercih Kuramı açısından Suriyelilerin ekonomiye katkısı bireylerin kendisine maliyeti olmayan; ama dolaylı fayda sağlanan bir durumdur. Bu sebeple Suriyelilerin istihdam edilmesi veya yardım alması gibi durumlar olumsuz görülmemektedir. Aksine özellikle orta ve uzun vadede yaşadıkları ülkenin iyi olmasına ve kendi statülerinin yükselmesine katkısı bakımından çıkarlarına yarayan bir gelişmedir. Berlin ve Köln'de mülakat yapılan Türkiye kökenliler içerisinde üniversite terk, üniversite ve üstü eğitime sahip iki katılımcı dışında hiç kimse Suriyelileri kendi hayatı ve ülke geleceği için olumsuz okumamaktadır.

Almanya'nın maddi gücü daha iyi olduğu için daha çok kişi kabul edebildiğini ve ekonomisine şimdiden katkıda da bulunmuş olabileceğini düşünüyorum; çünkü Suriyeliler geldikten sonra işsizlik sayılarının çok çok düştüğünü görüyoruz. Özellikle mülteci kamplarında da bayağı bir işçiler çalışıyor, onlara istihdam yaratılıyor ve ihtiyaç duyulan alana kaydırılabiliyorlar. Normalde işsiz olabilecek kişiler iş bulmuş oluyor bu sayede. Ülkenin de böyle bir sorunu kalmıyor. (B22)

“Kendi istediklerimizi yapar konumdayız”

Almanya'ya Suriyelilerin göçünü çıkarlarına yarayan bir gelişme olarak okuyan eğitlimli katılımcılar, Almanya'nın bu tercihinin planlanan bir politika olduğunu düşünmektedir. Almanya'nın ekonomik gücüyle orantılı ve özellikle istihdam sorunuyla başa çıkmasını kolaylaştırdığı fikri hâkimdir. Bu yüzden okumalarında temel dayanak bireysel çıkarlarıyla devlet çıkarları arasında kurdukları bağlantıyı işaret etmektedir. Almanya'nın ekonomik gücünü korumasına ve geliştirmesine verdikleri önem aslında kendi mevcut statülerini ya da çıkarlarını koruma istekleriyle kesişmektedir. Başka bir değişle gerek istihdam gerekse yaşlı nüfusun artması gibi meselelerde çözümün göçle sağlanacağına dair güçlü inanışları mevcuttur. Almanya'daki eğitim sisteminde, kurumsallaşmasında farklı adımlar ya da

ekonomide başka formüller yerine göçmenlerin ihtiyaçlara çare sunacağı fikri öne çıkmaktadır. Almanya'ya kendilerinin göçüyle kalkınmanın sağlandığı görüşü gibi Almanya'nın mevcut sorunları göçmenlerle aşacağı geçerli formül olarak sunulmaktadır. Sadece Suriyeliler değil göçmenlere ve göçmen kökenlilere dair genel yaklaşımları olumludur. Kendilerini topluma fayda üreten bireyler görmeleri gibi yeni göçmenleri de ortak iyi için çalışan yeni aktörler gibi algılamaktadırlar. Bu onlar için adeta dışının çarklarının dönmesini sağlayan, Almanya'da olması gereken bir gelişmedir. Hatta öyle ki Suriyelilere Açık Kapı Politikası olmasa bile Almanya'nın ihtiyacını karşılamak için son yıllarda göçmen aldığı ve artarak alacağına inanmaktadırlar.

Almanya'nın çok ciddi bir göçmen gereksinimi var. Almanya nüfusu hızla azalan, yaşlanan bir ülke. Sanayisinin devam edebilmesi için, emekli maaşlarının ileride ödenebilmesi için yani bir kişinin emekli maaşının ödenebilmesi için 4 kişinin çalışıyor olması gerekiyormuş. İleride işte 2030'larda 2040'larda bu durum tersine dönebilir, emeklilerin maaşını ödeyecek iş gücü kalmayabilir. Onun endişesi var. Dolayısıyla devlet bu noktada biraz da yatırım amacıyla göçmenleri burada Alman ekonomisine kazandırmak, Alman İstihdam Yasası'na kazandırmak onun derdine düştüler. ... Suriyelilerin ilk kuşak diyebileceğimiz yaşını almışlar tabi onlardan pek bir beklentileri yok; ama 16-17 yaşındaki gençlere Almanca öğretip onları sanata, belli mesleklere yönlendirip onlardan istifade etmek istiyorlar. Çünkü ihtiyacımız olduğu için bunu yapıyorlar. (K8)

Olumlu bakan eğitimli katılımcılarda sık rastlanan bir diğer vurgu, gelenlerin uzun vadede Alman dış politikasına katkı sağlayacağı görüşüdür. Bu görüşü özellikle birinci kuşak emek göçmeni eğitimli erkek katılımcıların tümü ifade etmiştir. Üniversite ve üzeri eğitilmişler gibi lise ve ortaokul mezunları arasında da bu görüşü ileri sürenler bulunmaktadır. Adeta bir devşirme mantığının tezahürü bu yorum, Suriyelileri alıp yetiştirme ve sonra Ortadoğu, Arap dünyasında etkin olma olarak özetlenebilir. Rasyonel Tercih açısından bu yorum iki noktada rasyonel çıkarlarıyla uyumludur. Birincisi, katılımcıların Suriyeliler katkısıyla içeride olduğu gibi dışarda Almanya'nın güçlenmesini kendi yararına görmesidir. Kuramın mikro ve makro bağlantısıyla uyumlu bu bakış onlar için çaba harcamadan kazançtan pay almak ya da pasta büyüdüğü için dilimlerin büyümesi gibidir. Suriyelilerin içeride istihdam gibi sorunları çözecek aktör görülmesinden çok uzak bir yorum değildir. Suriyelilere dış politikada benzer rol yüklemesi anlamına gelmektedir. Almanya'nın güçlenmesini

kendi yararınadır. İkincisi, Suriyelilerin sağlayacağı fayda okumasının örtük bir statü meselesi halini almasıdır. Bu görüşteki katılımcılar, Suriyelilerin geçmişte kendilerinin yaptığı gibi Almanları ve Almanya'yı kalkındıracağı fikrini vurgularken kendilerinin artık bu statüde olmadığını tasdiklemektedir. İstisnasız artık daha saygın konumda olduklarını, tercihlerini kendilerinin belirlediklerini sıklıkla mülakatlarda ifade etmişlerdir. Dolayısıyla toplumdaki statülerinin artması bağlamında çıkarlarına yarayan bir statü atlama okuması bulunmaktadır. Özellikle Almanya'da statülerinin yükselmesi arzu ettikleri bir sonuç olduğu için Suriyelilerin göçü bu sağlayan bir etken gibidir.

Almanya ne yapıyorsa planlı yapar. Tutup tesadüfe bırakmaz. Şimdi mesela ortak Pazar genişlemek isteyince doğruya doğru açıldılar, yeni üyeler aldılar. Ama Ortak Pazar güneye doğru genişleyemedi. Bu işlenmemiş pazarlara ulaşmak için oradan yeni insanlara ihtiyacı var, tüm her şeyi AB'ye üye katarak yapmıyor. Başka yöntemler var, nedir biraz daha yeni eleman lazım hırslı eleman lazım. İşte bunlar kim oluyor, Suriye'den getirdiği mülteci Almanlar. Ortadoğu'da ekonomik güçlenmesini bunlar sağlayacak. Hem Almanya ve Birlik içinde fazla para bulduğu işe giderek oradaki istihdamı dolduracaklar hem de ileride Ortadoğu'da iş yapmayı kolaylaştıracaklar. Artık Türkleri böyle kullanamıyor, kaç kuşak olmuş yerleşmiş. İş için şehir değiştirmiyor, düzeni var, evi var. Biz artık onların değil kendi istediklerimizi yapar konumdayız. (K39)

“Statümüzü yükseltti”

Çalışmada, mülakatlar sırasında eğitimli katılımcılar bu yorumlamada jest, mimik ve ses tonlarıyla gurur, övünme, memnuniyet gibi hislerini yansıtmıştır. Almanya'da Suriyelilerden daha iyi konumda olduklarını kanıtlayan bir olgu olarak yaklaşanlar bilhassa işçi göçü ile gelen kuşaklar arasında daha baskındır. Almanya'ya ilk göç ettikleri dönemden bugünlere baktıklarında eriştikleri bir statü yükselmesi gibidir. Artık her işi yapmaya muhtaç değillerdir. Pek çoğu “Almanlardan farklarının kalmadığı, Almanlara çok yaklaştıkları” tarzında ifadelere başvurmuştur. Üçüncü kuşağın ağırlıkta olduğu bu eğitimli katılımcıların kıyaslamalarını Suriyeliler yerine Almanlar ile yapmaları bunun kanıtıdır. Bu katılımcılar için her yeni göç dalgası ve dolayısıyla Suriyelilerin göçüyle yukarı ilerlemişlerdir. Bu fayda maddi kazanımla sınırlı değil manevi tatmini içerisinde barındırmaktadır. Kısaca göçmenler içerisinde kendilerinden sonra gelenlere ve Suriyelilere yükledikleri daha aşağı konum kârda

olduklarının tasdiki gibidir. Onlardan önce göç etmiş ve kök salmış olmaları onları Almanlara yaklaştıran, göçmenler içerisinde statülerini değiştiren bir durumdur.

Almanya, kendi nesli yaşlandığı için aldı Suriyelileri. Eğitim ile kalifiye iş insanı olmalarını sağlıyor. Bizim Türklere şikâyet edenler var, ucuza çalışmalarını söylüyorlar. Ama bence onların gelmesi bizim statümüzü yükseltti. Biz eskiden yaptığımız işleri yapmıyoruz, yeni göçmenler yapıyor bizim babalarımızın yaptığını. (B31)

Son nokta, Suriyelilere olumlu yaklaşan eğitimlilerin kendi aile üyelerini, iş arkadaşlarını, komşularını Suriyelilere olumsuz yaklaşımları yüzünden eleştirmeleridir. Savaş ortamından çıkmaları, Almanya'ya göç serüvenlerinin zorluğu karşısında hem doğrudan hem de “bana zararı yok ama” şeklinde başlayan dolaylı olumsuz cümlelerle karşılaştıkları için hayal kırıklığına sahip oldukları görülmektedir. İşin ilginç olumsuz düşünen Türkiye kökenlileri “bencil, kendi çıkarını düşünüyor” şeklinde yorum yapmalarına karşın statü yükselmelerini ifade ederken yorumlarına böyle bir anlam yüklememeleridir.

Yani burada Alman'ın anlattığı bazı şeyleri anlatıyorlar. Dedim herhalde karşımda Almanlar var. Yani işte geldi hastanelerini kurdu, bakkallarını yaptılar falan filan onları duydum bizzat kendim bir bayandan duydum. Aşağı yukarı yani bir Alman'ın endişesiyle çok büyük farkı yok bizim insanımızın da. (K9)

“Almanya, yaşadığım yer böyle olmasın diyorsun”

Eğitim seviyesi üniversite ve üzeri olup olumsuz bakanların rasyonel tercihlerinde belirleyici olan ilk faktör gelir durumlarıyla bağlantılıdır. Eğitimli ve olumsuz bakan iki katılımcı da gelir seviyesinden memnuniyetsizdir. İkinci ortak noktaları, siyasi eğilimlerini sosyal demokrat olarak tanımlamalarıdır. Bu kişiler Avrupa kültürüne, yaşam tarzına özellikle değinmektedirler. “Suriyelilerin kamu ortamında nasıl davranacağını bilmediği, yüksek sesle konuşmaktan yerlere çöp atmaya pek çok kurala uymadığı, uyum sağlamalarının çok zor ve belki de imkânsız olduğunu” söylemektedirler. Suriyelilerin göçünün Almanya'yı Almanya olmaktan çıkardığını düşünmektedirler. Kadın katılımcı taciz riskine, erkek katılımcı da suç potansiyeline fazla vurgu yapmalarıyla öne çıkmıştır. Kısaca Suriyelilere dair olumsuz değerlendirmeleri Almanya'da istedikleri yaşam profili ile ilgilidir. Her iki katılımcı,

Suriyelilerin göçü ile Almanya'nın daha kötü olduğudur. Zihinlerinde Suriyeliler göç etmeden önce ve sonra Almanya gibi bir ayrıma tanık olunmuştur. Oturdıkları semtin eskisi gibi olmadığı ve sokakların tekin olmadığı, eskisi gibi rahat giyinemediği, eskisi gibi ev, iş, burs bulamama gibi pek çok örnek birlikte vermişlerdir. Fayda maliyet değerlendirmelerinde hiçbir artı sayılmaması ve nefrete yakın yabancı karşıtı söylemleri dikkat çekicidir. Almanya'da yaşamının artışı olarak gördükleri ne varsa artık aynı değildir. Bunu yaşam standartlarına tehdit olarak algılamaları Suriyelilere olumsuz bakmalarına neden olmaktadır.

Biraz ilginç bir örnek belki, iş yapar da biraz pis bir örnek vereceğim. O kadar güzel bir mahallem vardı ki, insanlar böyle içeri girdiğiniz zaman böyle yazlık ev gibisiniz, dışarı çıktığınız zaman da tam Kreuzberg'in içine giriyorsunuz, yaşamın içine dâhil oluyorsunuz. Şimdi sokağa ve parka ben değil, ben korkmuyorum; ama yan taraftaki Alman, aradaki bu apartmanların arasında yeşillikler oluyor genelde burada parklar. Oraya belli bir saatten sonra insanlar çıkmaya korkuyor. ...Ya aklınıza gelebilecek her türlü hani inanamayacağınız, toplumsal yaşam kurallarına uymayacak davranışlar sergiliyor...Açıkça söyleyeyim imza topladılar, yaşlılar yurdu onlara tahsis edilmişti, ben severek verdim gitsinler diye. Ki benim vermem anormal aslında çünkü biraz önce söylediğim gibi aynı coğrafyanın insanına ya böyle bir şey yapar mısınız, yapıyorsunuz. Çünkü belli bir noktadan sonra sizi de artık o noktaya getiriyorlar. Almanya, yaşadığım yer böyle olmasın diyorsun. Ben bi iyi Suriyeli örnek görmedim. (B19)

2. Eğitim Seviyesi Suriyelilere Bakışta Fark Yaratır mı?

Eğitim seviyesi bakımından beyaz yaka göçmen kökenliler üniversite ve üzeri eğitime sahiptir. Aralarında eğitim seviyesine göre bir kıyas pek mümkün değildir. Bu kişilerin genel olarak Suriyelilere bakış açıları nötrdür. Aralarındaki fark eğitim türlerine göredir. Sosyal Bilimlerde eğitim görmüşler sistemin eksiklerine değinmeleri ve olumsuz bakanlara karşı eleştirileri ile teknik alanda eğitim görmüşlerden farklılaşmaktadır. Ancak sosyal bilimlerde doktora eğitimine sahip katılımcı dahi olumlu ile nötr arası bir bakışa sahiptir. Teknik alanda eğitime sahip olanlarsa eğitilmiş ve olumsuz bakanlarla benzer şikâyetlere değinmesi sonrasında, her olumsuz bir ifadeden sonra kendilerini düzeltmeleri, yumuşatmaları ile dikkat çekmiştir. “Aslında tam öyle demek istemediği” tarzında açıklamaları olmuştur. Bu bakımdan görüşlerini sakladıklarından ziyade gerçekten bu konuda fazla düşünmedikleri izlenimi vermişlerdir. Ayrıca beyaz yaka göçmenlerin diğer göçmen kategorilerindeki katılımcılar gibi “Almanya için iyi olan benim için iyi” tarzında bütüncül, tutarlı görüşleri yoktur. Mesela, Almanya’ya fayda sağlamayacağına inanması Suriyelilere olumsuz bakmasını garantilememektedir. Özetle, bu kategorideki katılımcılar genel olarak kendilerini Almanya’daki Suriyelilerin göçü meselesinin dışında konumlandırmaktadır. Olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerin dışında kalmaya özen göstermekte ve fayda-maliyet açısından Suriyelilerden etkilenmediklerini düşünmektedirler.

Benim işimde falan yok hiç, Pakistanlı, Koreli, İtalyan falan var ama. Bilemiyorum teknik işlerde ne kadar varlar. Daha çok dükkânlarda, mutfaklarda çalıştıklarını tahmin ediyorum. Taşımada da olabilir. Bence eğitilmiş değiller. ...Beni etkilemedi; ama dedim ya ben farklı ortamdayım belki, bizim gurbetçiler daha iyi biliyordur. ...Almanya için yeni anlıyorum buraları. Öyle Türklerden de uzak olayım da istedim, gerçi çok da yardımları oluyor karşılaşınca garip bi durum. ...Almanya için iyi olmaz ama yani eğitilmiş falan değiller bence o yüzden en çok, bir de kültür farkı. Artı 10 yıldır savaş olan bir yerden geliyor, nasıl insanlardır bilemeyiz ne yaşadılar. Ama yine de yorum yapmam çok doğru olmaz sanırım. Yargılıyor gibi olmak istemiyorum, pek bilmiyorum. (B33)

“Bırak iyi olsun, sen çalış, işine bak”

Çoğunluğu üniversite ve üzeri eğitime sahip iltica göçmenlerinin pozisyonları, Suriyelilere olumlu yaklaşım ve Suriyelilerin Almanya'ya göçünü olumlu değerlendirme olarak tartışmasız gibidir. Eğitim seviyelerine göre Suriyelilere bakış açılarında değişim yoktur. Ortaokul mezunu ile üniversite mezunu arasında Suriyelilere bakış açısı birebir aynı denilebilecek kadar benzerdir. İltica göçmenleri, bu göç dalgası ile statü yükselmesi yaşanacağı gibi olumlu ya da ev fiyatları arttı gibi olumsuz değerlendirmelere başvurmamaktadır. Üzerinde durdukları Suriyelilerin iyi oluşudur. Dolayısıyla Rasyonel Tercih Kuramına göre eğitim seviyelerinde farklılaşmanın bakış açısına yansımalarının olacağı hipotezi iltica göçmenleri için açıklayıcı değildir. Bunlarla birlikte, Almanya'nın Suriyelilere Açık Kapı Politikası, sağladığı imkânlar, hoş geldin kültürü gibi tüm bu göç deneyimi Almanya'da yabancılar, göçmenler ile ilgili genel olarak olumlu bir rüzgâr olarak görülerek memnuniyet yaratmaktadır. Bu sebeple iltica göçmenleri için böylesi bir atmosfer sonuçları bakımından istedikleri bir gelişme olarak değerlendirilebileceği için Rasyonel Tercih Kuramı ile uyumlu bulunabilir.

Ben 86-87'de kendim mülteciydim. Bana sunulmayan imkânlar bugün Suriyelilere sunuluyor. Ve bunu da yanlış anlamayın kıskanma falan değil iyi ki de öyle. Güzel bir şey. Bu hem gelen mülteciler açısından sevineceğim bir şey hem de yaşadığım ülke Almanya bunu yapmalı. (K2)

Suriyelilerin Almanya'ya göçünü fayda olarak değerlendirme noktaları olabileceği yorumu yapılması dışında iltica göçmenleri Suriyelilerin fayda-maliyet ekseninde ele alınmasına mesafelidir. Bu tarz yaklaşımlara eleştiriler yöneltmektedir. Hatta eğitim seviyesi en ileri olanlar en sert ifadeleri kullananlardır. Özellikle Suriyelilerin kendilerine rakip olmadıkları, Suriyeliler yüzünden bir kayıpları olmadığını ileri sürülmektedir. Üstelik bu sadece bireysel yaşamlarıyla ilgili bir yorum değildir, genel olarak Türkiye kökenlilerin olumsuz etkilenmediği iddiası vardır. Suriyeliler üzerinden ucuza işçi çalıştırma gibi sömürüye dair yorumları öne çıkmaktadır. Fayda sağlamak yerine faydalı olmak odaklandıkları konudur.

Yardım çok alıyor, devlet bakıyor, hayat rahat, oh filan tarz.... Bu güzel bir durum değil yardıma muhtaçlık, böyle düşünüyor mu o diyenler. Gelenlere yapılanların eleştirilmesi manasız. Bırak iyi olsun, sen çalış, işine bak. Bu kafaları bırak ya. Hepsinden öte, sen, diyorum ki sen Nazi gibi konuşma,

nerden geldin dostum, neden buradasın hala?...Suriyeliler değil mesele, bakış açısı.

-Peki burada yaşamınız etilendi mi? Kiralık ev meselesi örneğin çok dile getirildi. Var mı sizin için de değiştiğini düşündüğünüz, artık daha zorlaştı dedikleriniz?

O sorunlar hani saydıkları tamamen durumunla ilgili. Düşükse maaşın hep zordu. Suriyeli ile ilgili değil. Senin vasıfların, eğitimin, şansın ya faktör çok demek istiyorum. Sorunları karıştırıyorlar bence insanlar. Onlar geldi diye diz dövmek saçma dediğim. Almanya da batmadı merak etme, bunu da demek istiyorum; çünkü ne sen ne ben ne ülke battı biz de yaşıyoruz. Boş boş konuşuyorlar işte. (K40)

3. Düşük Eğitim Kıskaçında Suriyelilere Bakış

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin eğitim seviyesi düştükçe Suriyelileri kendileri için rakip görmenin artması üniversite terk, üniversite ve üstü eğitimliler ile lise, ortaokul eğitim seviyesi arasında net bir farkı ortaya koymaktadır. Aynı fark oransal karşılaştırıldığında lise ve ortaokul mezunları arasında da görülmektedir. Ancak araştırmada ortaya çıkan diğer sonuç bu eğilimin ilkökul mezunu ve altına geldiğinde bozulmasıdır. İlkokul ve altı eğitime sahip 11 katılımcıdan sadece 2'sinin Suriyelileri rakip olarak görmesi, olumsuz yaklaşması çarpıcıdır. Hipotez bu noktada sağlanamamaktadır. Eğitim seviyelerinin düşmesi Suriyelilere olumsuz bakışa yol açmamaktadır. Ortaokul ve lise mezunları kendilerinden daha olumsuz bakmaktadır.

“Devlet burada veriyor, bakıyor ona, millet neyin derdindeyse”

Burada yanında eleman çalıştıran adam neden istemesin ki, işe alıyorsa rahatsız da olmaz diyorum. Ama bakıyorsun öyle konuşmuyor. Garip geliyor bana, bizimkiler de Almanlar gibi olmuş diyorum. Hem alıyor hem şikâyet ediyor. ...Zaten devlet burada veriyor, bakıyor ona, millet neyin derdindeyse. ...Gelenin yaşadığı televizyonlarda hep, biliyoruz kızım, tüm dünya televizyondan naklen, Almanya Türkiye başka yerler herkes kumanda eline alınca görüyor. Vicdanım sızladı o gariplere. Bunlara iyilik, para gitsin neyse. Yani ayakta nasıl devam edecek yoksa? (K36)

Almanya'daki eğitim seviyesi düşük olan katılımcıların Suriyelilere bakışının olumsuz olmaması Rasyonel Tercih Kuramının farklı versiyonlarıyla açıklanabilir. Örneğin; Simon (1956) sınırlı, Abelson (1995) araçsal ve spontane, Opp (2009) dar ve geniş gibi farklı sınıflandırmalara başvurarak kurama açılımlar sağlamıştır. Hedefler, motivasyon, istekler için nesnel olarak en iyisi ile kişinin kendisi için en iyi gördüğü farklı olabileceğine değinen Opp (2009: 3, 11) hisler ve anlayış tarzının kişiden kişiye değiştiğini ifade etmektedir. Friedman ve Hechter (1988: 202) ise fırsatların maliyetleri bazen tercih değişimine neden olduğunu; rasyonel aktörlerin bir sonraki en çekici eylemi tercih edebileceğini söylemektedir. Yani tercihlere erişmede aktörlerin tercih hiyerarşisinde her zaman en üstteki ile ilgilenilmediklerini vurgulamaktadırlar. Tüm bu açılımlar ışığında eğitim seviyesi düşük ve olumlu bakışa sahip katılımcılar için maliyeti en az, faydası en çok olan tercih olarak Suriyelilere olumlu bakış

anlatılabilir. Ancak piyasa ve kâr maksimizasyonu içerisinde böyle bir yoruma zorlamaktan ziyade kurama getirilen kültür, kimlik, sosyal bağlılık, cinsiyet gibi bağımsız değişkenlerin ya da faktörlerin devre dışı bırakılmasıyla ilgili eleştiri aklı gelmektedir (Witteck, Snijders ve Nee, 2013: 2). Tek başına eğitim seviyeleri katılımcıların görüşlerini açıklamada yeterince açıklım sağlamamaktadır ya da daha doğrusu eğitim tek açıklayıcı faktör olarak görülmemelidir. Eğitim seviyesine göre bazı genellemeler yapılmakla birlikte hipotezi kanıtlamayan, düşük eğitimlilerin olumlu bakması gibi örnekler mevcuttur.

“Gör bak senden benden iyi olurlar.”

Suriyelileri rakip görmeyen ilkökul ve altı eğitim seviyesindekilerin istihdam piyasasındaki, gelir seviyesindeki pozisyonlarında ve göç, etnik köken, dinsel inanış, ideolojik arka planlarında ya da cinsiyetlerinde bir tutarlılık yakalanamamıştır. Düşük eğitim seviyesinde olup olumsuz bakışı yansıtan iki kişinin ise Köln’de yaşaması, 2000 sonrası göç etmesi ortak özelliğidir. Temel kaygıları Suriyelilerin kendilerinden iyi pozisyona erişeceğidir. Özellikle Suriyelilere diğer göçmenlere tanınmayan imtiyazlar tanındığı, özel yetiştirildikleri gibi ifadeler kullanmışlardır. Kendileri statik bir noktada kalmış iken Suriyeliler adeta basamakları çıkanlar gibi kodlanmaktadır. Aynı bakış açısı ortaokul ve lise eğitimine sahip Türkiye kökenlilerde de yaygındır. Hatta bu eğitim seviyesindekiler Suriyelilere dair en olumsuz söylemleri ile öne çıkmıştır. Özellikle bu grup için statü sarsılması asla istenmemektedir. Bu yüzden Suriyelilerin göçü istemedikleri bir gelişmedir ve Suriyelilere olumsuz yaklaşmaktadırlar. Kendi çıkarlarını maksimize etmelerinin önündeki engel olarak ele almaları bazen ucuza ya da kaçak çalışmaları, bazen çocuklarının okulunda Suriyelilerin çok olması, bazen de ev bulamamak olarak şikâyetlerine yansımıştır.

Suriyelilerin gelişi nasıl iyi olsun, biz bak hala burada karın tokluğu çalışıyoruz. Ama açıkçası Almanya’ya gelenlerin iyi olduğunu düşünüyorum. Demem o ki Suriyelileri bence seçtiler. Buradakiler Türkiye’dekiler gibi değil. Eğitimli ve dahasını da alacaklar. Bak gör birkaç yıla ne oluyor o gelenler. Biz de geldik; ama böyle ihtimam böyle pohpohlama olmadı. Ben evlenerek geldim, bir sürü prosedür, ohoo! Sanki neden Türkiye’den biriyle evleniyorsun diye engelliyor gibi adamlar. Ben ülkemi de savaştan kaçarak satmadım. Ama bana kötü muamele. ...Bana göre Suriyeliler ile planları var. Gör bak senden benden iyi olurlar.

-Araştırmacı: Biraz açar mısınız? Daha iyi olmaktan kastınız nedir?

-Ya bugün de benden iyi. İyi olurlar derken, biz kötü müyüz şükür yine. Rızık bu, geliyor sen çabalayınca. Ama bura da zor, Avrupa, Almanya her şey güllük gülistanlık değil. ...Maaşımın yarısını verip daha iyi yerde oturayım yok burada. Bu gelenlere şehrin göbeğinde evler, zaten az boş ev ve bize kalmıyor, fiyatlar uçuyor, onunki devletten. İşe gidip gelen yorulan benim. İşte zarar da bu, hani sordun az önce değil mi faydası falan yok canım. (K25)

Kısaca, Suriyelilere bakış açılarında eğitim seviyesine göre değişim emek göçmenleri üzerinde genel olarak açıklayıcıdır. Rasyonel Tercihin avantaj ve dezavantaj mukayesesinde optimal denge yakalama mantığıyla eğitilmişlerin ezici çoğunluğu Suriyelileri kendilerine maliyeti olmayan; ama faydası olan ya da olacak aktörler olarak değerlendirmektedir. Özellikle bu değerlendirmede, fayda yalnızca kendi kişisel durumlarıyla ilgili ve maddi temelde değildir. Almanya için iyi olanın kendileri için iyi olacağına dair paralel bir okumaları vardır. Bunun yanında Suriyelilerin göçü ile kendilerinin de statü atladığı fikri büyük oranda paylaşılmaktadır. Eğitim seviyesi üniversite üzeri olup Suriyelilere olumsuz bakan iki kişide maddi olarak orta alt gelir kategorisinde olması ile ortaktır. Her ikisi de güvensiz ortam vurgusu ile kültürel dokunun değiştiğinden şikâyet etmektedir. Bu bakımdan olumlu düşünenlerin Almanya için iyi olur görüşü gibi Almanya için kötü olur şeklinde zıt ama paralel bir zihin yapısı söz konusudur.

Araştırmada eğitim seviyesi düştükçe olumsuz bakışın emek göçmenlerinde artması bulgusu yanında ikinci bulgu, eğitim seviyesi ilkokul ve altı olanlarda olumsuz bakış açısına neredeyse rastlanmamasıdır. Bu gruptaki katılımcılar Suriyelilere büyük oranda olumlu bakmakta ve bir çıkar çatışması perspektifini yansıtmamaktadır. Suriyelilere olumsuz bakış ortaokul ve lise mezunlarında daha yaygındır. Dolayısıyla hipotez bu noktada sağlanamamıştır.

Eğitim seviyesine göre rasyonel kâr-zarar değerlendirmelerinin değişeceği ve Suriyelilere bakışta etkili olacağı hipotezi iltica göçmenleri için de sağlanamamıştır. Eğitim seviyeleri fark etmeksizin Suriyelilere ve Almanya'ya göçlerine bakış açılarında değişim gözlemlenmemiştir. Rasyonel Tercih değerlendirmelerinde göç türleri aracı faktör olarak etindir. Geçmişlerinde benzer deneyim bakış açılarını

şekillendirmektedir. Beyaz yaka göçmenler üniversite ve üzeri eğitime sahip olduğu bu tarz bir kıyaslama kendi aralarında söz konusu olmamakla birlikte diğer tüm katılımcılarla değerlendirildiğinde ne fayda ne yarar okumalarının baskın olmadığı ortaya çıkmıştır. Suriyeliler kendi hayatlarıyla ilgili değerlendirmelerine adeta kapsama almadıkları aktörler gibidir. Rakip görülmemektedir, statü atlamalarına yol açmamaktadır, herhangi bir kazanım ve kayıpları yoktur. Ancak sosyal bilimlerde eğitim alanlar Suriyelilere dair olumsuz bakış açılarını eleştirmeleri ve sistemin daha iyisini yapabileceği tarzında yorumlarla ayrışmıştır.

C. Rasyonel Tercih ve Ekonomik Kazanç

H.1.c. Suriyelilerin gelişinden ekonomik kazanç elde ettiğini düşünenler olumlu bakar

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışlarındaki olumlu, nötr ya da olumsuz tutumları belirleyen faktörler arasında bu durumdan kazanç elde edip etmemeleri rol oynamaktadır. Ev sahibi toplumun bir alt kolu olan göçmen kökenliler arasında Türkiye toplumu için Suriyeliler fırsat yaratan, olumlu sosyal değişim yaratan, beceri ve deneyimleri ile kendi hayatlarına olumlu yansımalar sebep olan aktörler olarak algılanırsa bakış açısı olumlu olacaktır. Harrell-Bond (1986: 332)'un göçmenlerin her zaman rakip olmadığını aksine beşerî sermaye görülebileceğini gösterdiği çalışmasındaki gibi rasyonel tercih açısından göçmen kökenliler artı olarak görülebilmektedir. Bu rasyonel tercihin çıkarları maksimize etme mantığı ile uyumludur. Keza Almanya'da Suriyelileri bu bakış açısıyla olumlu görenler ve tam tersi olumsuz görenler bulunmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar ekonomik kazanç değerlendirmesi açısından olumlu ve olumsuz iki başlı ele alınmıştır. Bu bakış açılarındaki ortak eğilim ise bireysel ekonomik kazanç ile ülkenin böyle bir kazancı açısından değerlendirmelerin iç içe geçerek fikirlerin şekillenmesidir. Burada ayrışık olan üçüncü kuşaklar ve beyaz yaka göçmenlerdir. Bu eğilim üçüncü kuşak emek göçmenlerinde olmakla beraber, daha zayıftır. Beyaz yaka göçmenlerde ise yoktur. Aynı zamanda üçüncü kuşaklar ve beyaz yaka göçmenler arasında bireysel ekonomik kazanç elde edeceğine inanalar yok denecek kadar azdır. İltica göçmenleri ise ekonomik kazanç perspektifine mesafelidir.

1. Ekonomik Kazanç Açısından Olumlu Bakanlar

Almanya'daki Suriyeli göçmen olgusunu ekonomik kazancı açısından olumlu görenler arasında öne çıkanlar, göç ve göçmenlik ile ilgili işlerde çalışanlardır. Bu kategoride değerlendirilebilecek bir katılımcı dışında hepsi Suriyelilerin göçünü işlerini artıran olumlu bir durum olarak değerlendirmektedir. Almanlar yerine kendi derneklerinin ve göçmen kökenli, Türkiye kökenli uzmanların daha çok tercih edildiğini ifade etmektedirler. İki toplum arası benzerlikler ile Almanya'nın tanınması açısından arada bir pozisyonda olmalarının avantaj sağladığını belirtmektedirler. Onlara göre işlerini artıran Suriyeli göç dalgası, kendi statülerinin önemini artıran bir gelişme olduğu gibi kariyer ve ekonomik kazançları açısından kârlıdır.

Ekonomik kazançları açısından olumlu bakan bir diğer katılımcı türü ise Suriyeli çalıştırmaktan kazanç sağlandığına ya da sağlanacağına inananlardır. İlginç olan, katılımcıların daha çok Suriyeli çalıştırmayı fayda görmesini bir yakının çalıştırdığı ve fayda sağladığı şeklinde anlatmasıdır. Lâkin kendisinin çalıştırmadığı vurgulanmakta ve hatta çalıştırmayı düşünmediğini söylemektedir.

“Biz de onları çalıştırıyoruz”

Almanya'da çalışan kesim yabancıları çıkarsan var ya çöker. Mesela ben 11 sene çalıştım taş firmasında, Türkler çalıştı başka konuma geldi, o zaman Bulgar'ı, Iraklısı geldi, onlar biraz iyi hale geldi bu sefer Polonyalı. Şimdi sıra Suriyeli de. Göç edenler olmasa burası ekonomik olarak böyle olmaz, Almanlar kendileri beğenmedikleri işi yapar. Suriyelileri de istihdamda kullanacaklar, hep gençleri alıyor boşuna mı? Burada sistemin çalışması için hep bir alt grup gerekiyor. Bizden geçti, yeniler geliyor. Biz de onları çalıştırıyoruz. Git bak Türk işyerlerinin mutfaklarına hepsi Suriyeli. (K29)

Yakının Suriyelilere istihdam sağlayan işveren olmasına ve memnun olmasına karşın kendisinin tercih etmeyeceği ifadesi birbirinden farklı yorumla açıktır. İlki, Türkiye kökenli katılımcıların, çalışan seçme konusunda önceliği Türkiye kökenli birine verme tercihi ile ilgilidir. Suriyelilerin daha ucuza çalışmalarından ötürü kâr sağlamanın tek öncelik olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ya da başka bir deyişle; Suriyeli çalıştırmayı kısa vadeli kâr olarak görmesine karşın uzun vadede kendi köken ülkesinden birinin iş verimi ve ekonomik kazançları bakımından daha faydalı seçenek kabul ettiği görülmektedir. Bu yorum, Freedman ve Hechter (1988: 2002)'in ifade

ettiği ihmal edilemeyecek maliyet söylemi ile açıklanabilir. Suriyelileri kaçak çalıştırmanın suç olması, yasal çalıştırsa da uyum ve adaptasyon sorunlarıyla uğraşma, Suriyeliler ile ilgili güvenlik kaygıları, Suriyelilerin geleceklerinin güvensiz görülmesi ve geri dönme, başka bölge ya da şehre gönderilme/gitme ihtimalleri gibi nedenlerden ötürü maliyetli görülmektedir. Ucuza ya da uzun saatler çalışmaları yanında maliyet olarak görülen, risk olarak sayılan iş hayatında istikrarı bozan pek çok unsur bulunmaktadır. Bu yüzden Türkiye kökenliler işlerin aksamamasını öncelemesi ile bağlantılı daha çok kendi köken ülkesinden kişileri rasyonel kâr-zarar analizine göre tercih etmektedir. Kısa vadeli kâr yerine uzun vadeli düşünülmektedir.

Ekonomik yarar sağlasa dahi tercih etmemesinin ikinci nedeni, imajla ilgili bir durumdur. Türkiye kökenlilerin mülakatlar sırasında Suriyelileri ucuza çalıştırma fırsatını değerlendiren tarzında bir resim vermek istemedikleri görülmüştür. Aynı kişiler kendi tercihleri dışında arkadaşlarının, akrabalarının, Türkiye kökenlilerin Suriyeli çalıştırdığını, hatta kaçak çalıştırdığını söylemektedir. Bu bakımdan mülakatlardaki tavrın temkinli olmakla gerçekler arasında bir noktada olduğu da düşünülebilir. Ayrıca burada Suriyeli çalıştırdığını ve memnun kaldığını söyleyenlerin ortak noktasını tespitte dikkat çekici bir ayrıntı daha vardır. O da Kürt, Yezidi, Arap etnik kökenlilerin Suriyeli çalıştırma tercihinin daha sıcak ya da esnek bakmalarıdır. Buradan hareketle önceliğin ekonomik çıkar olmadığı yorumu yapılabilir. Kürt birinin Suriyeli Kürtlere işveren olması ile ekonomik çıkar önceliği yanında etnik bir hısımlık bağının etkili olduğu fikrini vermektedir. Ya da Suriyeli çalıştırmanın istenmeyen maliyetlerinin bu kişiler için azaldığı yorumu da yapılabilir. Lâkin kişiler ekonomik çıkarı için kârlı olduğu ya da etnik benzerlik sebebiyle mi tercih ettiğini sorulduğunda cevap olarak ikisini de vermemektedir. Suriyelilerin yardıma muhtaç olması ile durumu açıklamaktadır. Bu bir iyilik olarak yorumlanmaktadır.

Türkiye kökenlilerin Suriyeliler ile ilgili ekonomik kazan değerlendirmesinde bir başka bulgu, konunun örneklerden anlaşılacağı üzere en çok istihdam piyasası üzerinden değerlendirilmesidir. Evini Suriyeliye kiraya vermek ya da Suriyeliler ile ortak iş kurmak gibi farklı örnekler bulunmamaktadır. Ev açısından sadece olumsuz örnekler bulunmaktadır. Suriyelilere olumlu bakanlar bile bunu ifade etmiştir.

“İlerde bazı işlerde yapacak insan yok”

Türkiye kökenli katılımcılar açısından kendi hayatlarına Suriyelilerin sağlayabileceği faydalardan çok Almanya için, yaşadıkları ülke için Suriyelilerin fayda sağlayacağına inanmalarından bahsetmeleri dikkat çekicidir. Bireysel yaşamına olumlu etkisini doğrudan görme konusunda nötr olan katılımcılar dahi Almanya’ya kazanç yaratacak alanlar, sağlayacağı faydalar üzerine düşüncelerini anlatmıştır. Türkiye kökenliler için yaşadıkları ülkenin fayda sağlaması önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Gelir ve eğitim başlıklarında da irdelenen, ülke çıkarıyla kendi çıkarını bir görmek aslında Coleman (1986)’ın “bot modeli”ni anımsatmaktadır. Bu tutum ülkenin kaderi, gideceği yön ve kalkınması ile kendi bireysel hayatlarında paralellik görmeleri olarak okunabilir. “Almanya iyi olursa ben de iyi olurum” şeklinde özetlenebilecek bu tutum dolaylı kazanç ya da makro faydanın mikro faydaya yaratma beklentisi olarak özetlenebilir.

Eğer sırf Suriyelileri soruyorsan Suriyelilerin buraya gelişi bence Almanya için büyük bir şanstır. Almanya da bunun farkında. Çünkü neden biliyor musunuz, o toplumu gidin araştırın gerçekten Suriyeliler çok akıllı bir toplumdur. ...Hemen dile, hemen yaşama adapte oluyorlar. Eğer Suriyelileri konuşuyorsak bence Suriyeliler çok kaliteli bir toplum. Sonra zanaat konusunda iyiler. Terzisi var, berberi var. Ülke için iyi oldu, Avrupa’nın lokomotif bura, böyle kalması için gibi geliyor, akıllıca. ...Almanya böyle yapmasa ilerde bazı işlerde yapacak insan yok yani. Ekonomi daralacak, ne olacak hayat o zaman? (K10)

Üçüncü kuşaklarda açısından değerlendirme biraz farklıdır. Bireysel fayda ile ülkesel fayda arasında paralel bir değerlendirme diğer kuşaklar kadar yaygın, genel geçer değildir. Bir kere kendisinin ekonomik kazanç sağlamayacağına inananlar burada ezici çoğunluktadır. Üçüncü kuşak katılımcılar arasında kendisinin fayda sağladığını düşünen, ekonomik kazancına yaradığını düşünen sadece birkaç kişi bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik kazanç sağlayacağına inananlar ise bu kuşaktakilerin yarısını oluşturmaktadır. Bu oran, diğer kuşakların genelinin üzerindedir. Emek göçmeni diğer kuşakların çoğunluğu ülkeye ekonomik kazanç sağlamayacağını düşünmektedir.

İş dünyasında şu anda bir personel eksikliği var, kalifiyeli eleman eksikliği var. Gelenlerin arasında kalifiyelide var kalifiyesiz de var. Ama şu anda

bilhassa buradaki mültecilik durumu onaylanıp onaylanmamasının süreci ciddi bir şekilde bozuyor. Bir an önce bu statü verilsin ki eğitime de başlasın, işte işe de bir şekilde girip başlasın ve mesleki eğitime, iki taraf için de belirsiz statü büyük risk taşıyor; çünkü kalıp kalmayacağı da daha onaylanmış bir şey değil. Onaylarsa Almanya’da istihdam sorunu çözecek aslında. (B18)

Üçüncü kuşak arasında özellikle istihdam piyasasındaki sorunların Suriyeliler ile çözüleceği ve Almanya’nın ekonomik kazanacağı örneği verilmiştir. Örneğin; kendisinin uluslararası bir firmada mühendis olduğunu ve hayatında faydası olmadığını söyleyen bir katılımcı, Suriyelilerle Almanya için ara eleman eksikliğini kapatan bir gelişme olarak ülkenin ekonomik çıkarına değerlendirerek olumlu bakmaktadır. Örnekler birbirinin tekrarı gibidir. Burada bireysel fayda yerine ülkenin faydasını öncelemek ve sonuçta kendisine yarayacağını düşünmek perspektifiyle diğer kuşaklar kadar iç içe geçen bir yorumlama değildir. Kısaca olumlu bakan üçüncü kuşaklar için Almanya’nın iyi olması kendisinin iyi olmasını garantilememektedir.

2. Ekonomik Kazanç Açısından Olumsuz Bakanlar

Suriyelilerin göçünü ekonomik çıkarları açısından olumsuz değerlendirenler, genel olarak daha az eğitim gerektiren ve niteliksiz işlerde çalışan kişilerdir. Suriyeliler ile doğrudan istihdam, konut, yardım piyasasında rekabet halinde oldukları ya da olacaklarını düşünmektedirler. Bu katılımcılar için mesele bireysel ekonomik kazançlarında düşüşe sebep olduğu ve olacağı ihtimalidir. Ülkenin ekonomik kazancı ikinci plandadır, keza böyle bir kazançta inanmamaktadırlar. Suriyelilerin göçünü, Almanya’da kalıcı olma ihtimallerini hayatlarındaki riskleri artıran bir gelişme olarak değerlendirmektedirler. Sanki fırsatlar onlara açılırken eş zamanlı kendilerine kapatılıyordur. Daha çok hizmet sektöründe çalışan bu grup içerisinde iltica geçmişi olanlar ise rekabetten ziyade dayanışmacı bakışa sahip olması ile ayrılmaktadır. Göç türü burada aracı faktör olarak öne çıkmaktadır. İltica göçmenleri arasında olumsuz bakan yoktur. Ekonomik kazanç perspektifi bireysel değerlendirmeleri açısından açıklayıcı değildir.

“Onlara harcanan paralar yüzünden...ev bile bulamıyoruz”

Almanya için ekonomik açıdan kârlı bir alışveriş değil.... Aldı ama nitelikli olanları alıp işte Türkiye’yle bu anlaşmayı yaparak niteliksiz olanları Türkiye’ye göndermekti planı. İnsani olarak bu doğru mu, yanlış bir şey tabi ki.... Ama bunu da yapamadı, anlaşma Türkiye komşularına yaradı. Biz burada onlara harcanan paralar yüzünden şu an Türk olarak Türkiyeli kökenli olarak dediğim gibi bir ev bile bulamıyoruz. Durum bizim için daha kötü oldu yani her konuda maalesef. (K3)

Ekonomik kazanç değerlendirmesi açısından olumsuz bakanlar sadece hizmet sektöründe çalışanlar değildir. Özellikle emek göçmenlerinin çoğu bu görüşe yakındır. Bireysel ve ülke genelindeki ekonomik değerlendirmeleri, Suriyelilerin getirdiği yük üzerine yoğunlaşmaktadır. Argümanlarında üzerinde en fazla durdukları konu, gelenlerin nitelikli olmaması üzerinedir. Bu görüşte olan katılımcılar için gelenlerin nitelikli olmaması, eğitim seviyesi, beceri kapasiteleri beklenen faydayı azaltan bir faktör konumundadır. Dolayısıyla Almanya’nın Suriyelilere açık kapı politikasını eleştirmekte ve durumu devletin sonunu bilmediği bir yola girmesi olarak görmektedirler. Bu görüşü ileri süren katılımcılar için verilen imkânlar neticesinde Suriyelilerin toplumda fark yaratan bireyler olması ve/veya kendi ekonomik

durumlarına fayda sağlayacağı ihtimali çok düşüktür. Onlara göre; Suriyeliler içerisinde nitelikli olanlar Türkiye’de kalmıştır veya ABD, Kanada, Danimarka gibi diğer Avrupalı devletleri sivil toplum örgütleri, uluslararası örgütler aracılığıyla seçerek ülkesine almıştır. Katılımcılar Almanya’yı daha dezavantajlı bulmakta, Balkan ülkelerinden Avrupa sınırlarına dayananları aldığını ve eleme, seçme imkânı olmadığını vurgulamaktadır. Çok az katılımcı gelenler arasında nitelikli olanların olduğunu ifade etmektedir. Bunu ileri sürenler kadınlara göre erkeklerde, Berlin’de yaşayanlara göre Köln’de yaşayanlarda, ikinci ve üçüncü kuşağa göre ilk kuşaklarda ve beyaz yaka ile emek göçmenleri yerine iltica göçmenlerinde daha yaygındır. Ama tam tersi örnekler de vardır.

Türkiye’dekiler tuzu kuru mesela, dükkân açmış, hayatını kurmuş hepsi. Bunlar parayla olacak işler, fabrika açan bile var haberler yapılıyor, konuşuluyor bunlar. Türkiye’de piyasa hareketlendi yani. Ama burada birden yığılma oldu. Almanya ne dedi, böyle olmayacak alalım dağıtalım; bu da olmadı. Hepsi burada anlayacağını, çoğu kimdir, ne iş yapar, neye yarar çok soru işareti. Kaç yıl oldu geldiler, az değil 3 yıl falan, hala yoklar piyasada. Demek ki 3 yıllık bir eğitim süreci falan işe yaramıyor. Plan ne anlaşılmıyor Suriyelilere dair. Almanya’nın ekonomisine anca darbe bence, zorlaştı bizim için de. Bak Merkel’in siyasi kariyeri bitti bu eleştirilerden, siz takip ediyorsunuzdur, yalan değil bu yüzden. (K18)

Bireysel ve Almanya üzerindeki ekonomik kazanç getirmediği düşüncesindekilerin üzerinde durduğu ikinci konu, ev bulmamak, işini kaybetmek gibi doğrudan mağduriyetlerini saymakla sınırlı değildir. Vergileriyle sağlanan imkânların hesabını soran üslupları da ortaktır. Genel olarak Suriyelilerin Alman ekonomisi için meslek ve dil kurslarının ve uyum çalışmaları gibi yapılanların işe yaramayacağını ileri sürmektedir. İlk gelen kuşakların katkısı olmayacağı, belki Almanya’da yetişen çocukların ileride fayda sağlayabileceği dile getirilmektedir. Bu bakımdan vergilerinin boşa harcadığına dair söylemleri, ithamları ekonomik zararda olduklarıyla eş anlamlıdır.

“Desteklerin karşılığı ne olacak, ne sağlayacak emin değilim”

Suriyelilerin Almanya’ya göçünden ekonomik kazanç sağlama konusundaki görüş farklılıkları bakımından öne çıkan bulgulardan bir diğeri, üçüncü kuşakların diğer kuşaklardan başka bir perspektife sahip olmasıdır. Ailelerine göre daha eğitilmiş

olup nitelikli işlerde çalışan ve gelir seviyesi daha iyi olan, daha iyi semtlerde oturan, daha az yardıma başvuran üçüncü kuşaklar genel olarak Suriyelilere olumsuz bakmamaktadır. Çıkar çatışması yaşamamaları ya da rekabet alanlarının daha az olması öngörülerıyla paralel risk değerlendirmeleri çoğunlukta bulunmamaktadır.

Üçüncü kuşaklar bireysel ekonomik kazançları açısından fayda görmediklerini düşünmektedir. Bunun yanında ülkenin ekonomik kazancı konusu eklenince fayda görmeyenler yarı yarıyadır. Kısaca Suriyelilere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmamakla birlikte Almanya için bedelinin daha fazla olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Burada Suriyelilerin iyi oluşları ve Almanya'nın bunun altından kalkacağına dair inanışlarının olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin; eğitim ve gelir seviyesi iyi olan üçüncü kuşak bir katılımcı ne ülkenin ne bireysel ekonomik bir fayda görmediğini, tek faydanın Suriyelinin yaşaması olduğunu belirtmektedir. Rasyonel Tercih Kuramı açısından bu kişinin fayda maksimizasyonu ile bakmadığı görülmektedir. Ama aynı zamanda bireysel bir zarar yaşamadığı ve rekabet alanı görmediği için de tehdit algısı yoktur. Dolayısıyla bireysel çıkarına zararı olmayan biri için olumsuz düşünmemesi bakımından Suriyeliye bakışı rasyonel tercih açısından nötr olabilir. Bakış açısının nötr değil olumlu olması ise göçmen kökenlilik, dini aidiyet, dünya görüşü gibi aracı faktörlerle değişmektedir. Sonuçta, ekonomik kazanç perspektifi ülkesel değerlendirme açısından tüm üçüncü kuşaklar için diğer kuşaklar kadar açıklayıcı değildir.

Ya buraya kadar gelebiliyorsa yetenekli mi oluyor, parası mı oluyor, zaten potansiyeli mi oluyor onu bilmiyorum. Benim gördüklerim çok yetenekli gözükmüyordu. Yani paralı, kendini kurtarabilecek falan birisini de görmedim ben şimdiye kadar.... Benim eşim Türkiye'den aile birleşimi ile geldiği için o kurslara katıldı, tek Türk eşimdi kurstaki, yüzde 98'i Suriyeliydi. Almanca kursunu geçebilen bir eşim bir de başka yerden gelen biri geçebildi. Yani sadece iki kişi ve Suriyeli değiller, eğitimleri iyi, kafalı tipler. O yüzden bu gelenlere bakıyorum da ne olacak, yapılanların ve desteklerin karşılığı ne olacak ne sağlayacak emin değilim. ... Bize, Türk toplumuna da bir yarar, sanmıyorum. Onların olumsuzluklarını biz de üstümüze alacağız. (B9)

Kısaca, üçüncü kuşak için Suriyelilere bakış açıları ile Suriyelilerin ülkeye ekonomik katkısı ayrı değerlendirmelerdir. Ülkeye kâr-zarar analizi yaptıklarında yarısı ekonomik açıdan zarar olarak yorumlamakta, ama bu değerlendirme bakış

açılarını değiştirmemektedir. Almanya için bu göç dalgasının iyi bir gelişme olarak görmeleri ise Suriyeliye olumsuz bakışa neden olmamaktadır. Başka bir ifade ile bireysel ile ülke arasında paralel değerlendirme her zaman yoktur. Diğer kuşaklar ile bu noktada ayrılmaktadırlar. Ekonomik kazanç ile rasyonel tercih arasındaki hipotez üçüncü kuşaklar için daha az açıklayıcıdır.

Beyaz yaka göçmenlere bakarsak işin doğrusu ekonomik kazanç perspektifleri pek yoktur. Onlar için Suriyeliler ile ilgili ne kazanç ne de zarar değerlendirmesi bulunmamaktadır. Suriyeliler ile ilgili bireysel yaşamlarında böyle değerlendirmeleri yoktur. Almanya için ekonomik kazanç sağlayıp sağlamadığı noktasında ise diğer göçmenlerin görüşleri gibi net ifadeler kullanmamaktadırlar. Kazanç sağlayacak ve zarara yol açan alanlar olabileceği şeklinde terazinin iki tarafını dengeleyen değerlendirme tarzına sahiptirler. Bu doğrultuda Suriyelilere ekonomik kazanç üzerinden bakışları olumlu ve olumsuzdan ziyade nötr karakterdedir. Fakat burada eklenmesi gereken bir nokta, beyaz yaka göçmenlerin Almanya'nın Suriyeliler politikasının arkasında ekonomik kazanç perspektifinin belirleyici olmadığına dair söylemleridir. Genel olarak siyasi konularda, Suriyeliler konusunda kendilerini dışarıda konumlandıran beyaz yaka göçmenler burada farklı bir pozisyon almıştır. Almanya'nın ekonomik değil imaj açısından kazancına odaklandığını vurgulamaktadırlar. Diğer göçmen kökenliler arasında da benzer görüş olmasına karşın başka konularda yorum yapmakta çekimser kalan beyaz yakalıların bu konuda böylesi ortak bir tutumla öne çıkması dikkate değer bir anekdottur. Almanya'nın Nazi geçmişi, Yahudi soykırımı silinmek istenen bir imaj olduğu için Suriyeliler konusunda adeta “nereden nereye geldik” tarzında bir resim verildiği özellikle her katılımcı tarafından farklı şekilde altı çizilerek ifade edilmiştir.

Yani sonuçta gidip de ülkenizde ölün artık hani burada kalamazsınız gibi bir hani faşist bir tutum takınmazlar ki bu anlamda zaten çok sıkıntılı bir ülke, geçmişlerinden dolayı çok utanıyorlar ve her konuda özellikle Yahudi meselesinde hassas oldukları için bu konuda da aslında benzer bir fiyasko olmaması adına çok dikkatli davrandıklarını düşünüyorum. (B11)

Sonuçta, ekonomik kazanç elde etme ile Suriyelilere bakış açısını test etmek beyaz yaka, iltica ve üçüncü kuşak bir arada düşünüldüğünde, en fazla emek göçmeni

bir ve ikinci kuşaklar için açıklayıcıdır. Bireysel ekonomik kazançları yanında ülkenin ekonomik kazancından dolayı fayda sağlayacaklarına ya da sağlamayacaklarına inanmaları Suriyelilere tutumlarını belirlemektedir. Onlar için ülke iyiye giderse kendileri daha iyi olacaktır, ülke kötüye giderse belki olumsuzlukları ilk hissedenler onlar olacaklardır. Bu paralel okuma özellikle gelir seviyesi orta alt, alt olup hizmet sektöründe çalışanlar için belirsizlikleri beraberinde getirmektedir. Suriyeliler şu an tam olarak istihdam piyasasında rekabet ettikleri aktörler olmasa da ileride ekonomik kayba uğramalarına sebep olacak bir risk faktörü gibi değerlendirilmektedir. İstihdamdan sonra dile getirdikleri konu ise konut piyasasındaki daralma ile ilgilidir. Gerçekten Suriyelilere olumlu bakanların bir kısmı bile bunu ifade etmiştir. İstedikleri evlerde, semtlerde ikamet edememenin sorumlusu Suriyelilere sunulan ev imkânları görülmektedir. Bu bakımdan ekonomik kayıp değerlendirmesi çok yaygındır. Üçüncüsü, vergilerinin boşa gitmesi konusundadır. Vergileri üzerinden barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçları sağlanan Suriyelilerin aldıkları kadar fayda sağlamayacakları sık ifade edilmektedir. Tüm bu olumsuz değerlendirmeler yanında Suriyelilerin göçünün ülkenin lokomotif olacağını, hatta Almanya'yı aşip Avrupa içinde bu dinamizmi sağlayacağını belirtenler vardır. Suriyelilerin göçünün ülkedeki yaşlılık, ara elaman eksikliği, genç nüfusa ihtiyaç gibi sorunları çözmesi dolaylı ekonomik kazanç sağlayacağını ifade edenler gelir seviyesi orta üst, üst olan ve eğitilmiş kişilerde yaygındır. En önemlisi ise Suriyelileri çalıştırmanın, ucuz iş gücü sağladığını ifade edenlerin tutumudur. Bu görüştekiler Suriyelilere olumlu bakmakta; fakat kendisinin çalıştırmayı düşünmediğini söylemektedir. Çalıştırmaya sıcak bakanlar ise bunu fayda sağlamak, kazanç elde etmek gibi ifadelerle değil yardım olarak tanımlamaktadır. Türkiye kökenli katılımcılar, Suriyelilerden nemalanan tarzında bir imajdan rahatsızlık duymaktadır. Onlar için durum ya da vermek istedikleri imaj, rasyonel tercihteki yarar mantığından ziyade Suriyelilere yardım, destek gibi anlama gelmektedir. Son olarak beyaz yaka göçmenlerin ekonomik kazanç üzerinden değerlendirmeleri yok denecek kadar az olmasına karşın Almanya için önemli olanı ekonomik kazançla açıklamamaları ortaktır. Suriyelilerin göçünün Almanya için imaj kazanımı olduğuna dair vurguları dikkat çekicidir.

D. Rasyonel Tercih ve Geri Dönme

H.1.d. Suriyeliler arasında savaş sonrasında, güvenli bir istikrarın sağlanması durumunda kendi ülkelerinde daha iyi imkânlarla sahip olacağını düşünenler geri dönmeyi düşünürler

Almanya'daki Türkiye kökenliler Suriyelilerin ülkelerinde savaş bittiği ve can güvenliği tehdidi kalmadığı, emniyetli olduğu zaman dönüp dönmemesi konusunda öngörüler, Suriyelilere bakışlarına dair tutumlarını gösteren faktörlerden biridir. Rasyonel Tercih Kuramında maksimum çıkar sağlama hedefi çerçevesinde düşünüldüğünde Suriyelilerin nerede daha iyi pozisyonda olacağını hesaplaması burada belirleyicidir. Bu aşamada karar alıcının bilişsel kapasitesi ve çevresel faktörler devreye girmektedir ve varsayımları ile öngörüler oluşmakta, ardından risk ve olasılık kademelendirmeleri devreye girmektedir (Aldrich, 1993: 248). Suriyeliler böyle bir noktaya geldiklerinde yani savaş bittiğinde geri dönme veya dönmeme kararını alırken kurama göre daha büyük fayda sağlayacağına inandığı seçeneğe odaklanacaktır. Suriye'de daha fazla olanak sağlayacağını düşünenler dönme eğiliminde olacaktır.

Göç literatüründe geriye göç yani köken ülkeye göç kararı Kaya ve Orchard (2020: 96-97)'in üzerinde durduğu gibi daha az çalışılmış bir konudur. Yazarlar buna ek olarak, geriye göç kararını neden aldıklarından ziyade Bascom (2005) ve Omata (2013)'nin eserlerine atıf yaparak yeniden-entegrasyon, yeniden-katılma gibi konuların ve emek göçmenlerinin pozisyonlarının daha fazla çalışıldığını belirtmektedir. Hâlbuki gerek ekonomik çöküş gerekse otoriterizm gibi pek çok nedenle ilgili bilhassa mültecilerin çatışma bitmeden ya da bittikten sonra ülkesine geri dönme kararı üzerinde çalışılması gereken konular arasındadır. Kuşkusuz Suriyeliler de dünyada en büyük mülteci, sığınmacı krizi olarak adlandırılan göç dalgasının aktörleri olarak kritik pozisyonundadır. Üstelik Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 2018 Küresel Raporuna göre ülkedeki işsizlik yüzde 55, aşırı fakirlik yüzde 70 oranında olmasına rağmen 2018 sonunda 210, 950 Suriyeli ülkesine geri dönmüştür (BMMYK Küresel Rapor, 2018: 141, 144). Dolayısıyla oranlar ve onların izinde nedenselliği inceleyen çalışmalar yazında özel önemdedir.

Göçmenlerin köken ülkelerine göçleri mülteci, sığınmacı gibi zorunlu göçmen kategorisindeki kişiler için pek çok kriterle ilişkilidir. Çatışmanın barış inşasına evrilmesi, istikrar, demokrasi, insan hakları, ekonomik toparlanma ve olanakların mevcut olması, güvenlik, gıda temini gibi pek çok yönden köken ülkenin durumu geri dönüş üzerinde etkilidir. Bunlar yanında göçmenlerin psikolojileri, travma sonrası durumları da kuşkusuz kararları üzerinde önemli ağırlıklı önemdedir. Koser ve Kuschminder (2015: 8) gönüllü geriye göç üzerinde menşe, transit ve varış ülkesindeki yapısal koşullar, sosyal ve bireysel koşulları içine alan bireysel özellikler ve ilişkiler ile politika müdahalelerin etkili olduğunu ifade etmektedir. 8 köken, 3 transit, 4 ev sahibi toplam 15 ülkede 273 kişiyle mülakat yaptıkları çalışmalarında karar alma açık ara en önemli olanın varış ülkesi koşullar olduğunu, sırasıyla bireysel faktörler, sosyal faktörler, politika müdahaleleri, menşe ülkedeki koşullar olduğu sonucuna ulaşmıştır. İş bulmanın zorluğu ya da çalışma hakkı olmaması, belgesiz ya da göçmen yaşamaktan yorulmak, vatan ve aileyle yeniden birleşme arzusu, gönüllü geri dönüş programlarından faydalanma avantajı, köken ülkede iş olanaklarının göç kararında etkili olduğu görülmüştür. Harild, Christensen ve Zetter (2015) ise raporunda “ilk kimler, daha sonra kimler göç eder, kim asla geriye göç etmez ve nedenleri ile ev sahibi devletin tavrı, entegrasyonun rolü, uluslararası yardımın etkisi, politik-ekonomik bağlam nasıl etkili olur” başlıklarını 8 ülkeye geriye göç üzerinden irdelemişlerdir. Aslında ne zaman, kim, niçin bu kararı alıyor odaklarıdır. Köken ülkesine geriye ilk önce dönecekler için menşe ülkede fırsatlara erişim, geri kazanma ve hane geçimini sağlamanın önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazarların geri dönüşü teşvik eden ama garantilemeyen koşullar olarak saydıkları “güvenlik, yeterli hizmetlere erişim, barınma ve geçim imkânları” üzerinden ilerleyen Kaya ve Orchard (2020: 97-98) Almanya’daki 889 Suriyeliyi kapsayan çalışmalarında Rasyonel Tercih Kuramı çerçevesinde kâr-zarar analizlerine göre geri dönüşlerin nasıl olacağını test etmiştir. “Çatışma bölgelerinde şiddetin seviyesi, makroekonomik faktörlerin refah, sosyo-ekonomik statü, eğitim üzerinde etkisi, bireysel ve uluslararası düzeyde sosyal ağlarla ilişki ve yaş, cinsiyet, medeni hal gibi kişisel farklılıkların” geriye göç üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

Suriye’de koşullar düzlediğinde, olgunlaştığında ve can güvenliikleri garantilendiğinde Suriyelilerin tercihlerinin ne olacağı üzerine varsayımlar değişmektedir. Bu varsayım ve öngörülerin neler olabileceğine yönelik çerçeve için Harild, Christensen ve Zetter (2015)’in raporundaki sorular ışığında, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin geri dönüşüne dair görüşleri “ilk kimler gider ve kimler asla gitmez” başlıkları altında incelenecektir. Türkiye kökenlilerin Almanya’dan kim döner sorusuna dair fikirlerini “*ölkelerinde daha iyi imkânlar sahip olacağını düşünenler geri dönmeyi düşünürler*” hipotezi kapsamında bu başlıklarda irdelemek iki açıdan önemlidir. Birincisi Almanya’daki Suriyelilere dair kafalarındaki imaj hakkında bilgi vermektedir. İkincisi ise Suriyelilerin geri dönmesi, yüzde kaçının geri döneceği, kimlerin dönmek isteyeceği kimlerin istemeyeceğine dair yorumları kendi hayatlarından ve kâr-zarar analizlerinden izler taşımaktadır.

1. İlk Kimler Geri Döner?

Türkiye kökenliler arasında kim döner sorusuna verilen en sık cevaplardan biri Suriye'nin geleceğinde rol almak isteyenler olmuştur. Katılımcılara göre, ülkesinde statü edinebilecekler ve oradaki imkânlardan daha fazla fayda istifade edebilecek kesimler geri dönüşü düşünecektir. Hatta belki ilk geri dönecekler fırsatları yakalamak isteyenler olacaktır. Bu bakımdan Türkiye kökenlilerin kim döner sorusuna cevabı büyük oranda hipotezle uyumludur.

Ama gariban, fakir bunlar nasıl dönsün? Bence onlar dönmez. Fakir ülkede fakir olmak daha zor. Burada sosyal devlet var, yardım alır geçinir. Ama Suriye'de fakir olsa ne olacak, kim kime yardım edebilecek? Eğitim seviyesi de etkili olur. Eğitimli olanlar zaten tüm ülkelerin kucak açtığı ve hayat kuran kesim olduğu için içlerinde dönenler az olur. Belki milliyetçi ruhu güçlü olanlar döner, ülkesi için çalışmak ister. Bir de zenginler yeni fırsatlar için döner. Burada yükselmesinin sınırı var; Suriye'de çok daha zengin olabilir. (K20)

“Üst düzeyde pozisyon edinebilecekler gider”

Köken ülkesine geriye ilk önce dönecekler için menşe ülkede fırsatlara erişim, geri kazanma ve hane geçimini sağlamanın önemli olduğu Harild, Christensen ve Zetter (2015: x) raporlarındaki örnek olay çalışmaları ile vurgulanmaktadır. Örneğin; kırsal alandan gelen mülteciler için topraklarını geri alma ve erişim elde etmek, geçim kaynaklarını yeniden kurma umudu Afgan, Angola, Güney Sudan'da geri dönüşlerde etkili olmuştur (Harild, Christensen ve Zetter, 2015: 60-63, 71-77, 132-135). Ancak etnik ve mezhepsel ayrım sürecinin parçası olarak toprak ve mülklere el koyma geri dönüş ve dönülse bile Irak ve Bosna-Hersek örneklerinden görüldüğü gibi başarılı yeniden entegrasyona sekte vurmuştur (Harild, Christensen ve Zetter, 2015: 85-91, 114, 122). Bunun yanında sosyal ağlar ve finansal kaynaklara erişimin yeniden bütünleşme ve geçim üzerinde etkisi sebebiyle geri dönüşte etkili olduğunu Gana'dan dönen Liberyalılar ve Tayland'dan dönen Kamboçyalılar üzerinden anlatmışlardır (Harild, Christensen ve Zetter, 2015: 108-111, 127). Türkiye kökenlilerin görüşleri özellikle geri kazanma ile yakından ilgilidir. Suriye'de toprakları ve arazileri olanların, ekonomik statüleri geçmişte iyi olanların geri döndüklerinde bunları kaybetmedikleri bir durumda dönecekleri vurgulanmaktadır. Bununla birlikte yeniden kurulan bir ülkede statü ve ekonomik kazanç elde

edebileceklerin dönüşü düşünecekleri ileri sürülmektedir. Aslında can güvenliği, emniyet sağlandığı bir koşulda ilk sayılan gerekçe maddi koşullar ile ilgilidir. Kendisine ve ailesine bakmanın ötesinde gittiğinde zengin olabileceği, önemli bir pozisyona gelebilme ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte sırasıyla en güçlüden zayıfa beyaz yakalılar, emek ve iltica göçmenleri geri dönüşler açısından rasyonel tercih değerlendirmesine ekonomiyle ilgili olmayan unsurlar katmaktadır. Emek göçmenleri vatan sevgisi, vatanını özleme şeklinde beyaz yakalılar yalnızlık çekme gibi hisleri değerlendirmeye katmaktadır.

İleride şekillenecek Suriye’de söz sahibi olabilmek için üst düzeyde pozisyon edinebilecekler gider. Böyle ülkesine katkı ve kendisi için gider diyorum. Mutlaka böyle düşünmenin etkisi olacaktır, burada hep sığıntı kalmak istemeyeceklerdir. (B28)

“Tutunamamış insanlar geri döner”

Rasyonel Tercih Kuramı merceğinde Türkiye kökenlilerin tutumları arasında farklılıklara bakıldığında, Suriyelilerin gitmek isteyeceğini düşünenlerin oranı Almanya’ya iltica ile gelenler ve 2000 sonrası göç edenlerde en düşüktür. Misafir işçi göçmen kuşaklar ise gidenlerin olacağını daha çok ifade etmektedir; fakat oransal bakıldığında bu görüştekiler çok azdır. Sonuçta tüm katılımcılar içinde küçük bir azınlık geri dönmek isteyecekleri görüşünü paylaşmaktadır.

İltica kökenli katılımcıların ezici çoğunluğu dönüşleri gelir elde etme ile açıklamaktadır. Almanya’dan iyi olacağına inanmanın itici bir faktör kabul etmektedirler. Beyaz yaka göçmenler ise maddi statüler, kazançlar yanında “aile, eş, arkadaş edinme, sosyal dışlanma, adaptasyon” konularına girmiş ve sentez düşünceler dile getirmiştir. Bu açıdan, Suriyelilerin çok azının gideceğini ileri sürülmesi yanında görüşleri hangi grubun gideceği noktasında ayrışmaktadır. Beyaz yakalılar, Suriye’ye dönülmesi kararında ya da Almanya’da iyi gelir elde edip etmemeyi tek açıklayıcı olarak görmemektedir. “Suriyelilerin tek başına olup olmaması, ailesinin gelip gelmeme ihtimali, yurduna özlem duyma, ikinci sınıf hissetme” gibi duygusal unsurları kâr-zarar değerlendirilmesinde önem atfedilen noktalardır. Sosyal ve bireysel koşullara yaptıkları bu vurgu, maddi çıkarları bakımından işlerin yerinde olması ya da daha refah yaşamının kalmayı garantilemediği anlamındadır. Onlar için maddi

imkânları iyi olanların bu tarz sebeplerle dönme ihtimali güçlüdür. Eğer dönmeyi düşünmüyorsa bu açıkları kapatmanın yollarını arayacaktır. Ayrıca beyaz yakalılar, geri dönüşü ilk düşünenler olarak tutunamayan, iş bulamayan Suriyelileri saymaktadır. Almanya’da ekside değerlendirdikleri bu kişilerin Suriye’ye gittiklerinde kayıp hissini daha az yaşayacaklarına inanmaktadırlar.

Gerçekten tutunamamış, hiçbir şey bulamamış, umutsuz olan insanlar geri dönecektir. Ailesini buraya getiremeyen insanlar olabilir. Ama okula giden, bir şekilde çalışmaya başlamış olanlar kesinlikle dönmeyecektir. Ailesini getirme yoluna bakacaktır ya da onlarsız devam edecektir. (B29)

2. Kimler Geri Dönmez?

Göçmenlerin gönüllü geri dönmesi üzerine yapılan çalışmalarda neden tercihlerinin bu yönde olmadığına dair pek çok etmen sıralanmaktadır. Kuşkusuz buradaki hipotez en önemli unsur olan güvenlik, emniyetin sağlandığını varsaymaktadır. Ancak evlerin ve altyapının fiziksel yıkımı, kentleşmenin yeniden inşası, hizmet ve yönetim kapasitesindeki düşüş, devlet dışı siyasi oluşumların varlığı devam ettirme ya da siyasi ve etnik çatışmaların yeniden alevlenme ihtimalleri gibi pek çok olumsuzluk sayılabilir (Harild, Christensen ve Zetter, 2015:29). Buna sosyo-politik, ekonomik krizler, eğitim standartlarının yakalanamaması gibi yeniden inşa ve kalkınma aşamasındaki pek çok problem eklemek mümkündür. Örneğin; Omata (2013: 1283-1284) eve dönüş olarak tanımlanan bu sürecin kolay olmadığını 14 yıllık savaş sonrasında Gana'dan geriye göç eden Liberyalı mülteciler üzerindeki çalışmasında ortaya koymuştur. Evlerine dönen insanların artık evlerinin kalmadığını, havaalanları ya da geçiş merkezlerinde 72 saat kaldıktan sonra terk etmeleri gerektiği ve merkezlerden tanıdıkları kalanların gerekli işlemleri tamamladıktan sonra görece daha rahat geçiş yaptığını; ancak bir yakını kalmayanların bir yeri olsun ya da olmasın oradan ayrılmak zorunda olduğu gibi örnekler vermektedir. Dolayısıyla Arias, Ibáñez ve Querubin (2014: 209)'ın yazdığı gibi köken ülkede arazi, mülkiyet sahibi olmak, sosyal ağlar, ekonomik fırsatlar gibi avantajlar geriye dönüşte hayatı kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında bazı dezavantajlar kolay kolay yok olmamaktadır. Yazarlar bilhassa Kolombiya'da zorla yerinden edilmişlerin geriye göçlerini inceledikleri makalesinde doğrudan bir saldırı ile yerinden edilenler ile korumasız hanelerin yani aile reisi kadın olan veya etnik azınlıkların geriye göç etmeyi istemediklerini ortaya koymaktadır.

Suriyeliler arasında kim gider sorusu yanında neden gider ya da gitmez tartışması açısından görüşlerini ortaya koymalarında Rasyonel Tercih Yaklaşımının açıklayıcı olduğu örnek fazladır. Türkiye kökenlilerin genel eğilimi -sebepleri farklılaşmakla beraber- Suriyeliler için Almanya'nın daha iyi seçenek olacağı ve dönmeyecekleri yönündedir. Dahası Türkiye kökenliler için Suriyelilerin kararına dair görüşlerinde dikkat çeken ayrıntı, katılımcılar arasında görüşleri belirleyen faktörün,

sadece kazancı en üst seviyeye çıkarmakla ilgili olmamasıdır. Suriyelilerin tercihlerini yaparken Simon (1957: 30)’un belirttiği “kısıtlı en iyi” ya da “tatminkâr” seçeneği önceleyeceğine dair inanışları güçlüdür. Katılımcılar Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri en kârlı seçenek olsa bile seçilmeyeceğini düşünmektedir. Savaş bitmesine, can güvenliği olmasına rağmen risk almak olarak kabul edilmektedir ve maliyeti göze alınmayacak kadar büyüktür. “Kurulu düzeni bozma” fikrine sıcak bakmayarak fırsatları değerlendirme fikri yerine olanı koruma hedef konumundadır. Kısaca optimal dengeyi belirleyen belirsizliktir. Başka bir ifadeyle belirsizlik faktörü katılımcılar için bakış açısını belirleyen parametre olmuştur. Onlar için Suriye’de devam eden çatışma ortamı tamamen bitse, Koser ve Kuschminder (2015: 8-9)’in saydığı ekonomik, sosyo-ekonomik, emniyet ve güvenlik ana unsurları açısından sıkıntı olmasa dahi yeniden-entegrasyon sıkıntıları yaşanacaktır.

“Dönmek isteyeceklerini zannetmiyorum”

Suriyelilerin kendi devletlerinde normal savaştan önce şartlarıyla şimdiki Almanya’daki şartları karşılaştırdığında burada daha iyi şartların olduğunu görüyorlar. Ekonomik olsun başka yönlerden olsun. Bu şartları, özellikle ekonomik güvenceli yaşamı yani işin olmayınca veren, çocuğuna veren ülkeyi bırakıp da dönmezler. Savaşın bitmesi bir daha Suriye’nin ne olacağı, bu şartları bırakın eski şartları sağladığı bir dönem gelir mi muamma. Nereye gideceği belli olmayan dönem gelir. Bir mantığı yok yani ben tahmin etmiyorum, neredeyse kimse gitmez. (K9)

Rasyonel Tercih Kuramı lensleriyle kim döner ve dönmez olasılık değerlendirmeleri ve nedenlere dair açıklamalar, Türkiye kökenliler için kendi göç deneyimlerinin Suriyelilere uyarlanması gibidir. Tahminleri, olasılık hesaplamaları, risk faktörleri yani tüm kâr-zarar analizlerinde kendi hayatlarından izler görülmektedir. Katılımcıların her biri hayatından, Almanya ve Türkiye karşılaştırması yaparak soruya yanıt vermiştir. Kısaca, Almanya’ya göç etmiş kuşakların Suriyelilerin geleceği için yorumları aslında kendileri için yaptıkları kâr-zarar analizinin cevabını yansıtmaktadır. Göç türü ne olursa olsun, hangi kuşak ve eğitim, gelir, siyasi eğilim vb. olursa olsun değişmeksizin geri dönüşlerin çok sınırlı olacağı fikri hâkimdir.

20 sene bir ülkede yaşad mı, geldiği ülke ne durumda olursa olsun o geri gitme fikri artık gerçekçiliğini kaybeder; anca geçmişle özdeşleşmek için yaşlılıkta buradaki Türklerin yaptığı gibi gitmek ister. O da tam gidiş olmaz, biraz bura

biraz ora olur. Öbür türlü kendiliğinden 20 sene sonra temelli dönmek zor. Hayatı burada olacak, tekrar baştan başlamak istemezler. Kumar gibi geliyor bana öyle gitmek. (K1)

“Almanya’nın Türkiye’den daha gelişmiş olması, hakların daha fazla olması, Almanya’da hayat kurmaları” en fazla dile getirilen gerekçeler olmuştur. Bilhassa “işsiz kalsan da sigortanın ve maaşının olması, çocuğun olduğunda verilen yardımlar ve tanınan izin, işe dönme garantisi gibi imkânlar, daha iyi eğitim ve istihdam fırsatları, Alman pasaportunun gücü, Almanya ile sınırlı kalmayan Birlik içinde daha geniş bir alanda fırsatlardan faydalanabilmek” gibi maddi gerekçeler sıklıkla vurgulanmıştır. Almanya’da kalmanın avantaj olarak görülmesinde maddi olanaklar bakımından sunduğu hayat standardı belirleyici görünmektedir. İşin ilginç çok az katılımcı demokrasi, insan hakları gibi değerler, Almanya’da karşılaşılabilecekleri zorluklar ve/veya ayrımcılık ve hisleriyle ilgili yorum yapmıştır.

“Hep Suriye’den daha avantajlı olacak”

Pragmatik bakmak gerekirse hiçbirinin dönmeyeceğini düşünüyorum. Çünkü oturum iznine sahip olurlarsa eğer iyi bir eğitim fırsatları var. İyi bir iş imkânı da var. Eğitimliyse zaten tutunurlar burada. Güven sağlansa bile yıkık bir ülkeye gitmek çok anlamsız olur. Almanya pasaportu mesela dünyanın en güçlü pasaportlarından birisi, hep Suriye’den daha avantajlı olacak. Adam burada kaldığı zaman eğitimini diğer ülkelerde alma ihtimali var. Bütün AB kapıları ona açık, çok iyi üniversitelere girebilir, dil faktörü var, yeni bir dil öğreniyor çocukları vs., iş bulur başka ülkelerde bile yaşar. Durum böyle olunca bana kalsa Almanya’da kalacak mülteci sayısı fazla olur. Bu fırsatları ne ülkesinde ne Türkiye’de bulur. (K23).

Türkiye kökenlilerin geri dönme üzerine fikirleri göç türleri, kuşak farklılıkları, siyasi eğilimleri, cinsiyet, eğitim ve gelir seviyeleri gibi aralarındaki farklara göre en az değişen başlık olması açısından önemlidir. Eğitim, gelir, Berlin ya da Köln’de yaşanalar, birinci ve diğer kuşaklar vb. ayrımlara göre görüşlerde belirgin değişiklikler gözlemlenmemektedir. İltica göçmenleri ile emek göçmenlerinin çoğu değerlendirmesindeki farklılık ya da beyaz yaka göçmenlerin nötr pozisyonları burada bozulmaktadır. Geri dönmeyecekleri ya da çok azının geri dönecekleri konusunda görüşleri ortaktır. Farklılıkları “kim döner” sorusuna verdikleri yanıtlardadır.

Zaten canını kurtarmışlar. Burada aç kalma ihtimalin, sağlığın bozulduğunda ortada kalma gibi durumun yok. Bu imkânlarda yaşayan, yarınını güvende

hisseden insan mutlu olur. Zaten bu insanlar Almanya'ya gelmek istedi, bilerek de buraya geldi. Başka yeri tercih etmedi, pankartlarda başka başkanların adı yoktu. (K28)

İltica kökenli katılımcıların ezici çoğunluğu düşük gelir gruplarının dönmeyeceğini ya da dönemeyeceğini özellikle vurgulamamaktadır. Beyaz yaka göçmenler tam tersine iyi işi olan, hayatını rayına oturtmuşların Suriye'ye geri dönmeyi düşünceği görüşündedir. Beyaz yaka göçmenler aynı zamanda maddi statüler yanında “aile, eş, arkadaş edinme” gerekçeleriyle sentez düşünceler dile getirmiştir. Sonuçta, Suriyelilerin çok azının gideceğini ileri sürülmesi yanında görüşleri hangi grubun gideceği noktasında ayrılmaktadır. Oransal olarak iltica ve beyaz yaka göçmen kategorisindeki kişilerde Alman devletinin zorlaması olmadığı takdirde gönüllü geri dönüşlerin yüzde 1-5 gibi çok sınırlı oranlarda kalacağına inanmaktadır. Tam bu nokta aslında Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin pozisyonlarını okumalarında yine kendi pencerelerinden, kendi deneyimlerinden ilham aldıklarını göstermektedir.

Muhtaç olanlar orada kalanlar veya ölenler, onlar hala oradalar. Öldüler ya da halen çamurun tozun toprağın içindeler ve onlar terk etmediler. Etmezler de. Öbürü tuzu kuruları ve orta sınıftakilerdi yani göç edenler. O halkanın çoğu şu anda Türkiye'dekiler. İlk onlar çıktı ülkeden, zenginler, paraları vardı, toprakları vardı bilmem ne yaşamlarını garantiye almak için geçici olarak oraya geldiler, dönecekler onların büyük bir bölümü. Almanya'ya gelenler biraz daha düşük gelir grubu, yani Türkiye'de ve diğer yerlerde tutunamayalar ya da daha sonradan kaçma imkânı yaratanlar. Zenginlerin aksine onların dönmesi daha zor, burada kalırlar. (B13)

Göç deneyimi iltica olanlar, istihdam piyasasında vasıfları bakımından yetersiz olanların ve iyi gelir elde edemeyenlerin geri dönmeyi hayal bile etmeyeceğini düşünmektedir. Suriye'de ya da başka bir ülkede şansı az olan bu kişiler için Almanya'da kalmak daha iyi seçenektir. Dolayısıyla odaklandıkları yaşam kalitesi ve gelecek beklentisine dairdir. Düşük gelirli için Alman sosyal devletinde yaşamın daha rahat olduğunu vurgulamaktadırlar, kendileri olmasa bile çocuklarının kaderinin değişebileceği; çünkü fırsat eşitliğinin daha fazla olduğu sıklıkla ileri sürmektedirler. Buna karşın beyaz yaka göçmenler için maddi öncelikler yanında manevi ikilemler devrededir.

“Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiçbirini istemez”

Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin geri dönüşüne dair fikirlerinde çoğunluğun kalacağı şeklindeki ortaklık, kendi göç deneyimleriyle kurdukları bağ ile yaptıkları açıklamalar aynı zamanda Suriyelileri Almanya’da kalıcı gördüklerinin resmini vermeleri açısından önemlidir. Hangi göç türü olursa olsun Almanya’ya göç edenlerin genelde kaldıkları ve Almanya’nın göç ülkesi olduğu açıklama şeklidir. Bu açıdan Suriye’deki savaş ve başarısız devlet pozisyonu sadece kalıcılıklarını güçlendiren bir olgu gibidir. Suriye’deki durum Almanya’ya göç etmelerinin sebebidir; fakat geri dönüş Almanya göndermezse bir seçenek olarak tercih edilmeyecek olandır. Köken ülkelerinde savaş bitse ya da istikrar sağlansa bile çok azının döneceği fikri yine kendileri ve diğer göçmen kökenlilerle kıyaslanarak açıklanmaktadır. Bu bakımdan Almanya’daki tüm göçmen kökenlileri ortak kaderde görme söz konusudur. Her bir göçmen kökeninin geleceği için Almanya’da yaşamak avantajlarının bırakılamayacak bir seçenek gibidir. En azından riskleri daha az olması sebebiyle kısıtlı en iyidir.

Dönmek isteyeceklerini zannetmiyorum. Yani burada yaşamının konforu, rahatlığı terk edilebilecek seçenek değil. Suriye’ye bağlılık olduğunu da düşünmüyorum hani göçmenlerde. Türklerde bile yok, onlarda da yok amiyane tabirle. Biz Türkiye’ye geri dönüş yapanların da yapamayıp geldiğini çok biliyoruz. Suriyeliler için neden farklı olsun? (B14)

Almanya’daki Suriyelilerin geçici ve kalıcılığının ekonomik çıkarlarını etkilemesi önemli bir konudur. Özellikle Suriyelilere bakışı nasıl etkilediğini test etme açısından burada iki sonuç ortaya çıkmaktadır. İlki, iltica ve beyaz yaka göç arka planına sahip olanlar açısından kalıcı olanın hangi Suriyeliler olacağının olumlu ve olumsuz bakışta etkili bir fark yaratmamasıdır. Siyasi iltica ile gelenler bir şekilde Almanya’da kalacaklarını, sistem içerisinde yer bulacaklarını ve kendileri gibi olacaklarını düşünmektedir. Bu grup Suriyelileri ekonomik fayda ve zarar analizi olarak görme fikrine daha mesafeli durmaktadır. İkincisi, ekonomik göçmen kuşaklar için Suriyeliler konusunun daha kritik olmasıdır. Suriyelilerin kalıcı olmasının ekonomiye yük getirmesi sebebiyle kendi imkânlarına ortak olacakları ve gelecekte bazı yardımlardan faydalanamayacaklarına, işsiz kalabileceklerine daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Özellikle orta yaş, orta eğitim ve orta gelir kategorisindeki katılımcılarda bu endişeler görülmüştür. Berlin’deki orta, orta alt ve alt gelir

seviyesindeki kadın katılımcılar kalıcı olmalarına en fazla ses çıkaran grup olarak öne çıkmıştır.

Az önce dediğim gibi misafir misafiri istemez, ev sahibi hiçbirini istemez. Biz de gerçekten böyle durum. Suriyelilerin gelmesi sanki rahatımız kaçıyor gibi. İstemiyoruz doğru, kendi ülkemizdeymişiz gibi oluyor burası, kendi ülkemi bırakıp buraya gelmemin bir anlamı kalmıyor gibi. Yani çok çalışıyorum iyi kazanamıyorum, ev bulamıyorum, yardım onlara hep. Ee o zaman ben niye buradayım, ne için? Hani nerede Almanya'da olmanın faydası bana?... Biz yorulduk gerçekten, madem onlar geldi biz dönelim o zaman. Gerçekten böyle dönenler de var. Bakın son yıllara, görüyoruz biz. Bura artık bizim için cazip değil. (B6)

Özetlersek; Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar için birbirinden farklı kategorideki kişiler üzerinde kim gider kim gitmez yorumları söz konusudur. İltica edenler tutunamayan ve düşük gelirlilerin Almanya'da daha güvenceli olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden zenginler, kurtarmışlar için geri dönme seçeneği daha fazladır. Buna karşın beyaz yaka göçmenler geri dönmeyi iş bulamayan ve tutunamayanların düşüneceğini; çünkü kendi ülkesinde fırsat yakalama açısından şansının fazla olabileceği görüşünü paylaşmaktadır. Bunun yanında ailesinden uzak olmak, yurdunu özlemek, statü bakımından aşağıda hissetmek gibi faktörleri daha fazla hesaba katarak kâr-zarar analizine sadece maddi çıkar temelli bakmadıkları anlaşılmıştır. Emek göçmenleri içerisinde de yurdunu seven, ülkesine katkı sunmak isteyen, ülkesinde görev alabilecekler dönebilir tarzında bir sınıflandırma öne çıkmıştır. Ancak tüm bu yorumlar yani kim döner sorusu Türkiye kökenliler için çok önemli bir yer tutmamaktadır; çünkü hangi göçmen türü ya da aralarında siyasi eğilim, cinsiyet, eğitim, gelir, kuşak farkı olursa olsun katılımcıların tümü geri dönüşlerin çok sınırlı olacağına güçlü inanmaktadır.

Emek göçmenlerinde Suriyelilerin geri dönüşlerine dair piyasa temelli okuma daha egemendir. Kalıcı ve geçicilik ağırlıklı olarak maddi unsurlar üzerinden kâr-zarar analizi ile yapılmakta ve bireysel deneyimlerinden yola çıkmaktadır. Genel kanı, Suriyeliler için kalkınmış bir ülkede yaşamının gerek yardımlar gerek hayat güvencesi gerekse alışmak gibi sebeplerle her şey düzelse bile daha belirsiz Suriye'ye göre tercih edilmeyeceği yönündedir. Bu bakımdan Suriyelilerin dönüp dönmeyecekleri, kimlerin dönüp dönmeyeceği ciddi bir tartışmaya yol açmadığı söylenebilir. Bu bulgu aynı

zamanda Suriyelilere bakış açılarının kısa dönemli değerlendirme görülemeyeceğinin ispatı gibidir. Almanya’da orta ve uzun vadede Suriyelilerle ilişkilerine dair ipuçları barındırmaktadır.

Almanya’ya göç eden Suriyelilerin döneceğini düşünmek, ilişkileri kısa vadeli görmek ile uzun vadeli görmek kâr-zarar analizini değiştiren etkiler barındırabilir. Nasıl ki vize serbestisi olan Avrupa ülkelerinden kısa dönemli çalışmak için gelenlere ya da kendileri gibi birkaç kuşaktır Almanya’daki emek göçmenlerine bakış açıları farklıysa Suriyeliler de kendi şartları içerisinde değerlendirilmektedir. Bu noktada orta ve uzun vadede Almanya’da kalıcı görmek piyasa temelli bakış açısını devreye sokmaktadır. Suriyelileri artık Almanya’da beraber yaşayacakları aktörler ele almalarına yol açmaktadır. Bu bakış bilhassa ekonomik göçmenler içerisinde görece kırılgan pozisyonda olanlar için “zorunlu göç, sığınmacı, mülteci, savaş, mağduriyet” gibi kavram ve olguları bulanık hale getirmektedir. Suriyelilere savaştan canını kurtaranlar, mağdur göçmenler yerine rekabet edecekleri aktörler olarak bakmalarına vesile olmaktadır. Bu bakış açısının başladığı an, aslında Suriyelilerin Almanya’da artık kalıcı olduklarını düşündükleri andır. Bu sebeple Rasyonel Tercih perspektifi açısından kim döner, dönmez ve sebepleri üzerine sorulara verilen yanıtlardaki detaylardan çok Suriyelileri orta ve uzun vadede kalıcı görmelerini ortaya koyması bakımından bu değerlendirmeler önemlidir.

E. Rasyonel Tercih ve Suriyeli Nüfus

H.1.e. Almanya'daki Suriyelilerin sayısı artarsa maddi kayba uğrayacağını düşünenler olumsuz bakar

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı sadece yaşadıkları dönemle sınırlı değildir. Suriyelilere yönelik geçmiş algıları etkili olduğu gibi gelecekte yaşanacaklara dair öngörülerini bakış açıları ve değerlendirmelerinde bir yere sahiptir. Bilhassa gelecek beklentisi kâr-zarar analizinde belirleyici özelliktedir. Beklentileriyle paralel olumlu, nötr veya olumsuz bakış açıları şekillenmekte ve pozisyonlarını belirlemektedirler. Bunun ana dayanağı, topluma sonradan eklenen yeni aktörleri rakip algısıdır. Rakip algısını güçlendiren iki ana etken ise Suriyelilerin geçici veya kalıcı olacağına dair öngörülerini ve ne kadar Suriyeli olduğu ile ilgilidir. Almanya'daki Suriyelilerin sayısının artması rakiplerinin artması anlamına gelmektedir.

Almanya'daki Suriyelilerin oranının artma ihtimali Türkiye kökenli katılımcılar arasında tartışmalı bir konu olarak öne çıkmaktadır. Göçmen karşıtı hareketlerin genel özellikleri olarak (Freeman, 2006: 637)'in saydığı “önyargı, korku, güvensizlik ve korumacılık” pek çok katılımcının ifadesinde vardır. Suriyeliler yeni gelenler olarak hem sosyal uyumu bozanlar hem de yaşadıkları tüm güvenlik problemlerinin, ekonomik sorunlarının kaynağı haline gelmektedir. Bazı katılımcılar için adeta Almanya'nın refahı Suriyeliler göçüyle bozulmuştur. Onlar yüzünden gelecekte bugün sahip oldukları maddi ve siyasi ayrıcalıklarını sürdürme güçlükleriyle karşılaşacağını düşünenler vardır. Bir de bu boyutta olmamakla birlikte Suriyelileri Almanya'da oyun değiştirici görenler bulunmaktadır. Sonuçta katılımcıların yarısından fazlası Suriyelilere karşı suçlayıcı söylemler geliştirmektedir. En önemlisi de bu söylemlerin Suriyeli nüfusunun artması ihtimaline karşı güçlenerek ortaya çıkmasıdır. Bu açıdan Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenler arasında Suriyelilerin nüfusu üzerine eğilimler göç türlerine göre üç alt başlık halinde incelenecektir.

1. Emek Göçmenlerinin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri

Göç ve göçmen karşıtlığı üzerine psikolojik, sosyolojik, ekonomik farklı temellerde pek çok çalışma mevcuttur. Bilişsel katılık (Falter ve Schumann 1988), güvensizlik (Falter 1994), grup çatışma algısı (Jenssen ve Pedersen 1991), siyasi güçsüzlük (Seipel et. al. 1995) gibi psikolojik yönlerini öne çıkaran çalışmalar, göçmenlerle ilişki kurmama (Girard 1971), kötü eğitim (Küchler, 1996), kırsal çevre (Perrineau, 1985) gibi sosyolojik açıklamaları tercih eden çalışmalar ve davranışın temelinde maddi çıkarları gören yani ekonomik tatminsizliğe (Sears et. al., 1980; Downs, 1957) bağlayan çalışmalar geçmişten beri yapılmaktadır (aktaran: Fetzer, 2000: 5-6). Bunun yanında toplumda hangi kesimlerin göçmenlere daha olumsuz yaklaştığı sıklıkla ele alınmaktadır. Örneğin; Quillian (1995: 587) bireysel ve çıkar perspektifli açıklamaların ortak yanlarını “işçi sınıfı, yaşlılar ve daha az eğitilmiş kesimlerin göçmenlere karşı daha önyargılı olduğu sonucuna erişmesi” olarak özetlemektedir (Maykovich, 1975; Hyman, Wright ve Reed, 1975; Case, Greely ve Funchs, 1989). Kısaca ekonomik perspektifin temel mantığı piyasadaki rekabet fikriyle ilgilidir. Bu yüzden göçmen sayısının artmasının olumsuz yansımaları olacağı varsayımı, daha katı bakış açısına yol açmaktadır.

Rasyonel Tercih perspektifi, bireylerin önyargılarıyla çıkarları arasında yakın ilişki olduğu görüşüne yaslanmaktadır. Quillian (1995: 588) yaklaşımın oranlardaki artışla birlikte nasıl okunabileceğini Blumer (1958)’a atıfla anlatmaktadır: “*kıt kaynaklar için rekabeti artırması, üstünlük hissini kaybolmasına yol açabilmesi, bazı alanlarda ayrıcalık ve avantajların azalacağı kaygısı, diğerlerinin hedeflerine dair şüphe ve korkuların önyargıları körüklemesi*”nden bahsetmiştir. Realist çatışma varsayımlarını daha çok çoğunluk ile azınlık arasında incelendiği bu sınıflandırma farklı göçmen grupların birbirine bakışında kullanmaya da elverişlidir.⁴⁵ Zira Almanya’daki Türkiye kökenliler için Suriyeli nüfusundaki artış fikri, maddi kayba uğrayacağı hissiyle iç içedir. Özellikle kendilerini Almanlara karşı kaynak

⁴⁵ Ancak burada belirtilmesi gereken nokta Blumer (1958: 3) ve diğer yazarların grup pozisyonlarına dair çalışmalarının ırksal önyargılarla ilgili olmasıdır. Hangi ırk gruplarının hangi ırk gruplarının üyelerine karşı önyargılı tutum takınmasına odaklanan bu literatürde bireylerin antipati, düşmanlık, nefret, hoşgörüsüzlük ve aurasız durumları daha çok hâkim sosyal grubun alt gruplara bakışını anlatan bir model olarak kullanılmaktadır (Hogg ve Abrahams, 2001: 75).

paylaşımında dezavantajlı gören bireyler için bu görüş geçerlidir. Göçmenler içerisinde daha büyük bir paylaşım istenmemekte, bu rekabeti çıkarına ters bulmaktadırlar. Suriyelilerin kendilerinden daha başarılı, çalışkan, yetenekli olabileceği ihtimali ise piyasadaki belirsizliği artırmaktadır. Kendileri yerine Suriyelilerin tercih edilebileceği kaygısı, statü ve ayrıcalık kaybı olarak görülmektedirler. Aynı zamanda toplumun genel tarafından daha fazla dışlanma ihtimalleri sebebiyle Almanya'ya daha fazla Suriyelinin göçü istenmemektedir. Gerek doğrudan maddi kaynaklar gerek dolaylı statü kaybı hissi bu tarz karşı çıkışa yol açmaktadır. Fayda-maliyet değerlendirmesi açısından Suriyelilerin artışı olumlu yorumlayanlar yok denecek kadar azdır. Örneğin “Müslümanların sayısı artıyor ve güçleniyoruz” ya da “Almanya göç ülkesi bunun kanıtı” tarzında görüşler vardır. Bunlar maddi kazanımdan ziyade statü yükselmesi olarak avantaj görülmektedir. Ancak karşı çıkışın en büyük argümanı da bir kademe aşağı inmek şeklindedir.

“Yabancılar öfke olur, suçlarlar”

Kaldıramaz burası daha fazla Suriyeliyi. Yani yapmaz da zaten Almanya böyle bir şeyi daha fazlasını alacağını sanmıyorum.

Araştırmacı: -Yani sayının artması buradaki şartları değiştirir mi diyorsunuz? Sizi etkiler mi?

-Değiştirir, her şeyi değiştirir. Şey gibi mesela Türkiye nasıl şu anda kaosta burası da aynı duruma düşer. Buradaki tüm bizler için riskli olur. Biz özgüvenimizi kaybederiz.

Araştırmacı: -Biraz açar mısınız?

-Şimdi yabancılar öfke olur, suçlarlar. Bizim de statümüz geriler. Kötü olanlardan, istenmeyenden oluruz. İşte işe giremeyiz, ev vermezler falan diye düşünüyorum. (B4)

“Bir şey değiştirmez.”

Türkiye kökenliler arasında Suriyelilerin sayısının artmasına işçi göçü ile gelenler daha tepkili yaklaşmaktadır. Sayının artmasını olumsuz değerlendirmekte ve bundan etkileneceğine dair daha güçlü inanışları vardır. Üstelik bu kategorideki göçmen kuşaklar için durum statü sarsılması yanında doğrudan işsiz kalmak, okul bursu alamamak gibi somut kaynaklar üzerinden değerlendirilmektedir. Hayatı, hayat standartları için riskler barındırabileceğini düşünenler ortaokul ve lise eğitimi

seviyesindekiler arasındadır. Durumun değişmeyeceğine ya da az değişeceğine inanlar üniversite ve üstü eğitimlilerdir. Bu grup içinde Suriyeli nüfusunun artmasıyla hayatı için herhangi bir belirsizlik yaratabileceğini, ekonomik kazancının etkileneceğini düşünen çok az kişi çıkmıştır. Özellikle ekonomik kayba uğrayacağını düşünenler bu şekilde yaklaşmaktadır. Dolayısıyla görüşlerinde bir değişim çalışmada tam anlamıyla ortaya çıkmamıştır.

Burada Suriyeliler sayı artışı olsa bize bakış da değişmez, bizim durumumuzda. Bu Almanya'da ilk göç dalgası değil. Sürekli savaş olan bölgelerden insanlar geliyor. Ayrıca Birlik ülkelerinin sayıları arttıkça da buraya göç oldu. Biz biliyoruz bu hikâyeyi. Suriyeliler de sayıca artsa bir şey değiştirmez. (K16)

2. İltica Göçmenlerinin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri

İltica deneyimine sahip olanlar arasında Almanya'daki Suriyeli nüfusun artması yorumlarda değişime sebep olması bakımından çarpıcıdır. Bu soru, Suriyelilere bakışta daima olumlu tutumlarıyla öne çıkan iltica göçmenlerinin olumlu tutumdan olumsuzaya kayan bir eğilime sahip olabileceğini göstermiştir. Başka bir değişle iltica göçmenleri arasında sayının artmasının kendi hayatlarında olumsuz etkiler doğuracağı tezini ileri sürenler görülmüştür. Dolayısıyla “kalıcı ve geçicilik, kimler kalır ve kalmaz” değerlendirmelerinden görüşleri etkilenmeyen bu kategorideki katılımcıların bazıları için Almanya'da Suriyelilerin yeni bir göç dalgası tercih edilmeyen bir durum olabilmektedir. Şartlar değiştiğinde Türkiye kökenliler arasında bakış açılarında değişim kimler arasında yaşanabileceğini göstermesi bakımından bu soru çalışmada analizi güçlendirmektedir.

“Almanya çok da alsın istemem”

Almanya'da 80 kişiye 1 kişi katıldı. Yani Almanya gibi ekonomik gelişmiş olan bir ülke bu sorun değil diye düşünüyorum. Bu ikiye çıksa ne olur yine yapabilir bunu. Biz çok etkilenmeyiz gibi. Ama bu arttıkça kapasite zorlanır; çünkü bu insanlar alıyor sadece yani vermiyor bir şey ekonomik olarak. Irkçılar da ekonomik sebepler sayacak, suçlayacak. Aslında onlar Doğu Alman, çalışmayan tipler. Kendilerine bakmıyorlar, göçmenleri suçluyorlar. Bizi de sevmedikleri için bu yaygın olur. Halkın arasında bir tepki doğabilir. Ben o yüzden Almanya çok da alsın istemem. Suçlanan sokakta ben olacağım için. (K28)

“Bence yanlış bir soru, bu insan yaşamı”

Almanya'ya iltica yoluyla göç eden katılımcılar arasında Suriyeli nüfusun artmasının hayatlarında sorun yaratmayacağını ileri sürenler çoğunluktadır. Ne Berlin'de ne de Köln'de erkeklerin tavrı değişmemiştir. Bu kategorideki kadınların çoğunluğu ise erkeklerle paralel tutumda olmakla beraber sayının fark yaratacağını ifade etmiştir. Cinsiyet üzerinden kaygılarda farklılaşma gözlemlenmiştir. Görüşlerinde değişim gözlemlenen bu katılımcılar, kendi hayatlarının ekonomik olarak sarsılmayabileceğini; daha da önemlisi kesinlikle statülerinin geriye gideceğine dair endişelerini ifade etmiştir. En çok dile getirdikleri konu, yabancı ve İslam düşmanlığı olmuştur. Almanya'da göçmen kökenlilerin ve kendileri gibi Batı dışı

köken ülke ve İslam dinine mensup olanların artması kendi hayatlarını, statülerini riske sokan bir gelişme olarak okunmaktadır. Suriyelilere olumlu ve olumsuz bakış değişmemekle beraber, nüfusun artması Suriyelilerin göçüne bakış açısını değiştirebilmektedir. Özellikle statü, saygınlık bakımından gerileme istenmeyen bir durumdur. Bu endişenin kadınlar gibi erkeler tarafından da ifade edilmesi ortaktır. Farklı olan, erkeklerin yabancı ve İslam düşmanlığı gibi konulara yaklaşım tarzıdır. Onlar için bu statü sarsılması istemedikleri bir durumdur; ama bakış açılarını değiştiren bir kaygıya yol açmamaktadır. Odaklarında sadece Suriyelilerin kurtulması vardır. Suriyeliler veya insan yaşamı ile kıyaslama yapmak asla mümkün görülmemektedir. Tam da bu noktada saydıkları örneklerde maddi kayba uğrama, ekonomik zarar görme, rekabette dezavantaj gibi ihtimallere kadınlardan daha fazla değinmelerine de şahit olunmuştur. Aslında örtük bir şekilde rasyonel tercih açısından fayda-maliyet açısından zarar göreceği ihtimaline inanmakla beraber duruşu değişmemektedir.

Suriyelilerin gelmesi bizim hayatımızı etkilemedi. Kim böyle der anlamıyorum. Ben kesinlikle işimizi alacaklar, hayatımız riske girecek diye düşünmüyorum. O insanlar gelmezse belki de ülkesinde ölecek, belki gemide. Belki çocuklu çocuğu ölecek. Ben nasıl daha fazla yardım edebilirim diye bakıyorum. ... Sayıları artsa da bence yanlış bir soru, bu insan yaşamı. Tabi burada ev sıkıntısı çıkabiliyor. Ev kiralari 2 katı hatta daha fazla arttı falan; ama insanların canından bahsettiğimiz için, katliamdan kaçmış insanlar için böyle bakmayı kabul edemiyorum.... Nasıl ben çalışıyorsam, Afgan'ı, Iraklısı çalışıyorsa Suriyeli de çalışacak. Almanya böyle her milletten insan var, ben işimden kötü yaparsam, soruna sebep olursam çıkacağıma inanıyorum. (K26)

3. Beyaz Yaka Göçmenlerin Suriyeli Nüfusuna Dair Görüşleri

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar içerisinde beyaz yaka göçmenler, Suriyelilerin nüfusunun artmasına dair güçlü endişe duymamaktadır. Kendi statülerini riskli görmemelerinin altında Suriyeliler ile kendileri arasında eşitler arası bir piyasa olmadığına dair düşünce vardır. Bu açıdan kâr-zarar analizlerinde Suriyelileri hesaba katmamaktadırlar. Bu kategorideki katılımcılar, avantajlı oldukları varsayımlarıyla uyumlu olarak sayının artmasını genel olarak sorun etmemektedir. Bunun temeli, kendilerine rakip olarak Almanları ya da diğer beyaz yaka göçmenleri görmeleridir. Suriyeliler içerisinde beyaz yaka göçmenin az olduğu ve olacağı görüşünde oldukları için herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

“Başımıza istemediğimiz işler açılabilir”

Beyaz yaka göçmenler içerisinde ağırlıklı eğilim Suriyelilere karşı nötrdür. Doğrudan Suriyelileri hedef alan ya da suçlayan söylemleri bulunmamaktadır. Lâkin Suriyeli nüfus artışı noktasında birtakım tereddütler su yüzüne çıkmıştır. Aynı piyasanın aktörleri olarak rakip görülmeseler bile Suriyelilerin sayıca artışı çok istenmeyebileceğinin emareleri vardır. Bu Almanya'daki kendi göçmenlik serüvenlerinin daha yakın zamanda başlamasından kaynaklı endişeleriyle ilgilidir. Diğer göçmen kategorisindeki katılımcıların doğrudan göçmen karşıtlığı yüzünden statü ve ekonomik kayıp korkusundan farklı olarak Almanya'nın göç sistemini revize edebileceği, politik olarak göçmenlere yönelik yeni uygulamaların yürürlüğe girebileceği ve bazı noktalarda kendilerinin mağduriyet yaşayabileceğine dair düşünceleri mevcuttur. Mevcut kazanımlarını düşük bir ihtimal dahi olsa kaybetme ya da bazı olanakların kısılması ve zorlaşması arzu etmedikleri bir gelişmedir.

Ben geldim, çok uzun zaman olmadı; ama pek görmüyorum sanki Suriyeli. Hala konteynerlerde kalıyorlar sanırım, iş yerinde zaten yoklar. Yolda falan esmer insanlar var; ama Türk, eski göçmenmiş Suriyeliymiş çıkarması zor sanki. ...Bence her gün sokakta görse insanlar U-S banlarda falan korkabilir, işte Almanya Almanlarındır gibi sözler edebilirler. Tam olarak bilmiyorum ama yanlış olabilir belki dediklerim ama yine de belki Türkiye gibi düşünüyorum hala, demek istediğim böyle tartışmalarda tüm göçmenleri istemiyoruza gelebilir iş, yani herkes öyle olmaz Almanya'da ama neo-Naziler falan da var, başımıza istemediğimiz işler açılabilir. Gerçekten çok

bilmiyorum, gelse ne olur, sayı artsa, Almanya için durum tam ne. Sadece sesli düşündüm siz sorunca diyelim. (B33)

F. Değerlendirme

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışının analizinde temel düşünce bireylerin maddi kazançları ve statüleri açısından yarar sağlayıp sağlamadığıdır. Kuramsal bakışa göre; Suriyelilerin gelişinden fayda sağlayacağını düşünenler olumlu, sağlamayanlarsa olumsuz bakmalıdır. Ekonomideki risk alma ve olasılıkları hesaplama gibi Almanya'daki kısa ve uzun vadede kazanımları ve prestijleri bakımından etkileri tutumlarının temel dayanağıdır. Rasyonel Tercih perspektifinin hipotezi bazıları için doğrulanırken sosyoloji ve ekonomi arasında korelasyonu doğrulanmakta; bazıları için yanlışlanırken bazen ikisinin farklı olabildiğini göstermektedir.

Almanya'da Türkiye kökenlilerin Suriyelilere dair görüşlerinde gelir ve eğitim seviyesi, ekonomik kazanç sağlamaları bakımından ayrımlar mevcuttur. Gelir ve eğitim seviyesi yükseldikçe ve maddi kazanç sağladıkça rakip hissiyatının azalmasıyla olumlu görüş hâkim olmalıdır. Ancak maddi kazanç açısından olumlu bakış eğilimi genel olarak doğrulansa da gelir ve eğitim seviyesine dair kuramsal varsayımların tam bir tasdiki söz konusu değildir. Berlin'de alt, orta alt ve orta gelir seviyelerinde kadın katılımcıların Suriyelileri maddi çıkarları açısından tehdit görmesi yanında Berlin'deki aynı gelir gruplarındaki erkekler tam tersine Suriyelileri kendilerine rakip görmemektedir. Benzer bir tehdit algısı aynı gelir grubundaki Köln'deki katılımcılarda da yoktur.

Olumlu bakış açısının en büyük motivasyon dayanağı Suriyelilerin ekonomik pozisyonları, mesleki statülerini ve prestijleri bakımından tehdit olmamasıdır. Türkiye kökenliler bu noktada Almanya'da 1960'lardan beri yaşayan göçmen kökenli bir halk olarak aralarındaki farkın kapanmasını çok mümkün görmemektedir. Genel olarak daha Almanya'ya yeni göç etmiş bir halk ile kendilerini aynı statüde görmemektedirler. Olumlu bakışta bir diğer önemli unsur ise göç deneyimleridir. Alt gelir grubunda olsa bile olumsuz bakmayanlar misafir işçi kökenli değildir.

Eğitim bakımından Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında en çarpıcı nokta, üniversite terk, üniversite ve üstü eğitim seviyesindekiler ile ilkökul ve altı eğitim seviyesindekilerin Suriyelilere bakışlarının büyük oranda örtüşmesidir. Her iki

grup da olumlu bakmaktadır. Bu bakımdan kuramın hipotezi iyi eğitimlilerin toplumdaki, piyasadaki yerlerinin kolay değişmeyeceğine inanmasıyla bağlantılı Suriyelilerin kendi yaşamları üzerinde etkisinin hissedilir olmayacağı görüşünü desteklemektedir. Mamafih en alt eğitim seviyesindekilerin Suriyelileri tehdit ya da rakip algılamaması noktasında anlamlı ortaklıklar yakalanamamıştır. Suriyelileri ekonomik kazanç yerine mağdur, savaştan kaçan bir halk olarak görmek gibi sebepler burada baskın gelmiştir. Dolayısıyla rasyonel bir tercih bu grup için çok açıklayıcı değildir.

Maddi kazancın bakış açısına etkisi konusunda en belirgin bulgu, kazancın sadece bireysel değerlendirilmemesidir. Türkiye kökenliler için mesele aynı zamanda ülkenin iyi oluşuyla alakalıdır. Katılımcıların gelecek beklentileri ile Almanya'nın Suriyeliler konusunda kazançlı çıkıp çıkmaması bakış açısının itici gücüdür. Suriyelilerin Almanya'ya maddi kazanç sağlayacağını düşünenler olumlu, düşünmeyenler olumsuz bakmaktadır. Burada yaşadıkları ülkenin geleceği ile kendi bireysel gelecekleri arasında korelasyon fikri baskındır. Ancak tam bu mikro-makro korelasyonunda üçüncü kuşak emek göçmenleri farklılaşmaktadır. Aralarında ülke için iyi bireysel olarak olumsuz, ülke için kötü bireysel olumsuz gibi farklı perspektifler mevcuttur. Daha da önemlisi ülke için iyi ya da kötü değerlendirmesinin Suriyelilere bakış üzerinde baskın etki yaratmamasıdır. Suriyelilere olumlu ve olumsuz bakış açıları ile Suriyelilerin göçünü değerlendirmeleri arasındaki kurdukları ilişki birinci ve ikinci kuşaklar gibi paralel değildir.

Rasyonel Tercih gözünden kısa ve orta vadede Suriyeliler ile ilişkileri belirleyen bu faktörler yanında uzun vadede Suriyelilerin Almanya'da kalıcı olup olmamaları ve olası yeni göç dalgası konularında bakış açıları önemlidir. Özellikle düşüncelerinde geçicilik ve kalıcılığa ve Suriye nüfusundaki olası artışa göre değişim yaşanıp yaşanmayacağı test edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamı Almanya'nın gönderme seçeneği dışında Suriyelilerin dönmeyeceğini ya da çok azının geri dönüşü düşünceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Almanya'da birlikte yaşamalarını uzun vadeli bir durum olarak değerlendirmektedirler. Kendi göç deneyimlerinden hareketle geri dönmeme gerekçelendirilmiştir ve en önemli unsur belirsizlik olarak öne çıkmıştır. Kim döner sorusuna farklı cevaplar verilmekle beraber Suriyelilerin

ülkesine dönmemesi rasyonel olan kabul edilmektedir; çünkü onlara göre özellikle maddi kazançlar bakımından Almanya her zaman daha iyi olacaktır. Daha da önemlisi kalıcılık perspektifinin piyasa temelli bakış açısını yaygınlaştırmasıdır. Özellikle emek göçmenlerinde Suriyelilerin koşul ve yaşadıklarıyla empati yapmayı azaltan etkiler barındırdığı gözlemlenmiştir. Suriyeli adeta piyasada konut, istihdam, statü için rekabet ettikleri aktörlere dönüşmektedir. Bu rekabetten etkilenmeyeceğini düşünenler olumlu, diğerleri tam tersi olumsuz tutumlarıyla öne çıkmaktadır.

Suriyelilerin Almanya’da kalıcı olduğu kabul edilmiş bir olgu olmakla beraber Türkiye kökenliler için Suriyeli nüfusu oldukça kritik bir konudur. Türkiye kökenliler Almanya’ya daha fazla Suriyeli gelmesini kendileri için kaynakların, imkânların kısılacağı ve vergi gibi bedellerin artacağı bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Hatta Suriyelileri rakip görmeyen, ülkeye ve kendisine maddi fayda sağlayacağına inananların bile şiddetle karşı çıktığı gözlemlenmiştir. Sayının artması Türkiye kökenlileri genel olarak tedirgin eden ve riskli pozisyona sokan bir durum olarak algılanmaktadır. Özellikle Almanlara göre ikincil pozisyonda olmaları, sosyal yardımlardan daha fazla faydalanmaları, kamu dışı işlerde çalışmaları daralan emek piyasasında ve maddi kaynaklarda artan rekabet Türkiye kökenlileri endişelendirmektedir. Ayrıca daha fazla sığınmacı ya da mülteci gelmesi sebebiyle yabancı ve göçmen kökenli olmalarından ötürü statülerinin sarsılacağına, hedefte ve mağdur olacaklarına dair kaygılar taşımaktadırlar. Bu konuda kendisinin en az etkileneceğini düşünenler ise beyaz yaka göçmenlerdir, olumsuz görüş pek ifade etmemişler; ama kendileri için yasal birtakım değişiklikler olabileceği kaygısıyla risk almak istememektedirler.

Özetle; Türkiye kökenlilerin arasında Suriyelilerin Almanya’ya gelişinden *fayda sağlayacağını düşünenler olumlu bakar* hipotezi toplumda üst ve alt sınıflar yerine orta gelir, orta eğitim, orta kazanç sağlayan gruplar tarafından daha karmaşıktır. En fazla karşı çıkışlar emek göçmeni bu sınıflandırmaya giren katılımcılar arasında gözlemlenmiştir. Beyaz yaka göçmenler kendilerini konuların dışında görerek nötre yakın pozisyonadadır. İltica ile gelenler ise eğitim seviyeleri, gelir seviyeleri, maddi kayba uğramaları bakımından kendisiyle aynı kategorilere olanlara kıyasla oransal

olarak hep daha pozitif yaklaşıdır. Dolayısıyla mesele biraz da kendi bireysel yaşamışlıklarıyla ilgilidir ve kuramın perspektifi dışında kalabilmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN GRUP KİMLİKLERİ ÜZERİNDEN ANLAMLANDIRILMASI

Sosyal Kimlik Kuramı, özünde, bireylerin toplumsal varoluşlarının grup kimlikleriyle anlamlandırıldığı ve değer bulduğu iddiasını merkeze alan bir yaklaşımdır. Kurama göre grup aidiyetleri içeride ve dışarıda olana bakışı belirlemektedir. Bu bakış açısında temel olan özsaygı arayışıdır. Mensup olunan grup kimliğinden özsaygı duyma hissi, grup dışı ile grup içini kıyaslamaya dayanmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar her şeyden önce Suriyelilerin göçünü oyun değiştirici olarak okumaktadır. Suriyelilerin kitlesel bir göç akımı, Almanya'daki göçmen demografisini değiştirmiştir. Almanya'daki Suriyeliler, Türkiye kökenlilerden sonra en kalabalık göçmen toplum haline gelmiştir. İkincisi, Suriyelilerin savaş mağduru olması sebebiyle hâkim toplumdan gördükleri muamele diğer göçmen gruplara göre görece olumlu olduğuna dair bir algı vardır. Almanya'da Suriyelilere hoş geldin kültürü olarak anılan konjonktürde pek çok gönüllülük hareketi, Suriyelilere Açık Kapı Politikası Suriyelilerin diğer göçmen kökenlilere göre daha olumlu bir pozisyonda olduğu görüşüne yol açmaktadır. Son olarak Türkiye kökenliler ile gelenler arasında bölgesel, etnik, dinsel ortaklıklar bulunmaktadır. Tüm bunlar kapsamında Suriyelilerin göçü, Almanya'da kartların yeniden dağılımı gibidir. Yeni durum, Türkiye kökenlilerin grup kimlikler açısından risk ve fırsatları beraberinde getirmektedir. Suriyelilerin grup içi ve grup dışı algılanmasına göre bakış açısı çeşitlilik göstermektedir.

Türkiye kökenliler Almanya'da göçmen bir toplum olarak güç asimetrisinde negatif tarafta yer almaktadır. Türkiye kökenliler göç ve göçmenlik tartışmalarından, hâkim toplumda kabul ve karşı çıkışlardan etkilenen gruplar arasındadırlar. Yeni göç dalgası ile ülkedeki göçmen sayısı bir anda artması ve Almanya Hükümetinin resmi söylemlerinde “göç ülkesi” ifadesinin vurgulanması bir taraftan göçmen aidiyetinin daha makbul olmasına yol açarken diğer taraftan göçmen karşıtlığını körüklemektedir.

Göçmen karşıtlığı ise Batı dışı ve Müslüman kökenli toplumlar üzerinden yapılan bir tartışma olarak kamuoyunda sıklıkla tartışılmaktadır. İkincisi, gelenler savaş mağduru olması sebebiyle diğer göçmenlerin maruz kaldığı düşmanca tutumlardan ayrılmaktadır. Nitekim Verkuyten, Mepham ve Kros (2018) ya da Kogut ve Ritov (2017a ve 2017b) gibi pek çok yazar, zorunlu ve gönüllü göçmen karşılaştırması üzerinde durmuştur. Buna göre; gönüllü göçmenlere bakışta daha kızgın ve hakları konusunda daha isteksiz bir atmosfer söz konusu iken zorunlu göçmenlere bakışta empati daha yaygın ve güçlüdür. Mültecilerin insani krizin kurbanları olarak görülmeleri ve korunmaya muhtaç pozisyonları adeta diğer göçmenler aleyhine bir durum yaratmaktadır. Koruma altına alınanlar karşısında keyfi gelen ve kalan, tüm düşmanca söylemlerin hedefinde genel kategori olan göçmenler durmaktadır (Wyszynski, Guerra, Bierwiazzonek, 2020: 1-2 ve Erbaş ve Türker, 2019: 891, 894). Bu noktada Türkiye kökenlilerin bakış açısında ikilemler mevcuttur. Türkiye kökenli katılımcılar için Suriyelilere devlet ve toplum nezdinde kucak açılması göçmen kökenlilerin kabulü açısından olumlu bir gelişmedir. Hatta kendileri de savaş mağduru olarak bakmaktadır. Ancak aynı zamanda Suriyelilerin korunaklı statüleri ve kabulleri karşısında ötelenen pozisyonda hissettikleri de gözlemlenmiştir. Buna kendilerinin 60’lardan beri aşama aşama büyümeleri karşısında hızlı statü kazanma hissi eklendiğinde biz ve onlar ayrımı güçlenmektedir.

Bu bölümde Türkiye kökenli katılımcıların Suriyelilere bakış açıları Almanya’daki grup kimlik ve aidiyetlerine kısa bir değerlendirme başlığından sonra “Almanya’daki Türkiye Kökenliler Gözünden Suriyeliler: Bizden mi Onlardan mı” sorusu üzerinden “din, etnik köken, göçmenlik” grup kimlikleri üzerinden irdelenecektir. Ortaklık ve farklılık algılarına göre bakış açıları test edilmeye çalışılacaktır. Son alt başlık olarak ise sosyal kimlik ve yardım ilişkisi bakımından “Kim kime neden yardım ediyor?” başlığı altında grup kimliklerindeki değişimler irdelenecektir.

A. Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Sosyal Kimliklerine Kısa Bakış

Sosyal Kimlik Kuramı açısından, Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışlarında kendilerini nerede gördükleri, nasıl tanımladıkları belirleyicidir. Bunun bir sacayağında hâkim toplum, bir diğerinde toplumdaki diğer göçmen gruplar vardır. Göçmen kökenli olmaları sebebiyle köken ülkelerine dair değiştiremedikleri ve Almanya'da edindikleri aidiyetleri öyle ya da böyle, eksik ya da fazla bir arada bulunmaktadır. Bu ikisi her zaman uyumlu da değildir, bazılarında daha uyumlu bazılarında daha uyumsuzdur. Dolayısıyla hâkim toplumla aynı sosyal kategoride kendilerini değerlendirmemektedirler. Aynı zamanda Türkiye kökenliler diğer göçmen gruplar ile aynı grubun üyeleri yaklaşımı geliştirememişlerdir. Hatta Türkiye kökenlilerin diğer göçmen kökenliler ile kıyaslamalarında özsaygı arayışlarında kendilerini daha iyi hissetmelerine yarayan bir değerlendirme söz konusudur. Almanya'da hâkim toplumla yaptığı kıyaslamalardan daha baskın olan diğer göçmenlerle yaptıkları kıyaslamalardır. Kendilerinin diğer göçmen kökenliler ile bazen dini bazen etnik köken bazen de göçmenlik açısından daha üst bir mevkide konumlandıkları gözlemlenmiştir.

Azınlıkların hâkim toplumla ilişkisi açısından kimlik aidiyetleri üzerine farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar göçmen toplumlar için kullanılmaya elverişlidir. Mesela, Berry (1997) dört seçenek olarak “entegrasyon, ayrışma/bölünme, asimilasyon ve marjinalleşme”yi saymıştır. Davidio, Gaerner ve Saguy (2015: 1525-1526) bu sınıflandırmayı göçmenlerin çoğunlukla ilişkisi bakımından alt ve üst grup kimlikleri sınıflandırması ile incelemiştir. Çift kimlikte her iki kimlikte güçlüdür, farklılıkta alt kimlik güçlü ama üst kimlik değildir, tek grupta alt kimlik düşük ama üst kimlik güçlüdür, ayrı bireyler olarak adlandırdıkları durumda iki kimlik de zayıftır. Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar ile yapılan mülakatlarda öne çıkan kendilerini Alman kimliği ile tanımlamamaları olmuştur.⁴⁶

⁴⁶ Gerek Avrupa'da gerek Almanya özelinde Türkiye kökenlilerin yaşadıkları topluma aidiyetleri üzerinde pek çok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Wets (2006: 85) Avusturya ve Belçika'daki Türklerin misafir ülkeden marjinalleşmesi üzerine çalışmasında bu iki ülkenin Türkiye'den küçük nüfuslu olması,

Almanya'ya entegre olmuş daha genç kuşaklar bile kabul görmediklerine inandıkları için aidiyet tanımlamasını Alman kimliği ile yapmamaktadır. Hogg (2016: 7)'un belirttiği kimlik inşasının çift taraflı ve etkileşimli bir süreç olması Türkiye kökenliler için geçerlidir. Kendilerini nasıl gördüklerinden belki daha fazla Almanlar tarafından nasıl tanımlandıklarına göre aidiyetleri şekillenmiştir. Genel olarak doğuştan edindikleri, anavatanlarıyla bağlantılı aidiyetlerinin hak ettiği saygı ve itibarı görmediğine inanmaları ile hâkim toplum aidiyetinden bir noktada uzaklaştıkları görülmüştür. Özellikle okul, iş hayatı, mahalle ortamında yaşadıkları ayrımcılıklara dair örnekleri katılımcıların çoğu vermiştir. Kısaca Berry (1997)'nin sınıflandırmasında “ayrışma” ve Davidio, Gaerner ve Saguy (2015)'in ayrımında “farklılık” genel resmi vermektedir.

Beyaz yaka ve eğitilmiş göçmenlerde daha sentez ve güçlü Türk Alman, Türkiyeli Alman tarzında kimlikler ya da Avrupalı Müslüman, Avrupalı, Avrupalı Türk gibi başka bir üst kimlik aidiyeti olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Beyaz yakalılar “ayrı bireyler” ya da “marjinalleşme”ye yakın iken; eğitilmiş göçmenler ve ikinci ve üçüncü kuşaklar “entegrasyon” ve “çift kimlik” kategorilerine yakındır. İlticaya başvurarak göç edenler arasında ise diğer göçmenlerle ortaklık vurgusu daha güçlü olması ile “ayrı bireyler” kategorisinin örnekleri vardır. Ancak hiçbir katılımcı tek Alman kimliği ile kendisini tanımlamamıştır. Hatta çift kimlik, ayrı bireyler kategorileri bile oldukça azdır. Ellemers, Kortekaas ve Ouwerkerk (1999: 375)'in değindiği doğuştan kazanılan ile gönüllü, sonradan edinilen grup kimliği ayrımında ibre ilk taraftadır. Almanya'daki Türkiye kökenliler ile ilgili benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalar da vardır. Örneğin; Constant, Gataullina ve Zimmermann (2009: 282) Türkiye'den gelenlerin Almanya içerisinde kökenlerini en güçlü muhafaza eden grup olduğunu, menşe ülkelerine aidiyetlerinin ve bağlılıklarının yüksek iken Almanya'ya aidiyet hislerinin ortalama göçmen kökenlilerin çok altında kaldığını ortaya koymuştur. Almanya'daki konumlarını ayrışma ile tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Ehrkamp (2005: 346-347) ise Türkiye kökenli göçmen kuşakların menşe

Avrupa dışı ülkeden gelmeleri sebebiyle kültürel farklılıkları, geçici statüde olduklarının düşünülmesinden kaynaklı problemler, eğitim ve iş yaşamına adaptasyonda yaşadıkları zorluklar, göçmen karşıtı muameleyi bunun sebebi olarak saymıştır.

lkeleriyle h  l   güçlü ba  ları olduğunu, aile üyeleriyle görüşmelerin hayatlarında önemli yer tuttuğunu, Türk medyasını takip ettiklerini, geleneksel Türk kültürünü günlük ritüellerinde sürdürdüklerini işaret etmiştir. Ona göre; Almanya'ya asimile olmaya dair en fazla korku hisseden toplum Türkiye kökenlilerdir.

Türkiye kökenli katılımcıların kimlikleriyle ilgili mülakatlarda dikkat çeken ikinci husus, yaygın kıyaslamaların Almanlar yerine diğer göçmen gruplar ile yapılmasıdır. Türkiye kökenlilerin özsaygı arayışında Tajfel ve Turner (2004: 381)'in azınlıkların hâkim toplumu referans almaktan çoğunlukla kaçınarak diğer göçmen gruplara odaklandıkları ifadesini destekler şekilde toplumdaki diğer göçmen gruplardan kendilerini farklılaştırma çabaları ön plandadır. Kıyaslamalarının temelinde "göçmen gruplar içerisinde en iyisi biziz"   eklindeki tavır dikkat çekicidir.⁴⁷ Bu kıyaslama, bir yandan yatay bir rekabeti göstermektedir. Öte yandan çoğunluk ile ilişkisindeki statüsünü belirlemektedir; çünkü kendilerini baskın gruba en yakın belki de eşit bir statüde görmektedirler. Bu sebeple Türkiye kökenliler için Almanya'da şimdiye kadar edindiklerine inandıkları statülerini korumak özsaygı arayışlarının temel ta  ılarından biridir. Bu açıdan göçmenlik, dinsel birliktelik ve etnik aidiyetlerin ortaklığından ziyade "  tekile  tirme" yaygındır. Özellikle bu değerlendirmeler emek göçmenleri için yaygındır. İltica göçmenlerinde göçmenlik üzerinden diğer göçmenlere ve Suriyelilere dair yaklaşım oldukça olumludur. Dinsel ve etnik köken yerine göçmenlik iki grubu yeni bir grupta birleştirebilecek temel olarak durmaktadır. Beyaz yaka göçmenler içinse Suriyelileri   tekile  tirme ya da dı  ılama, rakip görme

⁴⁷ çalışmaya katılan Türkiye kökenliler arasında Almanya'daki göçmen gruplara karşı şüpheci ve ötekileştirici bakı   açısı ağırlıktadır. "Romenler   ingene, Bulgarlar hırsız, Polonyalılar kaba, Ruslar uyumsuz, Afganlar geri" gibi pek çok kalıp yargı mülakatlar sırasında ifade edilmiştir. Kalıp yargılar yanında kendi biricikliklerine dair ortak inanışları da mevcuttur. "Doğudan gelenler içinde sadece biz Avrupa'ya uyum sa  layanız", "Müslümanlar içerisinde en iyi biziz", "Balkanlardan gelenler gibi su   oranlarımız yüksek değil", "En girişimci biziz, ekonomik katkımız ortada" gibi örnekler çok sık vurgulanmıştır. Bu tarz vurgular, Davidio, Gaerner ve Saguy (2015: 1528)'un üzerinde durduğu toplumda düşük statülü grupların statükoyu değiştirme arzusuyla ilgilidir. Onlara göre toplumdaki hiyerarşide kendi gruplarının durumlarını iyileştirmek için gruplar arası farklılıklar hakkında konuşmaya daha isteklidirler. Bu bakımdan Türkiye kökenliler için Almanya'ya Suriyelilerin kitlesel g    u bağlamsal bir değişim yaratması ile de özel önemdedir. Suriyelilerin g    u, Türkiye kökenliler için toplumdaki statülerini ve imajlarını tekrar yorumlamayı beraberinde getirmiştir.

görülmemektedir; ama bu değerlendirme çerçevesi kesinlikle Suriyelileri grup içi görmekle anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla göçmen türlerine göre grup kimlikleri değiştiği gibi Suriyelilere bakış açıları da değişmektedir.

B. Almanya'daki Suriyeliler: “Biz” ve “Onlar” Kategorilerine Göre Değerlendirmeler

Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında üç belirleyici sacayağı vardır. Bir uçta köken ülkelerine dair aidiyetlerini sürdürme istekleri, diğer uçta öteki göçmenlerden kendilerini kıyaslamaları ve üstün görmeleri, sonuncusunda ise hâkim toplumla inişli çıkışlı aidiyet ilişkisi yer almaktadır. Bilişsel olarak grup kimliklerini tanımlamadaki bu üçlü kıyaslama, Sosyal Kimlik Kuramı açısından Suriyelilere bakış açılarının vizyonu vermektedir. Suriyeliler ile ortak kimlik hissine sahip olup olmamaları olumlu ve olumsuz bakış açısının temelidir. İki grup arasındaki ortaklık hâkim topluma kendilerinin ve Suriyelilerin yakınlık ve uzaklığından, buna dair görüş ve hislerinden etkilenmektedir. Bu bakımdan kendileri ile Suriyeliler arası yaptıkları kıyaslamalar biz ve onlar ayrımı üzerine bilişsel değerlendirme kadar büyük resimde Almanya'daki pozisyonları üzerine yorumlarını içermektedir.

Sosyal Kimlik Kuramında kıyaslamaların kiminle yapıldığı noktasında farklı tezler vardır. Bunlardan biri Anna Triandafyllidou (2001: 33)'nın grup kimliği ile benzer olanın “önemli öteki” olduğunu ve bu grubu “benzemez” yapmanın temel olduğu görüşüdür. Ona göre, gruplar arası ilişkilerde kıyaslamaların ve rekabetin şiddetli yaşandığı grubun belirgin özelliği bu “yakın ilişki”dir. Bu yorum, Türkiye kökenli katılımcıların Suriyelilere bakış açısı açısından bazı açılımlar sağlamaktadır. Özellikle emek göçmenlerinin görüşleri ile örtüşmektedir. Emek göçmeni Türkiye kökenli katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyeliler ile benzer coğrafya, Batı dışı kültürel kodlarda ortaklık, dinsel yakınlık, etnik akrabalık gibi yakınlaştırmacı unsurları örnek vermemektedir. Tam tersine Suriyelilerin farklı olduğu ileri sürülmektedir. Kıyaslamalarda bazen etnik kökenle ilişkilendirilen farklılıklar üzerinden, bazen aynı dini en iyi yaşayan olduğu iddiasıyla, bazen de göçmenler içerisinde biriciklik tezleriyle benzer olmadıkları halde benzer görüldüklerinden şikâyet etmektedirler. Emek göçmenleri için Suriyeliler ile benzer algılanmak korkulu bir rüya gibidir. Aynı potada eritilme kaygısı kuşkusuz Almanya'yı da etkisine alan göçmen, yabancı, İslam karşıtlığı yakından ilgilidir. Müslüman ve Ortadoğu halklarının toplumsal hiyerarşide altlarda yer aldığını düşünmeleri ve Suriyelileri bu kategoride değerlendirmeleri

sebebiyle benzemediklerini kanıtlamak daha elzem bir hal almaktadır. Salvatore ve Shelton (2007)'ın belirttiği gibi benzer algılanmanın dezavantajlı olduğu düşünülmektedir. İki toplumun homojen olmaması ve ortak aidiyetlerin mevcudiyeti emek göçmenleri için birliktelik inşa etmek için pek bir anlam ifade etmemektedir. Öyle olsun ya da olmasın bu katılımcılar, kendilerini diğer Müslüman ve Ortadoğulu gruplardan daha üst bir seviyede görmektedir. Aynı potada eritilme kaygısı endişe vericidir. Suriyeliler ile aynı sosyal kategoride değerlendirilmeleri adeta toplumdaki hiyerarşide birkaç basamak inmeleri gibidir.

Suriyelilerin Batı dışı kodlara sahip olmalarına rağmen “savaş mağduru, sığınmacı, mülteci” gibi farklı kategoride değerlendirilmeleri sebebiyle kendilerinden iyi muamele görmelerinden rahatsızlık duyulmakta, tepkisel yaklaşımlarına sebep olmaktadır. Grup kimlikleriyle Almanya'daki göçmen kökenliler arasındaki varoluşları üzerine “biricik” konumlarının sarsılabileceği fikrine sıcak bakmamaktadırlar. Bu açıdan yorumlarında, sadece biz ve onlar yerine Almanya için iyi ve kötü, Almanya'daki bizler için iyi ve kötü değerlendirmeleri bütünleşiktir. Üstelik bu değerlendirmelerinde yer yer göçün güvenlikleştirilmesine benzer söylemler dahi görülebilmektedir. Savaş sebebiyle zorunlu göçmen statüsünde olan Suriyeliler Almanya için, grup kimlikleri ve hatta bireysel yaşamları için tehdit ve tehlike olarak kodlanmaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler, kuramsal varsayımlar ekseninde Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin göçünü yorumlaması bir bakıma olumlu kimlik arayışlarında bir sosyal hareketlilik fırsatı yaratmıştır yorumu yapılabilir. Keza hem olumlu hem olumsuz bakış açısında izleri mevcuttur. Suriyelilere dair olumsuz bakanlar için kendi grubunu olumlu yorumlama fırsatı doğmuştur. Azınlık ya da göçmen kökenli olmaktan kaynaklı sahip oldukları düşük statü, beğenilmeyen özellikleri daha kötü gördükleri bir grupla kıyaslayarak kabul edilebilir hale getirme çabası vardır. Diğer göçmenlerle kendilerini ayırıştırma girişimleri, Suriyeliler üzerinden yapılmaktadır. Tajfel ve Turner (2004: 380)'in altını çizdiği gibi yeni grup ve yeni kıyaslama dayanakları anlamına gelmektedir. “Suriyelilerin cinsel saldırı potansiyeli yüksek bir toplum olduğu” önyargısındaki gibi kıyaslamalar bir nevi grup içinde ve dışında kendi olumlu yanlarını meşrulaştırma çabalarıdır. Suriyelilere olumlu bakanlar açısından ise mevcut

konjonktür, grup içinde ve dışında iyi özelliklerini görünür kılmıştır. Almanya'nın parçası olmaları ve Suriyeliler ile ortak aidiyetleri iki toplum arası köprü olmalarını sağlamaktadır. Bu bakımdan Almanya'daki rollerini meşrulaştırma çabalarına yardımcı olmuştur. Almanya'da makbul görülme ihtimalleri artmıştır. Hâkim toplumdaki dışlanmışlık hislerini giderme çabaları söz konusudur.

Özetle; Suriyelilerin Almanya'ya göçü Türkiye kökenlilerin gruplarını genişletip güçlendirebilecek durumdadır. Ortak paydalar ile grupları büyüyebilir ve göç ile göçmenliğe bakışın daha olumlu tanımlanmasından avantaj sağlayabilirler. Ya da Suriyelilerin eklenmesi göçmen karşıtlığını güçlendirmesi, kendilerinden daha olumlu imaja sahip olmaları veya aynı potada eritilmeleri gibi nedenlerle tam tersi etki yaratıp statülerinde gerilemeye sebep olabilir. Almanya'daki göçmen gruplar arasında görece büyük, benzer arka plana sahip ve aynı zamanda olumlu imaja sahip bir toplum çok da istenen bir durum değildir. Bu sebeple Suriyeliler ile kendi farklılıkları üzerinde kıyaslamalar acımasız olabilmektedir. Kendi grup kimliklerinin yeniden yorumlama potansiyeli yaratan yeni konjonktür, farklı bir sosyal düzenin ortaya çıkabileceği düşüncesi ile harmanlanmıştır. Dolayısıyla Suriyelilerin gelişini yorumlama şekilleri ve onlara bakış açıları belirleyici olan kendilerini nasıl tanımladıkları ve nerede gördükleriyle ilgilidir. Burada bakış açılarını değiştiren aracı faktör ise kendi göç deneyimleridir. Emek göçmenlerinin farklılık vurgusu yanında iltica göçmenlerinin göçmenlik temelli dayanışmacı bakış açıları, Suriyelilerin “biz” içine dâhil edilmesine yol açmaktadır. Beyaz yaka göçmenler ise Suriyelilere “biz” hissiyle yaklaşmaya mesafelidir. Suriyeliler “onlar” olarak değerlendirmelerinde “önemli öteki” tarzında kendilerini farklılaştırdıkları bir eksen bulunmamaktadır. Daha çok Suriyeliler ile kendilerini kıyaslanamaz gruplar görmektedirler.

Tüm bunlar ışığında kuramın temel hipotezi “*Suriyelilerle ortak grup aidiyetine sahip olduğuna inananlar olumlu bakar*” ortaya çıkmıştır. Suriyeliler ile ortak aidiyet değerlendirilmesi grup içi kayırmacılığa yol açacaktır.

H.1. Suriyelilerle ortak grup aidiyetine sahip olduğuna inananlar olumlu bakar

Sosyal Kimlik Kuramı, benzerleri özümseme ve benzemeyenleri dışlama şeklinde zıtlık içeren bir bakış açısına dayanmaktadır. “Biz”in kimler olduğu ve onun karşısına “onlar” olarak hangi grupların yerleştirildiği ilişkilerin özünü oluşturmaktadır. Almanya’daki Türkiye kökenlilerin birbirinden farklı sosyal kimlikleri bulunmaktadır. Kurama göre; Türkiye kökenlilerin sahip oldukları ve kendilerini tanımladıkları kimlik grubunun içerisine Suriyeliler dahil ise olumlu, dahil değil ise olumsuz bakış hâkim olmalıdır. Türkiye kökenliler Suriyelilere bakışını test etmek için kuramın temel hipotezi altında “*Dini kimlik ortaklaştıkça olumlu bakış artar, etnik kimlik ayrıştıkça olumsuz bakış artar, Suriyeliler ile ortak göçmen kimlik paydasına sahip olanlar olumlu bakar*” alt hipotezleri oluşturularak analiz edilmiştir. Dinsel, etnik, göçmen kimlikte ortaklık yakalandıkça olumlu bakışın artacağı test edilmiştir.

Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında yardım konusu “*Suriyelilerle ortak grup aidiyeti olanlar daha çok yardım eder*” başlığı ile ele alınmıştır. Dovidio, Gaertner ve Abad-Merino (2017: 7)’in ifade ettiği gibi aynı grup üyelerinin birbirine daha olumlu bakması aralarındaki dayanışmanın yaygın ve yardımların güçlü olmasına yol açmaktadır. Yardım etme ile aidiyet ve dayanışma arasında doğrudan ilişki vardır. Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yardım motivasyonları açısından grup kimliklerinde ve sosyal kıyaslamalarında ayrımların değiştiği ortaya çıkmıştır. Bir kere yardımlar konusunda hâkim toplumu referans almışlardır. Tajfel ve Turner (2004: 381)’in belirttiği azınlıkların hâkim toplumu referans almaktan çoğunlukla kaçınmaları konusu yardımlar noktasında bozulmuştur. Burada genel eğilim Almanların daha fazla yardım ettiği şeklinde olmuştur. İkincisi, Türkiye kökenliler diğer 3 alt hipotezdeki “biz” ve “onlar” ayrımlarının dışına çıkmıştır. Türkiye kökenli üst grup kimliği terk edilerek alt kimliklere göre bakış açıları değişmiştir. Diğer üç alt hipotezde Suriyelilere dair bakış açılarında ortaklıklar bozulmuştur. İş yardımlara gelince Türkiye kökenliler Suriyelilere tek bir kategori olarak bakmayı bırakmış; Kürt, Türkmen, Müslüman ya da Hristiyan gibi ayrımlarla değerlendirmiştir. Türkiye ve Suriye değil Kürt, Türkmen, Sünni, LGBT gibi farklı aidiyetler gün yüzüne çıkarak grup sınırlarının değiştiği ortaya çıkmıştır. Üstelik genel kanı kuramı destekler şekilde kendi grupları yerine karşı grubun daha kenetlendiği ve daha çok yardım ettiği yönündedir.

1. Dini Kimlikler Ekseninde Suriyelilerin Değerlendirilmesi

H.1.a. Dini kimlik ortaklaştıkça olumlu bakış artar

Sosyal Kimlik Kuramı açısından Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışındaki temel belirleyici faktörlerden biri dini kimlikleri olabilir. Özellikle Müslümanlık şemsiyesi altında iki toplum yeni bir ortaklık yakalayarak birbirlerine aynı grubun üyeleri olarak yaklaşabilir. Bu bakımdan ilk olarak “Müslüman Grup Kimliği ve Suriyelilere Bakış” ele alınacaktır. Burada katılımcıların dini inancı ne olursa olsun benzer fikirde olduğu gözlemlenmiştir. İkinci başlık, dini aidiyetlere göre Suriyelilerin göçünün kendilerine fayda ve zarar şeklinde okumalarını irdelleyen “Almanya’ya Suriyelilerin Göçünün Etkileri”dir. Türkiye kökenlilerin Müslüman kimliklerine göre bakış açıları değişmektedir. “Müslüman Kimliği Güçlü Olanlar”, “Müslüman Kültürden Gelip Müslüman Olmayanlar” ve “Müslüman Kimliği Baskın Olmayanlar” arasında değerlendirmede bazı faklar bulunmaktadır. Son olarak “Almanya'daki Hristiyan Türkiye Kökenlilerin Değerlendirmeleri” ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

a. Müslüman Grup Kimliği ve Suriyelilere Bakış

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar arasında Müslüman grup kimliği güçlü olanlar için çoğunluğu Müslüman kökenli Suriyeliler aynı ümmetin şemsiyesi altındaki toplumlar olarak “biz” içerisinde yer alabilir. Kuramsal ön kabule göre; Müslüman grup kimliği, Türk/Kürt/Laz ve Suriyeli gibi ayrımları önemsiz hale getirmektedir. Bu ortak kimlik algısına dayalı aynı grubun üyeleri arası farklılıkların az olduğu düşüncesinin yansımasıdır. Suriyelilere Müslümanlık temelinde yaklaşanların olumlu bakış açısına sahip olması beklenmektedir. Bu varsayım doğrultusunda çalışmada, Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında güçlü Müslüman kimliği ile kendisini tanımlayanların Suriyelilere olumlu yaklaşım sergilemesi sonucu çıkmalıdır. Ancak Berlin ve Köln'de yapılan saha çalışmasında kendisini güçlü Müslüman kimliği ile tanımlayanlar için bu genelleme sağlanamamıştır. Kendisini Müslüman kimliği ile güçlü ve zayıf tanımlayanlar arasında; hatta Müslüman kimliği ile kendisini tanımlamayanlar arasında belirgin bir fark söz konusu değildir.

Almanya'daki Suriyeli katılımcıların Müslüman kimlik derecelendirmesine göre her grup içerisinde -güçlü, orta, zayıf/yok- Suriyelilere olumlu, olumsuz ve nötr bakış gözlemlenmiştir. Dini kimliğin güçlü olması olumlu bakış açısını garantileyen bir faktör konumunda değildir. Dikkat çekici tek fark, güçlü ya da zayıf Müslüman kimliği ile kendisini tanımlayanlar içerisinde eğitim seviyesi yüksek olanların büyük kısmında olumsuz bakışın gözlemlenmemesidir. Ancak eğitim seviyesi lise ve altına indikçe olumsuz yaklaşım gösterenlerin sayısı artmaktadır. Müslüman kimliğiyle tanımlamayanlar arasında ise üniversite ve üzeri eğitime sahip olanlar olumlu ya da olumsuz bakıştan ziyade daha nötr pozisyonudur.

En azından ortak kültürel bir bağımız var. Değerimiz var. Yani Suriyeli birisiyle karşılaştığım zaman ortak bağım daha geniş benim. Dinimiz aynı. Bu sebeple daha çabuk anlaşabiliyorum. Benim ve onun arasında sıkıntı olmaz. Yani benim açımdan. Almanların çoğu da ayırt edemiyorlar. Yani “siz aynı değil misiniz?” diyorlar. “Aynı millet değil misiniz?” diyorlar. Yani ayırt edemiyorlar. Ben de öyle hissediyorum. (K9)

“Türk İslam'ının ayrı, üstün olduğuna inanma ortak”

Türkiye kökenli katılımcılar arasında dinsel kimlik tanımlamasında dikkat çeken noktalardan biri kendilerinin diğer Müslüman gruplardan ayrı olduğunu kanıtlama hissiyatıdır. Türkiye kökenliler kendilerini, diğer Müslümanlardan dolayısıyla Suriyelilerden ayrı bir yerde ve kesinlikle üst pozisyonda konumlandırmaktadır. “Biz”i tanımlarken farklılaştırma çabaları hep kendilerinin daha iyi olduğu tezine dayanmaktadır. Dolayısıyla diğer Müslüman gruplar ötekileştirilmektedir. Araştırmanın katılımcıları mülakatlar sırasında Suriyelileri sıklıkla bu kapsamda ötekileştirmiştir. Ötekileştirme örnekleri farklı tonlarda olmakla beraber Müslümanlık çerçevesinde yaygın kullanılmıştır. Müslüman kimliği ile -güçlü ya da zayıf fark etmeksizin- kendisini tanımlayanlar için Türkiye’deki ve Türkiye’den gelenlerin Müslümanlığı adeta erişilmez bir konumdadır. Suriyeliler bu tanımlamanın dışarısında kalan Müslümanlardır. Müslümanlığın güzel ya da doğru örneği kendileri iken Suriyeliler yanlış, kötü ya da en azından eksik olan örnektir. İşin ilginç kendisini güçlü Müslüman kimlikle tanımlayanlar ve Müslüman olmadığını söyleyenlerin benzer görüşte olmasıdır. Yani katılımcıların tamamı değerlendirildiğinde Türkiye kökenlilerin İslam inancı, kültürü ile Suriyelilerin İslam inancı, kültürü arasında kapanmaz farklar vardır. Türkiye kökenlilerin dini yaşayış şekillerinden, inançlarına gösterdikleri özene kadar her şekilde Suriyelilerinkinden iyidir.

Türkiye’nin sol seküler Müslüman kimliğine sahip olan kesimlerine sorduğumuzda ciddi bir Arap İslam’ıyla ayrıştırma gayretini görüyoruz, muhafazakâr Türk Müslümanlara baktığınızda ümmet bilincinin burada olduğunu ama birtakım farklılıklar olduğunu söyleyip yine de bir üstünlüğün olduğunu görebiliyoruz. Anadolu İslam’ının her daim biz daha üstünüz, daha iyiyiz kanıtlanmaya çalışıldığını, aslında o da bir gerçek hani, böyle bir düşünce görüyoruz. Tamamen böyle Suriye İslam’ı veya Arap İslam’ıyla eş değerde görmeme eğilimi söz konusu yani, ona katılıyorum aslında. Milli Görüşçüyle ne bileyim bu TGB çevrelerinin Almanya’daki İslam promote etme, Türk İslam’ı promote etmesinin ciddi farklar var onu demeye çalışıyorum; ama farklılıklar olmasına rağmen seküler veya muhafazakâr Türk İslam’ının ayrı, üstün olduğuna inanma ortak. (B15)

b. Almanya’da Suriyelilerin Göçü ve Müslüman Karşıtlığı Üzerine Yorumlar

Katılımcılar için Suriyelilere bakışta dinsel aidiyetler bariz farklılık yaratmamaktadır. Müslüman kimliğin güçlü, zayıf olması ya da olmaması Suriyelilere bakış üzerinde etkili bir unsur değildir. Her grup içerisinde olumlu, olumsuz ve nötr bakışlar vardır. Daha da önemlisi Müslüman kimlik üzerinden “biz” hissinin mevcut olmamadır. Katılımcıların grup kimlikleri bakımından üzerinde durduğu nokta ise Suriyelilerin dinsel kimliklerinin Almanya’daki hayatlarını etkilenme potansiyelidir. Araştırmada bu noktada dikkat çeken bulgu, Müslümanlık kimliğine yakınlık ve uzaklık durumuna göre kişilere bakışta benzer yargılar olmasına karşın; Suriyelilerin Almanya’ya gelişini değerlendirmelerinde bazı zıtlıkların bulunmasıdır. Müslüman grup kimliğine sahip olanlar, Almanya’ya Suriyelilerin gelişini olumlu değerlendirmektedir. Müslüman grup kimliği ile kendisini tanımlamayanlar ise büyük oranda olumsuz bir gelişme olarak görmektedir. Müslüman olduğunu ama kendisinin böyle tanımlamaya mesafe koyanlar ise Müslüman olmadığını ifade edenlerin görüşlerine daha yakındır. Dolayısıyla burada üçlü bir inceleme yapmak yerindedir.

(1) Müslüman Kimliği Güçlü Olanlar

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar arasında Müslüman grup kimliğiyle kendisini güçlü tanımlayanların Suriyelilerin Almanya'ya göçüne dair görüşleri homojen değildir. Müslüman kimliği güçlü olup olumlu bakanlardan başlanırsa, bu grup içerisinde Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlar olmasına rağmen genel olarak Suriyelilerin göçünü olumsuz tanımlamamaktadırlar. Suriyeliler grup içi değerlendirilmemesine karşın Almanya'daki Müslüman toplumun büyümesini, pozisyonlarını güçlendiren bir gelişme olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Genel anlamda ülkedeki Müslümanların artmasını Almanya'daki pozisyonları için olumlu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme iki sacayağına sahiptir. İlki, kendileri ile Suriyeliler arasındaki ilişkilerin giderek güçleneceği, iki toplumun yakınlaşacağına dair öngörüleridir. Dolayısıyla ileride bir birliktelik, grup sınırlarının esneyebileceği yorumu bu kişiler için yapılabilir.

“Almanlar yerine bizle olacaklarına inanıyorum”

Yabancı olarak Berlin'in içinde yürürken dolaşırken sanki üzerinde bir tabela ile dolaşıyormuşsun gibi “yabancıyım ben” yazan. Bu bir plaka gibi yani belli oluyor Alman olmaman. Yabancı, Türk, Müslüman hepsini bana bakınca görüyorsun. Herhangi bir ters durumla karşılaştığın zaman düşünüyorsun, ben Müslüman olduğum için ya da Türk olduğum için mi bunlar bana yapılıyor, düşünüyorum bunu. Buraya gelen Suriyeliler de öyle hissedecek. Bizim gibi onlar da özellikle Müslüman olduğu için zorluklarla karşılaşacak. Bence biz Suriyelilerle Müslüman taraftayız, ortak gibi görüyorum. Biz onlara destek olacağız, arkadaş olacağız. Yani Almanlar yerine bizle olacaklarına inanıyorum. Bizim dinsel yakınlığımız ve Hristiyanların düşman görmeleri bizi yaklaştıracak. Zaten komşu ülkeleriz, benzeriz. (B25)

Türkiye kökenlilerin olumlu bakışındaki ikinci neden, tüm Müslümanların hamisi olarak grup statülerinin, Almanya'daki pozisyonlarını güçleneceğine inanmalarıdır. Dolayısıyla Müslüman kimliği ile kendisini tanımlayan Türkiye kökenliler için yeni Müslüman grupların gelişi toplumundaki pozisyonlarının sağlamlaştırıcaktır. Bu görüşte olanlar geleceğe dair daha iyimser perspektife sahiptir. Başka bir deyişle, güçlü Müslüman kimliği olanlar arasında Suriyelilerin gelişini olumsuz görenler azınlıktadır, sadece beş katılımcı bunu dile getirmiştir. Burada bakış

açıları, aynı grup üyesi olarak görmese bile aynı tarafta görme ya da kendi gruplarına avantaj sağlama olarak tarif edilebilir.

Müslüman kimliği güçlü olup Almanya'ya Suriyelilerin göçünü olumsuz değerlendirenlerin yorumlarında, Müslüman kimliğini korumacı tavır dikkat çekicidir. Bu korumacılık iki temeldedir. Biri, Suriyelilerin Müslüman kimlikten uzaklaşarak Almanya'ya “fazla” uyum sağlaması iken; diğeri Müslümanlar içerisinde Türklerin pozisyonlarına rakip olma ihtimalidir. Olumsuz bakan beş katılımcıdan üçü erkek ve misafir işçi kökenli iken ikisi kadındır. Biri misafir işçi diğeri beyaz yaka göçmendir. Bu beş katılımcıdan 4'ü Köln'de iken 1'i Berlin'dedir.

Türkiye ve Türk devlete çok çok müteşekkirim. Eğer Avrupa'ya kapıyı açsalar milyonlarca çocuğumuz asimile olacaktı, başka dine geçecekti. Bi bu şekilde değişim olacaktı, bir de şimdi aşağı yukarı 3 buçuk-4 milyon Suriyeli yavrumuz kayıp. Bunu BM'de açık açık söylüyorlar. Bu yavrularımızın nerede, ne olduğu belli değil. ...Almanya ya da Avrupa yerine Türkiye'de kalmaları, Müslüman ülkede olmaları daha iyi. (K26)

Şimdi buradaki azınlığın sosyolojisi değiştiği zaman, demografisi değiştiği zaman buradaki Türkiye kökenli topluluk için de çok bir yenilik, meydan okuma olur bu. Yani şeyin bazı imtiyazlarından, bu imtiyazların illa bir makam olmasına gerek yok ama kamuoyuna mesela daha fazla tartışılır olmak, bu imtiyazından vazgeçmesi gerekir büyük bir ihtimalle. Ama sayı artarsa evet bir tehdit haline de gelebilir azınlık içinde ilk olmak. (K23)

(2) Müslüman Kültürden Gelip Müslüman Olmayanlar

Suriyelilerin Almanya'ya gelişini büyük oranda olumsuz bir gelişme olarak değerlendirenler arasında Müslüman grup kimliği ile kendisini tanımlamayanlar çoğunluktadır. Bu grubun olumsuz değerlendirmeleri güçlü Müslüman tanımlamasına sahip olanlardan farklılaşmaktadır. Müslüman kültürden gelip Müslüman olmadığını belirtenler, Suriyelileri gelecekleri için tehdit algılamalarının daha güçlü olmasıdır. Bu tehdit fikri ise Almanya'daki sosyal kategorilerle ilgilidir. Almanya'da Müslüman toplumun büyümesi, kendilerinin hâkim toplum tarafından algılanışı üzerinde etkili olduğu için hayatlarının zorlaşacağına inanmaktadırlar. Bu görüş, Mahadevan ve Kilian-Yasin (2016: 4)'ın değindiği Avrupa'da ve Almanya'da Müslüman toplum olarak tek bir kategori olmakla birlikte Fransa'da Kuzey Afrikalılar, Almanya'da ise Türklerin bu kategorideki hâkim unsur olduğunu vurgulamasını anımsatmaktadır. Bu teze göre; Almanya'da Müslümanlar ile ilgili söylemler, çoğunluğu Müslüman ağırlıklı Türkler üzerinden ilerlemektedir. Tam da bu nedenle Türkiye kökenliler Suriyeliler ile aynı kategoride değerlendirilme endişesi yaşamaktadır. Tehdit gördükleri Müslümanlar, Suriyeliler değildir. Onların göçüyle ortaya çıkacak atmosfer, kendilerinin aynı kefiye koyulacağı kaygısıdır. Ayrıca bu kategoridekilerin Suriyelilere dair öne çıkan bir güvensizliği söz konusudur. Suriyelilerin Almanya'da birtakım yanlışlar yapabileceği, olumsuzluklarla anılabileceğine dair korkular dile getirmişlerdir. Hatta böyle düşünen Türkiye kökenlilerin bir kısmı, Suriyelileri potansiyel suç işleyebilecek grup olarak ele almaktadır. Suriyelilerin atacakları her yanlış adımın kendilerinin hayatında etkisi olacağına inandıkları için karamsar bir tablo çizmektedirler. Öyle olsunlar ya da olmasınlar Türkiye kökenlilerin ve Suriyelilerin kamuoyunda Müslüman kimlikle anılmasından yakınmaktadırlar. Müslüman kimlik temelinde var olan düşmanlıkların körüklenmesine yönelik derin kaygıları vardır. Dolayısıyla sonuçlar bakımından yaşamları üzerinde kısıtlayıcı etkiler yaratacağı fikri baskındır. Tartışmaların “Müslüman eşittir Türk” algısından etkileneceğini düşünmektedirler. Bu grup, geleceğe kaygılı bakmaktadır.

“Müslümanlar artınca bize de Müslüman diye baktığı için olan bize olacak”

Din kardeşliği var iki toplum arasında. Bizim tabii ki buradaki dinci kısım daha çok ister; çünkü onlarla anlaşır, beraber namaza gidecekler en azından. Biz gitmiyoruz, demek ki bizle ortaklık yok. Bir de onların karıları da tabii kapalı, okuma grupları falan var. Buradaki bizim dinci kökenliler çok var. Onlar için daha güzel tabii ki durum. Şöyle güzel onların sayısı artıyor, camiler full. Bizim içinde kötü olacak yani biz daha modern bir aileden geliyoruz ve bizde kapalı yok, anneannem bile kapalı değildi, son zamanlarda kapattı başını yaşlandığı zaman. Bayağı zor bir iş yani bizim için, bize de baskı olacak onu da fark ediyorum. Almanlar böyle Müslümanlar artınca bize de Müslüman diye baktığı için olan bize olacak. (B3)

“Sağ yükselse bile o kadar da yükselmez”

Araştırmada bu grup içerisindeki katılımcıların görüşlerinde göç arka planlarına göre bir ayrım olduğu tespit edilmiştir. Almanya’ya emek göçü ile gelenler ile diğer göçmen kategorisinde olanlar arasında bakış açısı farklılaşmıştır. Beyaz yaka göçmenler içerisinde bir kişi güçlü Müslüman, bir kişi güçlü olmayan Müslüman kimlikle kendisini tanımlamıştır. Bu gruptaki katılımcıların hepsi Müslüman olsun olmasın, din üzerinden güçlü grup aidiyeti olsun ya da zayıf olsun yakın görüşler ifade etmiştir. Almanya’ya beyaz yaka olarak göç etmiş olanlar Suriyelilerin göçü ile Müslümanlık temelli bir kaygıyı güçlü hissetmemektedir. Bununla birlikte Almanya’da İslam ve yabancı karşıtlığının güçleneceğini dile getirilmiştir. Ancak bir kişi -güçlü Müslüman grup kimliği olan- dışında diğer tüm katılımcılar kendileri için referans kimlik Batılı, Avrupalı gibi algılandıkları için -ki bu benlik tanımlarını onaylayan bir gerçeklik olarak görülmektedir- problemin odağı olmayacaklarını düşünmektedirler.

Beni rahatsız etmiyor durum; çünkü sağ yükselse bile o kadar da yükselmez yani. Hani bayağı Almanya’yı ele geçirmeleri lazım benim etkilenmem ya da gidebilmem için yani ve o çok olabilecek gibi bir şey değil yani. Bu tarz yorumlar biraz ekstrem; çünkü yani dünyada aslında bir sağa yönelim var ama o kadar. Bunlar artık biraz çağ dışı kalmış fikirler aslında, bunlara da o kadar izin vereceklerini sanmıyorum. Yani olabilir belki onlarda parlamentoda olur seslerini duyurabilirler; ama bir orta yol bulunabilir gibi düşünüyorum ben. Bu kadar Müslümanın, yabancı kökenlinin burada olması artık Almanya’nın bir gerçeği, kabul etmek istemeyenler var sadece. (B10)

İltica ile göç edenler ise dini grup kimlik tanımlamasında Alevilik ve dinsizlik ağırlıktadır.⁴⁸ Görüşlerinde ise dini yönelime göre farklılık yok denecek kadar azdır.

Ancak Almanya'daki kaygıları bakımından emek göçü ile gelenlerle benzeştikleri noktalar vardır. Beyaz yakalıları gibi etkileneceğini söylememektedirler. Bununla birlikte beyaz yaka ile iltica göçmenlerinin emek göçmenlerinden net bir farkı göze çarpmaktadır. Her iki gruptaki göçmen kökenli katılımcılar, Alman toplumuna, siyasetine ve devletine güven vurgusu yapmaktadır.

Bu dünyada bir trend. Almanya için sorun mu, evet. Böyle bir sorunumuz var mı, evet. Gelecekle ilgili endişelerimiz var mı, evet. Bunların hepsinin farkındayız. Bu sorunun biz farkındayız; ama lütfen olduğundan daha fazla olduğunu iddia etmeyelim. (K2)

İltica ve beyaz yaka göçmen katılımcıların neredeyse tümü Müslümanlar için işlerin daha kötüye gitse de bunun bir sınırı olacağına inanmaktadır. Şu an İslam ve Müslüman karşıtlarının sesinin gür çıkmasının bir sınırı olacağını düşünerek sistem tarafından bir noktada adeta aforoz edileceğini, Alman toplumu içerisindeki ılımlı tarafın sesinin baskın geleceğini ya da bu grupların Almanya'da daha marjinal kalacağını düşünmektedir. Bu bakımdan kendi geleceklerine dair daha olumlu yargılara sahiptirler.

⁴⁸ Hristiyan ya da Hristiyan kökenli katılımcılar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

(3) Müslüman Kimliği Baskın Olmayanlar

Türkiye kökenliler arasında Müslüman olup güçlü Müslüman kimliği ile kendisini tanımlamayanlar bulunmaktadır. Bu grubun yarısından fazlası Suriyelilerin göçünden hayatlarının olumsuz etkileneceğini düşünmektedir. Bu bakımdan Müslüman grup kimliği ile kendisini tanımlamayanlar ile tutumları daha fazla örtüşmektedir. Ayrıca bu kategorideki katılımcılar, tüm Müslümanların ve/veya Müslüman ülkeden gelenlerin aynı potada eritilmesinden rahatsızlığını en güçlü dile getirenler olmuştur. Onlara göre; Almanya’da sayısı 5 milyona yaklaşmış Müslüman nüfusun heterojen karakteri göz ardı edilmektedir. Bu durum Syed ve Pio (2016: 3-5)’nın teolojik, etnik, mezhepsel, politik farklılıklara ve aralarındaki ideolojik mücadeleye karşın tüm Müslümanların aynı olduğu ve İslam’ın Batı ile bağdaşmayacağı görüşü ile harmanlanmaktadır. Avrupa’daki Müslümanlar genel kabul gören bu önyargı ve Müslümanların tektipleştirilmesi ile mücadele etmektedir. Yazarlar Avrupa ve Almanya’nın gerçekliği olarak Müslümanların içine düştüğü kendini savunma ya da kanıtlama durumunun Koopmans ve Statham (1999)’ın göçmen grup kimliğinin dört farklı sınıflandırması üzerinden okunabileceğini ifade etmektedir. Bu dörtlü sınıflandırmayı Almanya’daki Türkiye kökenlilere uygularsak “köken ülkeleri ve etnik köken kimliklerine sarılmalarını, Anadolu’ya da Balkan gibi daha bölgesel aidiyetler aramaları, azınlık ya da yabancı gibi toplumda farklı gruplarla ortak gruplar kurmayı denemeleri, dinsel kimliklerinin farklılığını vurgulayan sivil toplum kuruluşları oluşturmaları” olarak görebiliriz. Gerçekten de Almanya’daki Türkiye kökenliler için durum böyle görünmektedir.

“Farkımız işine gelince”

Biz ne biliyim bu Suriyeliler ile benzemiyoruz; ama onlara kızan bana kötü davranıyor. Her şey kötüye gidiyor, Almanya cazibesini kaybediyor. Köln’de bile bu var, burası en Batı olarak görebileceğimiz yerlerden biri.... Bence ıskaladıkları bu, belki de ıskalamak dur dur ya anlamamak olarak görmek hata. Bu bir politika, kahretsın diyorum “Müslüman eşittir istemiyoruz” demek. Biz burada doğduk, bizim nasıl olduğumuzu biliyorlar aslında, araştırıyorlar. Üniversiteleri sayesinde savaştan yenilse de kalkan bir ülke. Araştırıyorlar ama davranışa yansımıyor. ...Bizim Camimiz, derneklerimiz her şeyimizde ayrı zaten. Endonezyalı, ne biliyim Afganı, Arnavutu esamisi okunmaz. Almanlar

bize gelir yani bu şundan diyorum Müslümanlarla ilgili karar alırken. Farkımız işine gelince. (K18)

Müslüman kimliği baskın olmayan; ama Suriyelilerin gelişini olumsuz okumayanlar da vardır. Azınlıkta kalan bu kategoridekiler için Almanya'ya Suriyelilerin göçünün yarattığı olumsuz söylemler haksızlıktır. Zaten haksız gördükleri Müslüman karşıtlığında zirve yapan bu söylemlerden kendileri de mustarıptır. Suriyelilerin eleştirilmesi, olumsuzluklara yol açacağı iddiaları yerine yaşadıkları zorluklara odaklanmaktadır. Berlin'dekilere göre Köln'dekiler, erkeklere göre kadınlar bu durumu daha çok vurgulamaktadır.

Yani tek bir olayla bile birden herkesin ağzı açılıyor. Müslümanlara karşı olan da bu. Suriyelileri kötü gösteren örnekler abartılıyor. Alman kötü bir şey yapmıyor mu? Suçlar ile din bağlantısı neden hep tek Müslümanlar için yapılıyor? Bizim için de aynısı geçerli, yıllardır böyle. Şimdi burada gençlerin başıboş gezmesi falan konuşuluyor; ama hangi koşullardan geldiler ne gibi travmaları var bunları konuşmalıyız. Savaş çok zor bir şey, insanları çok yönlü etkiliyor, iyileştirmeye odaklanmalı. Allah yardımcısı olsun, ben çok iyilerini tanıdım, temiz insanlar olduklarını düşünüyorum ve elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum. (K20)

“Onların Müslümanlığı da başımıza dert açan”

Suriyelilere bakışta ve Almanya'ya göç etmelerine dair yorumlarda mezhepsel farklılığın etkili olup olmamasına bakıldığında, 13 Alevi arasında doğrudan Suriyelileri hedef alan olumsuz bakış ortaya çıkmamıştır. Suriyelilerin mağdur olduğu sıklıkla ifade edilmiş, konuya sağduyulu baktıkları gözlemlenmiştir. Bu bakımdan Sünnilere göre daha olumlu bir değerlendirmeleri vardır. Bununla beraber bu grup içerisinde Suriyelileri “biz” kategorisi olarak değerlendiren yok denecek kadar azdır. Berlin'deki katılımcılar arasında Suriyelileri dinsel anlamda “biz” gören yokken; Köln'de 8 Alevi katılımcı arasından dinsel olarak Müslümanlık ortak kimliğiyle yaklaşan sadece 2 kişi çıkmıştır. Bununla birlikte benzeştikleri nokta, meseleye kendi hayatları üzerinde doğurabileceği etkiler üzerinde bakmalarıdır. Berlin'de 5 katılımcıdan 3'ü, Köln'de 8 katılımcıdan 3'ü hayatının olumsuz etkilendiğini ya da etkileyebileceğini ifade etmiştir. 2 Şii katılımcının ise Suriyelilere bakışı ve Almanya'ya gelişini olumlu değerlendirdiği görülmüştür. Dolayısıyla Almanya'daki hayatlarını etkilemesi noktasında diğer katılımcılar kadar karamsar bir tablo

görmemektedirler. Ancak olumlu ya da olumsuz bakış haricinde ortak “biz” algısı da Müslümanlık üzerinden görüldüğünü söylemek zordur.

Türkler arasında da öyle yani Türkler de ilk başlarda tedirgindiler. Benim görüştüğüm Türkler bu Suriyeliler geldi gene bizim huzurumuz bozulacak; çünkü Suriyeliler uyum sağlayamayınca genel kavram olarak yabancılar kavramı kullanılacak hatta Müslümanlar denilecek ve ülkeye uyum sağlamıyor diye. İşte ilk hedefte de yine biz Türkler olacağız gibi bir şey vardı, tedirginlik vardı Türklerde. Ama benim yaşamımı, genel olarak buradaki yabancıların yaşamını etkiledi; çünkü Almanya'daki yabancı ve İslam karşıtlığını körükledi. İleriye dönükte yani uzun sürede de bunun etkisi devam edecek. O anlamda çok olumlu olduğu söylenemez tabi ki. (B21)

Almanya'daki Alevi katılımcılar içerisinde olumsuz bakanların söylemlerinde dikkat çeken bir ayrıntı din yorumlaması üzerine ötekileştirmelerdir. Suriyelilerin hatta genel olarak Arapların ve diğer tüm Müslümanların benzemez oldukları söylenmektedir. Türkiye kökenlilerin İslam anlayışlarının çok daha iyi olduğuna inandıklarını, diğerlerinin İslam'ın özünü anlamadıkları, İslam olarak anmanın yanlış olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre Suriyelilerin yaşadıkları din, din dışı öğelerle sentezlenmiştir. “Dini anlamadıkları, dini bilmedikleri” gibi ithamlar yaygın kullanılmıştır. Bu katılımcılar tarafından Suriyelilerin neden Almanya'ya, Avrupa'ya gelmek istedikleri sorusu din temelli bir argüman katılarak sorulmuş ve Almanya'nın onlar için iyi seçenek olmadığı şeklinde mülakatlarda ifade edilmiştir.

Bizi birleştiren yön Müslüman olmamız. Ya onun dışında biz mültecilerle, Suriyelilerle pek alakamız yok. Yani o da farklı tabi, Suud gibi dini yaşayacaksa niye buraya geliyorsun onu da anlamıyorum. Tamam ikisi de Müslüman ama kültür olarak çok farklıyız birbirimizden. Türkler kendini daha çok geliştirdi, geliştiriyor. Zamana adapte oldu. Cumhuriyet kazanımı var. Onlar hep aynı yerde kaldılar, o yüzden pek sevmezler Türkleri. Çok büyük bir uçurum var. ...Kabile halinde yaşıyorlar, aşiret halinde yaşıyorlar. İnsanlara korku salıyorlar. Arap dendiği zaman hemen Müslümanlık geliyor; ama Arap yani bir ırk. Müslümanlık başka bir şey. O yüzden sevmiyoruz onları biz, sevmiyoruz. Onların Müslümanlığı da başımıza dert açan; ama biz aynı şekilde yaşamıyoruz. (B6)

c. Hristiyan ve/veya Hristiyan Kùltürden Gelen Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Değerlendirmeleri

Almanya'daki saha çalışmasında Müslüman grup kimliği dışında başka dinsel arka planı olan 4 katılımcı bulunmaktadır. Hristiyan 4 katılımcıdan biri Süryani, ikisi Ortodoks ve biri de Protestan olduğunu ifade etmiştir. Bu kişiler içerisinde Suriyelilere bakışta ortak nokta hümanist tutumlarıdır. Grup kimlikleri açısından Ortodoks iki katılımcının güçlü dinsel kimlikle kendilerini tanımladıkları görölmüştür. Suriyelilere bakışlarında Hristiyan olanlar ile Kilise ve dernek aracılığıyla ilişki kurduklarını ifade etmişlerdir. Süryani katılımcı dini kimliği olarak artık Ateist olduğunu ifade etmiştir ve gelenlerle hiçbir irtibatı olmadığını belirtmiştir. Ancak Suriyelilerin Müslüman kimliği güçlü ise Almanya'da barınamayacağını, uyum sağlayamayacağı ve istenmeyeceğini belirtmiştir. Protestan katılımcı ise Suriyelilere çok üzüldüğünü söylemiştir. Herhangi olumsuz ya da olumlu bir söylemde bulunmaktan kaçınarak sorulara çekimser kalmıştır.

“Müslümanları etkilemez olur mu?”

Bu kategorideki katılımcılar genel olarak Suriyelilere olumlu bakmaktadır. Almanya'ya Suriyelilerin göçünün nasıl bir atmosfer yarattığı, ileriye dönük nelerin olabileceğine dair görüşleri daha ekimserdir. Suriyelilerin sadece Müslüman olmadığının vurgusu görölmektedir. Aynı zamanda Suriyeliler ile aynı grubun üyesi görme Ortodoks iki katılımcı için din temelli mevcuttur. Ancak bu katılımcılar için din ve etnisite i içedir. Ateist ve Protestan katılımcı için ise aynı sosyal gruptayız hissi görölmemektedir. Yalnız ateist katılımcı görüşlerini daha net ifade etmiştir. Almanya'da Müslüman karşıtlığının, bu tarz örgütlenmelerin göröndüğünden fazla olduğuna inandığını belirtmiştir. Gelecekte Suriyelilerin saldırılara maruz kalabileceğini ve basına pek yansımasa da bu tarz saldırıların gerçekleştiğini söylemiştir. Ayrıca bu dört katılımcıdan üçü, Hristiyan Suriyelilerin 2015'teki göç dalgasından önce ve farklı koşullarda geldiği ve daha eğitimli, nitelikli oldukları görüşünü paylaşarak 2015 göç dalgasıyla değerlendirilmenin yanlış olacağını ifade etmiştir. Aynı üç katılımcı, Müslümanlara göre Hristiyan olanların uyum sorunu daha

az yaşayacağını belirtmiştir. Bunun sebebi din olarak açıklanmıştır. Son olarak, Almanya'daki Müslüman karşıtı iklimin Suriyelilerin göçüyle Müslümanların hayatlarını etkilemesini muhtemel gördükleri görülmüştür.

Politik doğruculuk diye bir kavram var, yani kimse gerçek düşüncelerini söylemiyor demek bu. Suriyelilere hoş geldin yardımları konuşuluyor, yazılıyor, geçmiş kara lekeler siliniyor böylece. Açıkça diyenler marjinal oluyor. Bence Suriyelilerle bu karşıtlıklar yükseldi yani matematik gibi, birden yabancı, Müslüman sayısı oynadı. ...Müslümanları etkilemez olur mu? Aksini düşünemiyorum.... Suriye'de Ortadoğu'da isyan kültürü hortlayınca insanların bir kısmı eğitim, iş artık nerden bulabiliyorsa çıktı ülkeden zenginler falan daha çok. Gelenler oldu buraya, mesela çocuklarını yolladılar okumaya, onlar arada kaynadı diyeceğim, konuşulmadılar bile. Hristiyanlar sanki o zamanlar geldi, bi 4 yıl belki 3 yıl önce bizim bu konuştuğumuzdan. (K40)

2. Etnik Kimlik Kıyaslamaları ve Suriyeliler

H.1.b. Etnik kimlik ayrıştıkça olumsuz bakış artar

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin bilişsel tanımlamalarında en yaygın ve güçlü grup kimliklerinden biri etnik kimlikleridir. Türkiye kökenlilerin etnik aidiyetleri ne olursa olsun gruplar arası ilişkilerde güçlü bir grup kimliği görünümündedir. Görüşme yapılan kuşaklardan hiçbiri kendisini sadece Alman toplumuna güçlü aidiyet ile tanımlamamıştır; aksine çoğunlukla kendi öz/anavatan kimlikleri ait hissettikleri grup olarak öne çıkmıştır. Üçüncü kuşak Türkiye kökenliler, iltica ya da beyin göçü ile gelenler arasında Almanya'ya aidiyet hisleri bir nebze güçlü olmakla genel eğilim, Türkiye ya da Almanya grup kimliklerinden birini seçmek istenmemek şeklindedir. Bu kategorideki katılımcılar “Avrupalı, Avrupalı Türkiye kökenli, Bulgar Türk, Selanik göçmeni Türk” gibi ifadeler tercih etmişlerdir. Alman ebeveyni olan katılımcı bile “Türk ya da Alman, Türk Alman” yerine “Avrupalı” tanımının daha doğru olduğunu ve kendisi gibi melez olanlar ile bir üst kimlikte bulunduğu inandığını belirtmiştir.

Almanya'da mülakat yapılan Türkiye kökenliler etnik kimlikleri bakımından “Türk/Türkmen, Laz, Kürt, Gürcü, Arap, Ermeni, Rum, Bulgar, Tatar, Çerkez, Zaza, Azeri, (yarı)Alman” olarak 12 farklı kimlikle kendilerini tanımlamıştır. Bunlar bazen tek kimlik bazen de melez kimlikler olarak ifade edilmiştir. Berlin’de 6, Köln’de 9 kişi kendisini birden fazla etnik kimlikle tanımlamıştır. Aralarında ebeveynlerinden biri Alman olan bir kişi de kendisini Alman olarak tanımlamamıştır. Ayrıca çalışmada azınlıkta kalan 3 Arap, 2 Ermeni, 1 Rum gibi farklı etnik kimlikler olsa da anlamlı veri sunacak bir oransallığa sahip değildir.

Aralarında etnik köken farklılıklarına, tanımlamalarına rağmen katılımcıların Türkiye kökenli olmada birleşebildikleri, olaylara ve diğer gruplarla ilişkilerinde ortaklık hissine sahip oldukları görülmüştür. Türkiye’den özlemle bahsettikleri, derin sevgileri sıklıkla ifade edilmiştir. “İmkânı olsa daha sık gideceği, yatırım yaptıkları, iyi ki günün birinde dönebilecekleri bir ülkelerinin olduğu, Türkiye’nin güzellikleri” gibi örnekleri sıralamayan yok gibidir. Çoğunun güçlü sosyal kimliği olarak öne çıkan

Türkiye kökenli olma, göçmenlik ile ilgili meselelerde daha ön plandadır. Zaten Suriyelilere bakış açısında birleştikleri noktalar çoğunlukta olması bu aidiyetle ilgilidir. Türkiye kökenliler arasında etnik kimliklere göre ayrımlar yok denecek kadar azdır. Türkiye kökenli emek göçmeni katılımcıların büyük çoğunluğu için Suriyeliler “öteki” konumundadır ve bakış açısı büyük oranda olumsuzdur. Bu açıdan hipotez bu kategoriye girenler için büyük oranda doğrulanmaktadır. İltica göçmenlerinin etnik kimlikleri bakımından Suriyeliler ile “biz” ve “onlar” tarzında karşıtlık içeren bir yaklaşımı ise açıklayıcı değildir. Suriyelilerle farklılıkları olduğu söylenmekle beraber sosyal kategoriler üzerine sınıflandırmaları ve Suriyelileri ötekileştirmeleri istisnai örneklerle sınırlı kalmaktadır. Hipotez bu göçmen grubu için açıklayıcı olmaktan uzaktır. Beyaz yakalılar ise Türkiye kökenli grup kimlikleri içerisinde “yeni Türkiye kökenliler” olarak daha farklı bilişsel tanımlamayı tercih etmektedir. Suriyeliler ile etnik aidiyetleri üzerinden sosyal kıyaslamaları çok daha cılız bir görünüm teşkil etmektedir. Bu sosyal kategoridekilerin “önemli ötekisi” Suriyeliler değildir.

Çalışmanın bu kısmında iki ana başlık üzerinden Suriyelilere bakış ele alınacaktır. İlk iki başlık emek göçmeni katılımcıların Suriyelilere Bakış Açısındaki Ortaklıklar” ve “Ötekileştirilen Suriyelilerin Portresi”dir. Üçüncü başlık ise iltica ve beyaz yaka katılımcıların Suriyelilere dair görüşleridir.

a. Suriyelilere Bakış Açısında Ortaklıklar

Türkiye kökenlilerin grup kimlikleri farklı toplumsal gruplara karşı bilgi, önyargı, inanç ve tutumlarının belirlenmesine hizmet etmektedir. “Biz” ve “onlar” şeklindeki kıyaslamaları ile kendilerini ve karşılarındaki grupları tanımlamaktadırlar. Bu tanımlama, kendilerini farklılaştırma ve özsaygı kazanma temelinde ilerlemektedir. Kendi grup kimlikleri lehine olumlu özgünlüklerini onaylamalarına yaramaktadır. Bu bakımdan Brewer ve Campbell (1976)’ın grup kimliğinin etnosentrik karakter taşımasıyla uyumlu bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte göçmen kökenli olmalarından ötürü toplumdaki diğer göçmenlerden üstün olduklarına dair bir tutumu bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle hâkim toplumla statü dengesinde sosyal gruplarını diğer göçmenlerden ayrıcalıklı bir mevki olarak görmektedirler. Almanlara en yakın, Almanya’ya en yararlı, Almanya için en iyi grup kendileridir. Bunlar Türkiye kökenli olmanın farklılıkları, özgünlükleri, özellikleri ile açıklanan bir eksenle ilerlemektedir.

“Kendi vatanını bırakmış da gelen insanlara ne kadar güvenilir ki?”

Araştırmada mülakat yapılan Türkiye kökenli emek göçmenlerinin büyük çoğunluğu için ortak olan noktalardan ilki, Suriyelileri ele alırken ayrımlara çok bakmamalarıdır. Zaten göçmenlere geldikleri ülke kimliği ile bakmak belki en yaygın alt grup kategorisidir (Kotzur, Tropp ve Wagner, 2018: 2). Türkiye kökenliler içerisinde de Suriyelilerin aynı ülkeden gelmelerine karşı farklı etnik kimlikleri olduğuna değinenler olmakla birlikte Suriyeliler arasındaki bu ayrımlar düşüncelerini, eğilim ve tutumlarını belirlememektedir. Yaygın bakış açısı Suriyeli Kürt, Suriyeli Türkmen tarzında değildir. Bundan ziyade Suriyelidir. Aslında tektipleştirme üzerine yapılan çalışmaların çoğu tektipleştirmelerin ülkeselden de öte bölgesel karakter bile taşıdığını ortaya koymaktadır. Örneğin Schalk-Soekar, van de Vijver ve Hoogsteder (2004: 546-547) Hollanda’da hâkim toplum ile dört göçmen grup Fas, Türk, Antil, Surinam arasındaki toplumsal hiyerarşi üzerine araştırmalarında Hollandalıların tektipleştirmelerinde farklı ülkeler olmasına rağmen Fas ve Türk ya da Antil ile Surinam arasında bile çok farklı algıların olmadığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde

Lee ve Fiske (2006: 754-755) göçmenlerin köken ülkeleriyle adlandırıldıkları, hatta bazen tek bir ülke değil bölgesel tanımlamaların yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Amerika’da göçmen kökenlilere bakışta tüm Latin Amerika ülkelerinden gelenlerin Hispanik (Hispanic) ve çalışmak için gelen olarak, Asya ülkelerinden gelenlerin örnek azınlık gibi tek potada eritilerek Asyalılar olarak tektipleştirildiğini ortaya koymuştur. Türkiye kökenliler arasında bakış açısında Suriyeli Kürtler iyi, Suriyeli Araplar kötü gibi ayrımlar yok denecek kadar azdır. Karşılarındaki gruba tek bir bütün olarak bakmaktadırlar. Tüm kalıp yargılar, grup üyeleri ile tektipleştirmeler “Suriyeliler” üzerinden yapılmaktadır. Hatta boyut biraz daha genişleyerek çoğu katılımcı için Ortadoğu bölgesini, diğer Müslümanları ve Arapları kapsamaktadır. Bu bakımdan belki kuramın “öteki”nin daha homojen olduğuna inanılması tezini desteklemektedir (Ackerman et. al., 2006: 836). Hepsinin aynı algılanması, olumsuzluğu pekiştirdiği gibi, iki grup arası ayrımı daha polarize hale getirmektedir.

Suriyeliler çok daha hırçın, kavgacı insanlar. Daha önceden gelen Iraklılar sakın insanlardı mesela. Ama Suriyeliler ile ne konuşulabiliyor ne anlaşılabilir, iletişim kurmak çok zor, değişik bir millet. Kendi vatanını bırakmış da gelen insanlara ne kadar güvenilir ki? Bir kere ben güvenmiyorum, televizyonlarda görüyoruz bizden daha rahatlar, tatil yapıyorlar. Burada kime sorarsan sor Suriyelileri iyi görmüyor. Asabi, kavgacı, saldırgan, kadınlara asılıyor deniyor. Irak’tan, Türkiye’den ya da başka ülkelerden gelenler için böyle bir ifade görülmemiştir. Böyle ahlaksız değildi çünkü gelenler, saldırganlık görmedik. Ama Suriyeliler de her şey var. (K21)

Özellikle olumsuz görüşlerde gözlemlenen bu ortaklık, konuya Suriyeliler kapsamında bakmak yerine Araplara dair genellemeler ışığında Araplara karşı negatif tutumla bağlantılıdır. Araplara dair görüşleri Suriyeliler için geçerlidir. Suriyelileri tanıyıp tanımaması, Suriyelilerden benzer davranışı görüp görmeme burada temel değildir. Daha öncedeki gözlemler, düşünceler Suriyelileri aynı grubun içerisinde değerlendirmeye yetmektedir. Bar Tal (1997: 491)’ın tektipleştirme üzerine makalesindeki geçmişteki ilişkiler, siyasi ve sosyal iklim, ekonomik koşullar, diğer grupların davranışları gibi arka plan değişkenleri devreye girmektedir. Tektipleştirme dış grubun özellikleri ve gruplar arası ilişkiler ile sınırlı değildir. Kişisel farklılıklar, ailesel geçmiş, direkt temas, eğitim seviyesi, sosyo-kültürel ortam ve daha pek çok etkenle iç içedir. Bu bakımdan Araplara karşı geçmişten gelen güvensizlik, göçmen karşıtı iklim, ekonomik durumları, karakterleri, Suriyeliler ile temaslarının olup

olmaması, Almanların ne düşündüğü gibi faktörler devreye girmektedir. Katılımcılar arasında bu noktada ilk gözlemlenen doğrudan Suriyeliler ile teması olanların çoğunun olumlu bakmasıdır. İkincisi, eğitim seviyesi arttıkça olumsuz bakışın azalması; üçüncüsü göç deneyimleri benzeştikçe olumlu bakışın artması, dördüncüsü diğer göçmenlere sıcak bakanların olumlu bakmasıdır. Ancak bunlar arasında en dikkat çekici olanı Almanların hoş geldin kültürü karşısında tavırlarıdır. Müslüman, doğulu, Avrupa-dışı kültürden gelen bir gruba sempati ile bakılması bazı Türkiye kökenlilerin ötekileştirmelerini körükleyen bir etki yaratmıştır. Öyle ki Suriyelilere savaştan hayatlarını kurtararak gelen ve mağdur olarak bakmadıkları gözlemlenmiştir.

Araplar bizim yapamayacağımız işleri yaparlar, yani garip geliyor bana. Sırf para almak için Kiliseye gidip din değiştiren Mısırlılar biliyorum, biz böyle adımlar atmayız. Çok çabuk uyarlar bunlar, Suriyelilerden görmedim ama yakında onlar da öğrenir. Önce bunlar daha kolay vatandaş olurum vs. diye düşünür, sonra imanları da daha zayıf, kolayca değişirler. Biz Araplardan çok örnekle karşılaştık. Bu karaktersizlik; biz de göremezsiniz. İnanmayanlar var Türklerden de ama gidip para alıp Hristiyan olmaz. Bizde bir de “el ne der” algısı var. Bu bizim için önemli, aileme ülkeme laf gelmesin mantığı var. ...Suriyeliler bizim gibi değil, onlar Arap sonuçta. Araplar bizim aramızda kapanmaz farklar var, ben burada gördüm.... Mesela biri de Çanakkale ruhu, bunlar hemen kaçtı ya, böyle mi olmalıydı biz kaçır mıydık, biz buradan gider savaşırdık yeminle vallahi, bunlardan kimseye hayır gelmez onun için. (K24)

Türkiye kökenliler arasında olumsuz yargılar genelde birden fazla örnek verilerek yapılmaktadır. Suriyeliler ile kendi grubunu kıyaslarken sadece terör bağlantısı olabileceği ya da asabi olması gibi ihtimaller sıralanmamakta ve tek bir açıdan ele alınmamaktadır. Ötekileştirme başladığında genellikle örnekler birbirini kovalamaktadır. İki grubun birbirinden farklılığını kanıtlar tarzda aktarılan dayanaklar sayılırken sadece kendilerine has bir görüş olmadığı eklenmektedir. Bir kısım katılımcı “hâkim toplumun da” böyle düşündüğü, “Alman devletinin de” böyle baktığı, üstelik “haklı olduğu” tarzında söylemlere yaslanmaktadır. Bu yorumlar olumsuz bakışlarını tasdiklediği gibi şikâyetleri beraberinde getirmektedir. Şikâyetler ise Almanların Suriyeliler ile aralarındaki bu farkları gördükleri halde görmemeyi tercih ettikleri noktasında düğümlenmektedir. Bu tarz sitem dile getirenler çoğunluktadır.

Güvenlik açısından Almanya çok kaygılı. Haklı olarak da yani. Çünkü Suriye’den sadece normal insan gelmiyor yani orada IŞİD adına savaşmış tipler bile var. Ama biz mesela kaç yıldır buradayız, bir tane burada böyle olayımız olmadı. Biz burada Türkler olarak 30-40 senedir hiçbir vahşet olayına girişmemiş bir toplumuz, Almanlar bizi kabul etmiyor; ama biz kendimizi biliyoruz. Suriyeliler gibi ne yapacağı belli olmayan bir toplum hiç olmadık. Hem bunlar nankör, mesela adam Türkiye’den gelmiş, savaştan kaçmış biz misafir etmişiz. Ben tanıştım Kobanili biri, burada bize düşmanlık adına çalışıyor. Bizi sevmez bunlar, Araplar yani. Eskiye dayanıyor, onlar yüzünden. (K3)

“Biz Türkler başkayız, bambaşkayız”

Türkiye kökenliler arasındaki ikinci ortaklık, Suriyelilere bakışta yaygın ön kabuller ve önyargıların olmasıdır. Aynı görüşler farklı cümlelerle ifade edilmektedir. Türkiye kökenliler için grup içi algılar adeta homojendir, kendi tecrübe ve izlenimleri arkadaşının, eşinin, komşusunun fikriyle birleşen örneklerle sıklıkla tasdik edilmektedir. Reynolds (2015: 315)’ın grup içi bilginin ortaya çıkışında benzeyenlerin söyledikleri ve yargılarının doğru algılanması ifadesi akla gelmektedir. Türkiye kökenlilerin daha fazla kendi grubundan insanlarla görüştükleri için bu görüşlerin pekiştiği ve adeta gerçek olarak algılandığı izlenimi vermektedir. Üçüncü ortaklık, kuramın iddialarından biri olan bilgi ve verilere dayalı kıyaslamamanın neredeyse hiç yapılmamasıdır. Bu bağlamda Türkiye kökenliler arasında objektif ve rasyonel değerlendirmeler yerine duyguların hâkim olduğu söylenebilir. Yargılar kalıplaşmış, sübjektif karakterdedir. En yaygın önyargılar olarak “ülkelerini satmaları, hırçın karakterleri, cinsel saldırı potansiyelleri, özlerini koruyamamaları, görgü kurallarını bilmemeleri” sayılmaktadır. Tüm bu olumsuz özellikler karşısında Türkiye kökenliler “ülkesi için her şeyi yapan vatanseverler, tecavüz vs. gibi olaylarla anılmayan azınlıklar, dinsel-kültürel-dilsel özlerini bırakmayan, nereden ne yapmasını bilen” karaktere sahiptir. Kısaca emek göçmeni katılımcılar Türkiye kökenli olmaya atfettikleri özelliklerden, millet olarak karakterlerindeki benzersizliklerden beslenmektedir.

Ben ayrımcılık sevmem; ama biraz görgü kuralları yok onlarda. Hani Türkiye yine Avrupa Birliği’ne daha ayak uydurabilir, bunlar uyduramazlar. Şimdi örnek diyelim biz kaşıkla yiyoruz onlar elle yiyorlar. Yani örnek bir Türkiye var, diğer doğu ülkeleri farklı. Görgü kuralı onlarda hiç yok. (K30)

Bence ülkesini satan herkesi satar, kendi ülkesini vatanını korumayandan bence hiçbir yere fayda gelmez, yani ne Türkiye'ye ne de Almanya'ya. Suriyeliler bizden çok farklı. Biz Türkler başkayız, bambaşkayız. O yüzden de sevilmiyoruz. Bizdeki yürek kimse de yok. Almanlar bile bizim gibi değil, cesur değiller. Bizdeki cesaret, güç, korkusuzluk yok bu insanlarda. Bizim kültürümüzün güzel yanları var ve bunu biliyorlar. Genlerimizde var bence. Bu sebeple de dünyada biz sevilmiyoruz, yani bizden bi çekinildiğini düşünüyorum. Biz ülkemizde böyle bir şey olsa ölümüne gideriz, düşünmeyiz. Herkes bizim bu yönümüzü biliyor. Biz iki millete de benzemeyiz. Yok, tırnağımız olamazlar. (K25)

“Suriyeliler bizim gibi değil, onlar Arap sonuçta”

Dördüncü ortak nokta, olumsuz bakış açısının ardında kendi sorumlulukları, tutumları yerine karşı tarafın tavır ve tutumlarını ileri sürmeleridir. Türkiye kökenliler “Araplar genel olarak Türkleri sevmiyor, Osmanlı'dan kalma öfke ve kinleri var, Türkleri Ortadoğulu kabul etmiyorlar” gibi ifadeler kullanmıştır. Dolayısıyla Türkiye kökenliler ile Suriyeliler arasında grup kimlikleri arasında sınırı çizen sadece bir taraf değildir. Sosyal Kimlik Kuramındaki gibi etkileşimli bir süreç ve tanımlama söz konusudur. Karşı taraf tarafından nasıl algılandıklarına dair izlenimleri ve düşünceleri bakış açıları üzerinde etkilidir.

Ben çoğunun ahlaksız, kuralsız olduğuna inanıyorum, ben hoşlanmıyorum. Sevmiyorum Arapları. Bugün hangi ülkenin Arap'ı olursa olsun fark etmez; içlerinde bir Osmanlı yarası var. Aslında bizi sevmiyorlar ve ellerinden gelse ilk harcayacakları biz oluruz. Bunu unutmamamız lazım, şimdi Suriyelilerin burada, Türkiye'de bize ihtiyaçları var; ama yarın pek çok sorun çıkacak. Siz orada biz burada yaşayacağız. Sizinki daha büyük olacak o kesin. (K16)

İki grup arasında sınırı çizen Suriyelilerin olduğu görüşünü ileri sürenler arasında olumsuz tutumla karşılaşanlar ve deneyimleri sonucunda bu fikre varanlar bulunmaktadır. Bu görüş katılımcılar arasında oransal olarak daha küçük pay tutmaktadır. Dahası bu tarz örnekleri verenlerin neredeyse tamamı sadece emek göçmenleridir. Bu tarz örnek veren 21 katılımcı içerisinde şehirlere göre farklılık gözlemlenmiştir. Berlin'de ikinci ve üçüncü kuşak kadınlar, Köln'de ise birinci ya da ikinci kuşak erkekler daha fazla deneyimlerini anlatmıştır. Bu deneyimler, pasif bir tutumdan kötü muameleye kadar birbirinden farklı içeriklerdedir. En fazla ifade

edilenler “Suriyeli komşum var yıllardır, bir selamımı almadı” ya da “Türk olduğumu öğrenince tavrı değişti” tarzındadır.

Savaştan önce ben Suriye’ye gitmiştim birkaç gün kaldık ve bize çok kötü davranmışlardı Türk olduğumuz için. 2004 yılıydı. Bilmiyorum neden? Üsttekiler mi anlaşıyorlardı, halk mı anlaşıyorlardı? Camide namaz kılmak istemiştik üstümüze gelmişlerdi grup halinde. İlk ülkeye girişimizde hatta biz 1,5 gün havaalanında rehin tutulduk gibi oldu; çünkü vizemizi vermediler falan. İstemediler bizi nedense.... Burada da bir aile gelmişti, baba gelmişti bana muayenede çalışırken ve Erdoğan niye böyle yapıyor ki neden alıyor onları işte öyle alırsa tabi ki herkes kaçır kapısını açarsa eğer insan mı kalır Suriye’de demişti ona da şok olmuşum ben. Yani sevmeyen de var Türkiye’yi ve hükümetini. (B22)

b. Ötekileştirilen Suriyelilerin Portresi

Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcıların Suriyelilere dair olumlu tektipleştirmeleri yoktur. Katılımcılar arasında Suriyelilere dair olumlu özellikler sayanlar, olumlu nitelikler yükleyenler vardır; ama sayıları azdır ve ne verilen örnekler ne de örneği verenler genellenebilir veri sunmamaktadır. Olumsuz bakış açısı ise göç türüne, ideolojik yönelime, cinsiyet ve eğitime göre bazı ton farklılıkları içermektedir. Esasen özellikle emek göçmenleri tarafından dile getirilen tektipleştirmeler üzerine bakış açılarındaki ortaklıklardan anlaşılacağı üzere olumsuz karakter nettir ve oldukça yaygındır. Bu nedenle, bu tektipleştirmeler ve ötekileştirmeler emek göçmenlerinin paylaştıkları bir zemin olarak tasvir edilebilir. İltica göçmenleri Suriyeliler ile benzemedikleri noktalar olduğuna değinmekte; fakat “biz” ve “onlar” tarzındaki “ötekileştirme”den uzaktır. Farklılıkları normal görerek herhangi bir düşmanca ya da rakip söylemleri yoktur. Hatta göçmenlik temeli birlikteliğe yakın durmaktadırlar. Beyaz yakalılar ise Suriyeliler konusunda net bir pozisyona sahip değildir. Nötr değerlendirmeler ile öne çıkmaktadırlar. Ancak sosyal bilim eğitimi alanlar teknik eğitimlilere göre olumlu değerlendirmelere yakındır. Teknik eğitim alanlarda emek göçmenlerinin kadar güçlü olmamakla birlikte bazı ötekileştirme emareleri görülmektedir. Beyaz yakalılar bu tarz söylemlerde bulunduklarında tedirgin, çok emin olmayan, sonradan kendisini düzelten bir üslup takınmıştır. Adeta o an haksızlık yaptığını düşünme, söylediği ifadenin farklı anlamlara gelebileceğini düşündüğü izlenimi vermiştir. Kısaca ötekileştirme mevzusu emek göçmenlerinin pozisyonu için açıklayıcı olabilecek bir temeldir.

“Kadınlar ve çocuklar hariç....erkeklere kızıyorum”

Türkiye kökenli emek göçmenlerin Suriyelilere bakışındaki tek tipleştirme dikkat çekici şekilde iki gruba yönelmektedir. Kadınlar yerine erkeklere ve yaşlılar yerine gençlere bakışta çok sık görünmektedir. Suriyeliler içerisinde en fazla genç erkeklere yönelik tek tipleştirme söz konusudur. “Ülkeleri için savaşmamaları” ve “kadınlara taciz” en önemli gündem maddeleri olarak eleştirilerin yoğunlaştığı

konulardır. “Kadınların çok çocuk doğurması, makyaj yapması, Almanya’da sevgili edinmesi” gibi eleştiriler de dile getirilmiştir.

Genç erkeklere dair önyargılar neredeyse tüm misafir işçi kökenli katılımcıların -olumlu baksa dahi- yer yer söylemlerinde ortaya çıkan bir konudur. Buna karşın kadınlara yönelik önyargılar ağırlıklı olarak kadın emek göçmenlerinin gündemindedir. Hatta hiç ötekileştirme ve olumsuz söylemde bulunmayan iltica göçmeni kadınlar bile benzer örneklere başvurması ile kendi içerisinde istisnai örnek teşkil etmiştir. Neredeyse hiçbir erkek katılımcı “kadınların makyajı, çok çocuk doğurması” gibi eleştiri yapmamıştır. Erkek katılımcılar içerisinde kadın Suriyelilere dair olumsuz söylemler çok azdır ve “kavgacı ve hırçın olmaları, çocuklarıyla ilgilenmemeleri” örnekleriyle sınırlıdır. Erkek katılımcıların en sık dillendirdiği konu “Suriyeli erkeklerin savaşmamış olmaları” yargısıdır. Bu bakımdan Türkiye’nin tarihleriyle gurur duydukları zaferler, kahramanlıklar üstüne basa basa dile getirilmiştir. Kurtuluş Savaşı ve Çanakkale Savaşı gibi varoluş mücadelesini bugün olsa vereceklerini söyleyerek Suriyelileri kınamışlardır. “Birlik ya da millet olma konusunda Suriyelilerin eksik olduğu, vatanlarından çok bireysel hayatlarıyla ilgilendikleri” düşüncesi Türkiye’nin milli mücadele dönemiyle sık kıyaslanmış, fedakârlıklara değinilmiştir. İki milletin birbirinden farkı olmasının kanıtı gibi sunulmuştur. Erkekler arasında bu noktadaki farklılaşma ise emek göçü ve diğerleri arasında görülmüştür. Suriyeli erkeklere daha empati ile bakanlar iltica deneyimi olanlardır. Beyaz yaka göçmenler ise nötr ile olumlu arasında pozisyonadadır. Tekrarlamak gerekirse beyaz yaka göçmen kimliği burada olayların dışından bakma ya kendisini dışarıda tutma şeklindedir.

Bazıları nefretle bakıyor Suriyelilere, ben de öyle bakıyorum. Tabi çocuklar ve kadınlar hariç, onların yapacağı bir şey yok. Erkekler ise kendi ülkeleri için mücadele etmek yerine buraya gelmeye bakıyorlar, bunu doğru bulmuyorum. Yani erkeklere kızıyorum. Biz neler yaşadık, Çanakkale Savaşını yaşadık, metrekareye düşen mermi sayısı rekor seviyede; ama savaştık ve birlik olmasını bildik. O şekilde ülkemizi kurduk. Ama aynı cesaret ve güç Suriyelilerde yok, bu net. Savaşsalardı! (K17)

“Kadınlar artık burada tacizle tanıştı”

Suriyelilerin tek tipleştirilmesinde iki vurgu öne çıkmaktadır. İlki, Türkiye kökenli katılımcılar arasında Sosyal Kimlik Kuramı açısından cinsiyet tek-tipleştirmesi yaygın olmasıdır. Kende ve Shnabel (2017: 29)'in belirttiği gibi cinsiyete göre düşmanlık ve çatışma motivasyonlar değişmektedir. Kadın mülteciler genel olarak daha kırılgan görülmektedir.⁴⁹ Katılımcıların neredeyse hiçbiri çocuklara dair olumsuz ifade kullanılmamıştır. Çocuklarının okullarında, sınıflarında Suriyeli çocuklar olduğu ve bundan bahsedilmesine karşın çocuklara karşı önyargılı tutum birkaç kişi dışında dile getirilmemiştir. Türkiye kökenliler arasında en düşmanca söylemler genç erkekler hakkındadır ve empati yapanların sayısı çok azdır. Buna bağlı olan ikinci sonuç, Prentice ve Carranza (2002)'nin değindiği cinsiyetin bilişsel yani kendi ve ötekini tanımlaması kadar kadın ve erkeklerin nasıl davranması gerektiğine dair yargıları oluşturmalarıdır. Örneğin genel olarak kadın tek tipleştirilmesine yakın kadınlar basmakalıp beklentilere meydan okuyanlara göre daha olumlu değerlendirilmektedir (aktaran: Ellemers, 2018: 286; Eagly ve Mladinic, 1994). Bu noktada “Suriyeli kadınların agresifliği, çocuklarıyla ilgilenmek yerine sevgili edinmekle meşgul olması tarzında imalar, genç erkek olmasına karşın savaşmaması” gibi önyargı örnekleri hep cinsiyetlere yüklenen anlamlarla bağlantılıdır. Bu bağlamda geleneksel cinsiyet kalıplarının genel olarak kırılmadığı dolaylı olarak görülmektedir.

Kadınlara taciz olayları da oldu, yani Köln'deki büyük olay dışında pek çok benzer vaka yaşandı. Kadınlar artık burada tacizle tanıştı. Benim kafamdaki imajları da buna benziyor, yalan söylemeyeceğim. Hep erkekler, sokaklarda serseri gibi, bakışları vs. rahatsız ediyor. Bir kadın olarak geceleri rahat gezemem diye düşünüyorum. Onlar kadınların böyle dekolte, şort vs. giymesine alışık değiller sanırım, çok bakıyorlar. Yazın özellikle bakışlardan rahatsız olduğum anlar yaşamıştım. Yem gibi bakıyorlar ve tek başına da değiller, insan tedirgin oluyor. Ben rahatsızım bu açıdan. (K33)

⁴⁹ Örneğin; Binder ve Tosić (2005: 613-617) erkekler kadar siyaseten aktif olmamaları, kadınların savaş koşullarına kötü muamele, cinsel istismar veya nüfus azaltmak için öldürülmesi örneklerindeki gibi sosyal kırılgan pozisyonları, aile ya rejim kurbanı olmaları ya da kuralların dışına çıkan karakterde olmaları gibi gerekçelerle kadın mültecilere bakışın farklı olması gerektiğini ifade etmektedir. Hatta kadınların misafir ülkede de kadın olmalarından ötürü kırılganlıklarının devam ettiğini işaret etmektedir. Tüm bunlar kadın mülteci ya da sığınmacıları daha kabul edilebilir kılmaktadır.

c. Suriyelilere Olumlu Bakanları Grup Aidiyetleri

Türkiye kökenli katılımcılar arasında Suriyelilere olumlu bakanlar bulunmaktadır. Bu gruptakilerin ortak noktası, Alman grup kimliği ile görece güçlü bağ olmasıdır. Hatta görüşmeler sırasında “fazla Almanlaştım galiba” tarzında soru ile karışık ifadelerde bulunmaları gözlemlenmiştir. Farklı düşüncelerini Alman kimliği ile bağlantılı görmeleri Hogg, Terry ve White (1995)’ın makalelerinde üzerinde durduğu sosyal hareketlilik olgusunu akla getirmektedir. Sosyal hareketlilik, olumlu sosyal kimlik arayışı ile bireyin kendi grubundan başka ve genellikle baskın gruba geçtiği durum olarak özetlenebilir. Görüşme yapılan Türkiye kökenliler arasında sosyal hareketlilik öz kimliklerini tamamen bırakma yerine Almanya’ya aidiyetlerini kabul etmek şeklindedir. Alman kimliğini benimseyen bir sosyal grup değişiminden ziyade daha ara bir pozisyonudur. Bu kategori içerisinde yer alanların hiçbirisi kendisini tek ya da baskın Alman kimliği ile tanımlamamaktadır. Belki de bu grubu güçlü etnik kimliğe sahip olanlar ile kıyasladığımızda sosyal değişimden ziyade toplumsal hareketliliğe yakın pozisyon olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Huddy (2001: 133-134)’nin bahsettiği kimlikler arası mekik dokuma, durumdan duruma baskın sosyal kimlik değişimi meselesi gibidir. Yani sosyal bağlama göre kişilerin grup kimliklerine aidiyetleri değişmektedir. Kuramsal çalışmalarda özellikle yabancılar, göçmenler, Müslümanlar gibi konularda göçmen, anavatan kimliklerinin ağırlıklı olacağı öngörülmektedir. Ancak bu katılımcılar burada daha farklı, karmaşık bir portre çizmektedir. Bir yandan daha açık fikirli olmalarını Alman kimlikleriyle açıklamakta; diğer yandan eleştirilerini göçmen ve anavatan kimlikleriyle yapmaktadırlar. Suriyelilere olumlu bakışlarının Türkiye kökenlilerden daha ılımlı olduğuna inanmalarını “Alman kimliği” ile ya da başka ifadeyle kendilerini Almanya’ya, Avrupa’ya daha entegre görmeleriyle bağlantılı açıklamaktadırlar. Türkiye kökenlilerin kendilerinden daha olumsuz tutumda olduğuna dair söylemler öne çıkmıştır, hatta güçlü bir ayrıştırma çabası gözlemlenmiştir.

“Bunlar nerden çıktı gibi yanaşıldığını düşünüyorum”

Bizim insanlarımız Almanlardan daha ırkçı. ... Suriyelilere yönelik de genel bir iyi hava ben sezmedim. Tabi genelleme yapmak istemem; ama bunlar

nerden çıktı gibi yanaşıldığını düşünüyorum. Öyle gelin kardeşlerimiz gibi bir ortam ortaya çıkmadı. Gönüllü hareketleri Almanlar arasında daha yaygındı. Din değiştirme ya da homoseksüel olma Suriyelilerle ilgili çok konuşuluyor. Bizim Türkler hep kıyaslıyor, kuaförde başka yerlerde duyuyorum. Bunlar konuşuluyor; ama buna inanmıyorum. İnsanların din ve cinsel yönelim konusunda değişimi öyle kolay değil. Bu tarz kötü yargılar anlamsız geliyor bana. Almanlar da inanmaz. Vatandaşlık dil, eğitim, yardım almamak gibi kriterlere dayanıyor. Ayıplıyorum böyle kötüleyenleri. (K28)

Bu kategoridekiler, güçlü etnik kimliğe sahip Türkiye kökenli katılımcılar gibi “biz”in iyi, güzel, doğru olduğunu kanıtlama ya da Suriyeliler ile kendilerini kıyaslama girişimlerinde bulunmamıştır. Bu sosyal kategoriye girenler daha farklı bir pozisyon olarak Türkiye kökenlilerin ve Almanların Suriyelilere dair tutum ve yargılarında haksızlık yaptığını düşünmektedir. Bu pozisyon, özellikle eğitilmiş emek göçmenlerinde yaygın bir bakış açısıdır. Önyargılar, tek tipleştirilmeler ve ötekileştirilmeler eleştirilmektedir. Dolayısıyla Suriyelilere olumsuz bakış baskın değildir. Bazen olumlu çoğu zaman ise nötr bakış ile güçlü grup kimliğine sahip olanlardan ayrılmışlardır. Bu grup, çalışmadaki katılımcıların yaklaşık 5’te 1’ine tekabül etmektedir. Aralarında olumsuz görüşler ifade edenler de bulunmaktadır; ama oldukça azdır.

Bence mesela cinsellik de önemli bir faktör. Özellikle single mülteci erkeklerin bir tehdit oluşturduğuna dair algı var. Kadınları taciz ettikleri, tecavüz edebilecekleri gibi bir algı ve stereotip var. Bugün bir haber okudum Fiechburg’da göçmenler bir kadına tecavüz etmiş. Belediye Başkanı da Türk – Derya Bayraklı- doğrudan ülkeden deport edilmesine yönelik karar vermiş. Tecavüz vakaları Almanlar arasında da oluyor; ama Alman vatandaşlarını bir yere deport etme gibi muamele yok. Ama göçmenler, mülteciler, Suriyeliler en ufak bir sorun yarattıklarında direkt sınır dışı etme tehdidi var. (B29)

Suriyelilere olumlu tutum sergileyen katılımcılar içerisinde eğitilmiş erkekler, genç erkek tek tipleştirmesine yüklenen olumsuz anlamlara karşı söylemleri ile öne çıkmıştır. Üniversite ve üzeri eğitime sahip erkek katılımcıların neredeyse tamamı Suriyeli genç erkeklere tüm önyargıların yüklenmesinin adil olmadığını ifade etmiştir. Köln’deki yeni yıl kutlamalarında Suriyeli olarak adı çıkan; fakat sonradan taciz vakalarına karışanların Suriyeli olmadığını anlaşılması olayını neredeyse tümü örnek vermiştir. Bu sebeple Suriyelilerin bu olay üzerinde etiketlenmesini yabancı karşıtı bir söylem olarak kabul ederek, ırksal kimlikle böyle ithamları kabul edilemez

bulmaktadırlar. Türkiye kökenli erkeklere yönelik farklı önyargılardan bahsedilerek benzer yanlışlığa düşülmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Eğitim seviyesi düştükçe erkekler arasında benzer bir birliktelik ise görünmemektedir. İltica ile göç edenler dışında emek göçmenleri tam tersine taciz, savaşmama gibi örnekleri dile getirerek tüm Suriyeli erkeklere genelleyen olumsuz ifadeleri en güçlü kullananlar arasındadır.

Kadına karşı şiddet, tecavüz veya da taciz olayları yeni bir fenomen değıl. Yani bunu Suriyelilere de bağlamamak gerekiyor. Bu hemen hemen her toplumun yani erkek hâkimiyetinde olan her toplumun genel bir hastalığı aslında. Ama bunu sapıtmak isteyenler olabiliyor. Şöyle de görmek lazım her ulustan yani böyle tecavüze kalkan veya suç işleyen insanlar var. Ama bu o toplumun toplu halde mahkûm edilmesini gerekli kılmıyor. (K7)

3. Süper Grup ile Yatay Düşmanlık Sarkacı

H.1.c. Suriyeliler ile ortak göçmen kimlik paydasına sahip olanlar olumlu bakar

Sosyal Kimlik Kuramı, Türkiye kökenliler Almanya’da göçmen kökenli bir toplum olduğu için diğer göçmenlere bu kimlik temelinde yaklaşıp Almanlar karşısında biz duygusunun hâkim olacağını varsayar. Başka bir ifadeyle Suriyelilerin Almanya’ya göç ederek gelmeleri iki toplumu aynı sosyal grupta birleştirebilir. Aslında bu öngörü ya da varsayım, Binder ve Tosic (2015: 610)’in belirttiği sınır aşır yeni bir kültürel çevrede yaşamının grup kimliğini sorgulanmasına yol açmasıyla bağlantılıdır. Göçün grup kimliklerinde değişime yol açması yazarlara göre; göç deneyimi ister yeni grup kimliği edinilmesine yol açsın ister eski grup kimliğini güçlendiren etki yapsın ya da başka açılımlar yaratsın fark etmez; nihayetinde ilk kimlikten farklı bir noktaya tekabül etmektedir. Kuşkusuz bu noktada farklı sosyal grupların yeni bağlamda sınırları değişen grup tanımlaması yapması, içeride olan ile dışarıda olanı farklılaştırması mümkündür. Başka bir ifadeyle farklı göçmen gruplar ortak bir göçmen kimliğinde birleşebilir. Birleşmese dahi yakın gruplar olarak konumlandırılabilir.

Türkiye kökenliler ile Suriyelilerin Almanya’daki göçmen kökenliler şeklinde bir kimlikte buluşması, Almanya’da yaşadıkları sosyal bağlamdan bağımsız bir yerde durmamaktadır. Hogg ve Smith (2007)’nin saydığı normlar, ideolojiler, politik atmosfer, grup boyutu, sosyal yapı ve başka gruplar gibi etkenler devreye girmektedir. Özellikle gruplar arası ilişkilerde azınlık ve çoğunluk pozisyonları, ev sahibi toplumdan başka kimlik aidiyetleri fark yaratan bir durumdur. Bu yüzden “göçmen kimliği” bakımından Türkiye kökenliler ile Suriyelilerin “biz” olma ihtimali kurama göre yüksektir. Alman toplumundan dışlananlar ya da Alman toplumuna sonradan eklenenler olarak birbirlerini aynı ya da yakın grup içerisinde görebilirler.

Sosyal Kimlik Kuramına göre grup içi ve grup dışı olarak hangi kategorilerin seçildiği, kimlerin bizden kimlerin onlardan olduğuna dair ayrımlar bakış açısı ve davranış motivasyonları üzerinde etkilidir. Ryan, Reicher ve Haslam (2017: 257-258) göçmenlerin genel olarak ulusal grubun dışında kabul edilmesini, Britanya örneğinde

açıklamıştır. Sudan, Suriye ya da Afganistan'dan gelenlerin İngiliz sayılması için en belirgin kriterin ülkeye göç etmiş olmaları olduğu düşünülürse göç öncesi herhangi bir bağ ya da köken üzerinden ortaklık olmadığının ileri sürülebileceğine değinmektedirler. Ancak yazalar gerçekte, iç ve dış grup ayrımının ve kategorilerin her zaman böyle oluşturulmadığını işaret etmektedir. Özetle, kategoriler aynı insanlar için değiştirildiğinde iç ve dış ayrımları bulanık hale gelmektedir. Reicher ve Haslam (2009)'a atıfla kategorilerin “anne ve babalar, ebeveyn ve çocuklar, işçiler, sıradan insanlar” olarak değiştirdiğinde daha az yabancı, daha az tehditkâr ve daha çok “bizim gibi” görüleceğini ortaya koymaktadırlar. Hatta aynı kişiler “bizden biri” veya “bizim topluluğumuzun parçası” olarak bile tanımlanabilecektir. Zaten Kogut ve Ritov (2017a: 96)'un işaret ettiği gibi grup kimliklerini ulusal kimlik ekseninde düşünmek her ne kadar genel geçer olmuşsa da tartışmalıdır. Başka sosyal grup aidiyetleri mevcuttur ve hatta daha homojen veya uyumlu olması muhtemeldir. Bu kapsamda Almanya'daki Türkiye kökenlilerin de Suriyelileri bizden biri, göçmen topluluğun parçası olarak aynı sosyal grubun üyesi olarak ele alması muhtemeldir.

Araştırmadan çıkan sonuca göre, Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında göçmen sosyal kimliği ile Suriyelilere yaklaşanlar azınlıktadır. Berlin'de bu eğilim Köln'dekinden çok daha azdır. Aynı potada birleşebileceklerine inanların ağırlıklı çoğunluğu ise geçmişte iltica talebinde bulunanlardır. Savaş sebebiyle göç etmeseler bile benzer prosedürlerden geçmeleri konuya daha ılımlı yaklaşımlarına vesile olmaktadır. Benzer sonuç Kotzur ve arkadaşlarının (2017: 130-134) Almanya'da savaş mağduru mültecilere bakışı üzerine yaptığı çalışmada ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar “Almanlar, yaşlılar, zenginler, evsizler ve yabancılar” olarak toplumun farklı kesimlerinin mültecilere bakışını test etmiştir. Çalışmadan çıkan sonuçlardan biri, mültecilere en sıcak yaklaşanların geçmişte mülteci olmasıdır. Ayrıca araştırmaları; Balkanlardan, Irak'tan gelen mültecilerin ve Türkiye kökenlilerin Suriyeli, Afgan, Eritreli, Kuzey Afrikalı mültecilere bakışı açısından en olumlu bakışın tüm gruplar için Suriyelilere olduğunu ortaya koymuştur.

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyeliler ile göçmenlik şemsiyesinde ortak bir grubun üyeleri olarak değerlendirme yapmasının ele alındığı bu kısımda iki temel unsur üzerinde durulacaktır. Birincisi, Suriyeliler ile göçmen kimliğine olumlu

bakanların görüşleridir. İkincisi, Suriyeliler ile göçmen kimliğine olumsuz bakanların görüşleridir.

a. Göçmen Grup Kimliğinde Buluşanların Savları

İltica edenlerin Suriyelilere olumlu yaklaşmasında ilk bulgu, cinsiyete göre bir derecelendirme farkının ortaya çıkmasıdır. Koşulsuz bir kabulleniş ile anlayış gösterilmesi gerektiği tarzında iki farklı olumlu tutum tespit edilmiştir. Erkekler ilkinde ve kadınlar ikincisine daha yakındır. Kadınlar anlayış göstermeyi, zaman tanımayı ve peşin hüküm yerine orta vadede tekrar değerlendirmeyi vurgulamaktadır. Tabi bunun tersi bir iki örnek de vardır. İltica göçüyle Almanya'ya gelenlerle ilgili ikinci bulgu, diğer göç türlerine göre daha fazla empati kurmalarıdır. Hem Türkiye kökenlilerin geneli hem de ailesinin geçmişteki yaşamışlıklarıyla derinden bağlantılı bakış açılarıdır. Neticede Suriyeliler ile kurdukları bağ, daha çok göçmenlik temellidir. Bu katılımcılar için Suriyelilerin diğer grup kimlikleri arka plandadır. “Ev sahibi toplumdaki farklı olmak, benzer yollardan geçmek, yakın deneyimler yaşamak, ortak ayrımcılıklara maruz kalmak, uyum ya da entegrasyon beklentileri karşısında yaşadıkları sıkıntılar” gibi sıraladıkları örnekler bunu desteklemektedir. “Ben ilk geldiğimde bana şu garip gelmişti, şunda zorlanmışım; onlar da zorlanacak ama alışacak” benzeri çok söz söylenmiştir. Köken ülkeden farklı bir ülkeye göç edenlerin ekonomik, siyasi, kültürel, toplumsal açıdan bağlam değişmesinden ötürü bocalamalar yaşanabileceği, uyum sağlanamayabileceği, beklentileri karşılamamanın kolay olmadığı, yargılamamak gerektiği üzerinde durulan konulardır. Tam da bu nokta, empati kuruldukları ve göç temelli bir ortaklık için kapının aralık olduğunun sinyalidir.

“Komple bunlar kötü demek yanlış farklılar diye”

Buraya gelen Suriyelileri dış görünüşlerine göre ya da şu an ki tavrına göre net karar vermemeliyiz. Başka kültüre geldiler, geldikleri yer çok farklı. Ben ilk geldiğim zamanlarda giyim tarzım vb. farklıydı. Buranın kalıpları ile Türkiye'ninki de farklı. Her şeyi zaman gösterecek. Dil öğrenecek, yaşam tarzını öğrenecek, şimdi komple bunlar kötü demek yanlış farklılar diye. Benim abim de mesela buraya uyum sağlayamadı, geri döndü. Bu onun kötü olduğunu göstermiyor. (K34)

Türkiye kökenli katılımcılar arasında genel resimde, iltica göçmenleri dışındaki farklı göç deneyimleri olan gruplar içinde Suriyelilere olumlu bakanlar bulunmaktadır; fakat oransal olarak iltica geçmişli olanlardan daha azdır. Beyaz

yakalılar arasında olumlu ve olumsuzdan ziyade nötr pozisyon çoğunluktadır. Beyaz yakalıların kendilerini diğer göçmenlerden ayrı bir yerde konumlandırmaları neticesinde kıyaslamalarını Suriyeliler ile yapmamaktadır. Beyaz yakalıların “biz” olarak tanımladıkları sosyal kategori “yeni Türkiye kökenliler” tarzında bir birlikteliktir. “Eğitimli, nitelikli, eski Türkiye kökenlilerden farklı, belki de son 10 yılda Almanya’ya göç etmişleri” kapsayan daha küçük bir gruba aidiyet duymaktadırlar. Azınlık içinde azınlık gibi bir konumlandırmaları vardır. Kıyaslamaları bu konumlandırmayla paralel ya hâkim toplumla ya da başka ülkelerden gelen beyaz yaka göçmenler ile yapılmaktadır. Bu, kendi ülkelerinden gelen göçmen kuşaklar ile kendilerini kıyaslamamalarıyla da paralel bir eğilimdir. Daha da çarpıcı olanı, Suriyeliler ile ortak kimlik grubunda buluşmaları olsa dahi bunun göç ve göçmenlik üzerinden olmadığıdır. Örneğin aynı mesleği icra, LGBT, ideolojik yakınlık gibi farklı temeller olabilmektedir. Misafir işçi kuşaklar arasında olumlu tutum sergileyenlerin gerekçeleri ise çoğunlukla iltica deneyimi olanlarla örtüşmektedir. Bu daha çok eğitimli göçmenlerde, Müslüman kimliği güçlü katılımcılarda yakalanan bir tutumdur.

Göç türlerine göre sayılan farklı tutumlar yanında katılımcılar arasında Suriyelilere olumlu bakıp göçmenlikte buluşabileceğini düşünenlerle ilgili bazı eş değerlendirmeler bulunmaktadır. Genel resme bakıldığında ortaya çıkan ortaklık, ister iltica isterse emek göçmeni olsun fark etmeksizin neredeyse hepsinin, Türkiye kökenlilerin genel bakışını kendilerinin yansıtmadığını düşünmeleridir. Hatta bu görüştekiler Almanya’ya kendisini daha entegre görmesiyle de ortaktır. Eğer Türkiye kökenli katılımcılar bir grup olarak ele alınırsa, bu görüştekiler kendilerini bu grup içinde görmesi yanında görece grup bağları daha zayıf ya da esnek olanlardır denilebilir. Ancak Almanya’ya daha entegre olduğunu düşünenlerin tümü de Suriyelilere olumlu bakmamaktadır. Örneğin üçüncü kuşak, eğitimli bir katılımcı olumsuz bakabilmektedir. Genel olarak emek göçmenleri içerisinde eğitim, gelir seviyesi yüksek, beyaz yaka ya da göçmenlerle ilgili işlerde çalışanlar, Suriyeliler ile çıkar çatışması yaşamayanlar olumlu bakmaktadır.

“Ne farkları var diyorum”

Suriyelilere olumlu bakanlar, göç deneyimi bulunan ve Almanya’da pek çok kez ikincil statüde hisseden, ayrımcılığa maruz kaldığına inanan bir grup olarak Türkiye kökenlilerin Suriyelilere olumsuz yaklaşıldığında neredeyse hemfikirdir. Aynı zamanda grup içi güçlü eleştiriler getirmektedirler. Bu eleştirilerin temel dayanağı, göçmenlik ile ilgilidir. Misafirperverlik, yardımseverlik, anlayış gösterme gibi kavramlar ve davranış normları etnik kökenle ya da dini aidiyetle açıklanmaktan ziyade “göçmenin halinden anlama” ekseninde ele alınmaktadır. Göçmen olmanın unutulduğuna dair tavır öne çıkmaktadır. Türkiye kökenlilerin olumsuz sözleri, tutumları göçmen kimliğine sahip olmayla ters görülmektedir. Bu grup içerisindeki beyaz yaka göçmenlerin pozisyonları bu noktada biraz farklılaşmaktadır. Türkiye kökenlilerin genel durumuna dair yani Suriyelilere bakışı üzerine görüşleri, eğitim türlerine göre değişmektedir. Sosyal bilimlerde eğitim alanlar Türkiye kökenlilerin genelde olumsuz olduğunu eleştirerek diğer olumlu düşünenle örtüşen fikirler beyan etmiştir. Teknik alanlarda eğitim alanlar ise kesin ve yargılayıcı, eleştirel ifadelerden sakınmıştır. Her tür görüşün muhtemel olduğunu, oransal bir görüş belirtmenin mümkün olmadığını ya da çok fikrinin olmadığını ifade etmiştir.

Suriye olsun, İranlı olsun, Iraklı olsun, senelerdir biz birlikte yaşıyoruz. Aslında savaş ilk çıktığında buraya gelenler oldu Suriye’den, tanıdıklarım var. Aralarında Kürtlerle tanışmışlığım, Yezidi kendileri mesela onlarla ilişkim var. Hep sorarlar, şey yaparlar, danışırılar bana. Yani 10 seneye yakın oldu yani. Bazılarının burada yaşaması o kadar oldu. O insanlar burada evlendi, çocukları oldu, belirli bir süre Almanca kurslarına okullara gittiler, mesleki denklikleri için kurslara katıldılar. Şimdi iş kuranlar var, dükkân sahibi olanlar var. Benden ne farkları var diyorum. Buradaki insanlar, bizim insanlarımız çok yargılıyor, olumsuz konuşuyor. Ben de onları yargılıyorum, dün neydiniz diyorum. (K1)

Suriyeliler ile kendilerinin “göçmen” kimliğinde birleşebileceği görüşüne yakın olanlar sebep olarak benzer kültürel, dinsel, bölgesel kodlara sahip olmalarını açık ya da zımnın saymıştır. Bundan daha güçlü olarak vurguları nokta, göçmen kökenli olmalarından ötürü Almanya’da benzer muamele ile karşı karşıya kalacaklarıdır. Katılımcılar bunu yakınlaştıracı bir unsur olarak kabul etmektedir. Suriyelilerin diğer sığınmacı ya da mülteciler gibi Alman toplumunun parçası olacağını, dışlananlar olarak aynı tarafta yer alacaklarını ya da en çok kendilerine yakın olacağına dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler arasında ortaklıklar pek değişmemektedir. Beyaz yaka veya birinci kuşak emek göçmeni katılımcı Alman

toplumunun parçası olacağını söylemektedir. Ya da sol görüşlü iltica göçmeni ile muhafazakâr üçüncü kuşak emek göçmeni en çok kendilerine yakın duracaklarına inanmaktadır. Burada hangi görüşün hangi kategoriye ait olduğuna dair bir saptama ortaya çıkmamaktadır. Birbirinden çok farklı göç türü, ideolojik bakış, dini aidiyet gösteren kişiler benzer görüşler ileri sürmektedir.

Olumlu tutumuyla öne çıkanlar arasındaki ikinci ortaklık, Suriyeliler ile aralarındaki en büyük problemin dil bariyeri olduğu fikridir. Ortak dili konuştukları zaman ilişkilerin çok daha iyi seviyeye geleceği görüşü mevcuttur. Bu görüş Allport (1954) ya da Pettigrew ve Tropp (2006)'un gruplar arasında ilişkilerin artması ile arkadaşlık gibi olumlu birliktelikler oluşarak karşıtlıkların azalacağını ileri sürdüğü kontak/bağlantı/temas yaklaşımının tezahürüdür. Bu noktada gerek dil engelini aşanlar ile iyi ilişkiler gerekse Türkiye'de kalan Suriyelilerin olumlu tavırlarından bahsederek böyle bir birlikteliğin olduğu fikrinde olanlar vardır.

Türkiye'dekilerin karşı olduğu kadar buradaki Türkiye kökenlilerin karşı olduğunu düşünmüyorum. Yani kendilerinin göç deneyimleri, ayrımcılığa maruz kaldıkları bir geçmişleri var. Açık veya gizli bir yaşanmışlıkları var. Kadın-erkek, ekonomik göçmen iltica ile gelen, birinci ikinci kuşak fark etmiyor. Yerli toplumun yabancılara bakış açısını da kendilerine örnek aldıklarını düşünüyorum. O sebeple burada negatif bir bakış görmedim. Devlet para değil iş versin deniyor en çok. Her ay sonu devlete el açar durumdalar. Bu yanı sıra Türkler görüyor, biz görüyoruz. Burada arkadaşlık da var, parklarda çocukları oynuyor, halı saha maçları oluyor, pencere firmasında beraber çalışıyorlar, işe girenlerde de iş arkadaşlıkları oluyor. Ben burada Türkiye kökenlilerle Suriyeliler arası yakınlık olduğunu düşünüyorum. Türkçe bilenler hep zaten buraya bize yakın yerlere yerleşiyor, Suriyeliler içinde de Türkçe bilenler var. Onlar bize yakın, okulda da çocuklar arası iyi. Yani ben bize yakın olduklarını düşünüyorum ve giderek daha iyi olur. (K39)

Suriyelilere olumlu bakanların üçüncü ortak noktası, Suriyelilerle yaşadıkları olumlu anları, izlenimleri vurgulamalarıdır. Genel olarak Türkiye ya da Türkiye kökenlilere sıcak yaklaşımları burada bir etkidir. Yakınlık hissini, sempatisini Suriyeliden görmek bakış açısı üzerinde olumlu yansımaya sahiptir. Gruplar arası ilişkilerde ötekinin sizi nasıl gördüğü burada grupları yakınlaştıran bir sonuç doğurmaktadır. Dolayısıyla karşılıklı etkileşimin sonuçlarını da göstermektedir.

Birçoğu zaten Türkiye üzerinden geldiği için Türkçe biliyorlar. Mesela bir kafeye gittiğinizde, benim yakınım da bir kafe var orada bir genç çocuk

çalışıyordu, Türkiye'de kalmış bir altı yedi ay ondan sonra buraya gelmiş. Yani Türkiye'deki, Türkiye'den izlenimleri çok olumluydu. Fena da Türkçe konuşmuyordu, yani altı yedi ay içerisinde bayağı da Türkçe öğrenmişti. Yani Türkiye'den özlemle bahsediyordu öyle bir Türkiye nefreti filan görmedim ben Suriyeli mültecilerde tam tersine olumlular bize karşı. (B21)

Türkiye kökenli katılımcıların, Suriyelilere olumlu ve aynı grubun üyeleri kabul edebilecek bakışının altında yatan en önemli duygu, kendilerine göre dezavantajlı görmeleri ile akalı Suriyelilere duydukları sempattir. Nitekim Iyer ve arkadaşları (2003) ve Leach ve arkadaşları (2006) gibi pek çok araştırmacı gruplara dayalı hiyerarşik toplum algısı, gruplar arası eşitsizlik değerlendirmesi ve kendi grubunun gayrimeşru avantajı ya da dış grubun gayrimeşru dezavantajı karşısında grup üyelerinin davranışları değişebilmesi üzerine çalışmıştır. Hatta Hart, Kessler ve Leach (2008: 116) grup temelli suçluluk hissedilerek dış grup üyelerine karşı gayrimeşru dezavantajı düzeltmek için sorumluluk alan davranışlar gözlemlenebildiğini ortaya koymuştur. Yazarlar, eşitsizlik görüldüğünde, hissedildiğine bunun gayrimeşru olduğu fikri doğarsa grup lehine davranışları sorgulandığını ve dış grupla yakınlığa yol açabildiğini ifade etmektedir (Hart, Kessler ve Leach, 2008: 116-117).⁵⁰ Bu çalışmaların özünde, Sosyal Kimlik Kuramının öngördüğü gruplar arası ilişkiler ve gruplar arası kıyaslamaların, biz ve öteki arasındaki avantaj ve dezavantajın meşru olmadığı algısına göre farklı davranışlara gebe olabilmesi vardır. İlişkileri daha iyi ya da kötü yapma potansiyeline sahip olan böyle bir değerlendirme Suriyelilere olumlu bakanların davranışlarına uyarlandığında, kendi gruplarının daha iyi pozisyondayken olmasından ötürü duyulan gurur ya da Suriyelilerin daha dezavantajlı görülmesinden kaynaklı suçluluk değildir. Bundan daha ziyade göçmen kökenli bir grup üyesi, hâkim topluma göre dezavantajlı konumda olmasından kaynaklı ötekinin kaderine ya da talihsizliğine dair üzüntünün yarattığı bir sempati olarak tanımlanabilir. Suriyelilere

⁵⁰ Yazarlar bu noktada dış grup üyelerine toptancı bakış yerine üyelerin spesifik durumlarına göre farklı meşruiyet algılarının olabileceğine de dikkat çekmektedir. Örneğin; çok iyi eğitime sahip nitelikli bir dezavantajlı grup üyesinin hak ettiği işe girememesi ile aynı grup üyesi düşük eğitimli kişinin işe girememesi meşruiyet açısından farklı değerlendirildiğini ifade etmektedirler (Hart, Kessler ve Leach, 2008: 117).

olumlu bakışları “savaşta mustarip olma, aile üyeleri ve belki vatani dahil her şeyini kaybetme, Almanya’da gelene kadar verdiği mücadele, siyaseten kullanılma, tanımadığı topraklara gelme ve karşılaştığı zorluklar” hepsi göç ve göçmenlik ekseninde bir dezavantaj veya hâkim topluma ve hatta kendilerine nazaran mağlup başlamak olarak okunmaktadır. İdeolojik bakış açıları, dünya görüşlerine göre bazen suçlanan Beşar Esat yönetimi, bazen Amerika, Rusya, Türkiye gibi güçler, bazen de küresel sistem olmaktadır. Ancak sebebi ne olarak okunursa okunsun, dezavantajlı görülene duyulan sempati ortaktır.

b. Göçmen Grup Kimliğine Soğuk Bakanların Tezleri

Suriyelilere olumlu bakanlar arasındaki ortaklıklar yanında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Onlardan ilki, bir kısmının göçmenlik ortak kimliğine farklı açıdan yaklaşmalarıdır. Bu gruptakiler kendilerini aracı pozisyonda görmektedir. Suriyelilerin Almanya'ya entegrasyonunda ve Almanların Suriyelileri anlamasında danışılan rollerini vurgulayarak mevcut pozisyonlarına pozitif bir rol yükledikleri gözlemlenmiştir. Grup kimlikleri açısından fiili durumu avantaj görmektedirler. Onlar için gruplar arası ilişkilerde bağlamsal değişim yaşandığı dönemde daha stratejik bir pozisyon izleyerek üst statüye çıkmaları mümkündür ya da zaten Suriyeliler ve diğer göçmenler içerisinde Doğu ile Batı arasında sentez kimlikleri ile bir üst mevkide oldukları için aracılık etmektedirler. Böyle bir fırsat değerlendirmesi yapanların düşünceleri kuramın grupların statülerinin ilelebet değişmez olmadığı ve farklı bir sosyal düzenin sağlanabileceği görüşüyle uyumludur (Hogg, Terry ve White, 1995: 260). Burada göçmen kimliğini bir birleştirici olarak kabul etmek yanında/dışında hâkim toplumdaki pozisyonunu sağlamlaştırmak mümkündür. Bu görüşü en çok savunular ise tahmin edileceği üzere göçmenler ile diyalog kuranlar ve bu tarz işlerde çalışanlardır. Göçmenlere olumlu bakmakta; ama ortak grup aidiyeti yerine kendi statülerini ileriye taşıyan bir gelişme olarak okumaktadırlar.

“Biz Türklerin çok işi var, eskisinden çok danışılıyor bize”

İnsanın farklı bir dinden, kültürden, düşünce tarzından geldiklerini anlamaları lazım. Biz Türk kökenliler olarak aradayız ve onları anlıyoruz. O sebeple bizim derneklerimize gelmek, çalışmak istiyorlar hem Almanlar hem de Suriyeliler. Yani arabulucu gibiyiz. Çünkü gelenler hemen hemen bizim annelerimiz ve babalarımız gibi. Biz o düşünce tarzına aşinayız, nasıl yaklaşacağımızı biliyoruz. Ama Almanlarda bu konuda çok eksiklikler var. ...Bir Suriyeli adam yüksek sesle konuşuyorsa Alman “bu problemli, agresif” diyebiliyor. Bize öyle gelmiyor, kalabalık ailelerde yüksek sesle konuşulması olabilir diye bakabiliyoruz...Sol görüşlü bir aktivist bir Suriyelinin kızının davranışlarına karışması sebebiyle sen solcu değilsine gidebiliyor. Gelenekleri anlamıyorlar, farklı kültür kodlarını anlamakta zorlanıyorlar. Biz Türklerin çok işi var, eskisinden çok danışılıyor bize ve rolümüz çok kritik, önemli yani. (K6)

“Azınlık arasında da iktidar var”

Türkiye kökenliler arasında göçmenlik şemsiyesinde birlikteliğe inananlar olmasına rağmen bu çoğunluk için geçerli değildir. Aksine pozitif grup kimliği geliştirme çabalarında Tajfel ve Turner (2004: 372)'ın belirttiği hâkim gruba kendini kanıtlama, diğerlerinden iyi olduğunu açıklama fırsatı olarak gördükleri pek çok mülakatta ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle Türkiye kökenlilerin pozisyonu ağırlıklı olarak Dovidio, Validzic ve Gaertner (1998)'in farklı grup üyelerinin kendi grupları yerine farklı bir süper grupta birleşebileceği tezinden ziyade White ve Langer (1999)'ın yatay düşmanlık tanımına benzemektedir. Suriyeliler ile kendilerini aynı grup içerisinde bugün ve gelecekte görmeyen çoğunluk, grup sınırlarını yenileme fikrine yakın değildir. Suriyeliler aynı grubun üyeleri olarak büyük oranda kabul edilmemektedir. Bu görüştekiler, genel olarak diğer göçmenler ile bir ortaklık ya da ortak grup kimliğine de mesafelidir.

Mesela azınlık arasında da böyle iktidar şeyi var bence. Şimdi hâkim azınlık Türkiye kökenliler burada. Bir güçleri var, yani her ne kadar azınlık pozisyonunda olsalar da. Hâkim azınlık tartışması Türkler üzerinden yürür. Türkiyeli ile ilgili konular daha fazla dikkat çeker falan. Buradaki Müslüman Temsil Grupları mesela DİTİB falan gibi böyle hani, bir Türk izi vardır. Hiçbir Türkiye kökenli bu pozisyonun değişmesini istemez. (K23)

Suriyeliler ile ortak göçmenlik paydasını reddetmede görüşler çeşitlenmektedir. Suriyelilerin göçüyle göçmen demografisindeki değişim ve gelenlerin bölgesel, dini, kültürel benzerliklerinin göçmenler arasındaki biricik pozisyonunun sarsılması olarak okuyanlar vardır. Burada azınlık olma psikolojisi etkindir. Brown (2000)'ın gruplarının sosyal kimliklerini sürdürme konusunda daha ısrarcı tutumları, Türkiye kökenliler için geçerlidir. Bu görüştekilerin odağı, Suriyelilerden farklı olduklarıdır. Son olarak bazı katılımcılar, kapalı bir toplum veya kendine yeten konumda oldukları için başkalarına ihtiyaç duymadıkları argümanını dile getirmiştir. Suriyeliler ile kurulan ortak kimliğin kendilerini aşağı çekeceğine dair bir düşünce mevcuttur. Kendilerinin üstün olduğunu, Suriyelilerden iyi olduğu bazen açık bazen de örtük olarak vurgulanmıştır. Hatta Almanların, Suriyelileri kötülemesini olağan görenler, haklı bulanlar ya da bunun kendilerine fayda sağladığına inananlar vardır.

Çok net söylüyorum diğer ülkelerden gelenler oldukça bizim kıymetimiz arttı. Türkler aslında iyiymiş diyorlar. Tabi 3 kuşaktır birlikteyiz, bunun verdiği bir alışma da var. Buraya gelenler de çok yokluk içindeki ülkelere insanlar, çok farklı kültürden gruplar var. Bizi biliyorlar artık, onlara daha az yabancıyız. Bu yüzden başka yabancıların gelmesi bize de yaradı. Kötüleyecek başka gruplar ortaya çıktı. Suriyeliler mesela. Ben böyle düşünüyorum. (K26.)

Suriyelilerle ortak göçmen kimliğinde buluşamayacağını düşünenlerin en büyük engel olarak tanımladığı unsur dil farklılığıdır. Çoğu katılımcı Suriyelilerin Almancayı öğrenemeyeceğini ya da kendileri kadar öğrenemeyeceğini ifade etmektedir. Çocukları burada ayrı tutarak yetişkin Suriyeliler ile dil bariyeri aşılmayacağı için göçmenlik temelli bir ortaklığın, kaynaşmanın en azından yakın ve orta vadede olmayacağını düşünmektedirler. Ancak dil üzerinden böyle bir görüş ileri sürülmesine karşın katılımcılara dil bariyerini aşanlarla ilişkiler -örneğin İngilizce ya da Türkçe bilenler- ya da aştıkları zamanki ilişkilerin nasıl olacağı sorulduğunda benzer yanıtlar verdikleri görülmüştür. Suriyelilere bakışları ve Suriyelilerle göçmenlik temelli bir birliktelik fikrine dair yorumları neredeyse hiç değişmemektedir.

Ama burada o kadar çok Arap var ki, hep yan yana yaşadık ve hiç kimse de doğru dürüst bu aileler ile arkadaş değil. Niye Suriyeliyle arkadaş olsunlar ki, bugüne kadar hiçbir Arap'la arkadaş olmamış olan aileler bunlar. Türk kimliğinin içinde Türk kimliğiyle birlikte yaşayan insanlar yani. ...Türkler kendileri inanılmaz kapalı toplum ve kendilerini çok özel hisseden bir halk. Yani kalkıp da bir şey kazanacaklarını düşünmüyorlar bence. Çok açılan bir halk da değil ya merhaba merhaba işte bu kadar. Yani Almanlarda da yaşayamıyorlar ki. (B9)

Türkiye kökenlilerin Suriyelilere olumsuz bakışları hakkında son söylenecek söz, aslında tüm dünyadaki “mülteci” ya da “sığınmacı”ların tehdit ya da problem görülmesi tarzındaki eğilimden farklı olmadığı olabilir. Binder ve Tosic (2005: 611) çalışmalarında, bu statüde olanların genelde “hayatta kalmaya çalışan, pasif, sessiz ve aktif adım atamayan, yardıma el açanlar” olarak resmedildiğini dikkat çekmektedir. Dolayısıyla genel mülteci ya da sığınmacı algısı ülke için bir yük, fayda sağlamayan ama sorunlara gebe resmedilmektedir. Bu bakımdan Türkiye kökenli katılımcıların görüşleri iltica ile Almanya'ya gelenler dışında genel eğilimden ayrıksı bir tablo

çizmemektedir. Türkiye kökenli katılımcılar, en çok da emek göçmenlerinin çoğu, için Suriyeliler ile göçmenlik çerçevesinde bir grup kimliğinde birleşme düşüncesi oldukça azdır. Göçmenlik kimliğinde buluşabileceğini söyleyenler arasında bile kurulacak ortaklık kendi stratejik pozisyonlarını iyileştirme çerçevesinde bakılabilen bir rasyonel bir temelde olduğu için “soğuk bakma” çerçevesinde değerlendirilebilir. Türkiye kökenli emek göçmenlerinin büyük kısmı Suriyeliler ile ilişkinin kendisine bir faydası olmayacağını düşünmektedir. Suriyelilerin Almanya’ya göçünü üzerinde bir vergi yükü ya da kendisinin dışlanmasına vesile olan bir gelişme olarak olumsuz karşıladığı için birliktelik kurma, aynı yerde durma gibi düşüncelerde zihinlerinde yoktur.

4. Kim, Kime, Neden Yardım Ediyor?

H.1.d. Suriyelilerle ortak grup aidiyeti olanlar daha çok yardım eder

Sosyal Kimlik Kuramında, gruplar arası ilişkiler üzerine çalışmalar daha çok ayrımcılık, ırkçılık, önyargı ve tektipleştirme üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak düşmanlık, güvensizlik, saldırganlık ve ayrımcılık yanında son 20 yıldır “yardım” konusunda bir literatür gelişmiştir (van Leeuwen ve Zagefka, 2017: v-vii). Örneğin; Dovidio, Gaertner ve Abad-Merino (2017: 7) aynı grup üyelerinin birbirine daha olumlu baktığını, güven duyduğunu, iş birliğinin yaygın ve yardımın güçlü olduğunu ABD’de üniversite ve ırk aidiyeti üzerine incelemiştir. Ein-Gar ve Levontin (2013) göç edilen yerdeki öğrencilerin genç göçmenlere yardımlarını, Dickert ve arkadaşları (2011) açlık sınırında yaşayan Afrikalı çocuklara bağış istekliliğini Sosyal Kimlik Kuramı açısından dış grup üyelerine yardım açısından analiz etmiştir. Kogut ve Ritov (2017a: 87-90) insani krizler kapsamında dış gruplara yardımın ekonomik ve politik çıkarlarla ilgili olduğunu, aslında kendi grubu lehine bir pozisyon olduğunu çalışmıştır. Bireysel bir yardım motivasyonun bile sosyal kimlikle ilgili olduğunu; çünkü dış gruplarla ilgili farkındalığın ve endişe, üzgün olma gibi hislerin grupsal aidiyetlerle bağlantılı görülebileceğini vurgulamıştır. Nadler (2015) “bir statü ilişkisi olarak gruplar arası yardım” (the Intergroup Helping as Status Relation-IHSR) modeli geliştirmiş ve güç ilişkilerinin yardımlar ile sürdürüldüğü, ilerletildiği veya zorlandığını irdlemiştir. Verkuyten, Mepham ve Kros (2018: 2-3, 11-13) ise göçmenlere yardım konusunu, zorunlu ve ekonomik göçmen etkilemesi perspektifinden incelemiştir. Savaş mağduru mülteci, ekonomik göçmen gibi etiketlemelerin tektipleştirmeler yarattığını ve duygular, davranışsal niyetler üzerinde etkili olduğunu çalışmıştır. Ford (2011)’un kültürel yakınlık-uzaklık ya da Hainmueller ile Hiscox (2007, 2010)’un kalifiye-kalifiye olmayan ayrımları yerine gönüllü ve zorunlu göçmen olma durumunun kime daha fazla destek verildiğinin cevabını içerdiklerini analiz etmişlerdir.

Almanya’da Suriyelilerin göçü ve akabinde yardım hareketi ortaya çıkmıştır. Zaten van Leeuwen ve Zagefka (2017: vii-viii)’ın belirttiği gibi bizzat Alman Şansölyesi Merkel, Suriyelilerin Almanya’ya kabulünü ulusal seviyede gruplar arası

bir yardım olarak yorumlamıştır. Almanya’da Suriyelilere yardım konusunu çalışan Wyszynski, Guerra ve Bierwiazzonek (2020: 9) yeni gelenlerin gruplar arası ilişkilerdeki düzene tehdit olduğu algısı yükseldikçe yardımların azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Gerek sembolik gerekse realistik tehdit algısının boyutunun artması ile yardımların ters orantılı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Almanya’daki Türkiye kökenlilerin 2015 yılındaki Suriyeli göç dalgası karşısında ortaya çıkan yardım hareketindeki pozisyonları değişiklik göstermiştir. Topluma sonradan eklemlenen bir grup olarak yardım faaliyetlerinde öncülük edenler ya da hiç yardım etmediğini ifade edenler gibi farklı uçlarda örnekler bulunmaktadır. Sosyal Kimlik Kuramı açısından yakınlık ve uzaklık, “biz” ve “onlar” kategorileri ve bu kategorilere uzaklık ve yakınlığa göre yardım etme davranışı değişiklik gösterir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde Türkiye kökenlilerin yardım tercihi ve davranışlarını açıklamak için “*Suriyelilerle ortak grup aidiyeti olanlar daha çok yardım eder*” hipotezi test edilecektir. İlk etapta, “Emek Göçmenlerinin Yardımları”, ardından “İltica Göçmenlerinin Yardımları” üçüncü olarak “Beyaz Yaka Göçmenlerinin Yardımları” üzerinde değerlendirme yapılacaktır. Bunun temel sebebi yardımlardaki farklılığın göç türüne göre değişim göstermesidir. Son olarak “Yardımlar Üzerinden Alt Kimlik ve Almanlara Dair Öne Çıkan Söylemler” ortaya konacaktır.

Almanya’daki Türkiye kökenlilerin yardım davranışlarına geçmeden altı çizilmesi gereken nokta, gruplar arası ayrım değişmesi ve Türkiye kökenliler ile Suriyeliler olmaktan çıkmasıdır. Alt grup kimlikleri yardımlar konusunda su yüzüne çıkmıştır. “Kürtler Kürtlere yardım etmiştir, dindarlar Camide buluşmuştur” gibi kalıp düşünceler burada devreye girmiştir. Dahası Türkiye kökenlilerin azınlık bir grup olarak kendilerini Almanlarla kıyasladıkları konu olarak öne çıkmıştır. Kendilerini diğer göçmenlerden ve Müslüman kökenlilerden ayıran Türkiye kökenliler, yardımlar konusunda referans gruplarını değiştirmiştir. Kıyaslamalar hem alt kimlik grupları hem de Almanlar ile yapılmıştır. Bu kapsamda araştırmada grup içi kayırmacılık açıklaması genel bir eğilimi vermektedir. Yardımlar Suriyelilerle ilgilenme, yardımına koşma ya da yardım tercihlerinde grup kimlikleri belirleyicidir. Bunun yanında Türkiye kökenlilerin kendi arasındaki rekabeti, tehdit algısını, güveni, sempatiyi de ortaya koymaktadır. Türkiye kökenlilerin birbirlerine dair bakış açılarına dair ipuçları

vermiştir. Aynı zamanda Almanlar ile ilgili görüşleri Suriyelilere yardımlar çerçevesinde Suriyeliler ile kendileri arasında bir tercih olarak kimlik temelli değerlendirilmiştir.

a. Emek Göçmenlerinin Yardımları

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelileri konumlandıkları yer ile yaptıkları yardımlar arası ilişkiye Sosyal Kimlik Kuramı açısından bakıldığında ilk ortaya çıkan grup içi kayırmacılıktır. Kuramın dünyayı aynı gözle görenlerin birbirlerine karşı kayırmacı olacağını ileri sürmesi, ortak aidiyetlerin daha fazla yardıma yol açmasıyla aynı anlamdadır. Müslümanlık, göçmenlik, Kürtlük ya da Türkmenlik gibi bağlar, paylaşılan kimlikler “daha” perspektifiyle hareket etmeye yol açacaktır. Ortak kimlikler yardım konusunda belirleyici unsurdur. Ortaklık algısı yardım edilmesini, grubu için tehdit algılayanların yardım hassasiyetinin daha az olmasını getirecektir. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yardımları üzerine genel eğilimleri grup içi kayırmacılıkla ilgilidir. Kendi grubundan değerlendirdiğine yardım konusunda hassasiyet farklıdır. Suriyelilerle ilgilenme, yardımına koşma ya da yardım tercihlerinde grup kimlikleri belirleyicidir.

“İnsan kendine yakın olan birisini arıyor”

Hep soruyordum Türkmen var mı aralarında falan. Hani insan kendine yakın olan birisini arıyor. İşte varsa onları çağıralım, onlar gelsin bizim evimize. Bir Azeri bayan vardı mesela hepimiz onunla ilgilenmeye başladık. Hani daha bir yakınlık hissediyorsun en azından, öbürküyle yani bir nasıl diyeyim merhamet duygusu var; ama nasıl olsa burada devlet bakıyor, ilgilenen var gibi bir rahatlıkta var yani. (B27)

Almanya'daki emek göçmenleri için yardımlar sadece Almanlarla, Türkiye kökenlilerin kendi içerisinde bir kıyaslama temelinde ilerlemektedir. Aynı zamanda Türkiye kökenlilerin diğer göçmen gruplarla kıyaslamalarını içermektedir. Emek göçmenleri diğer göçmen kökenli katılımcılardan daha fazla bir şekilde Türkiye kökenlilerin yardımlar konusunda desteklerini ifade etmiştir. Bu grup içerisinde özellikle muhafazakâr ve Müslüman kimliği güçlü olanlar, Türkiye kökenlilerin daha fazla yardım ettiğini, üzerine düşeni yaptığını vurgulamaktadır. Özellikle diğer İslam ve Ortadoğu ülkeleri ile kıyaslamaları ön plandadır. Bu kıyaslama eksen, Türkiye kökenlilerin millet olarak yardımsever olması ve inançlarının güçlü olması ile açıklanmaktadır. Kendi grup kimliklerinin üstün yanlarının göstergesi olarak

diğerlerinin yardım etmediğı, kendi hareketlerine çağırıldıklarında sessiz kaldıkları örnekleri verilmiştir.

Türk toplumu, genelde buradaki insanlar nasıl yardım edebiliriz, Allah rızası için bir yardım para, kıyafet, yeme-içme bu tarz şeyler düşündü bizim insanımız. Biz de yaptık. Mesela biri hatta eğitmendi eşi işyeri arıyordu. Ona da yardımcı olduk, bir arkadaşımızın yanında çalışıyor. (B31)

Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında çok yardım ettiğini, diğer göçmenlerden daha fazla yardım organizasyonları düzenlediklerini dile getirenler olmasına karşın araştırmadan çıkan sonuca göre; misafir işçi göçüyle gelenlerin yardım konusundaki pozisyonları iltica edenlere kıyasla daha zayıftır. Yardım edenler yarıdan azdır. Üstelik yardımların büyük kısmı tek seferle ve eski eşya, kıyafet vs. götürmekle sınırlı kalmıştır. Çok azı Suriyeliler ile devam eden ilişki kurmuştur. Onun yerine her seferinde başka bir Suriyeliye yardım daha sıktır. Bu bakımdan yardımlar genel olarak düzenli bir karakterden ziyade spontane özelliktedir. Yolunu kaybetmiş bir Suriyeliyi gideceğı yere götürme, o an bir yardım toplanıyorsa dâhil olma, iş yerine aç geleni doyurma gibi örnekler çoğunluktadır. Tabi yardım edenler içerisinde tam tersi konumda olanlar da mevcuttur; ama sayısı azdır.

Kendi milletimizin gerçekten farklılığını burada görüyorum yani. Nerede görüyorsun; daha çok yardımlaşmada. Yani bizim burada camiiler de işte yardımlar, kıyafetler efendime söyleyeyim yiyecekten tut çocuk bezleri ihtiyaç ne varsa temin ederek götürdük yani. Araplar bu konuda yardımcı olarak ben çevremde görmedim. Mesela düşünün şu binamda benim Iraklı var, Suriyeli var, efendime söyleyeyim Mısırlı var, yani bu bina çoğu Arap yani. Ben Türk olarak 3 kişi varız biz burada, bir de Alman var. Yani onlardan böyle bir misal örnek vereyim, arkadaş böyle birkaç sefer dedi yardımcı olur musun; olurum. Ama böyle büyük bir faaliyetler yaptıklarını görmedim yani. Ama Türkler, Türk şeyleri var burada dernekleri var. Böyle konularda hep yardımlaşma, beraber bayağı güzel faaliyetler yapıyorlar. (B16)

Bu grup içerisinde olup yardım etmediğini, etmeyi düşünmediğini belirtenlerin gerekçeleri iltica ile gelip yardım etmeyenlerle neredeyse aynıdır. En çok, Suriyelilerin barınma merkezlerinde kalmaları nedeniyle pek karşılaşmadıkları için yardım edecek ortam olmadığını paylaşmışlardır. Ancak böyle bir arayış içine girmediklerini eklemeleri ile iltica geçmişi olanlardan ayrılmaktadırlar. Bundan daha fazla vurguladıkları nokta ise Suriyelilerin yardıma ihtiyacı olmadığıdır. Onlara göre; devlet Suriyelilerin her ihtiyacını karşılamaktadır. Zaten birkaç istisna dışında hiçbir Suriyeli

gelip kendilerinden, cemaat ya da derneklerinden böyle bir talepte bulunmamıştır. Bu nedenle kendilerine düşen böyle bir görev yoktur.

Sosyal Kimlik Kuramında, yardım etmenin önündeki engeller üzerinde farklı açıklama modelleri bulunmaktadır. Örneğin Slovic (2007)'in geliştirdiği “tutulma modeli”ne göre kurban olarak görülenlerin sayısı çok fazla, artan ve her gün karşılaşılan bir şekle büründüğünde yardım etmeye dair motivasyon ya da hisler azalmaktadır. Kogut ve Ritov (2017a: 88 ve 2017b: 395-398) ise yardım ile kurban görme ya da muhtaç görme arasında doğrudan ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Eğer dış grup üyeleri yardıma muhtaç görünmüyorsa yardımların daha bireysel, anlık ve tek bir grup üyesi ile sınırlı kalmaktadır. Genel olarak dış grup üyelerine yardım fikri oluşmamaktadır. Bu bakımdan Türkiye kökenli emek göçmenleri Alman devletinin sosyal imkânları ve sığınma hakları kapsamında zaten kötü durumda olmadıklarını düşünmeleri ile ikinci görüşe daha yakındır.

“Ben mağdur olarak da pek göremiyorum onları”

Türkiye kökenli emek göçmenlerinin, yardımın önündeki bir diğer engel devletin Suriyelileri kayırdığına dair görüşle ilgilidir. Özellikle zorunlu ve ekonomik göçmen ayrımı burada devreye girmektedir. Almanların Suriyelilere yardımları hak eden-hak etmeyen tartışmasını ve savaş mağduru göçmen olarak Suriyelilere destek verilirken “keyfi” göç eden kendilerinin tüm göçmen, yabancı gibi karşıtlıklarla ön safta mücadele ettiğini düşündükleri görülmüştür (Verkuyten, Mepham ve Kros, 2018). Emek göçmeni katılımcılar için göçmenlik kendi sırtlarında bir yükür ve her göç dalgasında göçmen karşıtı söylemlerin muhatabı kendileri olmaktadır. Bir tarafta korunan ve kullanan Suriyeliler, diğer tarafta sürekli mücadele etmek zorunda olan kendileri vardır. Dolayısıyla Suriyelilere dair bir kızgınlık hissi söz konusudur. Bunca yıl geçmesine rağmen Almanya'daki pozisyonları bir kez daha sarsılmaktadır. Sorumlu gördükleri Suriyelilere yardım konusunda özellikle ekonomik pozisyonunda memnun olmayanlar umursamaz tavırlarıyla öne çıkmıştır.

Bizim yardımımıza ihtiyaçları olmadı. Az önce bahsettim benim kızımın kapı komşusu karşı karşıya oturuyorlar, 2 çocuğuyla gelmiş kadın, kocası Suriye’de kalmış; ama burada sevgilisi var. Hiç de yardıma muhtaç şekilde yaşamıyor ve şu an Berlin’i terk etmek üzere başka bir şehre yerleşecek, öyle yardımlık bir

durumları yok, yani iyiler. Geçimi sağlandı, kirası ödendi, çocukları okutuluyor, gerekiyorsa psikolojik destek alıyorlar, yani her türlü devletin eli onların üstünde aslında. Halka çok da ihtiyaçları yok. Ben onlara fazladan ne diye yardım edeyim ki. Çünkü şey görünmüyorlar böyle nasıl anlatayım ezik degiller, mağdur degiller. Bakınca iyiler. Benden iyiler bile dediğim oluyor. (B4)

Emek göçmenlerinin yardım konusundaki tutumları açısından bir diğer bulgu, yardımın çerçevesini ağırlıklı olarak para ya da maddi unsurlarla açıklamalarıdır. Manevi olarak yapılabilecek destek mekanizmaları sorulduğunda hiç aklına gelmediğini söyleyenler olmuştur. Burada iltica ile göç edenlerden ayrılmaktadırlar. İltica geçmişİ olan Türkiye kökenliler gelir seviyesi düştükçe bu açıklamaları daha fazla yapmaktadır. Ancak emek göçü ile gelenlerin gelir seviyesiyle ilgili bir açıklama değildir. Ayrıca bu kategoridekiler içinde dil kaynaklı anlaşılamama sorununu gösterenler, Arapları ya da Suriyelileri sevmediğini ve istemediğini dolayısıyla yardım etmediğini belirtenler olmuştur. Bu grup, aynı zamanda Arapların Türkleri sevmemesi ve nankör olması gibi gerekçeler öne sürmüştür. Özetle bu tarz düşünceleri belirtenlerin sığınmacı ya da mülteci statüsü ile ilgilenmemesi ya da Suriyelileri yardıma muhtaç görmemeleri ortaktır.

Araştırmacı: -Yardım ettiğiniz mi hiç?

Katılımcı: -Etmedim.

Araştırmacı: -Bir dernek falan aracılığıyla? Ya da Almanya’da 2015’te tren garlarında Suriyelilerin karşılanması ve “hoş geldin kültürü” çok konuşulan bir durum. Siz yer aldınız mı böyle bir hareketin içinde o zaman?

Katılımcı: -Hayır ben gitmedim karşılamaya, yardım da etmedim. Ama çok eden oldu sanırım Almanlardan, gazeteler yazdı. Ama orada bir abartma var, valla benim gördüğüm hiç çiçek böcek pek görmedim. ... Ben mağdur olarak da pek göremiyorum onları. Mağdursan hani biraz şey olacaksın, o hissedilmiyor. Dediğim gibi ırkçı değilim; ama sen mağdursan bir mağdur hayatını yaşa ya da gerçekten mağdurlar gelsin. Burada bir tuhafılık görüyorum. (B2)

İşçi göçü ile Almanya’ya gelen kuşaklar arasında yardım konusunda temkinli yaklaşanların aksine yardım edenler ve yardım organize edenler vardır. Bu grup “Suriyelilerin savaş mağduru olduğunu, her türlü yardımın artı değer olacağını, travmaları aşmalarını istediklerini, iki toplum arasında din kardeşliği olduğunu ya da kendisi ile Suriyeli arasında fark görmediğini” ifade etmiştir. Grup kimlik

tanımlamalarına göre yardımı açıklamaları değişmiştir. Genel olarak hümanist yaklaşımları ve göç etmeye mecbur oldukları vurgusu ortaktır. Yardım ettiğini belirten bu grupta eğitimliler, muhafazkârlar, güçlü dini kimlikle kendisini tanımlayanlar ve sol görüşlüler -ortanın solu olmayan- vardır.

Emek göçmenleri arasında yardım edenler arasında iki fark barizdir. İlki, yardımların dernek aracılığıyla olup olmaması noktasındadır. Kendisini güçlü dini aidiyetle tanımlayan Sünniler daha çok Camileri tercih ederken Aleviler Cemevleri üzerinden yardım hareketlerine katılmıştır. Kendisini güçlü dini kimlikle tanımlamayanların çoğunluğu ve dinsiz olanlar içerisinde yardım edenler ise her seferinde farklı kurumlar aracılığıyla yardım etmiştir. Belediye, mahalle evi, okul, işyeri gibi farklı kurumlar aracılığıyla yapılan yardımlar daha bireysel niteliktedir. Bu tarz yardımda bulunan katılımcılar için yardım edilen kuruma dair bir öncelik sıralaması yoktur. Ancak her iki grupta da tam tersi istisna örnekler mevcuttur. İkincisi, dernek ya da kurum aracılığıyla ya da önceliğiyle yapılan yardımların dönemsel kalması ve sayıca az olmasıdır. Yardımlar, 2015 yılında Suriyelilerin kitlesel göç akımı sırasında yoğunlaşmıştır. Okul ve spor salonu gibi Suriyelilerin kaldıkları yerlere dağıtımlar yapılmıştır. Ancak Suriyelilerin barınma merkezleri ve evlere geçtiği dönemlerde yardımlar neredeyse hiç yapılmamıştır. Bireysel ya da kurum önceliği olmayan yardımlar ise sadece ilk geldikleri dönemle ve kaldıkları yerlere göre değişmemiştir; aksine daha istikrarlı, devam eden karakterdedir. Dernekler aracılığıyla olan yardımlar daha çok eski ya da yeni eşya verilmesi, yemek dağıtma tarzındayken bireysel olanlar çok daha çeşitlidir.

Yardımları kendim bizzat yapıyorum, yani herhangi bir dernek ya da kuruluş üzerinden yapmıyorum. Burada tanıdığım 1-2 aile oldu, onlarla düzenli görüşüyoruz, yapılacak ne işleri olsa yardımcı oluyorum. Hatta onların tanıdıklarına da. Onlar da bizi arıyor zaten başları sıkışınca, bence Türklerin burada olması onların avantajı. (K20)

Suriyelilere çok yardım yapıldı önce, ilk geldikleri zaman. O zaman camiler doldu taşı, erzak kıyafet ne ararsan. Sonra düzenledi devlet o kaosu, çoğu kamplardan evlere yerleşti. Şu anda mesela mülteci kampta değil, ihtiyaçları farklı. Bir de bir derneği var mültecilerden oluşan, onlarla buluşuyoruz, onların arasından mesela bir tane stajyer aldım. Bugün son günüydü, üç hafta yanımda staj yaptı. (B18)

b. İltica Göçmenlerinin Yardımları

Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yardımı bakımından çalışmada, Almanya'ya iltica yoluyla göç edenler ile diğer göçmenler arasında net bir farklılık ortaya çıkmıştır. İltica geçmişli olanlar en fazla yardım eden gruptur. Çoğu, Suriyelilere yardım ettiğini ifade etmiştir. Daha da önemlisi yardımlar maddi temelden ziyade Almanya'daki hayatlarını kolaylaştırma temelinde ve aynı aileye ya da kişiye birden fazla ve bazen düzenli bir şekilde yapılmasıdır. Aynı aileyle sürekli görüşme ile kontrol, çocuklarının masraflarını karşılama, bürokratik işlerinde yanında ve yol gösterici olma, kıyafet ve eşya verme gibi farklı türlerde maddi ve manevi yardımlar sayılmıştır. Kendilerinin benzer geçmişleri ile hissedilen ortaklık etkili olmuştur.

“Ailemizin bir parçası gibi”

Benim eşim de kendisi psikolog, aşağı yukarı 5 yıldan beri Suriyeli, Iraklı kadınlarla örgü kursu adı altında örgü örmek için 2 haftada bir buluşuyorlar; ama özünde birbirleriyle iletişim kurması. ...Ayrıca biz aslında ailece 2 tane Suriyeli ailenin de koruyucu aile gibi onları üstlendik. Bir tanesinin 3 tane kızı, birinin bir oğlu ve bir kızı var. Onların okul işlerinden tut evin ihtiyaçlarına kadar, sağlık durumlarına kadar her şeyle yani ilgileniyoruz. Ailemizin bir parçası gibi, onlar bize geliyor biz onlara gidiyoruz. Böyle iletişimler de kuruldu. (K7)

İltica geçmişli olanlar arasında yardımda üç belirleyici vardır. Biri gelir durumu, ikincisi Suriyelilerle ortak alanlar ve sonuncusu cinsiyettir. Gelir durumu ile yardımlar arasında doğru orantı vardır. Almanya'ya iltica ile gelip yardım etmediğini ya da bir kez yaptığını belirtenler maddi koşulları bakımından kendisini kurtaramamış olarak görmektedir. Ayrıca Suriyelilerin yardıma ihtiyaç duymadıklarını, devletin sağladığı imkanların yeterli olduğunu düşünmektedirler. İkincisi, yardım etmediğini söyleyenlerin Suriyelilerin toplumda izole tutulduklarını ve yaşadıklarını söyleyerek Suriyeliler ile karşılaşmadıklarını, ortak alanlarının olmadığını ifade etmeleridir. Cinsiyet bakımından farklılık ise yardımların türü ile ilgilidir. Hem kadın hem de iltica edenler genel olarak eşya, oyuncak ve giyim örneklerindeki gibi evinden seçip verme çerçevesinde yardımda bulunmuştur.

“Neyi kısıp vereceğim”

Biz genel olarak bize muhtaç değiller şeklinde bakıyoruz. Devlet tüm imkânları sağlıyor. Onlar da bizden pek yardım istemedi, arada bir diyalog olmadı. Onlarla bir araya gelme ortamlarımız olmadı. Vesile olacak ortamlar lazım. Bir de ben kişisel olarak kurtarmış bir insan değilim, anca kendi hayatımı idare ettiriyorum. Neyi kısıp vereceğim. (K34)

Yardımlar konusunda, Almanya'ya gelmeden önce irtibat kurmaya çalıştığını söyleyen birkaç kişi de çıkmıştır. Bu katılımcılar iltica göçmenleri içerisinde Ermeni 2 katılımcı, beyaz yaka içerisinde LGBT kimlikli bir katılımcı ve emek göçmenleri içerisinde mülteciler ile ilgili dernek ya da toplulukla ilişkisi olanlardır. Suriye'den ya da başka ülkeden Almanya'ya göç etmeden burada hayatlarını kolaylaştıracak adımlar atmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca moral olarak iyi hissetmelerini sağlayıcı organizasyonlar yaptıklarına değinmişlerdir.

Biz tabi Ermeniler olarak buraya Suriye'den gelen arkadaşlarımıza yardımcı olduk, onlar gelmeden de tanıdık ya da cemaat olarak ilgilendik. Çok korktuk, kaygılandık... Bizimkiler 2015'te gelenler arasında çok yoktu, bize öyle geldi. Yani biz yine gittik bulabilir miyiz diye aralarında. ...Ama insan yardım ederken sadece bu demesek, yanlış anlaşılma olmasın aramızda. Gelen herkes için yardım ettik. Hatta Arapça bilenlerimiz dil kursu verdi çocuklara, gruplar yaptık. Yemekler yaptık, evimizde banyo yapmalarını sağladık kadınların ihtiyaçları vardı, özel ihtiyaçlarını bulmaya çalıştık whatsAppta, Facebookta, gruplarında paylaştık.

-Araştırmacı: Açıklık getirmek adını sormak istiyorum izninizle, sadece Ermeni olanlar için mi bu tarz yardımlarda bulundunuz? Yani bir öncelikten bahsetmek mümkün mü?

Dedim ya korkuyorum, cevaplarken ifade etmem dilim şey yani tam ifadem anlatmazsa. Siz sorduğunuz 2015 için farklı ben ifadem o, ondan önce dernekten biliyoruz gelenler bizimle irtibat kuruyor, tanıştırıyor. O yüzden kontak. Ayırmadık, yapıyoruz hep; ama Ermeniler bizi buldu, tanışıklıklar oldu, sanıyorum o doğru sözleri söyleyemedim, insan hepsi bizim için ayırım doğru bulmayız. Dediğim önceden. 2015 belki politik farklı bize gelen azdı tanışmalar önceleri, anlaştık değil mi? 2015'te yardım yaptık herkese çorba, battaniye, yani çok türlü türlü. (K41)

İltica göçmenleri içerisinde yer alan 4 Hristiyan katılımcı açısından yardımların şeklinde farklılaşma tespit edilmiştir. 3'ü iltica göçmeni olan katılımcılardan ikisi dini kimlikleri güçlü olması ile öne çıkmıştır ve yardımları dernek aracılığıyla yaptığını söylemiştir. Diğer ikisi bireysel yardım ettiklerini söylemiştir. Sadece Protestan katılımcı diğer sorularda olduğu gibi Suriyelilere yardım konusunda da ettiğini söyleyerek detay vermemiştir.

Sonuçta, iltica göçmenleri Suriyelilere en olumlu yaklaşan ve göçmenlik temelli bir grup aidiyetinde birleşmeye en yakın grup olmasına karşın yardım konusunda homojen bir görüntü vermemektedir. Yardım etmemelerini devletin onlara bakması, maddi imkânlarının yeterli olmaması, Suriyelileri görmemeleri gibi gerekçelerle açıklamaktadırlar. Bunun yanında iltica göçmeni yardım ettiğini belirten kadın katılımcıların bir kısmı için yardım içeriklerinin emek göçmenlerinden çok farklılaşmadığı görülmektedir. Gerek yardım içeriği gerekse yardım etmeme sebepleri bakımından iltica göçmenlerinin üçte birinden fazlası emek göçmenlerine daha yakın bir pozisyonudadır. Bu açıdan grup içi görülmesi, yakın grup kabul etmesi yanında yardımlar konusunda grup temelli kayırmacılık hissini zayıflatan unsurlar vardır.

c. Beyaz Yaka Göçmenlerin Yardımları

Almanya'daki beyaz yaka göçmen katılımcılar, Suriyelilere en az yardım yapan gruptur. İçlerinde sadece iki katılımcı yardım ettiğini belirtmiştir. Bu katılımcılardan biri Köln'de, diğer Berlin'de yaşamaktadır. Ayrıca çalışmadaki beyaz yaka katılımcıların genel bir veri sunma iddiası, sayının az olmasından ötürü açıklayıcılığı daha azdır. Yine de yardımlarının çerçevesini irdelemek açısından bazı çıkarımlar yapılabilir. Öncelikle beyaz yaka katılımcılar içerisinde Suriyelilere dair “biz” ve “onlar” tarzında bir okuma oldukça zayıftır demek tek başına yeterli değildir. Bunun nedeni, bu katılımcıların sosyal kıyaslamalarında kendilerine denk bir kategori olarak Suriyelileri ele almamasıyla ilgilidir. Kıyaslamaya değer görmemek belki fazla iddialı olabilir; ama esasen bu katılımcıların çoğu, Almanya'da Suriyeliler yokmuş ve kendilerini hiç etkilemeyen aktörler gibi soyutlayıcı bir bakış açısına sahiptir. Hatta bazı katılımcılar, sorulan sorular hakkında şaşkınlıklarını gizleyememiştir. “Daha önceden hiç düşünmedim” gibi pek çok cevap verilmesine yardımlar da örnektir.

“Neden düşünmedim falan dedim şimdi”

Ben Almanya'ya çok yeni geldim, 2015 sonrasında. Geldiğimde Suriyelileri görmedim, yani bazen denk geliyorumdur belki; ama Suriyeli mi Ürdünlü mü ayırt edemiyorum gibi durum var. Kim mülteci, kim Suriyeli anlamıyorum. ...Yardım etmedim. Yani iş yerimi düşünüyorum, bazen konuşuluyor geldiler, ne olacak diye. Bana Türkiye'yi soruyorlar. Ama Türkiye'de gibi her yerde olma, görme yok o kesin diyebileceğim bir yorum. ...Yardım hiç görmedim. Çok çevrem yok işyeriyle sınırlı, mahallemde de Türkler yok, az ya da. Yani öyle yardım düşünecek bir olayla, konuşmayla karşılaşmadım ben yalan yok. Belki vardır, bizim Türkler yapıyordur kesin Camilerde diye düşünüyorum. Ben gitmediğim için ya da Türklerle etkileşimim olmadığı için onu da bilmiyorum. Bu sorular terletti beni, neden düşünmedim falan dedim şimdi. (B33)

Beyaz yaka göçmenlerle ilgili ikinci bulgu, yardım eden iki kişinin sosyal bilimlerde eğitim görmesidir. Diğer sosyal bilimlerde eğitim gören kişi ise yardım etmediğini; kendisinin de göçmen olduğunu ve çok rahat bir hayat sürdürmediğini belirtmiştir. Yardım eden bir kişi LGBT'li Suriyelilere yönelik organizasyon düzenlediklerinden, dayanışma olduğundan, onların gelmesi için yaptıkları çabalardan bahsetmiştir. Suriyeliler içerisinde en kırılgan pozisyonlardan biri olduğunu belirterek

bu konuda çabaların önemine değinmiştir ve grup kimliği perspektifiyle yaklaştığı görülmüştür. Onun haricinde Suriyelilere o kadar yardımı olmadığını; ama duyduğunda ya da rastladığında yardım ettiğini dile getirmiştir. Dindar kadın katılımcı ise Suriyelilere yardım konusunda pek çok organizasyonda yer almıştır. Sadece cami değil dernek, mahalle evi, işyeri gibi farklı ortamlarda Suriyeliler için yardım konusunda ön ayak olan çabalarından bahsetmiştir. Bu yardımları ise göçmen olmanın, özellikle zorunlu göçmenliğin dezavantajları ve din temelli açıklamıştır. Bu katılımcı için gelenleri kendisine göçmenlik ve etnisite üzerinden “onlar” çizgisinde değerlendirmesi yerine din üzerinden yakın görmekte olduğu yorumu yapılabilir. Suriyelilerin göçünün Almanya’daki Türkiye kökenliler için statü sarsılmasına sebep olacağını, Suriyelilerin Türklerin artı özelliklerine yanında Suriyelileri eş değerlendirmedeği yanında Türkiye kökenlilerin din anlayışı ile Suriyelilerin din anlayışı arasında kapanmaz farklar olduğunu söylemiştir. Tüm bunlara karşı Suriyelilere olumluya yakın bakışı vardır; ancak “biz” aidiyetine sahip değildir. Dolayısıyla yardımlarını grup temelli bir bakışla okumak doğru olmayacaktır.

Son olarak üzerinde durulması gereken nokta, beyaz yaka göçmenlerin Almanya’ya yetişmiş bireyler olarak beyin göçü ile gelmesine karşın gelir seviyelerinde bir homojeniteden bahsedilemeyeceğidir. Örneğin; Robert Koleji mezunu olduğu, Bebek’te oturduğu gibi örneklerle Türkiye’de üst sınıf olduğunu vurgulayan bir katılımcı Almanya’da orta ile orta üst gelir kategorisinde olduğunu, hayatının çok zor olduğunu, kısa süreli pozisyonlarda iş bulabildiğini, hak ettiği ücreti almadığına inandığını belirtmiştir. Yine başka bir katılımcı Almanya’ya lisansüstü eğitim için geldiğini ve 10 yıldır yaşadığını, vatandaşlık edindiğini belirtmesine rağmen alt gelir grubunda olduğunu, dönerci dükkânında çalışanların daha iyi kazandığını ve hala yalnız eve çıkma hayalini gerçekleştiremediğini anlatmıştır. Dolayısıyla bu kategorideki katılımcıların gelir seviyeleri çok iyi veya istedikleri seviyede olmadığı gibi kendi içerisinde değişkenlik göstermektedir. Yardımlar açısından bu değerlendirmenin önemi, yardım eden iki kişinin de maddi sıkıntılar yaşamamasıyla bağlantılı görülebileceği noktasındadır. Dolayısıyla beyaz yakalıların Suriyeliler ile “biz” duygusunun olmadığı gibi yardım etmemelerinin tek sebebin

“onlar” algısıyla açıklanamayacağı yorumu yapılabilir. Bu iltica göçmenlerinin “biz” sınıflandırmasına karşın maddi sebeple yardım etmemesinden daha farklıdır.

d. Yardım Kıyaslamaları: Alt Kimliklerin Görünürlüğü ve Almanlarla Kıyaslamalarda Öne Çıkan Söylemler

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yardımlar konusundaki eğilimleri, Sosyal Kimlik Kuramı açısından incelendiğinde iki ana sonuç vermektedir. Bunlardan ilki Türkiye kökenlilerin kendileri içerisindeki ayrımların su yüzüne çıkmasıdır. Diğer Almanlara dair görüşlerini içermesidir. Din, etnik köken ve göçmenlik fay hatlarında olmayan biçimde Almanlar değerlendirmelere katılmıştır. Neredeyse her katılımcı Almanlar ile Türkiye kökenlileri kıyaslamıştır. İşin ilginç hem Almanların yardımlarını hem de Türkiye kökenli farklı grupların yardımlarını tartışırken büyük oranda benzer fikirlerde olmalarıdır. Hatta grup kimliklerinde baskın ayrışmaların kümelenildiği dini inanç ve göç türlerine göre ayrımların yok olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmada grup içi kayırmacılık düzleminde, yardımlar Türkiye kökenlilerin kendi arasındaki rekabeti, tehdit algısını, güveni, sempatiyi ortaya koyması bakımından önemlidir. Suriyelilere yardımlar üzerinden yapılan sosyal kıyaslamalar, Türkiye kökenlilerin birbirlerine dair bakış açılarına, nasıl sosyal kategoriler oluşturduklarına dair ipuçları vermiştir. Aynı şekilde Almanları nasıl gördüklerinin fotoğrafını çekmektedir.

Görüşme yapılan katılımcılar, Suriyelilere yardımlar konusunda soruları yanıtlarken kendileri ile diğer Türkiye kökenlileri ve Almanları kıyaslamışlardır. Türkiye kökenliler arasında bu soruya “ben etmedim ama şu dernek etti, biz çok yardım ettik ama şu grup daha fazla etmiştir” tarzında yanıt yaygındır. Lâkin kendi grubunun daha fazla yardım ettiğini belirtenler de vardır. Kısaca hangi grup daha fazla yardım etti, kim kime yardım etti tarzında öngörüler ortaya çıkmıştır. Kendi aralarındaki gruplaşmalar, “biz” ve “onlar” şeklinde kategorilere ayırma ve kıyaslamalar devreye girmiştir. Emek göçmenlerinde genel kanı, Sosyal Kimlik Kuramının varsayımı gibi üstünlük kendilerinden ziyade karşı gruba ait algılanmaktadır. Örneğin; grup kimliği Türklük ise Kürtlerin Kürtlere yardım ettiği, Alevi ise Sünnilerin Sünnilere yardım ettiği, dinsiz ise dindarların daha fazla yardım ettiği şeklindedir. Çok az katılımcı kendi grubunun daha fazla yardım yaptığını ifade

etmiştir. Aksine, iltica ve beyaz yaka göçmenler içerisinde yardım edenlerin çoğu, kendilerinin daha fazla yardım ettiğini üstü kapalı ima etmiştir. Türkiye kökenlilerin kendi içlerinde “kim daha fazla yardım etti” zıt görüşlerine karşın neredeyse tüm katılımcılar Almanlar ile ilgili kıyaslamaları ve kategorileri oluşturmalarında “Almanlar daha fazla etti” sonucuna ulaşmışlardır.

Bu kapsamda çalışmanın bu kısmında sırasıyla “Alt Kimlikler Üzerinden Yardımların Değerlendirilmesi” ve “Yardımlar Üzerinden Almanlarla Sosyal Kıyaslama” konuları değerlendirilerek bakış açılarındaki ortaklıklar ve kimlik gruplarına göre farklılaşmalar tespit edilecektir.

(1) Suriyelilere Yardım ve Türkiye Kökenlilerin Alt Kimlik Kıyaslamaları

Türkiye kökenli katılımcıların, alt kimlik gruplarına dair değerlendirmelerinde öne çıkanlardan başlanırsa, iki ayrı yorum öne çıkmaktadır. Biri avantaj sağlama diğeri olağan görme olarak özetlenebilir. “Karşı tarafın avantaja dönüştürme amacı” benzeri bir okuma mülakatlar sırasında emek göçmenleri arasında yaygın görülmüştür. Kendi grupları dışındaki grupların durumu avantaja dönüştürme gayreti varmış gibi şüpheli bir hava yaratılmasına şahit olunmuştur. Mesela; Kürtlerin Kürtlere daha fazla yardım ettiği düşüncesi “zaten akrabalar, aynı dili konuşuyorlar, kendi saflarına adam çekiyorlar” şeklinde grup kimliklerinin güçlenmesi olarak okunmaktadır. Aynı bakış dindarların ya da Ermenilerin kendi grup kimliklerine dâhil olanlara kol kanat verdikleri şeklinde yapılmaktadır. Ayrıca alt kimlik grupları ya da sosyal kategori ayrımının din ve etnisite temelli olduğu ortaya çıkmıştır.

“Kürtlere özel yardımlar yaptıklarını bilmiyordum”

Kürt Suriyeli, Arap Suriyeli ayrımlar var duyuyorum burada. Daha dün doktor bir arkadaşım var onunla telefonda konuştuk. Kürt doktorların bir dernekleri varmış, Suriye’den gelen doktorlar vs.’ye yardım ediyorlarmış. Öyle duydum. Tıpçılar Derneği var; ama bunun dışında sırf Kürtlerden oluşan tabipler derneği olduğunu ve bu tarz Kürtlere özel yardımlar yaptıklarını bilmiyordum. (B31)

Önyargılardan ve şüphelerden bağımsız grup kimliklerine göre yardım ve sahip çıkmanın olağan olduğu veya bunun tüm yardımları kapsamadığını ve bu tarz ayrımlar ötesinde birlikte yardım dayanışma örnekleri olduğunu vurgulayanlar bulunmaktadır. Bu perspektif beyaz yaka göçmenlerde, siyasi iltica ile gelenlerde ve ideolojik olarak kendisini solda tanımlayan tüm göçmenlerde yaygındır. Yardımları, karşı tarafın güçlenmesi, avantaj sağlaması tarzında şüpheli ya da pejoratif anlam yüklemekten daha saf bir dayanışma olarak görmektedirler.

İlginç bir olay var, herkes kendi etnik kökeniyle ilgilenmeye başladı. Mesela Çerkez dernekleri işte Suriye’den gelen Çerkez kökenli insanlarla ilişki kurup onlara yardımcı olmaya çalıştı, işte Kürt örgütleri Kürtlerle çalışmaya başladılar. Cami dernekleri daha çok o Müslüman diye bilinen dindar kesimlerle buluşmaya başladılar. Ne bileyim buna benzer etnik bir ayrışım söz

konusu oldu; ama bunun ötesinde hiç etnik kökenine bakmaksızın dini inancına bakmaksızın insanlara mülteci oldukları için yardım eden kişi ve kuruluşlar da oluştu. Bizim kaldığımız semtte mültecilerin kaldığı aşağı yukarı bir tane yurt var örneğin. O yurttan bir inisiyatif kuruldu bizim semtimizde o gelenlere yardım etmek için, hala bu çok aktif çalışıyor. Herkes bir şeyler yapıyor. Biz iki haftada bir o yurtlarda buluşuyorduk ve şey yani mültecilerin neye ihtiyacı var, örneğin çocuk arabasına ihtiyacı var internet üzerinden hemen yayın yapıyorlardı bir tane bulunuyordu gönderiliyordu. (K7)

İkinci yoruma yakın katılımcılarla ilgili üzerinde durulması gereken ortak bir eğilim, kendilerinin Türkiye kökenlilere göre daha fazla yardım ettiği imasıdır. Bu katılımcılar için gruplar arası kıyaslama açık bir rekabet ziyade örtük bir karakterde yer yer konuşmalar sırasında gözlemlenmiştir. Örneğin; “kendilerinin düşünülme-yeni düşündükleri” için övdükleri, “kendileri kadar iyi organize olan grubun az olduğunu” söylemeleri benzeri üslupta bir hiyerarşik konumlandırma konuşmalara yansımıştır. Kısaca buradaki eğilimin diğer önemli özelliği ortaya çıkmaktadır, o da “ötekini daha fazla yardım ettiği” görüşünün tam zıddı “kendi grubunun iyi olanı yaptığı” tarzında bir özsayı arayışıdır.

“Herkes kendi grubuna yardım etti”

Kürtler, özellikle Suriye’den gelen Kürtler üzerinden onları sahiplenerek onlara yardımcı olarak çünkü birçok yere en azından markete gidiyorum isme bakıyorum tamam Suriyeli falan bir bakıyorum geldiğinde adam işte Afrinli veya Kobanili, bakıyorum yanında bir de Mardinli gelmiş. Nusaybinli gelmiş sonuçta tercümanlık yapıyor. Yani belli, futbol oynarken tanışmışlar, dernekte veya şurada burada tanışmışlar. Bu oluşturabilir. İkincisiyse camilerde mesela işte dindar kesim yaptı derken camiler de ayrı bir dernek ayrı bir dükkân açmış. Onun da müşterisi var. Onun müşterisiyse Cuma namazıyla veya Ramazan’da iftarla zaten belirli bir kitleyi çekiyor. Herkes kendi grubuna yaptı, bu her grup için doğru ve normal. (K2)

İkinci yoruma yakın olan katılımcıların diğer özelliği, sosyal kategorilere dair zihinlerindeki ayrımların din ve etnisite dışında başka temellere dayandığı örneklerin olmasıdır. Örneğin; iltica kökenlilerde göçmenlik çok baskın bir grup kimliği olarak öne çıkmaktadır.

Türklerin çok etkileşimi olmadı; ama benim oldu. Network kurmak, insanlarla tanıştırmak, ortamı göstermek açısından yardımlarım oldu; ama maddi yardımım olmadı. LGBT’liler arası dayanışma var, Türkiye ve göçmen

dernekler LGBT'lilere yardımcı oluyor gelmelerine. Hatta göçmen olmayan Alman LGBT dernekleri de yaptı. Burada LGBT bireyler için partiler düzenlendi, paralar toplandı müthiş bir seferberlik oldu. (B29)

(2) Yardımlar Üzerinden Almanlarla Sosyal Kıyaslama

Türkiye kökenli katılımcıların Almanya'daki Suriyelilere yardım konusunda ikinci kıyaslaması Almanlardır. "Türkiye kökenlilerin Almanlara göre daha az yardım ettiği" görüşü neredeyse ortaktır. Bu görüşü katılımcılar farklı şekillerde paylaşmıştır. En güçlü savunanlar ise eğitilmiş, üçüncü kuşak, sol görüşlü ve/veya sivil toplum örgütü gibi göçmenlerle temas eden işlerde çalışanlardır. Bu gruptakiler tüm göçmenlerdeki "Almanlar daha fazla yardım etti" görüşü yanında Türkiye kökenlilerin Suriyelilere yardım etmediğine ya da çok kısıtlı ettiğine inanmaktadır. Bu grup, esas yardımın Almanlar tarafından yapıldığını belirtmiştir.

"Yardım çağrımıza olumlu bir adımları olmadı"

Mültecinin halinden mülteci anlar, göç yaşamışın halinden göçmenler anlar gibi bir durum bağlamında bizim de yapacağımız çok iş var. O sebeple mesela Suriyeliler ilk geldiğinde biz Köln'de bir yapı kurduk Almanya'ya ailesiz gelen 31 tane çocuğa baktık. Mesela biz o bölgede, Türklerin yoğun olduğu bir bölge olduğu için tek tek dernekleri, insanları gezdik ve bu gençlerle aktivite yaptık, destek olun dedik. Sadece bir dernek geldi, bu çocuklara özel kahvaltı düzenlediler. O da demokratik kitle örgütüydü. Diğer derneklerin ya da kişilerin bizim çağrımıza olumlu bir adımları olmadı. (K5)

Ama mesela şöyle diyebilirim, Almanlar ile bizler farklı yaklaştık. Almanlar içinde evini açan, yer yatağı yapan, ailelere kol kanat veren oldu. Çatı katını verdi mesela. Birebir şahit olduğum şeyler oldu. Onlar bize göre daha fazla merhamet ve yardım gösterdi. Bizlerden böyle bir yardım yapan duymadım, görmedim. (K34)

Bu görüşü güçlü savunanlar, Almanya'daki Türkiye kökenlilere dair hayal kırıklığı yaşadıklarını farklı örneklerle belirtmiştir. Kendi sosyal kimlik gruplarından soğudukları dahi görülmüştür. Kimi Müslümanlık değerlerine atıfla, kimi Türklüğün özgün yanlarının yok olmasıyla, kimi de göçmen kökenli olmayı unutmakla açıklamıştır. Örneklerden anlaşılacağı üzere, getirdikleri eleştirilerde yardım edilmemesini bireysel bir karakterde görmemektedirler. Aksine kendi aidiyet duyduğu grupla bağlantılı bir yozlaşma ile açıklamaktadırlar. Özünde gruplarının yardım etmesi

gerektiğine inanmaktadırlar; ama yapılmadığını veya yeterince yapılmadığı fikrindedirler. En fazla da göçmen olma vurgusu öne çıkmaktadır.

Biz bu kadar iyiyiz dediğin bütün kavramların hepsini yasa olarak çıkartmış bir ülkeden bahsediyorsunuz. Devlet bakıyor. Şimdi bizim inancımıza göre ne bileyim birtakım şeyler vardır işte yardım etme falan filan. Şimdi burada bakıyorsunuz bu söylemde kalan şeylerin hepsini Almanya'ya biz gavur memleketi ya da ne bileyim bunlar Hristiyan; ama onlar çok yapıyor. ...Ama bir de Suriyeliler konusunda Almanya performansının üzerinde sonuç performans gösterdi yardımlarda, kimse inanmadı. Biz ne yaptık, izledik. Lafta kalıyor her şey, yardım ettim diyenlere inanmıyorum. (B19)

Bu görüşü güçlü savunan katılımcılar, yardımların içeriği ile ilgili eleştirmektedir. Yardımların eski eşya vermekle sınırlı kalması eksiklik olarak değerlendirilmekte. Para toplama, manevi destek mekanizmaları, sosyal yaşama katılma çabalarının zayıf olduğunu düşünmektedirler. Türkiye kökenlilerin geçmiş deneyimlerini Suriyeliler için pozitif çıktı üretmeye harcamadıkları ileri sürülmektedir. Hatta ucuza ve kaçak çalıştırma gibi fayda sağlama örnekleri verilmekte, bu tarz örneklerin yardım olarak sunulmasının kabul edilemez görmektedirler. “Yardımda karşılık olmadığı” fikri, herkesin katkı sağlamak adına adım atabileceği görüşü hâkimdir. Bunu ise göçmenlik başta dinsel, insani, geleneksel değerlere vurgu gibi grup kimlikleri ve ortaklıklarla açıklamaktadırlar.

Yani kıyafet topluyoruz denince herkes eskilerini getirmeye çok meraklı, büyük iyilik yaptım zannediyor o zaman; ama biraz evini hafifletmiş oluyor yani aslına bakılırsa ben onu fark ettim. Çünkü para toplayacağınız dediğiniz zaman biraz daha böyle zor veriliyor, evinizi açın işte ne bileyim kardeşlik projeleri falan yapalım denince de böyle bir zorlama var gibi kimse yanaşmıyor. Ama kıyafet topluyoruz veya kap kaçak topluyoruz dediğin zaman ooo millet evinde ne var ne yok hepsini veriyor; ama niye veriyor? Burada almak çok kolay ki! Yani pahalı bir şey değil, gider yenisini alır yani. Bilmiyorum belki kötü şey yaklaşım; ama bana göre de Türklerin durumu böyle. (B27)

Türkiye kökenliler açısından Almanların daha çok yardım yapması kadar neden yardım ettiği ayrı bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır. Yardımlar bir kısım tarafından takdir görmektedir, bir kısım tarafından ise şaşkınlık yaratmıştır. Görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu, Almanların hoş geldiniz hareketi ve yaptıkları yardımların benzerinin daha önceden yaşanmadığını ifade etmiştir. Daha önceden

yaşanan göç dalgaları ve göçmenlere verilen yardımlar ile kıyaslamalar yapılmıştır. Bazı durumlarda yardımların içeriği bazen eleştirilmiştir. Halabi ve Nadler (2017)'in vurguladığı gruplar arası yardım ilişkilerinin aslında güç ilişkisinin yansıması olduğu görüşünü destekler açıklamalar ortaya çıkmıştır. Türkiye kökenliler Almanların kendilerinden iyi durumda olduğu için daha fazla yardım ettiğini, Suriyelilerin göçünden dolayı toplumdaki statülerinde değişime uğramayacağını ileri sürmektedir. Hâkim toplumun bu avantajıyla yardım ettiğini düşünmektedir.

“Gönüllü hareketleri Almanlar arasında daha yaygındı”

İlk geldiklerinde çok ihtiyaçları vardı, o zamanlar dernek aracılığıyla yardım yaptım. Daha sonra zaten devlet imkânlarını veriyor diye düşündüm ve ihtiyaçları çok olmadı. Ama ne gördüm biliyor musunuz, bizim insanlarımız Almanlardan daha ırkçı. Türk olsun Müslüman olsun iyi, Suriyeli Müslüman kötü ya da Kürt Müslüman yetersiz gibi çok ayrımlar var. Suriyelilere yönelik de genel bir iyi hava ben sezmedim. Tabi genelleme yapmam istemem ama bunlar nerden çıktı gibi yansaıldığını düşünüyorum. Öyle gelin kardeşlerimiz gibi bir ortam ortaya çıkmadı. Gönüllü hareketleri Almanlar arasında daha yaygındı. Almanları eleştirebilir pek çok açıdan ama Suriyeliler ve yardım konusunda gördük neler yaptılar, takdir edilmeli. (K28)

Bazı Türkiye kökenli göçmenlerin Almanların yardımlarıyla yaptıkları kıyaslamada, Suriyelilere gösterilen sıcak tutum ve yardımları kendi statülerine tehdit algıladıkları görülmüştür. Bu görüştekiler, kendileri yerine başka bir göçmen grubun güçleneceği ya da hâkim toplumla iyi ilişkiler kurması fikrine sıcak bakmamaktadır. Almanların yardımları altında başka nedenler arayan şüpheci yorumlar özellikle birinci ve ikinci kuşak ekonomik göçmenler arasında yaygındır. Üçüncü kuşak arasında, mülteci kökenli ya da beyaz yaka göçmenlerde herhangi böylesi güçlü bir şüphecilik gözlemlenmemiştir. Bununla birlikte bir rasyonalite olarak Almanların Suriyeli göçmen politikası ve yardımların altında fayda sağladığı fikri her grupta görülmüştür.

Türkiye kökenliler yardımlar konusunda, Almanlar arasında kıyaslamalar yapmıştır. Hangi Almanlar yardım etti sorusuna farklı yanıtlar verilmekle beraber özellikle dört grup öne çıkmıştır. İlki gençlerdir. Gençlerin dünyayı ve göçmen kuşakları tanıyarak büyümesi ile ırkçı geçmişlerinden utanmaları sebebiyle daha fazla

yardım ettiği söylenmiştir. İkincisi iyi Hıristiyan olanların yani dindar Almanların merhamet duygusu ile yardım ettiğidir. Üçüncüsü, sol kesimin daha çok yardım ettiğidir. Sonuncusu, Batı Almanların daha fazla yardım ettiğidir.

Türkler değildi bunu yapanlar, beyaz Almanlardı. Tabi sol görüşlü Almanlardı ama sol olmayıp biraz daha orta cenahtan olanlar da mültecilerin entegre olma meselesine çok angaje olan kişiler de oldu. Almanca dersleri verdiler, evlerini açanlar oldu. Bu insanlar gayet tutucu olan insanlardı ya da dindar olanlardı dindarlık üzerinden yardım el uzatan insanlardı. O yüzden bence yardım edenler çok da homojen bir görüntü arz etmiyor bence. (B29)

Türkiye kökenli katılımcılar arasında bu grupların tümünü sayanlar veya sadece birini, ikisini sayanlar bulunmaktadır. Katılımcıların arka planlarına göre kimin daha fazla yardım ettiğine dair yorumların değişip değişmemesi bakımından ortaklıklar baskın olmakla birlikte bazı öne çıkan sonuçlar vardır. İlki, sol görüşlülerin ve Batı Almanların daha fazla yardım ettiğini görüşme yapılan neredeyse herkesin ifade etmesidir. Dindar olanların, Hıristiyanlığı iyi yaşayanların, Kilise veya din temelli örgütlenmelerin yardım ettiği de çok yüksek oranda sayılan gruptur. İkincisi, gençlerin yardım ettiği görüşünü vurgulayanların daha çok birinci ve ikinci kuşaklar olmasıdır. Hatta bu grup arasında hâkim toplumu genç ve yaşlı olarak ayırımla ele almanın yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Almanya'daki eski kuşakların "Nazi kafasında" olduğu tarzında oldukça olumsuz söylemler dile getirenler olmuştur. Almanya'daki eski kuşaklar büyük oranda yaşlı Almanların daha dışa kapalı, ırkçı olduğunu düşünmekte ve daha az yardım ettiğine inanmaktadır. Almanya'nın göç ülkesi olması ve göçmen çocuklarla okullarda büyüyen nesillerin farklı olduğunu, yabancı kökenlilere karşı daha olumlu olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre yardım organizasyonda farklı kesimler olmakla beraber itici gücü gençlerdir. Üçüncü kuşak göçmenler arasında ise gençlere dair benzer bir rol yükleyen yorum öne çıkmamıştır. Aslında daha fazla gençlerle birlikte olması beklenen bu gruptakiler birinci ve ikinci kuşaklardan farklı düşünmektedir. Üçüncü sonuç, sadece beyaz yaka katılımcılar arasında yabancı kökenliler daha fazla yardım etmiş olabilir tarzında yorumlara rastlanmasıdır. Bu bakımdan diğer Türkiye kökenliler ile daha az etkileşimde olan bu grubun görüşlerinin farklılıkların olması olağandır.

Benim emekli olmama yakın bir zamandı, bizim şefimiz bir toplantıda “komşularımız gelecek bunlara çok iyi davranacaksınız, davranmamız lazım” dedi. Çünkü işyerimizin oraya Suriyelilerin kalması için evler yapılmıştı konteyner deniyor hani. Şef dedi ki “biz acaba ne yapabiliriz, nasıl yardımcı olabiliriz?” dedi. Zaten kendisi de sosyal demokrat düşüncede bir insandır, organize etti. Böyle bir konuşma yapması bile çok anlamlıydı. Biz Türkiye’de şirketler vs. yapıyor mu bilmiyorum. Burada ırkçılar var, karşı olanlar ama azınlıktalar. ...Almanlar devlet yaptığını yapıyor demiyor, bizim Türkler diyor ya öyle. Alman “ben ne yapabilirim, biz ne yapalım” diyor. Örnek ver deyin daha veririm. Mesela çocukların okulunda gençler neler neler yaptı. Daha öğrenci Köln’e başka şehirden gelmiş, bana ne demiyor. Öyle kurslar falan organize etti hep gençler. (K11)

Özetle; yardımlar konusu Türkiye kökenlilerin kendi arasında grup kimliklerinde ayrışmaları göstermesi ile öne çıkmaktadır. Bunun da ötesinde hâkim toplumla kendilerini kıyaslayarak, ibrenin Almanlar tarafında olduğuna dair neredeyse görüş birliği bulunmaktadır. Gerek Türkiye kökenli ama grup dışı olarak görülenler gerek diğer öteki Almanlar daha fazla yardım etmiştir. Bu karşı tarafın daha güçlü dayanışma içinde olduğu algısını pekiştiren, gruplar arası çatışmacı ya da güvensiz bakışın bir tezahürü gibidir. Suriyelilere fazla yardım edildiği hakkında birinci ve ikinci kuşak emek göçüyle topluma eklemlenenlerin komploya varan ifadeleri bile bulunmaktadır. İltica deneyimi olanlar grup sınırlarının dışında mevzilendirmediği için dayanışmacı bir çizgidedir. Beyaz yaka göçmenler ise sosyal bilimler eğitimi olan ve gelir seviyesi orta üstü olan iki katılımcı yardım yapması, organize etmesi ile grup kimliği perspektifiyle açıklanabilecek tavır sergilemiştir. Geri kalanları ise ne ortak “biz” hissine sahip ne de yardım edebilecek pozisyonda görmediği için yardım etmemiştir. Bu açıdan grup kimliğinin güçlü olmasının yardımların fazla olmasına yol açacağı hipotezi beyaz yakalıları tarafından doğrulanıyor yorumu yapılabilir. Ancak iltica göçmeni ve gelir durumu iyi olmayanların yardım yapmaması, devlet bakıyor ve eşya vs. vermekle sınırlı anlayışının emek göçmenlerinin bir kısmıyla örtüşmesi sebebiyle hipotezi doğrulandığını düşünmek pek mümkün değildir. Emek göçmenlerinin yardım konusunda görüşlerinde ise grup kimliği özellikle eleştirileri üzerinde etkilidir yorumu yanlış olmaz. Çünkü İslami değerlere atıf, göçmen olmanın benzerlikleri, anavatanından kazandığı grup kimliğinin değerlerine göre yapılan eleştiriler aslında “biz” kimiz, nasıl olmalıyız ve davranmalıyız sorularına verilen cevaplar gibidir.

C. Değerlendirme

Çalışmada, grup kimlikleri bakımından Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışında temel farkın büyük oranda göç türleri bakımından değiştiği görülmüştür. Misafir işçi olarak Almanya'ya gelmiş kuşaklarda Suriyelileri ötekileştirme daha güçlüdür. Buna karşın iltica geçmişi olanlarda ılımlı yaklaşım baskındır. Beyaz yaka göçmenler ise ağırlıklı olarak kendilerini Almanya'daki Suriyeliler konusunun dışında konumlandırmaktadır. Bu grup içerisinde olumlu ya da olumsuz eğilimlerden ziyade baskın olan Almanya'ya Suriyelilerin göçünden etkilenmedikleri ve etkilenmeyecekleridir. Kuşkusuz bu bakış açısı zımni “biz” ve “onlar” karşılaştırmasıdır. Ancak büyük kısmı için “önemli öteki” ya da sosyal kıyaslamalarında öne çıkan, rekabet ya da yakınlık kurdukları bir sosyal grup kategorisi olmadığı için olumsuz bakış açısı görülmemektedir. Bu sebeple Suriyelilere bakış açıları olumlu ya da olumsuz değil nötr yorumu yapılabilir. Kısaca bu bakış açısı, örtük de olsa kendilerini daha üstün görmeleriyle ve kendi kategorileriyle diğer göçmenler ve Suriyeliler arasında net sınır çizmeleriyle ilgilidir. Bu grup katılımcılar için referans noktası Almanlar ve diğer beyaz yaka göçmenlerdir. Hatta kıyaslamalarını onlar içerisindeki eğitimliler üzerinden yapmaktadırlar. Ancak yardımlar konusunda iki katılımcı Suriyeliler ile farklı grup kimliklerinde buluşulabileceğinin örneklerini vermiştir. Bu grubun tutumlarındaki eleştirel yaklaşımın ortak özelliği ise hem Türkiye kökenlileri hem Almanları kapsamasıdır. Bu grup Suriyelilere karşı ötekileştirici tutumu paylaşmaması ile öne çıkmaktadır. Suriyelilere karşı nötr olmaları yanında yorumlarıyla kendi referans grupları olarak aldıkları eğitimli veya entelektüel Almanlardan kendilerini olumlu yönde bir ötekileştirme içerisinde oldukları da gözlemlenmiştir.

Almanya'daki Türkiye kökenli emek göçmenleri için Suriyelilerin genel olarak “önemli öteki” pozisyonunda olduğu ileri sürülebilir. Suriyelilerin Türkiye kökenlilere dinsel benzerliği, yakınlığı veya toplum içerisinde göçmen kökenli pozisyonları Triandafyllidou (2001: 30)'nun grup kimliği ve özgünlük ile yakın ilişki vurgusunu hatırlatmaktadır. Yazara göre; gruplar için “öteki”nin hangi grup olduğu “yakın ilişki” ile açıklanabilir. Bu bakımdan Türkiye kökenli emek göçmeni katılımcılar arasında

Suriyelilerden farklılıklarını tasdik oldukça önemlidir. Kimi Müslümanlar için en iyi grup olduğu görüşüne, kimi göçmen azınlıklar içinde biricikliği iddiasına, kimiye toplumsal/etnik farklılıklar savına odaklanmaktadır. Özellikle yabancı, göçmen ve İslam karşıtlıklarının yükselişe geçtiği Almanya'daki konjonktürü hayatları ve gelecekleri için riskli bulmaktadırlar. Bu yüzden Suriyeli göçüyle artan kutuplaşma ve tartışmaların içerisinde yer almak istememektedirler. Ortaklık hangi şemsiye altında olursa olsun kaçınmak istedikleri bir olgudur. Bu bakımdan Müslüman güçlü kimliğe sahip olanlar ve olmayanların benzer görüşte olması dikkat çekicidir. Bunun karşısında Suriyeliler ile ortak biz duygusu geliştirmeye daha açık olanlar vardır. Bu grubun temel özelliği, Almanya'daki Suriyelilere olumlu bakmasa bile göçlerini olumsuz değerlendirmemesidir. Bu bakış açısı, ilerisi için iki toplumun ilişkileri açısından işaret olarak kabul edilebilir. Azınlıkta kalan bu grup, Suriyelilerin Almanya'ya eklenmesini hâkim toplum karşısında gruplarının büyümesi olarak yaklaşımaktadır. Almanya'da büyüme ve güçlenmenin olumlu getirisini hesaplarken Almanya'daki iki toplum arası köprü olma ya da azınlıklar içinde güçlenme gibi gerekçeler aslında kendi grubu lehine bir okumanın yansımasıdır. Bu bakımdan Türkiye kökenlilerin ortaklık algıları Suriyelilere empati yapmaları ile bağlantı olumlu yaklaşıma sebep olurken; “öteki” algısı kendileri için tehdit ve tehlike görmeleriyle paralel olumsuz yaklaşım doğurmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenliler arasında grup kimlikleri açısından dinsel, göçmen kökenlilik, etnik benzerlik ya da farklılık üzerine okumalar açısından kritik nokta yardımlardır. Daha önceki ötekileştirmeler, grup lehine kayırmacılıklar, kıyaslamalar sonucu özsaygı tesisini dağıtan bir görüntü ortaya çıkmıştır. Türkiye kökenliler kendi içlerinde mikro gruplara ayrıışmışlardır. Üstelik emek göçmenleri daha çok öteki gördüğü grubun daha fazla yardım ettiğine inanmaktayken; iltica ve beyaz yakalılar içerisinde yardım edenler tam tersini düşünmektedir. İlk grupta tehdit algısı, ikinci grupta özsaygı kazanma isteği baskın gelmektedir. “Almanların daha fazla yardım ettiği” görüşü ise neredeyse ortaktır. Kendi gruplarıyla hâkim toplumun Suriyelilere kucak açması, yardım etmesi katılımcılar açısından farklı açılardan sorgulanmıştır. Hâkim toplumla ilişkiler üzerinden yapılan bu kıyaslama eksenini kendi grupları yerine öteki grubun lehine görülmesi sebebiyle tehdit algısını beslemektedir.

Almanların hâkim statülerinin yardım ederek bozulmayacağı ya da Almanların yardımlarının altında görülen, görülmeyen faydalar fikri ifade edilmiştir. Türkiye kökenlilerin diğer göçmen gruplardan ayrıcalıklı olduklarına inandıkları pozisyonu sarsması fikriyle de yardım konusunun muğlaklık kazandığı görülmüştür. Özetle; Türkiye kökenli katılımcılar içerisinde emek göçmenleri için Almanya’da yeni bir göçmen grup çok istenen bir gelişme değildir. Buna karşın iltica göçmenleri göçmenlik temelli grup kimliğiyle Suriyelileri olumlu değerlendirirken, beyaz yakalılar hayatlarını etkilemeyen gelişme olarak görmekte ve Suriyelilerle kıyaslama yapmamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN SİYASİ HOŞNUTSUZLUKLAR ÜZERİNDEN ANLAMLANDIRILMASI

Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramının temelinde, beklentiler ve tatmin olmama duygusu yer almaktadır. Pettigrew (2015: 12) kuramın açıklama modelini “karşılaştırma, karar verme ve kızgınlık” olarak üç aşamalı özetlemektedir. Bireyler önce bilişsel karşılaştırmalar yapmakta, karşılaştırmaların ardından kendilerinin ya da gruplarının dezavantajlı olduğuna karar vermekte ve mevcut dezavantajın haksız olduğu hissiyle kızgınlık duymaktadır. Beklentiler sadece sahip olunandan fazlasını istemek ve bunu hak ettiğine inanmakla sınırlı değildir. Bireylerin kendisini eş gördüğü diğer bireylerle kıyaslaması burada kilittir. Yaptığı kıyaslama ve karşılaştırma neticesinde hak ettiği yerde olmadığını düşünenler görece yoksun hissetmektedir.

Siyasi Hoşnutsuzluklar kuramında karşılaştırma, bağlamsal bir karakterdedir ve sübjektif bir algı söz konusudur. Bu açıdan Dion (1986: 159) kuramın sosyal bilimlere en büyük katkısının “*birey his ve davranışların sadece nesnel durum yansımalarıyla sınırlı görmemesi*” olduğunu söylemektedir. Smith ve arkadaşları (2018: 1183) kuramın bu yüzden sosyal bilimlerin ana konseptlerinden biri haline geldiğini işaret etmektedir. Zira bireylerin içsel yorumlamasında çevrelerindeki insanlara bakmaları, geçmişleriyle karşılaştırmaları ve gelecek tahminleri bir aradadır. Sosyal kıyaslamalarda mutlak gerçekler değil “görecelilik” yargıları belirlemektedir. Bartusevičius ve van Leeuwen (2018: 24) bundan hareketle kuramsal yaklaşımın sonuç odaklı ve kayıp yaşamama hissiyle ilgili olduğunu belirtmektedir.

Bir topluma yeni bir aktör olarak eklemlenen mülteciler ya da göçmenler konusu hem devletleri hem de toplumları ilgilendiren bir meseledir. Bir kere, göç dalgası karşısında devletler bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Gelenlerin nerede kalacağından, sağlık ve eğitimlerine, güvenlik kontrolüne kadar farklı alanlarda çok yönlü, çok katmanlı, kısa, orta ve uzun vadeli pek çok düzenlemeye ihtiyaç vardır.

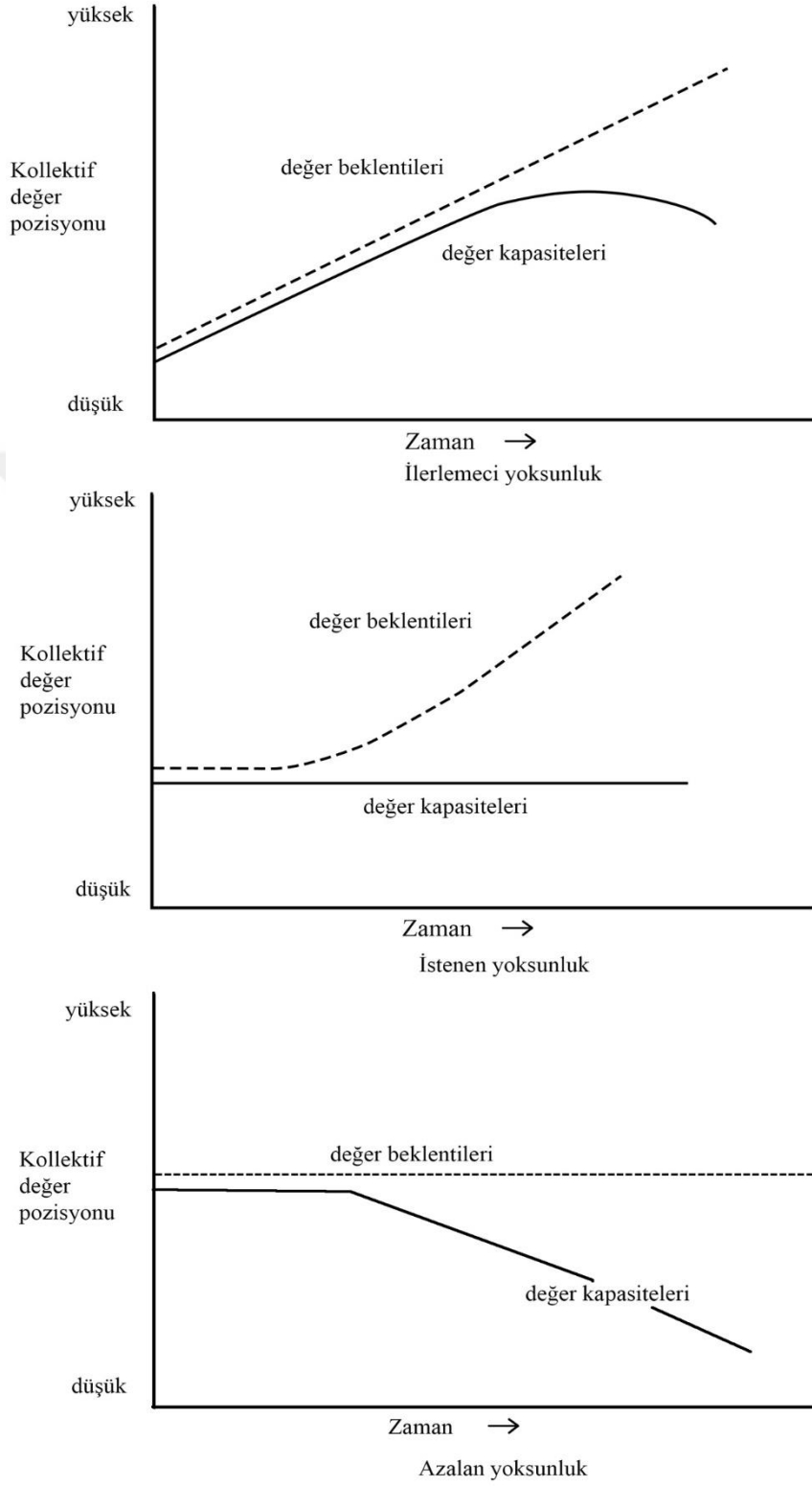
Devletlerin göç akımı sonrası karşılaştıkları sorunları yönetmedeki kapasiteleri de farklıdır. Hükümetler, devletin kapasitesi temelinde farklı politikalar ve uygulamalar benimsemektedir. İkincisi, o ülkede yaşayan halklar için göç ve göçmenler konusu, gerilim ve çatışma yaratma ihtimali olan bir gelişmedir. Maystadt ve Verwimp (2014: 770) mülteci dalgasının “fiyat artışlarına, ücret ve kaynaklar üzerinde rekabete, işsizliğe, farklı sektörlerde değişime, siyasi iklimin kutuplaşmasına ve yerel halkın göç etmesi” gibi bir dizi dönüşüme yol açtığını işaret etmiştir. Özellikle ev sahibi toplum içerisinde kırılan kesimlerin kaybıyla sonuçlandığını dile getirmişlerdir. Ev sahibi toplumun yeni gelenlerden “daha iyi kazanan veya alan” olmak istemesi sebebiyle karşıtlıkların, kızgınlıkların, tatminsizliklerin yükseldiğine ve şiddet içeren eylemlere yol açtığına dikkat çekmişlerdir. Buna göre; hoşnutsuzluk şiddet içeren eylemlere bile yol açabilecek gelişmelere gebe resmedilmektedir. Zaten Ato Kwamena Onoma (2013: 5, 12)’nın “Mülteci Karşıtı Şiddet ve Afrika Politikası” kitabında değindiği gibi mülteci karşıtı şiddete dair geniş bir literatür bulunmaktadır. Zulümden, savaştan veya çevresel yıkımdan güvenli bir bölgeye sığınanlar yine şiddetin farklı türlerinin mağduru ya da kurbanları olabilmektedir. Kuşkusuz ev sahibi toplumların tutumları, devletin kapasitesinden ve hükümetlerin göçün ekonomik ve kurumsal etkilerini yönetme şekline ve gücünden etkilenmektedir.⁵¹ Kısaca konumuz açısından, ev sahibi toplumdaki görece yoksunluklar ile yeni gelenlere bakış arasında belirleyici bir ilişki vardır. Ev sahibi toplumdaki alt statüde yer alanlar veya kırılan konumda olanlar için özellikle göç dalgaları yeni riskleri beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmanın konusu Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı olması sebebiyle Alman devletinin ve hükümetinin Suriyelilere yönelik politik ve kurumsal mekanizmasına, kararlarına dair bir çerçeve çizmemektedir. Çalışma,

⁵¹ Örneğin Savun ve Ginesete (2019: 90, 92-93) 1996 ile 2015 yılları arasında mültecilerin maruz kaldığı şiddet olaylarını inceledikleri çalışmalarında güvenlik tehdidi algılamasının kilit olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mültecilerin özellikle güvenlik tehdidi algılanmasına paralel -terör saldırıları sonrası örneği gibi-güvenlik birimlerinin şiddetine maruz kaldığını ortaya koymuştur. Yazarlar, bir tarafta oy veren vatandaşlar diğer tarafta böyle bir hakkı olmayan mülteciler olduğunu belirtmektedir. Liderlerin genellikle şikâyetleri bertaraf ve gücünü sürdürmede ilkinden yana tavır takınmayı seçtiğini söylemektedir.

Almanya içerisinde Türkiye kökenlilerin tutumlarındaki farklılaşmayı analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple ev sahibi toplum içerisinde göçmen kökenli bir grubun yeni göçmenlere bakışındaki farklı eğilimlere odaklanmaktadır. Kuramsal kabullere göre; göçmenlere yaklaşım hükümet yetkililerine karşı doğrudan şikâyetlerden göçmenlere karşı şiddet içeren eylemlere hatta iç savaş tarzı bir çatışmaya kadar farklı sonuçlar doğurabilmektedir (Böhmelt, Bove ve Gleditsch, 2019: 73, 75-76). Kısaca göç, ev sahibi toplum ya da o bölgenin yerleşimcileri tarafından hoşnutsuzluk yaratma potansiyeli yüksek bir olgudur. Yazarların belirttiği gibi 2017’de Myanmar’daki zulümden Hindistan’a sığınan Rohingya’lı mültecilere yönelik saldırılar ya da Avrupa’da Suriye İç Savaşından gelenlerin Birlik üyesi devletlerde karşılaştıkları muamele gibi son yıllardaki iki farklı örnek bile bunu göstermektedir. Bu açıdan Almanya’da ev sahibi toplumun bir parçası Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışını incelemek görece yoksunluklar ile bağlantısını ortaya koyması ve hoşnutsuzluklarına etkisi açısından değerlidir.

Kuramsal perspektife göre; yeni gelenlere bakışta görece yoksunluk hissinin ya da başka ifadeyle göç dalgalarının hoşnutsuzlukları artırma ya da eyleme geçirme gibi etkileri bulunmaktadır. Onoma (2013: 26) bu noktada “zengin ve güçlüler daha az, fakirler ve güçsüzler daha olumsuz etkilenmektedir” yorumunu yapmaktadır. Yani göç dalgasının toplumdaki ayrımları derinleştirme potansiyeli vardır. Bu yorum, Ted Robert Gurr (1970)’ün çatışma literatürüne uyarladığı “değer beklentileri ile değer yetenekleri arasındaki uyumsuzluk olarak ele aldığı görece yoksunluk” açısından ele alınabilir. Kapasite ve beklenti göstergesinde “azalan, istenen, ilerlemeci görece yoksunluk” şeklinde sınıflandırma farklı yoksunluk türlerini işaret etmektedir (Gurr, 1970: 46-52). Değer beklentisi aynı kalırken değer kapasitesi azalanlar, değer beklentisi artarken değer kapasitesi sabit kalanlar ve değer beklentisi artarken değer yeteneği artanlar şeklindeki ayrım göçmenlere dair farklı bakış açılarını anlamaya imkân tanımaktadır. Bu türler netice itibarıyla farklı olsa da benzer toplumsal çıktılar üretme potansiyeline sahiptir. Bunlar ışığında kuramın genel hipotezi, *güçlü görece yoksunluk hissedenler Suriyelilere olumsuz bakar* iken alt hipotezler *azalan, istenen, ilerlemeci* ayrımıyla açıklanmaktadır.

Grafik 6.1.: Görece Yoksunluk Türlerinin Şiddetle İlişkisi (Gurr, 1970: 47, 51, 53'den Türkçeleştirilerek uyarlanmıştır.)

A. Görece Yoksunluk Türlerine Göre Suriyelilere Bakış

H.1. Güçlü görece yoksunluk hissedenler Suriyelilere daha olumsuz bakar

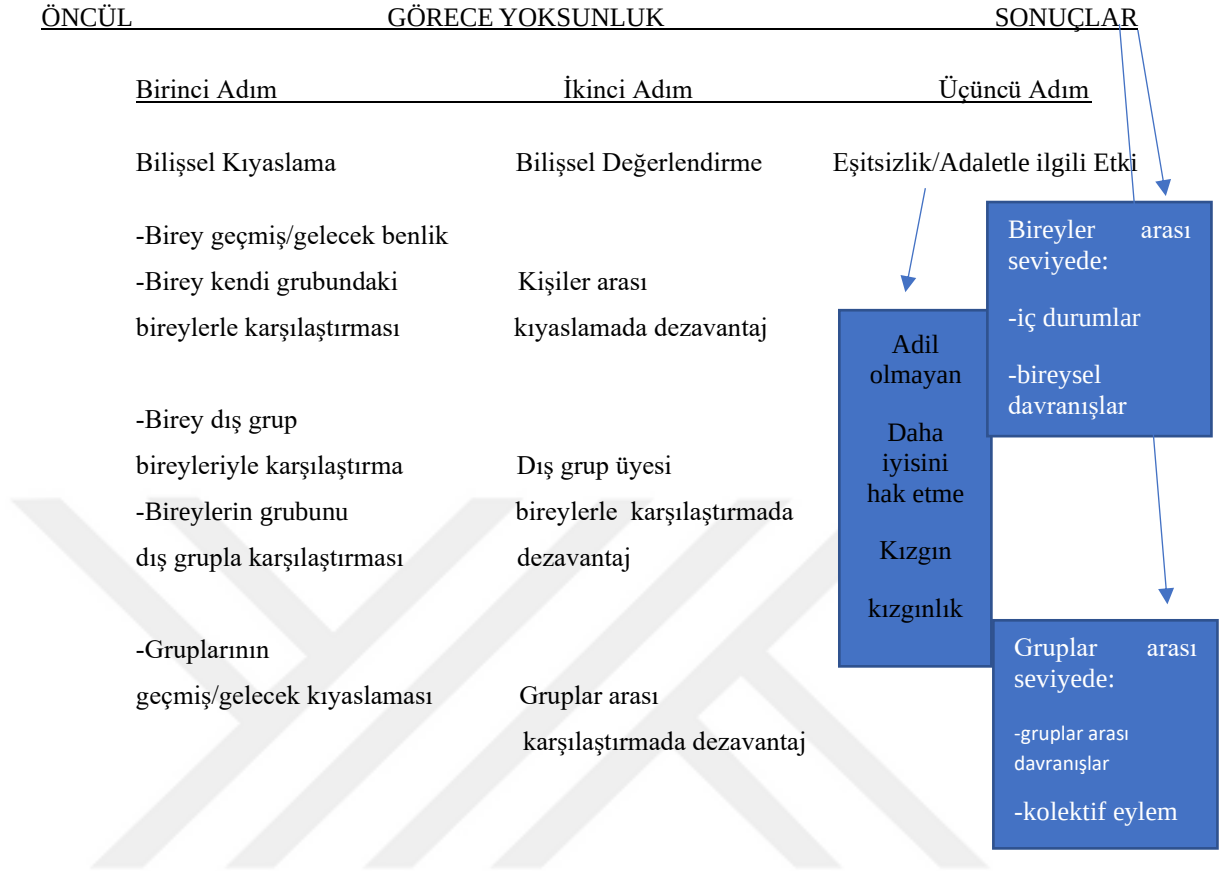
Yoksunluk hissi kişinin salt karşı tarafa yönelik his ve değerlendirmeleriyle ilgili değildir. Aynı zamanda kişinin yeni ortaya çıkan durumda, kendi konumuna dair öz değerlendirmesini ve karşılaştırmalı bakış açısını yansıtmaktadır. Bu nedenle herhangi bir sorunun alevlenmesi için salt Suriyeli göçmenlerle ilgili yaklaşımların ve tasarrufların değişmesi bir gereksinim olmayabilir. Bireylerin ya da grubun göçmenlik konusuyla ilgili algı dünyasındaki iniş çıkışlar konuya farklı boyutlar katmaktadır. Bu nedenle Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışlarını analiz açısından Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı, katılımcıların kendilerini gördükleri ve görmek istedikleri pozisyon arasındaki fark ile ilgilidir. Burada grup görece yoksunluğu açısından Cook ve arkadaşlarının (1977: 309) ifade ettiği gruplar arasındaki farkın büyüklüğüne dair bilişsel farkındalık ve duygusal hissedilen yoğunluk arasındaki ilişki önem arz etmektedir. Grubunu dış grupla, kendisini dış grup üyesiyle karşılaştırdığında kaynaklardan ne kadar mahrum olduğunu nasıl gördüğü, hissettiği hoşnutsuzluk yaratabilmektedir. Objektif farktan ziyade sübjektif algı ön plandadır. Bu bağlamda göçmen kökenliler birbirinden farklı görece yoksunluklara sahiptir.

Çalışmada, Türkiye kökenlilerin görece yoksunluk türlerine göre Suriyelilere bakıştaki farklılıklar tespit edilmek amaçlanmıştır. Bakış açıları grup görece yoksunluğu kapsamında ele alınmıştır; çünkü bireysel görece yoksunluk kendi grup içi üyeler ile yaptıkları kıyaslamalara dayanmakta ve bireysel sonuçlar doğurmaktadır (Guimond ve Dubé-Simard, 1983: 527; Smith et. al., 2012; Kassab et. al., 2021). Bu sebeple, genel olarak Suriyelilere bakış üzerinde baskın eğilimi vermemektedir. Türkiye kökenlilerin bireysel görece yoksunlukları -misafir işçi birinci kuşak kadınlar ve beyaz yakalıların çoğu dışında-Suriyelilere bakışlarında dolaylı karaktere sahiptir. Türkiye kökenlilerin bakış açısında kendilerinin hak ettiği ve karşı tarafın hak etmeden elde ettiği tarzında bir değerlendirme mevcuttur.

Görece Yoksunluk üzerine çalışmalardaki bireysel ve grupsal ayırım Runciman (1966: 10)'ın kişinin kendi durumunu diğer insanlarla karşılaştırmasından gelişen

bireysel/egoist ve kişinin kendi grubunu başka gruplarla karşılaştırmasından doğan kardeşlik/grup ayrımına dayanmaktadır. Hatta bu ikisinin bir arada olduğu durumu çifte görece yoksunluk olarak adlandırmıştır. Crosby (1984: 77) ise bu ayrıma ideolojik/diğerleri adına (başka grubun durumuna empati besleyen) görece yoksunluk şeklinde katkı sunmuştur. Tyler ve Lind (2002: 45) işaret ettiği gibi bu ayrım sonuçları bakımından farklılaşmasıyla önemlidir. Bireysel görece yoksunluğa bireysel tepki verilmektedir. Birey durumun değişebileceğine inanırsa daha fazla çabalayabilir; inanmıyorsa bırakabilir. Buna karşın gruplarının görece yoksunluğunu değiştirmek ya da düzeltmek kitlesel/toplu harekete yol açabilmektedir.⁵² Grup düzeyinde hissedilen görece yoksunluk toplumsal sonuçları bakımından çatışma ve sonucunda dönüşüm yaratma ihtimali taşımaktadır.

⁵² Bu konuda en kapsamlı çalışmalardan biri 421 örneğin incelendiği Smith ve arkadaşlarının (2012) araştırmasıdır. Görece yoksunlukların ne gibi sonuçlar doğurduğu üzerine çalışmalarında dördü bir ayrım üzerinden açıklanmıştır: Kolektif davranış (greve katılma gibi), Gruplar arası davranış (dış grup üyelerine bakış-önyargı, sosyal sisteme bakış-politik kurumların güvenilirlik ve meşruiyetini sorgulama, grup içi bakış-milliyetçilik), Bireysel yönelimli davranış (suç ya da başarı), içsel yönelim (ruh sağlığı, beden sağlığı ve benlik düşüncesi). Çalışmaları bireysel görece yoksunlukların bireysel, grup görece yoksunluklarının grup davranışını çok daha iyi açıkladığı sonucuna ulaşmışlardır (Smith et. al., 2012: 208-209, 213). Bunun yanında Stewart ve arkadaşlarının (2015) avantajlı grupların sempati besleyerek kolektif eyleme katılmalarını inceledikleri Arap ayaklanmalarına uluslararası destek konulu çalışmaları gibi örnekler bulunmaktadır.

Şekil 5.1. : Görece Yoksunluk Kuramının Ana hatları

(Smith et. al., 2012: 205’den Türkçeleştirilerek, sadeleştirilerek uyarlanmıştır.)

Kuramsal ön kabul açısından, Türkiye kökenliler arasında Suriyelileri kendilerine göre avantajlı pozisyonda görenlerin bakışı olumsuz olacaktır ve Almanya’daki yaşamlarına dair hoşnutsuzları artacaktır. Bu noktada katılımcıların görece yoksunluklarına göre görüşlerinde iki genel eğilime ulaşılmıştır. İlki, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyeliler ile kendilerini kıyaslamaları ya da kıyaslamamaları göç deneyimlerine göre değişmesidir. İkincisi, kuşaklar arası ve cinsiyete göre farklılaşmanın yaşanmasıdır.

Çalışmaya katılan Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyeli göçmenlerle yaptıkları kıyaslamalarda üç unsur ön plana çıkmıştır: Almanya’ya göç ettikleri dönem sunulan imkânlar, konjonktür ve gelecekteki pozisyonları. Aslında bu dün, bugün ve gelecek olarak kodlanabilecek bir kıyaslamadır. Suriyelilere sunulan imkânlar -her ne kadar göç türleri farklı olsa da- devletin kime ne imkânlar sağladığı tarzında bir

sorgulamaya yol açmaktadır. Konjonktürel farklılıklar Almanya'nın ekonomik ve politik atmosferi içerisinde pozisyonlarının değerlendirilmesini içermektedir. Üçüncüsü gelecekteki statülerine dair mukayesedir. Tüm bu kıyaslama eksenini beklentiler ve kapasite ile kesiştiğinde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Göç türlerine ve kuşaklara göre Ted Robert Gurr (1970: 46-52)'un "azalan, istenen, ilerlemeci görece yoksunluk" türlerine tekabül eden farklı hoşnutsuzluklar görülmüştür. "*Değer beklentisi aynı kalırken değer kapasitesi azalanlar, değer beklentisi artarken değer kapasitesi sabit kalanlar ve değer beklentisi artarken değer yeteneği artanlar*" olarak yapılan ayırım özellikle emek göçüyle gelen kuşaklar arasındaki farklı görüşleri açıklamaktadır. İltica yoluyla Almanya'ya göç edenlerin görüşleri, Crosby (1976)'nin "*başka grubun durumuna empati besleyen görece yoksunluk*" tanımına uymaktadır. Beyaz yaka göçmenlerin tutumları ise referans gruplarının Suriyeliler olmaması ile bağlantılı genellikle nötrdür. Ancak bu grup içerisinde sosyal bilimler okuyan katılımcıların görüşleri iltica edenlerle benzeşmektedir. Teknik alanlarda eğitime sahip olanlarda ideolojik görece yoksunluk gözlemlenmemiştir.

1. Misafir İşçi Birinci Kuşak Erkeklerin Siyasi Hoşnutsuzlukları

H.1.a. Değer Kapasitesi Sabitken Değer Beklentisi Artanlar Olumsuz Bakar mı?

Görece yoksunluk, literatürde politik şiddeti ya da kolektif hareketi açıklamakta sıklıkla başvurulması yanında gruplar arası davranışların ardında yatan nedenleri irdelemede tercih edilen yaklaşımlardan biridir. Bu bağlamda en kapsamlı çalışmalardan biri Smith ve arkadaşlarının (2012) araştırmasıdır. Yazarlar; dış gruplar arası ilişkileri üç farklı boyutta incelemiştir: Grup içi tutumlar (grup içi kayırmacılık, milliyetçilik, kimlik tanımlaması vb.), sisteme karşı tutum (oy verme niyeti, otoriteleri destekleme vb.), dış gruplara tutum (önyargı, çoğunluğun göçmenlere yaklaşımı, olumlu eylem) (Smith et. al., 2012: 212). Ortaya koydukları üçlü açıklama modeliyle Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışları okunabilir. Özellikle misafir işçi birinci kuşak erkek katılımcıların çoğu bu üç boyutta tutarlı bir örnektir. Bu katılımcıların çoğunluğunun Suriyelilerin göçü ile siyasi hoşnutsuzlukları artmıştır. Suriyelilere olumsuz bakışlarında dış grup önyargıları, grup içi kayırmacılık hisleri ve daha milliyetçi söylemleri, Almanya'nın göç sistemine itirazları iç içedir. Değer kapasitesi sabitken değer beklentisi arttığı gözlemlenen bu katılımcıların çoğu için, grubu lehine pozisyon almak baskındır. Suriyelilerin göçü menfaatlerine ve statülerine olumsuz bir gelişme olarak okunmaktadır. Görece yoksunluklarını artıracak gerekçesiyle siyasi hoşnutsuzlukları ön plana çıkmıştır. Gerek sisteme gerekse Suriyelilere bakışları olumsuzdur. Bunun yanında eğitilmiş ve sol görüşlü birinci kuşak erkek katılımcılar burada ayrılmaktadır; ama üç boyut açısından yine bakış açılarında tutarlıdırlar. Suriyelilerin alınması gerektiğine dair sisteme ve otoriteye destekleri, genelde dış gruplara ve özelde Suriyelilere olumlu tutumları, grup içi kimlik tanımlamalarında daha esnek olmaları bunun göstergesidir.

Çalışmada, birinci kuşak emek göçmenlerinin bakış açıları iki başlık altında ele alınmıştır. İlki “geçmiş ve gelecek kıyaslamaları”, ikincisi “konjonktür kıyaslaması”dır ve her ikisinin Suriyelilere bakışları üzerine etkisidir. Almanya’da misafir işçi birinci kuşak erkeklerin çoğunluğu için Almanya’da görece yoksun hisleri,

Suriyelilere olumsuz bakışa yol açması ile dikkat çekicidir. Kendilerini Almanya’da hak etmedikleri bir pozisyonda konumlandırmaktadırlar. Bu konumlandırma Almanya’nın sağladığı imkânlar, konjonktür ve gelecek perspektifi değerlendirmeleri şeklinde iç içe geçmiş üç ana eksenle ilerlemektedir. Birinci kuşak erkeklerin çoğunluğu -9 kişiden 6’sı- geçmiş ve gelecek değerlendirmesinde kendi gruplarını dezavantajlı, konjonktür açısından ise kendilerini avantajlı bulmaktadır. Olumlu ve olumsuz ağırlıklı bakışta belirleyici faktör ise eğitim olarak öne çıkmaktadır.

a. Görece Yoksunluk Etkisinin Çarpan Etkisi

Almanya'daki birinci kuşak emek göçmeni erkek katılımcıların geçmiş ve gelecek değerlendirmeleri özellikle göç deneyimi ile kazandıkları, kazanmayı hak ettikleri ve kazanamadıklarını dair başkalarının durumlarını içermektedir. Özellikle geçmişteki pozisyonlarındaki dezavantajların bugün eklemlenenlerin yaşamadığı bazı katılımcılar için hak etmeden, çaba harcamadan kazanmak gibi görülmektedir. Kendilerinden sonra göç edenlerin gelecekte rakip aktörler olarak kodlanmaktadır. Yıpranma, görece yoksun olma hissiyatları bu rekabeti adil bulmamalarına yol açmaktadır. Siyasi hoşnutsuzlukları artan bu grup, değer beklentisi artan ama değer yeteneği sabit kalan erkek emek göçmeni birinci kuşakta gözlemlenmiştir.

Suriyelilere olumsuz bakan birinci kuşak erkek emek göçmenlerinin kıyaslamaları iki bugünden ziyade geçmiş ve gelecekle ilgilidir. Geçmiş ayağında; Almanya'da dil, meslek ya da entegrasyon kursu görmemeleri yer almaktadır. Kasıtlı şekilde cahil veya aciz bırakıldıkları, kalıcılık temelli düşünülmemelerinden ötürü ihmal edildikleri görüşü vardır. Bu gruptaki katılımcılar, bununla beraber geldikleri dönemde “bir gün döneriz fikriyle” dil öğrenmek ya da eğitim gibi gündemleri olmadığını kabul etmektedir. Ancak devlet uygulamalarının olmaması veya sonraları zorunlu olmaması uyum ve gündelik hayattaki mağduriyetleri açısından temel sebep olarak görülmektedir. Onlar için kalıcı olmasalar bile devletin çalışmaları dışında hayatlarını kolaylaştıracak planlarının olmaması eksikliklerdir. Almanya'ya verdikleri katkıların karşılığında para kazandıklarını; ama değer görmedikleri, statü olarak hak etmedikleri bir konumda bırakıldıkları düşüncesini paylaşmışlardır. Kendilerinin insan olarak görülmediğini ifade edenler olmuştur. Bu noktada “çalışırken sakat kalması, iş yerinde aynı işi yapanlar arasında sadece kendisinin pozisyonun değişmemesi, dalga geçildiğini anlasa da cevap veremediği” gibi bireysel yaşanmışlıklardan örnekler verilmiştir. Bu örnekler birinci kuşak işçi göçmenlerinin kendilerini feda edilen kuşak olarak kabul etmesinin tasdiki gibidir. Daha da önemlisi, bunun karşılığında arkalarından gelen kuşakların rahat edeceği beklentisine sahiplerdir. Yani görece yoksunlukları sadece geçmişleriyle ve bireysel statüleriyle ilgili değildir.

“Tüm tartışmalar gelip bizi buluyor, neresi adil bunun”

Bu kategorideki katılımcılar çok uzun süredir kendilerini görece yoksun görmekteyken; fakat sonraki kuşakların bu kaderi değiştiremeyeceği hissi Suriyelilerin göçü ile kuvvetlenmiştir. Suriyelilerin Almanya’ya göçü ve onlara tanınan imkânlar, kendileri için haksız gördükleri pozisyonun sürmesini garantileyen bir gelişme olarak ele alınmaktadır. Onlar için emeklerinin karşılığı çocuklarının, torunlarının okuması, saygın meslek edinmesi ile toplumdaki statüsünün Almanlarla eşit olmasıdır. Ancak çocukları ve torunları okumasına, daha iyi meslekler edinmesine, mal mülk sahibi olmasına rağmen beklentileri tam karşılanmamaktadır. Almanlar ile hala eşit hissetmemektedirler.⁵³ Üstüne üstlük yeni göçmenler iki açıdan çarpan etkisi yapmıştır. İlki, Suriyelilerin kayrıldığı hissiyle kendileri yerine statü atlaması için desteklenmeleri bir tercih önceliği olarak okunmaktadır. Bu hissiyat sisteme, otoriteye ve hâkim topluma kızgınlığı artırmaktadır. İkincisi, yeni göçmenlerin gelişiyse göçmen karşıtlıklarının artacağı kaygısı ile statülerinin etkileneceğidir. Dış grup olarak Suriyelilere kızgınlığı ve grup içi dayanışmayı aynı anda güçlendirmektedir.

Detaylara geçmeden üzerinde durulması gereken nokta, geçmişteki görece yoksunluklar ve gelecek beklentisinin sadece çekirdek ya da geniş aileleriyle sınırlı olmamasıdır. Genel olarak Almanya’daki Türkiye kökenli misafir işçi kuşakları ve hatta tüm Türkiye kökenli göçmenleri kapsamaktadır. Onların gözünde Almanya’daki eşitlik beklentileri, Suriyelilerin kitlesel göçü ile ötelenmektedir. Bu yüzden hoşnutsuzlukları artmıştır. Yaptıkları kıyaslamalarda ise Suriyelilere tanınanlardan yanında ve belki daha çok Almanlar ile aralarındaki makasın kapanmadığına veya çok değişmeyeceğine dair hissiyatları belirleyicidir. Geçmişteki yoksunlukları ödenen bir bedel gibi kabul edilse bile görece yoksunluk yaşamaya devam edecekleri düşüncesi kızgınlıklarının temelidir. Kendilerinden sonraki kuşakların böyle bir bedel

⁵³ Pek çok ayrımcılık deneyimi anlatmışlardır. Çok iyi futbol oynamasına karşın takıma alınmayan çocuklar, ismini değiştirerek aynı özgeçmişle işe başvurması ile gelen telefonlar, maddi durumları düzeldiğinde yasa dışı işler çevirdiklerine dair imalar bunlar arasındadır. Aslında verdikleri bu örnekler artık bu durumun değişmesine dair istekleri, beklentileridir.

ödemesi fikrine karşıdır. Argümanlarının özünde, Suriyelilerle eş olmanın ve Almanlarla eş olamamanın birlikte yarattığı sıkıntı vardır.

Mesela Türkler de ödenekten para alıyor, ama aldığıının fazlasını sisteme koyuyor. Ancak kimse bunu konuşmuyor; çünkü işlerimizi alıyor, işsizlik maaşını kullanıyor yorumları, kötüye kullanma söylemleri daha cazip. Basında, toplumda düşmanlık körüklüyor bunlar olunca. ...Şimdi hurra göç ödenekleri tartışılırken Türkleri hep katacaklar işe, ben ne anladım bundan. Olay Suriyelilerin bakılması, yemesi içmesi değil, bizimki olacak size söyleyeyim. Aşağılanmadan nasıl desem hor görülmeekten bıktık. Sonra bize kapalı toplum diyor bir de. Ya sen ırkçıysan ne yapayım?! ...Ödenekten alan Alman'a kızıyor musun aynı şekilde? Tüm tartışmalar gelip bizi buluyor, neresi adil bunun? Suriyeli geldi yine biz katılıyoruz işin içine. (K32)

Görece yoksunlukları açısından yaptıkları değerlendirmeler çerçevesinde sağlanan imkân ve koşullar mukayese edildiğinde kızgınlıklar gün yüzüne çıkmaktadır. Ancak katılımcıların tutumları, hınç ya da çatışma yaratacak seviyede kesinlikle değildir. Kızgınlıkta ise Suriyelilere olumsuz bakıştan daha dikkat çekici olan devlete dair söylemlerdir. Asıl ilgilendikleri kuramın öngördüğü gibi sonuçtur. Suriyelilerin kendilerinden iyi konumlara gelebileceğine dair hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Özellikle eski ve yeni göçmen olma arasında bir kıyaslama vardır. Zaman içerisinde devletin göç deneyimi ve göç yönetiminin kurumsallaşması neticesinde göçmenler için koşulların iyileştiği görüşü egemendir. Bu, beraberinde Suriyelerin hak, statü ve değer görme açısından mücadele etmeyeceği düşüncesini getirmektedir. Devlet tarafından meslek edindirme, dil öğretme, barınma sağlanması onların gözünde Suriyelilere kol kanat gerilmesiyle eş anlamlıdır. Önem verdikleri, tüm bu destekler sonucunda Suriyelilerin Almanya'ya uyum sağlama ve statü yükselme konusunda kendilerinin elde edemediği bir avantaj elde etmesidir. Bu bakımdan Kogut ve arkadaşlarının (1992: 6, 10-11) kısa ve uzun dönemli yoksunluk ve hoşnutsuzluk üzerine çalışmasındaki bireylerin sadece bugünü değerlendirmediklerinden bahsetmesi akla gelmektedir. Yazarlar, kısa ve ani gerçek yoksunluklardan ziyade uzun süreli görece yoksunlukların çatışmaya zemin hazırladığını ileri sürmektedir. Geçmişten gelen görece yoksunluk hissi gelecekte değişmeyeceği fikriyle bütünleşince beklentiler karşılanmamaktadır. Adeta yeni gelen Suriyelilere bakışta çarpan etkisi yapmaktadır. Hem sisteme hem de Suriyelilere olumsuz bakış ortaya

çıkılmaktadır. Almanya'daki emek göçüyle gelen birinci kuşak erkeklerin -çoğunun- Suriyeli göçmenlere kızgınlıkları bununla bağlantılıdır.

“Bizim için hiçbir planları yoktu, makine gibi görülüyorduk”

Buraya kadar özetlenirse Türkiye kökenliler eriştiği ve erişeceği pozisyonla Suriyelilerinkini kıyaslanmaktadır. Bu kıyaslamasının bir ucunda, Suriyelilerin emeksiz bir gecede aynı pozisyonu elde ettiği fikri vardır. Bu örnek sürekli verilerek görece yoksunluklarını pekiştirilmektedir. Bu durum adil bulmamaktadırlar. Diğer ucunda Suriyelilerin göçü ile ardıl kuşakların rahat edeceği beklentisinin sarsılması bulunmaktadır. Haksızlığa uğradıkları hissi iki yönlüdür; geçmişte kendilerine sunulmayan imkânlar gelecek beklentileri ile harmanlanmıştır. Suriyeliler ile eşitler arası rekabet düşüncesi hoşnutsuzluğa sebep olmaktadır. Bazı kazanımları hak etmeden hızlı edindikleri ve edinecekleri algısı, kendileri ile karşılaştırdıklarında olumsuz hisleri ortaya çıkarmaktadır. Suriyeliler kendi dezavantajlı konumlarından sorumlu görülme, hatta hâkim topluma göre onlar da dezavantajlı görülse bile fayda sağlayacakları fikri hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Hatta Almanya içerisinde edindikleri statüyü geriletebilecek bir gelişme olarak dahi okunabilmektedir. Statülerinin sarsılabileceği hissi ya da dün gelen ile aynı olma düşüncesi kolay hazmedilmemektedir. Bu açıdan Alman devletinin onlara daha farklı yaklaştığı, yanlarına çekmeye çalıştığı, onların edindikleri kazanımların eşitsizlik yaratacağı tarzında görüşler ileri sürülmektedir. Onlara göre; eşitsiz ve haksız buldukları pozisyonları, başkalarına avantaj sağlanarak sınırlandırmak ve gelecekleri için risk barındırmaktadır. Kısaca görece yoksunlukları ya değişmemekte ya da artmaktadır.

Şimdi bizim ilk geldiğimiz dönemler Almanya'nın bi işçiye ihtiyacı vardı, çok daha iyi karşılayabilirdi bizi; ama işin acısı çok da iyi karşılanmadık. Tabii ki sadece iş gücü olarak görülüyorduk, oy kullanma hakkı falana bakarsan henüz edindik. ...Suriyelilerle, bugünkü gelen Suriyelilerle, o gün 40 sene önce gelen Türkler arasında farkı konuşacak olursak, biz gidiciydik ve çalışıyorduk. Bizim için hiçbir planları yoktu, makine gibi görülüyorduk...kendi yuvalarında yetiştirerek asimile etmeyi düşüneceklerdir, bunu da yapar Almanlar. Bizim Türkleri asimile edemedikleri için oradan kaynaklanıyor ayrımcılık. Gelip bizim tepemize koyarlar asimile edip. (B28)

“Biz Türkler de AfD gibi düşünmek zorunda değiliz”

Birinci kuşak emek göçmenlerinin bakış açıları ve savları açısından aralarındaki ayrışma noktası eğitim ve siyasi eğilim olarak öne çıkmıştır. Çoğunluğun aksine eğitim seviyesi üniversite olan üç katılımcı aynı zamanda sol görüşlüdür. Geçmişte sunulan imkânlar ile gelecek beklentileri açısından Suriyelileri kendilerine göre görece yoksun görmemektedirler. Suriyelilere verilen destekler, statü atlamaları kendi görece yoksunluklarıyla bağlantılı görülmemektedir. Kısaca Suriyelilerin göçüne dair herhangi bir siyasi hoşnutsuzlukları yoktur ve Suriyelilere olumlu tutumlarıyla öne çıkmaktadırlar.

Bu katılımcılara göre; Suriyeliler kendilerinden çok sonra Almanya'ya göç etmişlerdir ve statülerinden dolayı gelecekleriyle ilgili belirsizlik tamamen ortadan kalkmamış olabilir. Eğitimli ve sol görüşlü katılımcılar için aralarında eş bir pozisyon, kıyaslama gerçekçi ve adil değildir. Bunu anlatmak için “uzun yıllar Almanya'ya olmaları, vatandaş olmaları, dil engeli olmaması, örgütlü yapılar kurmaları, Almanların kendilerini artık tanımaları, kimse ihtiyaçlarının olmaması” gibi pek çok örnek saymışlardır. İşin ilginç bu saydıklarına çok benzerlerinin diğer birinci kuşak erkeklerinde saymasıdır. Ancak her iki grup arasındaki fark sonuçlarla ilgilidir. Eğitimli ve sol görüşlü birinci kuşak erkeklerin aksine bu grup Suriyelilerin Almanya'ya göçünün statülerinde sarsılma yaratabileceğine inanmamaktadır. Diğer birinci kuşak erkekler gibi değer kapasiteleri sabit olsa bile gelecek beklentilerine dair bir hayal kırıklığına sahip olmadıkları görülmüştür.

Birinci kuşak eğitimli emek göçmenlerinin Suriyelilere ve Almanya'ya göçlerine dair bakış açıları Leach, Snider ve Iyer (2001)'ın görece yoksunluk açısından avantajlı olanın tutumu üzerine çalışmaları kapsamında açıklanmaya müsaittir. Keza yazarların sınıflandırması, diğer birinci kuşak emek göçmenleri ile aralarındaki ayrışmayı anlatmak açısından kullanışlıdır. Yazarlar, görece avantaj fenomenolojisini; “*kendi-öteki odağı, algılanan meşruiyet, algılanan istikrar ve algılanan kontrol*” şeklinde dörtlü bir tipolojiyle ortaya koymuştur. Bu dört unsurun dezavantajlı görülene ve eşitsiz duruma karşı bakış açıları üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir (Leach, Snide ve Iyer, 2001: 138, 140). Daha sonra Hart, Kessler ve Leach (2008: 116) bu dört öğeyi daraltarak “odak” ve “meşruiyet”in gruplar arası eşitsizlik ilişkisinde görece fayda sağlayanın davranışlarına etkili olduğunu belirtmiştir. Kendine odaklanan bir

bakış açısıyla yapılan kıyaslamalar sonucunda grubunu görece avantajlı bulmak meşruiyet algısına göre farklı sonuçlar doğurmaktadır. Gurur ya da suçluluk duygusuna yol açmaktadır. Gruplar arası kıyaslaya öteki odağıyla yaklaşıldığında ise grubun lehine eşitsizlik görülüp bunun gayrimeşru olduğu düşünülürse sempati göstermekle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla görece avantajlının üç tür davranışı olarak “gurur duyma, suçluluk ve sempati gösterme” sayılmaktadır (Leach, Snider ve Iyer: 2001, 141, 144). Bu sınıflandırma ekseninde, birinci kuşak eğitilmiş emek göçmenlerinin tutumu üçüncüye yakındır. Ya da ilk dördü tipolojiye dönersek, bu üç kişi için “algılanan istikrar” ve “algılanan kontrol”ün meşruiyet ve odaktan daha baskın olduğu yorumu yapılabilir. Çünkü bu katılımcılar için “Suriyeliler bize göre avantajlı ya da biz daha avantajlıyız” tarzında bir kıyaslama meşruiyet temelli bir tartışmadan ziyade pozisyonlarına etkisi açısından ele alınmaktadır. Suriyelilerin göçünün pozisyonlarında değişim yaratmayacağı fikri, Suriyelilerle rekabetçi görüşleri engellemektedir. Suriyelilerin göçü, Suriyelilere sağlanan imkânlar herhangi bir endişe yaratmamaktadır. Statülerini gelecekte de tehdit altında hissetmemektedirler.

Tabi ki yani o dönemin şartları daha uygun olduğunu düşünüyorum, özellikle şey döneminde Mark döneminde. Bir de zaman biraz daha şeydi; çünkü yabancılar daha azdı. İşçi kökenliler şimdi gelenler devlet şeyine geçiyorlardı. O dönemde gelen insanlar çalışan insanlardı, üreten insanlardı. Şimdi tabi ki devlet parayı kendi cebinden basmıyor, ne yapıyor vergiler toplanıyor. ...Sosyal devlet vardı eskiden, o azaldı artık. Dağıtımlar kısıldı. İşsizlik sigortaları, çocuk yardımları hep düşüştü. Biz daha şanslıydık. Ama buraya gelen Suriyeli de çok daha kolay adapte olacak. ...Buraya gelen Suriyelilerin büyük ölçüsü eğitilmiş insanlar geldi öyle düşünüyorum. ... özellikle Doğu Almanya’da bu partiler sağcı partiler ivme kazandı kabul; ama ben hakikaten çok önemsemiyorum. Bunlar daha önceden de ortaya çıkmışlardı. Belli politika yaptıktan sonra bunlar şey yapıyor kayboluyor ölüyor. Biz Türkler de AfD gibi düşünmek zorunda değiliz. Zaten Batı’daki Almanlar da öyle düşünmez. (K11)

Aynı model üzerinden okumayla olumsuz bakanları sınıflandırmada, pozisyonlarını istikrarsız görmeleri belirleyicidir yorumu yapılabilir. Zaten bakış açıları kendilerini güvence altına alma fikriyle sentezlenerek korumacıdır. Bu korumacılık, gelecekteki statülerini kontrol etmeleri gerektiği fikriyle bir aradadır. Hatta bu bakış açısı üniversite ve altı eğitim seviyesindekiler için belki kendi avantajlı

olduklarını düşündükleri yanları bile hesaba katmamalarına yol açmaktadır. Nitekim bu durum, konjonktür değerlendirmesinde kendilerini avantajlı görmelerine rağmen Suriyelilere bakış açılarının olumsuz kalmasının nedenlerindendir.

b. Konjonktür Değerlendirmesinin Suriyelilere Bakışta Değişen Etkileri

Türkiye kökenli misafir işçiler açısından geçmişteki imkânlar ve gelecek beklentisi yanında Suriyeliler ile bugünkü pozisyonları ya da daha doğrusu Almanya'daki bağlamsal farklılık kıyaslanmaktadır. Bu değerlendirme Alman devletinin yaptıkları, sağlanan imkânlar dışındaki koşulları içeren, atmosferi anlatan, gündelik rutinleri içeren kısaca geldikleri dönemle bu dönemi kıyaslamalarını kapsamaktadır. Bu kıyaslama eksenini katılımcıların hoşnutsuzluklarını artıran ve azaltan etkiye sahip olma potansiyeline sahiptir.

Katılımcıların bir kısmı, göç ettikleri dönemki Almanya'nın bugüne kıyaslanamayacak kadar iyi olduğunu, bir kısmı ise tam tersini ileri sürmektedir. Çalışmada, bu noktada edinilen iki genel sonuç vardır. Birincisi, katılımcıların geçmiş ve gelecek kıyaslamasındaki düşüncelerinin tam tersi yönde görüşte olmasıdır. Geçmiş ve gelecek değerlendirmesinde kendisini, grubunu görece yoksun hissedenler konjonktür değerlendirmesinde Suriyelileri görece yoksun bulmaktadır. Suriyelilere olumlu bakan ve görece yoksunluklarıyla ilgili okumayan eğitimli ve sol görüşlüler ise aksi yönde fikir beyan etmişlerdir. Bu zıtlığın yanında dolaylı ikinci bulgu, konjonktür değerlendirmesinin görece yoksunluklar üzerinde kendilerine yönelik politikalar, sağlanan destekler ile Suriyelilere tanınan imkânlar ve gelecek beklentileri kadar etkili olmadığıdır.

Misafir işçi birinci kuşak erkeklerin çoğunluğu -olumsuz bakanlar- Suriyelilere göre kendilerinin daha ılımlı bir politik iklimle ve daha iyi ekonomik koşullarla karşılaştığını düşünmektedir. Kimi eskiden daha iyi para kazanıldığını, kimi yabancı kökenlilerin az olmasından kaynaklı kalıp yargıların oluşmadığını ve politik kullanılmadığını dile getirmiştir. Yabancı düşmanlığının giderek arttığı genel kanıdır. Eskiye özlem, Suriyelilerin daha dezavantajlı olduğu görüşünü tasdiklemektedir. Ancak yine de Suriyelilere karşı olumsuz tutum gösterenlerin, statülerini koruma

duygularının önüne geçmemektedir. Bu sebeple Suriyelilere bakışta gelecek beklentisi ağır basmaktadır yorumu bu katılımcılar için daha doğru görünmektedir.

“Suriyeliler daha şanslı bir dönemde geldi”

Bunun karşısında yer alanların temel argümanı, savaştan çıkan Almanya yerine artık ekonomik bir süper güçten bahsedildiği noktasından hareket etmektedir. Bu görüştekiler yabancı düşmanlığının arttığı ve politik kullanıldığında hem fikir olmasına rağmen bunun Almanya’nın azınlık olduğunu düşünmektedirler. Almanya’nın göçmenler için artık daha cazip olduğunu düşünen katılımcılar kendi geldikleri döneme göre daha çok kültürlü olması, yabancı düşmanları olsa da bu tarz politikalarla mücadele eden kurumların ve grupların olduğu vurgulanmaktadır. Demografik olarak yaşlanan nüfus gerçeğine ve istihdam eksikliği duyulan sektörler olduğuna işaret ederek ihtiyaçların göçü gerekli kıldığını düşünmektedirler. Onlar için Suriyeli olmasa zaten başka bir grup bu açığı tamamlayacaktır. Dolayısıyla Suriyelilere kendilerine zararı olmayan, görece yoksunluklarını etkilemeyen; fakat göçleri Almanya’ya fayda sağlayan bir gelişmedir. Konjonktürün daha iyi olduğunu düşünmeleri, kendilerinin mücadele ettikleriyle Suriyelilerin etmeyeceğini söylemeleri ortaktır. Bu sebeple görece yoksun hissetmeleri örneklere yansımış olmakla bu artık sürmeyen, zaman aşımına uğramış bir durum gibidir. Mevcut göç dalgasının ya da gelen Suriyelilerin statülerine dair risk okuması yoktur.

Birinci kuşak emek göçmeni katılımcılar eğitim ve siyasi eğilimlerine göre; içinden bulundukları konjonktürün farklı olumlu ve olumsuzluklarından söz edilmektedir. Aslında bu Almanya’nın mevcut durumunu, toplumsal yaşamı, politikayı, ekonomiyi değerlendirmeleri ile iç içedir. Ancak katılımcıların saydıkları olumlu, olumsuz faktörler Suriyelilere karşı tutumları ve düşüncelerinde geçmiş ve gelecek arasında yaptıkları kıyaslama kadar belirgin bir fark yaratmamaktadır. Buradan hareketle konjonktür değerlendirmesinin Suriyelilere olumlu ya da olumsuz bakışta diğer iki faktör kadar etkili olmadığı ortaya çıkmaktadır. Konjonktürün daha kötü olduğuna inananlar, Suriyelileri şansız ve belki kendilerine göre görece yoksun hissetmesine rağmen bakış açısı aynı kalmıştır. Benzer şekilde eğitilmiş göçmenler avantajın Suriyelilerde olduğunu düşünse bile herhangi bir rekabete girişmemektedir;

Çünkü yaşanmışlıkları ve aradan geçen zaman gibi faktörlere göre sonuçta yine avantajlı olarak kendilerini görmektedirler. Almanya'daki mevcut durumlarını, geleceklerini daha olumlu okumaktadırlar ve Suriyeliler ile kıyaslamalarında kendilerini görece avantajlı görmektedirler.

Suriyeliler daha şanslı bir dönemde geldi; çünkü Almanya'nın bu konuda bayağı bir tecrübesi oluşmuştu. O nedenle de ilk başta onlara çok yakın davranıldı, yardım edildi. Ama Suriyeliler içinde de hem eğıtimli insanlar olduğu kadar eğıtimsiz insanlar da var. O eğıtimsiz insanların buradaki açık yaşamı, buradaki modern yaşama ne kadar ayak uydurur bu büyük bir soru. Eğıtimli insanların çok hızlı bir şekilde ayak uyduracağına inanıyorum ben; ama işte o uyum sağlayamayan kişi toplumda daha çok örnek olarak gösteriliyor, burada göze batıyor, daha doğrusu o nedenle de genel olarak işte yabancılar veya Müslümanlar daha çok ülkeye uyum sağlamakta zorlanıyor deniliyor. Biz de mustarip olabiliyoruz.

Araştırmacı: Nasıl mustarip oluyorsunuz, örnek verebilir misiniz rica etsem?

-Mesela yabancı karşıtı bir durum olabiliyor. Başıma geliyor, Suriyeliler geldikten sonra arttı. Yani sosyal, o an yaşananlardan etkileniyor insanlar. Bisikletiyle yanımdan geçerken esmer gördüğü için küfrediyor. Bu başıma geldi. (B21)

“Evlatlarımız bu ırkılarla yaşamaya devam edecek”

Bulgularda ne çıkan son unsur, yorumların Almanya'nın geneline dair okumalarıyla paralel olmasıdır. Gündelik yaşam pratikleri, siyasi atmosfer, ekonomik gelişmişlik gibi açılardan Almanya'nın geçmişe göre iyi olduğunu düşünenler olumlu, tam tersini düşünenler olumsuz tutum benimsemektedir. Olumsuz bakan misafir işçi birinci kuşak erkek katılımcılar; ekonomik, kültürel ve politik gerilemenin Suriyelilerin gelmesiyle hızlandığı ve yoğunlaştığı görüşünde ortaktır. Böyle si bir hoşnutsuzlukları vardır. Kendilerini hak etmedikleri bir duruma sokan gelişmelerden biri bu g dalgasıdır. Politik atmosferin değişmesi, göçmen karşıtı söylemlerin artması, ekonomideki daralma, kültürel dışlanmanın doğrudan mağduru olduklarına inanarak Suriyelilerin g çok da memnun oldukları bir durum değildir. Doğrudan ya da dolaylı statülerine dair bu tarz endişe besleyenlerin Almanya'daki yaşamlarına dair hoşnutsuzlukları artmıştır. Bu görüşteki katılımcılar tarafından Almanya'da yaşamanın artık cazibesinin kalmadığı dile getirilmiştir. Burada kızgınlığın bir ucunda

ev sahibi toplumun bir unsuru olarak Suriyelilerin üzerlerine getirdiği yüklerden şikâyet, diğer ucunda Suriyeliler ile artan yabancı ya da göçmen karşıtlığından olumsuz etkilenme vardır. Bu grubun bakış açısına göre; Suriyelilerin göçü ile Almanya'daki artan beklentilerinin önü kesilmiştir. En önemlisi Almanya'da kabullenilme konusundaki beklentileri, kazanımların geriye gittiği hissiyatı vardır. Mesele doğrudan Türkiye kökenliler ile ilgili olmamakla birlikte onların dahil olduğu tartışmalar tetiklenmektedir. Bu Türkiye kökenliler için büyük bir problemdir.

Sağ yani aşırı sağ partiler giderek güçlendi. ...Almanların milliyetçi kesimi bunu bir türlü kabullenemez, kabullenemediler ve propaganda aracı olarak da kullanmaktadırlar diye düşünüyorum. ...O kadar düşmanlık var ki bizim zamanımızla mukayese edilmez. ...Yine mücadele eden de biziz ona yanarım. Eskiden başka, şimdi başka mücadeleler var. Bizler hadi bir ayak çukurda, ama arkamızdakiler evlatlarımız bu ırkçılarla yaşamaya devam edecek. Niye bunları yaşasınlar, kurunun yanında maalesef yaş da yanıyor, atalarımız öyle güzel söylemiş işte. Burada bizim durumumuz bu efendim. (B28)

Türkiye kökenli birinci kuşak erkekler, devletin sunduğu imkânlar dışında göç ettikleri dönemde kültürlerinin tanınmaması, alışveriş imkânlarının kısıtlı olması gibi günlük yaşamdaki zorluklara özel önem vermektedir. Birinci kuşak emek göçüyle gelenlerin çoğu, Suriyelilerin bu noktada “şanslı” görmektedir. Daha önceden göç edenlerin dükkân açması, dernek kurması, ibadethanelerin inşası gibi gelişmelerin hayatlarını rahat yaptığını inanmaktadırlar. Kendilerinin bir danışacağı isim, yemek yiyeceği mekân ya da ibadet edebileceği ortam bulamamasına karşın Suriyelilerin tüm bu zorlukları yaşamayacaklarını ifade etmekte. Özellikle birinci kuşak erkek katılımcıların tamamına yakını bu durumu, Suriyelilerin kendilerine göre artıda başlaması olarak kodladıkları görülmüştür. Bu kategorideki erkek katılımcılar için Suriyelilerin hızlı statü atlaması istenmeyen bir durumdur. Eski göçmen ile yeni göçmen arasındaki ilişkiyi aleyhlerine değiştireceğini düşünenler bulunmaktadır. İkinci kuşakta nadiren benzer kaygı görünürken üçüncü kuşakta böyle bir endişe yoktur.

Şimdi birçok hak var burada. Şimdi Suriyeliler daha şanslı. Bizim geldiğimiz zamanda yani haklar açısından bakmayalım boş ver, sadece günlük yaşam açısından biz bakalım. Bakkaldan ekmek alacaklar, yumurta alacak tavuk gibi gıdaktırlarmış. Şimdi öyle değil ki! Şimdi ne güzel, Müslümanların burada

kesim yerleri ne bileyim ben her şey var şu an. Düzen kurulmuş artık burada 100'e yakın camii var. O zamanlar camiiler bile yoktu, kilisede millet namaz kılıyordu. Her açıdan gelenler şanslı bize göre. Çaba harcamayacaklar böyle işler için. Biz çok yıprandık. Her evde ne hikâyeler var, bakın siz de şahit oluyorsunuz demek istediğim neler dinlemişsinizdir. (B17)

Sonuçta, birinci kuşak emek göçmenleri içerisinde iki genel eğilim vardır. Suriyelilere olumsuz bakanlar geçmişten gelen görece yoksunluklarının gelecekte değişmeyeceği hissine sahiptir. Bunun sebepleri arasında Suriyelilerin Almanya'ya göçünü görmeleri etkilidir. Almanya'daki göçmenlerin artması ve kendilerine göre daha avantajlı hale getirilecekleri düşüncesi geçmiş mağduriyetlerinin, uğradıkları haksız statünün değişmemesinin onayı gibidir. Bu açıdan geleceğe dair beklentileri sarsılmıştır. Ardıllarının rahata kavuşacağı, başarılı olacağı, statü atlayacağı gibi yükselen beklentilerine karşın başka bir göçmen grubunun desteklendiği algısı hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Geçmişte de devletten benzer bir muamele görmedikleri, Suriyelilere sağlananlarla kendilerine sunulan olanaklar kıyaslandığında görece yoksunluklarının geçmişten geleceğe bitmeyen bir hikâye halini almaktadır. Bu açıdan görece yoksunluk olarak değerlendirilebilecek süre yaşamlarının büyük kısmını, Almanya deneyimlerinin özeti gibidir. Eğitimli ve sol görüşlü birinci kuşak emek göçmenleri ise geçmişteki görece yoksunlukları ile Suriyelilere sağlanan imkânlar üzerinde entegre bir okumaya sahip değildir. Her dönemin koşulları farklı olarak değerlendirmekte ve Suriyelilerin 60 yıldır Almanya'da olan kendileriyle kıyaslamaya mesafe koyulmaktadır. Artan gelecek beklentileri içerisinde Suriyeliler kızgınlarını artıran bir etki yaratmamaktadır.

2. Birinci Kuşak Emek Göçmeni Kadınların Grup içi Kıyaslamalarının Suriyelilere Bakışa Etkisi

H.1.b. Değer Beklentisi Sabitken Değer Kapasitesi Azalanlar Olumsuz Bakar mı?

Almanya’da emek göçüyle ya da aile birleşmesiyle göç eden birinci kuşak kadınlar, erkeklerden bir noktada ayrılmaktadır. Kadınlar, erkekler gibi sistemin Suriyelilere ve kendilerine sunduklarını kıyaslarken görece yoksun olanın Suriyeliler olmadığını düşünmektedir. Bu bakımdan birinci kuşak erkek katılımcıların geneli ile görüşleri örtüşmektedir. Farklı olan, bu kuşak kadın katılımcıların değer beklentilerinin sabit olmasıdır. Üstelik genel olarak eğitim seviyesi düşük olan, niteliksiz işlerde istihdam imkânı olan ya da çalışmayan bir grup olmaları nedeniyle yeni göç dalgalarında olumsuz etkilenmektedirler. Yani değer yetenekleri bakımından kırılgan pozisyonları Suriyelilerin göçü ile sarsılsa bile kuramsal ifadeyle bilişsel algılarında bu tarz farkındalık güçlü değildir. Bu gruptakilerin daha önceden sahip olduklarında kayıp yaşama ihtimalleri vardır. Kuram açısından, yeni gelenlere olumsuz bakışın bu grupta görülmesi muhtemeldir. Örneğin Abu-Chadi, Cohen ve Wagner (2021: 15-16) Avrupa’da aşırı sağın oy artırması üzerine çalışmalarında ekonomik hoşnutsuzlukların çok etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Göçmen karşıtı hareketi mobilize etmede 2008 Ekonomik Krizi sonrası ekonomik açıdan kırılgan grupların hoşnutsuzluklarının en önemli faktör olarak öne çıktığını ifade etmektedir. Ancak bu gruptaki katılımcılar arasında ekonomik riskler ya da farklı hoşnutsuzluklar olmakla birlikte, Suriyelilere böyle olumsuz bir bakış açısı ya da göçmen karşıtlığı söz konusu değildir. Aynı zamanda sisteme bir hınç ve kızgınlık görülmemektedir.

Almanlar kimseye iyi davranmıyor. Ama ne diyim bilemedim, eskiden hep demezlerdi kötü sözler. Şimdi biz de iyice altlara geldik...Bizim geldiğimizle bakınca kızım, ben okula hiç gitmemişimdir, buraya geldim evlenerek. Temizlik yaptım hep. Bakıyom çalışmak dışında ne yaptık? Yine de kötü söz diyor. Suriyelileri de çalıştıracak bu Almanlar; ama heç değilse dil bilmem neyim öğren diyor. Bu eyidir. Ben ülkemde görmemişim, Avrupa’ya gelmişim ve burada da görmemişim. Buraya gelişkin diyorlar; ama hep temizlik yapmışım. Onlar bu kurs neyim gidip iyi olabilir; ama şimdi buralar daha kötü, para kazanamıyon o kötü. Göçmen yaşamı hep çile. Çocuklar olmasa giderim; ama Türkiye’de kimsem kalmadı akraba falan öldü hep köydekiler biliyon mu.... Suriyeli de muhtaç kızım savaş var ne yapsın izliyoruz biz hep. (B24)

Suriyelilere bakışta aynı göç türüne ve kuşak grubuna ait olan kadınların farklılaşmasındaki en temel etmen beklentileriyle ilgilidir. Beklentilerinin karakteri açısından belirleyici olansa veya başka bir değişle beklentilerini şekillendirense yaptıkları kıyaslamalarda seçtikleri, odaklandıkları grupların farklılaşmasıdır. Bu katılımcıların grup içi kıyaslamaları grup dışı kıyaslamalarından fazladır. Dikkat çekici bir şekilde birinci kuşak kadınlar, diğer göçmen kökenliler veya Almanlar ile kendilerini, gruplarını güçlü bir şekilde kıyaslamamaktadır. Başka bir değişle Hart, Kessler ve Leach (2008: 116)’ın modelindeki dış grup odaklı bakış açıları yoktur. Grup dışıyla kıyaslamalar görülse bile çok daha yüzeyseldir. Suriyelilere sağlanan imkânlar, görece kazançları gündemlerinde önemli bir yer tutmamaktadır. Bu sebeple Suriyelilere bakış açılarında görece yoksunlukları çok da belirleyici değildir. Sisteme, Suriyelilerin göçüne, hâkim toplum Almanlara dair kızgınlık yaratan bir durum değildir. Eleştiriler, kıyaslamalar hoşnutsuzluklarını artıran bir boyuta varmamaktadır.

Birinci kuşak emek göçmeni kadınlar arasında Suriyelilerle kıyaslama yaptıklarında gözlemlenen görece yoksun oldukları hissidir. “Onlara sağlanan imkânların iyi olması, devletin bazı şeyleri düşünmesi veyahut şu an Almanya’da yabancı kökenli olmanın daha kolay olduğu” pek çoğu tarafından dile getirilmiştir. Buna karşın erkeklere benzer önyargı içeren cümleler kullanmamışlardır ve sisteme dair kızgınlık yerine zayıf bir sitem görülmüştür. Bu bakımdan birinci kuşak erkekler beklentileri karşılanmayan olarak daha olumsuz imaj çizmiştir. Hatta bu grupta benzer imkânlara sahip olsaydı çok daha farklı konumda olacağına inandığını ifade edenler vardır. Kadınlarda ise genel eğilim durumuna şükretme ve korumakla ilgilidir. Bu yüzden Suriyelilerin göçü ve Suriyelilere bakışlarında kuramın öngördüğü gibi olumsuz bir tutum ya da hoşnutsuzluklarında değişim fazla yakalanmamıştır. Bu grup ekonomik kırılganlıklarından çok kendilerinden sonraki kuşakların geldiği noktaya önem vermektedir. Geçmişte çileler çekseler bile bugün bir mevki edinmişlerdir. Görece yoksun olsalar bile geldikleri nokta onlar için yeterli görülmektedir.

Birinci kuşak emek göçmeni kadınların, yaptıkları kıyaslamalarda öne çıkan grup ve kişiler tanıdıklarıdır. Genişletilirse diğer Türkiye kökenlilerdir. Odaklarının Suriyelilere sağlanan olanaklar ve Suriyelilerin eriştikleri statü olmaması ve gruplar arası kıyasın güçlü görülmemesi sebebiyle yoksunluk ve kızgınlık hissi

hafiflemektedir. Hatta bu grup için çoğu zaman kendi geçmişleriyle bugünlerini kıyaslama ve sonucunda geçmişine göre görece iyi olduğu, oldukları fikri yaygındır. Başka bir grupla kıyaslayıp görece yoksun hissetmek yerine geçmişiyle kıyaslayıp memnun olma ağır basmaktadır. Zaten verdikleri “kayınımın çocukları okumadı, benimkiler okudu, bizim çocukların işi gücü yerinde ama Türklerden de işsiz çok duyuyoruz, dün bir göz odada oturuyorduk çoluk çocuk şimdi şükür çocuklarımızın güzel evleri var” gibi açıklamaları, referans gruplarının daha dar bir çerçevede kaldığı göstermektedir. Beklentileri genel olarak grup içi üyelerden iyi olmakla, geçmişten iyi olmakla sınırlıdır.

“Çocuklar düzen kurdu, eşim emekli oldu, yuvarlanıp gidiyoruz”

Bu kategorideki katılımcılar aynı zamanda çocuklarının ya da Türkiye kökenlilerin geleceklerine dair güçlü kaygı taşımamaktadır. Çocukları ve torunları gibi peşlerinden gelen kuşakların “okuması, iş yeri açması ya da iyi bir meslek edinmesi, ev sahibi olması, Almanların oturduğu daha iyi semtlerde oturması, gelirin kendisine göre iyi olması” tarzında pek çok örnek övünülerek verilmiştir. Zaman zaman ayrımcılıklarla karşılaştıkları ve Almanlarla aynı statüde görülmemesi hissini yaşamaları çeşitli örneklerle değinilmesine rağmen güçlü bir kızgınlığa sebep olmamaktadır. Aralarında “onların ülkesi” tarzında yorumlar yaparak olağan bulan ya da meşru gören yaklaşımlar dahi görülmüştür. Bu katılımcılar için Türkiye kökenlilerin geçmişten iyi olmaları ya da çocuklarının ve torunlarının kendisinden iyi olması yeterli tatmin sağlamaktadır. Beklentileri sabittir ve dar bir kapsamdadır. Geçmişten daha iyi durumda olmaları, bugün geldikleri nokta değişmese bile gelecekleri için yeterli bulunmaktadır.

Mesela mülteci geldiği zaman onu sigorta yapabiliyor, hastalık sigortası yapıyor. Eline maaş veriyor, mesela tabi ev buluyorlarsa kira ödüyor. Almanya’nın bu yaptıkları güzel. Biz burada işsiz kalsak bize de veriyor, bizlere de yaptığı aynı şey. Şimdi eskiden yaşanan sıkıntılar bence devlet noktasında değildi, sokaktaki yaşamla falan ilgiliydi mağdurluklar. Dil bilmiyorsun, hiçbir işini çözemiyorsun gibi durum. Şimdi Suriyeli dil bilmesede onun dilini konuşan binlerce Arap var. Elbet yardımcı olurlar benim düşüncem, yanlış mı düşünüyorum? Duyuyoruz işte kurslara gidiyorlar, yani sokakta ve işte görmüyoruz onları daha. Düşünceleri ne dersek bence Almanlar yaşlandığı için. Hastabakıcı kim olacak, bunlar. Ama merak ettiğim kursları

geçmeyi bilmiyorum ne yapıyorlar. Yani riskler bence, yarın kursta başarısızın der ve gönderir kim bilir Alman ne hesap yapıyor. Vardır açıklamadıkları bir düşünce.

-Siz kendinizle kıyasladığınızda ya da kıyaslıyor musunuz?

-Bizim şanssızlıklarımız hiçbir şey olmamasıyla demin dedim ya. Onlar garip bence, bunu şundan diyorum yani bi garanti yok. Başka mülteciler, Afrikalıları Afgan yarını belli değil. Bizi dersin zorlanıyoruz, ama bizi pencere, kapı aman ne diyordum ya artık koyamaz demek istiyordum. Çocuklar düzen kurdu, eşim emekli oldu, yuvarlanıp gidiyoruz. (K12)

Özetlersek, birinci kuşak emek göçmeni kadın katılımcılar örneklerinde göze çarpan beklentilerinin erkeklerinki gibi yükselen bir karakterde olmaması Ted Robert Gurr (1970)'in görece yoksunluk modelindeki sınıflandırmada, "değer kapasiteleri azalırken değer beklentileri sabit kalana" örnek teşkil etmektedir. Bu katılımcıların daha ziyade beklentileri statiktir ya da statükoyu korumakla ilgilendikleri gözlemlenmiştir. Suriyelilere sağlanan imkânlar bugün ve gelecekleri için kaygıya sebep olmamaktadır; çünkü onların kendilerini kıyasladıkları Suriyeliler değildir. Onun yerine Türkiye kökenliler ve kendi geçmişleridir. Birinci kuşak emek göçmeni kadınların Suriyelilere görece yoksunluk temelinde bir kırgınlık hissine sahip değildir. Bu bakımdan Suriyelilerin göçüne dair izlenen politika, sistemin ve devletin olanakları karşısında kendi geçmişleriyle, konjonktür ve gelecekleriyle ilgili değerlendirmelerinde önemli yer tutmamaktadır. Beklentileri bugün eriştiklerini korumakla sınırlıdır. Değer kapasitelerinin azaldığına dair görüşleri ve Suriyelilere sağlananlar ile kendi geçmişleri açısından görece yoksunlukları olmakla beraber ardıl kuşakların daha iyi olduğu, geçmişten iyi oldukları bunu yumuşatmaktadır. Yani kendi değer kapasiteleri azalsa da Türkiye kökenlilerin tümü ya da ardıl kuşakların böyle olmayacağına dair güçlü inanışları daha iyimser bakışa neden olmaktadır.

3. İkinci ve Üçüncü Kuşak Emek Göçmenlerinin Çifte Yoksunlukları ve Suriyelilere Bakış

H.1.c. Değer Kapasitesi Artarken Değer Beklentisi de Artanlar Olumsuz Bakar mı?

İkinci ve üçüncü kuşak emek göçmeni katılımcılar için, geçmişle kıyaslamadaki görece yoksunluk dolaylı bir karakterdedir. Aile büyüklerinin görece yoksunluklarının hayatları üzerine belirleyici olduğunu düşünmektedirler. Onların toplum içerisinde görece düşük statüsü, kendilerinin aşmak zorunda oldukları bir engel gibidir. Bu katılımcılar için çifte bir yoksunluk söz konusudur. Bir yandan Gurr (1993a, 1993b)’un değişim ve gelişim bakımından “geride kalma hissiyatı”na ailelerinin göçmen kökenli olmasıyla sahiptirler. Diğer yandan dil yetkinliği, eğitim seviyesi, kültürü tanıma gibi engelleri kaldırmaları ile beklentileri artmıştır. İkinci ve üçüncü kuşakların referans aldıkları kişiler farklılaşmıştır. Stark (1984: 483-484)’ın belirttiği göçmen kökenlilerin referans aldıkları kişilerin zamanla değişimi mevzuu burada görülmektedir. Yazara göre; göçmen kökenliler kısa dönemde kendi orijinal grubunu referans alırken, zaman içinde yeni toplumu referans grup olarak almaya başlamaktadır. Bu bağlamda ikinci ve üçüncü kuşak göçmen katılımcılar kendilerini daha çok Almanlar ile kıyaslamaktadır. Hatta ikinci kuşak içindeki üniversite ve üzeri eğitilmişler ile üçüncü kuşaklar eğitilmiş Almanlar ile kıyaslama yapmaktadır. Dolayısıyla bu kuşaklar için baskın olan doğrudan beklentilerinin artmasıyla bağlantılı yaşadıkları hayal kırıklıklarıdır. Bulundukları topluma daha fazla uyum sağlamaları, maddi imkânlarının artması, daha prestijli işlerde çalışmaları statü yükselmesine neden olmuştur; lakin bu sefer yeni sınırlarla karşılaşmaktadırlar (Ceceli Köse, 2015: 106). Bu gruptakiler için dış grup Almanlar olduğu için Suriyelilere olumlu bakış daha yaygındır. Çoğu için Suriyelilerin göçü, durumları konuşulurken ve karşılaştırma yapılırken Almanya’ya dair hoşnutsuzlukları su yüzüne çıktığı görülmüştür. Kızgınlık daha çok Almanlara ve sisteme dairdir.

Önceleri bizimkiler kendilerini ifade edemiyordu, ifade edemedikleri için çok fazla bir talepte de bulunmuyorlardı. Affedersiniz bir hamal gidip bi eşek gibi çalışıyordu kazanıyordu ve onun gayesi şuydu; bak ben burada 5 – 10 sene paramı biriktireceğim ve basıp gideceğim. Yani dolayısıyla ben burada fazla hır güre de çıkarmayayım, şu an adamları da boğmayayım taleplerimle, zaten

gideceğim. Ama biz diyoruz ki arkadaş burada kalacağız ve benim ihtiyaçlarım var. Bu ihtiyaçlarım her alanda olabilir. Sen bana ne veriyorsun, benim hak ettiğimin altında oluyorsa neden diye sorarım ben! (B8)

“Biz daha güçlüyüz. Fakat bize iyi davranmıyorlar, ırkçılar”

Kaynaklara erişim, başarı seviyesi ya da sahip oldukları diğer özelliklerin gruplar arası karşılaştırmalarında Suriyeliler yerine Almanlara bakmaları aslında görece yoksunluk kuramıyla uyumludur. Kuramdaki karşılaştırma daha çok yukarı doğru bir karakterdedir. Görece yoksun olma, kendisinin hak ettiği; ama sahip olmadığına başkasının sahip olması kaynaklı hayal kırıklığı ve kızgınlıktır. Başka bir deyişle yoksunluk hissinde bizden iyi olana bakmak daha yaygındır. Suriyeliler zaten istediklerine sahip olmayan olarak kodlandığı için odaklarındaki grup değildir. Ancak buradaki katılımcılar için hiyerarşik olarak kendilerini Suriyelilerin üzerinde bir statüde değerlendiriyor demek doğru resmi vermeyecektir. Daha çok asimetrik bir durum değerlendirmesi vardır. Başka bir ifadeyle Suriyelileri konumlandıkları yer, hâkim grubun süper ve biricik pozisyonu ile kendileri arasında çizdikleri net bir ayrım gibi değildir (Leach, Snider ve Iyer, 2001: 138, 140). Almanlara kıyasla kendileri görece yoksunlukları mutlak iken; kendilerine göre Suriyeliler görece yoksun olması aynı mutlaklığa sahip değildir. Özetle kendisini ve grubunu avantajlı konumda görenler, büyük oranda dezavantajlı gördükleri Suriyeliler ile karşılaştırma yapmamaktadır. Hatta Suriyelilerin de ne yapılırsa yapılsın, hangi konuma gelirse gelsin Almanlara göre ve/veya kendileri gibi görece yoksun hissedeceğini düşünmektedirler.

Bizim geldiğimizde Almanlar bu kadar kötü bakmıyorlardı. Bizi tanımıyorlardı, biz onları tanımıyorduk. 2 yabancı toplumduk. Zaten bizlerin imkânları o kadar kısıtlıydı ki. Hiçbir imkânımız, işe gitmek dışında hayatımız yoktu. Ben ilkokul mezunuyum, işe gidip gelebilmem bile başarıydı. Onların da bize bakışı işçiydi. Öyle diyalog kurmamız falan olmuyordu. Ama gittikçe, zaman geçtikçe bizler hayat kurduk kendimize, artık her şey var ve biz daha güçlüyüz. Fakat bize iyi davranmıyorlar, ırkçılar. Herkese mal etmek istemiyorum ama ırkçı olduklarını düşünüyorum. Suriyeliler için de bu sorunlar, bizim yaşadıklarımız yaşanacak. Onlar biz burada bir düzen kurduğumuz, dernekleştığımız vs. için sorunla karşılaştıklarında bize gelecekler. Gelecekte burada kalırlarsa 2 toplumun daha yakın olacağına inanıyorum. Şimdi dinlerini değiştirmelerine ya da buradaki yaşama, serbestliğe özendiriyorlar; ama özlerine döneceklerini düşünüyorum. (K37)

“Ben de devletten bu imkânları alsam diyorum”

Çalışmadaki genel eğilim, bu grup içerisindeki katılımcıların yarısından fazlasının kendisini Suriyeliler ile kıyaslamadığıdır. Üçüncü kuşak içerisinde bu tarz bir karşılaştırma yapan yok denecek kadar azdır. Kendisini ya da Türkiye kökenlileri Suriyeliler ile kıyaslayan ve hoşnutsuz olanların ortak özellikleri ise eğitim seviyesine göre düşük gelir seviyesinde olduğuna inanan, devletten burs ya da destek alan, ekonomik kayba uğradığını düşünenlerdir. Ayrıca ikinci ve üçüncü kuşak içerisinde bu görüşleriyle öne çıkanlar kadın ağırlıklıdır. Bu katılımcıların hem Almanlara göre hem de Suriyelilere göre dezavantajlı hissettiği görülmüştür. Özellikle kaynaklara erişim konusu burada kilit roledir.

Gelenlere her şeyi veriyor. Almanya’nın gelenlere yaptıklarının bir vatandaşa yaptıklarından farklı olmadığına inanıyorum. Bakıyor, ev veriyor, uyum için kurslar var. Okumasına, meslek edinmesine teşvik ediyor. Ben ve onlar arasında ayırım göremiyorum, bu güzel bir şey. Ama ben de devletten bu imkânları alsam diyorum. Kızdığım bu işte. Ben üniversitede okuyorum, ama devlet bana asla yardım etmedi bunlar için, burs vermiyor bana. Ben okuduğum için 8 saat çalışmam, part time işlerde çalışabiliyorum ve okulla birlikte çok zor. Bana da destek istiyorum; fakat alamıyorum. Sistem, görevli ben bunu talep ettiğimde çok rahat “okuma o zaman” diyor. Ama yeni gelene her imkânı sunuyor. Bana verse de her biri geri ödemeli kredi oluyor, onlarınki ise karşılıksız. Bana da yardım yapsın, ben de göçmen kökenli ve dezavantajlıyım. Ben niye borç, kredi batağına batıyım? Hala 1-0 oluyorum. (K33)

Dengeyi kurmak zorundalar mesela onlara bazı olanakları sunarlarken çalışanı ezmeyecek. Mesela ben de o şartları, ben de devletten geçinen bir insanım; aynı zamanda çalışıyorum. Onlar da yapsınlar, mesela benim çalıştığım kesip onlara yedirerek benim sömürmelerine ben izin vermem ki! Hani tamam bu olmuş, gelmiş bunun daha fazlasını olmasını ben izin vermem. Niye ben bakayım onlara? Onlar da çalışsınlar, onlara da o imkânı versinler. Madem hani bir olanak sunulmuş onlara, mücadele versinler. (B4)

Bu gruptaki katılımcılar arasında Almanların bakışı ile ilgili ve sistemle ilgili kızgınlık duyanlar vardır. Suriyelilere bakış yanında hâkim toplumun Suriyelilere daha iyi baktığına dair algı rahatsızlık yaratmaktadır. Kendileri yerine Suriyeliler seçiliyormuş hissini duyanlar hiçbir zaman aynı tarzda kabul ve onay görmediklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla Almanya’da tanınmalarına ve değer görmelerine dair beklentileri bulunmaktadır. Bunun yanında bir önceki kuşaklara göre değer kapasiteleri artmıştır. Bu kuşakların bir kısmı Almanya’da doğmuştur, çoğunluğu tüm

eğitim hayatını Alman sisteminde sürdürmüştür. Ailelerinden daha iyi eğitim almışlardır, dil problemleri yoktur. Almanlar ile aynı iş ortamında çalışmanın ötesinde benzer meslek kollarında çalışarak ya da işveren olarak pozisyonlarında ilerleme kaydetmişlerdir. Tüm bunlara karşı hak ettikleri değeri göremedikleri hissine sahiptirler. Adil bulmadıkları düzen vurgusunun ve yaşadıkları hayal kırıklıklarının hedefinde Almanlara ve sisteme yönelik bir tatminsizlik vardır. İkinci ve üçüncü kuşaklarda sorgulama yoğun ve ortak olmakla beraber Suriyelilere olumsuz bakış daha çok maddi kayba uğradığını düşünenlerde fazladır.

Biz yıllarca bu ülkenin kalkınması için çalıştık, sonra birlik ülkelerinden geldiler, ortak oldular burada yaşamamıza. Her gelen benim hayatımı daralttı. Ben önceden vergi veren bir insandım, 5 taksim vardı, sattım bu vergiler artınca. Onların gelmesi bize vergi, bize yansıdı. Yani buraya her gelenin yansması oldu. Suriyeliler de çok sayıda bir anda geldi. Türkiye'deki gibi adamı sokakta bırakmıyorlar. Bakıyor devlet, neyle benim emeğimle. Sonra onlar iyi oluyor bir de mağdur diye tepemize çıkarılıyor. Haberler yapılıyor yok kaynaştı, yok bir yılda iş yeri açtı. Ee biz diyorsun. Benim çocuklarım, genç nesillerim diyorsun. Biz dışlanmaya devam valla, onları da örnek diye haber yap! Ama yok ses çıkarırım! (K16)

“Onlara verilen imkân benim ihtiyaç sahibime verilmiyorsa burada bir sorun var”

Almanya’da Suriyelilere verilen destekleri eleştirenlerin odağındaki bedel ödemekten duyulan sıkıntı sadece maddi baskıyla ilgili değildir. Devletten, sistemden kabul görmemeye dayalı siyasi hoşnutsuzluk ile iç içedir. Şikâyetlerde öne çıkan “elini taşın altına koyma” aslında toplumun bütünü ile dayanışma fikrinin zayıf olması ile bağlantılıdır. “Suriyeliler konusunda bir Alman ile aynı vergiyi ödeyerek sorumluluk üstleniyorsam, aynı muameleyi her alanda görmeliyim” tarzında bir serzeniştir. Bedel ödemekte eşitlik olmasına karşın kazanımlarda görece yoksun hissetmektedirler. Bunun meşru olmadığına inanmaları tepkisel olmalarına yol açmaktadır ve olumsuz bakışı güçlendirmektedir. Konu sadece Suriyeliler ile ilgili ya da daha önceki mülteci, sığınmacılarla ilgili olmaktan çıkmaktadır. Bunun yanında biz ve Suriyelilere yönelik kıyaslama da yapılmaktadır. Çünkü yapılan yardımlar, verilen destekler, sağlanan imkânlar kendilerine verilmemiş gibi kodlanmaktadır ya da sonuçta kendilerinden daha iyi statüye erişmelerini sağlayacak gibi algılanmaktadır. Suriyelilerin iyi oluşu karşılığında kendilerinin aynı kalması, gerileme ihtimali karşı çıkışa sebeptir.

İkinci ve üçüncü kuşak göçmenler arasında hoşnutsuzlukları ifade etmede ağır ithamlar ve önyargılar kullanılmıştır. Örneğin bir tarafta emek harcayan kendileri, diğer tarafta onların ifadesiyle “savaşta kaçanlar” vardır. Suriyelilere ev, iş, eğitim alanlarında açılan yollar adeta altın tepside sunulan ve büyük fark yaratacak adımlar olarak okunmaktadır. Daha da önemlisi kendilerine ya da çocuklarına sunulmadığına inandıkları için aleyhlerine makasın açılacağına inanmalarıdır. Hâlbuki onlara göre hak eden kendileridir. Bu bakımdan Suriyelilerin savaş mağduru olduğu için şımartıldığını ifade edenler ya da ne kadar savaş mağduru olduğunun sorgulandığı dahi görülmüştür. Almanya’ya gelebilmenin maddi olarak imkânlarla ilgili olduğu, asıl mağdurların ülkelerinde kaldığı dile getirilerek geldikleri için adeta suçlandıkları bazı örneklerde görülmüştür. Ancak burada katılımcılar arasında bir farklılık göze çarpmaktadır. O da Suriyeliler ile ilgili bu tarz yorumlar yapanların ideolojik olarak milliyetçi olduğunu ifade edenlerde ortak olmasıdır. Yani ikinci ve üçüncü kuşak olan ve eğitim seviyesine göre düşük gelir seviyesinde olduğuna inanan, devletten burs ya da destek alan, ekonomik kayba uğradığını düşünenler genel olarak Suriyelilere olumsuz bakmaktadır. Bunun yanında Suriyeliler ile kuşkucu ve ötekileştirici ifadeleri en güçlü ve açık ifade edenler aynı zamanda siyasi eğilimleri açısından benzerdir.

Bir yandan tamam hak veriyorum bunlar savaş mağduru; ama diğer yandan da bizler daha mağdur duruma düştük. Onlara verilen imkân benim ihtiyaç sahibime verilmiyorsa burada bir sorun var. Türk milletine yazık. ...Savaşta kaçmış psikolojisi görmüyorum. Diyorum bu nasıl gelebildi, gerçekten dedikleri doğru mu, yaşadıkları. ...Özellikle bizden çok değer veriliyor, iyiler gibi de görüyorum. Biz de Almanya’dayız; ama haddimizi bilen insanlarız. Buraya çalışmak için atalarımız gelmiş, ülkeyi kalkındırmış, vergimizi vermişiz, öyle suç oranlarımız fazla değil, biz sınırlarımızı bilip ona göre yaşıyoruz, kimseye zarar vermiyoruz, dil biliyoruz, çocuklarımız okuyor. Ama onlar gelip hazıra kondu, hakları aldı yani üzerlerinde böyle bir şımarıklık var. Bu beni rahatsız ediyor. Benim yerime neden o diye soruyorum. ...Ülkesinde savaşmamış bile bunlar, kimden nerden para buldu geldi acaba? Gerçek mağdur Suriye’de bence. Bunlarda üzüntü falan görmüyorum. Bize yazık, onlar geldi biz dönelim en iyisi, yalan mı diyorum? (K22)

“Beni ya da biz Türkleri etkileyen çok bir şey yok, öyle zararları da yok”

Suriyeliler ile arasında rekabetçi tutumu benimsemeyenler, Suriyelilerin Türkiye kökenlilerinin pozisyonunu yakalamasının güç olduğunu belirtmektedir. Onlara göre Suriyeliler aynı birinci kuşakların yaşadığını yaşayacaktır. Sisteme adapte

olmakla ömürleri geçecektir ya da Almanya'daki yasal statüleri değişecek ve geri dönmek zorunda kalacaklardır. Çocuklar, gençler, görece iyi eğitilmişler daha iyi konuma gelebilecek olanlardır; ancak zaman alacaktır. Bu görüşü benimseyen katılımcılar, Suriyelilerin kendi hayatlarında bir değişim yaratmadığına inanmaktadır. Bu katılımcılar bu bakış açısından anlaşılacağı üzere kıyaslamalarını Suriyeliler ile yapmamaktadır. Aksine görece yoksunlukları, Almanya'da hâkim toplumla ya da diğer göçmen toplumlarla kıyaslamalarına dayanmaktadır. Maruz kaldıkları adil olmayan eşitsizlikten şikâyetçi oldukları gözlenmiştir. Ayrıca bu kişiler, Suriyelileri kendilerini daha fazla ya da az görece yoksun kılacak bir faktör olarak denkleme katmamaktadır. Suriyelilere göre avantajlı olduğuna inananlar olarak tanımlanabilecek bu katılımcılar, Suriyelilere yapılan yardımları “fazla” bularak eleştirmemektedir. Tam tersine “eksik” yanlarını eleştirmektedir ve dezavantajlı grupların desteklenmesini savunmaktadır. “Eşitlik için pozitif ayrımcılık tanınması, gelişimleri için fırsatların yaratılması, yabancı kökenlilerin Almanlarla eş kılınması” kendilerini de içine alan bir tarzda okunmaktadır. Suriyelilerin mevcut konumları meşru ya da adil olmayan bir dezavantaj olarak tanımlanmakta ve sempati ile bakılmaktadır.

Ben buraya iyilerinin geldiğini düşünmüyorum, yani çok çaresiz, eğitimsiz, vasıfsız ve yalnız olduklarını düşünüyorum. Almanya dil öğretecek, meslek öğretecek. Bunlar çok uzun zaman sonra buraya adapte olacak. Ben Almanya'nın ekonomik olarak işine yarıyor demelerini de anlamıyorum, yok öyle katkıları. Evde oturacak ve bekleyeceksin savaş bitene kadar, durumları öyle. Beni ya da biz Türkleri etkileyen çok bir şey yok, öyle zararları da yok. Yani dememle şöyle onların bizi yakalaması zor da işin açıkçası. Vergi diyorlar mesela, duyuyorum çok bunu, Türkler de diyor. Bu doğru eleştiri değil, Suriyeli olmasa Afgan var, Kongolu var, o zaman da onu ödüyorsun. Beni etkileyen durum sadece gece kulüplerine girememek oldu, yani örnek veriyorum. Çünkü bizi ilk görüşte saç rengi falan Suriyeli sanabiliyorlar. Alman ya da Türkün omzuna binmiş bir yük yok, Almanya işi yapar yoluna koyar. Senden alıyorsa sana da ihtiyaç duyduğunda verir, bura böyle. (K35)

Sonuçta; Türkiye kökenli emek göçmenleri kuşaklara göre bakış açısında farklılaşması yanında ikinci ve üçüncü kuşakların siyasi hoşnutsuzlukları Almanya'nın geleceği açısından çözmesi gereken bir problem izlenimi vermektedir. Bireylerin dış grup bireyleriyle kıyaslamaları, bireylerin grubunu dış grupla karşılaştırması ve grupların geçmiş ve gelecek kıyaslamaları açısından bireysel ve gruplar arası seviyede hissettikleri görece yoksunluk gelecekteki toplumsal hareketlere

zemin görünümündedir. Ailelerinden kaynaklı geride kalmışlık hisleri eğitim, maddi imkân ile statü sağlamadığı düşüncesi artan beklentilerinin karşılanmamasıdır. Hâkim toplumla kıyaslamada mutlak yoksunluk hissi bir de topluma sonradan eklenen Suriyelilerden daha iyisini hak ettikleri, onların adil olmayan şekilde kendilerinden fazla desteklendiği hissiyle birleşince kızgınlık olasılığı artmaktadır. Özellikle “eğitim seviyesine göre düşük gelir seviyesinde olduğuna inanan, devletten burs ya da destek alan, ekonomik kayba uğradığını düşünenler” burada öne çıkmaktadır.

B. Beklentilerin Değişen Yüzü: İdeolojik Görece Yoksunluk Duyanlar

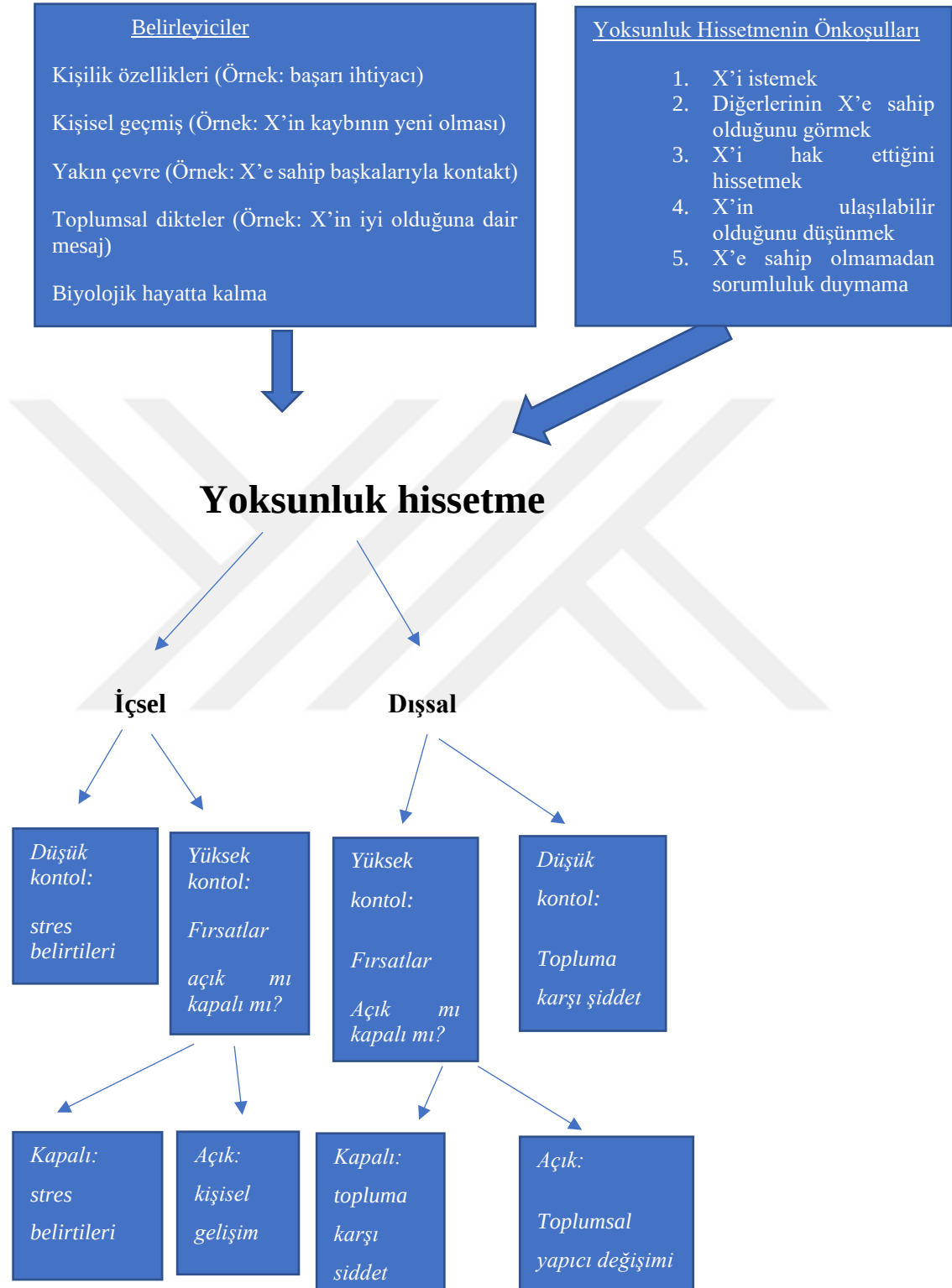
H.2. İdeolojik Görece Yoksunluk Duyanlar Olumlu Bakar

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin göç deneyimleri Suriyelilere bakışlarında etkilidir. Özellikle iltica yoluyla ülkeye gelenlerin duygu ve düşüncelerinde geçmişte yaşadıkları Suriyelilere olumlu bakmalarına yol açmaktadır. Bu gruptaki ilk kuşak katılımcılar, Almanya'ya geldikleri döneme göre Suriyelilerin daha iyi imkânlarla sahip olduğuna inanmaktadır. Böyle bir kıyaslamada kendilerini görece yoksun kabul etmektedirler. Mamafih bu bir kızgınlık yaratmamaktadır. Aksine Suriyeliler için ya da diğer sığınmacılar, mülteciler için hep iyi dilekleri, daha fazlasının yapılması gerektiği söylemleri ile öne çıkmışlardır. Bu kategorideki katılımcılar eğitim seviyesi, gelir seviyesi, ideolojik arka planı, yaşadığı yer, devlet imkânlarından faydalanma gibi kriterlere göre değişmeksizin aşmak zorunda kaldıkları zorlukları yeni gelenlerin yaşamamaları gerektiğini vurgulamıştır. Görüşler aynı olmakla beraber cinsiyet üzerinden vurguda bir ayrım gözlemlenmiştir. Erkek katılımcılar Suriyelilere daha fazla sahip çıkan tarza sahiptir.

Bizim zamanımızla değerlendirdiğim zaman bugünün koşulları çok daha iyi, mukayese kabul görmez. Almanya yıllar içerisinde mülteci, sığınmacı yani iltica ile gelenlere yönelik sistemini çok geliştirdi. Biz de iltica ile geldik, bu imkânlarla sahip değildik. Buna rağmen tutunduk bugünlere geldik, her şeyi kendi imkânımızla yaptık, yapabildiğimiz kadar. Ama bugün durum çok farklı. Belki yine yetmiyordur onu da bilemem; ama bizler gerçekten kendi başımızdaydık, ondan iyidir. ... Bir de Suriyeliler daha açık bir topluma geldikleri için şanslılar. Biz mücadeleler verdik, kendimizi ve kültürümüzü anlatmak için. Çoğu bakımdan hazır konmuş gibi görüyorum onları. Mücadele etmeden her şey önlerinde, değerlendirmek o şahıslara bağlı. Umarım değerlendirirler ve olumlu olur onlar için. (K27)

Almanya'ya iltica ile göç eden Türkiye kökenlilerin durumları açısından iki kritik nokta vardır. Bunlardan ilki, bu katılımcıların sistem ve otoriteye karşı beklentilerinin artmasıdır. Lâkin bu beklentileri genel anlamda karşılanmamaktadır. Almanya'nın çoğu ülkeye göre daha iyi olduğu, uygulamalarından memnuniyetin dile getirildiği noktalar olmasına rağmen daha fazlasını yapabileceğine inanılmaktadır. İkincisi, bu kategoridekilerin gündeminde “kamu fonlarının dağılımı, çalışma ve iş

alanlarının kime açılması gerektiği, kaynaklarının korunması, toplumdaki statüleri” gibi konular üzerinde kendileri ile Suriyeliler arasında bir kıyaslama olmamasıdır. Dolayısıyla bu grup için Gurr (1970)’un üçlü sınıflandırması yerine Crosby ve Gonzales-Intal (1984: 143, 156) dağıtımında adalet olmadığı hissine dayanan iki kuram olarak görece yoksunluk ile eşitlik yaklaşımlarını sentezledikleri çalışmalarındaki kategoriler daha açıklayıcıdır. Yazarlar, “*kendinin X’e sahip olmaması, grubunun x’e sahip olmaması, öteki grubun ve üyesinin X’e sahip olmaması ve başka öteki grubun ve üyesinin X’e sahip olması*” şeklinde yoksunluğu tanımlamıştır. Aslında bu sınıflandırma Crosby (1976)’nin görece yoksunluk modellemesine dayanmaktadır.

Şekil 5.1.: Görece Yoksunluk Modeli (Crosby (1976: 83, 85-113; aktaran: Crosby ve Gonzalez-Intal, 1984: 147'den Türcleştirilerek, sadeleştirilerek hazırlanmıştır)

“Almanya kılıfını hazırlamış zaten”

Crosby (1982)’ye göre görece yoksunluk nedensel açıklanmasında dezavantajlı pozisyon sadece kendisi, kendi grubu için düşünülmesi bakımından eksiktir. Halbuki adaletsiz bulmak sadece kişisel ve grubunla sınırlı değildir. Bu yüzden başkalarının durumlarını hak etmemeleriyle ya da adil bulmamakla ilgili reaksiyon göstermek mümkündür. Yazar, başkaları adına üzölmek ve sevinmek olarak görölebilecek bu yaklaşımın görece yoksunluğu revize ettiğini ya da kurama yeni bir soluk getirdiğini düşünmektedir (aktaran: Crosby ve Gonzales-Intal, 1984: 154, 156). Nitekim bu açılım, iltica eden Türkiye kökenlilerin bakışını özetlemektedir. Bu kişiler, Suriyelilerin daha iyi koşullarda olmasını istemekte ve hak ettiğine inanmaktadır. Devletin ya da sistemin mevcut destekle yetinmemesi gerektiğı görüşü kapsamında eleştiriler öne çıkmaktadır. Suriyelilere bakışın en olumlu olduğı grupta, sisteme dair hoşnutsuzların epey güçlü olduğı görölmektedir. Ayrıca bu kategorideki katılımcıların hoşnutsuzlukları kızgınlık yaratmaktan ziyade üzüntü yaratmasıyla dikkat çekicidir.

Evinde güllük gülistanlık işi, düzeni, arabası, çoluğı çocuğı olan bir kadın bakıyorsun burada işte kocası yok, gözlerinin önünde öldürölmüş çocuğı, gözünün önünde tecavüze uğramış. Bilmem yolda birisi boğulmuş, kendisi buraya gelmiş, dil bilmiyor, ekonomik bir olgusu yok. Yolda karşılaştıklarıyla bilmem neyi yaşadıklarıyla bir güven sıkıntısı var. Bir şeylikte var güvenden sonra da umudunu yitirmiş yani; çünkü yaşama dair her şeyini bir günde ya da 1 haftada kaybetmiş. Şimdi ondan sonra bu insanı sıfırdan başlayabilmesi için ona bir şey ütopya lazım, ona bir operasyon lazım. Sen onu sunmadığın sürece ne söylersen söyle karşında donuk bir surat görüyorsun, yaklaşamıyorsun, dokunamıyorsun ve buradakilerin çoğı bahsettiğimiz algılardan dolayı yani öyle elitler yani kurumlar üzerinden gelmişler bir şekilde ulaşmışlar bilmem ne şanslıları bunlar. ...Almanya kılıfını hazırlamış zaten, eğer yasal olarak göndermek istiyorsa birisini ona geçici 16. Maddeden aynen verir. Eğer kalıcı olmasını istiyorsa 51. Maddeden verir ve bu şekliyle onlar hem sınıflandırmış olur hem savaş koşulu bittikten sonra da onları ki daha önce Kosova’da da yaptı bir yakın tarihte çok sık yaptı onu, gönderir. (B13)

Bu kategorideki katılımcılar için kıyaslama Suriyeliler ile diğeri sığınmacı ve mülteciler arasında yapılmaktadır. İki husus öne çıkmaktadır. İlki, tüm sığınmacıların aynı imkânlarla sahip olmasını istemeleridir. Çünkü burada Suriyelilere yönelik kayırmacı bir politikanın olduğı fikri eşitsizlik olarak algılanmakta ve adil

bulunmayarak rahatsızlık yaratmaktadır. Almanya'daki diğer sığınmacı ve mültecilerin durumu ile kıyaslayarak durum eleştirmektedir. Yani Suriyeliler için daha iyisi istenirken; hak edenlerin sadece onlar olmadığı düşünülmektedir. Adil olanın tüm sığınmacı ve mültecilere eşit şartların sunulmasıdır. İkincisi, Suriyelilerin ülkedeki pozisyonlarının kaygan olduğu düşüncesidir. Suriyeliler diğerlerine göre avantajlı görünse bile bunun sabit bir pozisyon olmadığı şüphesi yaygındır. Bu bakımdan hoşnutsuzlukları, Almanya'nın geneline dair devlet ve sistemle ilgili bir nitelik taşımaktadır.

“Asgari koşullarda yapıyor, bence daha fazlası yapılmalı”

Savaştan gelmiş insanlar bizim rahatlığımızı yaşasın isterim. Adam ne yaşadı, nasıl geldi, neleri kaybetti ya da geride bıraktı. Tüm bunları düşününce çok acı geliyor. Ailesini, evini kaybetti, geçmişinin silinişini gördü ve belki geleceğinin de. Böyle bir psikoloji her şeyden önce ciddi rehabilite edilmeli, belki yıllar sürer. Bu ortamı sağlamaları gerekiyor. Bu konuda az da olsa heimlarda bir şeyler yapılıyor; evlerini veriyorlar ama yeterli mi dersen değil. Çalışma hakkı, oturma hakkı olması yanında o insanlar her şeyi hak ediyor diye düşünmeliler. İyi bakacaksın ki iyi olsunlar. Asgari koşullarda yapıyor, bence daha fazlası yapılmalı. Yaşayacak kadar yapılıyor, ama sinemaya gidemiyor, karnı doyuyor ama et yemiyor. Öyle düşün. (K26)

Almanya'ya iltica yoluyla göç edenler için Suriyeliler ile yaptıkları kıyaslamalar sonucunda kendi geldikleri zamanda sağlanan imkânlar açısından Suriyelileri daha avantajlı görmektedir. Bu görüş, mevcut sunulanlar yetersiz bulunmaya ise engel değildir. Kendileri için geçen geçmiştir; aradaki farklar dönemsel karakterle açıklanmaktadır. Suriyelilerin daha iyi olduğu iddiası, Suriyelilere karşı bir kızgınlık yaratmamaktadır. Sisteme ve Almanlara karşı hoşnutsuzluğun kaynağı ya da ilgilendikleri konu, Suriyelilerle sınırlı kalmayan boyutta sığınmacı ve mültecilerdir. Bazıları için Suriyelilerin belirsiz pozisyonları haksızlıktır, bazıları ise bundan farklı olarak Suriyelilerin ayrıcalıklı olması adil değildir. Kısaca bu katılımcılar, Almanya'ya kendileri gibi göç eden herkesin koşul ve haklarının iyi olmasıyla ilgilenmektedir. Almanya'nın daha iyisini yapabileceği; ama yapmadığı görüşü yaygındır. Alman devletinin sığınmacı ya da mülteciler için “yapmadıkları” beklentilerin karşılanmamasına tekabül etmektedir. Tartışma, Almanya'daki göçmen kökenlilerin tümüne dair kabul ve reddediş tarzında bir sarmala girmektedir.

Suriyelilerin diğerlerinin önünde olması ya da devletin bir kararıyla geri gönderilebilir olmaları gibi öne çıkan iki husus sisteme dair bir güvensizlik ve memnuniyetsizlik yansımasıdır. Bu bakımdan kendi statüleri etkilense ya da etkilenmese fark etmeksizin göçmen kabulüne dair anlayış ve politikaya tepkisel bakış söz konusudur.

Almanya tüm bu anayasal garantiye rağmen kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda olaya bakıyor. Yani örneğin 1960'lı yıllarda Türkiye'den veya da diğer ülkelerden işçi getirmenin anlaşmaları yapıldığında 70'li 80'li yıllardaki ekonomik krizlerde örneğin işçi getirmeyi birdenbire durdurabildi. Hatta 1984 yılında ekonomik krizden dolayı geriye dönüş teşvikleri, işsiz olanların bir an önce dönmesi için dönüş teşvikleri yaptı. Ve Almanya'da şu anda bile işlevde olan geriye dönüş teşviklerini yapan bir kurum var....savaş bitip de ülke ekonomik veya politik olarak stabilize olduğu taktirde bunların geri gitme ihtimali hep gündemde olacak. Ve o da Almanya'da iktidarda bulunan politik güçlerin dengesine göre, gerçekten geriye dönüş teşvikleri muazzam bir şekilde gündeme gelebilir, hatta belki de iç politikanın en önemli konusu bile olabilir. ...mesela Afganistan'da biz bunları yaşıyoruz şu anda. Almanya, Afganistan'dan gelen mültecileri geri göndermek için Afganistan'ın güvenilir bir ülke olduğu doğrultusunda bir karar çıkardı...biz Suriye için de yaşayabiliriz diye düşünüyorum. (K7)

“Onları aldılar, başka toplumları gönderiyorlar”

İltica göçmenleri arasında tepkilerin yoğunlaştığı nokta, insan yaşamının siyasete malzeme edilmesi mevzusudur. Hemen hemen her katılımcı Suriyelilerin durumunun siyasi bir manevra ile değişebileceğine değinmekte, siyasal iktidarın iki dudağı arasında bir hayat süreceklerini belirtmektedir. Genel olarak Suriyelilerin Almanya'da kalıcı olduğu görüşüne dair diğer göçmen gruplara nazaran şüpheli durmaktadır. Suriyelilerin gitmek istemeyeceği; fakat Alman siyasetinin ve göç prosedürlerinin böyle bir kapı aralayabileceği ihtimali hesaba katılmaktadır. Suriyelilerin hayatının kendi ülkelerindeki konjonktürden belki daha çok Alman iç siyasetine bağlı olduğuna dair görüş, Suriyelilerin geleceklerine dair kaygıları beslemektedir. Suriyelilerin bu kez de şartlar iyileşmeden ve olgunlaşmadan geri gönderilebileceğine dair ihtimal hayal kırıklığı yaratmaktadır. Alman devletinin bu yüzyılda, bu ekonomik güçle, geçmişten alınan derslerle daha sorumlu olması gerektiğine dair beklentileri bulunmaktadır. Almanya'nın Suriyelilere açık kapısının yarın kapanabileceği tarzında belirsiz pozisyon rahatsızlık kaynağıdır. Farklı

lkelerden gelenlerin geri gönderilmesi örnekleri verilerek durum sürekli tasdiklenmektedir. Suriyelilerin farklı olmayacağına dair görüşleri yaşadıkları sistemi sorgulamalarına yol açmaktadır. Özellikle Türkiye ve diğerk Avrupa lkeleri ile kıyaslamalar yapılmaktadır. Almanya'nın en iyilerden olduğu genel kabuldür; fakat bu "en iyilerden olma" tartışmaya açıktır.

Almanya'da Türkiye gibi değil, yeni değil bu düzenlemeler. O yüzden dne göre bugün iyi, yarın da daha iyi doğru mantık bu...Ama bir yandan da geri göndermeyi istiyorlar. Ya da bu hakları herkese vermiyor. Suriyeliler için eşi görülmemiş imtiyaz tanındı, ortada bu. Başka Avrupa ülkesinden geldiler yani geri göndermesi gerekiyorken göndermedi. Bu güzel aslında ama insan soruyor Ege'de boğulan sadece onlar mı diye. Afrika'da çetelerden kaanlara da yazık yani örnek çok...Onları aldılar başka toplumları gönderiyorlar sanki, eş zamanlı bu yaşanıyor. Bana garip de geliyor. Acaba gelenleri de ne zaman gönderir diye soruyorsun kafamızda..... Tanıdıklarımız oldu, iyi insanlar ama yarın gider miyim diyene sor hayat nasıl. Evine aldığın tencere, tava bile düşünürsün gidecek miyim almayım diye. Güvence vermesi lazım, Almanya'da bu eksik sanki. Çok da kötü belki değil; belki gitmek yani ülkesine dönmesi ilerde kötü olmayacak ama bunlardan geçmiş biri olarak psikolojiyi anlıyorum. Srnceme mi diyorduk, ah işte bu yani rneği. (K42)

"Belirsizlik hali insanları korkunç bir psikolojiye sokuyor"

Beyaz yaka göçmenler arasında iltica edenler ile benzer görüşte ve hissiyatta olanlar bulunmaktadır. Suriyelilere iltica edenler ile aynı pencereden bakan iki kişinin ortak özelliği sosyal bilimler alanında yüksek eğitime sahip olmalarıdır. Bu üç katılımcı diğerk beyaz yakalı göçmenlere göre konuya daha hâkimdir. Diğerk beyaz yakalıları ise herhangi bir görece yoksunluk yaşamadığı ve Suriyelileri kıyaslamalarında referans almadığı gibi "bu konuyu çok takip etmediği, sorulan sorunun cevabını hiç düşünmediği" tarzında cevaplar vermiştir. Bu gruptakiler kendisini eğitilmiş Almanlar ile ya da diğerk Batılı beyaz yaka göçmenlerle kıyaslamaktadır. Görüşmelerde beyaz yaka Suriyelilerle dahi karşılaştırma yapmadıkları ortaya çıkmıştır.

Yine de yeterli değil yani şey konusunda eksikler, denetim yani imkân veriyorlar sonrasında tabii ki belki de o eğitim kısmına girmiyor artık hani polis kısmına giriyor belki de ya da işte başka diğerk kısım. Yani sonradan takip etmiyorlar büyük ihtimal ki zamanla bu eğitim tabii ki geç alındığı için Almanya'da doğup büyümüş gibi değil tabii ki, sonradan belki yanlış insanlarla karşılaşıyor ya da işte gangsta oluyorlar falan. İlgilenilmeyen gençler de oluyor

tabii, hepsi belki de o eğitime girmiyor. Bazıları gözden kaçıyor olabilir, bazılarına denk gelmemiş olabilir. Onlar mesela yani çok korkunç görünüyorlar hatta birkaç kişi böyle mesela gece çıktığınızda ubahnlarda takılırlar ya da işte sesli sesli konuşup trene girerler falan bi korku saçarlar yani. Böyle şeyler oluyor, yani ben bile rahatsız oluyorum. Hani şeyden dolayı değil, Suriyeli olduğu için değil yani kim olsa rahatsız olur bence yani. Bu tür standart eğitimlerin bazen eksik kaldığını da görüyorum yani. ...Almanya'nın daha iyi yetiştirmesi, sahip çıkması lazım. Travmaları aşması, entegrasyonu devletin yapacaklarıyla olacak, kızımız gereken o korktuklarımız değil belki bilemedim şimdi düşününce. 13 yaşında çocuğa eğitim vermiyorsan eğitimsizsin diye kızamazsın demek istediğim. (B10)

Beyaz yaka göçmenlerde, üçüncü kuşak emek göçmenleri arasında gözlemlenen “onlara tanınan olanaklar bize tanınmıyor” tarzında bir serzenişe rastlanmamıştır. Bu katılımcıların Almanya’da yaşama deneyimlerinden memnuniyet duydukları, sistem ve devletten büyük beklentiler içine girmedikleri ve Almanya’da yaşamanın avantajlarına odaklandıkları görülmüştür. Almanya’daki Suriyelilerin durumları kendi bireysel hikâyelerinde büyük bir yer tutmamaktadır. Ne bugünlerini ne de geleceklerini Suriyelilerin göçüne, pozisyonlarına ya da gelecekteki durumları hakkında öngörülerine bağlı görmemektedirler. Bu yüzden konuyla ilgili yüzeysel ifadeler kullanmakta ya da mülakatlar sırasında ilk kez kafa yorduklarına şahit olunmuştur. Sosyal bilim eğitilmiş üç kişi ise benzer hissiyatta olduğu izlenimini vermekle beraber konuya duyarlı, Suriyelilere daha olumlu tutumları ve sistemin eksikleri hakkında eleştirilerini güçlü ifade etmeleriyle öne çıkmıştır. Kendilerini görece yoksun görmemekle beraber siyasi iltica geçmişi olanlara yakın pozisyonadırlar.

Almanya’nın Suriyelilere yönelik yaptıkları, çok da kötü bir politika izlemedi. Sağ bir partiye göre iyi bir politika çıkardı, daha iyiye de ilerleyebilirdi bu kadar muhalif bir ses çıkmasaydı. Ama aile birleşimi konusu sorunlu, donduruyor Almanya, birçok insan ailelerini getiremiyor buraya. Onun dışında hayat akışında gecikmelere sebep oluyor bürokratik süreçler, çok uzun. Pek çok Suriye’den gelen insan yıllarını geçiriyor. “Acaba oturum izni çıkacak mı, çalışma hakkı doğacak mı” müthiş bir belirsizlik içinde aylar geçiyor. Bu bekleme hali, belirsizlik hali insanları korkunç bir psikolojiye sokuyor. Aylar geçiyor, haklar dondurulduğu için insanlar uyum da sağlayamıyor. Okula gidemiyor, işe giremiyor, bulamıyor. Dolayısıyla göçün kendisi o hayat akışında müthiş gecikmeye sebep oluyor. (B29)

Beyaz yaka göçmenlerin genel olarak ikinci ve üçüncü kuşaklar gibi aşmaları gereken bir engel ya da sırtlarında bir bagajları olmaması önemlidir. Çoğu zaten dil bariyerini aşmış, iyi eğitim almıştır ve nitelikli işlerde istihdam edilmektedir. Yabancı kökenli olmaları sebebiyle mahrumiyet hissetmemektedirler ve alttan başlama hissiyatı duymamaktadırlar. Kendilerini Almanya'daki diğer göçmen gruplardan ayıştırmaktadırlar. İkinci ve üçüncü kuşak emek göçmenlerinin gibi Suriyelilere tanınan ve verilen imkânları ailelerinin, geçmiş kuşakların pozisyonları ile kıyaslama yoktur. Konu sadece Suriyeliler açısından değerlendirmektedirler. Hayatlarında bir karşılığı yoktur. Onların odağındaki gerçeklik, Suriyeliler savaştan savaş olmayan bir refah ülkesine gelmesidir, bu yüzden gelenleri şanslı görmektedirler. Suriyeliler ile kendilerini tek ortak gördükleri nokta da bu ikinci şans hissidir. Çalışırlarsa karşılığının alınacağına dair beklentileri kendi hayat beklentilerinin yansıması gibidir. Bu kategorideki katılımcıların özellikle Suriyelilerin Alman toplumundaki ihtiyaçları ya da beklentileri olarak “tanıma, kabul görme, benimsenme, takdir alma” tarzında söylemleri göze çarpmaktadır. Görece yoksunluk hissedilmesi yani hak ettiği halde, başkası sahipken sahip olamadıkları maddi unsurlarla değil manevi unsurlarla açıklanmaktadır.

Bu tamamen algısal bir durum; çünkü zaten entegre olmuş kişileri zaten göremiyoruz özellikle aynı ortamda bulunmuyorsak, aynı iş yerinde çalışmıyorsak ya da çünkü entegre olmuş kişiler zaten toplumun parçası oluyor ve biz onu filtreliyoruz. Bizim gördüklerimiz gözümüze çarpanlar, entegre olamamış olanlar. ...Sonuçta önemli olan sadece eğitim vermek ya da işte hani onlara okul açmak değil de bunu biraz daha bağrına basmak olarak söyleyeyim, bunu kabullenip eğer bu kişiler kalıcı olarak Almanya'da yaşayacak ise ve plan bunun üzerineyse buna yönelik sosyal devletin bir parçası haline getirmeleri gerekiyor. (B11)

Son olarak ideolojik görece yoksunluk başlığı altında emek göçüyle gelen ikinci ve üçüncü kuşakların büyük kısmı ile iltica ile göç edenlerin ortak değerlendirilebileceği de söylenebilir. Ancak aralarında *meşruiyet* ve *odak* bakımından farklar vardır. İltica geçmişi olanların “biz-onlar” ayrımındaki odağı onlardır. Suriyelilerin görece yoksunlukları, pozisyonları, mağduriyetleri üzerinden konuya yaklaştıkları görülmüştür. İkinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin büyük kısmı ise biz

odağıyla konuya bakmaktadır. Hart, Kessler ve Leach (2008: 127)'ın çalışmasındaki gurur duygusundan izler taşımaktadır. Suriyelilere göre görece avantajlı olmaları meşrudur ve odakları kendi gruplarıdır. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin göç ettikleri güne göre günümüzde eriştikleri yer bir başarı okumasıdır. “Yeni nesillerin eğitilmiş olması, beyaz yaka işlerde çalışması, göçmen kökenliler arasında işveren konumuna erişmeleri, yatırımları, ekonomiye katkıları, Almanlara ihtiyaç duymayacak hayat kurmaları, içlerinden siyasi ve sporcu olarak başarılarıyla konuşulan isimler çıkması” tarzında verilen örnekler bunun göstergesidir. Çok çalışarak, engelleri aşarak böyle bir pozisyona gelmeleri bir yükselmedir. Suriyeliler daha dün Almanya'ya gelmiş bir toplum olarak kendileri ile denk görmedikleri bir aktördür. Ancak Suriyeliler ile bizzat çıkar çatışması yaşayanlar, ekonomik kayba uğrayanlar, devlet yardımı için rakip olanlar farklı düşünmektedir. İltica edenler ise aralarında ayrımlar olmaksızın Suriyeliler odağı yanı sıra dış grup dezavantajları ile konuya yaklaşması yanında onların görece yoksunluklarını meşru bulmamaktadır. Modele göre Suriyelilere bakışları sempati temellidir.

“Türkler sürekli şikâyet ediyor. Ben onlar adına utanıyorum”

Aralarında farklara rağmen Suriyelilere olumlu yaklaşanların ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortaklıklardan en dikkat çekici olanı, Türkiye kökenlilere dair artan beklentileriyle ilgilidir. Göçmen kökenli bir grubun içerisinde Suriyelilere olumsuz bakışın çıkması ağır eleştirileri beraberinde getirmektedir. Bu grupta Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin “ırkçı, yabancı ya da göçmen karşıtı olmaması gerektiği, olamayacağı”na dair beklenti bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye kökenlilerin savaş sebebiyle göç eden Suriyeliler ile kıyas yapmasının hakkaniyetli olmadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda grup içi bir tatminsizlik söz konusudur. Bu memnuniyetsizlik iltica ile göç edenlerin tümünde, emek göçü ile gelen ikinci ve üçüncü kuşaklar arasında, emek göçmeni birinci kuşak eğitilmiş erkeklerde ve beyaz yaka sosyal bilim eğitimlilerde ortaktır. Üstelik siyasi eğilimi muhafazakâr veya sol olanlarda daha baskındır.

İzlediniz herhalde en çok izlenen radyo, zaten orada çıktığımda bu konu konuşuldu. Geçen sene filandı herhalde, birisi telefon etti. İşte aynı ben “tabi iyi yaptı Merkel diyorum, ama bunun önlemlerinin alınması lazım” falan. “Ya”

diyor “işte öyle siz diyorsunuz geliyorlar, işlerimizi alıyorlar kadınlarımız, karımız, kızımız sokağa çıkamıyor” filan. Sesinden belli genç yani, dedim: “Herhalde dedim sizden öncekiler var burada, kaç kuşaksınız?” “Evet” dedi, “büyükbabam önce gelmiş filan.” Dedim, “büyükbaban yaşıyor mu?” “Yaşıyor”. Dedim, “onunla bir konuş, o şimdi senin dediklerini Türkler hakkında büyükbabana söylüyorlardı.” Sustu ondan sonra. Yani bu sık sık olan bir şey. Bir tabi bu gelenler toplumda etable olmamışlara rekabet oluyor tabi. Yani şimdi Türkiye kökenli üniversite profesörü zaten ilgilendirmiyor yahut işi, konumu, geliri iyiye. Yani bir rekabet korkusu var herhalde altında, bi kıyas ya kaybetme hissi. Bir de galiba insanlar hep hele dışlanan insanlar kendilerinin altında bir dışlanacak, bilinçli yapmasalar bile bir şey arıyorlar. (B1)

Bence Almanlar Suriyelilere daha iyi, insafli davranıyor. Daha adiller. Burada sistem var, mülteci hakları sığınmacı hakları net. Çok zorluk çektiler tabi gelenler, aylarca büyük ortak alanlarda yaşadılar, ortak banyoları kullandılar, perdeyle odalarını ayırdılar. Bunlar kolay durumlar değil. Ayrıca nasıl geldiler buraya. Her biri ayrı zorluklar. İhtiyaçları karşılandı azami ölçüde, kademeli durumları iyileşti. Evlere çıktılar, sonra dil ve uyum kurslarına katılmaya başladılar. Şimdi daha rahatlar, kendilerini rahat hissetmeye başladılar. Türkler ise dışlıyor Suriyelileri. İnsanların konuşmalarından öyle anlıyorum. Komşularım, akrabalarım vs. “bizim çocuklarımız yardıma muhtaç iş bulamıyor, ama devlet bunları besliyor, hırsızlar, ahlaksızlar, kadınları şöyle kötü, erkekler böyle” ne kadar kötüleyici genel ifadeler varsa herkesin dilinde. Burada Almanlar öyle konuşmuyor. Türkler sürekli şikâyet ediyor. Ben onlar adına utaniyorum. Bizim her şeyimiz var, peki ya o ne durumda, ailesi yok oldu, ülkesi yok oldu. (K20)

Tüm bunlar ışığında, Türkiye kökenlilerin Suriyeliler hakkındaki yorumlarındaki farklılaşma, Smith ve diğerlerinin (2018: 1184) makalesindeki bireysel ve kolektif görece yoksunluğun ulusal kültürle ilişkisini değerlendirdikleri çalışmasındaki perspektif açısından ele alınabilir. Yazarlar, görece yoksunluklara neden farklı tepkiler verildiğini inceledikleri eserlerinde kültürler arasında güç dağılımı/mesafesi ve bireysel-kolektif ayrımlarının açıklama modeli seçmiştir. Hofstede (2001)’nin “*bireysel ve kolektif skalası*”ndan hareketle görece yoksunluk hissinin ve siyasi hoşnutsuzlukların bireyci kültüre sahip olanlarda daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre; kolektif kültür üyeleri karşılaştırmalı dezavantaj keşfettiğinde, bunun neden adil olup olmadığına dayanaklar sunabilmektedir. “Birden fazla kural, ilişki, ölçüt” fikrine daha yakın olduklarını

belirtmektedir. Buna karşın bireyci kültür üyelerinin “eşit muamele, tutarlı kurallar” eksenindeki limitli bakış açılarından ötürü kıyaslamalı dezavantajı güçlü fark edip yanıt verdiğini belirtmektedir. Bireyci kültürün Ouishi ve Gilbert (2016)’nın işaret ettiği gibi daha rekabetçi olması ve öz çıkar odaklı olmasından kaynaklı grup üyeliklerini daha kolay değiştirilebilir görmesinin de bu tarz etkiye yol açtığını belirtmiştir. Yazarlar ayrıca, bireyci kültür üyeleri bireysel görece yoksunluk, kolektif kültür üyeleri grup görece yoksunluğunu daha fazla hissettiğini öne sürmektedir. İlkinde kendine odaklanmış bireyler vardır, ikincisinde ailesini ve grup üyelerine sorumluluk ön plandadır. Güç mesafesi açısından ise kıyaslamalı dezavantajların güç mesafesinin fazla olduğu kültürlerde yani hiyerarşilerin olağan bulunması ve kabul edilmesi ile paralel hoş görülebildiğini söylemektedir (Smith et. al., 2018: 1185-1187). Bu noktada Türkiye kökenliler açısından aynı ulusal kültürden gelse de beyaz yaka göçmenler ile diğerleri arasında bireyci ve kolektif kültür ayrımı yapılabilir.

Beyaz yaka göçmenler, Almanya’daki Türkiye kökenliler ile kendileri arasında ortak grup kimliğini güçlü hissetmemektedir. Bireyci bakış açıları sebebiyle görece yoksunlukları kendileriyle sınırlıdır. Bireysel görece yoksunluk hikâyeleri ise ne Almanya ne de Almanya’daki Suriyeliler ile ilgili değildir. Daha çok Türkiye’deki beklentilerinin karşılanmaması ile ilgilidir. Bu sebeple Suriyelilere dair daha nötr bir pozisyonadırlar. Öte yandan Almanya’daki Türkiye kökenliler işçi göçü, iltica hangi yolla olduğu fark etmeksizin ortak bir grup kimliği hissine sahiptir. Dolayısıyla hoşnutsuzlukları kendileri ile sınırlı bir nitelik taşımaktan uzaktır. Emek göçmenleri için kendilerinden sonraki kuşaklar, gruplarının geleceğine dair beklentileri daha ön plandadır ve bu bakımdan Suriyeliler ile kıyaslama görülmektedir. İltica göçmenleri ise Suriyelileri de içine alan “biz” hissiyatına sahip olduğu için beklentileri sistem ve otoriteye odaklanmıştır. Bu bakımdan model, bireysel ve kültürel ekseninde Türkiye kökenlilerin göç türlerine göre bakış açılarının değişimini açıklamakla beraber sonuçları bakımından tam tersini ortaya koymaktadır. Türkiye kökenliler arasında kolektif kültüre yakınlık daha fazla hoşnutsuzluk yaratmaktadır. İltica göçmenleri için karşılaştırmalı avantaj ve dezavantajı kabul edilebilir değildir, şiddetle karşı çıkılan bir sonuçtur. Emek göçmenleri için karşılaştırmalı dezavantajı adil bulma ise biraz daha karmaşıktır. Kendilerini Suriyeliler ile kıyaslayan birinci kuşak erkekler ve sonraki

kuşaklar arasında gelir seviyesinden tatmin olmayanlar, ekonomik kayba uğradığını düşünenler arasında daha yaygın olarak Suriyelilerin Almanya'ya daha sonra göç etmesine bağlı görece dezavantajlı olmasını daha makul bulabilirken, kendilerinin dezavantajlı olacağı görüşü hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

C. Değerlendirme

Siyasi hoşnutsuzluklar, göç ve göçmenlere bakış üzerine çalışmalarda yaygın kullanılan bir kuram değildir. Siyasi hoşnutsuzluklar ile göç çalışmaları daha çok göçün itici ve çekici nedenlerini açıklama üzerine yoğunlaşmakla beraber ev sahibi toplum içerisindeki göçmen kökenlilerin hoşnutsuzluklarının davranışlarını nasıl etkilediği nadiren çalışılmıştır (Klandermans, van Stekelenburg ve van der Toorn, 2008: 993). Bununla birlikte göçmenlerin karşılaştırma evreni genelde hem diğer göçmenler hem de ev sahibi toplulukla ilintili olduğu için daha karmaşık ve değişkendir. Genel olarak göçmenler, kendi geldikleri sınıf ve toplumların ötesine geçip geldikleri ülkelerin vatandaşlarıyla benzer hak ve imkânlarla sahip olmayı hedeflemektedir. Bu açıdan ülkeye kendilerinden sonra gelen diğer göçmenlere bakış açıları hâkim toplumdaki pozisyonları, yetenekleri ve beklentileri ile ilişkilidir.

Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramının temel dayanağı, gruplar arası kıyaslamalara dayanmaktadır. Kıyaslamalar sonucunda hak ettiği durumun gerisinde olduğuna dair algı ve değerlendirmeler tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda başka gruplara göre dezavantajlı hissetme önemlidir. Bu bakımdan hoşnutsuzluklar ile görece yoksunluklar bağlantılıdır. Kurama göre, hak ettiğine inandığı; ama sahip olmadığının başkasının sahip olması bilişsel ve duygusal açıdan kızgınlık yaratmaktadır. Gerek politik gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel açıdan dezavantajlı pozisyonlarının objektif veya evrensel olmadığını fark etmeye benzetilmektedir (Nasong'o, 2015: 17). Bu noktada bilişsel ve sübjektif böylesi bir farkındalık kişilere ve gruplara göre değişim göstermektedir.

Literatürde siyasi hoşnutsuzlukların arkasında yatan farklı görece yoksunluk türlerinden bahsedilmektedir. Runciman (1966) bireysel ve grupsal, Gurr (1970, 1993a) “azalan, istenen, ilerici” ve Crosby (1974) “ideolojik” gibi sınıflandırmalar ortaya koymuştur. Bu farklı sınıflandırmalar Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışlarını, bakış açılarındaki farklılıkları açıklama potansiyeline sahiptir. Suriyelilere bakışı görece yoksunlukla ilişkili açıklama çabası, aslında göç türleri ve kuşaklar arasındaki beklenti ve kapasite farklılaşmasının resmini vermektedir. Grupların

kendilerini kimlerle kıyasladığı, beklentileri, yapabilecekleri, geçmiş ve gelecek üzerine sübjektif değerlendirmeleri Suriyelilere bakışın ipuçlarıdır.

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyeli göçmenlere yekpare bir bakış açısından söz etmek mümkün değildir. Görece yoksunluğu güçlü hissedenlerin, adil olmadığına inandıkları pozisyonlarından ötürü göç dalgasına ve Suriyelilere olumsuz bakma potansiyelleri vardır. Bu kapsamda değer kapasiteleri sabitken değer beklentileri artan birinci kuşak misafir işçi kuşak erkeklerin büyük kısmı Suriyelilere olumsuz bakmaktadır. Bu bakış açısının temel dinamikleri ise Suriyelilerin hak etmeden kendileri ile aynı statüye geldiğine dair algı ve Almanya'daki Türkiye kökenlilerin daha iyi konumda olmayı hak ettiğine dair beklentileridir. Suriyelilerin göçü ile toplumda göç, göçmenlik tartışmalarının içinde yer almalarından ötürü de hoşnutsuzlukları artmaktadır. Eğitim seviyesi üniversite ve üstü olanlar ise benzer kaygı ve görece yoksunluk hissetmemektedir.

Almanya'daki işçi göçmen birinci kuşak kadınların referans grupları ne Suriyeliler ne de Almanlardır, daha çok kendi gruplarına odaklanmış izlenimi vermektedir. Grup dışı yerine grup içi kıyaslamalar yani Türkiye kökenliler ile kendilerini kıyaslamaktadırlar. Bu kıyaslama farkı, mevcut konumlarına dair görece yoksunluk hissini azaltan bir etkiye sahiptir. Aynı kuşak erkeklerin aksine Suriyelilere, sisteme, Almanlara dair güçlü hoşnutsuzluk görülmemektedir. Beklentileri bugün eriştikleri konumu korumakla sınırlıdır, erkeklerin beklentileri gibi yükselen bir karakterde değildir. Suriyelilerin göçü ile statülerinin kırılabilir olduğu ve kuramın öngördüğü gibi göçmen karşıtlığının görülebileceği bir kategori olarak öne çıksalar da sahada bunun karşılığı ortaya çıkmamıştır. Gerek ailesel gerek Türkiye kökenliler olarak geçmişe göre edindikleri statü değerlendirmesi, kendi kırılabilirlikleri ve Suriyelilerle göre görece yoksunluk hislerini silen bir etki yaratmaktadır.

Misafir işçi kökenli ikinci ve üçüncü kuşakların görece yoksunlukları artan beklentileri ile paraleldir. Özellikle bu grup içerisinde sadece Almanlar ile değil eğitimli Almanlarla kendilerini kıyasladıkları, kendilerinin olması gerektiği yerde olmadığına dair hayal kırıklıkları görülmüştür. Böyle bir kıyaslama aynı zamanda Suriyelileri referans alınmaması anlamına gelmektedir. Buna paralel olumsuz bakış

açısı mülakatlarda çoğunlukla yakalanmamıştır. Bu grup içerisinde özellikle maddi kayıp yaşayanlar ve devletten yardım alanlar ile almak isteyenler Suriyelilere kızıdır. Kendilerinin hak ettiği ama görmediği desteğin başka bir gruba verildiği görüşü hoşnutsuzluklarını körüklemektedir. Kadın katılımcılar olumsuz tutumla burada ön plana çıkmıştır.

Siyasi iltica ile Almanya'ya göç edenlerin bakış açısı ideolojik görece yoksunluğa uymaktadır. Almanya'da sisteme, otoritelere dair siyasi hoşnutsuzluklar vardır. Daha da dikkat çekici olan nokta, hoşnutsuzluklarının tek kaynağının Suriyelilere daha fazla imkân sunulabileceğine ve sunulmadığına dair beklentilerinin karşılanmaması ile sınırlı olamamasıdır. Bu grup katılımcıların radarında diğer sığınmacı ve mülteciler vardır. Suriyelilerin kayrıldığına dair fikir rahatsızlık yaratmaktadır. Bu grup, mevcut göçmen düzenlemelerinin iyileşmesine paralel geldikleri dönemle kıyasladıklarında Suriyelilerin kazanımları karşısında kendisini görece yoksun hissetmekle beraber, bakış açısında Suriyelilere olumsuz bir tutum söz konusu değildir. Savaş mağduru olma, iltica etme, sığınmacı, mülteci olma tek bir şemsiye altında birleşmekte ve ortaklık ağır basmaktadır. Onlar adına üzülmeye ve hepsi için en iyisini isteme pozisyonlarının özetidir. Suriyelilerin ya da benzer koşullardan gelenlerin tümünün pozisyonuna sempati ile yaklaşmaktadır. Bu katılımcılar Suriyeliler ile kıyas yapmak yerine aynı paydada buluşmaktadır. Dolayısıyla Suriyelilere bakışlarında geçmiş ya da bugünkü görece yoksunluklarının etkisi kapsam dışı tutulmaktadır.

Beyaz yaka göçmenlerin Suriyelilere dair tutumlarının dayanağı diğer göçmenlerden farklılaşmaktadır. Bunun en temelinde kolektif bir görece yoksunluk hissetmemeleri vardır. İkincisi bireysel hikâyelerindeki görece yoksunlukları Almanya'ya göç etmeden öncesi ile sınırlıdır. Örneğin eğitim seviyesine rağmen alt gelir seviyesinde bir katılımcı için bu bir görece yoksunluk olarak aksettirilmemektedir. Bu gruptaki katılımcılar için Suriyeliler ile kıyaslama görülmemektedir. Suriyelilere bakışları olumlu ve olumsuzdan ziyade nötrdür. Ancak bu grup içerisinde sosyal bilimlerde eğitim görmüş olanların tutumları siyasi iltica göçmenleri ile benzerlik taşımaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN SURİYELİLERE BAKIŞI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin, 1960'larda işçi anlaşmalarıyla başlayan göç serüveni 1970'lerde aile birleşmeleri, 1980'lerde iltica başvuruları ve 2000'lerde beyaz yaka göçmenler ile çeşitlenmiştir. Göç türleri yanında farklı kuşaklar, farklı ideolojik gruplar, farklı dinsel örgütlenmeler Almanya'da ortaya çıkarken ev sahibi toplumla ve diğer göçmenlerle benzer ve değişen sorunlar, ayrımcılıklar, hoşnutsuzluklar deneyimlenmiştir. Kendi içinde homojen bir yapıya sahip olmayan Türkiye kökenliler hem Almanlar hem de diğer göçmen birey ve gruplarla birliktelik, dayanışma, mücadele ve rekabet içeren ilişkiler geliştirmiştir. Bir taraftan ev sahibi topluma eklemlenirken ya da ayrışırken diğer taraftan köken ülkelerine yaklaşmış ya da uzaklaşmışlardır. Göçmen olmalarından ötürü görece avantajlı ve dezavantajlı pozisyonlar elde etmişlerdir. Konumları ve duruşları Almanya içindeki, bölgesel, Türkiye ile ikili ve küresel değişen dengelerden etkilenmiş ve etkilenmeye devam etmektedir. Nitekim Federal Alman devletinin 2015 yılındaki Suriyelilere Açık Kapı Politikasının benimsenmesi ardından Suriyelilerin göçü yeni bir konjonktür yaratmıştır.

Türkiye kökenli katılımcıların büyük bir çoğunluğu, Suriyelilerin Almanya'ya göçünü oyun değiştirici olarak görmektedir. Riskler ve fırsatlar doğuran bu gelişme karşısında birbirinden farklı tutum ve görüşler benimsenmektedir. Bireysel kâr-zarar analizi, sosyal kategorilerle özdeşleştirme ve dışlama, hoşnutsuzlukları artırma ve azaltma kapsamında Suriyelilerin göçünü ele alış tarzları ve Suriyelilere bakışları çeşitlenmektedir. Bakış açılarının ardında bireysel çıkarları, yükselen beklentileri ve grup aidiyetleri belirleyicidir.

Almanya'daki Türkiye kökenliler içerisinde hangi kuramsal perspektifin kimi, kimlerin görüşünü daha iyi açıkladığı, hangi argümanların kuramsal önermelerle uyuştugu ve hangilerinin farklılaştığı noktasında birtakım genellemeler

bulunmaktadır. İlk olarak Türkiye kökenlilerin bakış açılarını değiştiren en önemli ayrışma göç deneyimleri ile ilgili olduğudur. Başka bir ifadeyle göçmen kökenli olmaları, güçlü bir aracı faktördür. İltica ve beyaz yaka göçmenler arasında tutarlı ve genellenebilir yaklaşım benzerlikleri mevcuttur. Misafir işçi kökenliler ise daha karmaşık bir denklem oluşturmaktadır. İkinci çıkarım, eğitim seviyesinin kısmi belirleyici olduğudur. Eğitim seviyesi yükseldikçe büyük oranda Suriyelilerin Almanya'ya göçüne dair olumluya kayan eğilim gözlemlenmiştir. Mamafih bu kısım; çünkü hem eğitim seviyesi en düşük olanlarla yüksek eğitimlilerin ötüşen fikirleri hem de beyaz yakalılar arasında eğitim seviyesi yerine türünün algılarda değişim yaratması gibi farklar söz konusudur. Üçüncü nokta, gelir seviyesinin çoğunlukla Suriyelilere dair yorumlarda ılımlı etki yaratmasıdır. Gelir seviyesi yüksek ve Suriyelilere olumsuz bakanların şikâyetleri ise daha çok grup kimlikleriyle bağlantılı tartışmalarda ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde gelir seviyesi düşük olmasına karşın Suriyelilere olumsuz bakış sergilemeyen katılımcıların görüşlerinin ağırlıklı olarak grup aidiyetleriyle ve sosyal kıyaslama yapmadıkları bir kategoriye yerleştirmeleriyle ilgili olduğu söylenebilir. Bunun yanında kuşaklar arasında en belirgin fark, üçüncü kuşakların Suriyelilere bakış açılarının olumsuz olmamasına karşın Suriyelilerin göçünü olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmesidir. Diğer kuşakların aksine göç ve göçmenler üzerine okumaları zıtlıklar barındırabilmektedir. Bu haliyle analizde, Almanya'da Suriyelilere olumsuz bakış, orta gelir ve orta eğitim seviyesine sahip, birinci ve ikinci kuşak, siyasal eğilim açısından ulusalcı ya da milliyetçi olarak kendisini tanımlayan emek göçmenlerinde en yaygın görülmektedir.

Bu bölümde, öncelikle göçmenlik arka planına göre Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışlarındaki genel görünüm üç başlıkta ele alınacaktır. “Beyaz Yaka Göçmenlerin Rasyonelitesi” başlığı altında Almanya'ya nitelikli göçmen olarak gelen katılımcıların algıları irdelenecektir. Beyaz yaka göçmenlerin neden Rasyonel Tercih Kuramı ile açıklanabileceği ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından “İltica Göçmenlerinin İdeolojik Görece Yoksunlukları ve Göçmen Kimlikleri” başlığında Almanya'ya siyasi iltica eden katılımcıların Suriyelilere bakış açısındaki grup temelli bakış incelenecektir. Bu kapsamda katılımcıların duygu ve düşüncelerinin geri planındaki aidiyet, benzer deneyim hissiyatının baskın gelmesi ile Siyasi

Hoşnutsuzluklar ile Sosyal Kimlik Kuramlarının birbirine yakınlaştığı bir örnek olarak ele alınacaktır. Üçüncü başlık olan “Emek Göçmenlerinin İkilemleri” altında ise Almanya’daki birinci, ikinci, üçüncü kuşak emek göçmenlerinin Suriyelilere dair görüşleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu noktada emek göçmeni katılımcıların görüş ve algılarındaki benzerlikler, farklılıklar ekseninde çalışmadaki üç kuram çerçevesinde yakınlaşmalar ve uzaklaşmalar yaratan noktalara değinilecektir. Tüm bu değerlendirmeler sonunda, “Almanya’daki Türkiye Kökenlilerin Bakış Açılarındaki Kuramsal Değerlendirmedeki İzdüşümü” başlığı kapsamında kuramsal perspektifler doğrultusunda literatür ve çalışma sentez bir şekilde irdelenecektir.

A. Beyaz Yaka Göçmenlerin Rasyonalitesi

Beyaz yakalılar “Almanya’daki Suriyeliler” başlığına büyük oranda nötr yaklaşmaktadır. Dolayısıyla, beyaz yakalı göçmenlerin Suriyelilere bakış açısını test etmede çalışmada benimsenen üç kuramsal yaklaşım, diğer göçmen kökenlilere kıyasla, açıklama potansiyeli açısından daha zayıftır. Bununla birlikte gerek bireysel gerek rasyonel gerekse sonuç odaklı karakteristiği açısından beyaz yakalı göçmenlerin Suriyelilere bakış açısını test etmede Rasyonel Tercih Kuramı öne çıkmaktadır.

Rasyonel Tercih Kuramının bireysel temelli bir açıklama modeli getirmesi, beyaz yaka göçmenlerin bireysellikleri ile örtüşmektedir. Bu kategorideki katılımcılar Suriyelilere, Suriyelilerin göçüne Almanya’daki Türkiye kökenliler gibi bir grup aidiyeti ile yaklaşmamaktadırlar. Bu açıdan pozisyonları Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar yaklaşımlarında öngörülenden ayrı bir yerde durmaktadır. Bir kere, iltica göçmenlerindeki göçmenlik, emek göçmenlerindeki dinsel ya da etnik aidiyetler gibi grup kimlikleri bakış açıları belirleyici değildir. Bu kişiler, kendilerini Almanya’daki Türkiye kökenlilerden, diğer göçmen gruplardan ve grup kimliklerinden ayrı bir yerde konumlandırmaya özen göstermektedir. İkincisi, görece yoksunluklarının Almanya ile ilgili olmamasından kaynaklıdır. Almanya’da ne emek göçmenleri gibi geçmişte yaşadıkları görece yoksunluklar bulunmakta, ne ailelerinden devraldıkları ve aşmaya çalıştıkları bariyerlerle karşılaşmakta, ne de yükselen kapasitelerine karşı beklentilerinin karşılanmaması hissine sahiptirler. Bu sebeplerden ötürü, Suriyelilerin göçü ve Suriyelilere dair görüşleri grup temelli ele alınmaktan ziyade bireysel temelli ele almaya daha uygundur. Suriyelilerin Almanya’ya göçü gruplar arası ilişkiler açısından risk ve fırsatlar barındıran, hâkim toplumla ilişkilerini etkileyen, hoşnutsuzluklarını körükleyen ya da zayıflatan bir gelişme olarak görülmemektedir. Biz ve onlar ya da bizim ve onların avantaj ve dezavantajları şeklinde kıyaslama eksenleri yoktur. Kendilerini tüm bu sosyal kategorilerin, sosyal kıyaslamaların, görece avantaj ve dezavantaj hissiyatlarının dışarısında tutmaktadırlar. Ki bu bilinçli bir tercihin yansıması olarak görülmektedir.

Beyaz yaka göçmen katılımcılar, Almanya’daki beyaz yaka göçmenler ya da beyaz yaka Türkiye kökenli göçmenler ile ortak aidiyet ya da grup kimliği olarak ele

alınabilecek bir yaklaşım tarzına sahip değillerdir. Her ne kadar “neo-Turks” gibi sosyal medya grupları ve bu tarz birliktelikler üzerinden etkinlikler düzenledikleri veya etkinliklere düzenli olmasa veya bir kere de olsa katıldıklarını örnek verenler çıkmakla beraber, görüşlerinde “biz” tarzında bir kategorileştirme görülmemiştir. Dayanışma, ortak hareket etme, örgütlü bir yapı ve zihniyetten uzak görüntü vermektedirler. Daha çok bireysel yaşamlarına, hedeflerine odaklandıkları; hatta genel olarak Türkiye kökenlilerden -beyaz yaka ya da değil sosyal gruplardan- soyut bir hayat planladıkları tahlil edilmiştir. Bu açıdan çalışmaya dâhil olan katılımcılar arasında bireysellikleri ile öne çıkmışlardır. Kısaca, Suriyelilere bakış açıları grup temelli bir açıklama modelinden ziyade birey temelli bir yaklaşımla daha fazla örtüşmektedir.

Beyaz yaka göçmenler için Rasyonel Tercih Kuramındaki, bireysellik yanında rasyonellik iddiası büyük oranda Suriyelilere bakış açılarını açıklamaktadır. Suriyelilere yaklaşımları kuramın “ideoloji, cinsiyet, kültür, kimlik” gibi etmenleri dışarıda bırakan indirgemeci bakış açısıyla uyumludur. Beyaz yakalı katılımcıların Suriyeliler ile ortaklık ve farklılık, yakınlık ve uzaklık temelli sosyal kıyaslamaya dayanan yaklaşımları yok denecek kadar azdır. Suriyelilere sağlanan imkânların ve verilen fırsatların kendilerinin önünü tıkayacağı, Suriyelilerin göçüyle Almanya’daki statülerinin sarsılacağına ya da yükseleceğine dair okumaları yoktur. Bu bakımdan bireylerin rasyonel ya da optimal fayda sağlayıcı tercih ettiğini ileri süren kuram bakış açılarının neden nötr olduğunu ortaya koymaktadır. Yaptıkları kâr-zarar analizinde Suriyeliler etkisiz görülmektedir. Kendileri için ne faydası ne de maliyeti olan bir konudur. Emek göçmenlerinde yaygın olan “yükü biz taşıyoruz” gibi bir yaklaşımları bulunmamaktadır. Suriyeliler ile kıyaslama yapmadıkları gibi onların göçüyle güçlenen ya da zayıflayan tarzda siyasi hoşnutsuzluk yaratan görece yoksunluk hisleri de baskın değildir. Suriyelilerin Almanya’ya göçü, hayatlarında etkili bir gündem maddesi değildir. Zaten bu, kuramın sonuç odaklı özelliği ile birleşmektedir. Etkilenmediklerini düşündükleri için Almanya’daki 2015 yılındaki Suriyelilerin göç dalgasına ve Suriyeli göçmenlere dair bakış açılarında diğer katılımcılar kadar net pozisyon ortaya çıkmamaktadır.

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, beyaz yakalı katılımcıların nötr pozisyonlarının ardında, Suriyeliler ile bir rekabet fikrinin olmaması ağırlıklı yer tutmaktadır. Mamafih burada altının çizilmesi gereken, bu fikrin ardında yatan Suriyeliler imajıdır. Beyaz yaka göçmenler için Suriyelilere dair genel bir algı söz konusudur. O da rekabet fikrini engelleyen Suriyelilerin eğitilmiş ve beyaz yaka olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Suriyeliler rakip olarak konumlandırılmamaktadırlar. Suriyeliler içerisinde nitelikli olanlar olduğunu söylene bile geneli yansıtmadığına dair görüşleri ortaktır. Zaten bu katılımcılar için kıyaslama eğitilmiş Avrupalı beyaz yaka göçmenler olarak öne çıkmıştır.

1. Suriyelilerin Rakip Olmayan Aktörler Olarak Görülmesi

Beyaz yaka katılımcıların Almanya'daki Suriyelileri kendilerine rakip görmemeleri birkaç açıdan ele alınabilir. Literatürde bunların başında, “istihdam piyasası rekabet modeli” gelmektedir. Bu modele göre; öncelikle nitelikli göçmenlere karşı çıkışın daha az olması genel geçerdir. İkincisi, bireyler benzer beceri düzeyindeki göçmenlere karşı çıkmaktadır. Bu doğrultuda düşük vasıflılar nitelikli, vasıflılar ise niteliksiz göçmenlere görece daha az karşıdır (Helbling ve Kriesi, 2014: 596, 598).⁵⁴ Bu açıklama modeli ışığında, Almanya'daki beyaz yaka katılımcıların Suriyelileri vasıfsız görmesi sebebiyle bakış açılarının olumsuz olmadığı, Suriyelilere karşı çıkışlarının güçlü olmaması okunabilir. Nitekim çalışmaya katılan beyaz yakalıları için Suriyeliler kendi piyasalarında yer almayan aktörler olarak kodlanmaktadır. Suriyelilerin geneline dair ortak bir “vasıfsız göçmen” algısı söz konusudur. Aralarında vasıflı olanlar olmakla beraber bu oranın genel Suriyeliler içinde az olduğuna dair görüşleri ortaktır. Bu sebeple Suriyeliler ile kendilerini aynı piyasanın rakip aktörleri olarak değerlendirmemektedirler. Suriyelilerin daha fazla sosyal olanaktan faydalanması bir çıkar çatışması yaratmamaktadır. Ayrıca vergi yükümlülüğü tarzı omuzlarında ağır yükten bahsetmemektedirler. Suriyelilere bakış açılarında olumsuz söylemler görülmemektedir.

Beyaz yakalıları için Suriyelilere dair değerlendirme çerçevesinde diğer katılımcılarda görülen gelir ve ekonomik kayıp gibi faktörlere göre değişim devrede değildir. Bu katılımcıların maddi temelli kaygılarında Suriyeliler ağırlıklı bir konumda değildir. Gerek istihdam ve konut piyasasındaki rekabet gerekse kamu hizmetlerinde (eğitim, sağlık, yardım, güvenlik gibi) maddi yük gerekçeleriyle Suriyelilere yönelik

54 Ancak Hainmueller ve Hopkins (2015: 541)'in ABD genelinde yaptıkları çalışmalarında görüleceği üzere bunu desteklemeyen çalışmalar mevcuttur. Yazarlar nitelikli ve niteliksiz ya da eğitim seviyesine göre göçmenlerin kendilerine benzer ve benzemez yani rakip gördükleri göçmenlere karşı çıkışlar arasında farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. İstihdam piyasası açısından bu tarz kaygıların büyük farklar yaratmaması yanında kamu harcamalarına getireceği yükün daha tartışmalı olduğunu; ama bunun bireysel yaşamlarından çok ülke genelinde bir yük üstlenme meselesi olarak ele alındığı sonucuna erişmiştir.

bir karşı çıkış yoktur. Beyaz yaka katılımcıların, Almanya'ya göç etme hikâyelerinin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Kendilerini istenen ya da kabul gören göçmen sınıfında değerlendirmeleri neticesinde topluma yük olmayan, aksine fayda sağlayan bireyler olduklarına inanmaktadırlar. Kısaca rakip görmemenin biraz da hâkim toplum tarafından kendilerine dair algının farklı olduğu düşüncesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim Hainmuller ve Hiscox (2010: 3-4, 8) tek başına göçmen karşıtlığı yerine hangi göçmenlere karşı olunduğunun sorulması elzem olduğunu hatırlatmaktadır. Araştırmacılar, göç edenlerin nereden geldiklerinden çok eğitimleri, nitelikleri ile ilgili tartışmaların temel olduğunu ve niteliksiz göçmenlerin vergi oranları ve paranın transfer edileceği kalemlerde değişim yaratan net yük görülmesine karşın beyaz yakalıları üzerine böyle bir tartışma yapılmadığını işaret etmiştir. ABD genelinde yaptıkları anket çalışmasıyla destekledikleri makalelerinde geliri yüksek olan yerlilerin yük anlayışıyla, geliri düşük olanlarınsa fayda beklentilerinin sarsılacağı yani devletin imkânlarından daha fazla göçmenlerin faydalanacağı gerekçesiyle özellikle niteliksiz göçmenlere karşı çıkışını açıklamanın mümkün olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu yorumdan yola çıkarak beyaz yakalıların Almanya'ya göç etme hikâyelerinin farklılaşması, kendilerini istenen ya da kabul gören göçmen sınıfında değerlendirmeleri bilişsel kapasitelerini şekillendiren önemli bir faktördür. Topluma yük olmayan, aksine fayda sağlayan bireyler olarak kendilerini konumlandırmaları rasyonelliklerini şekillendiren ya da piyasa algılarını belirleyen bir ayrıma yol açmaktadır. Dahası göç ettikleri devletten yardım ya da destek beklentileri yoktur. Suriyelileri devletten benim yerime yardım alıyor gibi bir kıyaslama ekseninde değerlendirmemektedir. Bunun yanında literatürde vasıflıların ya da geliri yüksek olanların vasıfsız göçmenleri vergi yükü olarak değerlendirmesi beyaz yakalılarda neredeyse hiç ifade edilmeyen bir söylemdir. Burada beyaz yaka işlerde çalışmalarının sarsılma ihtimalini zayıf görmeleri, Türkiye'de iyi gelirli olmalarına karşın Almanya'da henüz gelir açısından üst gelir sınıfına girmemeleri ve göçmen kökenli olmalarından ötürü göçmenlerin desteklenmesi fikrine soğuk bakmadıkları gibi gerekçeler sayılabilir.

Beyaz yakalıların Suriyelilere dair görüşleri eğitim seviyesi ile ilişkisine bakıldığında, paralel çalışmalar mevcuttur. Mayda (2004: 3, 8)'nın "genel olarak

ekonomik gerekçelerin, özelde ise göçmenlerin istihdam piyasasındaki rekabet tehdidi yaratabilmesi, göçmenlerin sayısının risk görülmesi” gibi sorular üzerine 23 ülkeden 20 bin katılımcıyla gerçekleştirdiği araştırması bunlardan biridir. Ya da Dustmann ve Presto (2001: 367)’nin Britanya’da göçmenlere tutumları sosyo-ekonomik ve piyasa ile ilgili ele aldığı gibi çalışmaları sıralamak mümkündür. Bu araştırmaların ortaya koyduğu üzere eğitimde geçen süre ve/veya eğitim seviyesi göçmenlere olumsuz bakışı engelleyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Ancak daha önemlisi eğitimde geçen süre ile göçmenlere bakış arasındaki ilişkiye, “neden göçmenlere olumsuz bakış daha az” sorusudur. Literatürde bu soruya farklı yanıtlar verilmiştir. Eğitimin gelir ve/veya sosyo-kültürel seviyesinin görece ileri taşınmasını Erikson, Luttebeg ve Tedin (1991: 155) göçmenlere, azınlıklara ya da azınlıklara bakışta eğitim süresi ve seviyesinin artmasının tolerans ve kültürel farklılıklara bakışı yumuşatan etkisi ile açıklanabileceğini belirtmiştir. Ancak Rasyonel Tercih mantığı ile bakıldığında esas olan fayda-maliyet değerlendirmesi ve rekabet tehdidinin görülüp görülmemesidir. Bu açıdan Helbling ve Kriesi (2014: 596)’nin Hello ve arkadaşlarının (2006)’ın “bilişsel sofistike” ya da “açık fikirlilik” tarzında yorumuna atıfla bu açıklamaların müzakere edilebilir karakterine işaret ederek baskın olmadığı görüşü kuramla daha uyumludur. Yazarlar, Halperin ve arkadaşlarının (2007) daha eğitimlilerin daha iyi statülerde olmasından ötürü iş piyasasında göçmenlerle pek rekabet etmediği gerçeğinin daha sağlam dayanak olduğunu makul bulmaktadır. Keza bu ikinci bakış beyaz yakalıların tutumlarını daha iyi açıklamaktadır. Bunun yanında eğitim süresi yerine eğitim türünün bakış açısında nötrden olumlu ve olumsuz doğru bazı eğilimler yarattığından ileride ayrı bir alt başlıkla irdelenecektir.

Üçüncü açıklama modeli, gelir seviyesinin göçmenlere bakış üzerine etkisiyle ilgilidir. Bu açıklama modelleri, en temelde ekonomik güvensizlikle olumsuz düşünceler arası paralellikler kurmaktadır. O’Connell (2015: 12) “gelir seviyesi yüksek kişilerin göçmenlere karşı daha olumlu tutum takındığı ve ekonomik kalkınmış ülkelerin göçmen karşıtı hareketlerin daha az olduğunu” ileri sürmektedir. Kuntz, Davidov ve Semyonov (2017: 4) “işsizlik oranlarındaki artış gibi objektif ekonomik koşullardaki değişimin göçmen karşıtlığı yaratma potansiyeli doğurduğunu” işaret etmektedir.

Bireysel ve ülke seviyesinde, objektif ekonomik göstergeler ışığında ya da ekonomik koşulların değiştiği dönemlerde gelir ile göçmen karşıtlığını ele alan çalışmaların tamamında gelir açısından kırılgan grupların, bireylerin göçmenlere bakışının daha olumsuz olduğunu ileri sürülmektedir. Örneğin; Gorodzeisky (2011: 106-107) 21 Avrupa ülkesinde yaptığı araştırmasında, işsiz ve mavi yaka işlerde çalışanların göçmenlere daha olumsuz yaklaşımının ülkelerin ekonomik kalkınmışlık seviyesine göre değişmeksizin benzer olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hatta ülkedeki yabancı sayısının oranlarına göre görüşlerinde anlamlı değişim ortaya çıkmamıştır. Göçmenlere bakışta fakir ve zengin ülkelerdeki gelir seviyesi düşük kişilerin benzer düşündüğünü; ancak kişi başı milli gelirin daha düşük olduğu ya da kriz gibi değişim yaşanan durumlarda karşıtlığın daha düşmanca olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireysel seviyedeki analizde ekonomik değerlendirmelerin neredeyse aynı olduğunu, görece fakir ülkelerdeki insanların zengin göçmenlere görece daha olumlu olduğunu belirtmektedir (Gorodzeisky, 2011: 108-109). Raijman, Semyonov ve Schmidt (2003: 381-382) ise göçmenlere antogonizm üzerine İsrail ve Almanya arasında kıyaslamalı çalışmasında, işsiz ya da sosyo-ekonomik pozisyonları kötü olanların görüşlerinin temelinde ev sahibi devletin refah imkânlarından daha fazla göçmenlerin faydalandığı tarzında fikre dayandığını düşüncesine yoğunlaşmıştır. “Kıt kaynaklarda rekabet daha az iş, daha düşük ücret, ev ve sosyal hizmetlerde daha fazla rekabet” tarzında bir tehdit algısının rasyonelleştirilmesine dayanmaktadır. Bireysel seviyede rekabet alanlarının ya da şiddetinin artmasıyla eş anlama gelen göçmenlerden duyulan endişe, karşıtlık yaratmaktadır. İsrail’de Araplar, Almanya’da Doğu Almanlar arasında tehdit algısının istihdam piyasasındaki kırılgan pozisyonlarıyla, gelirlerinin düşük olmasıyla, eğitimlerinin daha geri olmasıyla ilgili sosyo-ekonomik zarar göreceği fikriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır (Raijman, Semyonov ve Schmidt, 2003: 387). Kısaca gelir dezavantajının tehdit algısını artırdığı, bireysel olarak rekabet ortamlarının ve aktörlerinin artması olarak okunmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında gelir seviyesi olarak çalışmadaki beyaz yaka katılımcıların tek bir kategoriye girmediği belirtilmelidir. İçlerinde düşük gelirli, orta ve orta üstü farklı gelir kategorileri yer almaktadır. Bu sebeple beyaz yaka göçmenler için gelirden daha belirleyici başka faktörler olduğu ya da gelirin dolaylı etkisi olduğu söylenebilir.

Beyaz yakalı katılımcılar için gelir yerine “gelir açısından kendisini riski pozisyonunda görmek” gibi ara bir statüden bahsedilebilir. Beyaz yakalıları üst gelir grubuna girmese bile vasıflı göçmen olmalarından ötürü gelirleri ya da gelecekleriyle ilgili güçlü bir kaygı beslememektedir. Başka bir ifadeyle ekonomik güvensizlik hissi bakış açılarındaki temel unsur değildir. Böylesi bir endişeye sahip olmamaları özellikle “vasıflı göçmen” kategorisine girmeleriyle bağlantılıdır. Bu katılımcılar, yaşamlarını sadece Almanya’daki iyi oluşlarına endekslememektedir. Almanya’da yaşamlarını bir var oluş mücadelesinden ziyade başka bir ülkede şansını denemek olarak görmeleri ve belki tam olarak kalıcı hissetmemeleri, Suriyelilere bakış açılarındaki etkilidir. Türkiye’ye dönme ya da üçüncü bir ülkeye göç etmek diğer göçmen kuşaklara göre daha kolay tercih edebilecekleri bir seçenek olarak öne çıkmaktadır. Yani Almanya’daki Suriyelilere bakış açıları gelir seviyesinden ziyade nitelikli işlerde çalışma potansiyelleriyle bağlantılı ekonomik güvensiz hissetmemeleriyle bir anlama sahiptir.

Buraya kadar özetlersek; Almanya’daki beyaz yaka katılımcılar için eğitim, gelir ve nitelik üzerine yapılan bu değerlendirmeler şüphesiz birbiriyle paralel öngörülere sahiptir ve beyaz yaka Türkiye kökenli katılımcıların algılarını açıklama potansiyeli mevcuttur. Scheve ve Slaughter (2001: 134)’in değindiği niteliksiz işlerde istihdam edilenlerin ücretlerini koruma düşüncesi kapsamında en az eğitimlilerin ve hane halkı geliri en düşük olanlar göçmenlere karşı olduklarını tezi ile örtüşmektedir. Temelde, gelir, eğitim seviyesi yüksek ve nitelikli işlerde çalışanların ücret koruma, sosyal olanaklardan faydalanma gibi konularda daha az kaygı taşıdığı görüşü vardır. Bu grup için literatürde vergiler konusunda bir kaygı taşıma daha önemli görülmektedir. Beyaz yakalı katılımcılar için, Suriyelilerin kamuya mali yükleri ve istihdam piyasasındaki etkisi başlıkları kâr ve zarar analizinde tartışılan konu başlığı değildir. Keza vergi ödemek, Suriyelilere bakmak gibi bir söylemde yoktur. Örneğin beyaz yaka; ama orta alt gelir seviyesindeki kadın katılımcı kendisi ile aynı gelir seviyesindekilerin olumsuz bakış açısını paylaşmamaktadır. Ya da diğer göçmen kökenliler arasında en ileri eğitim ve gelir seviyesinde olanların Suriyelilere daha olumlu yaklaşmasına karşın beyaz yakalıları benzer/aynı eğitim ve gelire sahip olsa da nötr kalmaktadır. Dolayısıyla daha önceden yapılan araştırmalardan farklı unsurlar göz

önüne alınmalıdır. Olumlu yerine nötr kalma ya da olumsuz olması beklenirken nötr görüşlerin varlığı irdelenmelidir. Özellikle göçmen kökenli olmaları burada önemli bir ayrım olarak ortaya çıkmaktadır. Göçmen kökenlilere dair doğrudan karşıt ve olumsuz görüşler belirtmekten imtina etmektedirler. Bundan daha etkili olan ise Suriyelileri vasıfsız göçmen olarak görmeleridir. Kendileriyle büyük oranda aynı işte çalışmayan, aynı mahallede oturmayan, aynı sosyal ortamlarda bulunmayan aktörler görmeleri fayda ve maliyet hesabı doğurmamaktadır. Suriyelilere dair görüşleri tercih kademelendirmesi kapsamı dışındadır. Suriyelilerle çıkar çatışmalarından söz etmek oldukça güçtür. Vasıfsız gördükleri Suriyelilere dair güçlü karşı çıkışları yoktur. Bu katılımcıların rasyonel tercihlerinde Suriyeliler büyük oranda kâr-zarar analizi yaptıkları bir denkleme oturmamaktadır.

Beyaz yakalıların görüşleri, vasıflı-vasıfsız, eğitim, gelir gibi faktörler yanında ev sahibi ülkedeki göçmen olmalarına dair kâr-zarar analizleri çerçevesinde değerlendirilebilir. Just ve Anderson (2015)'ın yabancı ya da göçmen kökenlilerin göçmenleri daha fazla desteklediğini ileri süren yaklaşımlar olduğu gibi tam tersini öne süren çalışmalar da vardır. Yazarlar “akrabalık, dayanışma, paylaşılan deneyimler olumlu ve ev sahibi topluma bağlılıkları olumsuz etki edebilir” hipotezi kapsamında göçmen kökenli olmak ve vatandaşlık temelli bir analiz yapmışlardır. Gerek göçe karşı çıkışların artmasından olumsuz etkilenme gerekse göçün ekonomi başta olmak üzere olumsuz sonuçlarından ülkenin zarar göreceği gibi fikirlerle vatandaş olanların daha karşı pozisyonda olacağı görüşünü tartışmışlardır. Tezleri, vatandaşlık ve göçmenlik arasında olumsuz bir ilişki olduğu üzerinedir. Bloemraad (2006), Portes ve Mozo (1985) ve Grebler (1966) gibi yazarlara atıfla vatandaşlığın bir tercih olduğunu, sadece vatandaş olanların faydalanacağı vizesiz seyahat sağlayan pasaporttan politik haklara, iş fırsatlarından sınır dışı edilmekten kurtulmaya varana dek bir takım hak ve imtiyazlara erişmekle ilgili bir fayda-maliyet analizi içerdiğini ifade etmektedirler. Bu açıdan çalışmaya katılan beyaz yakalıların vatandaşlık statülerine göre yazarların değindiği gibi bir ayrım olup olmadığı ele alındığında, anlamlı bir fark çalışmada yakalanamamıştır. Beyaz yaka katılımcılardan sadece ikisi vatandaşlık statüsünü elde etmiştir, ikisi ise bu süreç içerisinde olduğunu belirtmiştir. Ancak vatandaşlık statüsü olmayanlar ile aralarında bir farklılık yoktur. Yazarlar, çalışmasında yeni gelenlere iki

eğilim olarak dayanışma ve iş birliği yapacakları aktörlerin artması gerekçesiyle olumlu ve göçmen artışına bağlı göçmenlik karşıtlığından etkilenme sebebiyle olumsuz olacağı görüşleri tam yakalanamamıştır. Yazarların, vatandaşlık elde edenlerin ülke ekonomisi, politik atmosferine dair daha hassasiyetle yaklaşımlarından ötürü olumsuz olacağı hipotezi açısından ise beyaz yakalıların kendi içerisinde bir ayırım vermemektedir (Just ve Anderson, 2015: 2-3, 5). Bununla beraber diğer Türkiye kökenlilere göre beyaz yaka katılımcıların daha nötr olmaları, Almanya'ya görece yeni göç etmeleri ile bağlantılı ele alınabilir. Yani yazarların yorumu biraz değiştirilerek bir cevap üretebilir. Vatandaşlık yerine ülkede yaşama, Almanya'da doğma, yetişme ya da ülkede yaşama süreleri denkleme katıldığında diğer katılımcılardan neden farklı pozisyonda oldukları bir nebze anlaşılabilir. Zira iltica göçmenlerinin göçmenlerle dayanışma fikrine dayalı olumlu, emek göçmenleri içerisinde katılımcıların bir kısmında ekonomik yük, statü geriletme hissiyatları mevcuttur. Bir bakıma grup perspektifli bakış açısı olarak okunabilecek böylesi yaklaşımlar beyaz yakalıları açıklamamaktadır. Beyaz yakalıları, Almanya'ya göç deneyimlerinin görece yeni olmasıyla bağlantılı tam olarak Alman vatandaşı, Almanya'da göçmen olma gibi kimlik ya da aidiyet temelli okumaya sahip değildir. Ülkesel, sosyal gruplar arası değerlendirmelere daha mesafeli, bireysel temelde çıkar analizi yaparken Suriyelilerin göçüne “kendi meseleleri” olarak bakmamaktadır. Özellikle Türkiye'deki Suriyeliler konusu bu grup için çok daha kritik bir tartışma konusu olarak burada dikkat çekicidir. Almanya'daki Suriyeliler yanında konu Türkiye'ye gelince bakış açıları daha grup temelli yaklaşımlar gözlemlenmiştir, konunun dışında ya da olumlu ya da olumsuz etkilenmeyen, nötr tutum takınan halleri tamamen değişmiştir.

Beyaz yaka göçmen katılımcılar için Almanya'daki Suriyeliler konusu, bireysel yaşamlarını etkilemediği fikriyle bağlantılı nötrdür. Ne Suriyelilerin göçünden fayda sağlayacaklarına dair öngörüler ve değerlendirmeleri ne de Suriyelilerin hamisi olacakları ya da gruplar arası iş birlikleri doğacağı gibi kendi çıkarlarına katkı sağlayan bir okumaları yoktur. Gelir, statü, istihdam açısından olumsuz bir etkisini görmedikleri bu durum için siyasi hoşnutsuzluklarını artıran bir değişim de yaratmaktadır. Artılar ve eksiler değerlendirmesinde terazinin iki tarafını boş görmeleri rasyonel tercih ile nötr bakış açısını açıklamaktadır.

2. Güçlü ve Zayıf Rasyonellik Bağlamında Suriyeliler Değerlendirmesi

Rasyonel Tercih Kuramındaki güçlü ve zayıf rasyonellik tartışmaları açısından beyaz yaka katılımcılar ikili bir ayrımla incelebilir. Suriyelilerin göçü konusuna yeterince eğilmeyen, fazla bilgisi olmadığını, tarafsız kalmaya özen gösterdiği görülenler teknik alanlarda eğitim alanlardır. Sosyal bilimlerde eğitim alanların Suriyelilere dair görüşleri ise farklıdır. Bu katılımcılar teknik alanlarda eğitim alan ve çalışan diğer beyaz yakalılarından ilgileri yanında fikirlerini ifade etmede ve pozisyonlarını belirtmede daha eleştirel bir tutum takınmaktadır. Yaklaşımları kuramsal önkabulde yer alan “egoistik, asosyal, rasyonel, amaçlı eylemler, en fazla fayda sağlayan sonuca odaklı ve kazancı önceleyen özünden ötürü duygular ve hisleri devre dışı bırakan” formülüyle bazı açılardan örtüşmemektedir (Denzin, 1990: 174). Lâkin buna karşın değerlendirme eksenleri Suriyelilerin göçü çıkarlarını maksimum edecekleri, kâr-zarar analizi yaptıkları, ekonomik kayıp gördükleri ve her şeyden öte rekabet düşüncesinin baskın geldiği bir durum değerlendirmesi olarak tahayyül etmek tek başına yeterli değildir.

Sosyal bilimlerde eğitim alan katılımcılar hakkında bir parantez açılırsa, bu katılımcıların ideolojik görece yoksunluk mantığına yakın oldukları yorumu bazı açılardan yapılabilir. Özellikle Alman devletinin Suriyelilere yönelik politikaları ile diğer mülteci, sığınmacı göçmenler arasında kıyaslamalar yapmaları ya da gerek Türkiye kökenlilerin gerekse Alman toplumunun ayrımcı, dışlayıcı söylemlerini eleştirmeleri ile başkaları adına görece yoksunluk hissine yakın konumdadırlar. Lâkin beyaz yaka göçmenlerin buradaki farkı Suriyeliler ile “biz” hissiyatına sahip olmaması, grupsal aidiyet geliştirmemeleridir. Katılımcıların görüşleri, daha çok Rasyonel Tercih Kuramının, devre dışı bıraktığı ya da zayıf rasyonellik olarak adlandırdığı Garfinkel (1967: 282)’nin başkalarının hislerinin farkında olma olarak tanımladığı duygusal sempati ya da Blumer (1981: 155)’in davranışların, eylemlerin ahlaki standartların aktörlere rasyonel gelebileceği gibi yorumlarla açıklanabilir (aktaran: Denzin, 1990: 178, 182). Sosyal bilimlerde eğitim alanlar için rasyonel tercihleri ahlaki birtakım standartlar, doğrular eksenini bünyesinde barındırmaktadır.

Sosyal bilimlerde eğitim alanlar için yapılabilecek ikinci değerlendirme eksenini, örtük bir rasyonel tercih mantığı olduğu yorumudur. Öncelikle, Almanya'nın haklar bakımından eşitlikçi olması, yabancı karşıtı söylemler yerine demokratik ve çok kültürcü söylemlerin, politikaların benimsenmesini kendi yaşamı için bir kazanç olarak değerlendirmeleri olasılığıdır. Beyaz yaka katılımcılar içerisinde sosyal bilim eğitimliler, Almanya'nın geleceğine dair karamsar bir tablo çizmemekle beraber yükselen yabancı karşıtlığı, göçmen karşıtlığı konularında endişelerini daha sert ifade etmiştir. Sadece göçmen kökenli olmalarından değil, bilgi sahibi olduklarını gösteren örnekler vermeleri ile konuya daha duyarlı bir resim vermektedirler. Göç ettikleri Almanya'nın konjonktürünün hayatları üzerinde kâr-zarar tarzında bir etki yaratabileceğini göz ardı ettiklerini söylemek doğru olmayacaktır. Bu açıdan çalışmadaki “Almanya'daki Suriyeli nüfusunun artması” üzerine soru bir nevi turnusol kâğıdı işlevi görmüştür. Almanya'da Suriyeli göçmen ile kendisini ayrı piyasaların aktörleri gören beyaz yaka katılımcılar, daha fazla Suriyelinin Almanya'ya gelmesine büyük oranda sıcak bakmamaktadır. Bu açıdan zarara uğrayabileceklerine dair değerlendirmeleri ortaya çıkmaktadır. Almanya'daki yaşamlarını riske sokabilecek, dışlanacakları ortamlar yaratabilecek yeni bir göç dalgası istedikleri bir gelişme değildir. Statülerinde sarsılma ve ardından gelecek iş bulamama, konut sıkıntısı çok ifade edilmese de gündemlerinde olmadığını söylemek doğru olmayacaktır.

Kısaca bu katılımcıların, Suriyeliler ve Suriyelilerin göçü üzerine yorumları ahlaki ya da zayıf rasyonellik, statü kaybı endişelerinden tamamen bağımsız değildir. Ayrıca göç ve göçmenlere dair söylemleri Suriyelilere olumlu tutumları olması ile aynı anlama gelmemektedir. Zira katılımcılar Suriyelilere önyargıyı eleştirmenin yanında Suriyelileri dair olumlu olarak sınıflanabilecek ifadeler de pek kullanmamıştır. Göç politikaları ile göçmenlere bakış açıları farklıdır. Almanya'nın Suriyelilere Açık Kapı Politikası olumlu bulunmakta, Almanya'nın daha iyisini yapması gerektiği görüşü öne çıkmakta; ama Suriyelilere yönelik algıları nötr kalmaktadır.

Teknik alanda eğitim alan katılımcıların Suriyelilere ve Suriyelilerin Almanya'ya göçüne dair görüşleri Rasyonel Tercih ile daha uyumludur. Bu katılımcılardan sadece biri aynı zamanda müzisyen olmasından ötürü yarı zamanlı bir müzenin “göçmen çocuklara müzik eğitimi” tarzında bir projede çalışmaktadır.

Göçmenler ile sosyalleşme imkânı bulan bu katılımcının görüşleri ise sosyal bilimlerde eğitim alanlardan farklılaşmaktadır. Kendisinden emin olmayan, nötr kalmaya özen gösteren ve her olumsuz ifadesinden sonra kendisini düzelten izlenim ile diğer teknik alanlarda eğitim alan katılımcılarla benzeşmektedir. Teknik eğitim alanlar, Suriyelilerin göçünün Almanya'daki statüsünü ve ekonomik kazancını olumsuz etkilemediğini ifade etmesine karşın ne Suriyeliler ne de Suriyelilerin göçüne dair olumlu ifade kullanmamıştır. Aksine “uyum, entegrasyon, Avrupa kültürü, göçmenin sorumluluğu üzerine daha fazla” durdukları ortaya çıkmıştır. Lâkin açık ve net bir olumsuz tutum takınmasalar dahi görüşlerinin nötrden olumsuza kayabileceği hissiyatı doğmuştur. “Almanya’da Suriyelilerin nüfusunun artması” fikrine karşı çıkan tutumları bunun örneğidir. Buna ek olarak, ifade ettikleri karşı çıkış gerekçeleri maddi temellerden ziyade sosyo-kültürel temellere sahip olması nedeniyle kimlik perspektifli yaklaşımla da uyumludur. Bakış açıları hem Rasyonel Tercih Kuramındaki statü gerilemesi olarak kayıp olarak hem Sosyal Hoşnutsuzluklar Kuramındaki göçmen olmadan kaynaklı toplumdaki asimetrinin aleyhlerine büyüyebileceği hem de Sosyal Kimlik Kuramındaki “aynı sosyal grup görülme” endişesiyle açıklanabilir. Dolayısıyla birden fazla ikilemi içinde barındıran bu kaygıları açısından beyaz yakalılar emek göçmenleri ile bir noktada birleşmektedir.

B. İltica Göçmenlerinin İdeolojik Görece Yoksunlukları ve Sosyal Kimlikleri

İltica edenlerin Almanya'daki Suriyelilere ve Suriyelilerin göçüne bakış açısında görece homojen bir tutum öne çıkmaktadır. Almanya'da Suriyelilere en olumlu bakış bu kategorideki katılımcılarda görülmüştür. Kendi göç deneyimlerinin belirleyici olduğu bu perspektif grup temelli bir yaklaşımın tezahürü olmasından ötürü Sosyal Kimlik Kuramıyla ile örtüşmektedir. İltica göçmenleri, Almanya'daki tüm göçmen kökenliler ile daha kapsayıcı bir birliktelik fikrine olumlu yaklaşmakta ve özellikle zorunlu göç konusunda hassasiyetleri bulunmaktadır. Suriyelilerin savaş mağduru olması, vatansız kalması, yaşadıkları zorlu göç yolculuğu, maruz kaldıkları olumsuzluklar hep kendi yaşanmışlıkları ile kıyaslanmakta ve benzer kaderi, yakın deneyimi yaşadıklarına inanmalarının verdiği hislerin yörüngesinde “biz”in içine dâhil etmektedirler. Aynı zamanda Almanya'da hâkim toplum ile göçmenler arası, Batılı ve Batılı olmayan, Müslüman öteki gibi farklı temellerde toplumdaki asimetride iki grubu aynı tarafta görmeleri grup temelli bakış açılarını güçlendirmektedir. Burada esas birliktelik fikri ise göçmenlik temellidir ve mağduriyetler üzerinden yakınlık hissi kurulmaktadır. Eğitim, gelir seviyesi, etnik köken, ideolojik, dini arka plan, cinsiyet fark etmeksizin bu kategoriye girenlerin görüşleri büyük oranda örtüşmektedir. Aralarında küçük görüş farklılıkları bulunmaktadır; ancak cinsiyete ya da birinci ve ikinci kuşak olmaya göre var olan ayrımlar genel eğilim yani olumlu yaklaşım evreninde sadece ton farklılıkları şeklindedir.

Türkiye kökenli iltica göçmenlerinin Suriyelilere bakış açısı sosyal kimlikler üzerinden okunması yanında Siyasi Hoşnutsuzluklar yaklaşımıyla da örtüşmektedir. Suriyelilere empati ile bakmaları, zorunlu göçmen olmaktan kaynaklı yaşadıklarına dair ortak mağduriyetler olduğu inancı, göçmenlere dair eşit ve adil standartlara dair beklentileriyle harman olmaktadır. Görece yoksunluk hissiyatları sadece kendisinin ve grubunun yaşanmışlıklarıyla sınırlı olmaması burada etkilidir. Suriyeliler ile yaptıkları kıyaslamalarda rekabetçi bir tarzın yansıması yerine iki grubu ve iki grubun üyelerini aynı kefeye koydukları bir değerlendirmeye benzemektedir. Yapılan mülakatlarda; onlar için üzüldükleri, onların yaşadıkları görece yoksunluklar üzerine kafa yordukları

bariz dikkat çekicidir. Görece yoksunluk bu katılımcılar tarafından hem kendilerinin hem Suriyelilerin sahip olmadıklarının başka ötekinin sahip olması olarak kodlanmaktadır. Bu bağlamda Crosby ve Gonzales-Intal (1984)'in ideolojik görece yoksunluk vurgusunu anımsatmaktadır. Türkiye kökenli iltica göçmenleri Suriyelilerin dezavantajlı pozisyonlarını adil bulmamak yanında diğer mülteci, sığınmacılar ile de kıyaslama yaparak Suriyelilere tanınan bazı imtiyazların diğerlerine de tanınmasını istemektedir. Eşitlik vurgusu güçlüdür.

Katılımcılar arasında, Suriyelilere verilen imkânların yeterli olup olmamasının sorgulandığı nettir, Almanya'nın daha fazlasını yapabileceğine dair yükselen beklentileri ortadadır. Hoşnutsuzlukları Suriyelilere yönelik değil, sisteme yöneliktir. Üstelik sadece Suriyeliler ile ilgili bir değerlendirmeden ziyade tüm mülteci ve sığınmacı statüsünde olanları kapsamaktadır. İltica göçmenleri için Suriyelilere verilen destek mekanizması mercek altında olduğu gibi onlar gibi diğer göçmenlere sunulan imkânlar irdelenmektedir. Bir taraftan Suriyelilere sağlanan desteğin artırılabilmesi ifade edilirken; diğer taraftan diğer sığınmacı ve mültecilere aynı imkânların, hakların, fırsatların verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Görece yoksunluğun eşitsizliğe itirazı ve bunu değiştirme motivasyonu ile uyumlu bu perspektif, ideolojik görece yoksunluk olarak okunmaya müsaittir.

Almanya'daki Türkiye kökenli siyasi iltica göçmenlerinin gerek Suriyeliler ile kurdukları göçmenlik temelli aidiyet bağları gerekse Suriyelilerin pozisyonuna dair geliştirdikleri ideolojik görece yoksunluk hissi birbiriyle bağlantılıdır. Her iki yaklaşım birbirini destekler niteliktedir. Ellemers (2002: 240) iki kuram arasındaki ilişkiyi anlatırken; Sosyal Kimlik Kuramının biz ve onlar şeklinde grup kimlikleri oluşumundaki psikolojik süreçlere ve Görece Yoksunluğun sosyal davranışa, biz ve onlar arasından sosyal adaletsiz gördükleri sonuca odaklandığını işaret etmektedir. Perspektifleri farklı gibi görünmekle beraber özünde bağlantılı olduğunu ileri süren yazar, iki literatür arasındaki ortaklıklara değinmiştir. Ona göre *“bireysel ve grup ayrımında ikincisine odaklanılması, sübjektif gözlem ve değerlendirmelere dayanma, psikolojik temelde ilerleme, sosyal kimliğin hislerle davranışlar arasında olasılıklar üzerine yoğunlaşması ile görece yoksunluğun hislerle davranışları açıklamasının paralelliği, sosyal kıyas ve karşılaştırmalara dayanmaları, sosyal kimliğin bilişsel*

görece yoksunluğunsa farklı sonuçlar olabileceğini önermeleri” iki kuramı yakınlaştırmaktadır (Ellemers, 2002: 241-245). Benzer şekilde Kawakami ve Dion (1995: 551-553) psikoloji ile sosyoloji arasında ve kolektif hareketler üzerinden sosyoloji, psikoloji ve politika arasında bağ kuran bu yaklaşımların disiplinler arası kurdukları bağın birbirine benzer temele dayandığını ileri sürmektedir. Sosyal kategoriler üzerinden sosyal kıyaslamalara dayanmalarının sosyal çevreyi ve ilişkileri buna göre yorumlamayı beraberinde getirdiğini söylemektedir. Sosyal kimlikte kendini, grubunu tanımlama ve öteki ile sınır çizmeye şeklinde daha bilişsel sürecin irdelendiğini, görece yoksunlukta ise dezavantajlı konumu değiştirme arzusunun sonuçlarına odaklanıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda iki kuram arasında yakınlık ilişkisine değinen bu yorumlar iltica göçmeni katılımcıların görüşlerini açıklamaktadır. Bir taraftan mağduriyetler üzerinde biz kimliği ortaya çıkarken diğer taraftan bu ortak kimliğin iyi oluşuna odaklanılarak sonuçta bizim iyi olmasıyla ilgilenilmektedir.

1. Göçmen Karşıtlığını Engelleyen “Ortaklık” Algısı: Farklılıkta Birliktelik

Sosyal kimlikte kendi grubuna yüklenen olumlu özellikler karşısında ötekine yüklenen olumsuzluklar ile tatmin, görece yoksunlukta grubunun yaşadığı dezavantajlı konumu değiştirme arzusu ağırlıklı yer tutmaktadır. Bu iki kuram bir arada değerlendirildiğinde iltica göçmenlerinin pozisyonları Suriyelilerle göçmen grup kimlikleri temelinde grup içi değerlendirilirken aralarındaki farklılıkların ön plana çıkarılmamasına ve grup üyelerinin görece yoksunlukları hoşnutsuzluğa yol açmaktadır. Kısaca duygusal, sübjektif, değerlendirmeci özellikleri içeride ve dışarıda olanı inşa süreci davranışların motivasyonunu ortaya koymaktadır. Önyargıların silikleştiği, dayanışmanın güçlü olduğu bu perspektif, Dovidio, Validzic ve Gaertner (1998)’ın farklı grupların benzerlikleri üzerinden yeni bir grupta birleşmesi örneğine yakındır. Gönüllü ve sonradan kazanılan bir kimlikte birleşmenin içinde bulundukları sosyal bağlamdan bağımsız değildir (Ellemers et. al., 1999). Azınlık hissiyatları ve zorunlu göç deneyimleri, aynı grubun yeni üyelerinin görece yoksunluklarına duyulan empati bu ortaklığın en önemli çimentosunu oluşturmaktadır.

Gruplar arası ilişkilerde grupların kimlik ve kategorilere dair algılarına göre karşı gruba dair davranışlarının şekillendiğini varsayar. Bu durum gerek Tajfel ve Turner (1979) gerek Stephan ve Stephan (2001)’in vurguladığı içeride ve dışarıda olanı belirleyen bir süreç olarak “biz”i koruma ve “biz”e karşı tehdit odağıyla “öteki”ne yaklaşmaktır. Bir başka ifadeyle mülteci gibi farklı dış grupların karakterlerine, özel koşullarına bakmaktan çok “biz”i nasıl etkiliyor kısmıyla ilgilenmektedir (aktaran: von Hermann ve Neumann, 2018: 2). Türkiye kökenli iltica göçmeni katılımcılar “biz”i nasıl etkiliyor ekseninde konuya yaklaştığında “biz” olarak gördükleri sosyal gruplarının içerisinde Suriyelileri ekledikleri için ya da “öteki” yerine “yakın grup” olarak sosyal kategorileştirdikleri için Suriyelilerin ne durumda olduklarıyla ilgilenmektedir. Suriyelilere yönelik tehdit algıları, rekabet hisleri neredeyse yok denilebilecek seviyededir.

Siyasi iltica göçmenlerinin tutumları, Sosyal Kimlik Kuramı üzerine yazında dış grupla etkileşimin grup üyelerinin önyargılarını azalttığı “Kontak Hipotezi” açısından da ele alınabilir. Sosyal Kimlik Kuramındaki klasik yaklaşım, farklılıklar üzerinde rekabete odaklanırken ya da dış grup algısının karışıklığı beslediğini ele alırken, ikinci yaklaşım tam tersine odaklanmaktadır (Steele ve Abdelaaty, 2018: 2). Örneğin; Gow (2005: 386-387, 389) Sidney’de mülteciler arasında görülen birlikteliği Ang (2001)’e atıfla “farklılıkta birliktelik” olarak incelemiştir. Makalesinde çok kültürlü ve küresel şehirlerde etnik ya da dinsel farklı geçmişlere sahip bireylerin ve grupların geçici ve kalıcı olarak farklı birliktelikler geliştirebildiğine dikkat çekmektedir. Özellikle mültecilerin aralarında ittifakların oluşmasında başlangıçta aynı barınma merkezlerinde yaşamalarından, çocuklarının aynı okullaşma aşamalarını yaşamalarına, aynı mahallelerde ikamet etmelerinden devletin ya da yerel yönetimlerin “mülteci günü” tarzında etkinlik, festivalleri ile açıklamaktadır. Hatta alternatif o şehirli olma, o mahalleli olma gibi aitliklerin ulusallıktan arındırılmış sivil kültürlerin farklı insanlar arasında kurulabileceğini ifade etmektedir (Gow, 2005: 400-403). Kısaca sosyal grup kimliğinin ötekileştirici olması görüşüne, etkileşimin tehdit algısını yumuşattığı teziyle biz ve onlar algılarının ya da sosyal gruplar arası düşmanca olmayan perspektiflerin yakalanabileceğini göstermektedir. Bu değerlendirme ekseninde, Türkiye kökenli iltica göçmeni katılımcıların Suriyelileri “farklılıkta birliktelik” ile “biz” arasında bir noktada olduğu söylenebilir. Bir kere iki grupta göçmendir, toplum içerisinde deneyimler açısından yerlilerden ayrılmaktadırlar. İkincisi yardımlar konusunda görüldüğü üzere aralarındaki etkileşim diğer göçmen katılımcılardan daha fazla görünmektedir. Bu yüzden bu katılımcıların görüşleri “Kontak Hipotezi” ile açıklanabilir özelliktedir.

İltica göçmeni katılımcılar için bir diğer vurgulanması gereken nokta, bireysel ve ekonomik kaygılar temelinde yaklaşım benimsememeleridir. Almanya’daki Suriyeliler tartışmalarında yaygın görülen maddi kaygılar, istihdam ve konut piyasasında Suriyelilerden olumsuz etkilenme gündemine sahip değildirler. İltica göçmenleri tam tersine Suriyelilerin piyasaya tam dâhil olmadığı tezini savunmaktadır. Hatta bunu Almanya’nın göç politikasında sığınmacı ve mültecileri ve tabi ki Suriyelileri görece yoksun kılan bir unsur olarak eleştirmektedir. Suriyelilerin

Almanya’da hayata katılmasını erteleyen bir tutum olarak gördükleri bu politikaya karşı siyasi hoşnutsuzlukları ön plandadır. Aslında bu karşı çıkışları von Hermann ve Neumann (2019: 352, 357)’nin Almanya’da göçmenlere karşı realistik tehdit algısından ziyade sembolik tehdit algısının güçlü olduğu teziyle paraleldir. Şöyle ki “Almanya’da sığınmacı ve mültecilerin çalışmasına izin verilmemesi” noktası, yani belirli aşamaları geçtikten ve statüleri kesinlik kazandıktan sonra piyasaya dâhil olmaları söz konusu olduğu için sosyal güvensizlik, suç gibi konular daha gündemdedir. Tartışmalar daha çok topluma uyum sağlamalarına dair kaygılar, kültürel uzaklıkları ve adaptasyonları üzerinedir. Krasimirova Stoyanova (2017: 6-7, 16) ise Almanya’da devletin vatandaşlığı *jus sanguinis* (kan bağı/genellikle bir veya iki Alman ebeveyne sahip olmak) 90’lardan itibaren birtakım revizyonlara uğrasa da kültürel, dilsel ve ırksal topluluk aidiyeti baskınlığı ile açıklamaktadır. Bu mono-etnik yapıya tarihsel güvenle alakalı olarak göç akınları kültürel açıdan grup içi kaygılar ekseninde tartışmaya yol açmaktadır. Sosyal ve politik olarak “bu kadar göç kaldıramaz” ve “Almanlığın özüne tehlike” tartışmaları aslında azınlıkları tehdit görme temelinde ilerlemektedir. Türkiye kökenli iltica göçmenleri için bu görüşler bağlamında, bir taraftan Suriyelilerin çok da piyasaya katılmadığı için rakip olmadıkları söylemi ve Suriyelileri görece yoksun kategorisinde değerlendirdiği için ekonomik kaygılarını, mali yük algılarını, rekabet psikolojisini engellenmesi söz konusudur. Diğer taraftan kültürel, dini, etnik köken, azınlık/göçmenlik gibi açılardan benzerlikler yakalandığı için sembolik tehdit algısı güçlü değildir. Stephan, Ybarra ve Rios (2016: 257)’un değindiği gibi uzaklık ya da benzeşmezlik sembolik tehdit algısını güçlendirmektedir. Kültür ve gelenekleri hatta dinleri, etnik kökenleri ne kadar farklı ise önyargı o kadar fazladır. Zaten gruplar arası kıyaslamada yakınlık ve uzaklık, benzerlik ve benzeşmezlik üzerinden yapılmaktadır. Burada göç temelli yakınlık ile azınlıkta olma, Batı dışı ve Müslüman kökenli gibi temeller sebebiyle benzerlik sembolik tehdit algısını azaltmaktadır yorumu yapılabilir.

Gerek Sosyal Kimlik Kuramı açısından “biz” ya da “bize yakın” sosyal grup değerlendirmesi gerek “Kontak Hipotezi” açısından ilişki kurmanın grupları yakınlaştıracı etkisi iltica göçmenlerinin bakış açısını belirleyen başlıca unsurlardır. Ancak bundan daha baskın olan Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı açısından

mağduriyetler üzerinden ortaklık hissidir. Çünkü iltica göçmenleri için dini kimlikler, Batı dışı göçmen olma, göçmenlik temelli birliktelik hissi ya da Suriyeliler ile ilişki kurma faktörleri iki grup arası yakınlaştırıcı unsur olmakla beraber bunların arkasında yatan esas birliktelik benzer deneyim yaşamadır. Göç türleri, Almanya'ya göç deneyimleri Suriyeliler ile geliştirdikleri ilişkilerin, Suriyelilere yönelik algıların ötesinde Almanya'daki siyasi hoşnutsuzlukları etkileyen bir boyuta sahiptir.

2. Farklılıkta Birliktelik Bozulur mu?

Almanya'daki iltica göçmeni katılımcıların görüşlerinin gerek realistlik gerekse grup tehdit algısı bulunmamaktadır. Suriyeliler ile kendilerini kıyasladıklarında Suriyelilerin mevcut durumunu belirsizlik başta olmak üzere görece dezavantaj olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca Suriyeliler, yakın deneyim yaşadıklarına dair hisleri ile aynı ya da yakın grup üyeleri olarak kabul edilmektedir. Her iki bakış açısı Suriyelileri dışlamak yanında yardımcı olma, kabullenici söylemler olarak tezahür etmektedir. Mamafih ortaklık ya da birliktelik fikriyle açıklamalarda değinilmesi gereken ve bakış açısında değişime yol açma potansiyelleri bakımından değerlendirilmesi gereken iki konu vardır: “konjonktür” ve “grup boyutu”. Daha doğrusu bu ikisindeki değişimin yaratacağı etkiler üzerine kaygılar taşıdıkları gözden kaçmamalıdır.

Literatürde yeni gelenlere dair çalışmalarda farklı odaklarla yapılan çalışmalar vardır. Bunlar arasında Togral Koca (2019: 567)'nin 2015 ve akabinde süren Suriyelilerin göçüne tepkileri çalışması, yeni gelenlere karşı çıkışları ulusal ve uluslararası olduğu gibi yerel dinamiklerle incelenebileceğini gösterdiği çalışması dikkat çekicidir. Çalışmasında, 2015 ve akabinde süren Suriyelilerin göçüne tepkileri yerel dinamikleri hesaba katarak incelemiştir. Okul, iş piyasası, emlak gibi koşulların bakış açısında etkileri olduğunu işaret etmiştir. Bir taraftan yardımlar gibi kapsayıcı kentsel vatandaşlık olduğunu, diğer tarafta kent alanını kullanma haklarına tehdit ettiği, ekonomik yük olduğu, “yasal” statüleri olmamasına rağmen devlet imkânlarından faydalandıkları, güvenlik tehdidi olarak görülerek “güvenleştirildikleri” gibi gerekçelerle daha savunmacı bir kent vatandaşlığından bahsetmektedir (Togral Koca, 2019: 576). Eşit olmayan güç ilişkilerini kent üzerinden okuduğu çalışmada, Türk göçmenlerin dayanışma faaliyetlerine katıldığı ve katkı sunduğunu ifade edilmektedir. Özellikle zorunlu göç geçmişi olanların Suriyelilere dair sorumluluk, dayanışma duygusunun yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında ilk geldikleri döneme göre pozisyonlarının dönüşerek daha güçlü hale gelmesiyle yaşadıkları yerin politikasından uygulamalarına ses çıkarmaları ve başkalarının haklarını savunmaları gibi yeni amaçlar edinmelerine yol açmıştır (Togral

Koca, 2019: 574-575). Bu açıdan çalışmadaki ikinci bulgu, iltica göçmeni katılımcıların görüşleriyle paraleldir. İltica göçmeni katılımcılar için Suriyelilere ve Almanya'ya yeni gelen özellikle zorunlu göç deneyimi olanlara bakış açısında sorumluluk ve dayanışma vurgusu diğer göçmenlerden daha güçlüdür.

Konjontür üzerine yapılan değerlendirmelerde tehdit algısı önemli yer tutmaktadır. Örneğin; Meuleman, Davidov ve Billiet (2009: 353-354) dış grubun boyutunun tehdit algısı üzerinde önemine değinerek oran büyüdükçe tehdit algısı arttığını ifade etmektedir. Yazarlar dış gruba önyargılar ve negatif tutum ile grubun boyutu arasındaki ilişki üzerine özellikle göçmen akışının yoğun olduğu dönemlerde dramatik değişim olduğunu öne sürmektedir. Hollanda'da 80'ler ile 90'ların ortası arasındaki (Coenders ve Scheepers, 1998) ve Almanya'da 80'ler ile 2000'ler arasındaki (Coenders ve Scheepers, 2008) ve AB bünyesine 12 yeni üyenin katılmasıyla göç akışının arttığı 1988 ile 1992'deki (Semyonov Ranjman ve Gorodzeisky, 2006) değişimi gösteren çalışmalara atıfla göçmenlere, dış gruba tutumların monoton bir karakter taşımadığını öne sürmektedir. Yazarlar, göç akışının arttığı dönemlerde dış gruplara savunmacı tutum benimsendiğini, gruplar arası rekabet fikrinin güçlendiğini ve göçmenlere negatif bakışın ağır bastığını ifade etmektedir. Bu değerlendirme ışığında, iltica göçmenlerinin Suriyelilere olumsuz tutumlarının öne çıkacağı değerlendirme yapılabilir ya da azınlıklar arası rekabet sebebiyle Suriyelileri ötekileştirdikleri düşünülebilir. Ancak tüm bunlar iltica göçmenleri için geçerli değildir. Gerek yeni gelen Suriyelilerin kendi grupları içinde değerlendirilmesi gerekse görece yoksun görülmeleri bu tarz göçmen karşıtı bağlamda bile bakış açılarının değişmemesine yol açmamasıyla dikkat çekicidir. Ancak altının çizilmesi gereken nokta, Suriyeli oranının artmasının tüm iltica göçmenleri için benzer karşılanmamasıdır. İltica göçmenleri içerisinde de “daha fazla Suriyeli” fikrine karşı çıkışlar yer yer ortaya çıkmıştır. Hem ülkeye ekonomik yük ve kendi hayatlarında bir takım ekonomik sıkıntılara yol açacağı tarzında itirazlar dile getirenler hem de Almanya'da göçmen olmanın, Müslüman kökenli olmanın mevcut durumundan statü bakımından daha kötü hal alabileceğini ifade edenler olmuştur. Kadın iltica göçmenleri arasında değişimin daha fazla görüldüğü bu yorumlar ise bireysel Rasyonel Tercihe Kuramıyla okunabilecek bir değişim yaratması ile dikkat çekicidir.

Ancak bu söylemler çok minimal düzeyde kalmaktadır. Diğer göçmen katılımcılarda olan göçmen gruplar arası rekabet veya Türkiye kökenlilerin Almanya'daki statüsünün sarsılacağına dair yorumlar gözlemlenmemiştir. Buradan yola çıkarak grup boyutu ve konjonktür etmenleri iltica göçmeni katılımcılar arasında özellikle emek göçmenlerinde görülen güçlü kaygılar yaratmamaktadır. Bunun temel nedeni, kuşkusuz gelenleri dış grup ve tehdit olarak değerlendirmemeleridir.

C. Emek Göçmenlerinin İkilemleri: Rasyonel Tercih, Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar Arası Gelgitler

Çalışmaya katılan Almanya'daki emek göçmeni katılımcılar arasında üç kuramsal yaklaşımın izleri mevcuttur. Rasyonel tercih analizleri, görece yoksunluklarından kaynaklanan siyasi hoşnutsuzlukları, grup kimliğine dayanan tutumları bir aradadır ve bunlar birbirinden çok bağımsız değildir. Her şeyden önce; emek göçmenleri için iki genel eğilimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, "Türkiye kökenli olmak" diğer göçmen gruplardan çok daha baskın bir grup kimlik tanımlamasıdır. Bu eğitilmişlerde, gelir seviyesi yüksek olanlarda, üçüncü kuşaklarda bile içeride ve dışarıda olanı tanımlamakta bilişsel çerçeveyi oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Bu güçlü aidiyet, birinci kuşaklar için köken ülkelerinden daha geç ayrılmalarından kaynaklı baskın kültürel kodlar, daha sıkı bağlarını sürdürme çabası, sosyal ortamının daha dar olmasıyla açıklanabilirken; sonraki kuşaklar için daha çok beklentileri ve yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimi ile bağlantılıdır. Özellikle Almanya'ya uyum konusunda görece iyi olmalarına karşın dışarıda bırakıldıkları hissi ya da şüpheleri köken ülke kimlikleriyle bağ kurmalarına yol açmaktadır. Suriyelilere, Almanya'ya Suriyelilerin göçüne bakışları da sadece bireysel hayatları açısından değerlendirdikleri bir olgu ya da tutum değildir. Hem bireysel hem de grup kimlikleri açısından değerlendirmeleri iç içe karakterdedir. Bir emek göçmeni katılımcı için kendinden önce gelen Türkiye kökenlilere sağlanan imkânlarla ilgili değerlendirme ile bugün kendisinin toplumda elde ettiği konumuna dair görüşleri girift karakterdedir. Böyle olunca Suriyelilere yönelik kıyaslama çıkarılardan, grup kimliklerinden, beklentilerden tek birine dayanmamaktadır. Suriyelilere dönük algıları, Almanya'ya göçlerini değerlendirmeleri çok yönlü, çok katmanlı ve karma bir yapıdadır. Buna karşın bazı katılımcıların tutumlarının bu üç kuramdan birine daha çok yaklaştığı örnekler de bulunmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenli emek göçmenleri arasında -üçüncü kuşaklar hariç- yaygın olan ikinci eğilim, mikro ve makro değerlendirmelerin birbiriyle bütünleşik olmasıdır. Bu katılımcılar için büyük oranda, Almanya için iyi olan Türkiye kökenliler için ve kendi bireysel yaşamları için iyidir, ya da tam tersi. Dolayısıyla

Suriyelilerin göçünün Almanya'yı nasıl etkilediğine dair görüşleri ile Suriyelilere bakış açıları büyük oranda örtüşmektedir. Kâr-zarar analizlerinin sonuçlarında hep paralellik vardır. Bu noktada yaklaşımları rasyonel tercihten izler taşımaktadır. “Ülke için kötü, bizim için kötü, benim için kötü” veya “ülke için iyi, bizim için iyi, benim için iyi” tarzında net ayrım vardır. Suriyelilere olumsuz yaklaşanlar kendi bireysel çıkarlarını koruma konusunda savunmacı olduğu gibi Türkiye kökenlilerin olumsuz etkilendiğine inanmakta ve dahası Almanya'ya Suriyelilerin göçünü ülke için problemlerin kaynağı olarak okumaktadırlar. Bunun tam karşısında yer alanlar ise Suriyelilerin göçünü bireysel çıkarlarına ekonomik ve statü bakımından ya fayda sağladığını ya da etkisiz olduğunu düşünmektedir. Bireysel zarara uğramadıkları gibi Almanya'nın göçle çok kültürlü olması, göçmenlerin ekonomiye katkılarıyla Almanya'nın sorunlarının ilacı olacağı gibi Suriyelilerin gelişini olumlu bir gelişme olarak görmektedirler. Aynı kişiler grup kimlikleri bakımından da Türkiye kökenliler ile Suriyelilerin toplumdaki güç hiyerarşisinde benzer pozisyonda olacağını düşünmektedir, gruplar arası ilişkiler bakımından Suriyelilerin kendilerine yakın olacağına inanmaktadır. Suriyeliler toplum içerisinde ittifak yapabilecekleri veya hamisi olabilecekleri bir konumda görülmektedir. Suriyelilere olumsuz bakanlarda ise tam aksine gruplar arası rekabet fikri hâkimdir ve Suriyelilerden kendilerini farklılaştırma çabaları, grup kimliklerinin özgün ve iyi yanlarına vurgu ön plandadır. Bu açıdan Almanya'daki emek göçmenleri iltica göçmenleri ya da beyaz yaka göçmenler gibi tek bir kuramla değerlendirmek yerine kimlerin hangi kuramlarla daha uyumlu olduğunu irdelemek daha yerinde bir açıklama yöntemi olarak öne çıkmaktadır.

1. Üçüncü Kuşakların Ayrık Yaklaşımları

Almanya'daki emek göçmeni katılımcılar arasında pek çok ayrışma söz konusudur. Bunlardan ilki, üçüncü kuşakların Suriyelilere bakışıyla Almanya'ya Suriyelilerin göçü değerlendirmelerinin diğer kuşakların aksine paralellik göstermemesidir. Görüşleri büyük oranda; “Suriyeliler için Almanya'da olmak iyi seçenektir, Almanya'nın onları kabul politikası insani temelde doğrudur; fakat ülkeye bir katkısı yoktur” şeklinde özetlenebilir. Bu bakımdan daha önceki eğitimli kuşaklardan da görüşleri ayrılmaktadır. Birinci ve ikinci kuşak eğitimlilerin Suriyelilerin Almanya'ya katkısını, özellikle göçmenlerle kalkınan bir Almanya örneğine atıfla anlatmasına karşın üçüncü kuşakların büyük oranda böyle bir anlatısı yoktur. Mevcut göç dalgasının Almanya ekonomisine katkısını üçüncü kuşaklar arasında sadece bir iki kişi ifade etmiştir. Bugünkü konjonktürün kendi ailelerin geldiği konjonktürden farklı olduğunu, ailelerinin Almanya'nın kalkınmasına katkıları gibi bir katkıdan söz edilemeyeceğine inanmaktadırlar. Savaştan çıkmış yıkık bir Almanya'da işgücünün katkısı ile Almanya'nın ara eleman ihtiyacı onlar gözünde iki tarafın birbirine eşitlenebileceği bir denklem değildir. Almanya'nın ekonomik gücünü sürdürmek için, demografik denge açısından genç nüfus ihtiyacının bahsedilmesine rağmen bu boşluğun Suriyeliler ile doldurulacağı düşüncesi çok kabul görmemektedir. Onlara göre mevcut ihtiyaç zaten Avrupa içerisinden sağlanmaktadır. Dolayısıyla üçüncü kuşak emek göçmeni katılımcılar için Suriyelilere Açık Kapı Politikasının daha spontane bir gelişme olarak görüldüğü düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bir ve ikinci kuşakların “Almanya yapıyorsa bir bildiği, bir kazancı vardır” tarzı şüpheli yorumlara mesafeli üçüncü kuşak için konjonktür, Angela Merkel'in karakteri, diğer AB ülkelerine yön verme tarzında yorumlar daha sık rastlanmaktadır. Açıklama modelleri birinci ve ikinci kuşaklardan farklılaşmaktadır.

Üçüncü kuşak emek göçmenlerin diğer kuşaklardan farklılaştığı ilkiyle paralel ikinci nokta, Suriyelilerin göçü ve kabul politikalarına dair olumlu söylemlerin Suriyelilere dair olumlu imajı garantilememesidir. Suriyelilere bakış açıları çeşitlenmektedir. Üçüncü kuşaklar arasında Suriyelilere olumlu bakanların ortak özelliği Müslüman grup kimliği güçlü olmasıdır. Suriyeliler ile Müslümanlık ve

Almanya’da ya da Avrupa’da Müslüman göçmen olma gibi temellerde bir ortak kimlik geliştiremeyenler ise ya rasyonel tercih perspektifine ya da siyasi hoşnutsuzluk yaklaşımına sahiptir; hatta belki ikisi bir aradadır yorumu bile yapılabilir. Örneğin üçüncü kuşak bir katılımcı hem Suriyelilerin güvenlik tehdidi oluşturduğunu ifade etmekte hem erkek tektipleştirmesini öne çıkarmakta hem de devletin Türkiye kökenlileri benzer şekilde desteklemediğinden hoşnutsuzluğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla bireysel kâr-zarar analizleriyle görece yoksunluklarının örtüştüğü ya da kimlik temelli bakış açısının birbirini desteklediği noktalar bulunmaktadır.

Üçüncü kuşaklar arasında Suriyelilere en olumsuz bakanlar, maddi olarak kendisini kurtarmamış görenlerdir. Katılımcıların gelir seviyesi ya da maddi beklentilerinin karşılanma hissi düştükçe bireysel ve grup temelli değerlendirmeleri sentez olmaktadır. Buna karşın gelir seviyeleri yükseldikçe -ya da maddi olarak kaygıları bulunmayanların- Suriyelilere bakış açıları görece yoksunluktan uzaklaşarak rasyonel tercihe kaydığı ve olumlu olduğu söylenebilir. Bu kişiler için Suriyeliler bireysel temelde rekabet ettikleri aktörler olmaması bakış açılarındaki temel belirleyicidir. Beyaz yakalılarda görülen “nitelikli-niteliksiz” tarzında değerlendirme burada da açıklayıcıdır. Ancak gelir seviyesi düştükçe değerlendirmeye grup olarak Türkiye kökenliler dâhil olmakta, siyasi hoşnutsuzluklar ön plana çıkmaktadır.

Almanya’daki ekonomik göçmen kuşaklar arası görülen bir diğer farklılık, siyasi hoşnutsuzlukları noktasındadır. Birinci kuşak emek göçmeni erkekler için Suriyelilerin Almanya’ya göçü hoşnutsuzluklarını artıran bir değişim yaratmıştır. Almanya’da kendi edindikleri statünün zamanla gelişmesine karşın Suriyelilerin bir gecede benzer statü elde ettiklerini en sık ve güçlü ifade edenler bu katılımcılar arasından çıkmıştır. Eğitim seviyesi burada belirleyicidir, üniversite eğitilmiş birinci kuşak erkek katılımcılar bu gruptan ayrılmaktadır. Birinci kuşak erkek emek göçmenlerinin büyük kısmı, Türkiye kökenlilerin ne geçmişte ne de şimdi desteklenmediğine inanmaktadır. Bu durum ile Suriyelilere sunulan imkânlar kıyaslanmaktadır ve sonuçta Suriyelilerin çaba harcamadan hazır konanlar olarak kategorileştirdikleri gözlemlenmiştir. Böylesi bir kategorileştirme, göç dalgasının toplumda yarattığı göçmen karşıtı eğilimlerle mücadele etmek zorunda kaldıkları hissiyatı ile birleşince Suriyelilere bakışın olumsuz ve hatta tepkisel olmasına yol

açmaktadır. İkinci kuşaklarda da benzer eğilimler özellikle Müslüman dinsel aidiyet güçlü görülmediğinde ve düşük gelir seviyesi ile kesiştiğinde güçlü görülmektedir. Üçüncü kuşakların Suriyeliler ile kendilerini kıyaslaması ise yok denecek kadar azdır. Gerek bireysel gerek grup kıyaslamalarında Suriyeliler odak noktasında yer almamaktadır. Bu açıdan birinci kuşak emek göçmenleri için en temel yaklaşım siyasi hoşnutsuzluklar görülebilir. Kendilerini adeta feda edilen nesil olarak gören bu katılımcılar, bunun karşılığını gelecek nesillerin almasına dair bir beklentiye sahiptir. Bu yüzden Suriyelilerin kendilerinin 60 yılı aşan deneyime karşı bir gecede hakları elde ettiği tarzında bir serzeniş öne çıkmaktadır. Kızgınlıklarını ifade ederken aynı zamanda Suriyeli erkeklerin savaşmaması, ülkesini kolay terk etmesi söylemleriyle sentez olduğu sıklıkla görüldüğü için grup kimlikleri ve sosyal kimlik kuramından çok bağımsız görülmeyebilir. Ancak bu katılımcılar için bireysel kâr-zarar analizlerinden daha ön planda olan grup temelli bakış açılarıdır. Rasyonel bir değerlendirmeden ziyade duyguları ön plandadır.

2. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Grup Kimlikleri

Emek göçmenleri arasında gözlemlenen kuşaklar dışında başta unsurlar söz konusudur. Özellikle dinsel kimlik, siyasi eğilimler, gelir ve eğitim bakış açısında en baskın dört unsur olarak öne çıkmaktadır. İlk ikisi grup kimliği ile değerlendirmeleri beraberinde getirmektedir. Gelir ve eğitim seviyesi ise tamamen olmasa da ağırlıklı olarak bireysel temelde değerlendirmeleri doğurmaktadır. Güçlü Müslüman kimliği olumlu, Türkiye siyasi denkleminde seküler olsun olmasın milliyetçi yönelim ise olumsuz tutuma yol açmaktadır. Gelirden ziyade maddi kayıp hissi olumsuz bakışı güçlendirmektedir; çünkü gelir seviyesi düşük olmasına karşın Suriyelilerin göçüyle kayba uğramayacağını düşününler veya eğitilmiş ama gelir seviyesi düşük olanlar için olumsuz bakış her katılımcı için söz konusu değildir.

Din temelli grup kimliklerinin bakış açılarındaki büyük değişim yaratması konusunda ilk söylenecek husus güçlü Müslüman kimliğinin belirgin bir olumlu tutumu beraberinde getirmesidir. Özellikle güçlü olmayan Müslüman kimliğine sahip olanlar ya da seküler Müslümanlık gibi tanımlamaları tercih eden katılımcılar ile aralarındaki zıt yorumların varlığı dikkat çekicidir. Güçlü Müslüman kimliğine sahip olanların Suriyelileri din kardeşi olarak görmesi tehdit algısını ortadan kaldırırken; Müslüman olmasına karşın güçlü Müslümanlıkla kendisini tanımlamayanların ve Müslüman olmadığını ifade edenlerin büyük kısmının Suriyelileri “ötekileştirdikleri”ne şahit olunmuştur. Bu ayrım emek göçmenleri arasında görülen en net ayrımlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Üstelik grup kimlikleri üzerinden yapılan bu ayrım neticesinde Suriyelilere dair olumsuz yargılar, Arapları ve diğer Müslümanları da kapsayan bir netlik kazanarak kendi dini inanışlarını -inanmayanlar için de geçerli- adeta Türk tipi Müslümanlık söylemi çerçevesinde biriciklik atfetmelerine yol açmaktadır. Bu açıdan dini olarak güçlü Müslüman kimliği ile kendisini tanımlamayanlar için Suriyeliler ortak şemsiyede değerlendirilmelerinden ötürü görece yoksunluklarını tetikleyen bir karaktere de bürünmektedir. Bu sebeple Suriyelilerin göçü, hâkim toplum, medya ya da siyasal söylem dilinde “aynı” görünmelerine sebep olan siyasi hoşnutsuzluklarını güçlendiren bir değişim yaratmıştır. Suriyelilere tepkisel karşı durdukları, Suriyelileri Almanya’da çok da

istemedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu ayrım hem sosyal kimlikleri hem de görece yoksunluklarıyla ilgilidir. Bu durum, siyasi hoşnutsuzluklar ile sosyal kimlik yaklaşımlarının kesiştiği bir duruma örnektir. Suriyelilere bakış açılarının neden olumsuz olduğu hem sosyal kimlik hem de siyasi hoşnutsuzluklar açıklamaktadır. Müslümanlık grup kimliği, kültürel tehdit ve görece yoksunlukları tetikleyen boyutuyla ayrım yaratan bir etkidir.

Emek göçmenlerinin siyasi eğilimlerin bakış açılarında yarattığı farklarda ön plandadır. Ekonomik göçmen kuşakların Suriyelilere bakış açıları üzerinde keskin farklar yaratmaktadır. Özellikle Türkiye ve Almanya'daki siyasi eğilimleri birbirinden farklı olabilen Türkiye kökenliler için buradaki belirleyici siyasi eğilim Türkiye siyasi denklemiyle ilgilidir. Türkiye'de merkez, merkez sağ, muhafazakâr olarak siyasi eğilimini tanımlayan katılımcılar genel olarak Suriyelilere daha ılımlı yaklaşmaktadır. Bu bakış açısında Suriyelilere olumsuz bakış ise kadınlara göre erkeklerde daha belirgindir. Özellikle siyasi hoşnutsuzlukları olumsuz bakış açısında baskındır. Buna karşın merkez sol, ulusalcı, Atatürkçü olarak siyasi eğilimini tanımlayanların sebepleri farklılaşmakla beraber Suriyelilere daha olumsuz olduğu nettir. Bakış açılarındaki temel dinamikler ise sosyal kimlik kuramıyla örtüşmektedir. Bu noktada iki hususun altı çizilmelidir. Kendisini sağ içerisinde ama milliyetçi olarak konumlandırırların, sağ yelpaze içerisinde Suriyelilere daha olumsuz bakması ile ayrılmasıdır. Suriyelileri ötekileştiren söylemleri, Almanya'ya gelmelerini olumlu değerlendirmedikleri gözükmektedir. Bu açıdan sosyal kimlik kuramı ve siyasi hoşnutsuzluk daha açıklayıcıdır. Üstelik milliyetçi olduğunu ifade edenler kuşaklar, gelir ve eğitim seviyesi gibi temel fay hatlarından pek etkilenmemektedir. Genel olarak Suriyelilere kızgın ve olumsuz tutumları dikkat çekicidir. İkinci husus, sol yelpaze içerisinde yer alanlar arasında merkeze kaydıkça Suriyelilere dair görüşlerin daha olumsuz olmasıdır. Ayrıca Suriyelilere bakış açılarında eğitim seviyesinden ziyade gelir seviyesi daha belirleyicidir. Bu kategoride üniversite ve üzeri eğitime sahip olanlar da Suriyelilere olumsuz tutumları ile araştırma içerisinde genel eğilimden aykırı bir noktada durmaktadırlar. Bakış açıları sosyal kimlik kuramının kültürel tehdit algısı ve siyasi hoşnutsuzlukların yabancı karşıtı iklimi güçlendirmesi söylemiyle örtüşmektedir.

3. Hoşnutsuzluklar Denkleminde “Orta”nın Söylemleri

Emek göçmenleri arasında eğitim seviyesinin Suriyelilere bakışı büyük oranda değiştiren faktör olması yanında Suriyelilere bakışın olumlu ya da olumsuz olmasını garantileyen bir faktör değildir. Bir kere rasyonel tercih lensleri açısından maddi kayıp hissine sahip olan eğitilmiş emek göçmenleri Suriyelilere olumlu bakmamaktadır. İkincisi eğitilmiş emek göçmeni kuşaklar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Eğitilmiş birinci kuşakların neredeyse tamamı Suriyelilere olumlu bakarken ikinci ve üçüncü kuşaklar için durum farklıdır. Üçüncüsü, eğitimsizlerin Suriyelilere en olumsuz bakışlar olarak öne çıkmadığı görülmektedir. Örneğin birinci kuşak emek göçmeni kadınların eğitim seviyeleri en düşük olmasına karşın Suriyelilere olumsuz bakış açıları olduğunu söylemek güçtür. Bunun temel sebebi geçmişlerine göre şimdiki yaşamlarını görece yoksun görmemeleridir. Eğitim seviyesine göre en olumsuz bakışlar orta eğitim seviyesinde olanlardır.

Eğitilmiş göçmenlerin yeni gelenlere dair düşmanca söylemler kullanmamaları, dayanışmacı eylemlerde daha aktif olduklarına dair verdikleri izlenim, Suriyeliler ile göçmenlik, Müslümanlık ya da Batı dışı toplum olmak gibi sayılan kriterler üzerinden birliktelik fikri bu grup arasında kısmen yakalanmıştır. İkinci kuşaklar için grup temelli bakış açısı, birinci ve üçüncü kuşaklar için ise bireysel temelli bakış açısı söz konusudur. Birinci ve üçüncü eğitilmiş kuşaklar Suriyeliler önemli öteki pozisyonunda değildir. Kendilerini farklılaştırma çabaları, grup kimliklerine dayanarak daha iyi olduklarını kanıtlama çabaları söz konusu değildir. Rasyonel kâr-zarar analizinde Suriyelilerin göçünden olumsuz etkilenmeme, Suriyeliler ile istihdam, emlak gibi piyasalarda rakip aktörler olmadıkları fikri ağır plandadır. Bu yüzden bakış açıları daha olumludur. Bir tek, eğitilmiş ve Müslüman grup kimliğini benimseyenler için Suriyeliler grup içi değerlendirilmesi sebebiyle bireysel temelli değildir. Buna karşın orta eğitim seviyesindekilerin bakış açılarında grup temelli eğilim daha baskındır. Grup kimlikleriyle bağlantılı toplumdaki güç asimetrisinde zayıf tarafta kalmaları, dinsel ve etnik köken aidiyetlerinin farklı olması eğitim seviyesi düştükçe büyük oranda pozisyonlarının savunmacı olmasına yol açmaktadır. Diğer Müslümanlardan iyi olmak, diğer göçmen kökenlilerden üstün olmak, Batı dışı toplumlar arasında

biriciklik iddialarının her biri özsaygılarını sürdürme arzularına tekabül etmektedir. Diğer toplumlar ile aralarında keskin sınırlar çizmektedirler. Son yıllardaki yükselen yabancı, göçmen, Müslüman karşıtlığının gölgesinde “onlar” kötü biz “iyiyiz” tarzında bir üslup benimsenmesine yol açmaktadır. Diğer göçmen gruplarla -iltica göçmenleri hariç-ortaklıklar üzerinden birleşme yerine biriciklerini tasdik, onay ön plana çıkmıştır. Bu en fazla da etnik köken üzerinden yapılmaktadır. Bulgarlar, Polonyalılar, Afganlar gibi Suriyeliler de onlar için “öteki”dir. Hatta Batı dışı, Ortadoğulu, Müslüman gibi iki topluma genellenen özellikler üzerinden yoğun bir farklılaşma çabası, Türkiye kökenli emek göçmenleri için “yeni önemli öteki” Suriyeliler mi sorusunu akla getirmektedir. Mahallesinde Suriyeliler gitsin diye imza toplayan, Suriyeliler yüzünden tacizle tanıştığını ileri süren, Suriyeliler ile toplumdaki hâkim azınlık olmaktan çıkma riskinden endişelenenler bunu göstermektedir. Bu katılımcıların için adeta Almanya’daki “önemli öteki” Suriyelilerdir. Grup kimliklerine dair risk algıları olumsuz bakışa neden olmaktadır. Gruplar arası rekabet hissiyatları, özsaygılarını sürdürme arzusuyla birleşerek Suriyelilerin ötekileştirilmesine yol açmaktadır.

Emek göçmenleri arasında bir diğer farklılık, gelirin yüksek ve düşük uçlarında bakış açısının daha bireysel, orta seviyelerde ise grup temelli olmasıdır. Ancak bunun tersi örnekler de söz konusudur. Yine de uçlardaki bakış açılarını Rasyonel Tercih kuramı daha iyi açıklarken, orta gelirliilerin bakış açılarını Siyasi Hoşnutsuzluklar ve Sosyal Kimlik Kuramları daha iyi açıkladığı söylenebilir. Özellikle göç etme hikâyelerinin ekonomik temelli olması sebebiyle Almanya’da bulunmalarının cazibesi ve avantajlarında kayıp hissi burada ayrı bir yere sahiptir. Kazanç kaybı değerlendirmesi, Almanya’da olmalarını anlamsız hale getirmektedir. Bu tarz söylemleri kullanan katılımcıların özellikle Almanya’da olmayı, yaşamayı sorguladıkları ve geri dönme fikrini daha sık ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

Geliri düşük olan katılımcılar Suriyelileri yaşamlarına doğrudan tehdit algıları Berlin’deki kadınlar arasında çok nettir. Aynı gelir seviyesindeki erkeklerde ve Köln’deki katılımcılarda, rekabet hissini statü değerlendirmeleri yumuşatmaktadır. Almanya’ya daha önce göç etmelerinin dil bilme, kültür tanıma, Almanların kendilerini tanıması gibi düşünceleri rekabet hissini zayıflatmaktadır. Buna karşın

geliri yüksek olanlar büyük oranda Suriyelileri tehdit algılamamaktadır. Almanya'daki yaşamlarına, farklı piyasalardaki statülerine dair endişe beslememeleri Suriyelilere olumlu bakmalarını beraberinde getirmektedir. Yüksek gelir seviyesine rağmen Suriyelilere olumsuz bakışı en çok ifade edenlerin perspektifleri ise grup temellidir. Karşı çıktıkları, olumsuz yorumladıkları konular siyasi ve dini eğilimleriyle ilgilidir. Ulusalıcı, seküler, merkez sol tanımlamaları ile Müslüman olarak kendilerini tanımlamadıkları ya da genel Müslüman algısının dışında durduklarını ifade etmeleri ortaktır.

Orta gelir seviyesindeki katılımcıların Suriyelilere bakış açıları cinsiyet, eğitim seviyesi, siyasi eğilim, dinsel tanımlama, etnik köken, kuşak gibi birçok faktöre göre değişmektedir. Orta gelirlilerin olumlu ve olumsuz algılarında bu unsurların her biri grup temelli görüş üretmeye daha fazla imkân tanınması ile öne çıkmıştır. Suriyeliler ile aralarındaki farklar üzerinden değerlendirmelerinde öne çıkan vurgu maddi kayıp, bireysel kazanç ve kayıp temelinde bireysel bir kıyaslamadan ziyade Almanya'daki grup konumlarıyla ilgilidir. Göç hikâyeleri, tehdit algısında esaslı bir konuma sahiptir. Almanya'ya Suriyelilerden önce göç etmelerinin zihin dünyalarında bir anlamı vardır. O da Suriyelilerden iyi olmalarını garantilemesi gereken bir başlangıç noktası gibidir. Önce gelmek daha iyi olma sonucunu otomatik sağlayan bir koşul olarak kodlanmaktadır. Bu kodlama Suriyelilere sağlanan imkânlara yakın mercek altına alınmasını beraberinde getirmektedir. Almanya'daki gelecek beklentileri açısından öngörülerinde ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla oyun değiştirici bu göç dalgası, görece yoksunlukları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Suriyelilerin göçü, Suriyelilerin Almanya'daki iyi oluşları doğrudan karşı çıktıkları bir konu olmasa dahi onları Suriyelilere göre görece yoksun kılan en ufak izlenim, hissiyat görüşlerinin olumsuza meyletmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan görüşmeler sırasında orta gelirli emek göçmenleri, duygu durumları en fazla değişen katılımcı grubu olarak öne çıkmıştır. Suriyelilere olumlu başlayan söylemleri beklentiler, geçmiş deneyimleri hesaba katılınca farklılaşmıştır. Suriyelilerin kendilerinden iyi olabilecekleri bir genel resim, Almanya'da olmalarını anlamsız hale getiren bir gelişme olarak görülmektedir.

Orta gelir seviyesindeki ekonomik göçmenler için yalnızca ekonomik temelde olmayan, daha da önemlisi statü açısından bir kayıp hatta bazen eşitlik hissi

mağduriyetlerini güçlendiren bir etki yaratmaktadır. Adil bulmadıkları hızlı yükselme, kendileri için riskli görülmektedir. Kimi bu riski kültürel olarak uyum sağlayamazlar, kimi güvenlik krizi yaratırlar, kimi dini açıdan bizden geriler, kimi Araplar ile Türkler arası farklar kapanmaz gibi farklı unsurla açıklamaktadır. Ancak tüm bu açıklamalar aslında Almanya'ya daha önce göç etmiş kendilerinden iyi olmadıklarını kanıtlama girişimi olarak özsaygılarını sürdürme istekleriyle bağlantılıdır. Zihin dünyalarındaki göçmenlik hiyerarşisini sürdürme fikriyle uyumludur. Almanya'ya daha önceden göç etmeleri, türlü mücadele ve çaba ile hala tutunmaya çalıştıkları gerçeği Suriyelilerin desteklendiği görüşüyle bir araya geldiğinde hâkim toplum ya da devlet tarafından gruplar arası tercih edilenler ve edilmeyenler şeklinde bir algıya yol açmaktadır. Kendileri yerine tercih edilenler olarak Suriyelilerin görülmesi ise hoşnutsuzluklarını güçlendirmektedir. Kuşkusuz bu yorumlar, emek göçmenleri ile zorunlu göçmenler arasında ilkinin daha olumsuz imaja sahip olduğunu ileri süren literatürle örtüşmektedir. Türkiye kökenliler Suriyelilerin savaş mağduru olmasından dolayı tercih edildiği, daha iyi muamele gördüğüne inanmaktadır. Toplumda statü atlayamadıkları düşüncesi, Suriyelileri gelecekte kendilerinden iyi olma ihtimali kızgınlığı körüklemektedir. Kendilerine tanınmayan imkânların Suriyelilere tanındığı görüşü Almanya'daki yoksunluklarını beslemektedir. Hatta belki Almanya'ya aitlik hislerini sorgulamalarına yol açmaktadır. Bu tarz söylemleri kullanan katılımcıların Almanya'da olmayı, yaşamayı sorguladıkları ve geri dönme ihtimalini geliri düşük olanlar gibi sıklıkla ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

Sonuçta, emek göçmenleri için tek bir kuramsal perspektif açıklayıcı demek zordur. Örneğin; eğitimsiz birinci kuşak kadınların Suriyelilere olumlu bakması Almanya'daki yaşamlarını bir görece yoksunluk hikâyesi olarak okumamasıyla ilgiliyken, birinci kuşak erkekler için toplumda statü sarsılmasına dair endişeler olumsuz bakışı beraberinde getirmektedir. Görece yoksunluk üzerinden birinci kuşaklar arasındaki bu ayrım net okunabilmektedir. Ancak denkleme gelir, eğitim seviyesi, siyasi yönelim, dinsel kimlikler eklenince bakış açılarını test etmek daha karmaşık olmakta ve ayrımlar her zaman net olmamaktadır. Dahası emek göçmenleri içerisinde birbirinden farklı kuramların açıklama kapasitesi yer yer bütünleşik olmaktadır. Buna rağmen üçüncü kuşakların rasyonel tercih ve siyasi hoşnutsuzluklar,

ikinci ve üçüncü kuşak gelir ve eğitim seviyesi yüksek ve düşük olanların rasyonel tercih lensleriyle okumaya müsait olduğu söylenebilir. Müslüman kimliği güçlü olanların sosyal kimlik ve Müslüman olmasına karşın güçlü grup kimliği olmayanların sosyal kimlik ile siyasi hoşnutsuzlar arasında bir yerde durdukları ifade edilebilir. Suriyelilere bakışta ulusalcı, merkez sol siyasi eğilimlerin de grup kimliğinin değerlendirmede öne çıkmasına yol açtığı gözlemlenmiştir. Bunlar dışında orta eğitim, orta gelir seviyesinin kuramsal dalgalanmaların en yaygın görüldüğü gruplar olduğu söylenebilir. Tek bir kuramsal bakış açısı yerine bu katılımcıların sosyal kimlik ile siyasi hoşnutsuzluklar ile girift değerlendirmelerin öne çıktığı görülmüştür. Tüm bunlar ışığında Almanya’da Suriyelilerin göçüne ve Suriyelilere dair algıları açısından en olumsuz değerlendirme bu grup içerisinde görülmektedir.

D. Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Suriyelilere Bakış Açılarının Kuramsal Değerlendirmedeki İzdüşümü

Yaşadığımız dönem “göçler çağı” olarak nitelenmesine, hemen hemen her toplumda göçmen kökenliler olgusunun olmasına karşın göçmenlerin diğer göçmenlerle ilişkileri ve bakış açıları üzerine literatür oldukça azdır. Dahası Bansak, Hainmueller ve Hangartner (2016: 3)’in ifade ettiği ev sahibi kamuoyunun göçmenlere, etnik azınlıklara, Müslümanlara dair bakış açıları üzerine odaklanılan çalışmalar içerisinde sığınmacı ve mültecileri değerlendirenlerin görece az olduğu ifade edilmektedir. Ancak 2000’lerden itibaren göç disipliniinde zorunlu göç, zorunlu göç siyaseti, zorunlu göçmenlerin durumları, zorunlu göçün etkileri üzerine bir literatür şekillenmeye başlamıştır (Şirin Öner ve Ihlamur Öner, 2018: 7). 2015 yılında Avrupa’ya kitlesel göç akımı ile bu durumun hızlı bir ivme kazandığı ve mülteci ya da sığınmacılara yönelik algı ve tutumlarla ilgili, bilhassa Suriyeliler özelinde çalışmaların hızla arttığı gözden kaçmamalıdır. Kende ve arkadaşları (2017)’nın “Macaristan’daki mültecilere gönüllülük hareketinin sosyal değişimi sosyal değişim amacıyla paralel olduğunu ve politik aktivizmle benzediğini” ortaya koyduğu, von Hermanni ve Neumann (2019)’nın “Almanya’da Saksonya eyaletinin başkenti Dresden’de mültecilere yönelik sembolik ve realistik tehdit algısının değişimi”ni gösterdiği, Roblain ve arkadaşlarının (2020) “Belçika’da 2015’teki göç dalgasında mültecilere yönelik tutumların değişimi”ni incelediği çalışması gibi pek çok makale yazılmıştır. Tek bir ülke ya da o ülke içerisinde bir ve daha fazla bölgeyi içeren, karşılaştıran çalışmalar yanında Koos ve Seibel (2019)’in ya da Bansak, Hainmueller ve Hangartner (2016)’in Avrupa genelinde mültecilere destek ve mültecilere karşıt hareketlerin kıyaslamasını içeren araştırmalar da yapılmıştır.

2015 göç hareketleri sonrasında “sığınmacı, mülteci ya da yeni gelenler” şeklinde farklı tanımlamalarla ev sahibi toplumun algıları üzerine literatür içerisinde göçmen grupların bakışı üzerine değerlendirmeler yok denecek kadar azdır. Ev sahibi toplumun yeni gelenlere dair algıları üzerine yazında ise sığınmacı ve mülteciler tarzında tek kategori olarak ele alınmak daha yaygındır. Bazı çalışmalarda “Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar”, “Afrikalılar, Ortadoğulular ve Doğu

Avrupalılar” şeklinde gruplandırmalar da söz konusudur (Bansak, Hainmueller ve Hangartner, 2016: 3). Kotzur ve arkadaşlarının (2017, 2019a ve 2019b) ve Murray ve Marx (2013)’ın çalışmaları alt kategorileştirme açısından biraz daha kapsamlı olsa da bölgesel olarak Ortadoğulu, Afrikalı ya da eğitim seviyesi açısından üniversite derecesine sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde daha genel çerçeveler çizilmektedir. Bilimsel çalışmaların daraltılması bazen genel resmi verememektedir. Üstelik göçmenlere bakışı değerlendiren çalışmalarda hâkim bakış açısı kimlik eksenli olduğu görülmektedir. Bunun yanında Bunun yanında Yiğit ve Tatch (2017: 15)’ın belirttiği gibi bu çalışmaların büyük bir kısmı nicel perspektifle ele alınmıştır. Bu yöntemsel tercih açıklayıcı ve faydalı veriler sunmakla, kuramsal hipotezleri test etmekle birlikte algılara dair, sebepleri anlamaya yönelik nitel yöntemle tamamlayıcı çalışmaların azlığı bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu çalışmalar için nedensellik çerçevesinde mekanizmaların tam açıklanmadığı söylenebilir; çünkü çalışmalarda yer alan istatistiksel veriler ve hipotez testleri belirli öngörülerde bulunmasına ve tahmin düzeyini ortaya koymasına karşın bu kuramların arkasındaki nedensellik örgüsünü irdelememektedir. Kuşkusuz bu noktada nitel yöntemlerle konunun ele alınması, daha detaylı çerçeve çizilmesi elzemdir. Bu çalışma, böylesi bir kuramsal çerçevenin oluşması açısından bir öncül olarak değerlendirilebilir. İlişkisel mekanizmalar, sahayla bağlantılı olarak ele alınması ile ortaya konan hipotezler, tespitler daha sonra test edilebilir karakterdedir.

Bu açıdan, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışları üzerine yazılan bu tez, tüm Almanya’yı kapsayan bir çalışma olmasa da literatürde görece az çalışılan sığınmacı ve mültecilere dair göçmen kökenlilerin bakış açıları üzerinedir. Almanya’daki tüm sığınmacı ve mültecileri genelleyen bir araştırmadan ziyade belirli bir alt kategori olan Suriyeliler odağında konuyu ele almaktadır. Ev sahibi toplumla 60 yılı aşkın süredir göç yoluyla birlikte yaşam deneyimlemiş Türkiye kökenliler seçilerek ve Suriyelilere yönelik algılarının arkasındaki nedenselliği irdelemek amacıyla üç kuramsal yaklaşım çerçevesinde ele alınarak göç literatürüne katkı sunmak amaçlanmıştır. Ancak bu noktada, Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı ya da başka bir Avrupa ülkesindeki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı üzerine değerlendirme içeren ve karşılaştırma yapılacak

Çalışmaların azlığı sebebiyle buradaki değerlendirmeler büyük oranda Almanya'daki ev sahibi toplumun Suriyelilere bakışı ile ya da genel olarak ev sahibi toplumların mültecilere dair algılarıyla kıyaslamak mümkündür. Bunun yanında göçmen kökenliler ile ev sahibi toplumlar arasındaki bakış açısının benzeşmesi ve farklılaşmasına dair çalışmalara atıf yapmak mümkündür. Bu kapsamda öncelikle Almanya'da 2015 sonrası literatürde, ardından göçmen kökenliler arası algılarda ne çıkanlara değinilecektir. Son olarak Almanya'da Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışını irdeleyen iki çalışmanın bu araştırmaya ile benzerlik ve farklılıkları ele alınacaktır.

1. Almanya’da 2015 Sonrası Göç ve Göçmenlik Literatüründe Öne Çıkanlar

Almanya özelinde 2015 göç dalgasından sonra ortaya çıkan akademik yazında mülteciler/sığınmacılar şemsiyesi ya da bu şemsiye altında farklı alt gruplar karşılaştırmalı değerlendirilmektedir. Alman yönetiminin Suriyelilere kucak açan politikası, sığınmacı ve mülteci prosedürleri, eklemlene planları ve yapılanların değerlendirilmesi, Suriyelilerin eğitimde, sosyal hayatta, sağlık, emlak gibi alanlarda karşılaştığı zorluklar, ev sahibi toplumun tepkilerine yönelik pek çok çalışma vardır. Molly Green (2017)’in “Almanya’daki Suriyelilerin sağlığı ve dil bariyeri”, Ragab, Rahmeier ve Siegel (2017)’in “Almanya’daki Suriye diasporasını haritalamak”, El Khoury (2019)’nin “Stuttgart-Almanya’daki Suriyeli mültecilerin sosyokültürel uyumu ve iyi oluşunu etkileyen faktörler”, Newsham ve Rowe (2021)’in “Hızla yaşlanan bir toplum olan Almanya’da Suriyeli göçünün demografik etkisini öngörmek”, Adam ve arkadaşlarının (2021) “Geçişte Kayıp? Almanya’da mültecilerin yerel konut piyasasına entegrasyonu”, Kăster, Bergert ve Gundlach (2018)’in “Can yeleği olarak bilgi: Suriyeli mültecilerin sosyal eklemlenmesi için sosyal ağ sitelerinin rolünü anlamak” gibi örnekler bunun göstergeleridir. Tüm bu çalışmalar yanında Almanya’daki azınlıkların ve/veya göçmen kökenlilerin penceresinden bir değerlendirme bir iki örnek dışında İngilizce ve Türkçe dilinde örneklerin sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir.

Mültecilere ya da genel olarak göçmenlere dair bakış ve algılar üzerine çalışmalarda ana eğilim Ceobanu ve Escandell (2010: 313)’in ifade ettiği gibi göç edenlerin çoğunluk tarafından dış grup olarak algılanmasıdır. Etnik, kültürel, bölgesel köken ya da cinsiyet, dini aidiyet gibi farklılıklara göre hangi mültecilerin istenmeyeceği tarzında ilerleyen araştırma eğilimi, Almanya’da 2015 sonrası mülteciler üzerine literatürde ağırlıklı yer tutmaktadır. Kimlik ve kültür temelli bakışın bireysel çıkar perspektifinden daha etkin olduğunu vurgulayan Hainmueller ve Hopkins (2015) ya da Bansak ve arkadaşları (2016) gibi pek çok yazar ev sahibi toplumun mültecilere bakışını gruplar arası ilişkiler kapsamında incelemiş ve mülteci gruplarına bakışın değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Almanya’da mültecilere bakışı grup temelli inceleyen çalışmalar Alman toplumundaki baskın algıları ve tek tipleştirmeleri ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar hâkim toplumun dış grup üyelerine dair tehdit, rekabet ve statü değerlendirmelerini içermektedir. Mültecilere bakışta duygusal ve davranışsal farklı sonuçlar olabileceğini varsaymaktadır. Bu nedenle bu çalışmaların bir nevi ev sahibi toplum ile hangi mülteci alt gruplarıyla problem yaşayabileceğine dair bir değerlendirmeyi içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta belki gruplar arası ilişkilerde atılabilecek adımlar, sosyal müdahale pratiklerinin gelişmesine dair yol haritasında yardımcı veri sunmaktadır denilebilir. Örneğin, Kotzur, Tropp ve Wagner (2018: 1-3) Sosyal Kimlik Yaklaşımıyla bağlantılı Tektipleştirme Bağlamı/İçerik Modeli (Stereotype Content Model) ile incelemiştir. Araştırmalarında, savaş mültecilerinin mülteci alt kategori içerisinde en sıcak karşılanan ve ekonomik mültecilerin en olumsuz karşılanan grup olduğu sonucuna ulaşmıştır. İkinci sonuç, mülteciler alt kategorisinde en büyük farkın bölgesel temelde görülmesidir. Afrikalıların Ortadoğululara göre daha sıcak karşılanması, Afganların Suriyelilere göre ve Kuzey Afrikalıların Eritrelilere göre farklı algılanması bunun örnekleri olarak sunmaktadırlar. Üçüncü sonuç, dini aidiyetlere göre Müslümanların en olumsuz imaja sahip olmasıdır. Son ve en önemli bulgu ise Suriyelilerin istisna olarak tüm kategorilerde en olumlu karşılandığı sonucuna ulaşmalarıdır. Yazarlar Suriyelilerin istisna pozisyonlarının ırksal, etnik, dini dış grup algılarının genel beklenenin dışında konumlanmasının bağlamsal olduğu yorumunu yapmaktadır. Onlara göre; savaş ve çatışma bölgelerinden göç eden Afgan mültecilerin benzer sıcaklıkta olmaması gibi pek çok örnek bunu göstermektedir (Kotzur, Tropp ve Wagner, 2018: 9-11). Buna paralel Hager ve Veit (2019) de “hak etme, ekonomik tehdit, dini tehdit ve cinsiyet” üzerinden Almanya’da sığınmacılara bakışı ve mültecileri onaylamada en önemli faktörün “hak etmek” olduğu sonucuna ulaşmıştır. Siyasi mültecilerin yüzde 90 üzerinde desteklenmesine karşın ekonomik mültecilere onayın yüzde 52’de kaldığından hareketle başka seçeneği olmadığına inanılmasının koşulsuz desteğe yol açtığı yorumunu yapmaktadırlar. Yazarlar ayrıca tahmin ettiklerinin aksine siyasi sığınmacılar arasındaki kıyaslamalarda cinsiyetin, dini ya da ekonomik tehdit algılarının önemli olmadığı ve bu gruba bireysel çıkar odaklı bakış açısının temel olmadığı çıkarımında bulunmaktadır. Hager ve Veit (2019: 5, 9) eğitimli kadın mültecilerin erkeklere göre avantajlı ya da Müslüman erkek ile

kadın mülteciler arasında dışlanma bakımından önemli bir ayrım olmadığını, Hristiyan ya da Müslüman mülteciler arasında yüzde 3-4'lük bir oransal farkın büyük bir ayrım yaratmadığını ortaya koymuştur. Tek farkın eğitimsiz Müslüman erkeklerin eğitimli Müslüman erkekler arasında görüldüğünü işaret etmektedirler (Hager ve Veit, 2019: 6-7). Bu çalışmalar bir nevi Rasyonel Tercih Kuramının Suriyelilere bakış açısını açıklamadığı sonucuna ulaşmaktadır. Bu açıdan öncelikle bireysel ve rasyonel bakış açısını etkisiz gören bu araştırmalar doğrultusunda genelleme yapmak çok doğru olmayabilir ya da Suriyeliler ötesinde çıkarım yapmanın çok açık olmadığı şerhi koyulabilir. Bununla birlikte bu çalışmaların sonuçlarının bu tezdeki iltica göçmenlerinin bakış açısıyla örtüştüğü ileri sürülebilir. Çünkü siyasi iltica ile Almanya'ya göç eden Türkiye kökenliler Suriyelilerin Almanya'ya koşulsuz kabulünü savunmaktadırlar. Bakış açıları rasyonel bir çerçeveden ziyade mağduriyet hissinden yola çıkmakta ve ortak grup aidiyetiyle iç içe geçmiş duygusal temelde konuya yaklaşmaktadırlar. Bakış açılarında mağduriyetten kaynaklı bir sempati belirleyicidir. Tabi ki bu mağduriyet hissi, koşulsuz destek düşüncesi kendi yaşadıkları mağduriyetle bağlantılıdır. Ancak mağduriyet üzerinden bir birliktelik kurmaya yakın iltica göçmeni katılımcılar için bu birlikteliğin sadece Sosyal Kimlik Kuramının tüm iddia ve öngörülerini teyit eder yorumu yapılamayabilir. Keza iltica göçmenlerinin bakış açıları daha çok ideolojik görece yoksunlukla içkindir.

Almanya'da mültecilere bakış üzerine yapılan araştırmalarda ikinci eğilim sembolik ve realistik tehdit algılarının kıyaslanması üzerinedir. Nitekim Stanciu ve arkadaşları (2017) ya da Berry ve arkadaşları (2018) gibi pek çok araştırma tehdit algısı üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin; von Hermanni ve Neumann (2019)'ın çalışması Dresden örneği üzerinden tehdit algısındaki değişimi ele almaktadır. İstihdam piyasasındaki konum ve eğitim seviyesine göre farklılıklara odaklanmak yerine kültürel tehdit ve suç oranları ile potansiyel güvenlik tehditlerinin artışına dair algılara baktıkları çalışma, Avrupa'dan göç edenlere göre Afrika ve Ortadoğu'dan göç edenlerin kültürel ve dini farklılıkları temelinde grup temelli sembolik tehdit açısından daha ön planda olduğunu ortaya koymaktadırlar. Ayrıca tehdit görülen grubun potansiyel artışının göçmen karşıtlığını artırdığını işaret etmektedirler (von Hermanni ve Neumann, 2018: 4-6). Güç ya da kaynaklara erişimde kayıp hissinin, fiziksel zarara

uğrama düşüncesinin bireysel temelli realistik tehdit algısını tetiklediğini, bu noktada mültecilerin karakteristiklerinin önemli olduğunu söyleyerek aslında bunun bireysel hayatlarındaki ekonomik, yaşam koşulları, mali yük, suç oranları artışı gibi endişeleri tetiklediğini belirtmektedirler (von Hermanni ve Neumann, 2018: 6-7). Araştırmalarında Afrika ve Arap ülkelerinden gelen mültecilere göre Doğu Avrupa'dan gelen mültecilerin onaylanma oranlarının daha düşük olduğu verisi, Müslümanlık ve kültürel ve sosyal uzaklık düşüncesinden ziyade göçmenlerin oranlarındaki artışın daha büyük tehdit algısına yol açtığını ortaya koymaktadır. Özellikle bireysel temelde suç oranlarının artması kaygısının güvensizlik yaratması - gerçekte göçmenlerin suç oranlarını artırdığı sonucu olmasa dahi- mültecilere bakışta karşıtlığın temeli olarak öne çıkmaktadır (von Hermanni ve Neumann, 2018: 15). Kuşkusuz üniversite eğitimi alanları içeren, yerel ve dış grupların göçüyle suç oranlarının artışını nasıl ilişkilendirdikleri sorularının cevaplarını içermemesi ile çalışmalarının genel geçer sonuçlar vermediği ortadadır. Ancak buna karşın sembolik tehdit algısı yerine realistik tehdidin mültecilere bakışta daha baskın olması önemli bir veri sunmaktadır. Bu açıdan çalışmaları, Berlin'deki emek göçmeni kadınların maddi kayıp hissinin veya riskinin Suriyelilere dair olumsuz bakışı açıklanması ile paralel bir kaygıdan beslenmektedir. Bununla birlikte Rasyonel Tercih başlığında tartışılan "Suriyelilerin olası yeni bir göç dalgasına" dair karşı çıkışlar da okunabilir. Keza katılımcılar büyük oranda Suriyelilerin sayısının artması ekonomik açıdan mali yük, kaynakların dağılımında dezavantajlı duruma düşme, Almanya'daki hayat standartlarında düşüşe sebep olacak bir değerlendirme yapmaktadırlar. Bu benzerlikler yanında çalışmanın yabancı kökenlilerin göç dalgasıyla neredeyse iki katına çıkan ve PEDIGA hareketinin kurulduğu Saksonya'nın başkenti Dresden'de, Doğu Almanya'da olmasının kendine has bir anlamı vardır. Batı Almanya'daki göçmenlik tarihi ve deneyiminden çok farklı bir örnektir. Özellikle Batı Almanya'da göçle gelen olumlu yönler burada tam görülmemektedir. Göçle gelen işgücünün ekonomiye katkısı, faydası bu bölgede görülmediği gibi kültürlerin zamanla tanınması, adaptasyon açısından da bambaşka bir hikâyedir. Doğu Almanya'da Batı Almanya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra göçmen emeğiyle kalkınma süreci ve kültürel adaptasyon yaşanmadığı için ve bölgedeki göçmen nüfusun etnik, bölgesel, dini açılardan farklı olması ile ülke geneline uyarlamak mümkün görülmemektedir.

Almanya’da mültecilere dair çalışmalarda bir diğer eğilim yabancı karşıtlığı üzerinedir. Bu bağlamda Jäckle ve König (2017) mülteci karşıtlığını sosyo-kültürel ya da maddi-ekonomik açıklama modelleriyle politik bağlam çerçevesinde çalışmıştır. Yazalar, güçlü aşırı sağ partilerin, grup ve örgütlerin olması ile yabancı karşıtlığı arasında tetikleyici ilişki olduğunu, hatta şiddet içeren saldırıların mobilize olma ihtimalini test etmeye çalışmıştır. Sosyal Kimlik Kuramına göre grup aidiyetine bağlı mültecilerin dış grup olarak kategorileştirilmesinin tehdit algısı güçlendirmesi durumunda mülteci karşıtı şiddetin artacağını belirtmişlerdir. Buna karşın Sosyal Kontak tezine göre farklı kökende insanlar arası temas arttıkça negatif tektipleştirmelerin azalacağı ve Almanya’da yerel düzeyde temasın fazla olacağı yerlerde mülteci karşıtı şiddetin az olacağını ileri sürmüşlerdir. Maddi-ekonomik teorik varsayımlar temelinde ise bu tarz yoksunlukların, kaynaklar üzerinden rekabetin negatif tutumları ve şiddet eylemlerini güçlendireceğini öne sürmektedirler. Benzer eğilimin eğitim ve nitelik seviyesi artıkça görülmeyeceğini ele almaktadırlar. Yazarlar ekonomik tehdidin yalnızca hak ettiğine inanılmadığında öne çıktığı sonucuna ulaşmışlardır (Jäckle ve König, 2017: 227-231).⁵⁵ Almanya’da yabancı, göçmen ya da mülteci karşıtlığından olumsuz etkilenen kategoride yer alan Türkiye kökenliler açısından politik bağlam oldukça sıcak bir konudur. Emek göçmenlerinde en baskın olmakla beraber iltica göçmenlerinde de görülen mülteci/göçmen/yabancı karşıtlığının artmasına dair kaygılar açısından özellikle siyaseten bu pozisyonun güçlenmesi yaşamları açısından risk görülmektedir. Müslümanlık, Batı dışı toplum olma gibi Suriyelilerle kendilerini tek potada eritilmesine dair endişeler en fazla Müslüman olup güçlü Müslüman kimliği ile kendisini tanımlamayanlar arasında yaygındır. Bu katılımcıların kendilerini gerek etnik gerekse dini temelde farklılaştırma çabalarına, Suriyelilerden iyi olduklarını kanıtlama psikolojisine sokmaktadır. Ayrıca bireysel

⁵⁵ 402 bölgede 146 bin 730 örnek olayı inceledikleri çalışmaları aşırı sağ partilerin NDP (Ulusal Demokratik Parti [the national Democratic Party]), REP (Cumhuriyetçiler [The Republicans]), Die Rechte (Sağ [The Right]), proDeutschland (Önce-Almanya [proGermany]) and proNRW (Önce Kuzey-Ren Vestfalya [proNorth-Rhine Westphalia]) ve AfD (Almanya için Alternatif [Alternative für Deutschland]) politik spektrumunu değerlendirmişlerdir. Doğu Almanya’da -Batı Almanya’nın 6 katı fazla saldırı- ve özellikle Saksonya ve Thüringen’de saldırıların en fazla görülmesi yanında Kuzey Ren Vestfalya’da özellikle Köln’de bir kümelenme olduğuna erişmişlerdir. Doğu Almanya ve Saksonya aynı zamanda aşırı sağ ve popülist partilerin oy oranının yüksek olduğu yerlerdir. Ayrıca saldırılar ağırlıklı olarak son 7 gün içerisinde saldırı olan yerlere yakın konumlarda yoğunlaşmaktadır (Jäckle ve König, 2017: 234, 236, 239).

temelde karşı çıkışları hak etmediğine inanmakla açıklayan yazarların iddiası, Türkiye kökenli katılımcılar arasında karşı çıkışların temelini oluşturması ile paraleldir. Türkiye kökenli katılımcılar arasında maddi temelde Suriyelileri olumsuz etkileri ağır basan şekilde analiz yapanların büyük kısmı Suriyelilerin adeta Almanya'ya göçünü hak etmemeye yakın bir okumaya sahiptir. “Yardıma ihtiyaçları yok, benim yerime ve benim emeğimle onlara bakılıyor veya ülkelerinde savaşıyorlardı” tarzında söylemler bunun en net kanıtları olarak öne çıkmaktadır. Zaten Almanya'da vatandaş olsa da ya da 60 yılı aşkın süredir beraber yaşasa da pek çok görece yoksunluk ve siyasi hoşnutsuzluk örneği sunan Türkiye kökenliler için göçmen karşıtlığı yoksunluk hislerini büyük oranda güçlendirmektedir.

Almanya'da mültecilere karşı çıkış üzerine tutumlar üzerine yapılan araştırmaların bir diğer sacayağını değişime odaklanan çalışmalar oluşturmaktadır. Czymara ve Schmidt-Catran (2017) mülteci krizinin başlangıcıyla Köln'de 2015'i 2016'ya bağlayan yeni yıl gecesi sonrası süreci irdelemiştir. Festivalde yaşanan soygunlar, cinsel saldırılar ve “Arap ya da Afrikalı erkek eşkâli” çerçevesindeki tartışmalar ışığında Almanların mültecileri kabul perspektiflerinin değişeceği/azalacağı varsayımını test etmeyi hedeflemişlerdir. Blumer (1958)'in “büyük olayların oyunu değiştirir” hipotezinden yola çıkan yazarlar, Köln'deki olayların sembolik olduğu kadar bireysel güvenlikle ilgili tehdit algısı yarattığı düşüncesiyle mülteci alt gruplarına bakışı test etmişlerdir. İkinci dalga göçe Almanların daha olumsuz baktığını, Avrupa sınırlarından ya da komşu ülkelere gelenlere göre Ortadoğu ve Afrika'dan gelen mültecilere bakışın iki katı olumsuz olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna ek olarak Müslüman mültecilere bakışın büyük bir değişiklik göstermediği, zaten çok düşük olduğunu ve kadın katılımcıların erkek mültecileri kabul perspektifinin zamanla azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Czymara ve Schmidt-Catran, 2017: 736, 738-739). Bu çalışma, Türkiye kökenli katılımcılar arasında -ağırlıklı olarak emek göçmenlerinde-yaygın görülen Suriyeli genç erkek tektipleştirmesi ile örtüşmekte ve bu katılımcıların ötekileştirici söylemlere yaslanmasıyla paraleldir. Özellikle Köln'de yaşananların Suriyeliler ile ilgili olmadığının anlaşıldığının vurgulanmasına karşın, ev sahibi toplum tarafından Suriyeliler konusunda bir kopuşu işaret ettiğini, Suriyelilere dair hoş geldin kültürüne

eleştirilerin gün yüzüne çıktığını ifade eden katılımcılar için bu geri dönülmez bir değişimdir. Keza katılımcılar arasına Suriyelilerin gerçek yüzünün görülmeye başlandığı, aslında Suriyelileri Almanların istemediğini ifade ettikleri ortamın gün yüzüne çıktığı gibi ifadeler yer almaktadır. Aynı zamanda Almanya’da ikinci dalga göçün istenmemesinin gerekçeleri arasında da güvenlik gibi bireysel ve kimlik temelli sembolik tehdidin her ikisi de argümanlar arasında yer almaktadır. Grup kimlikleri bakımından aynı görünmek kendilerini içine alan bir göçmenler, Müslümanlar tartışmasına yol açacağı düşüncesiyle sembolik tehdit algısını tetiklerken barınmadan ücretlere pek çok başlıkta zarara uğrayacakları endişeyi bireysel tehdit algılarını güçlendirmektedir. Her ne sebeple olursa olsun Suriyelilerin Almanya’daki oranlarının artması istenmemektedir.

Almanya’daki 2015 sonrası literatürde ev sahibi toplumun algıları, tutumları yanında Suriyeliler ile yapılan araştırmalar da yer almaktadır. Mesela, Kaya ve Orchard (2020: 96-99) “Almanya’daki Suriyelilerin Geri Dönüşlerine Dair Olasılıklar” çalışması, Junge, Diez ve Schätzl (2015)’ın “ekonomik göçmenlerin ev sahibi ülkede finansal başarı ve başarısızlıklarıyla karar aldığı” veya Dustmann ve Weiss (2007)’in “geriye dönüşün kâr ve zarar analizinin etkili olduğu tezlerine karşın mülteciler için geri dönüşü belirleyen bireysel temelli koşullar olmadığını” ileri sürmektedir. Suriye’de istikrarın sağlanmasının doğrudan güvenlik tehdidi yaşayanların geri dönüşünde ve demokratik sistem kurulmasının ise eğitilmişlerin geri dönüşlerde belirleyici olacağı üzerine iki hipotez test etmişlerdir. Çalışmaya katılan Suriyelilerin yüzde 90’ının geri dönüşle ilgilendiği sonucuna ulaşmışlardır.⁵⁶ Araştırmaları ayrıca aile üyeleri Almanya’da olanlar en az geri dönmeyi düşünenler olduğunu, eğitim seviyesi yükseldikçe ülkede istikrar sağlanırsa döneceğini söyleyenler arttığını ortaya koymaktadır. Bunlarla birlikte istikrar sağlansa da dönmeyi düşünmeyeceğini ifade edenlerin AB pasaportu olanlar olduğunu ve geri dönmeyi düşünenler arasında erkeklerin oranı kadınlardan daha yüksek olduğunu

⁵⁶ Yüzde 67,8’i savaşın bitmesini, yüzde 28,8’i farklı dini ve etnik gruplardan oluşan bir yapı kurulmasını, yüzde 51,1’i Esat’ın bıraktığı ve yeni bir rejimin kurulduğu yapıyı, yüzde 41,7’si demokrasi tesisiyle demokratik ve adil seçim yapılmasını, yüzde 43,8’i DAESH’in ülkeyi terk etmesini geri dönüş sebepleri olarak ifade etmiştir (Kaya ve Orchard, 2020: 102).

ortaya koymaktadır (Kaya ve Orchard, 2020: 102-106). Ancak alışmaları kimlikleri, politik ideoloji, bölgesel kökeni dışarda bırakması ve Suriyeliler Almanya’ya göç ettikten çok kısa sürede yapılması eksiklik olarak kendileri tarafından da ifade edilmiştir (Kaya ve Orchard, 2020: 107). Her şeye rağmen, bu çalışmanın ulaştığı sonuçlar ile tezdeki katılımcıların Suriyelilerin geri dönüşüne dair yorumları bir arada düşünüldüğünde, eğitilmiş olanların ülkelerine katkı sunmak için, ailesi geride kalanların geri dönebileceğine ve AB pasaportunun gücünü, Almanya imkânlarını geri bırakmak istemeyenlerin geri dönmeyi düşünmeyeceğine dair söyleme yakındır. Ancak katılımcıların büyük çoğunluğu Almanya göndermediği sürece Suriyelilerin geri dönmeyeceğine inanması ile Suriyelilerin büyük çoğunluğunun aklında geri dönüş fikri olacağı fikriyle çelişmektedir. Türkiye kökenlileri neredeyse tamamı Suriyelilerin geri dönmeyeceğini ya da dönenlerin çok az olacağını düşünmektedir. Bu görüşlerinin temeli ise büyük oranda kendi göç hikâyeleri ile örtüşmektedir. Almanya’ya misafir işçi olarak göç eden Türkiye kökenlilerin kalıcı olması gibi Suriyelilerin de kalıcı olacağını, hatta savaş koşulları ve istikrarsız bir ortamdan gelmeleri nedeniyle geri dönüşün daha az düşünüleceğine inanmaktadırlar.

2. Göçmen Kökenlilerin Göçmenlere Bakışı Üzerine Argümanlar

Almanya örneğinden çıkarak genel olarak göçmen kökenlilerin yeni göçmenlere bakışı ve ilişkisi üzerine literatüre gelirsek; göçmen kökenlilerin bakış açılarını test etme üzerine yazında öne çıkan yaklaşımlardan ilki göçmenlerin ev sahibi toplumda kalış süresinin bakış açısına etkisi üzerinedir. Örneğin Braakmann, Waqas ve Wildman (2017) göçmenlere bakışı yerliler ile göçmen kökenliler arasında kıyaslama ile incelemiştir. Çalışmalarında göçmenlere tutumun göçmenler ile yerliler arasında benzer gerekçelerle olduğunu ve finansal ve ekonomik kriz dönemlerinde göçmen karışıklığının artışı geçtiği sonucuna ulaşmışlardır. Onlara göre; ev sahibi ülkede kalma süresi uzadıkça göçmenlerin bakış açısı yerlilere benzeşmektedir. Manning ve Roy (2010: 74) ise yeni göçmenler ile eski göçmenlerin farklılıkları üzerinden ilişkileri irdelemiştir. Yeni göçmenlerin kimlik tanımlamasında misafir ülke kimliğinin güçlü olmadığını; ancak ikinci ve ardıl nesillerin kendileri ile beyaz İngilizler arasında az fark olduğunu düşündüklerini vurgulamaktadır. Özetle; nesiller çoğaldıkça göç edilen ülkeye aidiyet güçlenmektedir. Bu durum, düşünce ve tutumlarını yakınlaşması anlamına gelmektedir. “Birleşik Krallık İstihdam Gücü” anketine atıfla -göçmen kökenlilerin örneklemedeki sayısının az olması şerhiyle-yaptıkları araştırmaya göre; Britanya topraklarında doğanların etnisite ve din fark etmeksizin büyük çoğunluğunun görüşleri ev sahibi toplumun yeni göçmenlere bakışıyla örtüşmektedir. Kuşkusuz bu varsayım tek başına, her zaman, her göçmen ve her ev sahibi toplum için genel geçer bir açıklama modeli olmaktan uzaktır. Zaten Manning ve Roy (2010: 80, 84) “doğulan ülke, Britanya’ya gelme yaşı, kalma süresi ve ülkede “problem” görülen göçmenler arasında olma” gibi değişkenleri ev sahibi ülkedeki çoğunluk toplumu ile bakış açılarındaki örtüşme üzerinde etkili faktörler olarak sıralamıştır.

Ev sahibi toplumda geçen sürenin yeni gelenlere bakışta paralellikler yaratacağı hipotezini Almanya’daki Türkiye kökenli katılımcılara uyarlırsak tam olarak doğrulanmadığını ifade edebiliriz. Bir kere Almanya’ya emek göçüyle gelenlerin siyasi iltica ile göç edenlere göre, iltica ile göç edenlere göre ise beyaz

yakalıların Almanlara daha yakın pozisyonda olduğunu söylemek oldukça güçtür. Almanya'daki katılımcıların görüşlerini belirleyen Almanya'da kalma süresindeki farktan ziyade göç türü, maddi pozisyon değerlendirmesi, siyasi ideoloji gibi faktörlerdir. Bununla birlikte Siyasi Hoşnutsuzluklar başlığında değerlendirildiği üzere nesiller arası beklenti ve kapasitelerde farklılaşma olsa da grup temelli bir değerlendirme yer yer daha baskındır. Ailesinin ya da genel olarak Türkiye kökenlilerin görece yoksunlukları bakış açısında etkilidir. Zaten Türkiye kökenli katılımcılar arasında kendisini tek Alman kimliği ya da güçlü Alman kimliği ile tanımlayanlar bulunmamaktadır. Üstelik Suriyeliler ile güç asimetrisinin zayıf tarafında yer almak ya da paylaşılan göçmenlik, Müslümanlık, Batı dışı kültürden gelmek gibi ortaklıklar söz konusudur. Dahası ne Almanlar ne de Türkiye kökenli göçmenler homojen bir tutuma sahip değildir, hangi Türkiye kökenliler hangi Almanlar ile benzeşiyor ya da ayrışıyor sorusu belki irdelenebilir.

Göçmen kökenlilerin göçmenlere bakışının farklılaşması üzerine öne çıkan bir diğer yönelim, kuşaklara göre farklılaşma vurgusudur. Örneğin; Branton (2007: 293-294) ABD'nde Latinlerin göç konusundaki görüşleri üzerine çalışmasında, köken ülkeye güçlü bağlar ekseninde ilk kuşakların illegal Latin göçüne daha olumlu ve ABD'ne güçlü bağlar besleyen ikinci ve üçüncü kuşakların tam tersi eğilimde olduğunu ifade etmektedir. Göçmenlerin nerede doğduklarına göre politik tercihlerinin değiştiğini ileri süren Branton (2007: 300-301), farklılığın temelinde sosyo-ekonomik ve eğitim arka planlarının kuşaklara göre değişimine bağlamaktadır. Daha düşük statüde olanların, dolayısıyla ilk kuşakların, azınlıklara destek politikalarını daha güçlü savunacağını öne sürmüşlerdir. Araştırmada göçmenlere yönelik politikalarda en büyük farklılığın birinci ve ikinci kuşak olma yani nerede doğduğuna bağlı görüldüğü sonucuna erişmiştir.

Yeni göçmenlere bakış açısında temel ayrımın kuşaklar arası olduğu argümanını bu tezdeki bulgulara uyarladığımızda, kuşaklar arası farklar elbette yakalanmıştır. Ancak kuşaklar arası farklılığı eğitim, sosyo-ekonomik arka planları dışında pek çok unsur belirlemektedir. Örneğin bireylerin ait hissettiği grup kimliği kimi zaman sosyo-ekonomik arka planından farklılaşmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, kuşaklar arası farklılık göçmenlere bakışta yaşadığı ülkeye daha güçlü aidiyet

beslenmesini doğuran bir sonuç olmamaktadır. Üstelik ilk kuşakların azınlık politikalarına ya da yeni göçmenlere daha destek veren pozisyonda olması daha iyi eğitilmiş, farkındalığı yüksek yeni kuşakların daha karşıt olacağı düşüncesiyle bağdaşmamaktadır. Tüm bunlar yanında Almanya ve Amerika örnekleri göç deneyimleri açısından farklıdır. Almanya doğumlu olmanın ev sahibi toplumdaki hâkim bakışı benimsemek düşünmek yerine yaşadıkları ayrımcılıklar, hissettikleri görece yoksunluklar ve artan beklentilerinin karşılanmaması hissi üçüncü kuşakların bile Almanya'ya entegre olmasının önünde engel olarak varlığını sürdürmektedir.

Göçmenlere bakışta göç edilen yerin özelliklerine göre pozisyonların değişeceğini ileri süren örnekler bulunmaktadır. Polinard, Winkle ve de la Garza (1984: 783-784) fakirlik ve işsizlik oranları, yerleşimcilerin çoğunun göçmen kökenli ya da yerli soyadları, ülkede ya da başka ülkede doğmak, göç edilen ülkeye uzaklık ve yakınlık gibi pek çok unsura göre yeni göçmenlere bakışın değişeceğini belirtmektedir. Gelir arttıkça problem görmenin azaldığını, mavi yaka işlerde çalışmanın karşıtlığı beslediğini, kuşaklar arttıkça bakışın olumsuzla kaydığını, sınır bölgelerinde karşıtlıkların daha fazla olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır (Polinard, Winkle ve de la Garza, 1984: 786). Çalışmaların ışığında Almanya'daki beyaz yakalı katılımcıların Suriyelilere bakışları ele alındığında, hem birinci kuşak olmaları, sahibi ülkede daha kısa süre yaşamaları, göçmen yoğun mahallelerde yaşamamaları, maddi anlamda geleceklerine dair kaygı beslememeleri kapsamında olumsuz tutumdan uzak olmaları açıklanabilir. Bunun yanında Berlin'deki mavi yaka işlerde çalışan kadınların Köln'deki mavi yaka işlerde çalışan kadınlara göre Suriyelilerin daha fazla olmasından ötürü rekabet potansiyelleri ile karşı çıkışları açıklanabilir.

Yeni göçmenlerin göçmen kökenliler ile ilişkisi üzerine bir diğer başlık, sosyal entegrasyon süreçlerinde ev sahibi toplum yanında diğer göçmen gruplarla kurulan bağların rolü üzerinedir. Wessendorf ve Phillimore (2018: 1-3, 6) Birleşik Krallık'taki yeni göçmenler üzerine çalışmasında eski göçmenlerle kurulan farklı ilişki türlerinin istihdamdan barınmaya, refahtan bilgi aktarımına göç edilen ülkedeki yaşama ve aitalığa dair pek çok açılım sunduğunu işaret etmiştir. Entegrasyon ve yerleşimde göçmenlerin eğitimi, yaşı, sosyo-ekonomik durumu ya da kendilerine aynı kökenlilerle sosyal ağları yerine diğer göçmen kökenlilerle "kısa ve tesadüfi karşılaşmalar, daha

düzenli “önemli” tanıdıklar ve arkadaşlıklar” olarak üç ilişki türüne atıfla araştırmalarını gerçekleştirmişlerdir. Yeni göçmenlerin çalışma ortamlarında, yaşam alanlarında, gittikleri organizasyonlarda ya da tesadüfî karşılaştıkları göçmen kökenlilerin pratik yardımları ve duygusal destek türlerini örneklerle anlatan çalışma; göç edilen ülkede “insan” gibi hissetmekten, orada tutunmalarına ve hatta aidiyet ya da bağlılık hissetmesine yaradığını ortaya koymuştur. Özellikle arkadaşlığın aitlikte en ağır yere sahip olduğunu, farklılıklar yerine ortaklıklar üzerinde inşa edildiğini işaret eden yazarlara göre yeni göçmenlerin ülkeye entegrasyonunda çoğunluk beyaz İngilizlerle sosyal ilişkilere ya da seviyesiyle mutlaka ilgili olmadığını göstermesi en önemli sonuçtur (Wessendorf ve Phillimore, 2018: 11-13). Göçmenler arası ilişkilerin ülkeye adaptasyona yardımcı olduğunu ele alan bu çalışma, Almanya’daki katılımcıların Suriyeliler ile ilişkilerine dair açılımlar sunmaktadır. Özellikle Suriyelilere yardımlar konusu buna örnek teşkil etmektedir. İltica göçmenlerinin Suriyelilerle arkadaşlık olarak değerlendirilebilecek yakınlıkta ilişki geliştirmeleri, Müslüman kimliği ve sol kimliği güçlü olanların bilinç artırımı ve yardım organizasyonlarında aktif rol alması, Suriyeliler ile karşılaşan katılımcıların anlık yol gösterici tutumları, göçmenlerle ilgili işlerde çalışanların arabulucu pozisyonlarından örnekleri bu üç ilişki türüne örnektir. Dolayısıyla Suriyelilerin ülkeye adaptasyonu için hâkim unsur yanında ya da yerine Türkiye kökenliler ile ilişkilerinin önemli olduğu sonucuna varılabilir.

Sonuçta, Scheve ve Slaughter (2001: 133)’in vasıfsızların, Dustman ve Preston (2001: 365)’in hane geliri düşük olanların ve göçmenlerin yoğun yaşadığı yerlerde ikamet edenlerin ve Polinard, Winkle ve de la Garza (1984: 783-784)’nın işsizlik ve gelirin düşük, yabancıların çok yaşadığı yerlerde göçmenlere karşı çıkışın fazla olacağını öne süren çalışmaları artırmak mümkündür. Ancak her bir araştırma, gerekçeleri değişmekle beraber göçmenlere bakışta “rekabet fikri” mantığıyla ilerlemektedir. Göç dalgalarına, göçmenlere, göç politikalarına ve uygulamalarına neden bazı kişilerin ya da grupların daha olumsuz baktığı sonucuna odaklanan bu çalışmalarda ortak olan gelir ve eğitim seviyelerine, göçmenlerin yoğun olduğu alt gelir grubu yerleşim yerlerinde yaşamaya, ülkede yaşama süresine ya da vasıflı-vasıfsız piyasaların ayrıma göre rekabet çerçevesi değişmektedir.

3. Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Suriyelilere Bakışı Üzerine Çalışmalar

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı üzerine literatürde üç çalışma bulunmuştur. İki çalışmada Türkiye kimlikli isimler tarafından Berlin özelinde yapılmıştır. Bununla beraber bu çalışmaların sonuçları ile tezdeki sonuçlar arasında örtüşme söz konusudur. Üçüncü çalışma ise Almanya'daki Türkiye kökenliler ile Sovyetlerden gelen Alman kökenlilerin Suriyelilere karşı sosyal grup temelli düşmanlıklarını karşılaştırmalı ele almaktadır.

Bunlardan ilki, “Berlin'deki Türk göçmenlerin Suriyeli mültecilere yönelik görüşü ve tutumları üzerine bir çalışma: Berlin/Almanya örneği” başlıklı Ayaz (2019)'ın yüksek lisans tezidir. Çalışma, Suriyeli mültecilere bakışta eğitim yükseldikçe olumsuz bakışın azaldığına ulaşmıştır. Bununla birlikte gençlerin, bekârların, Almanya doğumlu olanların, Alman vatandaşı olmayanların, Almanya'da yaşama süresi 21 yıl ve üzeri olanların daha olumsuz pozisyonda olsa bile demografik veriler açısından anlamlı fark olmadığı saptanmıştır (Ayaz, 2019: 35-42, 54). Araştırma katılımcıların yarısının Suriyelilerin Almanya'da kalmasında sakınca görmediğini; ama Almanya'da “yabancı” kategorisinde ortak değerlendirileceklerinden ötürü yaşamlarının olumsuz etkileneceğine inandıklarını ortaya koymuştur. Suriyelileri kendilerine göre dezavantajlı gördüklerini vurgulayan çalışma, Suriyelilerin ekonomik olarak tehdit görüldüğünü de ortaya koymaktadır (Ayaz, 2019: 68, 70, 82). Çalışma, katılımcıların ezici çoğunluğu Suriyelilerin geri dönmeyeceğine inandıkları ve Alman devletinin göç-göçmenlik politikalarının yeterli bulunduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Ayaz, 2019: 84, 86, 90-91). Nitel örneklem sayısının dar olduğu bir çalışma olsa da katılımcıların görüşleri büyük oranda bu tezdeki katılımcıların görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Suriyeli göçüyle “tek” potada eritilme kaygıları, Suriyelilerin Almanya'da kalıcı olduğuna dair inanışları, ekonomik tehdit algıları, eğitim seviyesi yükseldikçe olumsuz bakışın azalması, Almanya'nın yaptıklarını yeterli görme yönlerinden benzer sonuçlara erişilmiştir. Bununla birlikte çalışma, Suriyelileri daha dezavantajlı gördükleri noktada farklıdır. Tezdeki katılımcılar için böyle bir genelleme ortaya çıkmadığı gibi avantaj

ve dezavantaj açısından sayılan sebepler de farklılaşmaktadır. Mesela birinci kuşak emek göçmeni erkeklerin göç ettikleri dönemde sunulan imkânlar değerlendirmesi Suriyelileri avantajlı görmesine yol açmaktadır. Suriyelilere sunulan imkânların gelecekte haksız rekabet yaratacağı ve belki de statü sarsılması yaşayacaklarına dair kaygıları ön plandadır.

İkinci çalışma, Togrul Koca (2019)'nın "Berlin'deki Türk göçmenler ve Suriyeli mülteciler arasında kentsel vatandaşlık ve mekânsal karşılaşma" başlıklı makalesidir. Çalışma, Türk göçmen kökenlilerin Suriyelilere dayanışma faaliyetlerine katılım ve katkıları bağlamında kapsayıcı vatandaşlık ile şehirdeki konumlarına ve kentsel vatandaşlık kullanım haklarına tehdit bağlamında mülteci karşıtı savunmacı pozisyonlarını irdelemektedir. Togrul Koca (2019: 574) Almanya'da yardım hareketine, dayanışma kampanyalarında hem sol hem de dini (Sünni ve Alevi) grupların baskın olduğu sonucuna ulaşmıştır. İkinci önemli sonuç ise Berlin'deki Türklerin Suriyelilerin göçüyle sosyo-ekonomik statülerinin zayıflayacağı korkusuna sahip olduğudur. Özellikle Suriyelilerin istihdam olanakları, konut piyasası ve eğitimdeki sosyal imkânlardan "meşru olmayan faydalananlar" şeklinde kodlandığını ifade etmektedir. Sosyal pozisyonları bakımından "hiyerarşi" ve "dağıtım" çatışması Türkiye kökenlilerin Suriyelileri "ötekileştirmesi" ve hatta "güvenikleştirmesi"ne yol açmaktadır. Özetle, yabancı karşıtlığı ile ilgili Türkiye kökenlilerin maruz kalmaktan şikâyet ettikleri durumun benzerini Suriyeliler hakkında yaptıkları sonucuna ulaşmıştır. Suriyelilerin "refah devletin imkânlarında faydalanmasına kısıtlar getirilmesi, lüks içerisinde yaşadıkları, ekstra para almaları, dil öğrenmeleri ve istihdam piyasasına katılmaları için verilen maddi ve moral desteğe şaşkınlık, Almanların neden istemediğini onaylayan ifadeler" tarzında verdiği örnekler, bu tezdeki katılımcıların verdiği örneklerle büyük benzerlik göstermektedir. Ki tüm bu örnekler, Türkiye kökenlilerin kendileri yerine tercih edilen aktörler olarak Suriyelileri görmelerine neden olmaktadır. Togrul Koca (2019: 577-578)'ın ifade ettiği gibi Suriyelilerin suç oranlarına, erkek ve genç Suriyeli tektipleştirilmesine dair tüm söylemler aslında güvenikleştirme ve kriminalize etmeyi beraberinde getirmektedir. Dahası kültürel uyumsuzlukla harmanlanarak hem merkez sol hem milliyetçiler arasında Arap karşıtlığını güçlendirmektedir. Çalışmada ele alınan gerek dayanışmacı

vatandaşlık ve bireysel ve grup temelli tehdit algısının örnekleri bu tezdeki sonuçlarla benzeşmektedir. Türkiye kökenli katılımcıların yabancı karşıtlığını ve Suriyeli erkek tektipleştirmesinin güvenlikleştirmeye paralel okuması ile rasyonel tehdit algıları yanında Suriyelilere kimlik temelli yardım örnekleri de söz konusudur. Aynı şekilde dayanışmacı vatandaşlık örnekleri de yardımlar başlığında ortaya konmuştur. Nedenleri farklılaşmakla beraber her iki vatandaşlık açıklamasının örnekleri Türkiye kökenli katılımcıların algı ve tutumlarında belirleyici etmenler olarak öne çıkmaktadır.

Üçüncü çalışma, grup kimliklerinin özellikle azınlık gruplar için ulusal, dini, etnik kökenleriyle bağlantısı üzerinden ötekine bakışını irdeleyen Hamidou-Schmidt ile Mayer (2021)'in "Göçmen Kökenli Alman Vatandaşlar Arasındaki Sosyal Gruplar ve Dış Grup Düşmanlığı Arasındaki İlişki" makalesidir. Çoğunluk Alman nüfusu, göçmenler ve Suriyeli mültecilere karşı ülkedeki eski göçmen iki azınlık grubun yaklaşımlarını karşılaştıran makale, ulusal ve dini kimliklerin farklı alt grupları ortak bir grup olarak daha birleştirici, ancak etnik kimlikleri dışlayıcı olarak ele almaktadır. Çalışma, ülkedeki en büyük göçmen gruplar olan eski Sovyetler Birliği'nden gelen Almanlar ile Türkiye kökenlileri eski göçmenler ve Suriyelileri yeni göçmenler kategorilerinde incelemektedir. Her grubun çoğunluğa, diğer göçmen gruplara ve Suriyelilere nasıl baktığını ele almaktadır (Hamidou-Schmidt ve Mayer, 2021: 314-315). Çalışmaları en temelde, iki göçmen grubun Alman çoğunluğa karşı en az; ama Suriyeli mültecilere karşı ise en fazla olumsuz yaklaşıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Rus Almanların çoğunluk dışındaki diğer gruplara bakışının olumsuz olduğunu ve Müslüman grup kimliğine sahip olan Türkiye kökenlilerin Rus Almanlara göre Suriyelilere daha olumlu baktığı sonucuna ulaşmıştır (Hamidou-Schmidt ve Mayer, 2020: 327). Bu bağlamda çalışmanın sonuçları grup kimlikleri açısından Müslüman kimliğin güçlü olmasının Suriyelilere bakışın olumlu olmasına yol açtığını gösteren bu tezdeki sonuçlarla uyumludur. Ayrıca etnik kimliklerin Suriyelilere bakışta "ötekileştirici" ve "dışlayıcı" olduğu ile büyük oranda örtüşmektedir.

E. Değerlendirme

Almanya'daki Suriyelilere bakış konusunda tek bir kuramsal çerçevenin ve açıklama modelinin bütün toplumsal kesimlerin yaklaşımlarına ışık tutmadığı bu çalışmanın en önemli bulgularındandır. Her ne kadar meseleyi daha karmaşık bir şekilde ortaya koysa bile farklı toplumsal kesimlerin meseleye farklı saiklerle yaklaştığı ve bu yaklaşımlarında farklı kuramsal çerçevelerle açıklanabileceği örneklerle ortaya konulmuştur.

Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı üzerine birbirinden çok farklı açıklama modelleri ve nedensellikler söz konusudur. Genel resme bakıldığında, Suriyelilerin göçünün çok olumlu görülmediği ortaya çıkmaktadır. İltica göçmenlerinin olumlu, beyaz yaka göçmenlerin nötr, emek göçmenlerinin ise olumsuz bir imaja sahip oldukları söylenebilir; lâkin bu genellemeler dışında örnekler de vardır. Dolayısıyla tek bir eğilimden söz etmek ve genellemeler yerine kimlerin neden olumlu kimlerin neden olumsuz veya kimlerin neden ikisi arasında bir noktada durduğunu irdelemek, arkasındaki nedensellikleri açıklamak bu çalışmanın odağını oluşturmuştur.

Türkiye kökenlilerin büyük oranda göç türlerine göre değişen eğilimleri yanında siyasi eğilim, kuşak farkı, dinsel ve etnik aidiyetler, eğitim ve gelir seviyesi, beklentilerinin karşılanmaması gibi pek çok etmen bakış açılarındaki nedensellikleri açıklamaktadır. Kuşkusuz bu nedensellikleri tek bir kuramsal yaklaşımla ele almak oldukça güçtür. Aynı kuşaklar arasında farklı eğilimler, aynı gelir seviyesinde farklı tutumlar, farklı eğitim seviyelerinde benzer açıklamalar, farklı sosyal kimliklerde ortak yorumlar bulunabilmektedir. Bu sebeple bu tezde Almanya'da göçmen kökenli bir toplum olan Türkiye kökenlilerin bakış açılarını bireysel temelde Rasyonel Tercih, grup temelinde Sosyal Kimlik ve konjonktür ile bağlamsal karakterinden ötürü Siyasi Hoşnutsuzluklar üzerinden okumayı hedeflenmiştir. Kuramların temel argümanları doğrultusunda belirli hipotezler geliştirilerek, saha çalışmasında bu hipotezler ve kuramların açıklama kapasiteleri test edilmiştir.

Almanya'daki Türkiye kökenliler için Suriyelilere bakışta göç türleri temel parametredir. İltica göçmenlerinin Suriyelilerle mağduriyet ve benzer deneyimler üzerinden geliştirdikleri grup kimliği göçmenlik olarak öne çıkmaktadır. Aynı

zamanda Suriyeliler ile sınırlı kalmayan; ama onların odağında tartışılan Almanya'daki zorunlu göçmenlerin durumları siyasi hoşnutsuzluklarını azaltan ve güçlendiren etkilere sahiptir. Bu nedenle grup temelli bakış açıları Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar üzerinden okunmaya müsaittir. Literatürde Sosyal Kimlik üzerinden göçmenlere bakışın irdelenmesi sıklıkla başvurulmasına karşın gerek göçmenler arası ilişkiler gerekse gruplar arası rekabet yerine dayanışma örnekleri ve hatta “onlar adına hoşnutsuz olma” açısından iltica göçmenlerinin pozisyonları anlamlı bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Siyasi Hoşnutsuzluklar üzerinden daha çok göçün itici ve çekici yönlerinin açıklanmasına karşın bu tezde, görece yoksunlukların göçmenler üzerine algılar üzerine ciddi etkileri olduğu tespit edilmiştir. Üstelik hoşnutsuzluklar her zaman kendi gruplarının pozisyonlarıyla, deneyimleriyle sınırlı bir okuma yerine başka gruplar arası kıyaslamaları beraberinde getirebilmektedir. Bu yüzden görece yoksunluklar sadece göçmenler arası ilişkiler, göçmen grupların birbirlerine tutumlarını göstermenin ötesinde göçmenlerin yaşadıkları topluma dair hissiyatları, aidiyetleri ve kızgınları anlamak açısından açılımlar sunmaktadır. Beklentileri ve kapasiteleri arasındaki ilişki bu bağlamda düşünülmesi gereken bir önemdedir. Bilhassa Almanya'da 2015 Suriyeli göçünden sonra değişen konjonktürün Türkiye kökenliler açısından neden oyun değiştirici olarak ele alındığı, Suriyelilerin hızlı statü atlaması endişesinin kuşaklar arası farklı etkilerini göstermesi bakımından değerlidir. Siyasi Hoşnutsuzluklar teorisyenlerinin ortaya koyduğu gibi hayal kırıklığı yani yoksunluğunun yoğunluğunu artırması burada devrededir. Türkiye kökenli katılımcıların kızgınlıkları geçmiş deneyimleri ile bağlantılıdır.

Beyaz yaka göçmelerin, Almanya'ya göç hikâyelerinin, deneyimlerinin ve beklentilerinin farklılaşması diğer göçmen kökenlilerden onları ayıran özelliği ile dikkat çekicidir. Almanya'daki Türkiye kökenliler ile ortak grup kimlikleri, “biz” hissiyatları güçlü olmaması göç ve göçmenlik konularına bakış açılarının daha bireysel olmasını beraberinde getirmektedir. Almanya'da görece yoksun olduklarına dair değerlendirme ve toplumsal güç asimetrisinde grup kimliklerinden ötürü savunmacı pozisyonda kendilerini konumlandırmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakış açılarının Rasyonel Tercihle örtüşmesi ve nötr olması göçmenlerin göçmenlere bakışı

üzerine yazınla uyumludur. Literatürde göçmenlerin göçmenlere algılarında maddi temeller üzerinden vasıflı-vasıfsız, göçmen yoğun yerlerde yaşayanlar-yaşamayanlar, geliri yüksek olanlar-olmayanlar gibi ayrımlarla büyük ölçüde paralellikler vardır. Ancak burada altının çizilmesi gereken nokta, rekabet alanına girmediği Suriyelilere dair olumlu görüşlerin de ifade edilmemesidir. Bu nokta ise Rasyonel Tercih lensleri yanında sosyal kimlik temelli tehdit algılarını devreye sokunca anlamlı hale gelmesi ile tek bir kuram yerine birden fazla kuramın açıklayıcılığına başvurmanın boşlukları tamamlaması açısından önemini göstermektedir.

Emek göçmenlerinin -üçüncü kuşakların büyük kısmı hariç- Suriyelilere bakışını grup kimlikleri ve aidiyetleri belirlemektedir. Almanya’da 2015 sonrası Suriyeliler üzerine çalışmalarda gözlemlenen kimlik ve kültür temelli bakışla ele alan literatürle uyumludur. Ancak grup kimlikleri Almanya’daki görece yoksunluk değerlendirmesiyle bağlantılı bir karakterde olduğunu göstermesi açısından ayrılmaktadır. Nitekim emek göçmenlerinin Suriyelilere karşı çıkışlarında iki temel unsur öne çıkmaktadır. İlki “aynı görünme”; ikincisi “Suriyelilerin hızlı statü atlayacağı” endişesidir. Her iki endişe de Suriyelilere olumsuz bakışı beraberinde getirmektedir. İlki sosyal kimlikler üzerinden rekabeti kızıştıran, ikincisi siyasi hoşnutsuzlukları güçlendiren karakterdedir ve iç içedir. Birinci kuşak erkekler ile kadınların siyasi hoşnutsuzluklarda farklılaşması, eğitim seviyesine göre en alt ve en üst kategoride yer alanların benzeşmesi ya da Müslüman güçlü kimliğin daha olumlu iken milliyetçi siyasi eğilim tanımlamasının daha olumsuz olması bununla ilgilidir. Hatta bazı durumlarda bireysel perspektifleri, maddi kâr-zarar analizleriyle grup temelli değerlendirmelerinin çok farklılaşmadığı örnekler söz konusudur. Katılımcıların büyük çoğunluğu için bu üç kuramla da açıklanabilecek argümanları söz konusudur.

SONUÇ

“Almanya’daki Türkiye kökenliler Suriyelilere nasıl bakıyor” sorusuna cevap vermeye çalışan bu çalışma, mevcut açıklama modellerinin bakış açılarına ne ölçüde ışık tuttuğunu sorgulamıştır. Bu çalışma herhangi bir kuram veya modeli teyit etmek ya da test etmek için kurgulanmamıştır. Aksine çalışmada seçilen Rasyonel Tercih, Sosyal Kimlik ve Siyasi Hoşnutsuzluklar modellerinin her birinin artıları ve eksileri olduğundan yola çıkmıştır. Dolayısıyla buradaki amaç, incelenen konuya ikna edici cevap bulma çabasıdır. Nitekim “Almanya’daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışı” gibi kolay bir yanıtı olmayan karmaşık bir sorunun tek bir açıklama modeliyle ikna edici bir şekilde açıklanmadığı görülmektedir. Tez açısından bu sonuç, şaşırtıcı bir bulgu da değildir.

Bu çalışmada asıl önemli olan hangi bağlam ve hangi sorunsalların, hangi açıklama çerçeveleriyle daha doğru bir şekilde anlaşıldığıdır. Bu kapsamda, toplanan ampirik veriler ışığında böylesi bir sorgulama yapılmaya çalışılmıştır. Bazı bulgular ve tespitler literatürle paralellik arz etmektedir. Örneğin; Pottie-Sherman ve Wilkes (2017: 221-222) yabancı oranlarının artmasının doğrudan kaynaklar üzerinde rekabeti artırmasının göçmen karşıtlığını güçlendirdiğini ifade etmektedir. Göçmenlerin oransal artışı ile zarara uğrama düşüncesi arasında kurulan bu bağ, Türkiye kökenli katılımcıların Almanya’da daha fazla Suriyeli göçünü istememesi ile büyük oranda örtüşmektedir. Tüm gelir ve eğitim seviyelerindeki katılımcılarda görülen ve Suriyelilere olumlu bakışın baskın olduğu iltica göçmenlerinin bakışında kırılma yaratan yeni bir göç hareketine dair varsayım kâr-zarar analizinde dengeleri değiştirmektedir. Hatta göçmen kökenliler arasında göçmen karşıtlarının olduğunun ya da olabileceğinin sinyallerini vermektedir. Bir diğer sonuç, göçten kaynaklı ayrışmaların ortadan kalkmasını gösteren çalışmalarla paraleldir. Mesela Tajfel ve Turner (2004: 380)’ın sosyal değişim türleri arasında saydığı grupların sosyal kıyaslamada referans gruplarını değiştirerek yüksek statülü yerine kendi grubundan daha düşük statülü sosyal grubu tercihe yönelmesi örnek verilebilir. Özellikle Almanya’da ne yaparsa yapsın “tüm Müslümanlarla aynı kategoride

değerlendirilmekten şikâyet edenler” için Suriyeliler ile kıyaslamalar adeta kendi grup kimliklerinin üstünlüğünü kanıtlama aracına dönüşmüştür. Sosyal grubundan çıkmanın imkânsızlaştığını düşünen katılımcılar arasında Suriyelilere yönelik ayrımcı söylemler çok daha güçlü görülmektedir. Keza van Rijswijk, Hopkins ve Johnson (2009: 515-516, 520)’ın Kuzey İrlanda’da aynı grup göçmenlerin farklı sosyal kategoriler olarak ele alındığı belirtmektedir. Yazarlar, Katolik kimliği belirgin Polonyalıların daha fazla endişe yaratmasını çalışmıştır. Bunun yanında Katolik Polonyalılara sembolik, Protestan Polonyalılara rasyonel tehdit ekseninde bakıldığını ortaya koymuşlardır. Onların çalışmalarıyla paralellik kurularak Müslüman aidiyetle “biz”i inşa eden ve etmeyen Türkiye kökenli katılımcılar arasındaki farklara bakılabilir. Nitekim din kardeşliği üzerinden Suriyelilere yakın duranlarda dair tehdit algısı neredeyse görülmezken; Müslüman kimliği baskın olmayanlarda sembolik tehdit algısı yüksektir. Bu grup arasında Almanya’daki yaşamlarının olumsuz etkileneceğine dair kaygı yüksektir. Kısaca hem White ve Langer (1999)’in azınlık grupları arası ilişkilerde yatay düşmanlıkların ve önyargıların yaşandığı hem de Dovidio, Gaertner ve Validzic (1998)’in ortaklıklar üzerinden başka bir süper grupta birleşebildiğini, Migal, Hewstone ve Mullen (1998: 136)’ın paylaşılan sosyal kategorilerin önyargıyı azalttığı görüşüyle de örtüşen yaklaşımlar mevcuttur. Aslında Sosyal Kimlik Kuramı toplumun farklı sosyo-ekonomik katmanlardaki kesimlerin göçmenlere dair yaklaşımları arasında fazla bir farklılaşma öngörmez. Kurama göre; grup içi ve grup dışı dinamikler bağlamı anlam taşımaktadır. Oysa bu çalışma, farklı toplumsal katmanların mukayese odaklarının grup içi de olsa farklılaşmalar gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmada, bu tarz örnekleri ve bağlantıları çoğaltmak mümkündür.

Ancak literatürle paralel sonuçlara erişen çalışmalar yanında, konunun nüanslarına girildikçe modellerin ve kuramların konunun tümünü açıklama konusundaki kısıtları daha net ortaya çıkmaktadır. Bunun temel sebebi çalışmanın temel sorunsalı ile ilgilidir. Bir kere çalışmanın temel sorunsalı “kendisi önceden çalışma veya siyasi gerekçelerle göç etmiş olan bir topluluğun ya da bireylerin mülteci ya da sığınmacı başka bir topluluğa yaklaşımı konusundaki temel bakış açılarını mukayeseli bir şekilde ortaya koymaktır.” Bu bağlamda; kimliksel kesişimler veya

karşıtlıklar, ekonomik kaygıların etkileri, ideolojik bakış açılarının izdüşümleri, toplumsal örgütlenme ve hareket tarzlarının yansımaları, beklentilerin yönetimi ve karşılanması, göçmen grubun ne şekilde algılandığı ve bu gruba dair genel yaklaşımların nasıl şekillendiği ortaya konmuştur. Bu konuda benzer örnek olay ya da benzer çalışmalar bulmak oldukça sınırlıdır. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakış üzerine Ayaz (2019), Togrul Koca (2019) ile Hamidou-Schmidt ve Mayer (2021)'in çalışmaları dışında örneklerle literatürde rastlanmamıştır. Bunun ötesinde eski göçmenlerin yeni göçmenlere nasıl baktıkları ekseninde örnekleri genellemeyi engelleyici pek çok unsur söz konusudur. Almanya'daki Türkiye kökenli katılımcılar dışında diğer göçmen kökenlilerin Suriyelilere bakışları, Almanya dışındaki diğer ülkelerdeki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakışları, farklı göçmen grupların yeni göçmenlere bakışı gruplara, ülkelere, sosyal bağlama, bireylerin karakterine, göç deneyimlerine, araştırmanın yapıldığı döneme, örneklem grubundaki değişime, benimsenen politikalara ve daha pek çok faktöre göre değişim gösterecektir. Dolayısıyla çalışmanın en büyük kısıtı akademik yazında karşılaştırma yapmanın oldukça sınırlı kalması olarak öne çıkmaktadır. İkincisi, Sosyal Kimlik Kuramıyla ve göçmenler arası algılara dair, Rasyonel Tercih Kuramıyla göçmenlere bakış üzerine çalışmalar ve hatta bazen iki kuramın temel argümanı sembolik ve rasyonel tehdit üzerinden karşılaştırmalı çalışmalar olmasına rağmen Siyasi Hoşnutsuzlukların göç çalışmalarında benzer şekilde pek kullanılmamasıdır. Nihayetinde bu çalışmayı karşılaştırabilecek çalışmalar çok sınırlı kaldığı için bu bir kısıt olarak ele alınabilir; lâkin literatürde az çalışılan bir alana odaklanması ile bir avantaj olarak görmek de mümkündür. Nitekim başka ülkelerde benzer çalışmalar yapmak, Almanya'da başka göçmen kökenlileri ayrı ya da kıyaslamalı çalışmak, göçmenlerin göçmenlere bakışında dikkate alınmayan kuramların çalışılabilir olduğunu göstermek ve aynı konunun nicel çalışmalarla derinleştirilebileceği gibi kısıtlar aslında akademik yazında yeni açılımlar sunmaktadır. Dolayısıyla mevcut kısıtlar üzerinden çalışmanın bulguları yeni çalışmalara vesile olabilecek bir potansiyele sahiptir.

Her bir kuramsal yaklaşımın öngörülleri konunun belli yönlerine ışık tutmaktadır. Bu yönüyle hibrit bir açıklama perspektifi bu çalışmada ön plana çıkmaktadır. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin bakış açılarındaki tutarlılıklar,

öngörülmezliklerden çok daha fazladır. Bu yönüyle çalışmanın genel tespitleri, güçlü bir ampirik zemine oturmaktadır. Açıklama çerçeveleriyle saha bulguları metin içerisinde belirli bir örgü içinde ilintilendirilmiştir. Öncelikle, Suriyelilere bakış açısı üzerinde en etkin faktör olarak göç türleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye kökenlilerin bakış açısındaki temel fay hatlarından ilki bireysel göç deneyimleridir. Siyasi iltica ile Almanya'ya göç edenler Suriyelilere dikkat çekici baskınlıkla olumlu, beyaz veya göçmenler nötr, emek göçmenleri ise büyük oranda olumsuz bakmaktadır. Türkiye kökenlilerin kendi yaşanmışlıkları açısından benzer ya da yakın “deneyim” hissi yakınlaştırmacı bir unsurken; deneyim farklılaştıkça yani zorunlu göçten gönüllü göçe kaydıkça tutum değişmektedir.

İkinci fay hattı, baskın grup kimliklerinin bakış açısı üzerine etkisidir. Buradaki baskınlıktan kasıt Turner ve arkadaşlarının (1994: 454) üyesi olduğu grupla bireyin özdeşleşmesi anlamında kullanılmaktadır. Yani her katılımcı aslında “göçmen, Müslüman, üçüncü kuşak, Berlinli” gibi birbirinden farklı grup kimliklerine sahiptir. Ancak bazı katılımcılarda farklı grup kimliklerinden birinin Suriyelilere bakışta daha belirgin olduğu görülmektedir. Özellikle olumlu ve olumsuz bakışın net görüldüğü katılımcılar için bu daha geçerlidir. Bu açıdan Müslüman, sol ya da göçmen kimliği baskın olanlar -siyasi iltica gibi- Suriyelilere daha olumlu yaklaşmaktadır. Müslüman olup Müslüman kimliğiyle kendisini tanımlamayanlar, milliyetçiler ve ulusalcılar büyük oranda olumsuz bakmaktadır. Grup kimlikleri açısından göç türleri dışında “dini aidiyet, etnik köken ve Türkiye siyasetindeki ideolojik yönelim” en temel belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Ancak belirtilmesi gereken siyasi iltica dışındaki katılımcılarda “ortaklık” hissi Müslüman kimlikli katılımcılarda “benzer”, sol kimlikli katılımcılarda ise “farklı”dır. Başka bir ifadeyle Sosyal Kimlik Kuramı açısından kurulan “ortak göçmenlik kimliği olumlu bakışa yol açar” hipotezi sadece iltica göçmenleri için sağlanırken diğer göçmenlik türlerinde “göçmenlik” kimliği tam manasıyla bir kapsayıcılık sunmamaktadır. Suriyeliler ile ortak grup kimliği büyük oranda yakalanmadığı gibi aynı grup içerisinde başkaları tarafından değerlendirilmek genelde istenmeyen bir durumdur.

Üçüncü bulgu, grup kimlikleri açısından değerlendirmelerde en göze çarpan Arapları bütüncül bir kategori olarak algılamak ve onlardan farklılaşma çabasıdır. Bu noktada katılımcılar tarafından Suriyelilerin bile diğer Arap topluluklardan

farklılıkları göz ardı edildiği ortaya çıkmıştır. Bu genelleyici yaklaşım Türkiye kökenli göçmenlerin de diğer göçmen toplulukların nüanslarını büyük ölçüde göz ardı ettiklerini ortaya koymaktadır. Grup kimliği inşasında -Müslüman kimliğini benimseyen ve Suriyelilere olumlu bakan, yakın görenlerde dahi-özellikle Araplardan farklı olmak kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye kökenli katılımcılar arasında Suriyelilerin “ötekileştirilmesi” daha genel bir eksende Araplar ile kendileri arasında yapılmaktadır. İki toplumun benzemediği, farklı gerekçelere dayanarak kendi grup kimliklerinin yüceltildiği bir sosyal kıyaslama ile özsaygı arayışına yol açmaktadır. Müslümanlar içinde, göçmenler içinde, Batılı olmayanlar içinde “biz”in üstünlüğü farklı örneklerle sürekli teyit edilmektedir. Çanakkale Savaşında 15 yaşında şehit olanlara karşı Almanya’ya kaçanlar, Suriyelilerin öz-kimliklerini muhafaza etme konusunda şimdiden tereddüt yaşaması, suça meyillerinin Almanları da bıktırdığı gibi pek çok ötekileştirici açıklama, grup içi bilginin kimlik inşasındaki rolünü gözler önüne sermektedir. Keza katılımcıların birbirine oldukça benzer söylemler kullanması dikkat çekicidir. Bilhassa Suriyeli genç erkek terktipleştirmesi Suriyelilere olumlu bakanlar arasında bile kullanılmasıyla çarpıcıdır.

Dördüncü sonuç, referans gruplarına göre bakış açılarının değişimidir. Beyaz yaka, birinci kuşak kadın emek göçmenleri için Suriyeliler referans grup olarak öne çıkmadığı için görece yoksunlukları ve siyasi hoşnutsuzlukları açısından eşitsizlik hissini beslememektedir. Birinci kuşak emek göçmeni kadınlardan başlanırsa, bu katılımcıların referans grubu grup içi üyelerle sınırlıdır. Suriyelilerin Almanya’ya göçüyle yaşamlarının etkilenmediğini düşünmektedirler ya da güçlü farkındalıkları yoktur. Genelde mazlum olarak görülmesinden ötürü Suriyelilere yaklaşımları olumludur. Değer beklentisi sabitken değer kapasiteleri azalan sınıflandırmasına giren katılımcıların olumlu değerlendirmesi bu açıdan kuramın öngördüğünden farklı bir sonuçtur. Bu aktörler piyasa bilgisine tam sahip olmamalarından ötürü Rasyonel Tercih Kuramının “sınırlı rasyonellik” tanımı altında da değerlendirilebilir. Kısaca kuramlar arasında geçişlerle nedensellikler birden fazla şekilde açıklanmaya müsaittir. Beyaz yaka göçmenler ise nitelikli göçmenlerle kıyaslama yaptıkları, Suriyelileri bu kategoriye dahil etmedikleri ve Almanya’da görece yoksunluk geçmişleri olmadığı için Suriyelilere daha nötr tutum takınmaktadır. Suriyelilere olumlu bakan bir diğer

grup eğitimli birinci ve ikinci kuşakların farkı ise büyük oranda görece yoksunluk değerlendirmesinin bireysel temelde olmasından kaynaklanmaktadır. Beklenti ve/veya kapasiteleri artan diğer emek göçmenleri için durum farklıdır. Bireysel temelde Suriyelileri referans grup olarak her zaman almamakla beraber grup boyutunda kıyaslamaları ön plandadır. Bhandari (2004)'nin göçmenlerin görece yoksunluklarını hane halkı temelinde değerlendirmesi gibi ve hatta tüm Türkiye kökenlileri kapsar şekilde kıyaslamalara başvurmaları Suriyelilere bakışı etkilemektedir. Suriyelilerin göçüyle bireysel yaşamlarını etkilemediğini düşünen ve referans grup almayan üçüncü kuşaklar bile bu sebeple Suriyelilere her zaman olumlu bakmamaktadır. Bunun ardında ailesel ve Türkiye kökenlilerin birikmiş grup görece yoksunluklarının etkisi açıktır. Bu katılımcıların yorumları başta Gurr (1970, 1993a ve 1993b)'un çalışmaları olmak üzere Siyasi Hoşnutsuzluk yazınındaki grup görece yoksunluklarının daha kritik olduğu tezini desteklemektedir. Grup temelinde referans alınması Suriyelilere olumsuz bakışa yol açmaktadır. Kısaca emek göçmenleri -birinci kuşak kadınlar ve eğitimli bir ve ikinci kuşaklar dışında- büyük oranda Suriyelilerin göçüyle siyasi hoşnutsuzlukları artan grup olarak öne çıkmaktadır. Sadece bireysel değil grup temelli görece yoksunluk hissetmeleri, birinci kuşaklar için kendi geldikleri dönemle yaptıkları kıyaslamalar sonucunda benzer yoksunlukları ya da yoksunluk yoğunluğunu Suriyelilerin yaşamadığını düşünmeleriyle paralel olumsuz bakışa neden olmaktadır. Gurr (1993b: 161)'un siyasi hoşnutsuzlukların temelinde kültürel kimlik, eşitsizlikler ve otonomi kaybı olduğu tezini destekler şekilde ikinci kuşakların olumsuz bakmasına yol açan ise piyasa kaynaklı eşitsizliklerin körüklenmesi ve Suriyelilerin göçüyle kendi gruplarının otonomi kaybı yaşanacağı öngörüsüdür. Ayrıca tüm emek göçmenleri açısından kültürel kimlik tartışmalarına Türkiye kökenlilerin dahil edileceği kaygısı olumsuz bakış yaratmaktadır.

İkinci kuşaklar için Almanya'daki göç tartışmalarına kendilerinin eklenmesi ödemek istemedikleri bir bedel olarak hoşnutsuzlukları körüklemektedir. Tabi tüm bu genel sonuçlar yanında Walker ve Smith (2002: 4)'in karşılaştırma standartlarının kişiler arası farklılaşması ve aynı görüştekilerin dahi aynı duyguyu paylaşmamasını gösteren örnekler de vardır. Tüm bunlar sonucunda, Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı ve referans grup değişiminin etkileri üzerinde Türkiye kökenliler arasında ortaya çıkan

farkların ve benzerliklerin tespiti, göçmenlere yönelik algılarda sık kullanılmayan bir kuramın bakış açılarını anlama, anlamlandırma noktasında ne gibi katkılar sunabileceği açısından iyi bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Başka ve benzer çalışmalarla kuram, göçmenler arası algıları anlamada tartışmalara yeni açılım sunma kapasitesine sahiptir. Üstelik referans grup üzerinden değer kapasitesi ve beklentisi arasındaki ilişkinin farklı konumlardaki grupların hoşnutsuzluklar yarattığını göstermesi, hoşnutsuzlukların sadece dikey değil yatay eşitsizliklerle ilgili olduğunu kanıtlamaktadır.

Beşincisi, saha bulgularının Rasyonel Tercih Kuramının ortaya koyduğu hipotezleri teyit etme noktasında daha güçlü sonuçlar ortaya koymasındır. Diğer kuramlara göre katılımcıların görüşlerini açıklamada oluşturulan hipotezler daha uyumlu sonuçlar vermiştir. Gelir ve eğitim seviyeleri açısından büyük oranda tutarlı sonuçlar yakalanmıştır. Her ikisi de arttıkça bakış açıları olumluya meyletmektedir. Kar-zarar analizi açısından Suriyelilerin göçünden olumsuz etkilenmeyeceğini düşünen üniversite üzeri eğitilmişler ve gelir seviyesi yüksek olanlar Suriyelilere daha olumlu yaklaşmaktadır. Bunun yanında Suriyelilerin göçünden ekonomik fayda sağlayacağını düşünenler noktasında hipotezin öngörülerıyla katılımcıların cevapları uyumludur ve bu grup Suriyelilere olumlu bakmaktadır. Suriyelilere en olumsuz bakış ise istihdam, konut, devlet yardımları konusunda Suriyelilere sunulan imkânlarla kendi imkânlarını karşılaştıran Türkiye kökenli emek göçmenleridir. Bu eğilim Berlin’de orta ve alt gelir seviyesindeki kadın göçmenler arasında güçlüdür. Benzer bir eğilim, Köln’de aynı yoğunlukta görülmemektedir. Bu da Berlin’de Köln’e göre bu alanlarda daha fazla sıkıntı yaşanması ile açıklanabilir. Beyaz yaka göçmenler Suriyelileri kıyaslama ekseninde görmedikleri, rekabet alanlarına dâhil etmedikleri için bakış açıları nötrdür. Ancak eğitim seviyesi açısından vurgulanması gereken, hipotezi kısmi hale getiren nokta, eğitim seviyesine göre en olumsuz bakışların orta seviyede çıkmasıdır. Eğitilmişler ve alt eğitim grubundakiler ya da eğitimsizlerin görüşleri birbirine daha paralel olması belki de rekabetin en fazla bu katılımcıların hissetmesi ile açıklanabilir.

Bir diğer bulgu, siyasi iltica göçmenlerin sisteme hoşnutsuzluklarını en fazla dile getiren katılımcılar olarak öne çıkmasıdır. Bunun arkasındaki en güçlü etken

görece yoksunluğun bireysel ve grup temelli ayrımından öte literatürde “ideolojik görece yoksunluk” olarak tanımlanan başkaları adına görece yoksun hissetmeleridir. İltica göçmenleri -özellikle birinci kuşaklar- gelir, eğitim, ekonomik kazanç, ideoloji, cinsiyet, dinsel aidiyet ve etnik köken gibi tüm etkenlerden bağımsız Suriyelilere koşulsuz bir destek vermektedir. Ancak bu destekleri yanında Almanya’nın göç politikalarını eleştirel irdelemeleri, Almanya’nın daha fazlasını yapabileceğini ve yapması gerektiğine inanmaları, Suriyeliler ile benzer koşullarda gelen diğer göçmenlerle kıyaslama yapmaları ve tüm zorunlu göçmenler için aynı statü ve desteğin olmadığına dair düşünceleri güçlü hoşnutsuzluk hissetmelerine yol açmaktadır. Benzer bir eğilim eğitilmiş, üçüncü kuşak ve beyaz yaka göçmenler arasında sosyal bilimlerde eğitim alanlarda aynı tonda olmasa da görülmektedir. Eleştirileriyle öne çıkanların diğer göçmen katılımcılardan en önemli farkı, odaklarının kendi yaşamları ve etkilenme düzeyleri olmamasıdır. Başka bir deyişle perspektiflerinde Leach, Snide ve Iyer (2001: 138)’in değindiği “kendi-öteki” arasındaki odak farkı ve eşitsizliklerin meşruiyeti üzerine sorgulamaları etkilidir. Bu ayrım hoşnutsuzluklarını artırmaktadır.

Diğer katılımcıların genel eğilimi, Almanya’nın Suriyelilere gereken desteği verdiğidir. Bu katılımcılar için odak kendi gruplarıdır. Bilhassa Suriyelilere olumsuz bakanlar Almanya’nın Suriyelilere imtiyazlı davrandığını, hatta ihtiyaçlarından fazlasını aldıkları yönünde eleştirmektedir. Kendilerinin sahip olduğundan fazlasını isteyen ve bunu hak ettiğine inanan bu katılımcılar için kendi sahip olmadıklarına bugün olmasa da yarın Suriyeliler sahip olacak tarzında bir hoşnutsuzluk görülmektedir. Bu bakımdan adeta Siyasi Hoşnutsuzluk Kuramının tanımını içeren bir değerlendirme olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Almanya’daki geleceklere dair kaygıları yüksektir. Hem iltica göçmenleri hem diğer göçmenler siyasi hoşnutsuzluk yaşasa da aralarındaki en önemli farkı odak ve meşruiyet yaratmaktadır. Odağı Suriyeliler olan iltica göçmenleri, sisteme fazlasını yapmamasından ötürü, odağı Türkiye kökenliler olan göçmenler ise sisteme biz yerine onlar destekleniyor tarzında bir serzenişe sahiptir. İkinci grup katılımcılar için Rasyonel Tercih perspektifiyle okuma yapmak da mümkündür. Çünkü Suriyelilere sağlanan imkânlar kendileri için daha fazla fayda sağlayacak koşulları değiştiren, piyasa dengesini bozacak bir gelişme olarak okumaktadırlar. Suriyelileri sevmediğini,

Almanya’da istemediğini söyleyen bu katılımcılar için Alman devletinin Açık Kapı Politikası adeta tercih kademelendirmesinde kendileri yerine Suriyelileri öncelemesi gibi algılanmaktadır. Kısaca Suriyelilere sağlanan imkânlar ve destek hem hoşnutsuzlukları artıran hem de fayda-maliyet dengesinde sonuçları değiştirecek bir görünmez el gibi algılanmaktadır. Suriyelilerin iyi oluşlarının ötesinde Almanya’daki kendi yaşamları üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını, statülerinin sarsılacağını düşünmektedirler. Bu yüzden Suriyelilerin iyi oluşları ile kendilerinin iyi oluşları arasında zıtlık kuran bir değerlendirme yapılmaktadır. Suriyeliler bu katılımcılar için Almanya’da göçmen kökenliler arasında oyun değiştirici olarak görülmekte ve kendilerinden daha iyi olmaları istenmemektedir.

Yedinci bulgu, grup kimliklerin çatışmacı ve olumsuz bakışa dayanak olması kadar yakınlaştırmacı ve olumlu ilişkiler kurmada da işlevsel olduğunun görülmesidir. Tıpkı Nadler (2015)’in yardımlar ile güç ilişkisi kurulabileceğini, White ve Langer (1999)’in gruplar arası dayanışmanın güçlenebileceğini, Kogut ve Ritov (2017a)’un gruplar sınırlarının değişebileceğini savlarıyla benzer sonuçlar bu tezde ortaya konmuştur. Aslında Avrupa’da 2015 göç hareketleri sonrasında farklı ülkelerdeki yardım ve gönüllülük hareketleri üzerine yazında Roblain ve arkadaşları (2020: 1310-1311)’nın Belçika ya da Kende ve arkadaşları (2017: 273)’nın Macaristan üzerine çalışmaları gibi bu tezde de grup kimliklerinin Suriyelilere yardımlar üzerinde etkin rolü öne çıkmıştır. İltica göçmenleri ile diğer göçmenler arasında yardımların türü, kapsamı, sürekliliği açısından değişim bunun en bariz göstergesidir. Benzer ya da ortak kimlik algısı yardımların mahiyetini değiştirmiştir. Zaten bu Batson ve arkadaşlarının (1995: 302-303) bahsettiği grup üyeliğine bağlı empati ve sempatinin yansımasıdır. Suriyelilere yapılan yardımlar dostlukların gelişmesinin bir vesilesi olmuştur. Bunun tam tersi, Suriyelileri grup dışı kategorize etmek yardım konusunda pasif kalınmasına yol açmıştır.

Müslümanlık, ideolojik sol yönelim ve zorunlu göçmenlik yardım perspektifinde olumlu manada belirleyici grup kimlikleridir. Diğer sosyal grupların yardımları sınırlı ve rastlantısal kalmıştır. Suriyelilere olumsuz ve nötr bakanlar büyük ölçüde Almanya’da görülen yardım hareketlerine katılmamıştır. Sonuçta, Suriyelilere olumsuz bakanların yardıma ihtiyaçları olmadığı söylemlerine dayanarak ya da yardım

edecek pozisyonda olmadığı savları yardım etmeme ya da sınırlı yardım olarak yansıtmıştır. Yardım etmeme maddi temelde açıklanmakla beraber arkasında yatan “tehdit” algısıdır. Almanya’da Suriyelilere yardım konusunu çalışan Wyszynski, Guerra ve Bierwiazzonek (2020: 9)’in ifade ettiği gibi yeni gelenlerin “düzene tehdit olduğu algısı”yla ilintilidir. Yazarlar, tehdit algısı yükseldikçe yardımların azaldığını ortaya koymaktadır. Bu tezde görülense gruplar arası ilişkiler açısından yardımlarda belirleyici olan düzene tehdit yani bir anlamda grup statülerine tehditle ilgilidir.

Yardımlar konusunun grup kimliği üzerinden okunmasında birtakım farklılıklar ortaya çıkmıştır. Müslüman kimliği güçlü olanların yardımlarında öne çıkan etkenlerden biri Nadler (2015)’in ifade ettiği gibi bir statü ya da güç ilişkilerinin sürdürülmesi ya da Hopkins ve arkadaşlarının (2007: 783, 789-790) vurguladığı olumlu grup etkisi yaratma ve negatif görülen sosyal kimliği değiştirme isteğiyle paralel okunmaya müsaittir. Çünkü aralarında Almanya’daki Müslümanların artmasını grup kimlikleri açısından bir güçlenme, Türkiye kökenlilerin göçmenlerin veya Müslümanların hamisi olma pozisyonlarını sağlamlaştırma olarak okuyanlar bulunmaktadır. Bazı emek göçmenleri için yardımlar bir nevi başlangıçtan itibaren doğru adım atmak gibi stratejik bir hesaba dayanmaktadır. Kogut ve Ritov (2017a: 87-90 ve 2017b: 390-391)’un yardım edilen grubun koşullarını iyileştirmek kadar grubunun lehine bir pozisyon almakla ilgili olduğu savını desteklemektedir. Almanya’da göçmen ya da Müslüman grubun büyümesi, birlikte güçlenme düşüncesi Almanya’nın göç ülkesi olduğunu kabulden göçmenlerin statülerinin iyileşmesine kadar pek çok katkı sunacağına dair öngörülleri bulunmaktadır. Sol görüşlüler için Suriyelilere yardımlar ise Power ve Ellison (1995: 206, 215)’in görece yoksunluk ile yardımlar arası kurduğu ilişkiyle okunabilir. Yardımlar dezavantajlı grupların statükoya ve güç ilişkilerine karşı bir desteğin parçasıdır.

Sekizinci bulgu, Türkiye kökenli katılımcıların tüm arka planlarına rağmen Suriyelilerin geri dönüşleri ve olası yeni göç hareketine dair ortak görüşe sahip olmasıdır. İlkinden başlanırsa, katılımcılar Suriyelilerin Almanya’dan geri dönüşünün çok sınırlı kalacağını düşünmektedir. İkincisi, Almanya’ya olası yeni bir göç hareketini olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmekte ve istememektedir. Aslında

katılımcılar bir taraftan Pottie-Sherman ve Wilkes (2017: 221-222)’ın kaynaklar üzerinde rekabeti artırmasından ötürü göçmen karşıtı hareketlerin güçlenmesine yol açtığı teziyle uyumlu açıklamalarda bulunmuştur. Diğer taraftan ise Kunovich (2013: 646-648)’in oranın artmasının sadece rakamsal değil aynı zamanda bölgeler arası ekonomik farklılıklar ya da gelenlerin nitelikleri açısından işsizlikten ücret seviyelerine kadar ülkenin geneline farklı açılardan olumsuz etkisi olacağını ifade eden çalışmalarla uyumlu görüşler ileri sürmüştür. Daha fazla göçmen beklenen faydayı azaltan, rasyonel tercihte çıkarları maksimize etme mantığına ters bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Ki bu çalışma açısından bu sonuç, “Suriyelilerin oranı artınca maddi kayba uğrayacağını düşünenler olumsuz bakar” hipotezinin sağlanamaması demektir. Türkiye kökenli katılımcılar aralarındaki tüm farklılıklara rağmen ve maddi kayıp olup olmaksızın daha fazla Suriyeli Almanya’da istememektedir.

Türkiye kökenli katılımcıların ezici çoğunluğu, Almanya’nın daha fazla Suriyeliyi kaldıramayacağına inanmaktadır. “Alabileceği en fazla oranda Suriyeli aldığı, Suriyelilere dair planların mevcut duruma göre yapıldığı, Almanya’nın ilk fırsatta gelenleri bile göndereceği, statülerini belirsiz tutmaya özen göstererek kalıcılıklarının engellendiği” tarzında tespit ve öngörüler sıralanmaktadır. Tüm bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere Suriyelilerin göçü, sadece bireysel kazançlarıyla ilgili bir mesele olarak ele alınmamaktadır. Aksine Coleman (1993)’in makrodan mikroya bir bağlantı kuran açıklamalarına benzer şekilde katılımcılar daha fazla Suriyeli göçmenin Almanya için kötü sonuçlar yaratacağını ve dolayısıyla kendileri için kötü sonuçlara neden olacağını öngörmektedir. Burada ise iki temel parametre vardır. Birinci realistlik tehdit boyutu olarak ekonomik sıkıntılardır, ikincisi sembolik tehdit boyutunun yaşamlarını etkilemesidir. Yani bir boyutuyla Rasyonel Tercih iken diğer boyutuyla Sosyal Kimlik ve hatta Siyasi Hoşnutsuzluklar ile bağlantılıdır.

Türkiye kökenliler, Almanya’daki maddi kazanımlarında kayba uğramak ve statü sarsılması yaşamak istemedikleri gibi hâkim toplum tarafından “tehdit görülen gruplara dâhil edilme” endişesi yaşamaktadır. Böylesi bir düşünce Sosyal Kimlik açısından “öteki” olmaktan duyulan kaygıya tekabül etmektedir, Siyasi Hoşnutsuzluklar açısından görece yoksunluklarını yoğunlaştıran bir gelişmedir. Rasyonel Tercih açısından ise kazanımlarda kayıp yaratabileceği korkusudur. Kısaca

hangi kuramsal perspektifle bakılırsa bakılsın yeni bir göç hareketi istenmemektedir. Özellikle yıllardır göçmen olmaktan dolayı yaşadıkları sıkıntılar, misafir içi, göçmen, yabancı kökenli gibi kategorilerde değerlendirilmek ve Müslüman karşıtlığının yükselmesi ile yeni ötekileştirmelere maruz kalmaları, Almanya’da yükselen yabancı düşmanlığından mustarip olmaları, saldırıların hedefi olmaları fayda-maliyet dengesinde yine aleyhlerinde bir bağlam yaratacağına dair endişe söz konusudur. Toplumda, basında, siyasette, piyasada, akademik yazında yeni bir tartışmanın odağında olmak istememektedirler. 60 yılı aşkın süre Almanya’da bulunmalarına rağmen yeterince tanınmadıkları, tartışmaların içine dâhil edilmeleri ve bazen konunun ana unsuru olarak öne çıkmaları hayatları açısından riskli görülmektedir. Burada aksine görüş beyan edenler iltica göçmenleri içerisinde yoğunluktadır. Ancak onlar arasında bile ikinci kuşak ve kadın katılımcılar arasında bu duruma sıcak bakmayanlar mevcuttur.

Almanya’dan Suriye’ye geri dönüş üzerine katılımcıların yorumları neredeyse cinsiyet, ideolojik yönelim, dini ve etnik grup kimlikleri, göç türleri, kuşak farkları olmaksızın aynıdır. Bir nevi Suriyelilerin Almanya’da kalıcı olduğunu onaylayan bu tutum, kendi göç hikâyeleriyle örtüşmektedir. Emek göçmenleri “misafir” olarak gelmelerine rağmen “doydukları yerde” kaldıklarını, beyaz yakalıları “Almanya’da yaşamamanın maddi avantajlarını”, iltica göçmenleri ise güvenlik, psikolojiden çok ekonomik yönlerini vurgulamaktadır. Emek göçmenleri ülkesinin kalkınmasında rol almak isteyen vatanseverler ve girişimci ruhlar, iltica göçmenleri maddi olarak Suriye’de daha iyi olacağına inanalar, beyaz yaka göçmenler ise maddi olarak tutunamayanlar ve sosyal olarak kaynaşamayıp ailesini, arkadaşlarını özleyenler olarak saymıştır. Esasında Almanya’dan geriye göç daha çok maddi unsurlarla açıklanmaktadır. Almanya’da kalmanın Suriyeliler için fayda-maliyet dengesi açısından bariz iyi seçenek olduğu anlatılmakta ve kendi kalma sebepleriyle paralellikler kurularak açıklanmaktadır. Alman devletinden herhangi bir zorlama olmadığı sürece Suriyelilerin büyük oranda kalıcı olduğuna inanılmaktadır. Üstelik tüm bu söylemler göç türlerine göre sebeplerde farklılaşabilse bile sonuçta aynı fikre varmaları bakımından tezdeki önemli bulgular arasındadır.

Son olarak, Suriyelilerin göçüne ve Suriyelilere dair bakış açıları arasında üçüncü kuşak emek göçmenleri göç ve göçmen bakışlarında ayrım yapmaları ile farklılaşması

söylenebilir. Diğer tüm katılımcıların Suriyelilerin göçü ile Suriyelilere bakışı paralel olmakla birlikte üçüncü kuşakların değerlendirmesinde zıtlıklar söz konusudur. Suriyeliler için savaş koşullarından daha iyi bir yaşam seçeneği açısından değerlendirmeleri, ne Suriyelilerin göçünü Almanya için olumlu görmelerine ne de Suriyelilere olumlu bakmalarına yol açmamaktadır. Ya da Suriyelilere olumlu bakmalarına karşın Suriyelilerin göçünü olumsuz görmek, Suriyelilere olumsuz baksa da Suriyelilerin göçünü olumlu görmek gibi yorumlar bu kuşaklar arasında yaygındır. Burada iki öne çıkan bulgu söz konusudur. İlki, birinci ve ikinci kuşak eğitilmiş katılımcılardan Suriyelilerin Almanya'ya katkısını, göçmenlerle kalkınma kapsamında değerlendirmesine karşın üçüncü kuşakların büyük oranda böyle düşünmemesidir. İkincisi, en olumsuz bakanların Suriyelilerin göçünden maddi zarara uğradığını düşünenlerde görülmesidir.

Literatürde görece az çalışılan bir soruya yanıt aramak, kuramsal çeşitlilikten faydalanmak ve saha çalışması ile kuramları bir bütün olarak haritalandırma çabası bu tezin güçlü yanları olarak sayılabilir. Bir kere, göçmen kökenlilerin Suriyelilere bakışını ele alan değerlendirme oldukça azdır. Hâlbuki uzun süredir göç ve göçmenler Avrupa'da politikada, akademide, medyada, toplumda tartışma konusu olarak öne çıkmıştır. 2015 yılındaki göç hareketlerinde ise tartışmaların odağı Suriyeliler olmuştur. Literatürde hâlihazırda Suriyeliler ve ev sahibi toplumlar üzerine çalışmalar da devamlı artmaktadır. Ancak yapılan çalışmalarda göç ve göçmenler konusunda farkındalıkları güçlü bir grup olan “göçmenleri” dışarda bırakmak ya da üzerine yeterince eğilmemek büyük bir eksikliktir. Bu sebeple bu tezde, literatürde az çalışılan bir alana odaklanılmıştır. Göç çalışmalarına yeni bir soluk getirmek ve farklı çalışmalara kapı aralamak amacıyla göçmen kökenlilerin görüşlerine yer veren bir araştırma ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu açıdan bu çalışma literatürde önemli bir boşluğu doldurma çabası ile değer kazanmaktadır. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yeni göç hareketine ve göçmenlere dair seslerini duyurmak, onların muhakemelerine yer vermek her şeyden önce bilgi üretiminde bir değişim, dönüşüm ve eklemlenme çabasına sahiptir. Entegrasyondan kültürel konulara, yapısal problemlerden ekonomik ve sosyal marjinalleşmeye, eğitim ve dil başarısından suç oranlarına Almanya'da göç ve göçmenlik hakkında neredeyse her tartışmada ya da konuşmada ilk akla gelen Türkiye kökenlilerin Suriyeliler hakkında nasıl düşündüğünün ele alınması

gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye kökenlilerin görüş ve duygularını literatüre katmıştır. Bu açıdan Almanya boşluğu doldurmaktadır.

Çalışmanın ikinci katkısı ve güçlü yanı, Almanya'daki Türkiye kökenlilerin Suriyelilere bakış açılarını anlamak üzere saha çalışmasında derinlikli mülakatlar yapılmasıdır. Bu sayede farklı toplumsal katmanların görüşlerini yansıtacak bir formülasyon imkânı yakalamıştır. Üstelik tek bir açıklama modeli yerine konuyu farklı boyutları ele almak, farklı perspektifleri irdelemek için ana soru etrafında kuramların temel argümanları ışığında alt sorularla çeşitlendirilmiş ve açıklayıcılığı artırmak hedeflenmiştir. Nitekim bu çaba, göç konusunun disiplinler arası doğasıyla uyumlu olduğu gibi kuramların farklı noktalarda açıklayıcı olabileceğini göstermektedir. Grup kimlikleri üzerinden Suriyelilere dair algılar yanında bireysel temelli kâr-zarar değerlendirmesine dayanan Rasyonel Tercih Kuramı ve beklentiler ile kapasite arasındaki dengedeki sapmaları açıklama modeli olarak kullanılan Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı analize, çalışmaya açılımlar sunmuştur. Bu sayede tez, Türkiye kökenlilerin Almanya'daki göçmen pozisyonları, hâkim toplum ile aralarında güç asimetrisi, diğer göçmenlerle aralarında statü kıyaslaması yanında geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri, yoksunlukları, avantaj ve dezavantaj mukayeseleri, gelecek beklentilerindeki değişimin etkileri gibi birbirinden çok farklı, çok boyutlu bir değerlendirme eksenine kavuşmuştur. Türkiye kökenlilerin Suriyelilerin göçünden ve Suriyelilerin Almanya'da oluşundan kendilerinin nasıl etkileneceğine dair görüşleri farklı boyutlarıyla ele alma imkânı tanımıştır. Özellikle bu amaçla kuramların saha çalışması ile sentez bir yapıya kavuşması sağlanmış ve üç kuramın 4 genel, 12 alt hipotezi ile analitik bir çerçeve sunmuştur. Bu çaba, bir diğer taraftan çok katmanlı ve boyutlu bir konuda farklı kuramların ve kavramsal yaklaşımların güçlü ve zayıf yönlerine ışık tutmuştur.

Bu çalışmada yanıtlanamayan sorular noktasında iki husus mevcuttur. Birincisi, Siyasi Hoşnutsuzluklar yaklaşımı ile bağlantılı olarak Quinn (2006)'in çalışmasında değindiği göçmenlerin geride bıraktıklarının görece yoksunluklarının bakış açısında etkili olabileceğidir. Göçmen kökenlilerin genel olarak anayurtlarındaki aile üyelerine yardım etmeleri ya da anayurtta yatırım yapmaları üzerinden hoşnutsuzluk okuması, yeni göçmenlerle değişen dinamiklerin sadece ülke içinde değil ülke dışında bazı

yansımaları sebep olmasından hareket etmektedir. Dolayısıyla yeni göçmenler meselesinin ülke dışındaki yardım, yatırım gibi unsurları sekteye uğratma potansiyeli üzerine eğilmek gerektiğini ileri süren yazarın perspektifi, çalışmada birtakım sorular kapsamında değerlendirilmek istenmiştir. Ancak böyle bir görece yoksunluk söylemine rastlanmamıştır ve bu sebeple çalışma hipotezlerine eklenmemiştir. İkincisi, Alman vatandaşı, Türk vatandaşı ya da çifte vatandaş olmanın bakış açısında fark yaratacağına dair varsayımı destekleyen bir bulguya rastlanmamasıdır. Türk vatandaşı olmayanların Mavi Kart uygulaması sayesinde büyük bir mağduriyet yaşamadığı ve göçmenlere bakışta anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Araştırmanın başında düşünülen ancak anlamlı benzerlik ve farklılık yakalanamayan vatandaşlık statüsü çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın eksik kalan yönlerinden ilki, salgın sebebiyle saha araştırmasında birtakım kısıtların yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Başlangıçta nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanılacağı karma bir metot planlanmasına rağmen seyahat kısıtları, mali boyutları sebebiyle nicel araştırma kısmı yapılamamıştır. Bunun yanında kavramsal sorgulama ve hipotezler ile tespit, çalışmada yeterli veri sağlanmıştır. Ancak yine de çalışmanın bulguları bir sonraki aşamasında nicel veriyle test edilmeye açıktır. Bu ise bir yönüyle gelişme potansiyeli olan bir alan doğurmuştur. Çalışmanın bir diğer kısıtı ise çalışmanın genelleştirilmesini zorlaştıran araştırmacı kimliğidir. Kuşkusuz Türkiye’den gelen bir araştırmacı, sadece kimliği ile çalışmaya etki etmiştir. Başka araştırmacı kimlikleriyle benzer çalışmaların yapılması, mülakatlarda net farklılıklar meydana getirme ihtimaline açıktır. Bir diğer eksiklik, Berlin özelinde Alevilerle ve Kürtlerle yeterince görüşülememesidir. Planlanandan az sayıda Alevi ve Kürt katılımcı ile görüşülmesinin sebebi araştırmacının bir önyargısından ziyade muhatapların çalışmaya katkı vermekte çekimser kalması ya da kaçınmasıdır. Kuşkusuz bu durum, Köln’de daha fazla Alevi ve Kürt katılımcı ile görüşme sağlanarak giderilmeye çalışılsa da bazı boşluklar doğurmuştur. Ancak bu boşluklar çalışmanın genel bulgularını etkileyecek boyutta ve potansiyelde bir engel oluşturmamıştır. Çalışmada farklı dini, mezhepsel, etnik köken, cinsiyet ve kuşaklar gibi çeşitlilik büyük oranda sağlanmıştır. Bunlar haricinde Berlin ve Köln’de 75 katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmanın Almanya genelindeki Türkiye kökenlilerin

görüşleri ya da Almanya'daki diğer göçmen kökenlilerin Suriyelilere bakışını yansıtmama ihtimalidir.

Bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalar açısından sunduğu açılımları üzerine vurgulanacak ilk nokta, Almanya'da başka göçmen grupların Suriyelilere ya da diğer yeni göçmenlere bakışına dair tek ya da mukayeseli araştırmalara dair bir kapı aralamasıdır. Az çalışılan bir alanda yazının gelişimi için bir adım mahiyeti taşımaktadır. Almanya dışında diğer Avrupa ülkelerindeki Türkiye kökenliler ya da başka göçmen kökenliler ile çalışmalar yapmak da mümkündür. Diğer açılım alanı, tezin temel sorunsalı ve benzer soruları nicel araştırmalarla test etmektir. Üçüncü olarak, göç ve göçmenlere bakış konularında sık kullanılmayan ya da dikkate alınmayan başka kuramların kullanılabileceğine dair bir öneriyi daha sonraki çalışmalar için içerisinde barındırmasıdır. Son öneri ise, bu tezde tercih edilen kuramların yanında başlangıçta dördüncü kuram olarak Sosyal Hareketler kullanılmasının planlanması ve kuramsal başlık altında yazılmasına karşın analiz aşmasında çıkartılmasıyla ilgilidir. Bunun temel sebebi, çalışmayı yaptığımız Türkiye kökenlilerin bu bağlamda örgütlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kendi içlerinde belli örgütsel kapasiteleri olmakla birlikte diğer göçmen grupları hedef alacak şekilde bir örgütlenmeye girmemişlerdir. Bu konuda söylemler oluşturmayıp, kaynak mobilize etmemişlerdir. Hatta bu tartışmayı Almanya siyaseti içerisinde büyük ölçüde işlevselleştirmeyi tercih etmemektedirler. Sosyal hareketler için açıklama çerçevesinde örgütlü bir yapı ileride olursa çalışmanın genel sorunsalını derinleştirmek için kullanılabilir olabileceği gelecek araştırmalar için bir öneri olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Abelson, Robert P.:	“The secret existence of expressive behavior” Critical Review: A Journal of Politics and Society , C. 9 No: 1-2, 1995, s. 25-36.
Abdi, Jamal:	“Expanding the explanatory sphere of rational choice theory: bridging rational choice theory and social identity theory”, International Journal of Interdisciplinary Social Science Studies , C. 4, No: 2, 2018, s. 26-32.
Abu Jarour, Safa’a, Krasnova, Hanna:	“E-Learning as a Means of Social Inclusion: the Case of Syrian Refugees in Germany”, Twenty-fourth American Conference on Information Systems, New Orleans , 2018, s. 1-9.
Ackerman Jashua M., Shapiro Jenessa R., Neuberg Steven L., Kenrick, Douglas T., Becker, Vaughn D., Griskeyicius, Vladas, Maner, Jon K., Schalleri Mark:	“They All Look the Same to Me (Unless They’re Angry): From Out-Group Homogeneity to Out-Group Heterogeneity”, Psychological Science , 2006, C.17, No: 10, 2006, s. 836-840.
Adam, Francesca, Föbker, Stefanie, Imani, Daniela, Pfaffenbach,	“Lost in transition”? Integration of refugees into the local housing market in Germany, Journal of Urban Affairs , C.43, No:6, 2021, s. 831-850.

Carmella, Weiss, Günther, Wiegandt, Claus-C.:	
Aguilar, Fernando, De Francisco, Andrés:	“Rational Choice, Social Identity, and Beliefs about Oneself”, Philosophy of the Social Sciences , C.39, No: 4, 2009, s. 547-57.
Aldırmaz, Yaşar:	“Değerler Avrupa’sından Duvarlar Avrupa’sına”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , C.16, No: 2, 2017, s.83-103.
Aldrich, John H.:	“Rational Choice and Turnout”, American Journal of Political Science , C. 37, No:1, 1993, s. 246-278.
Al Husein, Nawras, Wagner, Natascha:	“Determinants of intended return migration among refugees: A comparison of Syrian refugees in Germany and Turkey”, ISS Working Paper Series/General Series , C. 659, 2020, s. 1-36.
Ali, Ali A. G., Eibadavi, İbrahim A., El- Battahani, Atta:	“Sudan’s Civil War: Why Has It Prevailed for So Long?,” (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, Understanding Civil War: Evidence and Analysis, C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437 , s. 193-220.
Al Jebawi, Ghiath:	“Syrian refugees in German cities: Resettlement Dynamics and its Impacts on the Urban Structures across the City”, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) https://www.sicherheitspolitik-

	blog.de/2015/10/22/syrian-refugees-in-german-cities/ , Haziran 2021.	12
Allen, Vernon L., Wilder, David A.:	“Perceived persuasiveness as a function of response style: Multi-issue consistency over time”, European Journal of Social Psychology , C. 8, No: 3, 1978, s. 289-296.	
Allport, Floyd. H, (1954):	“The structuring of events: outline of a general theory with applications to psychology”, <i>Psychological Review</i> , C. 61, No: 5, s. 281–303.	
Amaral, Ernesto F. L., Woldetsadik, Mahlet A., Gabriela, Armenta:	“Europe’s Great Challenge: Integrating Syrian Refugees”, 20 Nisan 2018, (Çevrimiçi) Georgetown Journal of International Affairs , Europe’s Great Challenge: Integrating Syrian Refugees — Georgetown Journal of International Affairs , 23 Ekim 2020.	
Aras, İlhan, Sağıroğlu, Akın:	“Almanya ve Suriyeli Mülteci Krizi”, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi , C.1, No:1, 2018, s. 105-116.	
Arnson, Cynthia, Zartman, I William:	Rethinking the Economics of War: The Interface between Need, Creed and Greed , Baltimore, Woodrow Wilson and the Johns Hopkins Press, 2005.	
Ash, Philip:	“The parties to the grievance”, Personnel Psychology , C. 23, No: 1, 1970, s. 13–37.	
Avrupa Komisyonu:	“Communication From the Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A European Agenda On Migration,” (Çevrimiçi) 13 May 2015, European Commision COM(2015) 240 final , https://eur-lex.europa.eu/legal-	

	content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN , 1 Kasım 2020.
Azzi, Assaad E., Chryssochoou, Xenia, Klandermans, Bert, Simon, Bernd:	Identity and Participation in Culturally Diverse Societies: A Multidisciplinary Perspective , MA and Oxford, Wiley-Blackwell, 2011.
Ayaz, Şeyda:	Berlin’deki Türk Göçmenlerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Görüş ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma: Berlin/Almanya Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
Balourdos, Dionyssis, Petroki, Maria:	“Immigrant social inclusion in Europe: A descriptive investigation”, Europa XXI, C. 37, 2019 , s. 105-124.
Baldwin- Edwards, Martin, Blitz, Brad K., Crawley, Heaven:	“The politics of evidence-based policy in Europe’s ‘migration crisis’”, Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 45, No: 12, 2019, s. 2139-2155.
Bamf.de (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge):	Migration Report-2015: central conclusions, (Çevrimiçi) 2015 Forschungszentrum: Migration, Integration und Asyl, Federal Office for Migration and Refugees, https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/ , 18 Aralık 2020.
Baltes, Chelsea M.:	“Causes and Consequences of the Syrian Civil War,” (çevim içi) University of South Carolina, Bitirme Tezi, Columbia, 2016.

	https://scholarcommons.sc.edu/senior_theses/105/ , 28 Ekim 2019.
Bansak, Kirk, Hainmueller, Jens, Hangartner, Dominik:	“How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers,” Science , C. 354, No: 6309, 2006, s. 217- 222.
Bar Tal, Daniel:	“Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model,” International Journal of Intercultural Relations , C.21, No: 4, 1997, s. 491-523.
Bartusevičius, Henrikas, van Leeuwen, Florian:	“Resisting Change: Decremental—Not Relative—Deprivation Motivates,” 25 Mayıs 2018 (Çevrim içi), SocArXiv, Democracy C.1-2, No: 015, S. 1-94, https://osf.io/preprints/socarxiv/mcjyp/ , 25 Şubat 2021.
Bascom, Johnathan:	“The long, ‘last step’? Reintegration of repatriates in Eritrea,” Journal of Refugee Studies , C. 18, No: 2, 2005, s. 165-180.
Batson, Daniel C., Turk, Cynthia L., Shaw, Laura L., Klein, Tricia R.:	“Information function of empathic emotion: Learning that we value the other's welfare,” Journal of Personality and Social Psychology , C. 68, No: 2, 1995, s. 300-313.
Baxter-King, Ryan:	“Social Identity vs. Rational Choice: An Experimental Approach to Understanding Political Preferences”, (Çevrim içi), Hoverford Collage Departmant of Economics, Doktora Tezi, Pensilvanya, 2016.

Bayramoğlu, Yener, Lünenbong, Margret:	“Queer Migration and Digital Affects: Refugees Navigating form the Middle East via Turkey to Germany”, Sexuality&Culture , C. 22, 2018, s 1019-1036.
BBC:	“Germany Hate Crime: Nearly 10 attacks a day on migrants in 2016,” (Çevrimiçi) 26.02.2017, BBC News, https://www.bbc.com/news/world-europe-39096833 22 Eylül 2020.
BBC:	“Almanya’da tır saldırısını IŞİD üstlendi,” (Çevrimiçi) 20 Aralık 2016, BBC News Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38379413 , 28 Eylül 2020.
Becker, Gary S.:	The economic approach to human behavior , Chicago and London, University of Chicago press, 1976.
Benček, David, Strasheim, Julia:	“Refugees welcome? A dataset on anti-refugee violence in Germany”, Research & Politics , C.3, No: 4, s. 1-11.
Berry, John W.:	“Immigration, Acculturation, and Adaptation,” Applied psychology , V. 46, No: 1, 1997, s. 5-34.
Betts, Alexander, Collier, Paul:	Refuge: Transforming a broken refugee system . UK, Penguin, 2017.
Bhandari, Prem:	“Relative deprivation and migration in an agricultural setting of Nepal,” Population and Environment , C. 25, No: 5, 2004, s. 475-499.

Bhardwaj, Maya:	“Development of Conflict in Arab Spring in Libya and Syria: From Revolution to Civil War”, the Washington University International Review , C.1, 2012, s.76-98.
Billig, Michael:	“Rhetorical Psychology, Ideological Thinking, and Imagining Nationhood,” ed. by Hank Johnston and Bert Klandermans, Social Movements and Cultures: Social Movements, Protest, and Contention , C.4, Minneapolis, University of Minnesota Press, s. 64-85, 1995.
Binder, Susanne, and Jelena Tošić:	“Refugees as a particular form of transnational migrations and social transformations: Socioanthropological and gender aspects,” Current Sociology , C. 53, No: 4, 2005, s. 607-624.
Bloemraad, Irene:	“Becoming a citizen in the United States and Canada: Structured mobilization and immigrant political incorporation,” Social Forces , C. 85, No: 2, 2006, s. 667-695.
Blumer, Herbert:	“Race prejudice as a sense of group position,” Pacific sociological review , C. 1, No: 1, 1958, s. 3-7.
Blumer, Herbert:	George Herbert Mead: Self, Language, and the World , Chicago: Chicago University Press, 1981.
Bodenhause, Galen V., Destiny Peery:	“Social categorization and stereotyping in vivo: The VUCA challenge,” Social and Personality Psychology Compass , C.3 No: 2, 2009, s. 133-151.
Boudon, Raymond:	“Beyond rational choice theory”i, Annual review of sociology , C. 29, 2003, s.1-21.
Bovingdon, Gardner:	“Autonomy in Xinjiang: Han nationalist imperatives and Uyghur discontent,” Policy Studies , V.11, 2004, s. 1-77, Washington, DC: East-West Center.

Böhmelt, Tobias, Vincenzo Bove, Kristian Skrede Gleditsch:	“Blame the victims? Refugees, state capacity, and non-state actor violence,” Journal of Peace Research , C. 56, V. 1, 2019, s. 73-87.
Braakmann, Nils, Waqas, Muhammad, & Wildman, John:	“Are immigrants in favour of immigration? Evidence from England and Wales,” The BE Journal of Economic Analysis & Policy , C. 17, No: 1, 2017, s. 1-17
Branton, Regina:	“Latino attitudes toward various areas of public policy: The importance of acculturation,” Political Research Quarterly , C. 60, No: 2, 2007, s.293-303.
Bretschneider, Uwe, Ralf Peters:	“Detecting offensive statements towards foreigners in social media,” Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences , 2017, s. 2213-2222.
Brewer, Marilynn B., Donald T. Campbell:	Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence , y.y., Sage, 1976.
Brewer, Marilynn B.:	“The social self: On being the same and different at the same time,” Personality and social psychology bulletin , C. 17, No: 5, 1991, s. 475-482.
Brewer, Wesley D.:	“Searching for community: The role-identity development of a dually nontraditional music education student enrolled in a traditional degree program,” Bulletin of the Council for Research in Music Education , C. 200, 2014, s.23-40.

Brush, Stephen G.:	“Dynamics of theory change in the social sciences: Relative deprivation and collective violence”, Journal of Conflict Resolution , C.40, No: 4, 1996, s. 523-545.
Burke, Peter J., Stets, Jan E.	“Identity theory,” Social Psychology Section Session on Theoretical Frameworks at the Annual Meetings of the American Sociological Association, San Francisco, 1998, https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/doi=10.1.1.336.3700&rep=rep1&type=pdf , 26 Kasım 2019.
Caplan, Nathan S., and Jeffery M. Paige:	“A study of ghetto rioters”, Scientific American , C. 219, No: 2, 1968, s. 15-21.
Caplan, Nathan:	“The new ghetto man: A review of recent empirical studies”, Journal of Social Issues , C. 26, 1970, s. 59-73.
Capozza, Dora Ed, Rupert Ed Brown:	Social identity processes: Trends in theory and research , London, California, New Delhi, Sage Publications Ltd, 2000.
Case, Charles E., Andrew M. Greeley, Stephan Fuchs:	“Social determinants of racial prejudice”, Sociological Perspectives , C. 32, No: 4, 1989, s. 469-483.
Ceceli Köse, Sezen:	“Uyum Sağlamışların İkilemi: Hollanda’daki İkinci Kuşak Türkiye Kökenli Göçmenlerin Beklentileri”, İdealkent , C. 6, No: 15, 2015, s. 100-118.
Cederman, Lars E., Gleditsch, Kristian S.,	Inequality, grievances, and civil war , New York, Cambridge University Press, 2013.

Buhaug, Halvard:	
Ceobanu, Alin M., Xavier Escandell:	“Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research,” Annual review of sociology , C. 36, 2010, s. 309-328.
Chryssochoou, Xenia:	“Identity processes in culturally diverse societies: how is cultural diversity reflected in self?”, ed. by. Rusi Jaspal, Glynis, Breakwell, Identity process theory: Identity, social action and social change , New York: Cambridge University Press, 2012, s. 135-155.
Coenders, Marcel, Lubbers, Marcel, Scheepers, Peer	“Support for Repatriation Policies of Migrants: Comparison Across and Explanations for European Countries”, International Journal of Comparative Sociology , C. 49, No: 2-3, 2008, s. 175-194.
Coenders, Marcel, Peer Scheepers:	“Changes in resistance to the social integration of foreigners in Germany 1980–2000: Individual and contextual determinants,” Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 34, No: 1, 2008, s. 1-26.
Coenders, Marcel, Peer Scheepers:	“Support for ethnic discrimination in the Netherlands 1979–1993: Effects of period, cohort, and individual characteristics,” European Sociological Review , C. 14, No: 4, 1998, s. 405-422.
Coleman, James S.:	“The rational reconstruction of society: 1992 presidential address,” American Sociological Review , 1993, s. 1-15.
Coleman, James S., Farraro, Thomas J.:	Rational choice theory: Advocacy and critique , New York, London, New Delhi, Sage Publications, 1992.

Coleman, James S.:	“Commentary: Social institutions and social theory,” American Sociological Review , C. 55, No: 3, 1990, s. 333-339.
Coleman, James S.:	“Social theory, social research, and a theory of action,” American Journal of Sociology , C. 91, No: 6, 1986, s. 1309-1335.
Collier, Paul, Anke Hoeffler:	“Greed and grievance in civil war,” Oxford economic papers , C. 56, No: 4, 2004, s. 563-595.
Constant, Amelie F., Gataullina, Liliya Zimmermann., Klaus F.:	“Ethnosizing immigrants,” Journal of Economic Behavior & Organization , C. 69, No: 3, 2009, s. 274-287.
Cook, Stuart W.:	“Experimenting on social issues: The case of school desegregation,” American Psychologist , C. 40, No: 4, 1985, s. 452-460.
Cook, Thomas D., Crosby, Faye, Hennigan, Karen:	“The Construct Validity of Relative Deprivation,” Ed. by. Jerry Suls and Richard Miller, Social Comparison Processes , 1977, New York, John Wiley, 307-333.
Coşkun, Recai, Altunışık, Remzi, Bayraktaroğlu, Serkan, Yıldırım, Engin:	Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı), Sakarya,

Crage, Suzanna:	“The More Things Change ... Developments in German Practices towards Asylum Seekers and Recognised Refugees”, German Politics , C.25, No:3, 2016, s. 344-365.
Crosby, Faye:	“Relative deprivation in organizational settings,” Research in organizational behavior , C. 6, 1984, s. 51–93.
Crosby, Faye, Gonzalez-Intal, A. Miren:	“Relative deprivation and equity theories,” ed. by. Robert Folger, The sense of injustice , Boston, MA, Springer, 1984, s.1 41-166.
Crosby, Faye:	“A model of egoistical relative deprivation,” Psychological review , C. 83, No: 2, 1976, s. 85-113.
Czaika, Mathias:	“Internal and international migration as response of double deprivation: some evidence from India”, (Çevrim içi) Proceedings of the German Development Economics Conference , Berlin 2011 No. 21, Conderence Paper, https://www.econstor.eu/handle/10419/48319 , 9 Haziran 2020.
Czymara, Christian S., Schmidt-Catran, Alexander W.:	“Refugees unwelcome? Changes in the public acceptance of immigrants and refugees in Germany in the course of Europe’s ‘immigration crisis’,” European Sociological Review , C. 33, No: 6, 2017, s. 735-751.
Çetin, İhsan:	“Almanya’da Suriyeli Mültecilerin Kalıcı Olma İmkânları”, (Çevrim içi) 2 Ocak 2020, Birikim , https://birikimdergisi.com/guncel/9870/almanyada-suriyeli-multecilerin-kalici-olma-imkanlari , 11 Mart 2022.
Davidov, Eldad, Meuleman, Bart:	“Explaining Attitudes Towards Immigration Policies in European Countries: The Role of Human Values”, Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 38, No: 5, 2012, s.757-775.

Davis, James A.:	“A formal interpretation of the theory of relative deprivation,” Sociometry , C. 22, No: 4, 1959, s. 280-296.
Davies, James C.:	“Toward a theory of revolution,” American Sociological Review , C. 27, 1962, s. 5-19.
De Jong, Gordon F., Fawcett, James T. :	“Motivation for migration: An assessment and a value expectancy research model”, ed. by. Gordon F. de Jong & Robert W. Gardner, Migration decision making: Multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries New York: Pergamon Press, 1981, s.13-58.
de la Croix, David, Perrin, Faustine:	“French fertility and education transition: rational choice vs. cultural diffusion,” (Çevrimiçi), 10 December 2016, IRES Discussion Papers , No: 2016-7 economicdynamics.org/meetpapers/2017/paper_246.pdf , s. 1-42, 17 Şubat 2020.
Demirtaş, H. Andaç:	“Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar”, İletişim Araştırmaları , C.1, 2003, s.123-144.
Denzin, Norman K.	“On understanding emotion: The interpretive-cultural agenda,” ed. by. Theodore D. Kemper, Research agendas in the sociology of emotions , Albany, NY, State University of New York Press, 1990, s. 85-116.
Dickert, Stephan, Kleber, Janet, Peters, Ellen, Slovic, Paul:	“Numeracy as a precursor to pro-social behavior: The impact of numeracy and presentation format on the cognitive mechanisms underlying donation decisions”, Judgment and Decision Making , C. 6, No: 7, 2011, s. 638-650.

Dion, Kenneth L.:	“Responses to Perceived Discrimination and Relative Deprivation”, ed. by James M. Olson, C. P. Herman, Mark P. Zanna, Relative Deprivation and Social Comparison: the Ontario Symposium , C.4, 1986, s. 159-180.
Diven, Polly J., Stefan Immerfall:	“Hospitality or hostility?,” Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft , C.12, No: 1, 2018, s. 189-209.
Dovidio, John F., Samuel L. Gaertner, Silvia Abad-Merino:	“Helping behaviour and subtle discrimination,” ed. by Esther van Leeuwen & Hanna Zagefka, Intergroup helping , Cham, Springer, 2017, s. 3-22.
Dovidio, John F., Samuel L. Gaertner, Tamar Saguy:	“Color-blindness and commonality: Included but invisible?”, American Behavioral Scientist , C. 59, No: 11, 2015, s.1518-1538.
Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L., Saguy, Tamar:	“Another view of “we”: Majority and minority group perspectives on a common ingroup identity,” European review of social psychology , C. 18, No: 1, 2007, s. 296-330.
Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L., Validzic, Ana:	“Intergroup bias: status, differentiation, and a common in-group identity,” Journal of personality and social psychology , C. 75, No: 1, 1998, s. 109-120.
Downs, Anthony:	“An economic theory of democracy”, Journal of Political Economy , C. 65, No: 2, 1957, s. 260-276.

Dustmann, Christian, Weiss, Yoram,	“Return migration: theory and empirical evidence from the UK,” British Journal of Industrial Relations , C. 45, No: 2, 2007, s. 236-256.
Dustmann, Christian, Ian Preston:	“Attitudes to ethnic minorities, ethnic context and location decisions,” The Economic Journal , C. 111, No: 470, 2001, s. 353-373.
Eagly, Alice H., Mladinic, Antonio:	“Are people prejudiced against women? Some answers from research on attitudes, gender stereotypes, and judgments of competence,” European review of social psychology , C. 5, No: 1, 1994, s. 1-35.
Edling, Christofer:	“Rational Choice Theory and Quantitative Analysis: A Comment on Goldthorpe's Sociological Alliance”, European Sociological Review , C. 16, No: 1, 2000, s. 1-8.
Ehrkamp, Patricia:	“Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany,” Journal of Ethnic and Migration studies , C. 31, No: 2, 2005, s. 345-364.
Ein-Gar, Danit, Levontin, Liat :	“Giving from a distance: Putting the charitable organization at the center of the donation appeal,” Journal of Consumer Psychology , C. 23, No: 2, 2013, s.197-211.
El Khoury, Samar Jean:	“Factors that impact the sociocultural adjustment and well-being of Syrian refugees in Stuttgart–Germany,” British Journal of Guidance & Counselling , C. 47, No: 1, 2019, s. 65-80.
Ellemers, Naomi:	“Social identity and relative deprivation,” ed. by Ian Walker & Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, development, and integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 239-264.

Ellemers, Naomi:	“Gender stereotypes,” Annual review of psychology , C. 69, 2018, s. 275-298.
Ellemers, Naomi, Kortekaas, Paulien, Ouwerkerk, Jaap W.:	“Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity,” European journal of social psychology , C. 29, No: 2-3, 1999, s. 371-389.
Ellemers, Naomi, Spears, Russell, Doosje, Bertjan:	“Sticking together or falling apart: In-group identification as a psychological determinant of group commitment versus individual mobility,” Journal of personality and social psychology , C. 72, No: 3, 1997, 617-626.
Emirhan, Pınar N.:	“Görelî yoksunluk ve bölgeler arası göçler: Türkiye örneği,” Business and Economics Research Journal , C. 6, No: 2, 2015, s. 79-89.
Erbaş, Hayriye, Türker, Özlem A.	“Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar Ve Etik/Politik Sorumluluk,” Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi , C. 59, No:2, 2019, s. 883-911.
Erikson, Robert S., Kent L. Tedin:	American public opinion: Its origins, content and impact , London & New York, Routledge, 2015.
Esser, Frank:	“Tabloidization'of news: A comparative analysis of Anglo-American and German press journalism,” European journal of communication , C. 14, No: 3, 1999, s. 291-324.
Esser, Hartmut:	Migration, language and integration , Berlin, WZB, 2006.
Esser, Hartmut:	“What is wrong with ‘variable sociology’?”, European sociological review , C. 12, No: 2, 1996, s. 159-166.

Esses, Victoria M., Wagner, Ulrich, Wolf, Carina, Preiser, Matthias, Wilbur, Christopher J.:	“Perceptions of national identity and attitudes toward immigrants and immigration in Canada and Germany,” International journal of intercultural relations , C. 30, No: 6, 2006, s. 653-669.
European Comission:	Changing Influx of Asylum Seekers 2014-2016, (Çevrimiçi) August 2018, Synthesis Report for the EMN-European Migration Network- Study, https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2021-05/00_eu_changing_influx_study_synthesis_final_en_0.pdf , 23 Aralık 2019.
Falter, Jürgen W., Schumann, Siegfried:	“Affinity towards right-wing extremism in Western Europe,” West European Politics , C. 11, No: 2, 1988, s. 96-110.
Farr, Robert M.:	The roots of modern social psychology: 1872–1954 , Cambridge & Massachusets, Willey-Blackwell Publishing, 1996.
Fetzer, Joel S.:	“Economic self-interest or cultural marginality? Anti-immigration sentiment and nativist political movements in France, Germany and the USA”, Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 26, No: 1, 2000, s. 5-23.
Flippen, Chenoa:	“Relative deprivation and internal migration in the United States: A comparison of black and white men,” American Journal of Sociology , C. 118, No: 5, 2013, s. 1161-1198.
Ford, Donna Y. :	Reversing underachievement among gifted Black students , 2. bs., Waco, TX, Prufrock Press, 2011.

Fotopoulos, Stergios, Kaimaklioti, Margarita:	“Media discourse on the refugee crisis: on what have the Greek, German and British press focused?,” European View , C. 15, No: 2, 2016, s.265-279.
Freeman, Mark:	Truth commissions and procedural fairness , New York, Cambridge University Press, 2006.
Friedman, Debra, Hechter, Michael:	The contribution of rational choice theory to macrosociological research,” Sociological theory , C.6, No: 2, 1988, s. 201-218.
Funk, Nanette:	“A spectre in Germany: refugees, a ‘welcome culture’ and an ‘integration politics’”, Journal of Global Ethics , C. 12, No: 3, 2016, s. 289-299.
Gächter, Simon:	“Rationality, social preferences, and strategic decision-making from a behavioral economics perspective,” ed. by Rafael Wittek, Tom A. B. Snijders, and Victor Nee, Handbook of Rational Choice Social Research , California, Stanford University Press, 2013, s. 33-71.
Gaertner, Samuel L., Dovidio, John F.:	Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model , 2. bs., New York & East Sussex: Routledge, 2012.
Gaertner, Samuel L., Dovidio, John F.:	“The aversive form of racism,” ed. by Charles Stangor, Stereotypes and prejudice: Essential readings , Philadelphia, PA, Psychology Press, 2000, s. 289–304.
Gesley, Jenny:	“Germany: Act to Integrate Refugees Enters Into Force,” (Çevrimiçi) 15 August 2016, Library of Congress,

	https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-08-15/germany-act-to-integrate-refugees-enters-into-force/ , Ekim 2019.	20
Gesley, Jenny:	“Germany: Parliament Adopts Legislative Package on Asylum and Refugees,” (Çevrimiçi) 2015, Library of Congress, https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2015-11-02/germany-parliament-adopts-legislative-package-on-asylum-and-refugees/ , 20 Ekim 2019.	
Gaertner, Samuel L., Mann, Jeffrey A., Dovidio, John F., Murrell, Audrey J., Pomare, Marina:	“How does cooperation reduce intergroup bias?,” Journal of Personality and Social Psychology , C.59, No: 4, 1990, s. 692-704.	
Gilboa, Itzhak:	Rational Choice , Cambridge, MA, the MIT Press, 2000.	
Goerres, Achim, Spies, Dennis C., Kumlin, Staffan:	“The electoral supporter base of the alternative for Germany,” Swiss Political Science Review , C. 24, No: 3, 2018, s. 246-269.	
Goldthorpe, John H.:	“Rational action theory for sociology,” British Journal of Sociology , C. 49, No: 2, 1998, s. 167-192.	
Goldthorpe, John H.:	“The quantitative analysis of large-scale data-sets and rational action theory: for a sociological alliance,” European sociological review , C.12, No: 2, 1996, s. 109-126.	
Gorodzeisky, Anastasia:	“Who are the Europeans that Europeans prefer? Economic conditions and exclusionary views toward European	

	immigrants,” International Journal of Comparative Sociology , C. 52, No: 1-2, 2011, s. 100-113.
Gow, Greg:	“Rubbing shoulders in the global city: Refugees, citizenship and multicultural alliances in Fairfield, Sydney,” Ethnicities , C. 5, No: 3, 2005, s. 386-405.
Grebler, Leo:	“The naturalization of Mexican immigrants in the United States,” The International Migration Digest , C.1, No: 1, 1966, s. 17-32.
Green, Molly:	“Language barriers and health of Syrian refugees in Germany,” (Çevrimiçi) American journal of public health , C. 107, No: 4, April 2017, s. 486, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5343709/ , 21 Aralık 2021.
Guimond, Serge, Dubé-Simard, Lise:	“Relative deprivation theory and the Quebec nationalist movement: The cognition–emotion distinction and the personal–group deprivation issue,” Journal of Personality and Social Psychology , C. 44, No: 3, 1983, s. 526-535.
Gurr, Ted R.:	Political rebellion: Causes, outcoms and alternatives , London, Routledge, 2015.
Gurr, Ted R.:	“Why Men Rebel Redux: How Valid are its Arguments 40 years On?”, (Çevrimiçi) 17 November 2011, E-International Relations , s. 1-4, https://www.e-ir.info/pdf/15305 , 11 Haziran 2020.
Gurr, Ted R.:	“Minorities, nationalists, and islamists: managing communal conflict in the twenty-first century,” ed. by Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela Aall, Leashing the dogs of

	war: conflict management in a divided world , Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 2007, s.131-161.
Gurr, Ted R.:	“Ethnic warfare on the wane,” Foreign Affairs , C. 79, No: 3, 2000, s. 52-64.
Gurr, Ted R.:	Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts , Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 1993a.
Gurr, Ted R.:	“Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict since 1945,” International Political Science Review , C.14, No: 2, 1993b, s. 161-201.
Gurr, Ted R.:	Why Men Rebel , Princeton, Princeton University Press, 1970.
Gurr, Ted Robert, Moore, Will H.:	“Ethnopolitical rebellion: A cross-sectional analysis of the 1980s with risk assessments for the 1990s,” American Journal of Political Science , C.41, No: 4, 1997, s. 1079-1103.
Hage, Ghassan:	“État de siège: A dying domesticating colonialism?,” American Ethnologist , C.43, No: 1, 2016, s. 38-49.
Hager, Anselm, Veit, Susanne:	“Attitudes toward asylum seekers: Evidence from Germany,” Public Opinion Quarterly , C. 83, No: 2, 2019, s. 412-422.
Hainmueller, Jens, Hopkins, Daniel J.:	“The hidden American immigration consensus: A conjoint analysis of attitudes toward immigrants,” American Journal of Political Science , C. 59, No: 3, 2015, s. 529-548.
Hainmueller, Jens, Hiscox, Michael J.:	“Attitudes toward highly skilled and low-skilled immigration: Evidence from a survey experiment,” American political science review , C. 104, No: 1, 2010, s. 61-84.

Hainmueller, Jens, Hiscox, Michael J.:	“Educated preferences: Explaining attitudes toward immigration in Europe,” International organization , C. 61, No: 2, 2007, s. 399-442.
Halabi, Samer, Nadler, Arie:	“The intergroup status as helping relations model: Giving, seeking and receiving help as tools to maintain or challenge social inequality,” ed. by Esther van Leeuwen and Hanna Zagefka, Intergroup helping , Cham, Springer, 2017, s. 205-221.
Halperin, Eran, Pedahzur, Ami, Canetti-Nisim, Daphna:	“Psychoeconomic approaches to the study of hostile attitudes toward minority groups: a study among Israeli Jews,” Social Science Quarterly , C. 88, No: 1, 2007, s. 177-198.
Hamidou-Schmidt, Hayfat, Mayer, Sabrina Jasmin:	“The Relation Between Social Identities and Outgroup Hostility Among German Immigrant-Origin Citizens,” Political Psychology , C. 42, No: 2, 2021, s. 311-331.
Harild, Niels, Christensen, Asger, Zetter, Roger:	“Sustainable refugee return: Triggers, Constraints, and Lessons on Addressing the Development Challenges of Forced Displacement,” (Çevrim içi), https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22751 , Ağustos 2015, Working Paper, GPFD issue note series , Washington, DC., World Bank Group, © World Bank., s. 1-162, 15 Haziran 2021.
Harth, Nicole S., Kessler, Thomas, Leach, Colin W.:	“Advantaged group's emotional reactions to intergroup inequality: The dynamics of pride, guilt, and sympathy,” Personality and Social Psychology Bulletin , C. 34, No:1, 2008, s. 115-129.

Haslam, S. Alexander, Oakes, Penelope J., Reynolds, Katherina J., & Turner, John C.:	“Social identity salience and the emergence of stereotype consensus,” Personality and social psychology bulletin , C.25, No: 7, s. 809-818.
Haug, Sonja:	“Migration Networks and Migration Decision-Making,” Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 34, No:4, 2008, s. 585-605.
Hechter, Michael, Kanazawa, Satoshi:	“Sociological rational choice theory,” Annual review of sociology, C. 23, No: 1, 1997, s. 191-214.
Hedström, Peter:	Dissecting the social: On the principles of analytical sociology , New York, Cambridge University Press, 2005.
Hedström, Peter, Bearman, Peter:	“What is analytical sociology all about? An introductory essay,” ed. by Peter Bearman and Peter Hedström, The Oxford handbook of analytical sociology . New York, Oxford University Press, 2009, s.3-24.
Helbling, Marc, Kriesi, Hanspeter:	“Why citizens prefer high-over low-skilled immigrants. Labor market competition, welfare state, and deservingness,” European Sociological Review , C. 30, No: 5, 2014, s. 595-614.
Hello, Evelyn, Scheepers, Peer, Slegers, Peter:	“Why the more educated are less inclined to keep ethnic distance: An empirical test of four explanations,” Ethnic and Racial Studies , C. 29, No: 5, 2006, s. 959-985.
Hinkle, Steve, Brown, Rupert:	“Intergroup comparisons and social identity,” ed. by Dominic Abrams, & Michael A. Hogg, Social identity theory :

	Constructive and critical advances , New York, Springer Verlag, 1990, s. 48-70.
Hintjens, Helen:	“Failed securitisation moves during the 2015 ‘Migration Crisis’,” International migration , C. 57, No: 4, 2019, s. 181-196.
Hochman, Oshrat:	“Determinants of positive naturalisation intentions among Germany's labour migrants,” Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 37, No: 9, 2011, s. 1403-1421.
Hogg, Michael A.:	“Social identity theory,” ed. by Shelley McKeown, Reeshma Haji, Neil Ferguson, Understanding peace and conflict through social identity theory , Cham, Springer, 2016, s. 3-17.
Hogg, Michael A., Smith, Joanne R.:	“Attitudes in social context: A social identity perspective,” European Review of Social Psychology , C. 18, No: 1, 2007, s. 89-131.
Hogg, Michael A., Terry, Deborah J., White, Katherine M.:	“A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory,” Social psychology quarterly , C. 58, No: 4, 1995, s. 255-269.
Holmes, Seth M., Castenada, Heide:	“Representing the "European refugee crisis" in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death,” (Çevrim içi), American Ethnologist, UC Berkeley Previously Published Works , C. 43, No: 1, 1 February 2016, https://escholarhip.org/uc/item/0xr0m9rr , s.12-24. 20 Kasım 2020.

Hopkins, N., Reicher, S., Harrison, K., Cassidy, C., Bull, R., & Levine, M.:	“Helping to improve the group stereotype: On the strategic dimension of prosocial behavior,” Personality and Social Psychology Bulletin , C. 33, No: 6, 2007, s. 776-788.
Hornsey, Matthew J.:	“Social identity theory and self-categorization theory: A historical review,” Social and personality psychology compass , C. 2, No:1, 2008, s.204-222.
Horowitz, Donald L.:	Ethnic Groups in Conflict , Berkeley, CA, University of California Press, 1985.
Huddy, Leonie:	“From social to political identity: A critical examination of social identity theory,” Political psychology , C. 22, No:1, 2001, s.127-156.
Hug, Simon:	“The use and misuse of the “minorities at risk” Project,” (Çevrim içi) 28 February 2013, Annual Review of Political Science, C. 16, http://polisci.annualreviews.org , s. 191-208, 27 Mayıs 2020.
Humphreys, Macartan, Mohamed, Habaye A.:	“Senegal and Mali,” (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, Understanding Civil War: Evidence and Analysis, C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437 , s. 247-302.
Hyman, Herbert H., Wright, Charles R.,	“Enduring effects on knowledge,” (Çevrim içi) January 1975, University of Pennsylvania Departmental Papers (ASC) (1975): 89, Chicago, University of Chicago Press,

Reed, John Shelton:	https://repository.upenn.edu/asc_papers/89/ , s. 40-59, 11 Şubat 2019.
Igarashi, Akira:	“Hate begets hate: anti-refugee violence increases anti-refugee attitudes in Germany,” (Çevrim içi) 5 August 2020, Ethnic and Racial Studies , 2020, https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1802499 , s. 1-21, 7 Kasım 2020.
Ignazi, Piero:	“The silent counter-revolution: Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe,” European Journal of Political Research , C. 22, No: 1, 1992, s. 3-34.
Iloh, Constance, Tierney, William G.:	“Understanding for-profit college and community college choice through rational choice,” Teachers College Record , C.116, No: 8, 2014, s. 1-34.
Iyer, Aarti, Leach, Colin W., Crosby, Faye J.:	“White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus,” Personality and Social Psychology Bulletin , C. 29, No: 1, 2003, s. 117-129.
Jäckle, Sebastian, König, Pascal D.:	“Threatening events and anti-refugee violence: an empirical analysis in the wake of the refugee crisis during the years 2015 and 2016 in Germany,” European Sociological Review , C. 34, No: 6, 2018, s. 728-743.
Jäckle, Sebastian, König, Pascal D.:	“The dark side of the German ‘welcome culture’: investigating the causes behind attacks on refugees in 2015,” West European Politics , C. 40, No: 2, 2017, s. 223-251.
Jacquemin, Céline A.:	“Hegemony and Counterhegemony,” ed. by Wanjala S. Nasonng’o, The Roots of Ethnic Conflict in Africa , New York, Palgrave Macmillan, 2015, s.93-123.

Jagger, Pamela, Shively, Gerald Arinaitwe, Arthur:	“Circular migration, small-scale logging, and household livelihoods in Uganda,” Population and Environment , C. 34, No: 2, 2012, s. 235-256.
Jensen, John, Pedersen, Steen Sindet:	“Autogenous mandibular bone grafts and osseointegrated implants for reconstruction of the severely atrophied maxilla: a preliminary report,” Journal of Oral and Maxillofacial Surgery , C. 49, No: 12, 1991, s. 1277-1287.
Jones, Bryan D.:	“Bounded rationality,” Annual review of political science , C. 2, No: 1, 1999, s. 297-321.
Jost John T., Banaji, Mahzarin, R. (2005)	“The Role of Stereotyping in System Justification and the Production of False Consciousness,” ed. by John T. Jost & Jim Sidanus, Key Readings in Social Psychology , New York and Hove: Psychology Press, Taylor&Francis Books, s.391-419.
Junge, Vera, Diez, Javier Revilla, Schätzl, Ludwig:	“Determinants and consequences of internal return migration in Thailand and Vietnam,” World Development , C. 71, 2015, s. 94-106.
Just, Aida, Anderson, Christopher J.:	“Dual allegiances? Immigrants’ attitudes toward immigration,” The Journal of Politics , C.77, No:1, 2015, s. 188-201.
Karakayalı, Serhat:	“Solidarity with Refugees: Negotiations of Proximity and Memory,” ed. by Jan-Jonathan Bock and Sharon MacDonald, Refugees Welcome? Difference and Diversity in a Changing Germany , s. 191-213.

Karakayalı, Serhat:	“The Flüchtlingskrise in Germany: Crisis of the refugees, by the refugees, for the refugees,” Sociology , C. 52, No: 3, 2018, s. 606-611.
Karakayalı, Serhat:	“Feeling the scope of solidarity: The role of emotions for volunteers supporting refugees in Germany,” Social Inclusion , C.5, No: 3, 2017, s. 7-16.
Karakayalı, Serhat, Kleist, J. Olaf:	“Volunteers and asylum seekers,” Forced Migration Review , C. 51, 2016, s. 65-67.
Kassab, Yara, Isemann, Simon D., Halbeisen, Georg, Walther, Eva:	“How relative deprivation increases aggressive behavior: Exploring the moderating roles of resource scarcity, deprivation intensity, and sanctions in a game task,” Aggressive behavior , C. 47, No: 2, 2021, s. 215-225.
Käster, Antonia, Bergert, Cora, Gundlach, Jana:	“Information as a life vest: Understanding the role of social networking sites for the social inclusion of Syrian refugees,” Thirty Ninth International Conference on Information Systems, San Francisco, Short Paper 2018.
Katz, Bruce, Noring, Luise, Garrelts, Nantke:	“Cities and Refugees: the German Experience,” (Çevrimiçi) September 2016, Centennial Scholar Initiative at Brookings , https://www.brookings.edu/research/cities-and-refugees-the-german-experience/ , s.1-29, 10 Haziran 2019.
Kawakami, Kerry, Dion, Kenneth L.:	“Social identity and affect as determinants of collective action: Toward an integration of relative deprivation and social identity theories,” Theory & Psychology , C. 5, No: 4, 1995, s. 551-577.

Kaya, Serdar, Orchard, Phil:	“Prospects of return: The case of Syrian refugees in Germany,” Journal of Immigrant & Refugee Studies , C. 18, No: 1, 2020, s. 95-112.
Kelley, Jack: 1972:	“Reason and Emotion,” <i>Southern Journal of Philosophy</i> , C.10, No:1, 1972, s. 99-103.
Kende, Anna, Shnabel, Nurit:	“Benevolent sexism and cross-gender helping: A subtle reinforcement of existing gender relations,” ed. by van Leuwen, Esther, Zagefka, Hanna, Intergroup helping , Cham, Springer, 2017, s. 23-43.
Kende, Anna, Lantos, Nóra A., Belinszky, Anna, Csaba, Sára, Lukács, Zsófia, A.:	“The politicized motivations of volunteers in the refugee crisis: Intergroup helping as the means to achieve social change,” Journal of Social and Political Psychology , C.5, No: 1, 2017, s. 260-281.
Kitschelt, Herbert, McGann, Anthony J.:	The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis , Ann Arbor, University of Michigan Press, 1995.
Klandermans, Bert:	“Collective Efficacy,” ed. by David A. Snow, Donatella della Porta, Bert Klandermans, and Doug McAdam, The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements , 2013, s.120-121.
Klandermans, Bert:	“Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory,” American sociological review , C.49, No:5, 1984, s. 583-600.

Klandermans, Bert, Van der Toorn, Jojanneke, Van Stekelenburg, Jacqueline:	“Embeddedness and identity: How immigrants turn grievances into action,” American Sociological Review , C. 73, No: 6, 2008, s. 992-1012.
Kogut, Tehila, Ritov, Ilana:	“Helping an outgroup member or the outgroup: the identifiability effect in an intergroup context,” ed. by van Leuwen, Esther, Zagefka, Hanna, Intergroup helping , Cham, Springer, 2017a, s. 87-102.
Kogut, Tehila, Ritov, Ilana:	Psychological determinants of charitable giving” ed. by Rob Ranyard, Economic psychology , New Jersey, West Sussex, New Delhi, John Wiley & Sons, Ltd., 2017b, s. 387-404.
Koopmans, Ruud, Statham, Paul:	“Political claims analysis: Integrating protest event and political discourse approaches,” Mobilization: an international quarterly , C.4, No: 2, 1999, s. 203-221.
Koos, Sebastian, Seibel, Verena:	“Solidarity with refugees across Europe. A comparative analysis of public support for helping forced migrants,” European Societies , C.21, No:5, 2019, s.704-728.
Koser, Khalid, Kuschminder, Katie:	“Comparative research on the assisted voluntary return and reintegration of migrants,” International Organization for Migration, Geneva, Switzerland, IOM Publications, 2015, s. 1-334.
Kotzur, Patrick F., Schäfer, Sarina J., Wagner, Ulrich	“Meeting a nice asylum seeker: Intergroup contact changes stereotype content perceptions and associated emotional prejudices, and encourages solidarity-based collective action intentions,” British Journal of Social Psychology , C. 58, No: 3, 2019a, s. 668-690.

Kotzur, Patrick F., Friehs, Maria T., Asbrock, Frank, van Zalk, Martin H. W.:	“Stereotype content of refugee subgroups in Germany,” European Journal of Social Psychology , C.49, No:7, 2019b, s.1344-1358.
Kotzur, Patrick F., Tropp, Linda R., Wagner, Ulrich:	“Welcoming the unwelcome: How contact shapes contexts of reception for new immigrants in Germany and the United States,” (Çevrimiçi), 14 November 2018, Journal of Social Issues , C. 74, No: 4, 2018, onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/josi.12300 , s.1-21, 2 Ocak 2019.
Kotzur, Patrik F., Torres, Cláudio V., Kedzior, Karina K., Boehnke, Klaus:	“Political consumer behaviour among university students in Brazil and Germany: The role of contextual features and core political values,” International Journal of Psychology , C.52, No: 2, s.126-135.
Köse, Talha, Coşkun, İpek:	Türkiye’de Üniversiteler ve Radikalleşme , İstanbul, SETA Yayınları, 2019.
Krasimirova Stoyanova, Anastasia:	“Refugees Not Welcome: Investigating Reasons for Violence Against Refugees in Germany,” (Çevrimiçi) 13 October 2017, Master’s Thesis, Humboldt University of Berlin School of Business and Economics Chair of Economic History , https://www.academia.edu/37528121/y , 29 Ağustos 2020.
Kroneberg, Clemens:	“Frames, scripts, and variable rationality: An integrative theory of action,” ed. by Gianluca Manzo, <i>Analytical sociology</i> :

	Actions and networks, ©, John Wiley & Sons, Ltd, 2014, s. 97-123.
Kunovich, Robert M.:	“Labor market competition and anti-immigrant sentiment: Occupations as contexts,” International Migration Review , C. 47, No: 3, 2013, s. 643-685.
Kuntz, Anabel, Davidov, Eldad, Semyonov, Moshe:	“The dynamic relations between economic conditions and anti-immigrant sentiment: A natural experiment in times of the European economic crisis,” International Journal of Comparative Sociology , C.58, No: 5, 2017, s.392-415.
Kuş, Oğuz:	“Dijital Nefret Söylemini Anlamak: Suriyeli Mülteci Krizi Örnek Olayı Bağlamında Bbc World Service Facebook Sayfasına Gelen Yorumların Metin Madenciliği Tekniği ile Analizi,” (Çevrimiçi), 27 Aralık 2016, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , C.51, 2016, https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifd/article/289373 , s. 97-121, 30 Eylül 2018.
Lamprianou, Iasonas, Ellinas, Antonis A.:	“Why Greeks rebel: Re-examining conventional and radical political action,” Acta Politica , C. 52, No:1, 2017, s. 85-109.
Leach, Colin W., Iyer, Aarti, Pedersen, Anne:	“Anger and guilt about ingroup advantage explain the willingness for political action,” Personality and Social Psychology Bulletin , C.32, No: 9, 2006, s.1232-1245.
Leach, Colin W., Snider, Nastia, Iyer, Aarti:	““Poisoning the consciences of the fortunate’: The experience of relative advantage and support for social equality,” ed. by Iain Walker, & Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, development and integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2001: 136-163.

Lee, Tiane L., Fiske, Susan T.:	“Not an outgroup, not yet an ingroup: Immigrants in the stereotype content model,” International Journal of Intercultural Relations , C. 30, No: 6, 2006, s. 751-768.
Leibbrand, Christine E.:	“Race, Ethnicity, Gender, and the Pursuit of Economic Opportunity in the Age of the Migration Decline,” (Çevrimiçi), W ResearchWorks Archive , University of Washington, Sociology, Doctoral dissertation, 2019. digital.lib.washington.edu/researchworks/1773/44915 , 2 Mart 2020.
Liebe, Ulf, Meyerhoff, Jürgen, Kroesen, Maarten, Chorus, Caspar, & Glenk, Klaus:	“From welcome culture to welcome limits? Uncovering preference changes over time for sheltering refugees in Germany,” (Çevrimiçi) 1 August 2018, PloS one , C.13, No: 8, e0199923. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199923 , s.1-13, 20 Kasım 2020.
Lindenberg, Siegwart:	“Social rationality versus rational egoism,” ed. by Jonathan H. Turner, Handbook of sociological theory , Boston, MA, Springer, 2001, s. 635-668.
Lindenberg, Siegwart:	“An extended theory of institutions and contractual discipline,” Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE) , C.148, No: 1, (1992): 125-154.
Lubbers, Marcel, Gijsberts, Mérove, Scheepers, Peer:	“Extreme right-wing voting in Western Europe,” European journal of political research , C. 41 No: 3, 2002, s. 345-378.
MacDonald, Paul K.:	"Useful fiction or miracle maker: The competing epistemological foundations of rational choice theory,"

	American political science review , C. 97, No: 4, 2003, s. 551-565.
Mahadevan, Jasmin, Kilian- Yasin, Katharina:	“Dominant discourse, orientalism and the need for reflexive HRM: Skilled Muslim migrants in the German context,” (Çevrimiçi), 26 April 2016, The International Journal of Human Resource Management , http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2016.1166786 s.1-23, 31 May 2020.
Manning, Alan, Roy, Sanchari:	“Culture clash or culture club? National identity in Britain,” (Çevrimiçi), 1 February 2010, <i>The Economic Journal</i> , C.120, No:542, https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2009.02335.x , s. 72-100, 1 Ekim 2021.
Massey, Daugles S., Arango, Joaquin, Hugo, Graeme, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adela, & Taylor, Edward J.:	“Theories of international migration: A review and appraisal,” Population and development review , C.19, No:3, s. 431-466.
Matsueda, Ross L.:	“Rational choice research in criminology: A multi-level framework,” ed. by Rafael Wittek, Tom A.B. Snijders, Victor, Nee, Handbook of rational choice social research , California, Stanford University Press, 2013 s. 283-321.

Mayer, Matthias M.:	“Bureaucratic Migration Politics: German Support for Common EU Policies on Labour Migration,” German Politics , C.26, No: 2, 2017, s. 255–272.
Mayer, Matthias M.:	“Germany’s response to the refugee situation: Remarkable leadership or fait accompli,” Nepolitik, Bertelsmann Foundation 1 , 2016, s.9-19.
Mayda, Anna M.:	“Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants,” The review of Economics and Statistics , C. 88, No: 3, 2006, s.510-530.
Mayda, Anna M.:	“Who Is Against Immigration? : A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants” (Çevrimiçi) April 2004, Institute for the Study of Labor IZA Discussion Papers , No. 1115, http://hdl.handle.net/10419/20350 , s.1-60, 20 Ağustos 2021.
Maykovich, Minako K.:	“Correlates of racial prejudice,” Journal of Personality and Social Psychology , C. 32, No:6, 1975, s.1014-1020.
Maystadt, Jean-François, Philip Verwimp:	“Winners and losers among a refugee-hosting population,” Economic development and cultural change , C. 62, No: 4, 2014, s. 769-809.
McDermott, Rose:	“Psychological Approaches to Identity: Experimentation and Application,” ed. by Rawi Abdelal, Yoshio M. Herrera, Alastair Ian Johnston, Rose McDermott, Measuring Identity: A Guide for Social Scientists , New York: Cambridge University Press, s.345-368.
Migal, Michael J., Hewstone,	“The effects of crossed categorization on intergroup evaluations: A meta-analysis,” British Journal Of Social Sociology , C. 37, No: 3, 1998, s. 303-324.

Miles ve Mullen, Brian:	
Miron, Anca M., Branscombe, Nyla R.:	“Social categorization, standards of justice, and collective guilt,” ed. by Arie Nadler, Thomas Malloy, Jeffrey D. Fisher, The social psychology of intergroup reconciliation , New York, Oxford University Press, 2008, s. 77-96.
Muchinsky, Paul M., Maassarani, Mounawar A.:	“Work environment effects on public sector grievances,” Personnel Psychology , C. 33, No: 2, 1980, s. 403-414.
Meuleman, Bart, Davidov, Eldad, Billiet, Jaak:	“Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach,” Social science research , C. 38, No: 2, 2009, s. 352-365.
Mueller, John:	“The banality of “ethnic war”: Yugoslavia and Rwanda,” (Çevrimiçi) 2000, Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, DC. C. 2 , https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf ,s. 1-46, 11 Şubat 2021.
Mummendey, Amelie, Klink, Andreas, Brown, Rupert:	“Nationalism and patriotism: National identification and out-group rejection,” British journal of social psychology , C. 40, No: 2, 2001, s. 159-172.
Murray, Kate E., Marx, David M.:	“Attitudes toward unauthorized immigrants, authorized immigrants, and refugees,” Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology , C. 19, No: 3, 2013, s. 332-341.
Nadler, Arie:	“The other side of helping: Seeking and receiving help,” ed. by David A. Schroeder & William G. Graziano, The Oxford

	handbook of prosocial behavior , New York, Oxford University Press, 2015, s. 307–328.
Nasong'o, Wanjala S.:	“Explaining Ethnic Conflicts,” ed. by Wanjala S. Nasong'o, The Roots of Ethnic Conflict in Africa , New York, Palgrave Macmillan, 2015, s. 11-20.
Ng, Sik H.:	The social psychology of power , London, Academic Press, 1980.
Nelson, Nels E.:	“Grievance rates and technology,” Academy of Management Journal , C. 22, No: 4, 1979, s. 810-815.
Newsham, Niall, Rowe, Francisco:	“Projecting the demographic impact of Syrian migration in a rapidly ageing society, Germany,” Journal of Geographical Systems , C. 23, No: 2, 2021, s. 231-261.
Niemann, Arne, Speyer, Johanna:	“A neofunctionalist perspective on the ‘European refugee crisis’: The case of the European Border and Coast Guard,” JCMS: Journal of Common Market Studies , C. 56, No: 1, 2018, s. 23-43.
Oakes, Penelope J., Haslam, Alexander, S. Turner, John C:	Stereotyping and social reality , Oxford, Blackwell Publishing, 1994.
O’Connell Davidson, Julia:	Modern Slavery: The Marigins of Freedom , London, Palgrave Macmillan, 2015.
Olson, Mancur:	“The logic of collective action: Public Goods and the Theories of Groups,” 5 bs., Harvard Economic Studies , C.124, the US, Harvard University Press.

Omata, Naohiko:	“ ‘The Complexity of Refugees’ Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions,” Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 39, No: 8, s. 1281-1297.
Onoma, Ato Kwamena:	Anti-Refugee Violence and African Politics , New York, Cambridge University Press, 2013.
Opp, Karl-D.:	Theories of political protest and social movements: A multidisciplinary introduction, critique, and synthesis , New York, Routledge, 2009.
Opp Karl-D., Hartmann, Peter, ve Hartmann, Petra:	The Rationality of Political Protest: A Comparative Analysis of Rational Choice Theory , New York, Routledge, 1989.
Oppenheimer, Joe A.:	Rational choice theory, (Çevrimiçi) 25 November 2008, ed. by Robert Adcock, The Sage Encyclopedia of Political Theory , London, Sage Publications, 2008, http://www.gvptsites.umd.edu/oppenheimer/research/rct.pdf , s. 1-18, 29 Ocak 2018.
Ostrand, Nicole:	“The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States,” Journal on Migration and Human Security , C. 3, No: 3, 2015, s. 255-279.
Oishi, Shigehiro, Gilbert, Elizabeth A.:	“Current and future directions in culture and happiness research,” Current Opinion in Psychology , C. 8, 2016, s. 54-58.

Ożarowski, Rafał:	“Iran’s Engagement in Syrian Conflict. Causes and Consequences,” Przegląd Strategiczny , C. 8, No: 11, 2018, s. 201-210.
Öner, Selcen:	“Avrupa’da Mülteci Krizi ve Aşırı Sağın Yükselişi: Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Almanya için Alternatif (AfD) Partisi ve PEGIDA Hareketi Örnekleri”, ed. by Yaprak Gülcan, Sedef Akgüner, Yeşim Kuştepe, Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği , İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, C. 293, 2017, s. 185-210.
Özdağ, Barış, Tutan, Esra Vardar:	“Temel kavramlar ve olgular,” Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye , C.1, 2018, s. 1-60.
Pautz, Hartwig:	“Constructing the ‘Immigrant’: Germany’s Radical Left in the Refugee Crisis,” (Çevrimiçi), 21 May 2017, German Politics , http://dx.doi.org/10.1080/09644008.2017.1312351 , s. 1-19, 20 Kasım 2018.
Pearlman, Wendy:	“Culture or bureaucracy? Challenges in Syrian refugees’ initial settlement in Germany,” (Çevrimiçi) 11 November 2017, Middle East Law and Governance , C. 9, No: 3, 2017, https://brill.com/view/journals/melg/9/3/article-p313_313.xml , s. 313-327, 20 Kasım 2018.
Perry, Barbara:	In the name of hate: Understanding hate crimes , New York, Routledge, 2001.
Petersoo, Pille:	“Reconsidering otherness: constructing Estonian identity,” Nations and nationalism , C. 13, No: 1, 2007, s. 117-133.

Pettigrew, Thomas F.:	“Samuel Stouffer and relative deprivation,” Social Psychology Quarterly , C. 78, No: 1, 2015, s. 7-24.
Pettigrew, Thomas F., Tropp, Linda R.:	“A meta-analytic test of intergroup contact theory,” Journal of personality and social psychology , C. 90, No: 5, 2006, s. 751-783.
Polinard, Jerry L., Wrinkle, Robert D. De La Garza, Rodolfo:	“Attitudes of Mexican Americans toward irregular Mexican immigration,” International Migration Review , C. 18, No: 30, 1984, s. 782-799.
Portes, Alejandro, Mozo, Rafael:	“The political adaptation process of Cubans and other ethnic minorities in the United States: A preliminary analysis,” International Migration Review , C. 19, No: 1, 1985, s. 35-63.
Pottie-Sherman, Yolande, Wilkes, Rima:	“Does size really matter? On the relationship between immigrant group size and anti-immigrant prejudice,” International Migration Review , C. 51, No: 1, 2017, s. 218-250.
Powers, Daniel A., Ellison, Christopher G.:	“Interracial contact and black racial attitudes: The contact hypothesis and selectivity bias,” Social forces , C. 74, No: 1, 1995, s. 205-226.
Pries, Ludger:	“ ‘We will Manage It’–Did Chancellor Merkel's Dictum Increase or Even Cause the Refugee Movement in 2015?,” (Çevrimiçi) 30 December 2019, International Organization for Migration, International Migration , https://publons.com/publon/28507938/ , s.1-11, 6 Kasım 2020.
Pratto, Felicia, Sidanius, James, Stallworth, Lisa	“Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes,” Journal of personality and social psychology , C. 67, No: 4, 1994, s.741-763.

M., & Malle, Bertram F.:	
Prentice, Deborah A., Carranza, Erica:	“What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes,” Psychology of women quarterly , C. 26, No: 4, 2002, s. 269-281.
Purdie-Vaughns, Valerie, Eibach, Richard P.:	“Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities,” Sex roles , C. 59, No: 5, 2008, s. 377-391.
Quackenbush, Stephen L.:	“The rationality of rational choice theory,” International interactions , C.30, No: 2, 2004, s. 87-107.
Quillian, Lincoln:	“Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe,” American sociological review , C. 60, No: 4, (1995): 586-611.
Quinn, Michael A.:	“Relative deprivation, wage differentials and Mexican migration,” Review of Development Economics , C. 10, No: 1, 2006, s. 135-153.
Quinn, Kimberly A., Macrae, C. Neil:	“Categorizing others: the dynamics of person construal,” Journal of Personality and Social Psychology , C. 88, No: 3, 2005, s. 467-479.
Ragab, Nora Jasmin, Rahmeier, Laura and Siegel, Melissa:	“Mapping the Syrian diaspora in Germany,” (Çevrimiçi) 23 January 2017, Contributions to peace, reconstruction and potentials for collaboration with German Development Cooperation, Maastricht. , s. 1-65, 21 Ekim 2020.

Raijman, Rebeca, Moshe Semyonov, and Peter Schmidt.	“Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel,” European Sociological Review , C. 19, No: 4, 2003, s. 379-392.
Reicher, S. D., Haslam, S. Alexander:	“Beyond help,” ed. by Stefan Stümer & Mark Snider, The psychology of prosocial behavior: Group processes, intergroup relations, and helping , 2009, s. 289-309.
Reicher, Stephen:	“The context of social identity: Domination, resistance, and change,” Political psychology , C. 25, No: 6, 2004, s. 921-945.
Reynolds, Katharina J.:	“Social Identity in Social Psychology,” ed. by James Wright, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences , 2. bs., Elsevier, © 2015, C. 22, 2015, s. 313-318.
Richmond, Anthony H.:	“Sociological theories of international migration: the case of refugees,” Current Sociology , C.36, No: 2, 1988, s. 7-25.
Riphahn, Regina T., Sander, Monika Wunder, Christoph:	“The welfare use of immigrants and natives in Germany: the case of Turkish immigrants,” (Çevrimiçi) November 2010, LASER Discussion Papers - Paper No. 44 , https://www.empiricalecon.rw.fau.de/files/2020/08/the-welfare-use.pdf , s.1-13, 17 Ocak 2020.
Roblain, Antoine, Hanioti, Mado, Paulis, Emilien, Van Haute, Emilie, Green, Eva G. T.	“The social network of solidarity with migrants: The role of perceived injunctive norms on intergroup helping behaviors,” European Journal of Social Psychology , C.50, No: 6, 2020, s.1306-1317.

Rommel, Inken:	“ ‘We are the People.’ Refugee–‘Crisis,’ and the Drag-Effects of Social Habitus in German Society,” Historical Social Research/Historische Sozialforschung , C.42, No:4, 2017, s. 133-154.
Ross, Björn, Rist, Michael, Carbonell, Guillermo, Cabrera, Benjamin, Kurowsky, Nils, & Wojatzki, Michael:	“Measuring the reliability of hate speech annotations: The case of the european refugee crisis,” (Çevrimiçi), September 2016, NLP4CMC III: 3rd Workshop on Natural Language Processing for Computer-Mediated Communication (Bochum) , Bochumer Linguistische Arbeitsberichte , C. 17, https://arxiv.org/abs/1701.08118 , s. 6-9, 21 Kasım 2020.
Ross, Michael L.:	“Resources and rebellion in Aceh, Indonesia. Ed. by, Paul Collier, Nicholas Sambanis,” Understanding Civil War: Europe, Central Asia, and other region , Washington, DC, World Bank, 2005, s.35-56.
Runciman, Walter G.:	Relative deprivation and social justice , Berkeley, University of California Press, 1966.
Ryan, Caoimhe, Reicher, Stephen Haslam, S. Alexander:	“Are they in or are they out? Questioning category relations in the study of helping,” ed. by van Leeuwen, Ester, Zagefka, Hanna, Intergroup Helping , Springer, Cham, 2017, s. 249-267.
Rydgren, Jens:	“Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries,” European Journal of Political Research , C. 47, No: 6, 2008, s. 737-765.

Salvatore, Jessica, Shelton, J. Nicole:	“Cognitive costs of exposure to racial prejudice,” Psychological science , C. 18, No: 9, 2007, s. 810-815.
Shaykhutdinov, Renat, Bragg, Belinda:	“Do grievances matter in ethnic conflict? An experimental approach,” Analyses of Social Issues and Public Policy , C. 11, No: 1, 2011, s. 141-153.
Sampson, Edward E.:	“Identity politics: Challenges to psychology's understanding,” American psychologist , C. 48, No: 12, 1993, s. 1219-1230.
Savun, Burcu, Gineste, Christian:	“From protection to persecution: Threat environment and refugee scapegoating,” Journal of Peace Research , C. 56, No: 1, 2019, s. 88-102.
Saxton, Gregory D.:	“Repression, grievances, mobilization, and rebellion: A new test of Gurr’s model of ethnopolitical rebellion,” International Interactions , C. 31, No: 1, 2005, s. 87-116.
Schalk-Soekar, Saskia R.G., van de Vijver, Fons J. R. Hoogsteder, Mariëtte:	“Attitudes toward multiculturalism of immigrants and majority members in the Netherlands,” International Journal of Intercultural Relations , C. 28, No: 6, 2004, s. 533-550.
Schlicht- Schmälzle, Raphaela, Teltemann, Janna Windzio, Michael:	“Deregulation of education: What does it mean for efficiency and equality?,” (Çevrimiçi) 2011, Universität Bremen Collaborative Research Cente, TranState Working Papers, No. 157 , https://www.econstor.eu/handle/10419/52224 , s.1-34.

Scheve, Kenneth F., Slaughter, Matthew J.:	“Labor market competition and individual preferences over immigration policy,” Review of Economics and Statistics , C. 83, No: 1, 2001, s. 133-145.
Schlueter, Elmar, Meuleman, Bart, Davidov, Eldad:	“Immigrant integration policies and perceived group threat: A multilevel study of 27 Western and Eastern European countries,” Social science research , C. 42, No: 3, 2013, s. 670-682.
Schneider, David J.:	The psychology of stereotyping , New York and London: Guilford Press, 2005.
Scholtz, Hanno:	“Rational choice theory in comparative sociology,” Comparative Sociology , C. 14, No: 4, 2015, s. 587-608.
Scipioni, Marco:	“Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis,” Journal of European Public Policy , C. 25, No: 9, 2018, s. 1357-1375.
Scott, John:	“Rational choice theory,” ed. by Gary Browning, Abigail Halcli, and Frank Webster, Understanding contemporary society: Theories of the present , London, New York and New Delhi, Sage Publications, C. 129, 2000, s. 671-85.
Semyonov, Moshe, Rajjman, Rebeca Gorodzeisky, Anastasia:	“The rise of anti-foreigner sentiment in European societies, 1988-2000,” <i>American sociological review</i> , C. 71, No: 3, 2006, s. 426-449.
Sherif, Muzafer:	Group conflict and co-operation: Their social psychology , London, Psychology Press, 1966.

Shaykhutdinov, Renat, Bragg, Belinda:	“Do grievances matter in ethnic conflict? An experimental approach,” <i>Analyses of Social Issues and Public Policy</i> , C. 11, No: 1, 2011, s.141-153.
Silverman, David:	Qualitative research , London, California, New Delhi, Singapore, Sage, 2020.
Simon, Bernd, Klanderman, Bert:	“Politicized Collective Identity,” ed. by John T. Jost and Jim Sidanus, Political Sociology: Key Readings , New York and Hove: Psychology Press, 2004, s. 597-620.
Simon, Bernd:	The Perception of Ingroup and Outgroup Homogeneity: Reintroducing the Intergroup Context,” European Review of Social Psychology , C. 3, No: 1, 1992, s.1-30.
Simon, Bernd, Brown, Rupert:	“Perceived intragroup homogeneity in minority-majority contexts,” Journal of Personality and Social Psychology , C. 53, No: 4, 1987, s. 703-711.
Simon, Herbert A.:	“Human nature in politics: The dialogue of psychology with political science,” American political science review , C. 79, No: 2, 1985, s. 293-304.
Simon, Herbert A.:	Models of man; social and rational , New York: Willey, 1957.
Simon, Herbert A.:	“Rational choice and the structure of the environment,” Psychological review , C. 63, No: 2, 1956, s. 129-138.
Sniderman, Paul M., Hagendoorn, Louk, Prior, Markus:	“Predisposing factors and situational triggers: Exclusionary reactions to immigrant minorities,” American political science review , C. 98, No: 1, 2004, s. 35-49.

Sjaastad, Larry A.:	“The costs and returns of human migration,” Journal of political Economy , C.70, No: 5, Part 2, 1962, s. 80-93.
Slovic, Paul:	“Psychological Science Agenda,” (Çevrimiçi) November 2007, Psychological Science , https://www.apa.org/science/about/psa/2007/11/slovic.html , 12 Ağustos 2018.
Smith, Heather J., Pettigrew, Thomas F., Pippin, Gina M., & Bialosiewicz, Silvana:	“Relative deprivation: A theoretical and meta-analytic review,” Personality and social psychology review , C.16, No: 3, s. 203-232.
Smith, Heather J., Ryan, Desiree A., Jaurique, Alexandria, Pettigrew, Thomas F., Jetten, Jolanda, Ariyanto, Amarina, ... Wohl, Michael:	“Cultural values moderate the impact of relative deprivation,” Journal of Cross-Cultural Psychology , C.49, No: 8, 2018, s. 1183-1218.
Spijkerboer, Thomas:	“On the Agenda: the Refugee Crisis and European Integration, Minimalist Reflection on Europe, Refugees and Law,” European Papers , C.1, No: 2, 2016a, https://www.europeanpapers.eu/en/e-journal/minimalist-reflections-europe-refugees-and-law , s.533-558, 1 Ağustos 2018.

Spijkerboer, Thomas:	“Fact check: did ‘Wir Schaffen Das’ lead to uncontrolled mass migration?” (Çevrimiçi), September 2016b, https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/09/fact-check-did- , 1 Ağustos 2018.
Stanciu, Adrian, Cohrs, J. Chirstopher., Hanke, Katja, Gavreliuc, Alin:	“Within-culture variation in the content of stereotypes: Application and development of the stereotype content model in an Eastern European culture,” The Journal of Social Psychology , C.157, No: 5, 2017, s. 611-628.
Stangor, Charles, Jost, John T.:	“Commentary: Individual, group and system levels of analysis and their relevance for stereotyping and intergroup relations,” ed.by Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, & S. A. Haslam, The social psychology of stereotyping and group life , Oxford, Blackwell Publishing, 1997, s. 336–358.
Stark, Oded:	“Behavior in reverse: reasons for return migration,” Behavioural Public Policy , C. 3, No: 1, 2019, s. 104-126.
Stark, Oded, Maja Micevska, Maja, Mycielski, Jerzy:	“Relative poverty as a determinant of migration: Evidence from Poland,” Economics Letters , C. 103, No: 3, 2009, s. 119-122.
Stark, Oded, Taylor, J. Edward:	“Migration incentives, migration types: The role of relative deprivation,” The economic journal , C.101, No: 408, 1991, s. 1163-1178.
Stark, Oded, Taylor, J. Edward:	“Relative deprivation and international migration oded stark,” Demography , C. 26, No: 1, 1989, s. 1-14.

Stark, Oded, Yitzhaki, Shlomo:	“Labour migration as a response to relative deprivation,” Journal of Population Economics , C. 1, No: 1, 1988, s. 57-70.
Stark, Oded, Bloom, David E.:	“The new economics of labor migration,” The American Economic Review , C. 75, No: 2, 1985, s. 173-178.
Stark, Oded:	“Rural-to-urban migration in LDCs: a relative deprivation approach,” Economic Development and Cultural Change , C. 32, No: 3, 1984, s. 475-486.
Steele, Liza G., Abdelaaty, Lamis,	“Ethnic diversity and attitudes towards refugees,” (Çevrimiçi), 23 August 2018, Journal of Ethnic and Migration Studies , https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1513785 , s.1-25, 28 Ağustos 2020.
Stephan, Walter G., Ybarra, Oscar, Rios, Kimberly:	“Intergroup threat theory,” ed. by Todd D. Nelson, Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination , New York and Hove, Psychology Press, 2006, s. 255-278.
Stouffer, Samuel A.:	“An analysis of conflicting social norms,” American Sociological Review , C. 14, No: 6, 1949, s. 707-717.
Stouffer, Samuel A., Suchman, Edward A., DeVinney, Leland C., Star, Shirley A., Williams Jr, Robin M.:	“The American soldier: Adjustment during army life,” Studies in social psychology in World War II , C 1, 1949a.

Stouffer, Samuel A., Lumsdaine, Arthur A., Lumsdaine, Marion H., Williams Jr, Robin M., Smith, M. Brewester, Janis, Irving L., Star, Shirley A., Cottrell Jr, Leonard S.:	“The American soldier: Combat and its aftermath,” Studies in social psychology in World War II, C 2, 1949b.
Street, David, Leggett, John C.:	“Economic deprivation and extremism: A study of unemployed Negroes,” American Journal of Sociology, C. 67, No: 1, 1961, s. 53-57.
Stephan, Walter G., Stephan, Cookie White:	“An Integrated Threat Theory of Prejudice,” ed. by Stuart Oskamp, Reducing prejudice and discrimination, Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum Associates Publishers- Psychology Press, 2000, s. 23-45.
Stewart, Andrew L., Pratto, Felicia, Bou Zeineddine, Froud, Sweetman, J., Eicher, V., Licata, L., ..., van	“International support for the Arab uprisings: Understanding sympathetic collective action using theories of social dominance and social identity,” (Çevrimiçi), 4 November 2015, ORE-Open Research Exeter, Group Processes & Intergroup Relations, C.19, No: 1, http://hdl.handle.net/10871/18577, s. 1-84, 20 Nisan 2020.

Stekelenburg, Jacquelin:	
Stürmer, Stefan, Snyder, Mark, Omoto, Allen M.:	“Prosocial emotions and helping: the moderating role of group membership,” Journal of personality and social psychology , C.88, No: 3, 2005, s. 532-546.
Syed, Jawad & Pio, Edwina:	“Muslim Diaspora in the West and International HRM,” (Çevrimiçi) 15 April 2016, The International Journal of Human Resource Management , http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2016.1166789 , s.1-10, 16 Ocak 2021.
Şirin Öner, N. Aslı ve İhlamur Öner, S. Gülfer:	“Giriş: Uluslararası İlişkilerde Göçün Yeri,” ed. by N. Aslı Şirin Öner ve Suna Gülfer İhlamur-Öner, Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler, Politikalar , İstanbul, Der Yayınları, 2018, s. 1-20.
Tajfel, Henri, Turner, John C.:	“The social identity theory of intergroup behavior,” ed. by John T. Jost and Jim Sidanus, Political psychology: Key Readings in Social Psychology , New York and Hove, Psychology Press, 2004, s. 367-390.
Tajfel, Henri:	“Social psychology of intergroup relations,” Annual review of psychology , C. 33, No: 1, 1982, s. 1-39.
Tajfel, Henri, Turner, John C.:	“An integrative theory of intergroup conflict,” ed. by W. G. Austin and S. Worchel, The social psychology of intergroup relations , Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979, s.33-37.
Tajfel, Henri:	Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations , European Monographs in

	Social Psychology, C.14, New York and London, Academic Press, 1978.
Tajfel, Henri:	“Social identity and intergroup behaviour,” Social science information , C. 13, No: 2, 1974, s. 65-93.
Tajfel, Henri:	“Quantitative judgement in social perception,” British journal of psychology , C. 50, No: 1, 1959, s. 16-29.
Tajfel, Henri:	“Cognitive aspects of prejudice,” Journal of biosocial science , C.1, No: 1, 1969, s. 173-191.
Tilly, Charles:	“From mobilization to revolution,” CRSO Working Paper , No: 156, Center for Research on Social Organization University of Michigan, 1977.
Togral Koca, Burcu:	“Urban citizenship and the spatial encounter between Turkish migrants and Syrian refugees in Berlin,” (Çevrimiçi), 26 February 2019, Raumforschung und Raumordnung / Spatial Research and Planning , C.77, No: 6, s. 567-581, http://dx.doi.org/10.2478/rara-2019-0023 , 23 Ekim 2021.
Tougas, Francine, Beaton, Ann M.:	“Personal and group relative deprivation: Connection the ‘I’ to the ‘We’,” ed. by Ian Walker and Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, Development, and Integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 119-135.
Trepte, Sabine:	“Social Identity Theory,” ed. by Jennings Bryant & Peter Vorderer, Psychology of entertainment , New York, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2006, s. 255-271.
Triandafyllidou, Anna:	Immigrants and national identity in Europe , London and New York, Routledge, 2001.
Turhan, Ebru:	“Domesication Of Germany’s European Policy and German Leadership in The EU: The Cases of Eurozone Crisis and

	Refugee Crisis,” (Çevrimiçi), 2017, 31st International Academic Conference , London, https://ideas.repec.org/p/sek/iacpro/4607857.html , s.276-284.
Turner, John C., Oakes, Penelope J., Haslam, S. Alexander, McGarty, Craig:	“Self and collective: Cognition and social context,” Personality and social psychology bulletin , C. 20, No: 5, 1994, s. 454-463.
Turner, John C.:	Social influence , Pacific Grove California, Thomson Brooks/Cole Publishing Co, 1991.
Turner, J. C., Hogg, Michael A., Oakes, Penelope J., Reicher, Stephen D., Wetherell, Margaret S.:	Rediscovering the social group: A self-categorization theory , Oxford and New York, Basil Blackwell, 1987.
Tyler, Tom. R., Lind, E. Allan:	“Understanding the nature of fraternalistic deprivation: Does group-based deprivation involve fair outcomes or fair treatment?,” ed. by Ian Walker and Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, development, and integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 44–68.
Udehn, Lars:	“The changing face of methodological individualism,” Annual review of sociology , C. 28, No: 1, 2002, s. 479-507.
Uluslararası Göç Örgütü:	IOM World Migration Report-2020 , (Çevrimiçi) November 2019, Ceneva, IOM Publications,

	https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf , 11 Ekim 2020.
Uluslararası Göç Örgütü:	IOM World Migration Report-2018 , (Çevrimiçi) November 2017, Cenava, IOM Publications, https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2018 , 11 Ekim 2020.
Umaña-Taylor, Adriana J.:	“Ethnic identity and self-esteem: Examining the role of social context,” Journal of adolescence , 1 C. 27, No: 2, 2004, s. 139-146.
Vadher, Kiren, Barrett, Martyn:	“Boundaries of Britishness in British Indian and Pakistani young adults,” Journal of Community & Applied Social Psychology , C. 19, No: 6, 2009, s. 442-458.
Van der Brug, Wouter, Fennema, Meindert, Tillie, Jean:	“Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote?,” European Journal of Political Research , C. 37, No: 1, 2000, s. 77-102.
Van der Brug, Wouter, Fennema, Meindert, Tillie, Jean:	“Why some anti-immigrant parties fail and others succeed: A two-step model of aggregate electoral support,” Comparative Political Studies , C. 38, No: 5, 2005, s. 537-573.
Van Leeuwen, Esther, Zagefka, Hanna:	“Front Matter,” ed. by van Leeuwen, Esther and Zagefka, Hanna, Intergroup helping , Cham, Switzerland, Springer, 2017, s. i-xv.

Verkuyten, Maykel, Mepham, Kieran, Kros, Mathijs:	“Public attitudes towards support for migrants: the importance of perceived voluntary and involuntary migration,” Ethnic and racial studies , C. 41, No: 5, 2018, s. 901-918.
Verkuyten, Maykel:	Identity and Cultural Diversity: What social psychology can teach us , Hove, East Sussex, Routledge, 2014.
Verkuyten, Maykel:	“Multicultural recognition and ethnic minority rights: A social identity perspective,” European review of social psychology , C. 17, No: 1, 2006, s. 148-184.
Vollmer, Bastian, Karakayali, Serhat:	“The Volatility of the Discourse on Refugees in Germany, (Çevrimiçi), 16 March 2017, Journal of Immigrant & Refugee Studies , http://dx.doi.org/10.1080/15562948.2017.1288284 , s.1-22, 18 Kasım 2020.
Vollmer ve Kleist (2015)	
Vollmer, Bastian A.:	Policy discourses on irregular migration in Germany and the United Kingdom , Hampshire and New York, Palgrave Macmillan, 2014.
Von Hermanni, Hagen, Neumann, Robert:	“ ‘Refugees welcome?’ The interplay between perceived threats and general concerns on the acceptance of refugees—a factorial survey approach in Germany,” Journal of Ethnic and Migration Studies , C. 45 No. 3, 2019, s. 349-374.

Yiğit, İsmail Hakkı, Tatch, Andrew:	“Syrian refugees and Americans: Perceptions, attitudes and insights,” American Journal of Qualitative Research , C. 1, No: 1, 2017, s. 13-31.
Walker, Ian, Smith, Heather J.:	“Fifty Years of Relative Deprivation Research,” ed. by Iain, Walker and Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, development and integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 1-12.
Walker, Iain, Wong, Ngai K. Kretzschmar, Kerry:	“Relative deprivation and attribution,” ed. by Iain, Walker and Heather J. Smith, Relative deprivation: Specification, development and integration , Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 288-312.
Walker, Iain, Mann, Leon:	“Unemployment, relative deprivation, and social protest,” Personality and Social Psychology Bulletin , C. 13, No: 2, 1987, s. 275-283.
Walker, Iain, Pettigrew, Thomas F.:	“Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique,” British Journal of Social Psychology , C. 23, No: 4, 1984, s. 301-310.
Wessendorf, Susanne, Phillimore, Jenny:	“New migrants’ social integration, embedding and emplacement in superdiverse contexts,” Sociology , C. 53, No: 1, 2019, s. 123-138.
Wets, Johan.:	“The Turkish community in Austria and Belgium: The challenge of integration,” Turkish Studies , C. 7, No: 1, 2006, s. 85-100.
White, Judith B., Langer, Ellen J.:	“Horizontal hostility: Relations between similar minority groups,” Journal of Social Issues , C. 55, No: 3, 1999, s. 537–559.

Wittek, Rafael, Snijders, Tom A. B., Nee, Victor:	“Introduction: Rational Choice Social Research,” ed. by Rafael Wittek, Tom A. B. Snijder and Victor Nee, The Handbook of Rational Choice Social Research , California, Stanford University Press, 2013, s. 1-32.
Wright, Stephen C., Taylor, Donald M. Moghaddam, Fathali M.:	“The relationship of perceptions and emotions to behavior in the face of collective inequality,” Social Justice Research , C. 4, No: 3, 1990, s. 229-250.
Wyszynski, Mia C., Guerra, Rita, Bierwiazzonek, Kinga:	“Good refugees, bad migrants? Intergroup helping orientations toward refugees, migrants, and economic migrants in Germany,” Journal of Applied Social Psychology , C. 50, No: 10, 2020, s. 607-618.
Yitmen, Şenay, Verkuyten, Maykel:	“Positive and negative behavioural intentions towards refugees in Turkey: The roles of national identification, threat, and humanitarian concern,” Journal of Community & Applied Social Psychology , C. 28, No: 4, 2018, s. 230-243.
Zartman, I. William:	“Need, Creed, and Greed in Intrastate Conflict,” ed. by Cynthia Arnson, I. William Zartman, Rethinking the Economics of War: The Interface between Need, Creed and Greed , Baltimore, Woodrow Wilson and Johns Hopkins Press, 2005, s. 256-286.
Zinn, Annalisa:	“Theory versus Reality: Civil War Onset and Avoidance in Nigeria since 1960,” (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, Understanding Civil War: Evidence and Analysis , C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437 , s. 89-122.

EKLER

F. EK 1: Katılımcılar Listesi

KATI-LIMCI	KUŞAK	CİNSİYET	ETNİK KÖKEN	DİNİ KİMLİK	SİYASİ EĞİLİM	SİYASİ EĞİLİM TR	VATAN-DAŞLIK	GELİR	EĞİTİM
K1	2.	KADIN	KÜRT/ ARAP	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	SAĞ	ÇİFTE VAT.	ORTA	MESLEK LİSESİ
K2	1.	ERKEK	ÇERKEZ/ TÜRK	AGNOSTİK	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
K3	2.	KADIN	TÜRK/ KÜRT	SÜNNİ	SOL	SOL	ÇİFTE VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
K4	1.	KADIN	TÜRKME N	ALEVİ	SOL	MERKEZ SOL	ALMAN VAT.	ORTA	İLKOKUL TERK
K5	2.	ERKEK	KÜRT	ALEVİ, AKTİF DEĞİL	YEŞİL/ SOL	SOL	ALMAN VAT.	ÜST	DOKTO- RA
K6	2.	ERKEK	TATAR/ KÜRT	DEİST	SOL	MERKEZ SOL	ALMAN VAT.	ORTA	YÜKSEK LİSANS
K7	1.İLTİCA	ERKEK	ÇERKEZ	ATAİST	YEŞİL/ SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
K8	2.	ERKEK	TÜRKME N	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MERKEZ	ÇİFTE VAT.	ORTA	YÜKSEK LİSANS
K9	2.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	MUHA- FAZAKAR	TC VAT. VAT.	ORTA ALT	DOKTO- RA
K10	1.BEYAZ YAKA	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	SAĞ MERKEZ	TC VAT.	ORTA	LİSE
K11	1.BEYAZ YAKA	ERKEK	TÜRK	ALEVİ	SOL LİBERAL	SOL	TC VAT.	ÜST	YÜKSEK LİSANS
K12	1.	KADIN	TÜRK	HRİSTİYAN	APOLİTİK	APOLİTİK	ALMAN VAT.	ORTA ALT	ORTA OKUL

K13	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL, LİBERAL	SAĞ- MUHAF.	ÇİFTE VAT.	ORTA	LİSE
K14	3.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL (YEŞİL VS KARŞITI)	SAĞ- MİLLİYETÇİ	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ
K15	1.BEYAZ YAKA	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	LİBERAL SOL	SAĞ- LİBERAL& MUHF. ESKİDEN	TC VAT.	ORTA ÜST	YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ
K16	2.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	SAĞ- MİLLİYETÇİ	ÇİFTE VAT.	ORTA ALT	LİSE
K17	1.	KADIN	TÜRK/ KÜRT	DEİST	SAĞ	SAĞ- MİLLİYETÇİ	ALMAN VAT.	ORTA	ORTA OKUL
K18	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL	MERKEZ SOL- ULUSALCI	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVERSİTE
K19	1.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL	MERKEZ SAĞ	TC VAT.	ORTA ALT	LİSE
K20	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SOL- YEŞİL	SOL	TC VAT.	ORTA ALT	LİSE
K21	1.	ERKEK	KÜRT	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MUHF.	ALMAN VAT.	ORTA	LİSE
K22	1.	KADIN	TÜRK/ GÜRCÜ	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	SAĞ	TC VAT.	ORTA ALT	ORTA OKUL
K23	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MUHAF- ZAKAR/ MERKEZ SAĞ	MİLLİYETÇİ -SAĞ	TC VAT.	ORTA	ORTA OKUL

K24	1.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL	MİLLİYETÇİ -SAĞ	TC VAT.	ORTA	İLK OKUL
K25	1.	KADIN	AZERİ	MÜSLÜMAN/ Şİİ	YEŞİL	SOL	TC VAT.	ALT	İLK OKUL
K26	1.İLTİCA	ERKEK	KÜRT	MÜSLÜMAN/ ALEVİ	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA	LİSE
K27	2.İLTİCA	KADIN	KÜRT	MÜSLÜMAN/ ALEVİ	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ALT	ORTA OKUL
K28	2.İLTİCA	KADIN	KÜRT	ALEVİ	YEŞİL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE TERK
K29	1.	ERKEK	KÜRT	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SAĞ	MUHF. SAĞ	TC VAT.	ORTA ÜST	İLK OKUL
K30	2.	ERKEK	TÜRK/ KÜRT	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MERKEZ SOL	TC VAT.	ORTA ALT	LİSE
K31	1.	ERKEK	KÜRT/ ARAP	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL	SOL	TC VAT.	ORTA	İLK OKUL
K32	2.BEYAZ YAKA	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SAĞ	YOK	ÇİFTE VAT.	ÜST	DOKTO- RA
K33	3.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE ÖĞREN- CİSİ
K34	2.İLTİCA	ERKEK	KÜRT/ RUM	ATAİST	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ALT	MESLEK LİSESİ
K35	3.	ERKEK	TÜRK	İNANÇSIZ	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA	LİSE
K36	1.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MEKEZ	SAĞ/ MUHAFA-	TC VAT.	ALT	EĞİTİM- SİZ

						ZAKAR			
K37	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ		ÇİFTE VAT.	ALT	İLK OKUL
K38	2.	ERKEK	KÜRT	ALEVİ	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ÜST	DOKTOR A
K39	2.	ERKEK	KÜRT/ TÜRK	ALEVİ	SOL	MERKEZ SOL/ KEMALİST	ÇİFTE VAT.	ORTA ALT	ÜNİVER- SİTE
K40	1.İLTİCA	ERKEK	SÜRYANİ	ATAİST	SOL	SOL	ALMAN VAT.	ORTA ALT	ÜNİVER- SİTE
K41	1.İLTİCA	KADIN	ERMENİ	HRİSTİYAN	MERKEZ	SOL	ALMAN VAT.	ORTA	LİSE
K42	2.İLTİCA	KADIN	ERMENİ	HRİSTİYAN	SOL	YOK	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE
B1	1.	ERKEK	KÜRT/ ÇERKEZ	DİNSİZ	SOL	SOL	ÇİFTE VAT.	ORTA ALT	ÜNİVER- SİTE
B2	1.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	SOL	MERKEZ SAĞ/ MİLLİYETÇİ	TC VAT.	ORTA ALT	İLK OKUL
B3	2.	KADIN	ARAP	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MERKEZ SAĞ	TC VAT.	ORTA ALT	LİSE
B4	1.	KADIN	TÜRK/ KÜRT	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SOL	MERKEZ SOL	ALMAN VAT.	ALT	LİSE
B5	2.	KADIN	GÜRCÜ/ LAZ	ATEİST	SOL	SOL/ SEKÜLER	ALMAN VAT.	ORTA ÜST	LİSE
B6	2.	KADIN	TÜRK	ALEVİ/ DEİST	SOL	MEREZ SOL	ÇİFTE VAT.	ÜST	ORTA OKUL

B7	2.	KADIN	GÜRCÜ	ATEİST	SOL	SOL	ÇİFTE VAT.	ALT	ORTA OKUL
B8	2.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	SOL	SOSYAL DEMOK- RAT/ KEMALİST OLMAYAN	TC VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
B9	3.	KADIN	TÜRK/ KÜRT	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	SAĞ/ MUHAF- AZAKAR	SAĞ/ MUHAFA- ZAKAR	ÇİFTE VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
B10	1.BEYAZ YAKA	KADIN	TÜRK/ BULGAR	AGNOSTİK	SOL	SOSYAL DEMOK- RAT	TC VAT.	ORTA ALT	YÜKSEK LİSANS
B11	1.BEYAZ YAKA	ERKEK	TÜRK	DEİST	FİKRİM YOK	MERKEZ SOL/ ULUSALCI	TC VAT.	ORTA	YÜKSEK LİSANS
B12	2.	ERKEK	ZAZA/ KÜRT	ALEVİ	SOL	SOL	ÇİFTE VAT.	ÜST	ÜNİVER- SİTE
B13	1.İLTİCA	ERKEK	KÜRT	ALEVİ	RADİKAL SOL	RADİKAL SOL	FRANSIZ VAT.	ORTA	LİSE
B14	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MERKEZ SOL	ÇİFTE VAT.	ORTA	LİSE
B15	3.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	MERKEZ SAĞ/ MUHAFA- ZAKAR	MERKEZ SAĞ	TC VAT.	ORTA	DOKTO- RA
B16	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/	SAĞ	SAĞ	TC VAT.	ORTA ALT	ORTA OKUL

				DİNDAR					
B17	2.	ERKEK	TÜRK-MEN	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	SAĞ	SAĞ	TC VAT.	ORTA ÜST	LİSE
B18	3.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	İSLAMCI/ SAĞ	TC VAT.	ÜST	ÜNİVER- SİTE
B19	2.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	MERKEZ SOL	ALMAN VAT.	ORTA ALT	ÜNİVER- SİTE
B20	1.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ ALEVİ	MERKEZ SOL	MERKEZ SOL/ ULUSALCI	ÇİFTE VAT.	ORTA ALT	İLK OKUL
B21	1.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ ALEVİ	HİÇBİRİ	HİÇBİRİ	TC VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE TERK
B22	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ	MERKEZ	ÇİFTE VAT.	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE
B23	2.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ/ MUHAFAZ A-KAR	SAĞ/ MİLLİYETÇİ	ÇİFTE VAT.	ORTA ALT	İLK OKUL
B24	1.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	SAĞ/ İSLAMCI	TC VAT.	ORTA ALT	OKULA GİTME- Miş
B25	3.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SAĞ	SAĞ	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE
B26	2.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SOSYAL DEMOKRA T/ YEŞİL	MERKEZ SAĞ/ MİLLİYETÇİ	ALMAN VAT.	ORTA	ÜNİVER- SİTE
B27	3.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ SOL	MERKEZ SAĞ	ÇİFTE	ORTA ÜST	ÜNİVER- SİTE

				SÜNNİ			VAT.		
B28	1.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	DEĞİŞİYOR	MERKEZ SAĞ	TC VAT.	ORTA	LİSE
B29	1.BEYAZ YAKA	LGBT+	TÜRK	ATEİST	SOL	SOL	TC VAT.	ORTA ÜST	DOKTO- RA
B30	2.	KADIN	LAZ	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ DİNDAR	LİBERAL SOL	MERKEZ SAĞ	ÇİFTE VAT.	ORTA	LİSE
B31	3.	KADIN	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	MERKEZ/ MUHAFAZ A-KAR	SAĞ	ALMAN VAT.	ORTA ÜST	LİSE
B32	1.	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ	SAĞ	SAĞ	TC VAT. VAT.	ORTA ÜST	YÜKSEK LİSANS
B33	1.BEYAZ YAKA	ERKEK	TÜRK	MÜSLÜMAN/ SÜNNİ/ SEKÜLER	SOL	MERKEZ SOL/ KEMALİST	TC VAT. VAT.	ORTA ÜST	YÜKSEK LİSANS

G. EK 2: Gönüllü Onam Formu Örneği

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Sezen CECELİ KÖSE tarafından yürütülen “Almanya’daki Türkiye Kökenlilerin Suriyeli Göçmenlere Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı “Almanya’ya göç yoluyla gelmiş ve eklemlenmiş olan Türkiye kökenlilerin Almanya’ya son yıllarda göç eden Suriyeli göçmen/mülteci/sığınmacılara nasıl baktığını analiz etmek”tir. Araştırmada sizden tahminen 1-2 saat ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 40 kişi katılacaktır. ¹ Görüşmeler ses kaydına alınacak ve 3. Şahıslarla paylaşılmayacaktır. Araştırmada kullanıldıktan sonra silinecektir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya sezenceceli@gmail.com e-posta adresi ve +90537 574 0009 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının ²:

Adı-

Soyadı:.....

İmzası: İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; ☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

Araştırmacının

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

Şahidin:³

Adı-

Soyadı:.....

İmzası:

¹Bu cümle yalnızca bir örnek olup bu cümlede araştırmanın amacının ve gerekiyorsa nasıl yapılacağının (örneğin psikometrik test mi, öyle ise kaç soru sorulacağı veya kaç ölçekten oluştuğu; ses kaydı, görüntü alımı, gözlem gibi işlemleri mi içerdiği ve ne kadar süreceği gibi) 3 cümleyi geçmeyecek şekilde kısaca anlatılması beklenilmektedir.

²İmza bölümünde ideal olan katılımcının kendisinin imzasının alınmasıdır. Bu durumda onam formunu katılımcı ve araştırmacı imzalar. Katılımcının araştırmaya bireysel olarak katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istemediği durumlarda şahide ihtiyaç doğar ve bu durumda araştırmacı ve katılımcı yerine şahidin imzalarının olması yeterlidir.

Verilerin yüz yüze iletişim içermeyen; a) İnternet ortamında toplanması durumunda katılımcıların uygulama materyallerine erişebilmesi için, online sistemde sunulan bilgilendirilmiş onam formunu okuyup araştırmaya katılmayı onayladıklarına dair ilgili kutucuğu işaretlemeleri gerekmektedir. Bu işaretleme katılımcıların onam imzaları yerine geçer. Katılımcılar onam formunun sonundaki “araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair” ilgili kutucuğu işaretlemedikleri takdirde onay vermemiş sayılırlar ve bu durumda araştırmaya devam edilmez. b) Telefonla uygulamalarda ise araştırmacı araştırma sorularına geçmeden önce Bilgilendirilmiş Onam Formundaki bilgileri katılımcıya sesli olarak okur. Bu durumda katılımcının sözlü onayı imza yerine geçer. Telefonda bu sözlü onay alınmadığı takdirde uygulamaya geçilmez. Hem İnternet, hem telefon hem de benzeri yüz yüze iletişimin olmadığı ortamlarda yapılan uygulamalarda katılımcı onay vermediği takdirde bir şahidin onayına başvurulmaksızın uygulamaya devam edilmez.

Eğer veriler okullarda, kurumlarda vb. ortamlarda aynı anda birden fazla kişiden grup uygulaması şeklinde toplanacaksa, yine tercihen tüm katılımcıların onam formlarını bireysel olarak imzalamaları istenir. Ancak katılımcı sayısının fazlalığı ve bununla birlikte zamanın kısıtlılığı gibi durumlar söz konusu olduğunda araştırmacı tüm gruba onam formundaki bilgileri tek seferde sözlü olarak okumayı ve bir imza listesi dolaştırarak katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair bu listeye imza atmalarını tercih edebilir. Grup çalışmasında da tercih edilen katılımcının kendisinin imzasıdır, ancak araştırmacının etik kurula tanımlaması gereken ender durumlarda ise şahit, grup adına da imza atabilir. Fakat grup ortamında herkes çalışmaya katılmayı kabul etmeyebilir. Bu durumda sadece araştırmaya katılmayı isteyenlerin çalışmaya alınması ve bu kişiler adına toplu imza alınması gerekmektedir. (Çalışmanızda şahidin imzasını grup adına kullanmak istiyorsanız etik kurula koşullarını açıklamanız gerekmektedir).

³Şahit Kriterleri: Çalışmanın bir üyesi olmayan, araştırmacı tarafından belirlenen ve araştırmanın bulguları üzerinde herhangi bir olumlu/olumsuz etki yaratma olasılığı bulunmayan tarafsız yetişkinlerdir. Katılımcı araştırmaya katılmayı kabul edip onam formunu imzalamayı istemediği durumlarda araştırmacı onam formundaki bilgileri katılımcıya sözlü olarak okur. Katılımcı onayladığını sözlü olarak beyan ederse şahit de bu sözlü onam sürecine yazılı onam formunu imzalamak sureti ile şahitlik ettiğini beyan etmiş olur.

NOT: Araştırmacıdan, onam formunun imza kısmında bulunan ikili seçenekten çalışmasına uygun olan alternatifi yazması ve formda yer alan boşlukları çalışmasına uyarlamak yoluyla onam formuna son halini vermesi ve bu şekliyle formu göndermesi beklenilmektedir.

H. EK 3: Araştırma Soruları

Demografik Sorular:

Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? (açık uçlu sorulacak ama aşağıdakilere yanıt çıkarılacak)

- 1.İsim, Soyisim?
- 2.Cinsiyet?
- 3.Yaş?
4. Eğitim?
5. Etnik kökeniniz nedir?
6. Dini olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? (çalışmada teorik arka planda sosyal kimlik teorisi kullanılacağı için mülakat yapılacak kişilerin dini olarak kendilerini nasıl tanımladıkları sorulacaktır. Bunun sebebi kişilerin kendilerini dini tanımlamalarına göre konuya bakış perspektifinde değişim olup olmadığı analiz edilmek istendiği için çalışmada önemli bir bulgu değeri taşımaktadır. Ancak soruda herhangi bir yönlendirme olmaması için açık uçlu soru yöntemi tercih edilmiştir.)
7. Türkiye’den Almanya’ya emek/işçi göçü, sığınmacı, kaçak, evlilik, vd. sizin/ailenizin göç hikayesi nedir?
8. Kaçınıcı kuşak Türkiye kökenlisiniz?
9. Gelir düzeyiniz?

Suriye’deki Duruma ve Sığınmacı/Mülteci/Göçmenliğe Dair Genel Sorular:

10. Suriye’deki savaş sizce neden çıktı?
11. Savaşın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Yakın ve uzun gelecekteki öngörünüz nedir? (iyimser-kötümser)
12. Hükümet bu savaşta nasıl bir rol oynadı?
13. Bölge ülkeleri nasıl rol oynadı?
14. Sığınmacı/mülteci olan tanıdığınız var mı?

Siyasal Eğilimleri Anlama/Türkiye'nin Dış ve Suriye Politikasına Yönelik/ Türkiye'deki Suriyelilerle İlgili Sorular:

15. Siyasal tercihinizi belirleyen faktör nedir? (Mezhep, etnik köken, sekülerlik, Atatürkçülük, dindarlık gibi) (Kendinizi siyasi/ideolojik olarak nasıl tanımlarsınız?)
16. Hükümetin Suriye konusunda yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsun? Beğendiğin/ Beğenmediğin yönler neler?
17. Suriye'deki istikrarsızlık Türkiye'yi nasıl etkiliyor?
18. Suriyeli göçmenlere olan ilgi ne zaman artmaya başladı?
19. Türkiye'deki Suriyeliler sorun teşkil ediyor mu etmiyor mu? Görüşünüz nedir?
20. Suriye'de barış şartları oluşursa Türkiye'dekilerin döneceklerini düşünüyor musun?
21. Suriyeler sizi, Türkiye'deki durum bağlamında da etkiliyor mu ya da nasıl etkiliyor?

Almanya'nın Suriyeliler Politikası, Diğer Göçmenler ve Suriyelilere Yönelik Sorular:

22. Almanya'nın pozisyonu neydi, nasıl rol oynadı?
23. Avrupa devleti Suriye Krizi ve Suriyeli göçmenler konusunda nasıl bir sınav verdi? Bu konuda hangi ülkelerin yaklaşımını doğru buluyorsunuz?
24. Avrupa devletlerinin sığınmacıları almak istememesinin sebebi neler olabilir? Ekonomik sebeplerin mi yoksa kültürel kaygıların mı ağır bastığını düşünüyorsunuz?
25. Almanya'nın Suriyeli sığınmacılara yönelik açık politikası hakkında ne düşünüyorsunuz?
26. Bu konu Alman kamuoyunda, basında vs nasıl tartışıldı?

27. Suriyelilerin Almanya’da hayata eklemlenmesi için nasıl bir yol izlenmeli? (çalışma izni, oturma izni, eğitim, kültürel uyum kursları vs...)

28. Sizce Almanya’nın Suriyeliler konusunda uzun vadeli politikası ne? Entegre mi edecekler, geri mi gönderecekler? Diğer göçmenlere daha önceden nasıl politikalar izlenmişti?

29. Alman halkının Suriyelilere genel yaklaşımı nasıl? (Olumlu bakanlar neden olumlu bakıyor? Olumsuz bakanlar neden olumsuz bakıyor?)

Almanya’daki Suriyeliler ile İlişkiler Üzerine Sorular:

30. Suriyelilerle hiç etkileşim içine girdiniz mi? Ailenin, çevrenin anlattığı deneyimleri var mı?

31. Almanya’da Suriyelilere adil davranıldığını düşünüyor musun?

32. Almanya’da gerek toplumun gerek siyasetçilerin Suriyelilere bakışını Türkiye kökenlilere bakışla kıyaslayabilir misiniz? (özellikle geçmişte ilk geldikleri durumla da)

33. Türkiye kökenlilerin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz? Yardımcı oluyorlar mı olmuyorlar mı? Kimler yardım ediyor, kimler etmiyor?

34. Suriyeliler Türkiye kökenlilerle nasıl ilişki kuruyor?

35. Suriyeliler arası dini, mezhepsel ve etnik farklılıklar Türkiye kökenlilerle ilişkileri etkiliyor mu? Türkiye kökenliler ile kendilerini daha yakın hisseden grup var mı?

36. Suriyelilerin gelmesi Almanya’daki yaşamınızı ekonomik olarak nasıl etkiledi?

37. Suriyelilerin sayısının artması Almanların Türkiye kökenlilere bakışını nasıl etkiler.

ÖZGEÇMİŞ

Sezen CECELİ KÖSE, 2008 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimini tamamlamıştır. Ardından Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans derecesini “Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda’daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Ceceli Köse’nin “Müzakereci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkanları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı *Spectrum: Journal of Global Studies* ve “Uyum Sağlamışların İkilemi: Hollanda’daki İkinci Kuşak Türkiye Kökenli Göçmenlerin Beklentileri” başlıklı *İdeal Kent* hakemli dergilerinde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.